ఉపోద్ఘాతము

సుప్రసిద్ధములగు సంస్కృతగ్రంథములలోఁ గౌటిల్యునియర్థశాస్త్రమొకటియైయున్నది. పూర్వకాలపు నీతివేత్తలు కవులు దాని ప్రాశస్త్యమును పూర్తిగా నెఱిఁగియుండినను నిటీవలికాలమున దాని వ్రాతప్రతులేవియు దొరకనందునఁ గొన్ని సంవత్సరముల క్రిందటివఱకు దానిస్వరూపమిట్టిదియని నిర్ణయించుట దుస్సాధ్యముగ నుండెను. కాని, మైసూరుసంస్థానపుస్తకభాండాగారమునకై పుస్తకముల సంగ్రహించుప్రయత్నములో కాంచీపుర సమీపగ్రామమందు నివసించుచుండిన నొకవైష్ణవబ్రాహ్మణునిగృహమందు 1900 ప్రాంతమున నీగ్రంథపువ్రాఁతప్రతియొకటి దైవవశమునలభించెను. తర్వాతనాలుగైదుసంవత్సరములు కాభాండాగారములోని విద్వాంసులలో నొకరగు శ్యామాశాస్త్రిగారు గ్రంథములోని కొన్నిభాగములనాంగ్లేయభాషలోనికిఁదర్జుమాగావించి "మైసూరురివ్యూ" "ఇండియన్ ఆంటిక్వరీ" అను మాసపత్రికలయందుఁ బ్రచురించిరి. వీనిని చదువుభాగ్యము కలిగినవారందఱు మొదటినుండియు గ్రంథమమూల్యమైనదనుమాటను గ్రహించి మనదేశపుప్రాచీనచరిత్రను పరిశోధించుటయందెంతయో యుపచరింపఁగలదని దానిని వేనోళ్ళస్తుతింపసాగిరి. అటుపిమ్మటఁ గొంతకాలమునకు మైసూరుప్రభుత్వమువారి యౌదార్యసహాయముచే శ్యామాశాస్త్రిగారు గ్రంథమునంతను పరిష్కరించి సంస్కృతమూలమును సమగ్రముగ ముద్రించుటయేగాక గ్రంథమునకొక యింగ్లీషుతర్జుమాను తయారుచేసి ప్రకటించిరి. ఇదిజరిగి యిప్పటికిసుమారు పదునైదుసంవత్సరములయ్యెను. ఈపదునైదుసంవత్సరములును పండితులీగ్రంథమును విమర్శించినట్లు మఱియొకసంస్కృతగ్రంథమునువిమర్శింపలేదనిచెప్పవచ్చును. ఇంతకుఁ బూర్వము చాలకాలమునుండి సంస్కృతగ్రంథపఠనమందత్యంతో

త్సాహముచూపుచుండిన జర్మనులులోనగు పాశ్చాత్యపండితులును మనదేశపువిద్వాంసులునుకూడ నీగ్రంథమును చక్కఁగఁ బరిశీలించి దానిలోని గుణదోషముల వివరింపఁదొడఁగిరి. ఇట్లుచేయుటలో గ్రంథముయొక్కస్వభావము గ్రంథకర్త గ్రంథకాలము మొదలగు వానివిషయములగుఱించి భిన్నాభిప్రాయములనేకములు బయల్వెడెను. ముద్రణగ్రంథమునకొక వ్రాఁతప్రతిమాత్రమాధారమైనందున సరియైనపాఠమిదియని నిర్ణయించుటకు వీలులేకపోయెను. గ్రంథకర్త సూత్రశైలి నుపయోగించినందున నతనియభిప్రాయము లనేకము లతిగూఢములుగఁ గన్పడెను. అతనిచే వాడఁబడినపరిభాష తక్కినసంస్కృతగ్రంథములందుఁగాని నిఘంటువులందుఁగాని దొరకకపోవుటచేత వానియర్థమును స్పష్టపఱచుట కష్టతరమయ్యెను. ఇట్టి సందర్భమున విమర్శకులందు భిన్నాభిప్రాయములుండుటవింతకాదు. అయినప్పటికి నర్థశాస్త్రగ్రంథములలో సంస్కృతమందిట్టిగ్రంథము మఱియొకటిలేదని విద్వాంసులెల్లరంగీకరించియున్నారు.

ఇంతటిగౌరవము కౌటిల్యునిగ్రంథమునకువచ్చుటకు సంస్కృతభాషయం దర్థశాస్త్రగ్రంథములు లేకపోవుటకాదు. (1) అతనికి పూర్వము నతనితర్వాతనుకూడ నీవిషయమై యెన్నియోగ్రంథములు వ్రాయఁబడినవి. దీనినేయతఁడు తనగ్రంథాదియందు, "భూసంపాదనపరిపాలనములగుఱించి పూర్వాచార్యులచే నెన్నెన్నియర్థశాస్త్రములు చెప్పఁబడినవో వానినెల్లసంగ్రహించి సంక్షేపముగ నీయర్థశాస్త్రము చేయఁబడినది", యనువాక్యముచేసూచించియున్నాఁడు. ఈయాచార్యులయొక్క సిద్ధాంతములఁ గొన్నిటినిఖండించుసందర్భమున నతఁడు మానవులు బార్హస్పత్యులు ఔశనసులు పారాశరులు అంభీయులు భారద్వాజుఁడు విశాలాక్షుఁడు పరాశరుఁడు పిశునుఁడు కౌణపదంతుఁడు వాతవ్యాధి బాహుదంతీపుత్రుఁడు లోనగునర్థశాస్త్రకారులను పేర్కొనియున్నాఁడు. దీనినిపట్టివానికాలము నాఁటికి రాజనీతినిగుఱించిన గ్రంథములనేకములుండినవని స్పష్టమగు

చున్నది. ఆతనితర్వాత శాంతిపర్వములోని రాజనీతిప్రకరణములు కామందకనీతిసారము మొదలగుగ్రంథములు వ్రాయఁబడినవి. రాజ్యతంత్రమునుగుఱించిన పుస్తకములిన్నియుండినను కౌటిల్యునియర్థశాస్త్రము ఘనతగాంచుటకు రెండుమూఁడుప్రబలహేతువులున్నట్లుతోఁచుచున్నది. (2) అతనికిఁబూర్వము వ్రాయఁబడిన గ్రంథములన్నియునామమాత్రావశిష్టములైపోయినవి. వానిలోనివాక్యములఁగొన్నిటినతఁడును తదితరగ్రంథకర్తలును నుదాహరించియుండుటచేత మాత్రమే యట్టిగ్రంథములొకప్పుడుండినవని మనకుఁదెలియుచున్నదిగాని యవియెట్టివో నిర్ధారణముచేయుటకుఁ దగిన యాధారములు మరేమియులేవు. అవి శిథిలములైపోవుటచేతఁ బ్రచారమందున్నవానితోఁ గౌటిల్యునియర్థశాస్త్రమే మొదటిదియనిచెప్పవలసియున్నది. (3) కౌటిల్యునితర్వాతి గ్రంథకర్తలెవ్వరాతనివలె రాజ్యపాలనమునకు సంబంధించినవిషయములన్నిటిని విపులముగ వివరించినవారుకారు. అధ్యక్షప్రచారధర్మస్థీయయోగవృత్తసంఘవృత్తాద్యధికరణములలో నతఁడువర్ణించిన విషయములలోఁ జాలభాగము కామందకమందులేదు. ఇట్టివానిలోఁ గొన్నిటినిగుఱించిన ప్రశంస శుక్రనీతియందున్నను నదిసంపూర్ణముగనుండలేదు. కావునరాజ్యాంగతంత్రమునుగుఱించి మనపూర్వులుచేసిన సిద్ధాంతములపఠనమునకుఁ గౌటిల్యునియర్థశాస్త్రమే ప్రధానమగునాధారము. (4) గ్రంథకర్తనుపట్టికూడ గ్రంథమునకెక్కువ గౌరవములభించియున్నది. కౌటిల్యుఁడు పండితుఁడుమాత్రమేకాదు. అతఁడు లౌకికవ్యవహారానుభవముకలిగినవాఁడు. రాజ్యసంపాదన పరిపాలనములందగ్రగణ్యుఁడని చెప్పఁదగిన చంద్రగుప్తచక్రవర్తికిఁ గుడిభుజమై రాజ్యనీతిని న్యాయముగను జయప్రదముగను ప్రయోగించినవాఁడు. ఇట్టియనుభవజ్ఞులే దండనీతినుపదేశింపఁదగినవారని యాతనిసిద్ధాంతము. ఈయభిప్రాయమును మనసునందుంచుకొనియే రాజపుత్రునివిద్యాభ్యాసపద్ధతిని నిర్ణయించు సందర్భములో నతఁడు, "అధ్యక్షులనుండి వార్తను

వక్తృప్రయోక్తలనుండి దండనీతిని నేర్చుకొనవలె"నని చెప్పియున్నాఁడు. ఇతనికిని, యితరగ్రంథకర్తలకుఁ గలభేదమిదియే. కామందకాదులిట్టి వ్యవహారానుభవముకలిగినవారుకారు. ఇతరులువ్రాసిన గ్రంథముల వివేకదృష్టితో విమర్శించి స్వాభిప్రాయములఁ గొన్నిటిని చేర్చి కామందుకుఁడులోనగువారు నీతిశాస్త్రములరచించిరి. కనుకనే వారిపుస్తకములందు సందర్భానుచితములగు ప్రశంసలుకూడ నక్కడక్కడఁ గన్పడుచుండును. కౌటిల్యుఁడట్లుగాక సందర్భోచితముగను వ్యవహారానుకూలముగను వ్రాసియున్నాఁడు. (5) మనదేశమందుఁ బ్రఖ్యాతిగాంచిన సామ్రాజ్యములన్నిటిలోఁ జంద్రగుప్తచక్రవర్తిచే స్థాపింపఁడిన మౌర్యసామ్రాజ్యము మొదటిది. అనేక రాష్ట్రములసముదాయమగు సామ్రాజ్యమును పరిపాలించుట సులభముకాదు. ఆకాలమున పరిపాలనవిధానమెట్లుండెనో తెలిసికొనుట మనకత్యంతావశ్యకము. ఇదివఱకుఁ మనకీజ్ఞానము చంద్రగుప్తుని యాస్థానమందు రాయబారిగనుండిన మెగాస్తనీసను గ్రీకుదేశస్థుని వ్రాతలమూలమున లభించుచుండెను. కాని, యితఁడు విదేశస్థుఁడగుటచే మనయాచారవ్యవహారములితనికిఁ జక్కగబోధపడియుండినదికాదు. కావున నతనివ్రాఁతలు తృప్తికరములుకాకుండెను. ఇప్పుడన్ననో మౌర్యులపరిపాలనవిధానమంతయుఁ గౌటిల్యునిమూలమున మనకుస్పష్టముగఁ దెలియుచున్నది.

పైనుదాహరించిన కారణములచేత నర్థశాస్త్రగ్రంథములన్నిటిలోఁ గౌటిల్యునిగ్రంథముత్తమమయినదని చెప్పఁదగియున్నను పాశ్చాత్యులువ్రాసిన రాజనీతిశాస్త్రములకును దీనికిని విశేషభేదమున్నది. కౌటిల్యునిగ్రంథము పరిపాలనవిధానమును వర్ణించుచున్నదేగాని పరిపాలనతత్వమును దానిపరమార్థమును విమర్శించుటలేదు. ఒకటిరెండుప్రదేశములందుమాత్రమతఁడు పరిపాలనావశ్యకతనుగుఱించి సూచించియున్నాఁడు. పాశ్చాత్యులగ్రంథము లిట్టివికావు. కౌటిల్యునిసమకాలికుఁడనిచెప్పఁదగిన అరిస్టాటలు నతనికిఁగొంచెము

పూర్వుఁడగు ప్లేటో ఘనస్వసామాన్యములగు గ్రంథములవ్రాసియున్నారు. ఇటీవలి కాలమున రాజ్యతంత్రమును గుఱించినగ్రంథములు వందలకొలఁది ప్రచురింపఁబడియున్నవి. ఈపాశ్చాత్యగ్రంథములన్నిటిలోఁగూడ రాజ్యతత్త్వవిమర్శమధికముగఁ గన్పించుచున్నది. రాజునకు సర్వాధికారముండవలెనా ? రాజ్యాధికారముయొక్కయదార్థలక్షణములెవ్వి ? వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యమునకును ప్రభుత్వాధికారమునకును పరస్పరవిరోధమున్నదా లేక వీనినిసమన్వయించుటకవకాశమున్నదా ? సర్వోత్తమమయిన రాజ్యముయొక్క లక్షణములెవ్వి ? యనువిషయములఁగుఱించిన ప్రశంస వీనిలోవిస్తారముగఁగన్పడుచుండును. కౌటిల్యుఁడిట్టివిషయవర్ణనము చేసినవాఁడుకాఁడు. అనఁగా రాజ్యముయొక్క బాహ్యాంగములు బహిర్వ్యాపారములులోనగువానివిషయమం దున్నంతటిశ్రద్ధ దానియొక్కయాత్మానాత్మవిచారమందతనికి లేకపోయెను. మనుష్యునిస్వభావమునుగ్రహించుటకాతనిశరీరముయొక్కయు శరీరములోని యవయవములయొక్కయు జ్ఞానముమాత్రమేగాక, వానిశరీరములోపలనుండు నాత్మయొక్కజ్ఞానముకూడ నావశ్యకమయినట్లు, రాజ్యముయొక్క స్వభావమునుగుర్తెఱుఁగుటకు దానితత్త్వమును తెలిసికొనుటగూడనావశ్యకము. ఈ విచక్షణతలేనికారణముచేతఁ గౌటిల్యునిగ్రంథమేగాక సంస్కృతమందలి రాజనీతిగ్రంథములు తక్కినవికూడఁ బాశ్చాత్యగ్రంథములపరిచయముగలవారి కనేకులకు రుచించుటలేదు. (2) వర్ణ్యాంశములందేగాక రచనాపద్ధతియందుఁగూడఁ బాశ్చాత్యులకును కౌటిల్యునకును భేదమగపడుచున్నది. ఈతనిగ్రంథముచాలమట్టుకు సూత్రప్రాయముగనున్నది. విధినిషేధరూపములగు వాక్యములంతటనున్నవి. కాని, వానికిఁగల హేతువిచారణ సంపూర్ణముగలేదు. అనేకస్థలములందు హేతువులను పాఠకులే యూహించుకొనవలసియున్నది. ప్రఖ్యాతిగాంచిన పాశ్చాత్యగ్రంథములందిట్టిలోపములేదు. అనేకవిషయములందుఁ గౌటిల్యునితోసరిపోల్పఁదగిన మాకియవెల్లియొక్క

గ్రంథమును చదివినవారికిని బాగుగస్పష్టము కాఁగలదు. హేతువాదములు విశేషముగ లేకుండుటయేగాక యభిప్రాయముల బలపఱచు నుదాహరణములుకూడఁ గౌటిల్యునియందుఁ జాలతక్కువగనున్నవి. అమాత్యులకిట్టి గుణములుండవలయునని విధించినపుడు పూర్వకాలపురాజులవద్దనుండిన యమాత్యులపేర్లనుదాహరించి వారికాగుణములుండినవో లేవో యది చెప్పియుండినబాగుండెడిది. అట్లే షాడ్గుణ్యవిధులను నిర్ణయించుటలోఁ బూర్వకాలపురాజులలో నెవరీవిధుల ననుసరించినదియు, దానిమూలమున వారికెట్టిజయములభించినదియు షాడ్గుణ్యవిధులననుసరింపక యపజయముగాంచిన రాజులెవరయినదియుఁ జెప్పియుండిన, గ్రంథమునకు మఱింతవన్నెవచ్చియుండును. అరిస్టాటలు మాకియవెల్లీలోనగు పాశ్చాత్యగ్రంథములందిదియే గొప్పసుగుణము. కౌటిల్యుఁడుకూడ నిట్టిపద్ధతినవలంబించినయెడల నతనిసిద్ధాంతములు బలపడుటయేగాక యతనిగ్రంథము చరిత్రకారులకు మఱింతయుపకారిగనుండును.

అర్థశాస్త్రమును కౌటిల్యుఁడేరచించెనా యను విషయముగుఱించి కొన్నిసంవత్సరములనుండి జరుగుచుండు వాదప్రతివాదముల పరంపర యింకనంతరింపలేదు; కాని, కౌటిల్యుఁడేదీనినిరచించెనను సిద్ధాంతము బలవత్తరముగనున్నదని చెప్పవచ్చును. ఈసిద్ధాంతమును పోషించుకారణములు మూఁడువిధములుగ నున్నవి. (1) కౌటిల్యుఁడు గ్రంథకర్తయని యర్థశాస్త్రమందలి యీక్రిందిశ్లోకములో స్పష్టముగఁ జెప్పఁబడియున్నది.

1. సుఖగ్రహణవిజ్ఞేయం తత్త్వార్థపదనిశ్చితం।
కౌటిల్యేనకృతంశాస్త్రం విముక్తగ్రంథవిస్తరం॥

గ్రంథవిస్తరములేకుండునట్లుగను తత్త్వార్థపదనిశ్చితమగునట్లుగను సుఖముగ గ్రహింపఁదగినట్లుగను నీశాస్త్రము కౌటిల్యునిచే వ్రాయఁబడినది. (5 పుట.)

2. సర్వశాస్త్రాణ్యనుక్రమ్య ప్రయోగముపలభ్యచ।
<u>కౌటిల్యేన</u> నరేంద్రార్థే శాసనస్యవిధిఃకృతః॥

సర్వశాస్త్రములను ప్రయోగములననుసరించి నరేంద్రులయుపయోగమునకై కౌటిల్యునిచేసీశాసనవిధి కావింపఁబడినది (75 పుట)

3. యేనశాస్త్రంచశస్త్రంచ నందరాజగతాచభూః।
అమర్షేణోద్ధృతాన్యాశు <u>తేన</u>శాస్త్రమిదంకృతం॥

నందరాజగతమగుభూమిని, శాస్త్రమును, శస్త్రమునునమర్షము చే నుద్ధరించినవాఁడే యీశాస్త్రమును రచించెను. (450 పుట).

4. దృష్ట్వావిప్రతిపత్తింబహుధా శాస్త్రేషుభాష్యకారాణాం।
స్వయమే<u>వవిష్ణుగుప్త</u>శ్చకారసూత్రంచభాష్యంచ॥

శాస్త్రములకు భాష్యములొనర్చువారిలో బహువిప్రతిపత్తియుండుటగనిపెట్టి సూత్రములొనర్చిన విష్ణుగుప్తుఁడే స్వయముగ భాష్యమునుకూడ నొనర్చెను. (450 పుట.)

ఇందులో నాలుగవశ్లోకము ప్రక్షిప్తమైనదేమోయను సందేహముకలిగినఁ గలుగవచ్చునుకానితక్కినవానినిగుఱించి యిట్టియనుమానముండుట కవకాశములేదు. అన్నియధ్యాయములను శ్లోకముతో ముగించుట యీగ్రంథకర్తకాచారమైయున్నది. మొదటి రెండుశ్లోకములుప్రక్షిప్తములని చెప్పినయెడల నీయాచారమునకు భంగముకలుగును. కావున నివిమొదటినుండియు గ్రంథమందుండినశ్లోకములే. ఇవన్నియు గ్రంథము కౌటిల్యకృతమని నొక్కిచెప్పుచున్నవి. ఇదిగాక యధికరణాంతములందుండెడి గద్యలన్నిటిలోఁగూడ కౌటిల్యస్యార్థశాస్త్రస్య యనియు, కౌటిలీయస్యార్థశాస్త్రస్యఅనియు వ్రాయఁబడియుండుటచే నీగ్రంథమువ్రాసినవాఁడు కౌటిల్యుఁడుకాఁడనిచెప్పుట యసంగతము.

(2) కౌటిల్యకృతమగు నర్థశాస్త్రమొకటియున్నట్లు సంస్కృతగ్రంథకర్తలనేకులు చెప్పియున్నారు. క్రీస్తుశకమందలి మూఁడవ శతాబ్దములో వ్రాయఁబడిన కామందకనీతిసారమందు, ,,నీతిశాస్త్రా

మృతంశ్రీమానర్థశాస్త్రమహోదధేః। యఉద్ధధ్రేనమస్తస్మైవిష్ణుగుప్తాయవేధసే" అనుశ్లోకమున (కౌటిల్యుఁడనునామాంతరముగల) విష్ణుగుప్తునిచే నీతిశాస్త్రము రచింపఁబడినట్లు స్పష్టముగనున్నది. ఆఱవ శతాబ్దమందుండిన దండిమహాకవి దశకుమారచరిత్రమున, 'అధీష్వ తావద్దండనీతిం, ఇయమిదానీమాచార్య విష్ణుగుప్తేన మౌర్యార్థేషడ్భిః శ్లోకసహస్రైస్సంక్షిప్తా' యనియు; నప్పటికాలమందలి వాఁడనియే చెప్పఁదగి పంచతంత్రకర్త పంచతంత్రమందు, 'తతోధర్మశాస్త్రాణిమన్వాదీన్యర్థశాస్త్రాణి చాణక్యాదీని కామశాస్త్రాణివాత్స్యాయనాదీని' అనియు; నేడవశతాబ్దమందుండిన బాణుఁడు కాదంబరియందు 'కింవా తేషాంసాంప్రతం యేషాంఅతినృశంస ప్రాయోపదేశనిర్ఘృణం కౌటిల్యశాస్త్రం ప్రమాణం' అనియు వ్రాసియున్నారు. పురాణములనుండియు ముద్రారాక్షసాదినాటకములనుండియు మఱి కొన్నిగ్రంథములలోని శ్లోకములఁబట్టియుఁ గౌటిల్యుఁడు చాణక్యుఁడు విష్ణుగుప్తుఁడు మొదలగునవి చంద్రగుప్తచక్రవర్తివద్దఁ బ్రధానమంత్రిగనుండిన బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుని నామాంతరములని విశదమగుచున్నది. అతనిచే నర్థశాస్త్రమొకటి వ్రాయఁబడినదనుటకుఁబయివాక్యములన్నియుఁ బ్రమాణములు. ఇదిగాక, మనుస్మృతిమొదలగు స్మృతిగ్రంథములకు వ్యాఖ్యానములరచించిన వారనేకులుతమయభిప్రాయముల నక్కడక్కడఁ గౌటిల్యగ్రంథములోనిభాగముల నాధారముచేసికొని వానిని తమవ్యాఖ్యానములం దుదాహరించియున్నారు. రఘువంశమునకు వ్యాఖ్యానమువ్రాసిన మల్లినాథసూరియే డెనిమిదిప్రదేశములందుఁ గౌటిల్యునిప్రశంసించి యర్థశాస్త్రములోనివాక్యములఁబ్రమాణముగఁదీసికొనియున్నాఁడు. వీనినిపట్టిచూడఁగాఁ గౌటిల్యుఁడర్థశాస్త్రమునురచించెననుటనిర్వివాదాంశము.

(౨) ఇప్పుడిచట నాంధ్రీకరింపఁబడినగ్రంథమే కౌటిల్యుఁడు రచించిన యర్థశాస్త్రమనుటకూడ నిస్సంశయమే. దండిమహాకవి కౌటిల్యునిగ్రంథమం దెన్నిశ్లోకములున్నవని చెప్పెనో యన్నిశ్లోకములే

యిప్పుడీగ్రంథమందున్నవి. ఏయేభాగములను పూర్వకవులును వ్యా
ఖ్యానకారులును తమగ్రంథములందుదాహరించిరో యవన్నియు నీ
యర్థశాస్త్రమందుఁ గనఁబడుచున్నవి. కావునఁ గౌటిల్యునియర్థశా
స్త్రమిదియేకాని మఱియొకటికాదు.

4. ఈగ్రంథము కౌటిల్యవిరచితముకాదనియు, నతనిశిష్య
కోటిలో నెవరోకొందఱుకలిసి యీగ్రంథమును వ్రాసిరనియుఁ
గొందఱువిద్వాంసుల యభిప్రాయము. గ్రంథమందనేకప్రదేశములం
దు, 'ఇతికౌటిల్యః' (ఈలాగని కౌటిల్యుఁడు), 'నేతి కౌటిల్యః' (ఈ
లాగుకాదని కౌటిల్యుఁడు) అనువాక్యములున్నవి. కౌటిల్యుఁడే గ్రం
థకర్తయైనయెడలఁ దనయభిప్రాయము నిట్టివాక్యములమూలమున
సూచించియుండఁడనియు నిట్టిసందర్భములన్నిటియందు 'ఇదినాయభి
ప్రాయము' 'ఇదినాయభిప్రాయముకాదు' అనువాక్యములనుపయో
గించియుండుననియుఁ గౌటిల్యునికంటె భిన్నులగు వారెవరయిన నీ
గ్రంథమువ్రాసినప్పుడే యిట్టివాక్యముల కవకాశముకలుగుననియు,
నీవిద్వాంసులవాదము. కాని, శాస్త్రకారుల సాంప్రదాయమునె
ఱింగిన పండితులందఱీవాదము నిదివఱకే ఖండించియున్నారు. ఇత
రులయభిప్రాయములను పూర్వపక్షముగావించి, స్వాభిప్రాయముల
సిద్ధాంతపరచునపు డహంభావసూచకమగు 'నా' అనుపదము
నుపయోగింపక గ్రంథకర్త స్వనామమును వాడుట పూర్వా
చారమైయున్నది. "ఇతి బోధాయనః, ఇతిబాదరాయణః, ఇతివా
త్స్యాయనః" అనువాక్యములు బోధాయన బాదరాయణ వాత్స్యా
యనకృతములగు గ్రంథములందుఁ గనిపించుచున్నవి. ఇట్టిసందర్భ
ములో 'ఇతికౌటిల్యః' అనువాక్యమున్నంతమాత్రముచే నిదికౌటిల్య
కృతముకాదనిచెప్పుట యుక్తియుక్తముకాదు. మనుస్మృతిని మను
శిష్యుఁడగు భృగువు, యాజ్ఞవల్క్యస్మృతిని యాజ్ఞవల్క్యశిష్యుల
లో నొకఁడును వ్రాసినట్లు ప్రతీతియున్నది. ఈవిషయమును వ్యా
ఖ్యానకర్తలు స్పష్టముగఁ జెప్పియున్నారు. కౌటిల్యునియర్థశాస్త్ర

మునుగుఱించి యట్టిపరిచితి లేకపోవుటయే యది యతనిశిష్యులచే వ్రాయఁబడినది కాదని తెలుపుచున్నది.

5. పాశ్చాత్యవిద్యాసంస్కారమును పొందిన భారతీయవిమర్శకులలో నగ్రగణ్యుఁడని చెప్పఁదగిన భండార్కరుపండితుఁడీగ్రంథము చంద్రగుప్తుని కాలమునాటిది కాదని మఱియొక హేతువుమూలమున నిరూపించియున్నాఁడు. చంద్రగుప్తుఁడు క్రీస్తుపూర్వము 322 మొదలు 298 వఱకుఁ బరిపాలించినవాఁడు. కౌటిల్యుఁడు చంద్రగుప్తునిమంత్రి. కౌటిల్యుఁడే యీగ్రంథమునకుఁ గర్తయైనయెడలనిది నాలుగవశతాబ్దాంతమున వ్రాయఁబడినదై యుండవలెను. కాని, యిదియంత ప్రాచీనమయినది కాదని రెండు కారణములవలనఁ దోఁచుచున్నది. (1) క్రీ॥పూ॥ 150 ప్రాంతపువాఁడయినట్టియు మహాభాష్యకర్తయునగు పతంజలి తనకాలమందుఁ బ్రచారములోనుండిన వేదాంగములు తర్కము ఇతిహాసము పురాణము వైద్యకములోనగువానిని పేర్కొనియున్నవాఁడుగాని కౌటిల్యునిగుఱించిగాని కౌటిల్యుని యర్థశాస్త్రమును గుఱించిగాని ప్రశంసించియుండలేదు. అంతకు నూటయేఁబదిసంవత్సరములకుఁ బూర్వమే యీగ్రంథము వ్రాయఁబడియుండిన యెడలఁ బతంజలి దీనినేల పేర్కొనియుండఁడు? కావుననిది పతంజలితర్వాత వ్రాయఁబడినది కాని యంతకంటెఁ బ్రాచీనమయినది కాదు. (2) క్రీస్తుశకప్రారంభమందలివాఁడును కామసూత్రగ్రంథకర్తయునగు వాత్స్యాయనునికంటెఁ బూర్వులెవ్వరు కౌటిల్యునిగ్రంథముతోఁ బరిచయము గలిగియుండలేదు. వాత్స్యాయనుఁడుమాత్రము పలువిషయములందుఁ గౌటిల్యునిమార్గమవలంబించియున్నాఁడు. దీనినిపట్టి కౌటిల్యుఁడు వాత్స్యాయనునికిఁ గొంచెముపూర్వపువాఁడై యుండవలెను. అనఁగా క్రీ॥ పూ॥ 50 లేక 100 సంవత్సరములనాటివాఁడు. కావున నర్థశాస్త్రముకూడ నీకాలమునాటిదే గాని క్రీ॥పూ॥ నాల్గవశతాబ్దమందలిది కాదు.

కాని, యీవాదమంత బలమైనదిగఁ గనపడుట లేదు. పతం

జలికాలమునాఁటికి నర్థశాస్త్రము ప్రత్యేకశాస్త్రముగాఁగాక యితిహాసములో నొకభాగముగఁ బరిగణింపఁబడియుండవచ్చును. పురాణ ఇతివృత్త ఆఖ్యాయిక ఉదాహరణ ధర్మశాస్త్ర అర్థశాస్త్రము లితిహాసమనఁబడునని కౌటిల్యుఁడు చెప్పియున్నాఁడు (9 పుట). ఇతిహాసాంతర్భూతమయిన యర్థశాస్త్రమును వాఙ్మయములోఁ బ్రత్యేకశాస్త్రముగఁ బతంజలి చెప్పకపోవుటలో వింతయేమియున్నది. అతఁడర్థశాస్త్రమును పేర్కొనకపోయినంతమాత్రమున నాకాలమందర్థశాస్త్రగ్రంథములు లేవని సాధించుట ప్రమాదముకదా? కౌటిల్యునికిఁ బూర్వమెందఱో యర్థశాస్త్రముల వ్రాసియుండినట్లిదివఱకే తెలిసికొనియుంటిమి. పతంజలికాలమునాఁటికర్థశాస్త్రములే లేవనియుఁ గౌటిల్యుఁడు క్రీస్తుశకప్రారంభమునాఁటివాఁడనియు మనమంగీకరించిన యెడల నీమధ్యకాలమున (అనఁగా నూరు నూటయేఁబదిసంవత్సరములలో) మానవ బార్హస్పత్య ఔశన సాద్యర్థశాస్త్రములన్నియుఁ దయారయినవని నిశ్చయింపవలసినవారమగుదుము. ఇంతస్వల్పకాలములో నీశాస్త్రమింతయధికముగఁ బ్రఖ్యాతి గాంచఁగలిగియుండునా? కావునఁ బతంజలికిఁ బూర్వముకూడ నర్థశాస్త్రములుండినవనియే మనమనుకొనవలెను. ఇదిగాక, వాత్స్యాయనునికిఁ గౌటిల్యునిగ్రంథమందత్యంతమగు గౌరవముండినట్లు కనపడుచున్నది. కౌటిల్యునిగ్రంథములోని వాక్యములుకొన్నియు నతనిపరిభాషలోఁ గొంతభాగమును వాత్స్యాయన కామసూత్రమందగపడుచున్నది. అనేకవిషయములందు వాత్స్యాయనునిశైలి కౌటిల్యునిశైలిని పోలియున్నది. దీనినిపట్టి వాత్స్యాయనునినాటికిఁ గౌటిల్యునిగ్రంథము ప్రాచీనమైనదిగ నుండియుండవలెనని తోఁచుచున్నది; లేనియెడలనింతటిగౌరవము వాత్స్యాయనునికి దానియందు కుదిరియుండదు. అతఁడు క్రీస్తుశకారంభమునాఁటివాఁడుగనుక నతనిగురుతుల్యుఁడగు కౌటిల్యుఁడంతకుఁబూర్వము మూఁడువందల సంవత్సరములవాఁడని మనమునమ్మవచ్చును.

పైఁజెప్పిన యీకారణములన్నిటినిపట్టి యర్థశాస్త్రము కౌటి
ల్యకృతమయినదనియు నీకౌటిల్యుఁడు చంద్రగుప్తచక్రవర్తికి మం
త్రియైయుండిన కౌటిల్యుఁడేయనియు నితనిగ్రంథము క్రీ॥పూ॥ 300
ప్రాంతమున వ్రాయఁబడినదనియు స్పష్టమగుచున్నది.

కౌటిల్యుఁడు తక్షశిలానగరమున జన్మించినవాఁడని కొందఱు
ను ద్రవిడదేశమువాఁడని మఱికొందఱు నూహించియున్నారు. ఇ
తనిపూర్వులు ఋషితుల్యులగు బ్రాహ్మణులు. ఇతఁడు వేదవేత్త
యేగాక యాకాలపువిద్యలనన్నిటిని సమగ్రముగనభ్యసించినవాఁడు.
ఇతఁడు విద్వాంసుఁడయ్యుఁ బ్రారంభదశలోఁ గూటముద్రలు (నా
ణెములు) తయారుచేసి గొప్పధనమును సంపాదించినవాఁడను ప్రతీతి
కలదు. ఇతనికాలమందు నవనందులనురాజులు మగధసామ్రాజ్య
మును పాలించుచుండిరి. వీరు క్షత్రియరాజవంశముల నిర్మూలము
గావించినవారనియు శూద్రులనియుఁ బురాణములు చెప్పుచున్నవి.
వీరు వైదికేతరమతములగు బౌద్ధజైనమతములలో నొకదానినవలం
బించినట్లు తోఁచుచున్నది. వీరు ప్రజలనుపీడించి ధనసంగ్రహము
గావించిరనికూడఁ దెలియుచున్నది. శిష్టబ్రాహ్మణుఁడగు కౌటిల్యు
నకీప్రభుత్వము ధర్మరహితమయినదిగఁ గనపడెను. ఇదిగాక యొక
సమయమందతనిని నందులు పరాభవించిరి. అప్పుడతఁడు క్రోధా
వేశమొందినవాఁడై వారివంశమును నిర్మూలముచేయఁబ్రతిజ్ఞపట్టెను.
దీనినిసాధించుప్రయత్నములోనతఁడు చంద్రగుప్తునికిమిత్రుఁడయ్యె
ను. చంద్రగుప్తుఁడు నందరాజునకు వేశ్యయందుఁబుట్టిన పుత్రుఁడ
నియు నందరాజుయొక్క యౌరసపుత్రులతనికి మానభంగముచేసిర
నియు నందుచేనతఁడు వారియెడల విరోధమువహించెననియుఁ బ్రా
చీనగాథలవలనఁ దెలియుచున్నది. మహాశూరుఁడగు చంద్రగుప్తుఁ
డును సకలవిద్యాసంపన్నుఁడగు కౌటిల్యుఁడునుకలిసి గొప్పసైన్యము
ను సమకూర్చి పార్వతకుఁడనురాజుయొక్క సహాయమునుసంపాదించి
నందులనోడించి మగధరాజ్యమును వశపఱచుకొనిరి. కౌటిల్యుఁడీవి

ధముగఁ దనప్రతిజ్ఞను చెల్లించి చంద్రగుప్తునికిఁ బట్టాభిషేకముగావిం చి కొంతకాలమువఱకతని కమాత్యుఁడుగనుండి పరిపాలనవిధానము ను చక్కఁగజరిపి లోకాంతరగతుఁడయ్యెను. కౌటిల్యుని జీవితమును గుఱించి మనకింతకంటె విపులముగఁ దెలిసికొనుటకు గ్రంథాధార ములేవియులేవు. ముద్రారాక్షసనాటకమును చదివినయెడల వానిశ క్తిసామర్థ్యములన్నియు స్ఫుటముగఁ దెలియఁగలవు.

మనుష్యునిస్వభావము వానిచర్యలవలనను మాటలవలనను దె లిసికొనఁదగియున్నది. కౌటిల్యునిస్వభావమును తెలుపుచర్యలవర్ణ నము ముద్రారాక్షసమందుఁదప్ప మఱెక్కడను లేదు. ఆనాటకము నువిమర్శించుటకు సమయముకానందున నర్థశాస్త్రములో నుదాహ రింపఁబడిన వానియభిప్రాయములఁబట్టియే యతని గుణగ్రహణము చేయవలసియున్నది. కౌటిల్యుఁడాతనిపూర్వులగు నర్థశాస్త్రకారుల వాదములనేకముల ఖండించియుఁ గొన్నిటిని పోషించియునున్నాఁడు. ఈవాదప్రతివాదములఁ బరీక్షించినయెడల నతనిబుద్ధి ధారాళమైన దనియు విషయవితర్కమందుస్పష్టతనుకోరునట్టిదనియు, "అతిసర్వత్ర వర్జయేత్" అనువాక్యానుసారముగ నతఁడువర్తించినవాఁడనియు యుక్తులసాధించుటయందు వ్యవహారానుకూల్యమే ప్రధానాంశము గ నెంచినవాఁడనియు, దౌష్ట్యమునుసహింపనివాఁడనియు, వైదికమ తమందత్యంతాభిమానము గలవాఁడనియు స్ఫురించుచున్నది. విభ క్తాంశములయందలి భిన్నలక్షణములును సమానధర్మములును స్పష్ట పఱుచుటయే విషయవిభాగమువలని ప్రయోజనము. విభక్తాంశములధి కముకానుకాను స్పష్టతకూడ హెచ్చగుచుండును. అప్పుడేస్వల్పముల గు భేదములనుకూడ గ్రహింపఁగలిగియుందుము. సూక్ష్మబుద్ధివల నలభించు ఫలమిదియే. కౌటిల్యునిబుద్ధి యిట్టిదియని చెప్పఁదగియు న్నది. విద్యలు మూఁడనియు రెండనియు నొక్కటేయనియు పలు వురుపలువిధముల వాదింపుచుండ నతఁడునాలుగని నిర్వచించుటయు (పు. 5, 6) సంధివిగ్రహములు రెండేగుణములని కొందఱిమతమైనను

గుణములౌటని యతఁడు చెప్పియుండుటయు (పు 274) దీనికి నిదర్శ నములైయున్నవి. వాదప్రతివాదములందుఁ గౌటిల్యుఁడు 'అతి' ని వర్జించి మధ్యమార్గమును ద్రొక్కియున్నాఁడు. ఉద్వేజనీయమగు తీక్ష్ణదండముగాని పరిభవకారియగు మృదుదండముగానికూడదనియు యథార్హదండమేదండమనియు (పు 8), ధర్మార్థవిరోధముగఁ గామ మునుసేవింపవలెనుకాని సుఖరహితుఁడుగాఁగూడదనియుఁ ద్రివర్గము ను సమముగసేవింపవలెననియు (పు 11), సంతానమునకు బీజము మాత్రముగాని క్షేత్రముమాత్రముగాని ప్రధానముకాదనియు బీ జక్షేత్రములురెండును సమానములేయనియు (పు 168) నున్నగు వాక్యము లితనిసమదృష్టి కుదాహరణములైయున్నవి. పిడివాదము చేసి యేదియోయొకవిధమునఁ దనవాదము గెలిపించుకొననలయున నెడి శాస్త్రవేత్తలలోఁ గౌటిల్యుఁడొకఁడు కాఁడు. కార్యసాఫల్యమే యితనిముఖ్యోద్దేశము. అమాత్యోత్పత్తిప్రకరణములో పరాశరా దుల యభిప్రాయములఁజెప్పి తుదకు ఇదియంతయు— (అనఁగా) అందఱియభిప్రాయములుకూడ—లెస్సగనేయున్నవి. పురుషసామర్థ్య ము కార్యసామర్థ్యమునననుసరించిగదా కల్పింపఁబడుచున్నది. కావున, సామర్థ్యదేశకాలకర్మలఁబట్టి యమాత్యవిభవమునువిభజించి వీరినం దఱిని నమాత్యులుగఁ జేయవచ్చును (పు 14) అనువాక్యమితనివ్య వహారదీక్షకు నిదర్శనము. ఇట్టివాక్యము లెన్నియోయున్నవి.

కౌటిల్యుఁడు ధర్మచింతగలవాఁడు. అన్యాయప్రవృత్తిని గ హించువాఁడు. స్వలాభమునుకాని తాత్కాలికలాభమునుకాని యపేక్షించువారియెడలబద్ధవైరముగలవాఁడు. ప్రభువుమరణావస్థయం దున్నప్పుడుగాని మృతిచెందినవెంటనేగాని యమాత్యుఁడు న్యాయా న్యాయవిచక్షణతచేయక తానే సింహాసనారూఢుఁడగుట పరమధ ర్మమను భారద్వాజాదుల మతమునుఖండించి, అధర్మిష్ఠమగునీకార్య మెన్నటికిఁగూడదు. ఆత్మసంపన్నుఁడగు రాజపుత్రునే రాజ్యమం దుంపవలెనని సిద్ధాంతపఱచియున్నాఁడు (పు 265-66). రాజపుత్రీ

రక్షణప్రకరణమందలి యభిప్రాయములఁబట్టికూడఁ గౌటిల్యునిధర్మచింత వ్యక్తమగుచున్నది (పు 34-5). పదునాలుగవయధికరణమందు వర్ణింపఁబడిన యౌపనిషదికములగు క్రూరకర్మలను చాతుర్వర్ణ్యరక్షార్థమై యధర్మిష్ఠులయెడ నుపయోగింపవలెనుకాని స్వలాభమునుద్దేశించి ధర్మిష్ఠులయెడ నుపయోగింపరాదని సూచించుటకుఁగూడ నిదియేకారణము (పు 430). 'కౌటిల్యఃకుటిలమతిః' అనుముద్రారాక్షసములోని వాక్యము సత్యమయినదిగఁ గనపడలేదు.

కౌటిల్యుఁడు పైఁజెప్పినప్రధాన వైదికమతాభిమాని యను విషయమునే కామందకుఁడు "జాతవేదా ఇవ శ్రీమాన్ వేదాన్ వేదవిదాంవరః। యోఽధీతవాన్ సుచతురః చతురోఽప్యేకవేదవత్॥ అను వాక్యములచేఁ జెప్పియున్నాఁడు. కౌటిల్యునినాఁటికి మనదేశమందు వైదికమతములగు జైనబౌద్ధమతములు ప్రజాభిమానమునకుఁ బాత్రములైయుండెడివి. నందుఁడును నతనికిఁబూర్వులగు మఱికొందఱురాజులు నేతన్మతావలంబనులైనట్లు తెలియుచున్నది. ఇట్టిరాజులఁబోలఁగించి, కౌటిల్యుఁడు బ్రాహ్మణమతము నుద్ధరింపఁబ్రయత్నించెను. కావుననే యీతఁడు తనయర్థశాస్త్రమందు వేదములకును చతుర్వర్ణచతురాశ్రమములకును సహజమగుప్రాధాన్యమును కల్పించియున్నాఁడు. రాజపుత్రుఁడు నేర్చికొనవలసినవిద్యలలో వేదములొక్కటైయున్నవి (పు 9). చతుర్వర్ణచతురాశ్రమములుకలదియేలోకమని యతనియభిప్రాయము (పు 8). రాజు వర్ణాశ్రమస్థితికర్త—లోకము త్రయి (వేదము) చేత రక్షితమైయున్నది (పు 7). లోకములోని చతుర్వర్ణచతురాశ్రమములను క్షీణమగుచుండుస్వధర్మములనురక్షించుటచేతనే రాజు ధర్మప్రవర్తకుఁడగుచున్నాఁడు(పు 153) లోనగువాక్యములవలనఁ గౌటిల్యుని వైదికమతాభిమానము స్పష్టమగుచున్నది.

II

అర్థశాస్త్రమును విమర్శింపఁబూనినపుడు గ్రంథకర్తను గుఱించియేగాక గ్రంథములోని విషయములగుఱించికూడ కొంతవఱకు చెప్పవలసియున్నది. "మనుష్యులవృత్తియు మనుష్యవతియగుభూమియు అర్థమనబడుచున్నవి. అట్టిభూమియొక్క లాభపాలనోపాయములను తెలుపుశాస్త్రమర్థశాస్త్ర" మని కౌటిల్యుఁడు (పు 146). కాని, ఈనిర్వచనమున కనురూపముగ నతఁడు గ్రంథమును వ్రాయలేదు. భూసంపాదనపరిపాలనోపాయములతో ప్రత్యక్షసంబంధములేని ప్రశంసలనేకముల నతఁడు గ్రంథమందు చేర్చియున్నాఁడు. అందుచేత నీగ్రంథము మిగులబాహుళ్యమైయున్నది. కొందఱిది యనౌచిత్యదోషమనికూడ భావింపవచ్చును. అధ్యక్షప్రచార ధర్మస్థీయాధికరణములలో చాలభాగమందీదోషముగపడుచున్నది. కోశమందుంపఁదగిన రత్నములు ఆకరకర్మాంతములకుసంబంధించిన ధాతువులు కుప్యవిభాగము తులామానపౌతవము దేశకాలమానము వివాహధర్మము పుత్రవిభాగము లోనగుప్రకరణములలో వివరింపఁబడిన యంశములలో చాలభాగము భూసంపాదనపరిపాలనములతో నెట్టిసంబంధములేనివి. ఈదోషము శుక్రనీతిమొదలగు నితరనీతిశాస్త్రములందింతకంటె నధికముగనున్నది. కాని, ఇట్టివిషయములను కౌటిల్యుఁడు వానిగ్రంథమందుచేర్చుటవలననాకాలపురాజకీయవ్యవస్థలేగాక సాంఘిక ఆర్థికపరిస్థితులను దెలిసికొనుటకు మనకవకాశముకలిగినది. వీనినన్నిటిని సంపూర్ణముగ వివరింపవలయుననుసంకల్పముమొదటనాకుండెనుగాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే కొన్నివిషయములనుమాత్ర మిచట చెప్పుచున్నాను.

ప్రభుత్వమునకు దండము (దండనాధికారము) ప్రధానలక్షణము. ఇది యొకపురుషునియందుమాత్రమే సంక్రమించినయెడల నేకనాయకమనియు అనేకులయందు సంక్రమించినయెడల బహునాయకమనియు, ప్రజలయందుగాని ప్రజాప్రతినిధుల యందుగాని

సంక్రమించినయెడలఁ బ్రజానాయకమనియుఁ బ్రభుత్వములను శాస్త్రకారులు మూఁడురకములుగ విభజించియున్నారు. గ్రంథాంతరములనుండి కౌటిల్యునికిఁబూర్వము మనదేశమందు 1. ఏకనాయకప్రభుత్వములు, 2. బహునాయకప్రభుత్వములునుండినట్లు తెలియుచున్నది. కాని, కౌటిల్యునికాలమున బహునాయకములున్నట్లువానిగ్రంథమందు నిదర్శనములులేవు. కొన్నివాక్యముల నాధారముచేసికొని, యిట్టిప్రభుత్వములుండినట్లు విమర్శకులనేకు లభిప్రాయపడియున్నారుగాని వారియభిప్రాయము యుక్తియుక్తమై యుండలేదు. “రాజసేవకుల కాధారుఁడు కావునఁ బురోహితుఁడే యుండవలెను. ఆపద్విషయముందప్ప రాజ్యమునకు జ్యేష్ఠుఁడేయర్హుఁడు. ఒకప్పుడు రాజ్యము కులసంఘముగూడ సంక్రమింపవచ్చును. కులసంఘము దుర్జయము” అని కౌటిల్యుఁడు (పు 36) చెప్పియున్నాఁడు. బహునాయకులుగలరాజ్యమే కులసంఘమనియు, నట్టిరాజ్యములు సర్వసాధారణములైయుండెడివనియు విమర్శకులవాదము. కాని, యిదిసాధారణధర్మముకాదనియు నాపద్ధర్మమనియుఁ బూర్వాపరసందర్భమునుబట్టి తెలియుచున్నది. ఇదిగాక, యర్థశాస్త్రమందు సంఘవృత్తమనుయధికరణమొకటియున్నది. అందులో, “కాంభోజసురాష్ట్రములలోని క్షత్రియశ్రేణ్యాదులు వార్తాశస్త్రోపజీవులు. లిచ్ఛవికవ్రిజకమల్లకమద్రకకురుపాంచాలాదులు రాజశబ్దోపజీవులు” అనిచెప్పఁబడియున్నది (పు 395). ప్రకరణమందంతట నీసంఘములవశపఱచుకొనుటకువలయు నుపాయములుదాహరింపఁ బడియున్నవి. ఈవాక్యములనుబట్టికూడ నాకాలమున సంఘప్రభుత్వములుండినట్లు తోఁచుచున్నది. కాని (1) వీనిలోనేవియు స్వతంత్రరాజ్యాధికారము కలిగినట్టివికావు. కాంభోజాదులవృత్తి చెప్పఁబడినదేకాని వారిరాజ్యాధికారమునుగురించిన ప్రశంసలేదు. లిచ్ఛవికాదులను చంద్రగుప్తచక్రవర్తికికంటె రెండువందలసంవత్సరములకుఁబూర్వము మగధరాజ్యమును పాలించిన యజాతశత్రుఁడు జయించివశపఱచుకొనినట్లు చరిత్రలవలన

మనకుఁ దెలియుచున్నది. కురుపాంచాలదేశములందనాదిగ నేకనాయకమేగాని సంఘప్రభుత్వములున్నట్లు ప్రతీతికూడ లేదు. కావునఁ గౌటిల్యునికాలమందు బహునాయకరాజ్యములు లేవని యేర్పడుచున్నది (2) లిచ్ఛవికాదులు రాజశబ్దోపజీవులని చెప్పుటలో వారు కాంభోజాదులవలె వార్తా (కృషిపాశుపాల్యాదులు) మూలమునఁగాని శస్త్రములమూలమునఁగాని జీవించువారు కారనియు, నిప్పటికాలపుజమీన్దారులవలె రాజబిరుదముగలవారై భూస్వాములై యితరులకృషిమూలమున జీవించుచుండినవారను నర్థముస్ఫురించుచున్నది. ఈ వాక్యములాకాలపు క్షత్రియశ్రేణుల జీవనోపాయములఁ దెలియఁజేయునవియే కాని మఱియొకటికాదు. ప్రభువుయొక్క సైన్యములో 'శ్రేణి' బలమను భాగమొకటియుండెను (పు 356). అట్టిసైన్యములు కాంభోజాదిక్షత్రియులమూలమున లభించుచుండెను. సంఘములవశపఱచుకొనుటకుఁ గౌటిల్యుఁడు చెప్పిన యుపాయములన్నిటిని నజాతశత్రుఁడు ప్రయోగించినట్లు బౌద్ధగ్రంథములనుండి తెలియుచున్నది. దీనినిపట్టికూడ నిదివఱకెప్పుడో జరిగినయంశముల మనసునందుంచుకొని కౌటిల్యుఁడీయధికరణమును వ్రాసెనుకాని వానికాలమునాటిస్థితిగతులను వర్ణించినవాఁడు కాఁడని స్పష్టమగుచున్నది.

ఏకనాయకములగు రాజ్యముల పరిపాలనక్రమమెట్లుండెనో మనమిప్పుడు తెలిసికొనవలెను.

ఏకనాయకములగు రాజ్యములందు సర్వాధికారము రాజునందు సంక్రమించియుండుటచేత స్వధర్మములఁ జక్కఁగ నిర్వహింపఁగలశక్తి సంపాదించుట రాజునకత్యంతావశ్యకము. "రాజు కార్యోత్సాహముగలవాఁడయినచో భృత్యులుగూడఁ గార్యోత్సాహులై వానిననుసరింతురు. రాజు ప్రమత్తుఁడయినచో వారుగూడఁ బ్రమాదముఁ బొంది వానికార్యములఁ జెడఁగొట్టుదురు; శత్రువులుగూడ వానిని మోసపెట్టెదరు. కావునఁ దాను కార్యోత్సాహముగలవాఁడై యుం

డీయుఁ బ్రభువులు వారిపుత్రులవిషయమై కడుశ్రద్ధవహించి, వారిని తగురీతిగశిక్షించి సింహాసనార్హులఁ జేయుచుండిరి. ఈవిధానమును కౌటిల్యుఁడనేకప్రదేశములందు సూచించియున్నాఁడు. "మహిషిఋతుమతియగునపుడే ఋత్విక్కులైంద్రాబార్హస్పత్యమగు చరువునియ్యవలెను. గర్భిణియగునామెయొక్క గర్భపోషణమందును ప్రజననవిషయమునను కౌమారభృత్యజనమును నియమింపవలెను. సంతానముగలిగినపిమ్మటఁ బురోహితుఁడు పుత్రసంస్కారమొనర్పవలెను. మఱియుఁ బ్రాజ్ఞుఁడగుపుత్రునిఁ బండితులు శిక్షింపవలెను." (పు 35). అవినీతపుత్రుఁడుగల రాజకులమభియుక్తమాత్రమై కొట్టఁబడుఁగాన (పు35) నీతనివిషయమై యింతటిశ్రద్ధవహింపవలసిన యవసరముకలదు. రాజపుత్రునికిఁ గొంతవయసువచ్చిన తర్వాత చౌళకర్మనుచేసి విద్యాభ్యాసమందుఁ బ్రవేశపెట్టుచుండిరి. లిపి, సంఖ్యానమువచ్చినతర్వాత నుపనయనముగావించి శిష్టులనుండియాన్వీక్షికీత్రయులను, నధ్యక్షులనుండివార్తను వక్తృప్రయోక్తలనుండి దండనీతినినేర్పువారు. ఇవిగాక, యతఁడు హస్త్యశ్వరథప్రహరణవిద్యలందును, పురాణేతివృత్తాఖ్యాయికోదాహరణ ధర్మశాస్త్రములందును శిక్షనొందుచుండెను. ఈకాలమందంతట నితఁడు బ్రహ్మచారియై నియమములనుసరించి విద్యాభ్యాసము చేయుచుండువాఁడు, వీనినన్నిటినిపట్టి యాకాలపురాజు లెట్టిపాండిత్యమును సంపాదించుచుండిరో స్పష్టమగుచున్నది (పు 9-10.) విద్య బ్రహ్మచర్యముతో ముగియునదికాదు. సింహాసనాధిష్ఠితుఁడయినపిమ్మటగూడఁ బ్రభువు ప్రతిదినమునఁ గొన్నిగంటలు విద్యావ్యాసంగము చేయుచుండెను. (పు 40).

బ్రహ్మచర్యానంతరము పరిపాలనాధికారము వహించునంతవఱకు రాజపుత్రునిజీవితము కష్టములతోఁగూడియుండెను. ఇవియొకప్పుడు వానిలోపములమూలమునను మఱియొకప్పుడు తండ్రియొక్కలోపములమూలమునను సంభవించుట కలదు. (రాజపుత్రులు

కర్కటకసధర్ములై జనకభక్షకులై యుందురు' (పు 34). సామాన్యముగ వారికిఁ దండ్రియెడ ననురాగముండదు. తండ్రినికూడఁ జంపి తాము రాజులుకావలయునని కోరుచుందురు. కావున నట్టిపుత్రులను జాగరూకతతోఁ బరీక్షించుచు, సందర్భానుసారముగ వారిని రహస్యవధకో దేశాంతరవాసమునకో పాత్రులఁజేయవలెను. ఇంద్రియలోలురగుపుత్రులను భయపెట్టింపవలెను. కలహింపనుద్దేశించిన వారిని భేదపెట్టవలెను. కాని, పుత్రుఁడాత్మసంపన్నుఁడయినయెడల వానిని సేనాపత్యమందుఁగాని యౌవరాజ్యమందుఁగాని యుంచుట యాచారమైయుండెను ఒకొక్కప్పుడు తండ్రి యితరపుత్రులయందభిమానముగలవాఁడై జ్యేష్ఠునియెడవిరోధియగుట సంభవించుచుండెను. అప్పుడాపుత్రుఁడు దేశాంతరములకు వెళ్ళి బలమును సంగ్రహించి తండ్రిపైవిక్రమించిరాజ్యాపహరణముచేయుటకలదు (పు 37-8) మొత్తముమీఁదఁ దండ్రికిని పుత్రునికిని పరస్పరాభిమానముండుట యరుదని కౌటిల్యుని యభిప్రాయము.

సాధారణముగ నాకాలమందుఁ దండ్రియనంతరము జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు సింహాసనమధిష్ఠించుట యాచారము (పు 36). కానికొన్నిసమయములందిట్లు జరుగునదికాదు. 'దుర్బుద్ధియొక్కఁడే పుత్రుఁడయినపుడు వానికిఁబుత్రులు కలుగునట్లు ప్రయత్నింపవలయును. లేదా పుత్రికలకునయినఁ బుత్రులుకలుగునట్లు ప్రయత్నముచేయవలెను.. అవినీతుఁడగు నేకపుత్రునిమాత్రము రాజ్యమునందుంపరాదు" (పు 36). పుత్రుఁడు వినీతుఁడయినపుడుకూడఁ బ్రమాదవశమునరాజ్యమాతనికి లభింపకపోవచ్చును. ఈప్రమాదము నమాత్యుని దురాశచేఁగాని సామంతాదులప్రకోపముచేఁగాని కలుగుచుండెడిది. కొన్నిసమయములందుఁ బ్రభువుయొక్కమరణమునురహస్యముగనుంచి, రాజబంధువులకుఁ బరస్పరకలహముగలిగించి యమాత్యుఁడు తానేరాజ్యమును గ్రహించుచుండువాఁడు. అమాత్యుఁడు ధర్మిష్ఠుఁడును ప్రభుభక్తియుతుఁడునునయిన-చో నిట్టియాపదలేమియు

లేక, రాజపుత్రుఁడు సింహాసనాసీనుఁడగుచుండెను. ఈవిషయము లను కౌటిల్యుఁడు (పు 264-7) వివరించియున్నాఁడు.

ప్రమాదముల నన్నిటినితప్పించుకొని రాజ్యమునకువచ్చినతర్వాత సామాన్యముగ యావజ్జీవమొకఁడే పరిపాలకుఁడుగ నుండెను. కాని, యొక్కొకప్పుడుప్రజ లధార్మికుఁడగురాజును బలవంతముగఁ దొలఁగించుటయుఁగలదు. యజ్ఞములఁ జేయఁదగనివారిచే యజ్ఞములఁజేయించుట, లంచముదీసికొనిరనునేరము నన్యాయముగ నుద్యోగస్థులపై నారోపించుట వర్తకుల యర్థమానముల నపహరించుట లోనగుపనులనుచేసినపుడు రాజునకు రాజ్యభ్రష్టతకలుగుచుండెడిది (పు 16). రాజు ధార్మికుఁడయినపుడుసహితము బంధువులమూలమునఁగాని బాహ్యశత్రుపక్షీయులమూలమునఁగాని యొక్కొకప్పుడు బలవన్మరణమతనికి సంభవించుటకలదు. ఇట్టి యాపదలనుండితప్పించుకొనుటకు వలయునుపాయములు నిశాంతప్రణిధి, ఆత్మరక్షితకప్రకరణములందు వివరింపఁబడియున్నవి (పు 41-6).

కౌటిల్యునిచే వర్ణింపఁడిన రాజత్వము నిరంకుశమయినదని పండితులయభిప్రాయము. ఇదిసత్యమా కాదాయని నిర్ణయించుటకుఁబూర్వము నిరంకుశప్రభుత్వమన నెట్టిదో తెలిసికొనవలెను. (1) ప్రభువులు శాసనబద్ధులుకాక తమకిష్టమువచ్చిన శాసనములనిర్మించి పరిపాలనముజరుపుచుండినయెడల వారిప్రభుత్వము నిరంకుశమయినదని చెప్పఁదగియుండును. ఇట్లుకాకపోవుటచేతనే అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములోని ప్రభుత్వము నిరంకుశము కాదని మనము కొనుచుందుము. ఆరాష్ట్రములలోఁగూడ శాసనములనిర్మించు శాసనసభలు వానినమలులోనుంచు కార్యనిర్వాహకశాఖవారు వానినినమన్వయించు న్యాయాధికారులు కలరు; కాని వీరెల్లరు 1783 లో ప్రజలునిర్మించిన ప్రభుత్వశాసనమునకు బద్ధులై వీరికార్యముల జరుపుచున్నారు. కావునవీరియధికారము నిరంకుశముకాదు. ప్రభుత్వశాసనము (Constitutional law) నతిక్రమించినదుచుటకు వీరికిహా

క్కు లేదు. ఇట్టిశాసనమునకు బద్ధములు కానిప్రభుత్వములు నిరంకుశములు. (2) కాని, యింగ్లండులో నిట్టిశాసనమేదియు లేదు. పార్లమెంటనుసభ యెట్టిశాసనములనైన నట్టిశాసనములనిర్మించు నధికారముగలిగియున్నది. అయినప్పటికి నింగ్లీషుప్రభుత్వము నిరంకుశమైనదని మనమనుకొనుటలేదు. దీనికిఁ గారణమేమి? శాసనములనిర్మించు పార్లమెంటులోని సభవారందఱు ప్రజాప్రతినిధులు; ప్రజాభిప్రాయములపట్టి ప్రవర్తించువారు. కావునఁ బ్రజలకువిరుద్ధమగుశాసనములెన్నఁటికి నమలులోకి రాఁజాలవు. కావున నా దేశమందు ప్రజలు ప్రభువునను భేదమువిస్తారములేదు.

ఈ రెండులక్షణములలో నేదియున్నను ప్రభుత్వము నిరంకుశము కాకుండును.

మొదటిలక్షణము పూర్వకాలపుభారతీయ ప్రభుత్వములలోఁ గనుపడుచుండినట్లు కౌటిల్యునిఁబట్టి మనముచెప్పవచ్చును. (1) ఇష్టమువచ్చినశాసనమును చేయుటకు రాజునకధికారములేదు. అతనిశాసనములెల్లప్పుడు ధర్మశాస్త్రమునను సరించి యుండెడివి. అనఁగా నతఁడు శాస్త్రబద్ధుఁడై యుండెడివాఁడు. "ప్రభువు ప్రజలను స్వధర్మమునుండి వ్యభిచరింపకుండఁజేయువాఁడు. స్వధర్మపరిపాలకుఁడును, ఆర్యమర్యాదావ్యవస్థాపకుఁడును వర్ణాశ్రమస్థితికర్తయునగు రాజిహపరసౌఖ్యములఁ బొందుచున్నాఁడు" లోనగువాక్యములు దీనికినిదర్శనము (పు 7). న్యాయస్థానములందుఁ దీర్పులుచెప్పవలసివచ్చినపుడు న్యాయాధికారులు దేశాచారమునుపట్టి వెళ్లువారేగాని రాజశాసనమునుపట్టికాదు. 'దేశజాతిసంఘగ్రామములందుఁ బాటింపఁబడుధర్మమునుసరించి దాయవిభాగము చేసికొనవలెను' అనువాక్యమంతలియభిప్రాయమిదియే (పు 169). కావున రాజుయొక్క శాసనాధికారము నిరంకుశముకాదని తెలియుచున్నది. (2) కౌటిల్యుని గ్రంథమందు శాసనాధికారమను ప్రకరణమొకటికలదు. దానిలోని విషయముల విమర్శించినయెడల రాజశాసనలక్షణములేవియో స్పష్ట

మగును. వీనిలో ననేకములు విదేశరాజులకు వ్రాయఁబడు లేఖార్థము లగుటచేనవి నిరంకుశాధికారమునుసూచించునవికావు. తక్కినవి రాజాజ్ఞలయినను వానిలోఁ బ్రజలను బాధింపఁగలవి చాలతక్కువగనున్నవి. ప్రజ్ఞాపనము పరిదానము పరిహారము నిస్సృష్టి ప్రావృత్తికము ప్రతిలేఖము సర్వత్రగము— అనుశాసనములు ప్రస్తుతకాలపురాజ శాసనములను బోలినవికావు. 'విధి నిషేధము శిక్ష' లనునవి శాసనములకంగములని ప్రస్తుతకాలపుపండితులమతము. పైనుదాహరింపఁబడిన వానికీలక్షణములులేవు. కావునఁ గౌటిల్యునికాలములో మనదేశపురాజులు నిరంకుశముగశాసనముల నిర్మించుచుండినవారు కారనితోఁచుచున్నది.

(కార్యనిర్వహణమందుమాత్ర మాకాలపురాజులు నిరంకుశులైయుండిరి. అందులోవారికి సలహాలనిచ్చుమంత్రులు మంత్రిపరిషత్తులోనివారు, సమాహర్త సన్నిధాత మున్నగుప్రధానోద్యోగస్థులు, నధ్యక్షాదిసామాన్యాధికారులు— లోనగువారిపైఁ బ్రజలకెట్టియధికారముండెడిదికాదు. ప్రజలుసభలలోఁ జేరి ప్రభుకార్యములవిమర్శించి స్వాభిప్రాయములను పరిపాలకులకుఁదెలుపుటకువలయు నేర్పాటులాకాలమందు లేవు. ఉద్యోగస్థులు రాజాజ్ఞాబద్ధులుగాని, ప్రజాభిప్రాయము ననుసరించువారుకారు. రాజశాసనములు శాస్త్రవిరుద్ధములవునా కావాయని తీర్మానించుపండితులు రాజువద్దనౌకరులేగాని స్వతంత్రాధికారులుకారు. కావునఁబ్రజలనుపీడించి యక్రమముగఁ గార్యములొనర్చుట కాకాలపురాజులకుఁ జాలనవకాశముండెను.)

సామ్రాజ్యపరిపాలనమందు స్వయముగ సమస్తకార్యముల నిర్వహించుటకుఁ బ్రభువునకువీలుండదు. రాజత్వము సహాయసాధ్యము. ఒకచక్రమెన్నఁడు నడువనేరదుగదా? కావునరాజులు సచివులనిడుకొని వారిమతముననుసరించి ప్రవర్తింపవలెను (పు 12). ఈవిధముగ రాజునకుసహాయముచేయుచున్నవారండఱకు నమాత్యు

లను పేరుండెను. సామాన్యముగ నమాత్యపదమును మంత్రిపదమున కు పర్యాయపదముగ మనమువాడుచుందుము. కాని, కౌటిల్యుని గ్రంథమందు దానికిట్టియర్థములేదు. ప్రతిరాజసేవకుఁడు నమాత్యుఁ డనియే పిలువఁబడుచుండెను. ఈకాలమున మనము సర్కారుద్యో గస్థులను 'సివిల్సర్వెంట్సు' (Civil Servants, Civil Service) అనిచె ప్పుచుందుము; అమాత్యులననిదియే యర్థము. అమాత్యులలోఁ గొందఱధ్యక్షులుగను, కొందఱుసమాహర్త్రాది ప్రధానోద్యోగస్థులు గను, మఱికొందఱు మంత్రిపరిషత్సభ్యులుగను, తక్కినవారుమంత్రు లుగను నియమింపఁబడుచుండిరి. ఇదంతయు వారివారిశక్తిసామర్థ్య ములఁబట్టి జరుగుచుండెను (పు 14 15,17,31 లో నీవిషయములు సూచింపఁబడియున్నవి).

అమాత్యులందఱిలో మంత్రులు ప్రధానులైయుండిరి. వా రితోనాలోచింపక రాజేట్టికార్యములనుచేయువాఁడుకాఁడు (పు27). కార్యసిద్ధికైవలయు నారంభోపాయము పురుషద్రవ్యసంపత్తు దేశకా లవిభాగము వినిపాతప్రతీకారములను విషయముల వారువిమర్శించు చుండిరి (పు 29). ఇందువలననే, యత్నసిద్ధి మంత్రాయత్తమని కౌటిల్యుఁడు (పు 368). సామాన్యముగ ముగ్గురునలుగురికంటె నె క్కువమంత్రులుండుటలేదు (పు 29). ఏదయినవిషయ మాలోచిం పవలసినపుడు మంత్రులందఱిని సభకూర్చి యనుకొనినకార్యమువల ని సాధకబాధకములచర్చించుట మామూలుగనుండెను; చర్చవలన లాభములేదనితోఁచినపుడు, ప్రభువు మంత్రులొక్కొక్కరిని ప్రత్యే కముగఁబిలిపించి వారియభిప్రాయములఁ దెలిసికొనువాఁడు (పు 29) ఈవిధముగ నేదియోతీర్మానముచేసికొని, దానిని లేఖకునిచే శాసనా ధికారప్రకరణమునఁ జెప్పఁబడిన రచనాదోషములులేకుండవ్రాయిం చి ప్రభువు తత్సంబంధులకుఁ బంపువాఁడు; ఇవియే రాజశాసనము లు. మంత్రులు సాధారణముగ నెల్లప్పుడు ప్రభువుసమక్షముననుం డువారు; ఆకారణముచేతనే వారికి దుర్గమందుఁ బ్రత్యేకముగ బస

తేర్పాటుగావింపఁబడియుండెను (పు 56).

మంత్రులుగాక మంత్రిపరిషత్తను మఱియొక ప్రత్యేకసభ యుండినట్లు తోఁచుచున్నది. ఇందులోని సభ్యులసంఖ్య నియమితముకాదు. కార్యగౌరవమునుబట్టి సంఖ్యానిర్ణయింపఁబడుచుండెను. యుద్ధసంబంధములగు కార్యములు చక్కఁబెట్టుటకు వలయునుపాయములఁ గల్పించుట దానిపనియైయుండెను. కావున దానిలోనిసభ్యులు దేశాటనముచేయుచుఁ బరగణాలలోని యుద్యోగస్థులు వారివారికార్యములు చక్కఁగ నెరవేర్చుచున్నారో లేదో కనుగొనుచుఁ దాము చూచినట్టియు వినినట్టియు విషయములఁ బ్రభువునకుఁ దెలియఁజేయుచుండువారు. ఈకారణముచే నొకొక్కప్పుడు వారు ప్రభుసమక్షమునయుండుట తటస్థించునదికాదు. అప్పుడువారితో నాలోచించుట యవసరమయినయెడలఁ బత్త్రప్రేషణమూలమున వారియభిప్రాయములను రాజు తెలిసికొనుచుండెను (పు 30). కొన్నివిషయములందుఁ బ్రభువు మంత్రులను మంత్రిపరిషత్సభ్యులనుకూడఁ గలిపి సభ చేయువాఁడు. అప్పుడధికసంఖ్యాకు లెట్లుచెప్పిన నట్లునడుచుకొనుట యాచారము (పు 30). ఆలోచనకై యేర్పడినసభలగుఱించి కౌటిల్యుఁడింతకంటె విపులముగఁ జెప్పియుండలేదు.

మంత్రులందఱిలో నమాత్యుఁడు ప్రధానుఁడు. అమాత్యశబ్దమేకవచనమందుఁ బ్రయోగింపఁబడినపుడు ప్రధానమంత్రియని దానికర్థము. రాజ్యమందు రాజుతర్వాతివాఁడేయమాత్యుఁడు. ప్రభుత్వవిషయములన్నిటిలో నతఁడు రాజునకుఁ గుడిభుజము. రాజునకుపకారముగాని యపకారముగాని యొనర్చునంతటి సామర్థ్యమితనికుండెను. ఇష్టముండినయెడల రాజ్యమునుకూడనపహరింపఁగలయంతటి యవకాశమతనికుండెడిది. యుద్ధకాలమందితనిమూలమునఁ బ్రభువునకెంతహానియైనఁ జేకూరవచ్చును; కావున నట్టిసమయమందు రాజు తనదోషమునొప్పుకొనియైన నమాత్యునిశాంతిపఱుపఁబ్రయత్నించుచుండువాఁడు. మహాపరాధముగావించినను పురోహితు

నికిని ప్రధానమంత్రికిని మరణదండములేదు. అమాత్యపదవి యింతటిగౌరవముతోడను నధికారముతోడను కూడుకొనియుండినదగుటచే తనే ప్రభువునుండి యితనిని వేరుపఱచినయెడలఁ దమకుఁదప్పకజయములభించునని శత్రువులు నమ్ముచుండువారు. రాజ్యములోనిగూఢపురుషు లందఱిపై నమాత్యునికి నిరంకుశాధికార ముండెడిది (పు 360, 19).

పరిపాలనవిధానమందుఁ గార్యాలోచనకంటె కార్యనిర్వహణము ప్రధానతరమయినది. కౌటిల్యునికాలమందలి రాజకార్యనిర్వాహకులలో (1) రాజసముఖమందుండి రాజ్యమంతటిపై నధికారమువహించినవారుకొందఱు (central executive) (2) రాజ్యములోని యొక్కొకరాష్ట్రముపై నధికారము చెల్లించుచుండినవారు కొందఱు (Provincial executive) (3) రాష్ట్రములలోని గ్రామములమీదను గ్రామసముదాయములమీదను నధికారమువహించినవారు మఱికొందఱునుండిరి. ఈ మొదటితరగతిలో 1. మంత్రి, 2. పురోహితుఁడు, 3. సేనాపతి, 4. యువరాజు, 5. దౌవారికుఁడు, 6. అంతర్వంశికుఁడు, 7. ప్రశాస్త, 8. సమాహర్త, 9. సన్నిధాత, 10. ప్రదేష్ట, 11. నాయకుఁడు, 12. పౌరవ్యావహారికుఁడు, 13. కార్మాంతికుఁడు, 14. మంత్రిపరిషదధ్యక్షుఁడు, 15, దండపాలుఁడు, 16. దుర్గపాలుఁడు, 17. అంతపాలుఁడు, 18. ఆటవికుఁడనుపదునెనమండ్రుద్యోగస్థులు చేరియుండిరి. వీరికిఁ బదునెనిమిదితీర్థములనియుఁగూడ పేరుకలదు (పు 20). కానివీరిలో నొక్కొక రెట్టిపనులనుచేయుచుండిరో కౌటిల్యుఁడుపూర్తిగా వివరించినవాఁడు కాఁడు. కొందఱినిగుఱించిమాత్రమె చెప్పుటచేతఁ గొంతవర్ణనమున్నది. తక్కినవారినామములనుపట్టియే వారికార్యముల నూహింపవచ్చును.

వీరందఱిలో సమాహర్తయుద్యోగము గొప్పప్రాముఖ్యముఁగూడుకొనినదని చెప్పుటకుఁదగియున్నది. సర్వారంభములు కోశపూర్వకములు (పు 67) గావునకోశసంగ్రహణపరిశోధకుఁడగు సమాహర్త

అధికమగు గౌరవాధికారములకుఁ బాత్రుఁడైయుండెను. ఆదాయ శరీరమునకంగములగు 1 దుర్గ, 2 రాష్ట్ర, 3 ఖని, 4 సేతు, 5 వన, 6 వ్రజ, 7 వణిక్పథములమంచిస్థితియందుంచి, యాదాయవృద్ధినొనర్చి వ్యయమును తగ్గించి విపర్యయములనివారించుచు సముదయమునుగావించుట యతనికి విధ్యమైయుండెను (పు 63). పైయేడుమార్గములనుండి రాజునకురావలసిన యాదాయమును సుకరముగవసూలు చేయుటకై యతఁడు జనపదమునునాలుగుభాగములుగను, యొక్కొకభాగము ననేకగ్రామసముదాయములుగను విభజించి, వానిపైఁదగినయుద్యోగస్థులనియమించువాఁడు. వీరిలో గోపుఁడనువాఁడైదుగాని పదిగాని గ్రామములపై నధికారమువహించి, గ్రామములకు సంబంధించిన లెక్కలనన్నిటిని తయారుచేసి పన్నులువసూలుచేయుటయందు సమాహర్తకుఁ దోడ్పడువాఁడు. గోపునిపై స్థానికుఁడను మండలాధికారియు, స్థానికులపైఁ బ్రదేష్టయనునధికారియునుండెను. ప్రదేష్టలు సాధారణముగ నొకచోటనుండక, రాష్ట్రాటనముగావించుచు గోపులయొక్కయు స్థానికులయొక్కయు పనులనువిచారించుచుండువారు (పు 144) వీరుగాక, గూఢపురుషులనేకులు జనపదమందంతటఁ దిరుగుచు వివిధవిషయములగురించి సమాహర్తకుఁదెలుపుచుండువారు (పు 145).

యుద్ధము దుర్భిక్షము లోనగునుపద్రవముల మూలమునకోశనష్టమొంది రాజు ధనమునకై శ్రమపడుచుండునపుడు సమాహర్త స్వబుద్ధినుపయోగించి నూతనోపాయములచేఁ గోశసంగ్రహణముచేయవలసియుండెను. అతఁడు సమర్థుఁడౌనా కాదాయని తెలిసికొనుటకప్పుడే యవకాశము. అట్టిసమయములం దతఁడేదియోమిషపెట్టియాచనమూలమునఁగాని మోసముచేసిగాని బెదరించిగాని ప్రజలనుండి ధనమురాఁబట్టువాఁడు (పు 252-4). కావుననే ప్రభువుయొక్కప్రయత్నములు సఫలములగుటకు సమాహర్త కారణభూతుఁడైయుండెను.

ఈకాలమున మనదేశమందు రివిన్యూవ్యవహారములఁ బరిష్కరించుమండలాధికారులు దండనాధికారము (Magisterial power) గూడ వహించియుండుట సర్వసాధారణమైయున్నది. కౌటిల్యుని కాలమందుఁగూడ నిట్లే జరుగుచుండెను. ప్రజలతో సమాహర్తకున్నంతటి సంబంధము ప్రధానోద్యోగులలో మఱెవ్వరికి లేనందున దేశములో నిదుర్మార్గులు పెట్టుబాధలనుండి ప్రజలను రక్షించుట యాతనికి విధిగ నేర్పడియుండెను. ఇందుకై యతఁడు గూఢచారుల ననేకుల రహస్యముగఁ బంపి గ్రామస్థులయొక్కయు నధ్యక్షులయొక్కయు శుచిత్వాశుచిత్వముల నెఱుంగుచు శంకితులగు న్యాయాధికారులను లంచగొండ్లగు సమాహర్తలను కూటసాక్షులను కపటపునాణెములఁ జేయువారిని రసదులను హింసించు తక్కిన గూఢాజీవులను తగువిధముగ శిక్షించుచుండెను (పు 217-19). ఇట్టివారందఱు దేశకంటకులై ప్రజలకును ప్రభుత్వమునకును నష్టము కలిగించుచుండువారగుటచే వారిని పట్టుకొని వారిదుష్కృత్యములఁ బ్రచురపరచుట యెంతయో యావశ్యకమగు కార్యము. ఇట్టిపనులను జాగరూకతతో నెరవేర్చుచు రాజుయొక్క సర్వజ్ఞత్వమును దేశమందంతట సమాహర్త ప్రకటించుచుండెను (పు 220).

ఇంతటి యధికారమును గలవాఁడగుటచే నొక్కొక్కప్పుడు సమాహర్త సహితము ప్రజలను పీడింపఁగలవాఁడై యుండెను. దీనినే కౌటిల్యుఁ డీవిధముగఁ జెప్పియున్నాఁడు. 'సమాహర్త స్వార్థమునే మొదట సంగ్రహించుకొని పిమ్మట రాజార్థమును గొనుటకుఁ బ్రయత్నించును, లేక రాజార్థమునకు వినాశము గలిగించును. మఱియుఁ బరధనమును తీసికొనుటలో స్వతంత్రుఁడై చరించును' (పు 345).

పైని చెప్పిన పదునెనిమిది తీర్థములకులోఁబడి తక్కిన యుద్యోగులందఱు (Civil Servants) వారివారి కార్యముల నిర్వహించుచుండిరి. కాని రాజోద్యోగుల నెప్పుడు నమ్మఁగూడదనియే కౌటిల్యుని యభిప్రాయము. మనుష్యులస్థిర చిత్తులగుటచే నిత్యము వీరిని పరిపను

లవిషయమై పరీక్షించుచుండవలెను (పు 70). ఇదిగాక, నాలుకచివరనుండు విషమునుకాని తేనెనుకాని తినకవీలుపడనట్లర్థాధికారికిరాజద్రవ్యమును స్వల్పముగనయిన నపహరింపకుండుట దుస్తరము. నీటిలోఁ జరించుచుండు మత్స్యము లెవ్వరికిఁ దెలియక నీటిని త్రాగునట్లు కార్యవిధులందు నియుక్తులగు నుద్యోగు లెవ్వరికిఁ దెలియక ధనము నపహరించుచుందురు. ఆకాశమునఁ జరించు పక్షులగమనమునయిన నెఱుంగవచ్చునుకాని ప్రచ్ఛన్నభావులై సంచరించు నుద్యోగులప్రవర్తనము దెలిసికొనుట దుస్తరము' (పు 72). కౌటిల్యుఁడీవాక్యములనువ్రాసి రెండువేలసంవత్సరములకంటె నధికమైనది. కానివ్యవహారానుభవముగలవారందఱు నివి ప్రస్తుతకాలమునకుఁగూడ ననువర్తించునవియని యొప్పుకొనకపోరు. అప్పటికినిప్పటికిని మనుష్యస్వభావమందు విశేషమగుమార్పు కలిగినట్లు తోఁచదు. కౌటిల్యుఁడనుభవజ్ఞుఁడనుటకు నిదియే గొప్పనిదర్శనము.

ఈకారణములచే మొదటినుండియు నుద్యోగులు న్యాయప్రవృత్తులై యుండుటకు వలయునేర్పాటులనేకము లాకాలమునఁ జేయఁబడుచుండెను. ఏదియో యొక పరీక్షయందుత్తీర్ణుఁడయినఁగాని ప్రస్తుతకాలమందు గొప్పయుద్యోగములు దొఱకనట్లు అమాత్యసంపదగలవారికే యాకాలమందు రాజోద్యోగము లభించుచుండెను. నౌకరులకుండవలసిన శక్తిసముదాయమే అమాత్యసంపద. దేశము కులము శీలములోనగు లక్షణములఁబట్టి యుద్యోగములోఁ బ్రవేశింపఁదలఁచినవారి కుద్యోగమిచ్చుచుండువారు (పు 14). ప్రారంభమున నుద్యోగము ననిత్యముగనిచ్చి (Temporary), కార్యములను లాభకరములుగఁ జేయఁగలవాఁడను నమ్మకతోఁచినపిమ్మట నుద్యోగిని ఖాయపరచుచుండిరి (పు 71-2). అధికారులపక్షపాతములమూలమున రాజకార్యములు చెడకుండనుండుటకై యుద్యోగులశక్తినిబట్టియే వారిని నుత్తమమధ్యమాధమకర్మలందు నియోగించువారు (పు 64). ఉపధలనేకములచే నుద్యోగుల శుచిత్వాశుచిత్వములఁ దెలిసికొని

ణాములే ప్రధానములుగావున, నభిజన ప్రజ్ఞా శౌచ శౌర్యానురాగ యుక్తులనే యమాత్యులుగఁ జేయవలెనని బాహుదంతీపుత్రుఁడు.

ఇదియంతయు లెస్సగనేయున్నదని కౌటిల్యుఁడు. పురుషసామర్థ్యము కార్యసామర్థ్యము ననుసరించిగదా కల్పింపఁబడుచున్నది. కావున, సామర్థ్య దేశకాల కర్మలఁబట్టి యమాత్యవిభవమును విభజించి వీరినందఱిని నమాత్యులుగఁ జేయవచ్చును. మంత్రులుగమాత్రము (వీరిని) చేయరాదు.

ఇది వినయాధికారికమున నమాత్యోత్పత్తియను నష్టమాధ్యాయము.

5 ప్రకరణము.

మంత్రిపురోహితోత్పత్తి.

జానపదుఁడు, అభిజాతుఁడు, స్వవగ్రహుఁడు, శిల్పి, చక్షుష్మంతుఁడు, ప్రాజ్ఞుఁడు, ధారయిష్ణువు, దక్షుఁడు, వాగ్మి, ప్రగల్భుఁడు, ప్రతిపత్తిమంతుఁడు, ఉత్సాహప్రభావ యుక్తుఁడు, క్లేశసహుఁడు, శుచుఁడు, మిత్రుఁడు, దృఢభక్తియుతుఁడు, శీలబలారోగ్యసత్త్వయుక్తుఁడు, స్తంభచాపల్యవర్జితుఁడు, అవైరికారి — ఇది యమాత్యసంపద (ఇట్టివాఁడమాత్యపదవి కర్హుఁడు.) ఈసంపదలోఁ జతుర్థాంశహీనుఁడు మధ్యముఁడు. అర్థాంశహీనుఁ డవరుఁడు.

ఆప్తులనుండి (అమాత్యుల) జనపదావగ్రహములను, సహాధ్యాయులనుండి వారిశిల్పశాస్త్ర చక్షుష్మత్తలను, కర్మారంభముల నుండి ప్రజ్ఞాధారయిష్ణుతాదాక్ష్యములను, కథాప్రసంగములనుండి వాగ్మిత్వప్రాగల్భ్యప్రతిభానవత్త్వములను, నాపత్సమయములనుండి యుత్సాహప్రభావక్లేశసహత్వములను, సవ్యవహారములనుండి శుచిత్వ

ముత్రత్వానృతభక్తిత్వములను, సహవాసులనుండి శీలబలారోగ్యసత్త్వములను సత్తంభచాపల్యములను, స్వయముగఁ బ్రియత్వావైరిత్వములను రాజు తెలిసికొనవలెను.

రాజవృత్తి ప్రత్యక్షపరోక్షానుమేయము. స్వయముగఁజూడఁబడినది ప్రత్యక్షము. పరోపదిష్టము పరోక్షము. చేయఁబడినకర్మలనుండి చేయఁబడనివాని నెఱుంగుట యనుమేయము.

కర్మల కయౌగపద్యము అనేకత్వము అనేకస్థత్వము దట స్థించునుగాన దేశకాలాత్యయముగాకుండఁ బరోక్షమును నమాత్యులచేఁ జేయింపవలెను. ఇదియే యమాత్యకర్మ.

ఉదితోదిత కులశీలములను కలిగి, షడంగసహితమగు వేదమును జ్యోతిషప్రశ్నశాస్త్రములనెఱింగి, దైవమానుషములగు నాపదల నథర్వోపాయములచే నివారింపఁగలవానిఁ బురోహితునిగఁ జేయవలెను. శిష్యుఁడు గురువునువలెఁ, బుత్రుఁడు తండ్రినివలె, భృత్యుఁడు ప్రభువునువలె, నీ జాతని ననువర్తింపవలెను.

బ్రాహ్మణులచే వృద్ధిపొందింపఁబడినట్టియు, మంత్రులయాలోచనచే నభిమంత్రితమైనట్టియు, శాస్త్రమునననుసరించినట్టియు క్షత్రియధర్మము శస్త్రరహితమయ్యు నొరులచేడయింపఁబడక మిక్కిలి ప్రకాశించును.

ఇది వినయాధికారికమున మంత్రిపురోహితోత్పత్తియను

నవమాధ్యాయము.

6 ప్రకరణము.

ఉపధలచేనమాత్యుల శౌచాశౌచములదెలిసికొనుట.

మంత్రిపురోహితులతోఁ గూడినవాఁడై సామాన్యములగు

నధికరణములం దమాత్యుల నియోగించి ఉపధలచే వారిని శోధింపవలెను.

యజ్ఞములఁ జేయఁదగనివారిచే యజ్ఞముచేయించుటయందు నియుక్తుఁడై కోపించిన పురోహితుని రాజుతొలఁగింపవలెను. అతఁడు తనసహాధ్యాయులతోఁగూడి శపథపూర్వకముగ నొక్కొక యమాత్యుని "ఈరాజధార్మికుఁడు (వీనినిఁదొలఁగించి) సాధుధార్మికత్త్వ లీన అవరుద్ధకుల్య ఏకప్రగ్రహసామంత ఆటవిక ఔపపాదికులలో నొక్కని రాజుగ నిర్ణయించుకొనెదము. ఇది యందఱకును సమ్మతము. నీయభిప్రాయమేమి", అని భేదపెట్టవలెను. దీనిని నిషేధించువాఁడు పరిశుద్ధుఁడు. ఇదియే ధర్మోపధ.

అసత్ప్రగ్రహుఁడని తొలఁగింపఁబడిన సేనాపతి సహాధ్యాయులతోఁగూడి యొక్కొకయమాత్యుని 'ఇది (పైవిషయము) యందఱకు నిష్టముగనున్నది. నీయభిప్రాయమేమి', అని లోభనీయమగు ధనముచే రాజవినాశమునకై భేదపెట్టవలెను. దీనిని నిషేధించినవాఁడు పరిశుద్ధుఁడు. ఇదియే అర్థోపధ.

అంతఃపుర విశ్వాసపాత్రమగు పరివ్రాజిక, సత్కరింపఁబడినదై 'సమాగమోపాయముఁబన్ని రాజమహిషి నిన్నుఁ గామించుచున్నది. నీకధిక ధనముఁగూడ లభించును', అని వేరువేరుగ నొక్కొక మహామాత్రుని భేదపెట్టవలెను. దీనిని నిషేధించినవాఁడు పరిశుద్ధుఁడు. ఇదియే కామోపధ.

ఓడప్రయాణమునిమిత్త మొకయమాత్యుఁడు తక్కినవారినందఱిని పిలిపింపవలెను. (వారట్లు సిద్ధపడియుండ) రాజుద్విగ్నుఁడై వారినందఱి నరికట్టి (వారి యభిమానముల నపహరించి తొలఁగింపవలెను. అట్టిసమయమున) పూర్వావరుద్ధుఁడగు కపటచ్ఛాత్త్రుఁ

టొకఁడు 'ఈరాజసత్ప్రవృత్తుఁడు. వీనిని చంపి మఱియొకనిని నియ్యమించుకొనెదము. ఇదియెల్లఱకు నిష్టము. నీయభిప్రాయమేమి' అని వారిలో నొక్కొక్కని భేదపెట్టవలెను. దీనిని నిషేధించువాఁడు పరిశుద్ధుఁడు. ఇదియే భయోపధ.

పైవారిలో ధర్మోపధాశుద్ధులగువారిని ధర్మస్థీయ కంటకశోధనములందు నియోగింపవలెను. అర్థోపధాశుద్ధులగువారిని సమాహర్తలుగను సన్నిహితులుగను నిచయకర్మలందును నియోగింపవలెను. కామోపధాశుద్ధులను బాహ్యాభ్యంతరవిహారరక్షణములందును భయోపధాశుద్ధులను సన్నిహితములగు రాజకార్యములందును, సర్వోపధాశుద్ధులను మంత్రులుగను, సర్వోపధలలో నపరిశుద్ధులగు వారిని ఖనిద్రవ్యహస్తివనకర్మాంతములందునునియోగింపవలయును.

ధర్మార్థకామభయోపధాశుద్ధులగువారినే వారివారి శుచిత్వము ననుసరించినట్లు స్వకార్యములందు నియోగింపవలయునని యాచార్యుల సిద్ధాంతము.

అమాత్యుల శుచిత్వపరిశోధనమందుఁ బ్రభువు తన్నుఁగాని తనపట్టపుదేవినికాని లక్ష్యముగఁ జేయరాదని కౌటిల్యునిమతము.

పరిశుభ్రమైన జలమును విషముచేతనువలె నిర్దుష్టుఁడగువానిని దూషింపరాదు.

అతిదుష్టుని మంచివానిగఁజేయుట కౌషధమొకప్పుడును లేదు.

సత్త్వవంతుల బుద్ధి, స్థిరమైనదైనను చతుర్విధములగు నుపధలచేఁ గలుషితమైనయెడల యథాస్థితిని మఱల నొందఁజాలదు.

కావునఁ జతుర్విధములగు కార్యములందును బాహ్యమునే యధిష్ఠానము (లక్ష్యము) గ నవలంబించి యమాత్యుల శుచిత్వాశుచిత్వము చారులచే నెఱుంగవలెను.

ఇది వినయాధికారికమున నమాత్యుల శౌచాశౌచముల నుపధలచేఁ దెలిసికొనుటయను దశమాధ్యాయము.

7 ప్రకరణము.

గూఢపురుషోత్పత్తి

ఉపధాశుద్ధమగునమాత్యవర్గముగలవాఁడై ప్రభువు కాపటిక, ఉదాస్థిత, గృహపతిక, వైదేహక తాపస వేషధారులను, సత్త్రితీక్ష్ణ రసదభిక్షుకులను గూఢపురుషులుగఁ జేయవలెను.

పరమర్మజ్ఞుఁడును ప్రగల్భుఁడును నగునతఁడు కాపటికచ్ఛాత్త్రుఁడు. వాని నర్థమానములచేఁ బ్రోత్సాహపఱచి, 'రాజును నన్నును నీవే ప్రమాణముచేసి యేయేయపాయమును కనిపెట్టుదువో దానినెల్లఁ దత్క్షణమే మాకెఱింగింపవలయును' అని మంత్రి వానితోఁ జెప్పవలెను.

ప్రజ్ఞాశౌచయుక్తుఁడగు సన్న్యాసి యుదాస్థితుఁడు. అతఁడు విస్తారమగు ధనమును, శిష్యులను కలవాఁడై వార్త్తాకర్మల కుపయుక్తములగు ప్రదేశములఁ బనులఁ జేయింపవలెను. వీనివలనఁ గలిగిన ఫలితమును సన్న్యాసులందఱి గ్రాసాచ్ఛాదనావసథములకుఁ గా వినియోగించుచు 'రాజార్థమునకు జరుగుదోషమిట్టిదని భక్తవేతనకాలమందు వచ్చునప్పుడు మీరు నివేదింపవలెను.' అని వృత్తికాముకులకుఁ జెప్పవలెను, ప్రవ్రజితులందఱును స్వవర్గమున కీవిధముగ బోధింపవలెను.

ప్రజ్ఞాశౌచయుక్తుఁడును వృత్తిక్షీణుఁడునునగు కర్షకుఁడు గృహపతికుఁడు. ఇతఁడు కృషికర్మల కుపయుక్తములగు ప్రదేశములఁ బనులఁ జేయించుచు మిగిలినవిషయములలో నుదాస్థితునివిధముగనే ప్రవర్తింపవలెను.

ప్రజ్ఞాశౌచయుక్తుఁడును వృత్తిక్షీణుఁడునునగు వర్తకుఁడు వైదేహకుఁడు. వాణిజ్యముల కుపయుక్తములగు ప్రదేశములఁ బను

లం జేయుచుచుం దక్కినవిషయములం బైవారివలెనడుచుకొనవలెను.

వృత్తికాముఁడగు ముండుఁడుగాని జటిలుఁడుగాని తాపసుఁడు. వాఁడు ముండులును జటిలులునునగు శిష్యులనేకులఁగూర్చికొని పట్టణసమీపమునఁ జేరి గూఢముగ నిష్టాహారమును భుజించుచుఁ బ్రకాశముగ మాసమునకుఁగాని రెండుమాసములకుఁగాని యొకమారు శాకమునో యవసముష్టినో భుజింపవలెను. అప్పుడు వైదేహకుని శిష్యులు గొప్పయోగములచే వీనిని సేవింప ఈతఁడమానుషప్రజ్ఞఁగలవాఁడని వీనిశిష్యులు ప్రకటించుచుండవలెను. మఱియు నతఁడు తనప్రజ్ఞాబలముచేతను, సంగవిద్యచేతను, శిష్యులసంజ్ఞలచేతను వారియాభజన విషయమున జరుగఁబోవు నల్పలాభము, అగ్నిదాహము, చోరభయము, దూష్యవధము, తుష్టదానము, ఇప్పుడుగాని రేపుగాని యిదిజరుగును. దీనినిరాజు చేయఁగలఁడని విదేశప్రవృత్తిని వైదేహకశిష్యులతోఁ జెప్పవలెను. దీనినివిని గూఢసహాధ్యాయులామోదింపవలెను. తర్వాత నతఁడు సత్త్వప్రజ్ఞావాక్య శక్తిసంపన్నులగు వారికిఁ గలుగఁబోవు రాజగౌరవ మంత్రి సంయోగములఁ దెలుపవలెను.

మంత్రి వీరికి వృత్తికర్మలఁగల్పింపఁ బ్రయత్నింపవలెను. వీరిలోఁ గారణక్రుద్ధుల నర్థమానములచేతను, నకారణక్రుద్ధులును. రాజద్వేషులునునగువారిని రహస్యదండముచేతనుశాంతినొందింపవలెను.

గూఢపురుషు లర్థమానములచే రాజువలనఁ బూజింపఁబడినవారై రాజోపజీవుల శుచిత్వము నీవిధమున నెఱుంగవలయును. వీరే యైదువిధములగు చారసంస్థలు.

ఇది వినయాధికారికమున గూఢపురుషోత్పత్తియందు సంస్థోత్పత్తి యను నేకాదశాధ్యాయము.

8 ప్రకరణము.

గూఢపురుషప్రణిధి.

ఎట్టి బంధువులును లేనివారగుటచేత నవశ్యముగ రాజుచేఁ బోషింపఁదగినవారును,లక్షణము, అంగవిద్య, జంభకవిద్య, మాయాగతము, ఆశ్రమధర్మనిమిత్తము అంతరచక్రములోనగువానినినేర్చి కొనినట్టివారును సంసర్గవిద్యగల సత్రులు.

జనపదమందు శూరులును, ప్రాణభీతిలేనివారును ద్రవ్యసంపాదనకునై హస్తివ్యాళముల నెదుర్కొనువారును తీక్ష్ణులు.

బంధువులయెడఁ బ్రీతిలేని క్రూరులును సోమరులును నగువారు రసదులు.

పరివ్రాజికయు వృత్తికామయు దరిద్రయు ప్రగల్భయు విధవయునగు బ్రాహ్మణి యంతఃపురసత్కారమును పొందినదై మహామంత్రులయిండ్లకుఁ బోవుచుండవలయును.

ముండులు వృషలులుగూడ నిట్లేచేయవలయును.

సంచారులన వీరే.

నమ్మఁదగి, దేశవేషశిల్ప భాషాభిజన సహితులగు చారులను వారిభక్తిసామర్థ్యముల కనుగుణముగ మంత్రి పురోహిత సేనాపతి యువరాజ దౌవారికాంతర్వంశిక ప్రశాస్తృ సమాహర్తృ సన్నిధాతృ ప్రదేష్టృ నాయక పౌర వ్యావహారిక కార్మాంతిక మంత్రిపరిషత్ అధ్యక్ష దండపాల దుర్గపాలాంతపాలాటవికులు మొదలగువారికడ కంపవలెను.

ఛత్రభృంగారవ్యజనపాదుకాసనయానవాహనధారులైతీక్ష్ణులుపైయుద్యోగస్థుల బాహ్యాచరిత్రమునెఱుంగవలెను. ఆచరిత్రమును సత్రులు సంస్థల కర్పింపవలెను.

వారియాభ్యంతరచర్యను సూదారాళిక స్నాపకసంవాహకా స్తరక కల్పక ప్రసాధకోదక పరిచారికులైన రసదులును, కుబ్జ వామన కిరాత మూక బధిర జడాంధ వేషధారులును, నట నర్తక గాయన వాదక వాగ్జీవన కుశీలవులగు స్త్రీలును నెఱుంగవలయును. దానిని భిక్షుకులు సంస్థలకర్పింపవలెను.

సంస్థలశిష్యులు సంజ్ఞాలిపులచేత చారులచర్య నెఱుంగవలయును.

సంస్థలును వారిశిష్యులును పరస్పరమొకరితో నొకరుకలియఁగూడదు.

భిక్షుకులకుఁ బ్రతిషేధము కలిగినపుడు, ద్వారపాలకులు మాతాపితృవేషధారులు శిల్పకారిణులు కుశీలవులు దాసీజనము లోనగువారు వారికిఁ దెలిసినచర్యను గీతవాద్యభాండ గూఢలేఖ్య సంజ్ఞలచే సంస్థలకు నెఱిగింపవలెను. దీర్ఘరోగోన్మాదములచేఁగాని యగ్నివిసర్గ రసవిసర్గములచేతఁ గాని చారులు గూఢనిర్గమనముఁ జేయవలెను.

పై మూఁడువిధములవారివాక్య మేకీభవించినపుడది నమ్మఁదగినది. (ఇట్లేకీభవింపక) పలుమాఱు పొరబడినపుడు చారులకు రహస్యశిక్షనుకాని యుద్యోగమునుండి తొలఁగించుట గాని చేయవలెను.

కంటకశోధన ప్రకరణమునఁ జెప్పఁబడినచారులు శత్రువుల కడ వేతనముగొనవలెను. చోరులఁ బట్టుకొనుటను వెళ్ళువా రుభయ వేతనులుగ నుండవలెను.

ఉభయవేతనులగువారి భార్యాపుత్రులను తనయధీనములో నుంచుకొని, వారిని శత్రుపక్షమువారినిగ భావించుచు, వారిచ్చి

త్వమును తత్సదృశుల మూలమున నెఱుంగవలయును.

ఈవిధముగ శత్రుమిత్రమధ్యమోదాసీనుల విషయమునను వారి పదునెనిమిదితీర్థములవిషయమునను చారుల నియోగించి వారి గృహములందుఁ గుబ్జులు వామనులు షండులు శిల్పవంతులు మూకులు పలువిధములగు మ్లేచ్ఛులు మొదలగువారిని సంచరింపఁ జేయవలయును.

దుర్గములందు వణిజులును, దుర్గాంతమందు సిద్ధతాపసులును రాష్ట్రమందుఁ గర్షకోదాస్థితులును, రాష్ట్రాంతమున వ్రజనివాసులును, వనమునందు వనచరులు శ్రమణులు ఆటవికులు మొదలగువారును సంస్థలుగ నుండవలెను.

చారపరంపరలు పరవృత్తిజ్ఞానముగలవారుగను శీఘ్రగాములుగనుండవలెను. శత్రులచారులను స్వచారులెఱుంగవలయును.

గూఢులును నగూఢులును నగుసంస్థలు చారులసంచరింపఁ జేయుదురు.

కృత్యపక్షీయులచేఁ గార్యావసరమున నకృత్యులుగ నెఱుంగఁబడినముఖ్యులను శత్రుచారులచర్య నెఱుంగుటకై సీమాంతములం దుంపవలెను.

ఇది వినయాధికారికమున గూఢపురుషోత్పత్తియందలి సంచారోత్పత్తి యను ద్వాదశాధ్యాయము.

9 ప్రకరణము.

స్వవిషయకృత్యాకృత్య పక్షరక్షణము.

గూఢపురుషప్రణిధికృతమగు మహామాత్య పరీక్షనొనర్చి (పిమ్మటరాజు) పౌరజానపదులఁ బరీక్షింపఁబోవలెను.

ద్వంద్వబుద్ధి గలిగించుకొనిన సత్రులు తీర్థసభాశాలాపూగజనసంఘములఁ జేరి "సర్వగుణసంపన్నుఁడను ప్రసిద్ధి యీరాజునకుఁ గలదు. దండకరములచే లోకుల బాధించునట్టి గుణ మొక్కటియు నీతనియందు లేదు." అని వివాదముఁ జేయవలెను. అప్పటిలో నచటనీ విషయమును ప్రశంసించువారిని నుపపాదించువారినికూడ మఱియొకఁడు ప్రతిషేధింపవలెను. అందుమీఁదట, 'మున్ను ప్రజలొకప్పుడు మాత్స్యన్యాయాభిభూతులై వైవస్వతమనువును తమకేలికగ నెవరించుకొని యాతనికి ధాన్యషడ్భాగమును, పణ్యదశభాగమును హిరణ్యమును భాగధేయముగ నేర్పఱచికొనిరి. అట్టిభాగముచే భరింపఁబడినవారై రాజులు ప్రజలకు యోగక్షేమములఁ గూర్చుచును, నదండకరులైనపుడు ప్రజలొనర్చిన పాపములకుఁ బాత్రులగుచును నుందురు. (రాజులు) ప్రజలకు యోగక్షేమావహులగుటచే నారణ్యకులుసహితము 'రాజు మనలరక్షించుచున్నాఁడు, కాన వానికిది భాగము' అని ఉంఛషడ్భాగము నర్పించుచున్నారు. ఇంద్ర యమస్థానీయులగు రాజులు ప్రత్యక్షహేడప్రసాదులు. అట్టిరాజుల నవమానించువారికి దైవకృతమగు దండము ప్రాప్తించుచున్నది. కావున రాజులు నవమానింపఁ దగర' ని పై క్షుద్రకులను ప్రతిషేధింపవలయును.

వీరు కింవదంతినిగూడఁ దెలిసికొనవలయును.

రాజుయొక్క ధాన్య పశు హిరణ్యములవలన జీవించుచు వానినివ్యసనాభ్యుదయములందు రాజునకర్పించుచుండువారును, రాజుపైఁ గోపముగల బంధునిఁగాని, రాష్ట్రమును కాని, మరలించుచుండువారును, శత్రువగు నాటవికునిఁ బ్రతిషేధించుచుండువారును నగు సేవకుల తుష్టాతుష్టత్వములను ముండ జటిలవేషధారులు తెలిసికొన

వలయును. (వారిలో) తుష్టులను మఱియు గౌరవింపవలెను. అతుష్టులను తుష్టికై త్యాగముచేతను సామముచేతను ననుగ్రహింపవలయును; లేదా వారిలో నొకరిని మఱియొకరినుండియు, సామంత ఆటవిక తత్కులీనఅవరుద్ధులనుండియు భేదపెట్టవలయు. అప్పటికిని తుష్టినొందనివారికి దండకరసాధనాధికార మొసంగి (వారిపై) జనపదవిద్వేషమును పుట్టింపవలయును. విద్వేషులగు వారిని రహస్యదండముచేతను జనపదకోపముచేతను సాధింపవలయును. శత్రువులకు వారు చోటొసంగకుండునట్లు వారి భార్యాపుత్రులఁ దనయధీనమందుంచుకొని వారిని గనులపనులలో నియోగింపవలయును.

క్రుద్ధులు లుబ్ధులు భీతులు నవమానితులు శత్రుపక్షమునఁ జేరుదురు. వీరి పరస్పరసంబంధమును వీరికి శత్రువులతోఁగల సంబంధమును కార్తాంతిక నైమిత్తిక మౌహూర్తిక వేషములుగలవారెఱుంగవలయు.

తుష్టుల నర్థమానములచే గౌరవించుచు నతుష్టుల సామదానభేదదండములచే సాధింపవలయును.

ఈరీతిగ వివేకియై స్వరాష్ట్రమందలి ప్రధానులును క్షుద్రులును నగు కృత్యాకృత్యులను పరులొనరించు భేదమునుండి రక్షించుచుండవలెను.

ఇది వినయాధికారికమున స్వవిషయకృత్యాకృత్యపక్షరక్షణమను
త్రయోదశాధ్యాయము.

10 ప్రకరణము.

పరవిషయకృత్యాకృత్యపక్షోపగ్రహము.

స్వవిషయ కృత్యాకృత్య పక్షోపగ్రహము చెప్పఁబడినది;

పరవిషయమందలిది చెప్పవలసియున్నది.

ధనవిషయమున వంచింపఁబడినవాఁడు, శిల్పమందుఁ గాని యుపకారకార్యములందుఁగాని సమానులగువారిలో నవమానింపఁబడినవాఁడు, రాజవల్లభులచే నిరోధింపఁబడినవాఁడు, పిలువఁబడి పరాభవమొందినవాఁడు, ప్రవాసోపతప్తుఁడు, వ్యయముఁజేసియుఁ గార్యఫలమునొందనివాఁడు, స్వధర్మమునుండిగాని దాయమునుండిగాని నిరోధింపఁబడినవాఁడు, మానాధికారములనుండి తొలఁగింపఁబడినవాఁడు, సమానులలో నధఃకృతుఁడైనవాఁడు, బలాత్కరింపఁబడిన స్త్రీగలవాఁడు, కారాభిన్యస్తుఁడు, పరోక్షదండితుఁడు, దురాచారవారితుఁడు, సర్వస్వమపహరింపఁబడినవాఁడు, బంధనపరిక్లిష్టుఁడు, దేశాంతరమునకంపఁబడిన బంధువులుకలవాఁడు— వీరు క్రుద్ధవర్గములోఁ జేరినవారు.

దురదృష్టమువలన నష్టమొందినవాఁడు, రాజవిరోధి, ప్రకటమైనపాపకర్మచేసినవాఁడు, తుల్యదోషుని శిక్షించుటచేత నుద్వేగమొందినవాఁడు, తీసికొనఁబడిన భూమిగలవాఁడు, శిక్షనొందినవాఁడు, సర్వాధికారమందుండి యచిరకాలమున ధనవంతుఁడైనవాఁడు, తద్వంశజుఁడై తద్ధనమునపేక్షించువాఁడు, రాజుచే ద్వేషింపఁబడినవాఁడు, రాజునందు ద్వేషించువాఁడు— వీరు భీతవర్గములోఁ జేరినవారు.

చెడినవాఁడు, సర్వస్వము గోలుపోయినవాఁడు, లోభి, వ్యసనములుగలవాఁడు, అత్యాహితవ్యవహారుఁడు,— వీరు లుబ్ధవర్గములోఁ జేరినవారు.

ఆత్మసంభావితుఁడు, మానకాముఁడు, శత్రుపూజామర్షితుఁడు, నీచుఁడనియనిపించుకొనినవాఁడు, తీక్ష్ణుఁడు, సాహసికుఁడు

భోగమున్నను నవంతుష్టుఁడైనవాఁడు,—వీరు మానివర్గము లోఁజేరినవారు.

వారిలోఁ గృత్యపక్షీయుఁడగువాఁడు తనయందుభక్తిగలవానిని ముండజటిలవ్యంజనులచే భేదపెట్టవలెను.

మదగజము మత్తునిచే నధిష్ఠింపఁబడి తనకడ్డమగు దానినెల్ల నెట్లు త్రొక్కివేయుచుండునో యట్లే యశాస్త్రచక్షువగునీరాజు పౌరజానపదవధకై యత్నించుచున్నాఁడు. ప్రతిహస్తిప్రోత్సాహనముచే వీనికపకారము చేయవచ్చును. (కావున) ఓర్మిగలిగి యుండవలెనని క్రుద్ధవర్గమును భేదపెట్టవలెను.

లీనమగుసర్పమెవనివలన భయము నాశంకించునో వానిపై విషమును విడుచును. అట్లేయీరాజు తనదోషము నాశంకించుకొని మీపైఁ గోపవిషమును విడువఁగలఁడు. కావున మఱియొకచోటికిఁ బొండని భీతవర్గమును భేదపెట్టవలెను.

కుక్కలఁబెంచువారు గోవులక్షీరమును కుక్కలకే వినియోగింతురుగాని బ్రాహ్మణుల కిత్తురా? అట్లే యీ మీరాజు సత్త్వప్రజ్ఞావాక్యశక్తిహీనులగువారికే ధనమునిచ్చునుగాని యాత్మగుణసంపన్నులగువారికీయఁడు. కావునఁ బురుషవిశేషజ్ఞుఁడగు నీ(పర)రాజును సేవింపుఁడని లుబ్ధవర్గమును భేదపెట్టవలెను.

చండాలులనూయి చండాలులకేగాని యితరులకుపభోగ్యము కానట్లు నీచుఁడగు మీరాజు నీచులకేగాని పూజ్యులగు మీవంటి వారి కుపభోగ్యుఁడు కాఁడు. కావునఁ బురుషవిశేషజ్ఞుఁడగు నీ(పర)రాజునుసేవింపుఁడని మానివర్గమును భేదపెట్టవలెను.

పైవిషయముల కంగీకరించి, పణకర్మతోఁ గూర్పఁబడినట్టివారినిఁ దనపనులలో స్వాచారులతోఁగూడఁ గలుపవలెను.

రాజ్యమందలి కృత్యపక్షీయులను సామదానములచేత ను, నక ... క్షీయులను భేదదండములచేతను వశఀఅచుకొని వారి ప్రభువు ... దోషములను వారికిఁజూపవలయును.

ఇది ... యాధికారికమునఁ బరవిషయకృత్యాకృత్య పక్షోపగ్రహమను చతుర్దశాధ్యాయము.

11 ప్రకరణము.

మంత్రాధికారము.

స్వ ... పరపక్షోపగ్రహము గావించి కార్యారంభముల నా లోచింపవలె ...

సర్వారంభములును మంత్రపూర్వములుగ నుండవలెను. కావున నాలోచనచేయు ప్రదేశముసంవృతముగను ప్రసంగములకె యుకపడనియట్టిదిగను, పక్షులకు సహితము చూడ వీలుపడ ట్టిదిగను నుండవలెను. ఏలన, శుకశారికాశ్వానములచేతను మఱికొన్ని తిర్య గ్యోనులచేతను మంత్రముభిన్నమగునట్లు మనము వినుచున్నారము గదా? కావునఁ దగినసంరక్షకుల నియమింపక మంత్రోద్దేశమును ప్రవేశింపరాదు.

మంత్రభేదమొనర్చి ... వానిఁ జంపవలెను.

దూతామాత్యస్వాములు యింగితాకారములచే మంత్రభేద ముకలుగును. ఇంగితమనఁగా నన్యధావృత్తి. ఆకారమనఁగా (స్వ భావవిరుద్ధమగు) నాకృతిని గ్రహించుట.

కార్యము పూర్తియగునంతవఱకు మంత్రసంరక్షణము, ఆ యుక్తపురుషరక్షణము నావశ్యకము... ప్రమాదమదను ... ప్రలాప

కామాదు లీమంత్రము వెల్లడియగుటకుఁ గారణములు. [illegible]
ముగాని యవమానమొందినవాఁడుగాని మంత్రమును భే[illegible] ను కాన
(రాజు) మంత్రమును రక్షించుకొనవలెను. రాజుయొక [illegible] దదా
యాప్తపురుషులయొక్కయు మంత్రభేదము శత్రువు [illegible] క్షేమము
గూర్చును.

కావున రహస్యముగ నొక్కఁడే యాలోచింపవ[illegible]. మం
త్రులను మంత్రులుందురు. వారికిమఱికొందఱుందు[illegible] ఆయా
మంత్రిపరంపర మంత్రమును భేదించుచున్నది. కావు[illegible] రాజుచేఁ
జిక్షితమగుకర్మ నితరు లెంతమాత్ర మెఱుంగరాదు. [illegible] భింపఁబ
డినదానిని గాని ముగిసినదానినిగాని యారంభించినవా[illegible] మెఱుంగవ
లయునని భారద్వాజుఁడు.

ఒకనిమంత్ర మెప్పుడును సిద్ధినొందదు. రాజ[illegible]త్తి ప్రత్యక్ష
పరోక్షానుమేయమై యున్నదిగదా? అనుపలబ్ధవిషయము నెఱుంగు
టయు, నుపలబ్ధనిశ్చయముల బలపఱచుటయు, అర్థద్వైధమునందు
సంశయమునుపోఁగొట్టుకొనుట, విషయములలో నొక్కొక భాగము
మాత్ర మెఱింగినపుడు శేషమునుకూడఁ దెలిసికొనుట లోనగునవి
మంత్రసాధ్యములై యున్నవి- కావున జ్ఞానవృద్ధులతోఁగలిసి యా
లోచించి యెట్టివారిని నవమానింపక నందఱిమతమును వినవలెను.
అర్థవద్వాక్యము బాలభాషితమైనను పండితుఁడు దానిని గ్రహింపవ
గునని విశాలాక్షుఁడు.

ఇది మంత్రజ్ఞానముకాని మంత్రరక్షణముకాదు. తనచేఁ ద[illegible]
లపెట్టఁబడినకార్యమునకుఁ బ్రతిరూపకమగు కార్యమునుగుఱించి
మంత్రులతో 'ఈకార్యమిట్టిదైనది; ఇదియీరీతిగ నైనచో నప్పు
డేమిచేయవలెను' అని ప్రశ్నింపవలయును. పిమ్మట వారుచెప్పినట్లు

చేయవలెను. ఈవిధముగనైనచో మంత్రోపలబ్ధియుఁ దత్సంరక్షణ మునుకూడ నగునని పారాశరులు.

ఇదికూడదు. వ్యవహితార్థమునుకాని వృత్తావృత్తములఁగాని ప్రశ్నింపఁబడి మంత్రులనాదరముగ జవాబుచెప్పుదురు; మఱియు దానిని వెల్లడింతురు. అదియే దీనియందలిదోషము. కావున నెవరెవ రేపనులయందు నియోగింపఁబడుదురో వారితోడ నాపనులగుఱించి యాలోచింపవలయును. అట్లాలోచించినవాఁడై మంత్రజ్ఞానమును తత్సంవృతియును పొందుచున్నాఁడని పిశునుఁడు.

అట్లు చేయఁగూడదు. ఇది యనవస్థాదోషదూషితము. కావున ముగ్గురునలుగురు మంత్రులతో నాలోచింపవలెను. ఒక్కనితో నాలోచించినచో గొప్పకార్యములందు నిశ్చయము తేలకపోవచ్చును. మంత్రియొక్కఁడైనచో నతఁడు యథేష్టముగస్వతంత్రుఁడై ప్రవర్తించును. ఇరువురితో నాలోచించినచో వారిరువురు కలిసి రాజును వశముచేసికొనెదరు. వారుకలియక కలహించినచో రాజువినాశముఁబొందును. ముగ్గురునలుగురు మంత్రులైనచో నిశ్చయముగ నొకప్పుడును మహాదోషము కలుగదు. మఱియునది కార్యసాఫల్యానుకూలమైయుండును. అంతకు నెక్కువగ మంత్రులుండినచో మంత్రనిశ్చయమును, మంత్రరక్షణమును నతికష్టముపైఁ గలుగును. (శ్లో॥) దేశకాల కార్యానుకూలముగ సామర్థ్యము ననుసరించి యొక్కనితోఁగాని యిరువురితోఁగాని లేక తానొక్కఁడేగాని కార్యాలోచనము చేయవలెనని కౌటిల్యుఁడు.

కార్యారంభోపాయము, పురుషద్రవ్యసంపత్తు, దేశకాలవిభాగము, వినిపాతప్రతీకారము కార్యసిద్ధియని మంత్రమున కైదంగములు.

మంత్రులలో (వేరువేరుగ) నొక్కొకరినికాని లేక యొక్కమాఱుగ నందఱినికాని ప్రశ్నింపవలయును. (వారుచెప్పునట్టి) కారణములచే వారిబుద్ధివైశద్యముల నెఱుఁగవలయు. కార్యము సంప్రాప్తించినపుడు కాలవిళంబము జేయఁగూడదు. ఎవరికిఁ దానపకారము చేయఁ దలఁచియుండునో వారిపక్షము వారితో దీర్ఘాలోచన చేయరాదు.

పండ్రెండుగురు మంత్రుల మంత్రిపరిషత్తుగఁ గూర్పవలయునని మానవులు. పదునార్గురుండవలయునని బార్హస్పత్యులు. ఇరువదిమంది మంత్రులుండవలయునని యౌశనసులు. సామర్థ్యానుసారముగనని కౌటిల్యుఁడు.

వారు రాజుయొక్క స్వపక్షపరపక్షముల గుఱించి లెస్సగనాలోచింపవలయును. అకృతకర్మారంభమును, ఆరబ్ధకర్మానుష్ఠానమును, అనుష్ఠితవిశేషమును నియోగసంపదను (మంత్రిపరిషత్తు) చేయవలయును. చెంతనున్నవారితో స్వయముగను, ననాసన్నులతోఁ బత్రప్రేషణమూలమునను కార్యముల నాలోచింపవలయు.

ఇంద్రునకు ఋషిసహస్రము మంత్రిపరిషత్తు. అదియే యాతనికిఁ జక్షువు. కావుననే యితఁడు ద్వినేత్రుఁడయ్యు సహస్రాక్షుఁడను పేరొందెను.

కార్యము లత్యాసన్నములగునపుడు మంత్రులను మంత్రిపరిషత్తునుబిలిచి యాలోచింపవలెను. వారిలోఁ బలువురె (భూయిష్ఠులు) ద్దానిని కార్యసిద్ధికరముగఁ జెప్పుదురో దానినొనర్పవలయును.

ఈలాగు చేయుచుఁ దనరహస్యమును శత్రువుల కెఱుకపడనీయక శత్రువులరహస్యముల నెఱుగుచు వివృతములగు (తన) నంగములఁ గూర్మమువలె నిగూహనము చేయవలెను.

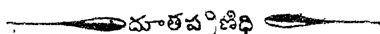
సజ్జనుల శ్రాద్ధమును భుజించుట కశ్రోత్రియుఁడనర్హుఁడైన

ట్లుశాస్త్రజ్ఞుఁడు మంత్రాధికారమున కనర్హుఁడు.

ఇది వినయాధికారికమున మంత్రాధికారమున
పంచదశాధ్యాయము.

12 ప్రకరణము.

దూతప్రణిధి

మంత్రసంపదారి కేరినవాఁడు దూత. అమాత్యసంపదోపేతుఁడు నిసృష్టార్థుఁడు. పాదగుణహీనుఁడు పరిమితార్థుఁడు. అర్థగుణహీనుఁడు శాసనహారుఁడు.

సుప్రతివిహితములగుయానవాహనపురుషపరివాపముఁగలిగి ప్రయాణమై "రాజశాసనమిట్లు చెప్పఁదగియున్నది. దానికిశత్రురాజిట్లు జవాబుచెప్పును. దానికిది ప్రతివాక్యము. ఈవిధముగ వానిని వంచింపవలెను" అని యాలోచించుకొనుచు, దూత వెళ్లవలెను. (శత్రురాజుయొక్క) అటవ్యంతపాలపురరాష్ట్రముఖ్యులతో స్నేహమొనర్చి, తనరాజుయొక్కయు శత్రునియొక్కయు సనికస్థానయుద్ధప్రతిగ్రహ అపసారభూములను పరీక్షించుచు, దుర్గరాష్ట్రప్రమాణములను సారవృత్తిగుప్తచ్ఛిద్రములను తెలిసికొని యనుజ్ఞాతుఁడై శత్రునగరమును ప్రవేశింపవలెను. పరునివాగ్వక్త్రదృష్టులయందలి ప్రసాదము, వాక్యపూజనము, ఇష్టపరిప్రశ్నము, గుణకథాసక్తి, ఆసన్నాసనము, సత్కారము, ఇష్టులస్మరణము, విశ్వాసగమనములఁబట్టి శత్రుఁడు దుష్టుఁడైనట్లును, వీనికంటె విపరీతములగు లక్షణములఁబట్టి యతుష్టుఁడైనట్లును నూహింపవలెను. అతుష్టుఁడగువానితో 'నీవును తక్కినరాజులందఱునుకూడ దూతముఖులేకదా? కావున శస్త్రములెత్తినను (శత్రురాజులయెదుట దూతలు) యథోక్త

ముగనే చెప్పుదురు. దూతలలో నంత్యావసాయులు సహితము న
వధ్యులు బ్రాహ్మణుమాట వేరుగఁ జెప్పనేల? ఇది పరుసివాక్య
ము. మఱియునది దూతధర్మము" అని చెప్పవలయును.

(శత్రు) రాజు తన్ను విడుచునంతవఱకు వదలిపోఁగూడదు. రా
జగౌరవమొందితినని గర్వింపఁగూడదు. శత్రుబలవంతుఁడనితలఁప
రాదు. అనిష్టవాక్యమును సహింపవలెను. స్త్రీ పానముల విడువవ
లెను. సుప్తులయు మత్తులయు భావజ్ఞానము స్పష్టపడును కావున నొం
టరిగ శయనింపవలెను. కృత్యపక్షోపజాపము, అకృత్యపక్షవిషయిక
గూఢప్రణిధానము, భర్తృవిషయక రాగాపరాగములు, ప్రకృతుల
కోపములు లోనగువానిని తాపసవైదేహకవ్యంజనుల మూలమునఁ
గాని వారిశిష్యుల మూలమునఁగాని; చికిత్సకపాషండక వ్యంజనము
లుగల యుభయవేతనుల మూలమునఁగాని యెఱుంగవలయును.
ప్రజలతో సంభాషించుటకవకాశము లేనప్పుడు యాచకమత్తోన్మ
త్తను ప్తప్రలాపములచేతను పుణ్యస్థాన దేవగృహచిత్రలేఖ్యసంజ్ఞల
చేతను ప్రజలచర్యనెఱుంగవలయును. (ఇట్లు) తెలిసికొనిన విషయ
మును భేదించిచూడవలయును. శత్రుచేఁ బ్రశ్నింపఁబడినను స్వ
కీయ ప్రకృతులపరిమాణమును కార్యసాధనమును చెప్పఁగూడదు.
సర్వము మీకే తెలియునని మాత్రము జవాబునీయవలెను.

కార్యముసిద్ధింపక యుపరుద్ధుఁడైనపుడు దూతయీవిధముగఁ
దర్శింపవలయును. "నా ప్రభువునకు వ్యసనమేదైన నాసన్నమగున
ని తలంచియో, తనవ్యసనమునకుఁ బ్రతీకారముఁగోరియో, పార్ష్ణి
గ్రాహాసారులఁగాని యంతఃకలహమునఁగాని, యాటవికునిఁగాని నా
ప్రభువుపైఁ బ్రోత్సహింపఁదలఁచియో, ఆక్రందుల మూలమున
మిత్రునిఁ జంపింపఁదలఁచియో, (స్వరాష్ట్రమందలి) స్వకీయపరకీయ

ములకు విరోధములఁగాని, రాష్ట్రికలహమునుకాని యాటవికులవల నఁగలుగు నపాయమునుకాని ప్రతీకరించుకొనఁదలఁచితివో, సిద్ధము గు నాస్వామియొక్క యుద్ధయాత్రను విఘ్నముఁ జేయనెంచితివో, సస్యకుప్యపణ్యసంగ్రహమును దుర్గకర్మను బలసముద్ధానమును చేసికొనఁదలఁచితివో, స్వసైన్యవ్యాయామమున కనుకూలములైన దేశకాలములఁ గోరితివో, తనకుఁగలిగిన పరిభవప్రమాదములకై నా ప్రభువుతో సంసర్గానుబంధములఁ గోరితివో నన్నిట్లునిరోధించుచున్నాఁడు".

(వితర్కించి) తెలిసికొని తదనంతర ముండుటయో లేక వెనుకకునుఱలుటయో చేయవలెను; లేదా, ఇష్టప్రయోజనమును కోరవలెను. అనిష్టశాసనమును చెప్పినందువలనఁగలుగు బంధవధభయములనుండి తప్పించుకొని వెనుకకుమరలవలెను; లేనియెడల (దూత శత్రునిచే) గట్టఁబడును.

ప్రేషణము సంధిపాలత్వము ప్రతాపము మిత్రసంగ్రహము ఉపజాపము సుహృద్భేదము గూ[illegible]సైన్యాంపా[illegible]ము బంధురత్నాపహరణము చారజ్ఞానము పరాక్రమము సమాధిమోక్షము శత్రుదూతలయొక్కయు వారియు [illegible]స్థలయొక్కయు స్నేహాసంపాదనములోనగునవి దూతయొక్కకార్యములు.

ఈకార్యములను స్వదూతలచేఁ జేయించుచుఁ బ్రతిదూతాపసర్పమూలమున పరదూతలనుండి రాజు తన్ను రక్షించుకొనవలెను.

ఇది వినయాధికారికమున దూతప్రణిధియను
షోడశాధ్యాయము.

13 ప్రకరణము.

రాజపుత్రరక్షణము.

రాజు తొలుత దారపుత్రులనుండి తన్ను రక్షించుకొని పిదపఁ దనరాజ్యమును నాపన్నులనుండియుఁ బరులనుండియు రక్షించుచున్నాఁడు. దారరక్షణము నిశాంతప్రణిధియందును పుత్రరక్షణ మిచటను చెప్పుచున్నాము.

రాజపుత్రులు కర్కటకసధర్మలై జనకభక్షకులగుటచేతఁ బుట్టినది మొదలు జాగరూకతతో వారినిరక్షింపవలెను.

పుత్రులకుఁ దండ్రియెడ ననురాగము లేనపుడు వారినిరహస్యముగఁ జంపుటమేలని భారద్వాజుఁడు. క్రూరమగు రహస్యవధ క్షత్రబీజవినాశకరముగావున రాజపుత్రునినిరోధించి యొకచోటనుంచుటమంచిదని విశాలాక్షుఁడు. ఇదిఅహిభయము. విక్రమభయముచేఁ దండ్రి తన్నిట్లరికట్టుచున్నాఁడని తెలిసికొని కుమారుఁడు తండ్రినే వశపఱచుకొనఁబోవును. కావున వాని నంతపాలదుర్గమున నుంచుటమంచిదని పారాశరుఁడు. ఇదియౌరభ్రకభయము. ప్రత్యాపత్తిఁగల కారణమును తెలిసికొని రాజపుత్రుఁడంతపాలునితో సఖ్యమొనర్చును. కావున దేశమునకు దూరమందున్న సామంతదుర్గమందుంచుట మంచిదని పిశునుఁడు. ఇది వత్సస్థానము. వత్సము మూలమున ధేనువునువలె వీనిమూలమున వీనితండ్రిని సామంతుఁడు వశపఱచుకొనును. కావున మాతృబంధులకడ నుంచుటమంచిదని కౌణపదంతుఁడు. ఇది ధ్వజస్థానము. అదితికౌశికులవలె నాధ్వజముచే వీనిమాతృబంధువులు భక్షింతురు. కావునవీనిని గ్రామ్యధర్మములలో విడిచిపెట్టవలయును. ఏలన సుఖోపరుద్ధులగుపుత్రులు తండ్రికి ద్రోహము చేయరని వాతవ్యాధి.

ఇది జీవన్మరణము. ఘుణజగ్ధమగు కాష్ఠమువలె నవినీత పుత్త్రుఁడుగలరాజకులము అభియుక్తమాత్రమయినదై కొట్టఁబడును. కావున మహిషి ఋతుమతియగునపుడే ఋత్విక్కులైంద్రాబార్హస్పత్యమగు చరువునియ్యవలెను. గర్భిణియగు నామెయొక్క గర్భపోషణమందును ప్రజనన విషయమునను కౌమారభృత్యజనమును నియమింపవలెను. సంతానముగలిగినపిమ్మటఁ బురోహితుఁడు పుత్త్ర సంస్కారములొనర్పవలెను. మఱియుఁ బ్రాజ్ఞుఁడగుపుత్త్రునిఁ బండితులు శిక్షింపవలెనని కౌటిల్యుఁడు.

సహాధ్యాయులలో నొకఁడు మృగయాద్యూతమద్యస్త్రీజనములచే వశపఱచుకొని తండ్రిపైనిక్రమించి రాజ్యమునపహరింపుమని లోభపెట్టవలెను. దానిని మఱియొక సహాధ్యాయుఁడు నిషేధింపవలెనని ఆంభీయులు.

అబుద్ధబోధనమగునిది మహాదోషము. క్రొత్తవస్తువేయేవర్ణముతోఁ గూర్పఁబడునో దానినెల్ల నాకర్షించుకొనునట్లు నవబుద్ధియగునీతఁడు చెప్పినదానినంతను శాస్త్రోపదేశముగ గ్రహించును. కావున ధర్మార్థములనేగాని యధర్మానర్థముల నుపదేశింపఁగాదు. మఱియు వీనిసహాధ్యాయులు మేము నీవారమనిపలుకుచు జాగరూకతతో వీనిని పాలింపవలయునని కౌటిల్యుఁడు.

యౌవనగర్వముచేఁ బరస్త్రీలయెడ బుద్ధినుంచిన రాజపుత్త్రుని రాత్రులయందు శూన్యాగారములలో నార్యావ్యంజనులగునపవిత్రుల చేతను, మద్యకాముఁడగువానిని యోగపానముచేతను, ద్యూతకామునిఁ గాపటికులగు పురుషులచేతను, మృగయాకామునిఁ బ్రతిరోధకవ్యంజనులచేతను భయపెట్టింపవలెను.

తండ్రిపైఁ గోపింపనుద్దేశించినవాని నట్లేయని వశపఱచు

కొనితర్వాత, "రాజగుటనుకోరరాదు; అదిచెడినప్పుడు హానియు సిద్ధించినప్పుడు నరకపాతప్రజాసంక్రోశములును దానిచేనేకలోప్టవథయు సంభవించు"నని భేదపెట్టవలెను.

ఏకపుత్రుఁడు ప్రియుఁడైనను విరాగుఁడైనచో వానినొక హోటఁ బంధించియుంపవలెను. పుత్రులనేకులుండునప్పుడు సంతానయోగ్యతయు సంతానోత్పత్తియులేని ప్రత్యంతములగు నన్యదేశములరాజులనడ్డకు వారిలోఁ గొందఱినిపంపవలెను. ఆత్మసంపన్నుఁడగుపుత్రుని సేనాపత్యమందుఁగాని యౌవరాజ్యమందుఁగాని యుంపవలెను.

బుద్ధిమంతుఁడు ఆహార్యబుద్ధి దుర్బుద్ధియని పుత్రులు త్రివిధులు. శిక్షనుపొంది ధర్మార్థముల గ్రహించి వాని నాచరించువాఁడు బుద్ధిమంతుఁడు. గ్రహించియు నాచరణయందుంపనివాఁ డాహార్యబుద్ధి. నిత్యాపాయుఁడును ధర్మార్థద్వేషియునగువాఁడు దుర్బుద్ధి.

దుర్బుద్ధియొక్కఁడే పుత్రుఁడైనప్పుడు వానికిఁబుత్రులు కలుగునట్లు ప్రయత్నింపవలయును. లేదా పుత్రికలకునైనఁ బుత్రులుకలుగునట్లు ప్రయత్నము చేయవలెను.

రాజు వృద్ధుఁడుగను రుగ్ణుఁడుగను నున్నప్పుడు మాతృబంధులలోఁగాని స్వకులమువారిలోఁగాని గుణవంతులగు సామంతులలోఁగాని యొకనిచే స్వక్షేత్రమున బీజమునుంపింపవలెను. అవినీతుఁడగు నేకపుత్రునిమాత్రము రాజ్యమునందుంపరాదు.

రాజనేకుల కాధారుఁడు కావునఁ బుత్రహితుఁడై యుండవలెను. ఆపద్విషయమునఁ దప్ప రాజ్యమునకు జ్యేష్ఠుఁడేయర్హుఁడు.

ఒకప్పుడు రాజ్యము కులమునందుఁగూడ సంక్రమింపవచ్చును. కులసంఘము దుర్జయమును, నరాజకవ్యసనము లేనిదియునయి

శాశ్వతముగ భూమి నేలఁగలిగియుండును.

ఇది వినయాధికారికమున రాజపుత్రరక్షణమను
సప్తదశాధ్యాయము.

14-15 ప్రకరణములు.

అవరుద్ధవృత్తము, అవరుద్ధునియెడ వృత్తి.

రాజపుత్రుఁడు కృచ్ఛ్రవృత్తియై యసదృశకర్మలందు నియుక్తుఁడైనప్పటికిని ప్రాణాబాధకములును ప్రజాకోపకరములును పాపకారణములును నగు సమయములందుఁదప్పఁ దక్కినప్పుడు తండ్రిననుసరింపవలెను. పుణ్యకర్మలందు నియుక్తుఁడై తనకొకనినధ్యక్షునిగఁ గోరి వానిని యోగపురుషులనెల్లఁ బూటీఁగఁ జేయుచు నభిరూపముగ కర్మఫలమును, నుపాయమునకుఁదగిన లాభమును, తండ్రికిఁగలుగఁ జేయుచుండవలెను. అట్లు చేసినను సంతుష్టుఁడు కాక మఱియొకపుత్రునియెడఁగాని భార్యయెడఁగాని ప్రియుఁడయినచో నపుడరణ్యవాసమున కనుజ్ఞతీసికొనవలయును. బంధవధభయములు కలిగినచో న్యాయవృత్తముగలవాఁడును ధార్మికుఁడును సత్యవాక్యుఁడును నవిసంవాదకుఁడును నభిపన్నులఁ జేపట్టి గౌరవించువాఁడును నగు సామంతరాజును నాశ్రయింపవలెను. అచ్చటనుండి కోశదండసంపన్నుఁడై ప్రవీరపురుష కన్యాసంబంధమును సంపాదించి యాటవికసంబంధమును కృత్యపక్షోపగ్రహమును చేయవలెను. (సామంతుని నాశ్రయింపక) ఏకచరుఁడై సువర్ణపాకమణిపాకకర్మమునఁగాని హేమరూప్యపణ్య ఆకరకర్మల మూలమునఁగాని బ్రతుకవచ్చును. పాషండసంఘమును ధనవంతురాలగు భర్తృహీనను నోడవర్తకులను స్వాధీనముచేసికొని మద్యరసయోగముచే వారినివంచించి వారిద్రవ్య

మును, నశ్రోత్రియభోగ్యమును దేవద్రవ్యమును నపహరింపవచ్చును. శత్రుగ్రామముల వశపఱచుకొనుటకుఁ దగినయుపాయముల నాచరింపవచ్చును. మాతృసంబంధమువారి సహాయమును పొంది తండ్రిపైఁ బరాక్రమింపవచ్చును

లేక కారుశిల్పకుశీలవచికిత్సకవాగ్జీవనపాషండవేషములచే నిజరూపమును మార్చుకొని యట్టివేషములుగలవారిని వెంటఁబెట్టుకొని యవకాశముకలిగినప్పుడు రాజమందిరమును ప్రవేశించి శస్త్రరసప్రయోగముఁజేసి, ఇదిగో నేనునీపుత్రుఁడను. ఈ రాజ్యముసహభోగ్యముగాని యొక్కఁడనుభవింపఁదగదు. అట్లనుభవింపఁగోరినవారు మరణార్హులు. ద్విగుణమగు భక్తవేతనమునకుఁగూడ నేనంగీకరింపనని తండ్రితోఁ బలుకవలయును.

ఇది యవరుద్ధవృత్తము.

అవరుద్ధుఁడగు ముఖ్యపుత్రుని చారులుగాని తల్లిగాని ప్రతిగ్రహీతగాని బోధించి (రాజువద్దకు) తీసికొనిరావలయును.

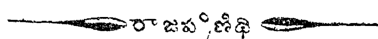
త్యక్తుఁడగువానిని గూఢపురుషులు శస్త్రరసములచేఁ జంపవలెను.

అత్యక్తుఁడగువానినిఁ దుల్యశీలలగు స్త్రీలమూలమునఁగాని, పానముచేఁగాని వేటచేఁగాని రాత్రివేళ బలాత్కారముగఁబట్టుకొని తీసికొనివచ్చి నాయనంతరము రాజ్యమునీదని శాంతిఁబొందించినిరోధింపవలెను. పెక్కుపుత్రులున్నప్పుడట్టివానిని బరదేశమున కంపవలెను.

ఇది వినయాధికారికమున అవరుద్ధవృత్తము, అవరుద్ధునియెడవృత్తి యను సప్తదశాధ్యాయము.

16 ప్రకరణము.

రాజు కార్యోత్సాహము గలవాఁడయినచో భృత్యులుగూడఁ గార్యోత్సాహులై వానిననుసరింతురు. రాజు ప్రమత్తుఁడయినచో వారుగూడఁ బ్రమాదమునొంది వానికార్యములఁ జెడఁగొట్టుదురు; శత్రువులుగూడ వానిని మోసపెట్టెదరు. కావునఁ దాను గార్యోత్సాహముగలవాఁడై యుండవలెను.

నాళికలచేతఁగాని, ఛాయాప్రమాణముచేతఁగాని, యహోరాత్రములను రాజువిభజింపవలెను. త్రిపౌరుషి పౌరుషి చతురంగుళచ్ఛాయ మధ్యాహ్నము అనిపూర్వదివసముయొక్కయు మధ్యాహ్నము చతురంగుళచ్ఛాయ పౌరుషి త్రిపౌరుషి అని పశ్చిమదివసముయొక్కయు భాగములెనిమిది.

వీనిలో దివసముయొక్క మొదటిభాగమునరక్షావిధానమును వాయవ్యయములను వినవలెను. రెండవభాగమునఁ బౌరజానపదుల కార్యములఁ జూడవలెను. తృతీయభాగమున స్నానభోజనస్వాధ్యాయములను, చతుర్థమున హిరణ్యప్రతిగ్రహ అధ్యక్షునియోగముల ను చేయవలెను. పంచమభాగమునఁ బత్రసంప్రేషణ మూలముగ మంత్రిపరిషత్తుతో నాలోచింపవలెను. మఱియు చారులుతెచ్చిన రహస్యవిషయములఁ దెలిసికొనవలయును. షష్ఠభాగమున స్వైరవిహారముగాని, కార్యాలోచనముకాని చేయవలెను. సప్తమభాగమున హస్త్యశ్వరథాయుధీయులను పరిశీలింపవలెను. అష్టమభాగమున సేనాపతిసహితుఁడై యుద్ధప్రయత్నముల నాలోచింపవలయును దినాంతమున సంధ్యావందనముఁ జేయవలెను.

రాత్రియందుఁ బ్రథమభాగమున గూఢపురుషులకు దర్శన

విహాయవలెను. రెండవభాగమున స్నానభోజనస్వాధ్యాయములఁ జేయవలెను. మూఁడవభాగమునఁ దూర్యఘోషముచే సంవిష్టుఁడై చతుర్థపంచమభాగములు పూర్తియగునంతవఱకు నిద్రింపవలెను. షష్ఠభాగమునఁ దూర్యఘోషముచే మేల్కాంచి శాస్త్రములను నితి కర్తవ్యములను చింతింపవలెను. సప్తమభాగమునఁ గార్యాలోచనముచేసి గూఢపురుషులఁ బంపవలెను. అష్టమభాగమున ఋత్విగాచార్యపురోహితసహితుఁడై స్వస్త్యయనములఁ బ్రతిగ్రహించి, చికిత్సక మాహూర్తిక మాహానసికులఁజూచి, వత్సతోఁగూడిన ధేనువునకును వృషభమునకును ప్రదక్షిణమొనర్చి యాస్థానమునకు వెళ్ళవలెను.

లేక యాత్మబలానుకూలముగ నిశాహర్భాగముల విభజించి కార్యములఁ జేయనచ్చును.

ఆస్థానగతుఁడై కార్యార్థులకు దర్శనమొసంగవలయును. రాజు దుర్దర్శుఁడైనచో నాసన్నులు కార్యాకార్యవిపర్యాసమును చేయుదురు. దానిచేరాజు ప్రజాప్రకోపమునకును శత్రువశమగుటకును పాత్రుఁడగుచున్నాఁడు. కనుక దేవతాశ్రమపాషండశ్రోత్రియపశుపుణ్యస్థానకార్యములను, బాలవృద్ధవ్యాధితవ్యసన అనాథలకార్యములను, స్త్రీలకార్యములను క్రమముగఁగాని కార్యగౌరవకార్యావసరములఁ బట్టిగాని చూడవలయును. అత్యాసన్నమగు కార్యమును కాలాతిక్రమముకాకుండ నొనర్పవలయును; లేనిచోనది చెడినదై కష్టసాధ్యమగుటకాని కాకపోవుటగాని సంభవించును.

వైద్యులయుఁ దపస్వులయుఁ గార్యములఁ బురోహితసహితుఁడై ప్రత్యుత్థానాభివాదములొనర్చి యగ్న్యగారమునఁ జూడవలెను.

తపస్వులును మాయాయోగవిదులును ప్రమాదముకలిగినచో శపింతురుగాన వారికార్యముల స్వయముగఁ జేయక త్రైవిద్యులతోఁగూడి చేయింపవలెను.

రాజున కుద్ధానమే వ్రతము; కార్యానుశాసనమే యజ్ఞము; వృత్తిసామ్యమే దక్షిణావభృతస్నానములు.

ప్రజలు సుఖించినచో రాజునకు సుఖముకలుగును. ప్రజలకు హితమైనచో రాజునకు హితమగును. ప్రజలకుఁ బ్రియమైనదే రాజునకు హితముగాని స్వప్రియము హితముకాదు.

అర్థమున కుద్ధానమును, ననర్థమున కనుద్ధానమును మూలములగుటచేత రాజెల్లప్పు డుద్ధితుఁడై కార్యానుశాసనము లొనర్పవలెను. ఉద్ధానములేనిచోఁ బ్రాప్తించినట్టిదియుఁ బ్రాప్తింపఁబోవునట్టిదియు నశించుట సత్యము. ఉద్ధానమువలన ఫలమును నర్థసంపదయును లభించుచున్నవి.

ఇది వినయాధికారికమున రాజప్రణిధియను
పందొమ్మిదవ యధ్యాయము.

17 ప్రకరణము.

నిశాంతప్రణిధి

వాస్తుశాస్త్రానుకూలమగు ప్రదేశమందుఁ బ్రాకారపరిఖాద్వారములతోడను ననేకకక్ష్యములతోడను కూడునట్లుగ నంతఃపురమును గట్టింపవలెను.

వాసగృహమును కోశగృహమురీతిఁగాని మోహనగృహమధ్యమున గూఢభిత్తిసంచారము కలుగునట్లుగఁగాని యాసన్నకాష్ఠచైత్యదేవతావిధానద్వారములును ననేకసురంగాసంచారములును కలిగి

నట్టి కోశగృహముగఁగాని గూఢములగు భిత్తిసోపానములును సుషిర స్తంభప్రవేశాపసారములును కలిగినట్టి ప్రాసాదముగఁగాని నిర్మించి యంత్రబద్ధమై తలాపపాతము గలుగునట్టిదానినిగఁ జేయవలెను. సహాధ్యాయులవలని భయముండినచో నప్పటప్పటియాపదను తొలఁగించుకొనుటకుఁ దగునట్లుగఁగాని మార్చుకొనవచ్చును.

మానుషాగ్నిచే ముమ్మారపసవ్యముగఁ బ్రదక్షిణము చేయఁబడిన యంతఃపురము మఱియేవిధమగు నగ్నిచేతను దహింపఁబడదు; మఱియు నందన్యమగునగ్నియే జ్వలింపదు. ఇదేవిధముగఁ గరకవారిచేతఁ దడుపఁబడిన మృత్సంయుక్తమగు వైద్యుతభస్మముచేఁ బూయఁబడిన యంతఃపురమున కగ్నిభయము కలుగదు. జీవంతి శ్వేత ముష్కక పుష్పవందాకలతలతోడను జాతాశ్వత్థములతోడనురక్షింపఁబడిన హర్మ్యమునకు విషసర్పభయము లేదు. విడువఁబడిన మార్జాగమయూర నకులపృషతములు సర్పములభక్షించును శుకశారికాభృంగరాజములు సర్పవిషశంకగలిగినపుడు మొఱపెట్టును. విషసమీపమునఁ గ్రౌంచము మూర్ఛనొందును. జీవంజీవకము వాడును, మత్తకోకిల మృతినొందును. చకోరములకు నేత్రములెఱ్ఱపడును. ఈ విధముగ నగ్నివిషసర్పభయములకుఁ బ్రతీకారమొనర్పవలెను.

అంతఃపురమునకు వెనుకవైపునందలి కక్ష్యావిభాగమున గర్భవ్యాధులందుపయోగించు నౌషధములును ప్రఖ్యాత సంస్థావృక్షములును నుదకస్థానమును కల స్త్రీనివేశమును నిర్మింపవలెను. దీనికివెలుపలఁ గన్యాకుమారపురమును, నెదుట నాస్థాన కుమారాధ్యక్షస్థాన, అలంకారమంత్రభూములను నిర్మింపవలెను. కక్ష్యాంతరములలో నంతర్వంశికసైన్యముల నిలుపవలెను.

అంతర్గృహాగతుఁడై స్థవిర స్త్రీపరిశుద్ధయగుదేవిని చూడవల

యును కాని యిచ్చుకొనచ్చినదానిని పొందరాదు. ఏలన, దేవిగృహ మందణఁగియుండి భద్రసేనుని వానియన్నయు, దల్లిశయ్యలోనినుండియుండి కారూశునివాని పుత్రుఁడును, తేనెయని విషమిశ్రితలాజలఁదినిపించి కాశీరాజును విషదిగ్ధనూపురముచే వైరంత్యుని మేఖలామణిచే సౌవీరుని, ఆదర్శముచే జాలూథుని, వేణీగూఢమగు శస్త్రముచే విదూరథుని వారివారిపట్టపుదేవులు చంపిరి. కావున నిట్టియాపదలకవకాశ మియ్యరాదు.

ముండజటిల కుహకసంసర్గమును బాహ్యదాసీజనసంసర్గమును నంతఃపురస్త్రీలకుఁ గలుగకుండఁ బ్రతిషేధింపవలెను. గర్భవ్యాధి (గర్భిణీ) సంస్థలుతప్పఁ దక్కినకులస్త్రీలెవ్వరు వీరినిచూడరాదు. స్నానాదులచేఁ బరిశుద్ధలగువేశ్యలు వస్త్రాలంకారములధరించి వీరిని దర్శింపవలయును.

మాతాపితృవ్యంజనులగు నెనుబదిమందిపురుషులును, నేఁబదిమంది స్త్రీలును, స్థవిరులును వర్షవీరులునునగునభ్యాగారికులును నవరోధజనుల శుచిత్వాశుచిత్వముల నెఱుంగుచు స్వామిహితమునందే వారిని నిలుపవలయును.

అంతఃపురజనమంతయు స్వప్రదేశమందే యుండవలయును కాని పరప్రదేశమునకు వెళ్ళఁగూడదు. మఱియు నాభ్యంతరు లెవ్వరు బాహ్యజనసంసర్గమునొందరాదు. అంతఃపురద్రవ్యమంతయు నిర్దిష్టమగు రాకపోకలుగలదై పరీక్షింపఁబడి ముద్ర వేయఁబడినదై ప్రవేశనిర్గమనములఁ బొందవలయును.

ఇది వినయాధికారికమున నిశాంతప్రణిధియను నిరువదవ యధ్యాయము.

18 ప్రకరణము.

ఆత్మరక్షితకము

(రాజు) శయనమునుండి లేవఁగనే ధన్వ్యుకులగు స్త్రీల చేతను, ద్వితీయకక్ష్యలోఁ గంచుకోష్ణీషులగు వర్షవరాభ్యాగారికుల చేతను, తృతీయకక్ష్యలోఁ గుబ్జవామనకిరాతుల చేతను, చతుర్థకక్ష్యలో మంత్రులుబంధులు నాయుధపాణులగు దౌవారికుల చేతను పరిగ్రహింపఁ బడవలెను.

తండ్రితాతలనుండివచ్చువారిని, గొప్పబంధుత్వముగలవారిని, శిక్షితులను, ననురక్తులను, నేర్పుగలవారిని, ఆసన్నజనముగ నియోగింపవలెను. అన్యదేశీయులును, అర్థమానములఁ బడయనివారును, అకృతోపగృహీతులగు స్వదేశీయులును, అంతర్వంశికసైన్యముగ నుండినచో, రాజునకును రాజాంతఃపురమునకును రక్షణము కలుగఁ జాలదు.

మహానసికుఁడు రహస్యప్రదేశమునఁ బదార్థములనన్నిటి నాస్వాదబహుళములగునట్లు చేయింపవలెను. తొలుత నగ్నికిని బత్తులకును బలినిచ్చి పిదప రాజు వానిని రహస్యముగ భుజింపవలెను.

అగ్నిజ్వాలాధూమములకు నైల్యశబ్దస్ఫోటనములు, పక్షులకు విపత్తి, అన్నపుటావిరికి నెమలికంఠవర్ణంగును వేగముగఁ జల్లారిపోవుటయుఁ గఠినపదార్థమునకు వైవర్ణ్య, సోదకత్వ, ఆక్లిన్నత్వములు. వ్యంజనముల కాశుశుష్కత్వము, క్వాథశ్యామఫేనపటలవిచ్ఛిన్నభావము, గంధస్పర్శరసహానియు, ద్రవ్యములందు హీనాతిరిక్తచ్ఛాయాదర్శనము ఫేనపటలసీమాంతోర్ధ్వరాజీదర్శనమును, రసమధ్యమున నీలరాజియుఁ, బాలకు నెఱ్ఱదనమును, మద్యతోయములకు నైల్యము, పెరుగునకు శ్యామవర్ణము, తేనెకు తెల్లదనము, ఆర్ద్రద్రవ్యములకు

ఆశుప్రమ్లానత్వక్వాథనీలశ్యావతలును, శుష్కపదార్థములకు ఆశుశాతనవైవర్ణ్యములు, కఠినపదార్థములకు మృదుత్వమును మృదుపదార్థములకుఁ గాఠిన్యము, వానిదగ్గరనుండు క్షుద్రజంతువులకు మరణము, ఆస్తరణప్రావరణములకు మండలరూపమగు శ్యామలకాంతియుఁ దంతురోమపక్ష్మశాతనమును, లోహమణిమయపాత్రములకుఁ బాకము వలని వైవర్ణ్యము స్నేహరాగగౌరవప్రభావ వర్ణస్పర్శహానియు, విషయుక్త చిహ్నములు.

శుష్కశ్యావవక్త్రత మాటలతొట్రుపాటు స్వేదము ఆవలింతలు మిక్కిలిగవణంకుట ప్రస్ఖలనము వాక్యవిప్రేక్షణము కర్మావేశము స్వభూమ్యనవస్థానములు విషప్రదుని లక్షణములు.

గావున విషవేత్తలగు వైద్యులు రాజసమీపమందుండవలెను. భైషద్యాగారమునుండి వైద్యుఁడు స్వాదవిశుద్ధమగు నౌషధమును దెచ్చి, తానును పాచికపోషకులును ముందుదానిని భుజించి పిమ్మట రాజునకీయవలెను. ఇట్లే పానపానీయముల విషయమున నెఱుఁగునది.

కల్పకప్రసాధకులు స్నానశుద్ధములగు వస్త్రహస్తములుగలవారై ముద్రలతోఁగూడిన యుపకరణములనంతర్వంశికహస్తములనుండి పుచ్చుకొని పరిచర్య చేయవలెను.

దాసీజనము స్నాపక సంవాహక ఆస్తరక రజక మాలాకార కర్మలను చేయవలెను. స్నానానులేపన ప్రఘర్షచూర్ణవాసస్నానీయపదార్థములను స్వవక్షోబాహునేత్రములఁ దొలుత నుంచుకొని దాసీజనముచే నధిష్ఠితులై శిల్పులు వస్త్రమాల్యముల రాజునకీయవలెను. అన్యపురుషులనుండివచ్చిన వస్తువులవిషయమునఁగూడ నిట్లే యని గ్రహింపనగు.

కుశీలవులు శస్త్రాగ్నిరసవర్జముగ రాజును సేవింపవలయును.

వీఁ బాహ్యవస్తువులను అశ్వరథద్విపాలంకారములను నంతఃపురమం దే యుండవలెను. (రాజు) మౌలపురుషాధిష్ఠితమగు యానవాహనారోహణము జేయవలెను. ఆప్తనావికాధిష్ఠితమును నన్యనౌప్రతిబద్ధమునగు నావనేగాని వాతవేగమునకు వశమగునావననధిష్ఠింపరాదు. (నావారోహణసమయమున) తీరమున సైన్యమును నిలుపవలెను. మత్స్యగ్రాహవిశుద్ధమగు నుదకమును, వ్యాళగ్రాహవిశుద్ధమగు నుద్యానమును, లుబ్ధకశ్వగణులచేతఁ దొలఁగింపఁబడిన స్తేనవ్యాళశత్రుబాధలుగలిగిన మృగారణ్యమును లక్ష్యపరిచయముకొఱకు రాజు ప్రవేశింపవలెను. ఆప్తులగు శస్త్రగ్రాహుల వెంటనిడికొని సిద్ధతాపసుల దర్శింపవలెను. మంత్రిపరిషత్తుతోఁగలిసి సామంతదూతను, సన్నద్ధుఁడై అశ్వహస్తిరథములలో నొకదానినధిష్ఠించి సన్నద్ధమగు సేనను నెదుర్కొనవలెను. రాకపోకలలో దండపాణులచేనిరుపార్శ్వముల రక్షింపఁబడి యితరులగు శస్త్రహస్తులచే శూన్యమగు రాజమార్గమునేగాని పురుషసమ్మర్దమగు రాజమార్గమును ప్రవేశింపరాదు. దశవర్గికాధిష్ఠితుఁడై యాత్రాసమాజోత్సవయజ్ఞములకు వెళ్లవలెను. యోగపురుషులసాధనమున నన్యులరక్షించునట్లాత్మవంతుఁడై యితరులబాధనుండి తన్ను రక్షించుకొనవలయును.

ఇది వినయాధికారికమున ఆత్మరక్షితకమను

నిరువదియొకటవ యధ్యాయము.

ఇట్లు కౌటిలీయార్థశాస్త్రమున వినయాధికరణమను

ప్రథమాధికరణము సమాప్తము.

శుభమస్తు.

కౌటిలీయార్థశాస్త్రము.

అధ్యక్షప్రచారమను ద్వితీయాధికరణము.

19 ప్రకరణము.

జనపదనివేశము

భూతపూర్వమగు ప్రదేశమందుఁగాని, యభూతపూర్వమగు ప్రదేశమందుఁగాని, పరదేశాపవాహనముచేనైనను స్వదేశాభిష్యందవమనముచేనైనను నూరిండ్లకుఁ దక్కువగాక యైదువందలయిండ్లకు నెక్కువగాక శూద్రకర్షకులతో నిండియుండునట్లుగను, రెండు మూడు క్రోసుల పరిమితిగలిగి యన్యోన్యారక్షణముతోఁ గూడియుండునట్లుగను జనపదము నేర్పాటుచేయవలెను. దాని సీమాంతములందు నదీశైలవనగృష్టిదరీసేతుబంధములుగాని శాల్మలీశమీక్షీరవృక్షములుగాని యుండవలెను.

ఎనిమిదివందల గ్రామములనడుమ స్థానీయమును, నాలుగువందల గ్రామములనడుమ ద్రోణముఖమును రెండువందల గ్రామముల నడుమ ఖార్వటికమును పది గ్రామములనడుమ సంగ్రహణమును నిలుపవలెను. రాష్ట్రాంతములం దంతపాలదుర్గములనిలిపి జనపదద్వారముల నంతపాలాధిష్ఠితములుగఁ జేయవలెను. (జనపద) మధ్యప్రదేశములను వాగురిక శబర పుళింద చండాల ఆరణ్యచరులు రక్షింపవలెను.

ార్యపురోహితశ్రోత్రియులకు దండకరదశూన్యము
పకములగు బ్రహ్మదేయభూములనొసంగవలయును.
సకాదులకును గోపస్థానిక అనీకస్థ చికిత్సక అశ్వసెమ
ను విక్రయాధానవర్జముగ భూముల నొసంగవల
క్షేత్రముల నొకతరమువఱకుఁ గరదులకియ్యవచ్చును.
్రములనుండి సాగుచేసినవారిని తొలఁగింపరాదు. కృషి
ారిని వారిభూములనుండి తొలఁగించి వానినన్యులకునియ్య
లేదా, వానిని గ్రామభృతకులుగాని వైదేహకులుగాని సాగు
లెను. అట్లుచేయనిచో నష్టమునచ్చుకొనవలెను. ఎవరు సు
ఁ పన్నులచెల్లించుచుందురో వారికి ధాన్యపశుహిరణ్యముల
గ్రహింపవలెను.

అల్పకోశుఁడగురాజు పౌరజానపదుల మ్రింగుచుండును కావు
: గోశవృద్ధికి నష్టముకలిగింపని యనుగ్రహపరిహారములనేగానికో
ోపపాతకరములగువాని నొనర్పరాదు. ప్రవేశసమకాలమందుగాని
ిలానుగుణముగఁగాని పరిహారమునిచ్చి పరిహారానస్సులను తండ్రి
వలె ననుగ్రహింపవలెను.

ఆకరకర్మాంతద్రవ్యహస్తివనవ్రజవాణిజ్యప్రచారములఁ జే
యుచు వారిపథస్థలపథపణ్యపట్టణములను స్థాపింపవలెను. సహో
దకములును, నాహార్యోదకములునునగు తటాకములనిర్మించి యట్టి
పనులుచేయు నితరులకు భూమి మార్గవృక్షోపకరణములతో సహా
యముచేయవలెను. పుణ్యస్థానారామముల విషయమునఁగూడ నిట్లే
జరుపవలెను.

గ్రామస్థులందఱుగలిసి సేతుబంధమొనర్చునపు డందులకిష్టప
డనివాని కర్మకరులును, బలీవర్దములును నాపని నొనర్పవలయు.

మఱియు నాతఁడు దానికగు వ్యయకర్మయందు భాగముగలవాఁడై తల్లాభముమాత్రము నపేక్షింపఁగూడదు.

మత్స్యప్లవహారితపణ్యములందును సేతువులందును రాజునకే స్వామ్యముండవలెను.

దాన ఆహితకబంధువులహక్కులను లక్ష్యపెట్టనివారికి రాజు వినయమును నేర్పవలయును. బాలవృద్ధవ్యాధిత వ్యసని అనాథలను గర్భిణియగుస్త్రీని ప్రసవానంతరము పుత్రులను రాజు పోషింపవలయును.

దేవద్రవ్యమును, వ్యవహారదశవచ్చువఱకు బాలునిద్రవ్యమును గ్రామవృద్ధులు వృద్ధినొందింపవలెను.

శక్తిమంతులైయుండియుఁ దారపుత్రులను తల్లిదండ్రులను వ్యవహారజ్ఞానములేని సోదరులను గన్యలను సోదరీజనమును పోషింపనిచో వారికిద్వాదశపణదండమువిధింపవలెను. వారిలోఁదల్లితప్పఁదక్కినవారు పతితులైనపుడు వారినిపోషింపనక్కఱలేదు. దారపుత్రులకుఁదగినసదుపాయము నొనరింపక సన్యసించువానికిని స్త్రీనిసన్యసింపఁజేయువానికిని పూర్వసాహసదండము విధింపవలెను. లుప్తవ్యవాయుఁడు తనదియగు ధర్మస్వమును పంచిపెట్టి సన్యసింపవలెను; లేనిచోవాఁడు శిక్షాపాత్రుఁడగుచున్నాఁడు.

వానప్రస్థముకంటె నితరములగు నాశ్రమములనుండి సన్యసించువాఁడును సజాతీయములకంటె నన్యమగు సంఘమును, సాముత్థాయికముకంటె నన్యమగు సమయానుబంధమును, రాజుయొక్కజనపదమందుఁ బ్రవేశింపరాదు. జనపదమందలి యారామవిహారశాలలను వారుపయోగింపరాదు. గ్రామస్థులెల్లప్పుడు క్షేత్రాభిరతులు. వారికదియే యాశ్రమము. కనుకఁ గోశవిష్టిద్రవ్యధాన్యరసవృద్ధిని

గోరి నటనర్తకగాయనవాదకవాగ్జీవనకుశీలవులు గ్రామస్థులకార్యములకు విఘ్నముగలిగింపరాదు.

శత్రుసేనాటవీగ్రస్తమగునట్టియు వ్యాధిదుర్భిక్షపీడితమగునట్టియు దేశమును రాజుపరిహరించి వ్యయకారణములగు క్రీడలను మానుకొనవలెను. దండవిష్టికరాబాధలచేతఁ బీడింపఁబడుకృషి కార్యమును స్తేనవ్యాళవిషగ్రాహులచేతను వ్యాధులచేతను పీడింపఁబడు పశువ్రజములను రాజురక్షింపవలెను. వల్లభకార్మికస్తేన అంతపాలజనముచేఁ బీడింపఁబడి పశుసంఘములచేఁ బాడుచేయఁబడుచుండు వణిక్పథమును శోధింపవలయును.

రాజీవిధముగఁ బూర్వకృతములగు ద్రవ్యద్విపవనసేతుబంధాకరములను రక్షించుచుఁ గ్రొత్తవానిని ప్రవర్తింపఁజేయుచునుండవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమను ద్వితీయాధికరణమున జనపదనివేశమను
ప్రథమాధ్యాయము.
ఆదినుండి యిరువదిరెండవ యధ్యాయము.

20 ప్రకరణము.

భూమిచ్ఛిద్రవిధానము.

అకృష్యములగు భూములలోఁ బశువులమేఁతకుఁగాను బీడులను విడువవలయును. స్థావరజంగమములవలన భయరహితములగు బ్రహ్మసోమారణ్యములను బ్రాహ్మణులకును, తపోవనములు తపస్వులకును గోత్రనామములతో నేర్పఱుపవలెను. అట్లే ఏకద్వారము ఖాతగుప్తము స్వాదుఫలగుల్మగుచ్ఛము అకంటకద్రుమము దాంతమృగచతుష్పదమగు నుత్తానతోయాశయము భగ్ననఖదంష్ట్రవ్యాళ

మార్గాయుక హస్తిహస్తినీకలభమృగమునునగు వనమును రాజవిహారముకొఱకై యేర్పఱుపవలయును. (ఇదిగాక) అందఱకు నుపయోగించునట్టి మృగవనమును మఱియొకదానిని సమీపమునఁగాని భూమివశముచే మఱియొకచోటఁగాని నిర్మింపవలయును. కుప్యద్రవ్యములకుఁగా నొకవనమును కాని యనేకములనుకాని ప్రతిష్ఠింపవలయును. ద్రవ్యవనములనుండి వేఱుగ ద్రవ్యవనకర్మాంతములగు నడవులనునిలిపిరక్షించుచు వానిసమీపమున హస్తివనములఁ గూర్పవలెను.

నాగవనాధ్యక్షుఁడు పార్వతనాదేయసారసానూపములగు పర్వతప్రవేశనిష్కసనములనెఱింగి నాగవనపాలురతోఁగలిసి నాగవనమును పాలింపవలయును. హస్తిఘాతులకు మరణదండము విధించుచు స్వయముగ దండయుగమును తెచ్చినవారికి నాలుగున్నరపణమును లాభముగ నొసంగవలయును.

నాగవనపాలురు హస్తిపకపాదపాశికసౌమికవనచరకపారికార్మికులతోఁగూడి హస్తిమూత్రపురీషచ్ఛన్నగంధులై భల్లాతకీశాఖలఁ గప్పుకొని, అయిదుగాని యేడుగాని ఆడేనుఁగులతోఁగూడి తిరుగుచు శయ్యాస్థానపద్యా ఆలండకూలపాతప్రదేశములమూలమున హస్తికులప్రదేశములఁ దెలిసికొనవలయును. శాస్త్రదృష్టిచే యూథచరమును నేకచరమును నిర్యూథమును యూథపతినినాస్తినివ్యాళమును మత్తమును పోతమును బద్ధముక్తమును తెలిసికొనవలయును. అనీకస్థులవాక్ప్రామాణ్యముచేఁ బ్రశస్తవ్యంజనాచారములుగల యేనుఁగులఁ బట్టికొనవలయును.

రాజులవిజయము హస్తిమూలమేగదా? మఱియు నధికశరీరప్రమాణముగలిగినట్టియుఁ బ్రాణహరకార్యముల నొనర్చునట్టియు నేనుఁగులేగదా పరానీకవ్యూహదుర్గస్కంధావారముల మర్దించునవి

కళింగ అంగకరూశప్రాగ్దేశజములగు గజములు శ్రేష్ఠములు. దశార్ణ అపరాంత దేశజములు మధ్యమములు. సౌరాష్ట్రపాంచజన దేశజములు పై రెండింటికంటె నవరములు. అన్నిటియొక్క వీర్యతేజోజవములు శిక్షచే నధికమగుచుండును.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమనుద్వితీయాధికరణమున భూమిచ్ఛిద్రవిధానమను

ద్వితీయాధ్యాయము.

ఆదినుండి యిరువదిమూడవ యధ్యాయము.

21 ప్రకరణము.

దుర్గవిధానము.

జనపదాంతమున నాలుగువైపులందును శత్రుభయమునుండి రక్షించునట్టియు దైవకృతానుకూల్యమగునట్టియు దుర్గమును నిర్మింపవలెను. అంతర్ద్వీపస్థలమునుకాని నిమ్నావరుద్ధమగునట్టి దానినికాని ఔదకదుర్గముగను పాషాణమయప్రదేశమునుకాని గుహానుకాని పార్వతదుర్గముగను నిరూదకస్తంభమునుకాని యిరిణమునుకాని ధాన్వనదుర్గముగను ఖజనఉదకస్తంభగహనప్రదేశములలో నొకదానిని వనదుర్గముగను చేయవలెను. వీనిలో నదీపర్వతదుర్గములు జనపదారక్షస్థానములు. ధాన్వనవనదుర్గము లటవీస్థానమునకుఁ బోవుటలో నుపయోగించునట్టివి.

జనపదమధ్యమున వాస్తుకప్రశస్తదేశమందు నదీసంగమస్థలమునఁగాని సామాన్యహ్రదసమీపమునఁగాని సరస్తటాకసమీపమునఁగాని వట్రువగనో దీర్ఘముగనో చతురశ్రముగనో వాస్తుకవశముచేఁ బ్రదక్షిణోదకమగునట్టియు స్థలపథవారిపథములతోఁ గూడినట్టియుఁ బణ్యపుటభేదనమగు సముదయస్థానమును స్థానీయముగ (ముఖ్యపట్ట

ణాముగ) నిర్మింపవలయును. దానిచుట్టును పదునాలుగుగాని పండ్రెండుగాని పదిగాని దండములవెడల్పును వెడల్పులో నాలుగవవంతుగాని సగముగాని తక్కువగు లోతునుకలిగినట్టియుఁ బైభాగములోని మూడవవంతు విస్తీర్ణముకుగునఁగలిగినట్టియు అడుగుభాగమునఁ జతురశ్రమైనట్టియుఁ బాషాణములతోఁ గూర్పఁబడినట్టియుఁ బాషాణేష్టికలతోఁ గట్టఁబడిన పార్శ్వములుగలిగినట్టియు సహజోదకములుగాని యాగంతుకజలములుగాని కలిగినట్టియు మూఁడుపరిఖలనుత్రిదండాంతములుగఁ గట్టవలెను.

ఆఖుదండముల యెత్తును దానికి రెండురెట్లు వెడల్పునుగలిగినట్టివప్రమును పరిఖకు నాలుగుదండములదూరమున న రుద్ధముగ నిర్మింపవలెను. మఱియుదానిని ఊర్ధ్వచయముగను మంచపృష్ఠముగను కుంభకుక్షికముగను హస్తివృషభములచే క్షుణ్ణముగను కంటకగుల్మవిషవల్లీప్రతానవంతముగను చేయవలెను. దానిలోని వాస్తుచ్ఛిద్రములఁ బాంసువిశేషములచేఁ బూరింపవలయును.

వప్రోపరిస్థలమున వెడల్పుకంటె రెండురెట్లు పొడవుగలిగినట్టియు నిటికలతోఁ గూర్పఁబడినట్టియుఁ బ్రాకారమును, నోజముగగాని యుగ్మముగఁగాని పండ్రెండు మొదలిరువదినాలుగు హస్తములయవకాశముగలుగునట్లుగ నిర్మింపవలయును. తాళమూలమురజాకృతులతోడను కపిశీర్షకములతోడను నాచితాగ్రమై పృథుశిలాసహితముగుకట్టడమును రథ్యమార్గముగ నేర్పఱచికొనవలయునుకాని యెప్పుడును కాష్ఠమయముగ నొనర్పరాదు. ఏలన నందగ్నిభయమొకప్పుడువాటిల్లును.

విష్కంభచతురశ్రమగు నట్టాలకమును, దానియౌన్నత్యముతో సమానమైనట్టియు, నొకప్రదేశమునుండి మఱియొకప్రదేశము

సకుఁ దీసికొనిపోవుటకువీలగునట్టియు సోపానసహితముగఁ గట్టవలెను. అట్టి రెండట్టాలకములకునడుమ రెండంతస్తులుగలిగినట్టియు వెడల్పు కంటె రెండున్నరరెట్లధికముగఁ బొడవుగలిగినట్టియుఁ ప్రతోళినిత్రింశద్దండాంతరమగునట్లుగ నిర్మింపవలెను. అట్టాలకప్రతోళిలమధ్యమున ముగ్గురు ధానుష్కులుండఁదగినట్లుగ ఛిద్రఫలకములతోఁగప్పబడిన యింద్రకోశమును కట్టవలెను. నడుమ రెండుమూరలును పార్శ్వముల నాలుగుమూరలును ప్రాకారముదగ్గర నెనిమిదిమూరలును కలుగునట్లుగ దేవపథమును నిర్మింపవలెను. (ప్రాకారారోహణమునకై) ఒకటిరెండు దండముల యంతరముగల మార్గమునొకదాని నేర్పరుపవలెను. అగ్రాహ్యప్రదేశమునఁ బ్రధావితికనిష్కురద్వారముల నిలుపవలెను. ప్రాకారబహిఃప్రదేశమునఁ ద్రిశూలప్రకారకూటావపాతకంటకప్రతిసరాహిపృష్ఠతాళపత్రశృంగాటకశ్వదంష్ట్రార్గళోపస్కందనపాదుకాంబరీషోదపానకములచే జానుభంజన మగునట్లుగ మార్గమును కప్పివేయవలెను.

ప్రాకారమున కిరుప్రక్కల నధ్యర్ధదండమగు మండలమును చేసి ప్రతోళిలో నాఱవవంతు వైశాల్యముగలద్వారమును నేర్పఱుపవలెను.

అయిదుదండములు మొదలెనిమిదిదండములవఱకు కొక్కొక్క దండముఁజేర్చుటవలనఁగాని లేక పొడవులో నాఱవవంతుమొదలెనిమిదవవంతువఱకుఁ జేర్చుటవలనఁగాని చతురశ్రమేర్పడును. పదునైదుమూరలనుండి పదునెనిమిదవఱ కొక్కటిగ హెచ్చించిన యెడలఁ దలోద్దేశమగును.

స్తంభపరిక్షేపము షడాయామముగను నిఖాతము దానికి రెండురెట్లుగను చూళిక దానిలో నాలవవంతుగను నుండవలెను.

ఆదితలములో నైరుభాగములను శాలావాపీసీమాగృహము లక్రిందవినియోగింపవలెను. రెండు పదియవభాగములలో నెదురెదురుగ రెండుమంచలను, మధ్యను పొడవులో సగము వెడల్పుగల మణిహర్మ్యమును స్థూణావబంధమును సగముగాని ముప్పాతికగాని వైశాల్యముగల యుత్తమాగారమును, దానిపార్శ్వమున నిటికకట్టడములను, యెడమవైపునఁ బ్రదక్షిణసోపానము, కుడివైపున గూఢభిత్తిసోపానము రెండుహస్తములుగల తోరణశిరస్సు మూఁడో అయిదో భాగములుగల రెక్కతలుపులు, రెండేసిపరిఘలు, అరత్నిపరిమితిగలయింద్రకీలము, అయిదుహస్తముల పరిమితిగల అణిద్వారము, హస్తిపరిఘలు నాలుగు, ఒకమనుష్యప్రమాణమగునట్టియుఁ గదల్చుటకుఁ దగినట్టియుఁ నిరూఢకప్రదేశ భూమిమయమగునట్టియుఁ గూల్చుటకుఁ దగినట్టియు హస్తినఖములు లోనగువానిని నిర్మింపవలయును.

ప్రాకారసమముగ ద్వారమునుంచి త్రిభాగగోధాముఖముగు గోపురమును కట్టవలయును. ప్రాకారమునడుమ పుష్కరిణి, ద్వారము, చతుశ్శాల, గర్భగృహముకంటె సగమెక్కువగు వైశాల్యముగల కుమారీపురము, ముండకద్వారము, ద్వితలమగు ముండహర్మ్యము, భూమిద్రవ్యముల ననుసరించి వెడల్పుకంటె మూఁడింతలుపొడవుగలిగినట్టియు భాండముల వహింపఁగలిగినట్టియుఁగుల్యములులోనగువానిని నిర్మింపవలయును.

ఆకుల్యములలోఁ బాషాణములు కుద్దాలములు కుఠారులు పలువిధములగు కట్టెలు ముసృంఠులు ముద్గరములు దండచక్రయంత్రశతఘ్నులు ఇనుములోఁజేసిన యాయుధములు ఈటెలు ఉష్ట్రగ్రీవ్యములు అగ్నిసంయోగములు అడవిద్రవ్యములతోఁ జేయఁదగిన మ

త్రీకోష్ఠసామగ్రులు మొదలగువాని నుంపవలెను.

ఇది అర్థశాస్త్రపరిచారమున ద్వితీయాధికరణమున దుర్గవిధానమను
తృతీయాధ్యాయము.
ఆదినుండి యిరువదినాలుగవ యధ్యాయము.

22 ప్రకరణము.

దుర్గనివేశము.

ప్రాచీనములగు రాజమార్గములుమూఁడును ఉదీచీనములగు నవిమూఁడును కలిగియుండునట్లు దుర్గప్రదేశమునువిభాగముచేయవలెను. దుర్గమునకు రహస్యమగు నుదకపథభూపథములతోఁగూడిన ద్వారములు పండ్రెండుండవలెను. రథమార్గములు రాజమార్గములు ద్రోణముఖస్థానీయవివీతపథములు చతుర్దండాంతరములుగను, సయోనీయవ్యూహశ్మశానగ్రామపథము లష్టదండాంతరములుగను, సేతువనపథములు చతుర్దండాంతరములుగను, హస్తిక్షేత్రపథములు ద్విదండాంతరములుగను, రథపథములు పంచారత్నులుగను, పశుపథములు చతురత్నులుగను, క్షుద్రపశుమనుష్యపథములు రెండురత్నులు గలవిగను నేర్పాటుచేయవలెను.

ప్రవీరమగు ప్రదేశమున రాజనివేశమును నిర్మింపవలెను. చతుర్వర్ణములువారుండు ప్రదేశమునకునడుమ దుర్గమధ్యమునను త్తరదిక్కునఁ దొమ్మిదవభాగమునఁ బ్రాఙ్ముఖముగఁగాని యుదఙ్ముఖముగఁగాని యథోక్తవిధానముగ నంతఃపురమును గట్టవలెను. దానికిఁ బూర్వోత్తరముగ నాచార్యపురోహిత ఇజ్యాతోయస్థానములను, మంత్రులనివాసములను, బూర్వదక్షిణముగ మహానసహస్తిశాలాకోష్ఠాగారములను, దానికిఁబైఁగాఁ బూర్వపుదిక్కున గంధమా

ల్యవావ్యసనతః కులయుఁ బ్రధానకారువులయు క్షత్రియులయు నివాసస్థానములను నిర్మింపవలయును.

దక్షిణపూర్వభాగమున భాండాగారము అక్షపటలము కర్మనిషద్యలును, దక్షిణపశ్చిమమునఁ గుప్యగృహ ఆయుధాగారములును నుండవలయును. దానికిఁ బైఁగా దక్షిణదిక్కున నగరాధ్యక్షబలాధ్యక్షులును, పక్వాన్నసురామాంసములనమ్మువారును వేశ్యలును తాళాచరులును వైశ్యులును నివసింపవలయును.

పశ్చిమదక్షిణభాగమున ఖరోష్ట్రస్థానకర్మగృహములును, పశ్చిమోత్తరమున యానరథశాలలును, దానికిఁ బైఁగాఁ బశ్చిమదిక్కున ఊర్ణాసూత్రవేణుచర్మవర్మశస్త్ర ఆవరణకారులును శూద్రులునుండవలయును.

ఉత్తరపశ్చిమభాగమునఁ బణ్యభైషజ్యగృహములును, నుత్తరపూర్వభాగమునఁ గోశగవ అశ్వగృహములును, దానికిఁ బైఁగా నుత్తరదిక్కున నగరదేవతయు లోహమణికారువులును బ్రాహ్మణులునుండవలెను.

అచ్చటచ్చట మూలలందు శ్రేణులు ప్రవహణనికాయములును స్థానముల నేర్పఱచుకొనవలయును.

పురమధ్యమున అపరాజిత అప్రతిహత జయంత వైజయంత శివవైశ్రవణ అశ్విని దేవతల యాలయములును, శ్రీమదిరాగృహమును కట్టింపవలెను. ప్రదేశానుకూలముగఁ గోష్ఠకాలయములందు వాస్తుదేవతల నిలుపవలెను. బ్రాహ్మైంద్రయామ్యసేనాపత్యద్వారములు నేర్పఱచి పరిఖకు నూరుధనుస్సులదూరమునఁ జైత్యపుణ్యస్థానవనసేతుబంధములు నిర్మించి దిగనుసారముగ దిగ్దేవతలనిలుపవలెను.

ఉత్తరమునఁగాని తూర్పునఁగాని (సామాన్యులకును)

దక్షిణదిక్కున వర్ణోత్తరులకును శ్మశానవాటమును నిర్మింపవలెను. దీనినతిక్రమించినవారికిఁ బూర్వసాహసదండము. శ్మశానాంతమున నంటుఁ బాషండులు చండాలులునుండవలయును.

క్షేత్రవశముచేఁగాని కర్మాంతవశముచేఁగాని వచ్చినకుటుంబములకు స్థలమునియ్యవలెను. రాజానుజ్ఞాతులై వారు పుష్పవాటఫలవాట షండకేదారముల వా ప్రదేశములందేర్పఱచుకొని ధాన్యపణ్యములఁ గూర్చుచుండవలెను.

పదికుటుంబముల కొకనూతిని నిర్మింపవలయును.

నెయ్యి నూనె ధాన్యము క్షారము లవణము ఔషధములు శుష్కశాకములు ఎండుగడ్డి శుష్కమాంసము పచ్చిగడ్డి కట్టెలు లోహము చర్మము బొగ్గు స్నాయువు విషములు విషాణములు వేణువులు వల్కలములు జాళ్లు మొదలగువానిని పెక్కువత్సరములకు సరిపడునట్లుగఁ గ్రొత్తవానిచేఁ బ్రాతవానిని పరిహరించుచు దుర్గమునఁ జేర్చికొనవలయును.

పెక్కండ్రధ్యక్షులుండినచోఁ బరస్పరభయమువలన శత్రూపజాపము కలుగదు గనుక హస్త్యశ్వరథపదాతుల ననేకాధ్యక్షులు కలుగునట్లొనర్పవలెను. అంతపాల దుర్గసంస్కారముల విషయమునఁగూడ నిట్లేయని యూహింపనగు.

పురరాష్ట్రోపఘాతకులగు బాహిరికులను దుర్గములందు నిలువనీక జనపదమునకుఁ దఱిమివేయవలెను; లేక వారినుండి పన్నులవసూలుచేయవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున దుర్గనివేశమను
చతుర్థాధ్యాయము.
ఆదినుండి యిరువదియైదవ యధ్యాయము.

౨౩ ప్రకరణము.

సన్నిధాతృచేయకర్మ.

సన్నిధాత కోశగృహ పణ్యగృహ కోష్ఠాగార కుప్యగృహాయుధాగార బంధనాగారములఁ గట్టింపవలెను.

చతురశ్రమైనట్టియు నుదకస్నేహములేనట్టియు బావినొకదానిని త్రవ్వించి పృథుశిలలతో నిరుప్రక్కలను నడుగుభాగమును కట్టించి సారమగు దారుపంజరమును మూఁడంతస్తులును పెక్కువిధానములును కుట్టిమదేశస్థానతలమును ఏకద్వారమును యంత్రయుక్త సోపానమును దేవతావిధానమును కలిగినట్టి భూమిగృహమును భూసమముగ నిర్మింపవలెను.

దానిపై నిరుప్రక్కలఁ బ్రతిషేధములుగలిగి ప్రగ్రీవములతోఁగూడి భాండవాహినులతో వ్యాప్తమైనట్టి కోశగృహప్రాసాదమును నిటికలతోఁ గట్టవలెను.

ఆపత్సమయములం దుపయోగించుటకై నభివ్యక్తులగు పురుషులచే జనపదాంతమున ధ్రువనిధినొకదానిని కట్టింపవలెను.

పక్వేష్టకా స్తంభములును ఏకద్వారమును పెక్కుగదులును కలిగి యిరుప్రక్కల వివృత స్తంభాపసారమైనట్టి పణ్యగృహమును, దీర్ఘమగు పెక్కుశాలలుగలిగిన కోష్ఠాగారమును; దానిలోపలి ప్రదేశమునఁ గక్ష్యావృతకుడ్యములుగల కుప్యగృహమును, అందే భూమిగృహముతో సంబంధముగలుగునట్లుగ నాయుధాగారమును, మఱియొకప్రదేశమున ధర్మస్థీయమహామాత్రీయములను వేఱువేఱుగ నేర్పాటుచేయఁబడిన స్త్రీపురుషస్థానముల వరుసయు రహస్యకక్ష్యములును కలిగినట్టి బంధనాగారమును కట్టవలెను.

అన్నిటియందును శాలలు ఖాతములు నూతులు స్నానగృ

హానులు అగ్నివిషత్రాణములు మార్జాలములు నకులములు దేవతాగృహములు లోనగు వానిని నుంచవలెను.

ఒకయరత్ని వైశాల్యముగు ద్వారముగల వర్షమానకుండమును కోష్ఠాగారముయొక్క యెదుటఁ బెట్టింపవలెను.

విషయజ్ఞుల సహాయముఁబొంది వలయుసాధనములఁ గూడినవాఁడై సన్నిధాత సమానవర్ణులగు రత్నములను సారాసారములగు ద్రవ్యములను పరిగ్రహింపవలెను. అప్పుడు రత్నవిషయమున మోసముజరిగిన యెడలఁ గర్తకును కారయితకును స[illegible]ను, సారద్రవ్యవిషయమున మధ్యమదండమును [illegible]దు నష్టద్విగుణదండమును విధింపవలెను. రూపదర్శ[illegible]బడిన హిరణ్యమునే తీసికొనవలెను. అశుద్ధమగు దానిని ఛేదింపవలెను. అట్టిదానిని తెచ్చినపురుషునికిఁ బూర్వసాహసదండమును విధింపవలెను. శుద్ధమును పూర్ణమును క్రొత్తదియునునగు ధాన్యమును పరిగ్రహించి దానికివిరుద్ధముగఁ దెచ్చినవానికి మూల్యద్విగుణదండమును విధింపవలెను ఇట్లే కుప్యపణ్యాయుధముల విషయమున నెఱుంగునది.

సర్వాధికరణములందును యుక్త ఉపయుక్త తత్పురుషులలో నెవరైన నొకటిమొదలు నాలుగుపణముల నపహరించినచో మొత్తము ననుసరించి వరుసగఁ బూర్వమధ్యమోత్తమదండములను వధమును విధింపవలెను.

కోశమును చెడఁగొట్టిన కోశాధికారికి ఘాతశిక్షయు, నాతకి సహాయమొనర్చినవాని కర్ధదండమును, అజ్ఞానమువలన జరిగినచో నిందామాత్రశిక్షయును విధింపవలయును.

చోరులకు సహాయమొనర్చినవానికిఁ జిత్రఘాతమే దండము.

కావున నాత్మపురుషాభిష్ఠితుండై సన్నిధాత ధనములం గాపాడవలెను. నూరుసంవత్సరముల క్రిందటియాయవ్యయములు కూడం దెలిసికొని, యడుగంబడినచో నేమే శంకింపక వ్యయశేషముం జెప్పంగలిగియుండవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున సన్నిధాతృచేయు కర్మయను
పంచమాధ్యాయము.
ఆదినుండి యిరువదియాఱవయధ్యాయము.

24 ప్రకరణము.

సమాహర్తృసముదయప్రస్థాపనము.

సమాహర్త దుర్గరాష్ట్రఖనిసేతువనవ్రజవణిక్పథములను సమాహర్తృపరిశోధించుచుండవలెను.

శుల్కము దండము పౌతవము నాగరికుఁడు లక్షణాధ్యక్షుఁడు ముద్రాధ్యక్షుఁడు సుర మాంసము సూత్రము తైలము ఘృతము క్షారము సువర్ణకారుఁడు పణ్యసంస్థ వేశ్యలు ద్యూతము వాస్తుకము కారుశిల్పిగణము దేవతాధ్యక్షుఁడు ద్వార బాహిరికాదేయములు— ఇవి దుర్గమునకు సంబంధించినవి.

సీత భాగము బలి కరము వర్తకము నదీపాలుఁడు పడవలు నావలు పట్టణము వివీతము వర్తని రజ్జువులు చోరరజ్జువులు— ఇవి రాష్ట్రమునకు సంబంధించినవి.

సువర్ణరజతవజ్రమణిముక్తాప్రవాళశంఖలోహలవణభూమిప్రస్తరధాతువులు— ఇవి ఖనులకు సంబంధించినవి.

పుష్పవాటికఫలవాటిషండకేదారములు దుంపజాతులు ఫలించు ప్రదేశములు— ఇవి సేతువుసంబంధించినవి.

పశుమృగద్రవ్యహస్తివనములు — వనమును సంబంధించినవి.

గోవులు మహిషములు మేకలు ఖరములు ఉష్ట్రములు అశ్వములు వేసడములు — ఇవి వ్రజమును సంబంధించినవి.

స్థలపథవారిపథములు వణిక్పథమును సంబంధించినవి.

ఇవియే ఆయశరీరము.

మూలముభాగము వ్యాజిపరిఘము క్లప్తమురూపికము అత్యయము — ఇవి ఆయముఖములు.

దేవపితృపూజాదానసమయములందు జరుగు స్వస్తివాచనము అంతఃపురము మహానసము దూతప్రావర్తిమము కోష్ఠాగారము ఆయుధాగారము పణ్యగృహము కుప్యగృహము కర్మాంతము విష్టి పత్త్యశ్వరథద్విపపరిగ్రహము గోమండలము పశుమృగపక్షివ్యాళప్రదర్శనశాలలు కాష్ఠతృణవాటములు — ఇవి వ్యయశరీరము.

రాజవర్షము మాసము పక్షము దివసము వ్యుష్టము దివసోనములగు వర్షహేమంతగ్రీష్మఋతువులలోని తృతీయసప్తమపక్షములు పూర్ణములగునితరపక్షములు అధికమాసము అని కాలవిభాగము.

సమాహర్త కరణీయసిద్ధశేషఆయవ్యయముల నెఱుంగవలయును. సంస్థానము దూతప్రచారము జీవనాధారవస్తుసంగ్రహము ఆదానము సర్వసముదయపరిశోధనమునునవి కరణీయములు. కోశార్పితము రాజుచే హరింపఁబడినది అప్రవిష్టమగుపురన్యాయముపరమసంవత్సరానువృత్తమగు పురన్యాయము పుస్తకములలో నెక్కించు విషయమున (రాజుస్వయముగ వ్రాయక) నొకరిచేవ్రాయించినట్టియు లిఖితముగఁ గాక నోటితోఁ జెప్పినట్టియు రాజశాసనము — ఇవి సిద్ధములు.

కార్యసిద్ధికై చేయఁదగు నేర్పాటులు, దండశేషము, వసూలు చేయవలసిన పన్నులు బలవత్ప్రయత్నము చేసినను, వసూలుకాక నిలిచి యుండు పన్నులు లెక్కలపరిశోధనము — ఇవి యసారమగునట్టిగాని యల్పసారమగునట్టిగాని శేషము.

వర్తమానము పర్యుషితము అన్యజాతము అని ఆయము మూఁడువిధములు. అందు దివసానువృత్తము వర్తమానము. వెనుకటిసంవత్సరమునుండి వచ్చినది ఇతరులవద్దనుండునది బరులనుసంక్రమించినదియు పర్యుషితము. నష్టప్రస్మృతము ఆయుక్తదండము పార్శ్వము పారిహీణికము ఔపాయనికము అంటువ్యాధులవలన మృతినొందినయపుత్రకుల ద్రవ్యము నిధిలబ్ధము — ఇవి అన్యజాతములు.

విక్షేపము వ్యాధితాంతర శేషము ఆరంభశేషమునను నవి వ్యయప్రత్యయములు.

పణ్యవిక్రయమున మానోన్మానవిశేషములచేఁ గలిగిన నర్ఘవృద్ధిరూపమగు వ్యాజియుఁ గ్రయసంఘర్షణచేఁ గలిగిన వృద్ధియుఁ గూడ ఆయములే.

నిత్యోత్పాదికమైన నిత్యము లాభోత్పాదికమైన లాభము అని వ్యయము రెండుభాగములు. దివసానువృత్తము నిత్యము. పక్షమాససంవత్సరలబ్ధము లాభము. వానివలనఁ బుట్టినవే నిత్యోత్పాదిక లాభోత్పాదికములు.

వ్యయము చేయఁగాఁ గలిగిన నాదాయవ్యయములనుండి తేలిననీవి ప్రాప్తమనియు ననువృత్తయనియు రెండువిధములు.

ప్రాజ్ఞుఁడీవిధముగ నాదాయవృద్ధినొనర్చి వ్యయమును తగ్గించి విపర్యయములనివారించుచు సముదయమును గావింపవలయును.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున సమాహర్తృసముదయప్రస్థాపనము

షష్ఠాధ్యాయము.

ఆదినుండి యిరువదియేడవ యధ్యాయము.

25 ప్రకరణము

అక్షపటలమునందలి గాణనిక్యాధికారము

అధ్యక్షుండక్షపటలమును ప్రాఙ్ముఖముగాని యుదఙ్ముఖముగాని నిర్మించి దానియందు వేఱువేఱుగ నుపస్థానములను నిబంధపుస్తకస్థానములను నేర్పఱుపవలయును. అచట నుద్యోగస్థుల సంఖ్యను కర్మాంతములయొక్క ప్రచారసంజాతాగ్రములను ద్రవ్యప్రయోగమువలనఁ గలిగిన వృద్ధిక్షయవ్యయప్రయామవ్యాజులను ఉద్యోగస్థుల స్థాన వేతనములను విష్టిప్రమాణమును సారఫల్గుత్వములయొక్కయుఁ గుప్యములయొక్కయు అర్ఘప్రతివర్ణకప్రతిమానమానఉన్మానఅవమానభాండములను దేశగ్రామజాతికులసంఘముల ధర్మవ్యవహారచరిత్రసంస్థానమును రాజోపజీవుల ప్రగ్రహప్రదేశభోగపరిహారభక్తవేతనలాభములను రాజుయొక్క దారపుత్రులరత్నభూమిలాభములను వారియధికారములను వారికిఁగలుగు నుత్పాతముల కొనర్చిన ప్రతీకారమువలనిలాభములను మిత్రామిత్రులతోఁ జేసిన సంధివిక్రమప్రదానాదానములను నిబంధపుస్తకములలో వ్రాసియుంచవలెను. సర్వాధికారుల కరణీయసిద్ధశేషఆయవ్యయములను నీవినిఉపస్థానమును ప్రచారచరిత్రసంస్థానమును నిబంధపుస్తకముల ననుసరించి తెలుపవలెను.

ఉత్తమమధ్యమాధమకర్మలలో నాయాజాతియధ్యక్షుల నునిలుపవలెను.

లాభకరకార్యములలో నిర్ణీతములగు ద్రవ్యముల కొనర్పనిచో రాజునష్టపడి విచారింపవలసివచ్చును

అధ్యక్షునివలనఁ గలిగినకష్టమును వానిసహగ్రాహులగు జామీనుదారులు వానిమూలమునజీవించుపుత్రులు అన్నదమ్ములు

భార్యలుకొమార్తెలుభృత్యులు లోనగువారుభరింపవలెను.

మూడువందలయేఁబదినాలుగు రాత్రింబవళ్ళుకర్మ సంవత్సరము. దానికినాషాఢమాసాంతముగ నెక్కువతక్కువలఁజూచి వేతనములియ్యవలెను. అధికమాసమువచ్చినపుడు దానికి వేఱుగ వేతనమునియ్యవలెను.

చారాధిష్ఠితమగుప్రచారమును ప్రచారచరిత్రసంస్థానములను తెలిసికొననివివేకహీనుఁడును, సోమరియగుటచే నుద్థానక్లేశములనుసహింపనివాఁడును, శబ్దాదీంద్రియార్థములఁ బ్రమత్తుఁడును భయముచే సంక్రోశ అధర్మ అనర్థభీరువును, కామముచేఁగార్యార్థులయెడ ననుగ్రహబుద్ధిగలవాఁడును, విద్యావల్లభులును ద్రవ్యవల్లభులును నాశ్రయించుటచే గర్వించినవాఁడును, లోభముచేఁ దులామానతర్కగణికాదులలో వంచకుఁడునునగునధ్యక్షుఁడు రాష్ట్రిసముదయమును నష్టపెట్టుచున్నాఁడు. వీరిలోఁ గ్రమమునననుసరించి యెన్నిదోషములవలన నష్టముసంభవించునో యన్నిటిచే నానష్టమును హెచ్చించి దండమునువిధింపవలయునని మానవులును, అన్నివిధములగుదోషములకు నెనిమిదిరెట్లు దండమనిపారాశరులును, పదిరెట్లని బార్హస్పత్యులును, ఇరువదిరెట్లని యౌశనసులును చెప్పెదరు. కాని యథాపరాధమని కౌటిల్యుఁడు.

ఆషాఢమాసమున గాణనిక్యులందఱు నధ్యక్షునివద్దకు రావలెను. ఆలాగునవచ్చినవారిలో ముద్రతోఁగూడిన పుస్తకములను భాండములను నీవులను తెచ్చినగాణనిక్యుల నొకచోటఁబరస్పర సంభాషణవర్జముగ నుంపవలెను. ఆయవ్యయనీవుల మొత్తములను వేఱువేఱుగఁబరిశోధించి నీవినిపరిగ్రహింపవలెను. ఆదాయమును వృద్ధిపఱచుటచేఁగాని వ్యయమునుతగ్గించుటచేఁగాని నీవియొక్కవృద్ధిని కలుగఁజేసినచో నావృద్ధికెనిమిదిరెట్లు బహుమానమధ్యక్షునికొసంగవలయును. దానికి వ్యత్యాసముగ నష్టముకలుగఁజేసినచో నష్టమునకెనిమిదిరెట్లు దండమును విధింపవలెను.

సమకాలమునకు రానివారికిని పుస్తకములను నీవులను తేని వారికిని వారియ్యవలసినదానికంటెఁ బదిరెట్లధికమగుదండమును విధింపవలెను.

కార్మికుఁడువచ్చినపుడు కారణికుఁడు వానిపనిని బరీక్షింపనిచో నాతనికిఁ బూర్వసాహసదండమును, కార్మికుఁడు సిద్ధముగ లేనిచో దానికి రెండురెట్లు దండమునువిధింపవలెను.

జరిగినది జరిగినట్లుగ మహామాత్రులందఱు రాజునకు విని పింపవలెను.

అవిషమమంత్రులకును ఒక్కరితోఁగూడనేకీభవింపక వేఱుగనుండువానికిని మిథ్యావాదికిని నుత్తమదండమువిధింపవలయును.

రోజువారీలెక్కలు తయారుచేయనివాని కొకనెలగడువియ్యవలెను. మాసముగడచినపిమ్మటఁగూడఁ దయారుకానప్పుడు నెలనెలకు రెండువందలచొప్పున దండమువిధింపవలెను. కొంచెముమిగిలిన నీవీలేఖనముగలవాని కైదురాత్రులు గడువియ్యవలెను. అటుపిమ్మట ధర్మవ్యవహారచరిత్రసంస్థానసంకలననిర్వర్తన అనుమానప్రచారప్రయోగములచేఁ గోశపూర్వమగు రోజువారీలెక్కనుపరిశోధించి దివసపంచరాత్రపక్షమాస చాతుర్మాస్యసంవత్సరపులెక్కలచే సమన్వయముచేయవలెను. వ్యుష్టదేశకాలముఖ ఉత్పత్తిప్రమాణ అనువృత్తిప్రమాణములచేతను దాయకదాపకనిబంధక ప్రతిగ్రాహకుల మూలమునను ఆయమును, వ్యుష్టదేశకాలముఖ లాభ కారణ దేయ యోగపరిమాణములచేతను, ఆజ్ఞాపకఉద్ధారకవిధాతృ ప్రతిగ్రాహకులమూలమునను వ్యయమును, వ్యుష్టదేశకాలముఖఅనువర్తనరూపలక్షణపరిమాణములచేతను నిక్షేపభాజనరక్షకుల మూలమునను నీవిని, పరిచూడవలెను.

రాజద్రవ్యవిషయమున రాజాజ్ఞననుసరింపనట్టియు దానినిని షేధించునట్టియు దానికిఁ బ్రతికూలముగ నాయవ్యయములనొనర్చునట్టియు నర్థకారణికునకుఁ బూర్వసాహసదండమును విధింపవలెను॥

క్రమహీనముగను ఉత్క్రమముగను అవిజ్ఞాతముగను పునరుక్తముగను లెక్కలవ్రాయువానికిఁ బండ్రెండుపణములుదండము. నీవిని రద్దు చేసినవానికి దీనికిద్విగుణముగుదండము. నీవినిభక్షించినవాని కష్టగుణదండము; దానినిపాడుచేసినవానినుండి నష్టమువసూలుచేసి నష్టమునకైదింతలుదండమును విధింపవలెను. మిథ్యావాదికి స్తేయదండము. క్రమమునననుసరింపక వ్రాసినవానికిని మఱచిమఱియొకచోట వ్రాసినవానికిని ద్విగుణదండము.

అల్పమగు నపరాధమునుసహింపవలెను. లాభముస్వల్పముగ గలిగినప్పుడుసహితము సంతోషింపవలెను. మహోపకారియగు నధ్యక్షుని గొప్పబహుమానముచే గౌరవింపవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున అక్షపటలమందలి గాణనిక్యాధికారము.

సప్తమాధ్యాయము.

ఆదినుండి యిరువదియెనిమిదవ యధ్యాయము.

26 ప్రకరణము.

ఉద్యోగులపహరించినధనమును తిరిగివసూలుచేయుట.

సర్వారంభములును కోశపూర్వకములగుటచేఁ దొలుతఁగోశమును పరీక్షింపవలెను.

ప్రచారసమృద్ధి మంచివారినను గ్రహించుట చోరులనుపట్టుకొనుట, (అవసరములేని) ఉద్యోగస్థులఁ దొలఁగించుట సస్యసంపత్తి పణ్యబాహుళ్యము రాష్ట్రబాధలులేమి పరిహారక్షయము హిరణ్యోపాయనము లోనగునవి కోశవృద్ధికిమూలములు. ప్రతిబంధము ప్రయోగము వ్యవహారము అవస్తారము పరిహాపణము ఉపభోగము పరివర్తనము అపహారము లోనగునవి కోశక్షయకారణములు.

కార్యసిద్ధికి యత్నముచేయకుండుటయు ఫలసముదయమును పరీక్షింపకుండుటయుఁ బ్రాప్తఫలితమును లిఖింపకుండుటయుఁ బ్రతి

బంధమనఁబడును. అట్లొనర్చినవానికిఁ బదిరెట్లుదండము.

కోశద్రవ్యముల వడ్డికనిచ్చుట ప్రయోగము. వానినివర్తకమునఁబెట్టుట వ్యవహారము. అట్టిపనులఁజేసినవానికిఁదత్ఫలద్విగుణదండము.

వానినిహరించు నుపాయములు నలువది. పూర్వసిద్ధమును పశ్చాత్సిద్ధముగవ్రాయుట, పశ్చాత్సిద్ధమును పూర్వసిద్ధముగవ్రాయుట, సాధ్యమును సిద్ధముచేయకుండుట, అసాధ్యమును సిద్ధించినట్లు వ్రాయుట, సిద్ధము నసిద్ధముగఁజూపుట, అసిద్ధమును సిద్ధముగఁజూపుట, అల్పసిద్ధము నధికముగఁజూపుట, బహుసిద్ధము నల్పసిద్ధముగఁజూపుట, ఒకటిసిద్ధించిన మఱియొకదానినివ్రాయుట, ఒకరినుండిసిద్ధించిన దానిని మఱియొకరినుండి సిద్ధించినట్లువ్రాయుట, దేయమునియ్యకుండుట, అదేయమునిచ్చుట, కాలమందియ్యకుండుట, అకాలమందిచ్చుట, అల్పమునిచ్చి యధికముగవ్రాయుట, అధికమునిచ్చి అల్పముగవ్రాయుట, ఒకటియ్యఁబడిన మఱియొకటియ్యఁబడినట్లు వ్రాయుట, ఒకరివలననియ్యఁబడిన మఱియొకరివలననియ్యఁబడినట్లు వ్రాయుట, ప్రవిష్టము నప్రవిష్టముగఁజేయుట, అప్రవిష్టమును ప్రవిష్టముగఁజేయుట, అదత్తమూల్యమగుకుప్యమును లెక్కలలోవ్రాయుట, దత్తమూల్యమగుదానిని వ్రాయకుండుట, మొత్తపురాఁబడిని చిల్లరపద్దులుగమార్చుట, చిల్లరపద్దులను మొత్తముగమార్చుట, మహార్ఘవస్తువు నల్పార్ఘవస్తువునకును అల్పార్ఘమును మహార్ఘమునకును మార్చుట, ఖరీదులను హెచ్చించుట, తగ్గించుట, దినములహెచ్చించియుఁ దగ్గించియు లెక్కచెప్పుట, సంవత్సరమును మాసవిషమముగను మాసమును దివసవిషమముగనుచేయుట, సమాగమవిషమము, ఆయముఖవిషమము, ధర్మకార్యవిషమము, వర్ణ (బంగారు వెండి మొదలగువానివన్నె) విషమము, అర్ఘవిషమము, మానవిషమము, మాపనవిషమము, భాజనవిషమము, ఇవి హారణోపాయములు.

ఈవిషయమున యుక్తనిధాయక నిబంధక ప్రతిగ్రాహక దా

యశదాపకమంత్రిభృత్యులను వేఱువేఱుగఁ బరీక్షించి, వీరిలో మిథ్యావాదులకు యుక్తునికి విధింపఁబడిన దండముతో సమముగ దండమును విధింపవలెను. మఱియు, "వీరివలన నష్టపడిన వారందఱు రాజుతో మనవి చేసికొనుఁడు" అని చాటించి మనవి చేసికొనినవారికి నష్టమును అనుసరించి ముజరాయిప్పింపవలెను. ఉద్యోగస్థుఁడొకఁడు పెక్కువిధములగు నభియోగములకుఁ బాత్రుఁడై ఒక్కదానియందుఁ బరోక్షుఁడైనను వాఁడన్నియభియోగములకు బద్ధుఁడైయుండవలెను. అట్లు (పరోక్షుఁడు) కానప్పుడీయభియోగముల వేఱువేఱుగ విచారింపవలెను. గొప్పమొత్తములోఁ గొంచెమపహరించినను మొత్తమునంతయు నిచ్చుకొనవలెను. (ఉద్యోగస్థునివలన) కలుగుచున్న నష్టమును సూచించి దానిని ఋజువుపఱచిన సూచకునికి షష్ఠాంశమునియ్యవలెను. సూచకుఁడు భృత్యుఁడైనచో ద్వాదశాంశము చాలును. ప్రభూతాభియోగమును తెచ్చి కొంచెమును మాత్రము ఋజువుచేయునపుడందాఱవవంతు నియ్యవలెను. ఏమియు ఋజువు చేయలేనప్పుడు సూచకునికి శరీరదండహిరణ్యదండములలో నొక్కదానిని విధింపవలెను కాని వానిననుగ్రహింపరాదు.

అభియోగము ఋజువైనప్పుడు సూచకుఁడు వాదమును తనపైనుంచుకొనవచ్చును లేదా తన్నుఁదొలఁగించుకొనవచ్చును; కాని అభియుక్తుని యుపజాపములకు వశుఁడైనచో మరణశిక్షను పొందవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున ఉద్యోగులపహరించినధనమును తిరిగివసూలు
చేయుటయను అష్టమాధ్యాయము.
ఆదినుండి యిరువదితొమ్మిదవయధ్యాయము,

27 ప్రకరణము.

ఉపయుక్తులను పరీక్షించుట.

అమాత్యసంపదతోఁగూడిన యధ్యక్షులందఱు సామర్థ్యాను

సారముగఁ గార్యములందు నియోగింపఁబడవలెను. మనుష్యులస్థిరచిత్తులగుటచే నిత్యమువీరిని వీరిపనులవిషయమై పరీక్షించుచుండవలెను. మనుష్యులశ్వసమానధర్ములగువారుగనుకఁ గర్మలయందు నియుక్తులై వికారమునొందుచుందురు. కావునఁగర్తను, కరణమును, దేశమును, కాలమును, కార్యమును, ప్రక్షేపమును, లాభమును తెలిసికొనవలయును. ఉద్యోగులేకీభవించినచో రాజద్రవ్యమును భక్షింతురు; విరోధించినచోఁ గార్యవినాశము చేయుదురు. కావున నేకీభావవిరోధములులేక రాజాజ్ఞనతిక్రమింపక వారు పనులొనర్పవలెను. ఆపత్ప్రతీకారములందుఁదప్పఁ దక్కినప్పుడు వారు ప్రభువుతో మనవిచేయక యెట్టికార్యారంభమును చేయరాదు. వారు తప్పొనరించునప్పుడు వారినుండి దివసవేతనవ్యయద్విగుణముగ నష్టమును పుచ్చుకొనవలెను. ఎవ్వరైన రాజాజ్ఞానుసారముగఁగాని యంతకెక్కువగఁగాని కార్యమును ఫలింపఁజేయునప్పుడు వారికి స్థానమానముల నొసంగవలెను.

అధికవ్యయమునొనర్చి అల్పాయతిని తెచ్చుచుండు నుపయుక్తుఁడు రాజుయొక్క ఆయమును భక్షించుచున్నాఁడు. దీనికివిరుద్ధముగఁజేయువాఁడును వ్యయముతో సమానముగ నాయము దెచ్చువాఁడును నాశాయమును భక్షింపరని ఆచార్యులు. ఉపయుక్తులకృత్యములను చారులమూలముననే తెలిసికొనవలయునని కౌటిల్యుఁడు.

ఆదాయమును నెవ్వఁడు తగ్గించుచున్నాఁడో వాఁడు రాజద్రవ్యమునుతినుచున్నాఁడు. వాఁడజ్ఞానాదులచే నష్టపెట్టినపుడు యథాగుణముగ నానష్టమును వానినుండి వసూలుచేయువలెను.

ఆదాయమునెవ్వఁడు ద్విగుణముగ వృద్ధిపఱచుచున్నాఁడో వాఁడు జనపదమును తినివేయుచున్నాఁడు. (ఇట్లుచేయువారిలో) అల్పాపరాధమొనర్చి రాజద్రవ్యమును వృద్ధిపఱచినవారిని వారింపవలెను. అపరాధము గొప్పదైనచో నపరాధానుసారముగ శిక్షింపవలెను.

లాభమును వ్యయపఱచువాఁడు పురుషకర్మలఁ దినివేయుచున్నాఁడు. వానికిఁ గర్మదివసద్రవ్యమూల్యపురుషవేతనముల ననుసరించి యపరాధమునకుఁదగినట్లు దండమును విధింపవలెను.

కావున నెవ్వఁడే పనిలో శాసనాధికారియై నియోగింపఁబడునో వాఁడా కార్యమందలి యాదార్థ్యమును నాయవ్యయములను వేఱువేఱుగను మొత్తముగను పరిశోధించి చెప్పవలెను.

మూలహరతాదాత్వికలుబ్ధులను ప్రతిషేధింపవలెను. పితృపైతామహమగు ద్రవ్యము నన్యాయముగ భక్షించువాఁడు మూలహరుఁడు; వచ్చినలాభమంతయుఁ దినువాఁడు తాదాత్వికుఁడు; భృత్యులను తన్నును కష్టములపాలుగావించుకొని ద్రవ్యమును వృద్ధిపఱచువాఁడు కదర్యుఁడు. వీరికిఁదగిన సహాయులున్నప్పుడు వీరినుపేక్షించియుండవలెను; లేనియెడల వీరిద్రవ్యమునంతను పుచ్చుకొనవలెను.

కదర్యుఁడెవఁడైన నధికధనమునార్జించి స్వగృహమున దాచినను పౌరజానపదులకడనుంచినను లేక పరదేశమునకఁబంపినను వానియొక్క సత్రిమంత్రిమిత్రభృత్యబంధుపక్షమును వానిద్రవ్యముయొక్క రాకపోకలను నెఱింగ, పరదేశమున వానిపక్షమున వ్యవహారము చేయుచున్న భృత్యునిమూలమున నాతనిరహస్యములఁ దెలిసికొని శత్రుశాసనాపదేశముచే వానిని చంపింపవలెను.

సంఖ్యాయకలేఖకరూపదర్శకనీవీగ్రాహకఉత్తరాధ్యక్షులతోఁ గూడి యధ్యక్షులందఱు వారివారిపనుల నొనర్పవలెను.

ఉత్తరాధ్యక్షుఁడును హస్త్యశ్వరథారోహకులును వారిశిష్యులును శిల్పశౌచయుక్తులై సంఖ్యాయకాదుల వ్యాపారములఁ గనిపెట్టుచుండవలెను

ఒక్కొకయధికారస్థానమందు ననేకముఖ్యుల ననిత్యముగ నుంపవలెను.

నాలుకచివరనుండు విషమునుకాని తేనెనుకాని తినకవిడువఁడ

నట్లు అర్థాధికారికి రాజద్రవ్యమును స్వల్పముగనైన నపహరింపకుండుట దుస్తరము.

నీటిలోఁజరించుచుండు మత్స్యము లెవ్వరికిఁదెలియక నీటిని త్రాగునట్లు కార్యవిధులందు నియుక్తులగు నుద్యోగులెవ్వరికిఁదెలియక ధనమునపహరించుచుందురు.

ఆకాశమునఁజరించు పక్షులగమనమునైన నెఱుంగవచ్చును కాని ప్రచ్ఛన్నభావులై సంచరించు నుద్యోగుల ప్రవర్తనము దెలిసికొనుట దుస్తరము.

ఉద్యోగులు ధనమునపహరింపకుండునట్లును నపహరించినధనమును మఱలఁగ్రక్కునట్లును చేసి వారిని నొకపనినుండి మఱొకపనికి మార్చుచుండవలెను.

ధనమునపహరింపక న్యాయముగ నాదాయమును వృద్ధిపఱచుచు రాజునకుఁ బ్రియమొనర్చునట్టివారిని నిత్యాధికారులుగ నియోగింపవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున ఉపయుక్తపరీక్షయను
నవమాధ్యాయము.
ఆదినుండి ముప్పదవయధ్యాయము.

28 ప్రకరణము.

శాసనాధికారము.

రాజాజ్ఞకే శాసనమనిపేరు. సంధివిగ్రహములు శాసనమూలములగుటచే రాజులు శాసనప్రధానులు. కావున నమాత్యసంపదతోఁగూడినట్టియు సర్వాచారముల నెఱింగినట్టియు వేగముగవాక్యరచన చేయఁగలిగినట్టియు అక్షరములు చక్కఁగవ్రాయునట్టియు ఉత్తరములఁ జదువుటయందు సమర్థుఁడైనట్టివానిని లేఖకునిఁగనియమింపవలెను. వాఁడవ్యగ్రచిత్తుఁడై రాజసందేశమునువినినిశ్చితార్థమును

లేఖముగ వ్రాయవలెను.

ఈశ్వరు (ప్రభువు)నికి వ్రాయు లేఖలలో దేశవంశనామధేయోపచారములను సాధారణులకు వ్రాయువానిలో దేశనామధేయోపచారములను పేర్కొనవలయును. జాతి కులము అధికారము వయస్సు పాండిత్యము వృత్తి వృద్ధిశీలము బంధుత్వసంబంధము దేశము కాలములో నగువానిని సందర్భానుసారముగ నుదాహరించి పురుషానురూపముగ లేఖను వ్రాయవలెను.

అర్థక్రమము సంబంధము పరిపూర్ణత మాధుర్యము ఔదార్యము స్పష్టత్వమనునవి లేఖసంపదలు. ముఖ్యవిషయములబోధించు వాక్యములను ప్రాధాన్యముననుసరించి క్రమముగ వ్రాయుట అర్థక్రమము. సమాప్తివఱకుఁ బూర్వోత్తరసంబంధములు చెడకుండునట్లుగఁ బ్రస్తుతవిషయమును వ్రాయుట సంబంధము. అర్థపదాక్షరముల హెచ్చుతగ్గులు లేమియు హేతూదాహరణదృష్టాంతములతో నర్థమును వర్ణించుటయుఁ బటుత్వములగుపదముల వాడుటయుఁ బరిపూర్ణత. సుఖోపసీతముగఁ జక్కనిపదములతో మంచివిషయమును వర్ణించుట మాధుర్యము. గ్రామ్యశబ్దముల వాడకుండుట ఔదార్యము. ప్రసిద్ధ శబ్దప్రయోగము స్పష్టత్వము.

అకారాదివర్ణములేబదిమూఁడు. వర్ణసంఘాతమే పదము. అది నామము ఆఖ్యాతము ఉపసర్గము నిపాతము అని నాలుగు విధములు. అందు ద్రవ్యవాచి నామము. అవిశిష్టలింగమై క్రియాబోధకమగునది ఆఖ్యాతము. క్రియావిశేషముల నెఱిఁగించు ప్రాదులు ఉపసర్గలు. అవ్యయములగు చాదులు నిపాతములు.

అర్థసమాప్తిగల పదసమూహము వాక్యము. ఒకటికంటెఁ దక్కువగాక మూటికంటె నెక్కువగాక పదములను పరస్పరసంబంధము దొలఁగనీయక కూర్చుట వర్గము.

లేఖపరిసమాప్తియందును లేఖనుసంబంధించిన నోటిమాటవివరను ఇతి (అని) శబ్దముపయోగింపవలెను.

నింద ప్రశంస పృచ్ఛ ఆఖ్యానము అర్థన ప్రత్యాఖ్యానము ఉపాలంభము ప్రతిషేధము చోదన సాంత్వము అభ్యవపత్తి భర్త్సనము అనునయములను వానినిసంబంధించి లేఖార్థములుండును. అభిజనశరీరకర్మలసంబంధించిన దోషవచనము నింద. వీనినిగుఱించి సగుణవచనము ప్రశంస. ఇదియేమియని యడుగుట పృచ్ఛ. ఈలాగని చెప్పుట ఆఖ్యానము. ఇమ్మనికోరుట అర్థన. ఇయ్యనని చెప్పుట ప్రత్యాఖ్యానము. నీకిది తగదని చెప్పుట ఉపాలంభము. ఇట్లు చేయఁగూడదని చెప్పుట ప్రతిషేధము. ఈలాగు చేయఁబడుఁగాక యని ప్రేరించుట చోదన. నేనును నీవును నొక్కటియే, నా ద్రవ్యము నీది అని వశపఱచుకొనుట సాంత్వము. వ్యసనమందు సాహాయ్యమొనర్చుట అభ్యవపత్తి. నీకిట్టిదోషమిఁకమీఁదటఁ గాఁగలదని సూచించుట భర్త్సనము. అర్థవిషయికము అతిక్రమకార్యవిషయికము పురుషాది వ్యసనవిషయికమని అనునయము మూఁడువిధములు.

ప్రజ్ఞాపనము ఆజ్ఞ పరిదానము పరిహారము నిసృష్టి ప్రావృత్తికము ప్రతిలేఖము సర్వత్రగము అనియుఁగూడ శాసనవిషయములు. 'వీనిచే నిట్లు మనవిచేయఁబడినది. అతఁడిట్లు పలికెను. ఇది యదార్థమైనచో వీనికి దీనినియ్యవలెను. రాజసమీపమందు శత్రుకార్యమంతయుఁ జెప్పఁబడెను' ఇదియే ప్రజ్ఞాపన. ఇది పెక్కువిధములుగనుండును. అందఱివిషయమునను ముఖ్యముగ భృత్యులవిషయమునను నిగ్రహానుగ్రహసూచకమగు రాజాజ్ఞను బోధించునది ఆజ్ఞాలేఖము. ఆధినివారకమును, దానసూచకమునునై యర్హగుణులసంబంధించిన రాజసన్మానమును బోధించునది పరిదానలేఖ. జాతివిశేషములయెడను నగరగ్రామదేశములయెడను రాజానుగ్రహమును సూచించునది పరిహారలేఖ. కార్యవిషయమున వాచకముగఁగాని లేఖనరూపముగఁగాని యధికారదానమును బోధించునది నిసృష్టిలేఖము. తత్త్వజ్ఞదైవికమనుష్యజములగు నాపదలలో వివిధములగు ప్రతీకారమార్గములఁజూపునది ప్రావృత్తికలేఖము. ఉత్తరులు వ్రాసినలేఖను లెస్సగఁజదివి

బాగుగనాలోచించి పిమ్మట రాజాజ్ఞానుసారముగ దానికి జవాబువ్రాయుట ప్రతిలేఖమనఁబడును. (ప్రజల) రక్షోపకారోపయోగముల నిమిత్తమైనసర్వదేశసర్వమార్గములందు నీశ్వరులను నధికృతులనుద్దేశించి రాజు తెలుపువిషయమునుబోధించునది సర్వత్రగము.

సామఉపప్రదానభేదదండములని యుపాయములు నాలుగు. అందుసామము గుణసంకీర్తనసంబంధోపాఖ్యాన పరస్పరోపకారసందర్శన ఆయతిప్రదర్శన ఆత్మోపనిధానమని యైదువిధములు. అభిజనశరీరకర్మప్రకృతిశ్రుతిద్రవ్యాదులయొక్క గుణాగుణగ్రహణాప్రశంసాస్తుతులు గుణసంకీర్తనమనఁబడును. జ్ఞాతియౌనమౌఖస్రౌవకులహృదయమిత్రసంకీర్తనముసంబంధోపాఖ్యానము. స్వపక్షపరపక్షముల యన్యోన్యోపకారసంకీర్తనము పరస్పరోపకారసందర్శనము. దీనిలోనిట్లుచేయఁబడినచో మనలకిట్టిలాభము కాఁగలదని యాశనుబుట్టించుట ఆయతిప్రదర్శనము. నేనేనీవు; నాద్రవ్యమునునీకృత్యములలోనుపయోగించుకొనుమని తన్నుసమర్పించుటఆత్మోపనిధానము.

ధనదాన ముపప్రదానమనఁబడును. శంకాజనన నిర్భర్త్సనములు భేదమనఁబడు. వధపరిక్లేశార్థహరణములు దండమనఁబడు.

అకాంతి వ్యాఘాతము పునరుక్తము అపశబ్దము సంప్లవమను నవి లేఖాదోషములు. అందు నల్లనిపత్రమునువాడుటయుఁ జక్కగనుండనట్టియు విషమవిరాగములైనట్టియునక్షరములవ్రాయుట అకాంతి. పూర్వోత్తరసంబంధవిరోధము వ్యాఘాతము. చెప్పినదానినేమరల నవిశేషముగఁజెప్పుట పునరుక్తము. లింగవచనకాలకారకముల యన్యథాప్రయోగమపశబ్దము. వర్గముచేయవలసినచోటఁ జేయకుండుటయుఁ జేయరానిచోటఁజేయుటయు గుణవిపర్యాసమొనర్చుటయు సంప్లవమనఁబడును.

సర్వశాస్త్రములను ప్రయోగముల ననుసరించి నరేంద్రుల యుపయోగమునకై కౌటిల్యునిచే నీశాసనవిధి కావింపఁబడినది.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున శాసనాధికారమను
దశమాధ్యాయము.
ఆదినుండి ముప్పదియొకటవయధ్యాయము.

29 ప్రకరణము.

కోశమందుంచఁదగిన రత్నములపరీక్ష.

కోశాధ్యక్షుఁడు నిపుణులగువారితోడను కావలసినసామగ్రులతోడనుకూడి కోశమందుంచఁదగిన రత్నసారఫల్గుకుప్యములను ప్రతిగ్రహింపవలయును.

తామ్రపర్ణికము పాండ్యకవాటకము పాశిక్యము కౌలేయము చౌర్ణేయము మాహేంద్రము కార్దమికము స్రౌతసీయము హ్రాదీయము హైమవతమని మౌక్తికభేదములు. శుక్తులు శంఖములులోనగుద్రవ్యములు వీనికి జన్మస్థానములు.

మసూరకము త్రిపుటకము కూర్మకము అర్ధచంద్రకము కంచుకితము యమకము కర్తకము ఖరకము సిక్తకము కామండలుకము శ్యావము నీలము దుర్విద్ధములగు ముత్యములప్రశస్తములు. స్థూలము వృత్తము నిస్తలము భ్రాజిష్ణువు శ్వేతము గురువు స్నిగ్ధము దేశవిద్ధము ప్రశస్తములు.

శీర్షకము ఉపశీర్షకము ప్రకాండకము అవఘాటకము తరళప్రతిబంధమనునవి మౌక్తికసరభేదములు.

వేయునెనిమిదిసరములుగలది ఇంద్రచ్ఛందము. దానిలోసగము విజయచ్ఛందము. అఱువదినాలుగు సరములుగలది అర్ధహారము. ఏఁబదినాలుగుగలది రశ్మికలాపము. ముప్పదిరెండుగలది గుచ్ఛము. ఇఱువదియేడుగలది నక్షత్రమాల. ఇఱువదినాలుగు సరములర్ధగుచ్ఛము. ఇఱువదిసరములుగలది మాణవికము. దానిలోసగమర్ధమాణవికము. ఇవి మణిమధ్యములగునపుడు తత్తన్మాణవకసంజ్ఞలతో వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి.

శుద్ధమగుహారమున కేకశీర్షకమని పేరు. అట్లే మిగిలినవా కశీర్షకపదముతోఁ గలిపి వ్యవహరింపనగును.

మణిమధ్యమగుహారమర్ధమాణవకము. మూఁడుపలకలుగాని అయిదుపలకలుగాని గలహారము పలకహారము. ఒక్కటేసరము గలదిశుద్ధైకావళి. మణిమధ్యయగునేకావళికి యష్టియనిసంజ్ఞ. హేమమణిచిత్రయగునది రత్నావళి. హేమమణులును ముత్యములును కలిపికూర్పఁబడినది అపవర్తకము. సువర్ణసూత్రాంతరమగునది సోపానకము. అది మణిమధ్యమైనచో మణిసోపానకమగును

ఇదేవిధముగ శిరోహస్తపాదకటికలాపహారముల విషయమును గ్రహింపనగు.

కౌటములు మాలేయకములు పారసముద్రకములని మణులలోనిభేదములు.

పద్మపారిజాతబాలసూర్యులవర్ణమువంటి దోషరహితమగు వర్ణమునుకలది సౌగంధికము. ఉత్పలశిరీషపుష్ప ఉదకవంశశుకపత్రవర్ణములుగలమణి వైడూర్యము. పుష్యరాగగోమూత్రకగోమేధికములు వైడూర్యభేదములే. నీలకాంతులు కళాయపుష్పవర్ణము అధికనైల్యము జంబూఫలజీమూతకాంతులను కలిగినమణి యింద్రనీలము. నందకము స్రవన్మధ్యము సీతవృష్టి సూర్యకాంతమని మణులలోనియితరభేదములు.

షడశ్రత్వము చతురశ్రత్వము వర్తులత్వము తీవ్రరాగము స్వచ్ఛత స్నిగ్ధత గురుత్వము అర్చిష్మత అంతర్గతప్రభ ప్రభానులేపమను వి మణిగుణములు. మందరాగప్రభ సశర్కరత పుష్పచ్ఛిద్రత ఖండములగుట దుర్విద్ధత లేఖాకీర్ణతయనునవి మణిదోషములు.

విమలకము సస్యకము అంజనమూలకము పిత్తకము సులభకము లోహితకము అమృతాంశుకము జ్యోతీరసకము మాలేయకము అహిచ్ఛత్రకము కూర్పము ప్రతికూర్పము సుగంధికూర్పము క్షీరపకము శుక్తిచూర్ణకము శిలాప్రవాలకము పులకము శుక్రపులక

మని మణులలో నంతరజాతులు.

తక్కినవన్నియుఁ గాచమణులు.

సభారాష్ట్రికము మధ్యమరాష్ట్రికము కాశ్మకరాష్ట్రికము శ్రీకటనకము మణిమంతకము ఇంద్రవానకమని వజ్రభేదములు. గనులు ప్రవాహములు లోనగునవి వీనిజన్మస్థానములు.

మార్జారాక్షకము శిరీషపుష్పకము గోమూత్రకము గోమేధకము శుద్ధస్ఫటికము మూలాటీపుష్పకవర్ణము మణివర్ణాన్యతమవర్ణములు వజ్రవర్ణములు.

స్థూలము గురువు ప్రహారసహము సమకోటికము భాజనలేఖితము వక్రీకృతకరణము భ్రాజిష్ణువునగు వజ్రములు శ్రేష్ఠములు. నష్టకోణకము నిరశ్రికము పార్శ్వాపవృత్తమగునవియప్రశస్తములు.

పగడములు అలకంధకవైవర్ణికములని రెండువిధములు. ఎఱుపు పద్మవర్ణము కఠినత్వము గర్భదోషరాహిత్యములు వానిలక్షణములు.

<u>చందనము:</u>— సాతనచందనము రక్తవర్ణభూమిగంధములను, గోశీర్షకము కాలతామ్రవర్ణమత్స్యగంధములను, హరిచందనశాణ్ణసములు శుకపత్రవర్ణ ఆమ్రగంధములను, గ్రామేరుకము రక్తరక్తకాలవర్ణబస్తమూత్రగంధములను, దైవసభేయజాపకచందనములు రక్తవర్ణపద్మగంధములను. జోంగకతౌరూపచందనములు రక్తరక్తకాలవర్ణస్నిగ్ధతలను, మాలేయకము పాండురక్తవర్ణమును, కుచందనము అగరువంటి నల్లదనమును రక్తరక్తకాలవర్ణరూక్షత్వములను, కాలపర్వతకము అనవద్యవర్ణమును, కోశాకారపర్వతకము కాళకాళచిత్రవర్ణములను, శీతోదకీయము పద్మగంధకాళవర్ణస్నిగ్ధతలను, నాగపర్వతకము శైవలవర్ణరూక్షత్వములను, శాకలచందనము కపిలవర్ణమును కలిగియుండును.

లఘుత్వము స్నిగ్ధత అశ్యానత సర్పిస్స్నేహలేపిత గంధసుఖము త్వగనుసారిత అనుల్బణత్వము అవిరాగిత ఉష్ణసహత్వము దాహ

34 ప్రకరణము.

పణ్యాధ్యక్షుఁడు.

స్థలపథజలపథములనుండి వచ్చునట్టి నానావిధములగు స్థలజలజపణ్యములయొక్క సారాసారమూల్యభేదములను ప్రియాప్రియత్వములను విక్షేపసంక్షేపక్రయవిక్రయములను పణ్యాధ్యక్షుఁ డెఱుంగవలయును.

పలుచోట్లనుండి పణ్యముల నొకచోటికిఁ దెప్పించి వానిఖరీదును హెచ్చించి యాఖరీదులోనవి చెల్లించుచున్నప్పుడు దీనికంటె హెచ్చుఖరీదును పెట్టనచ్చును.

స్వభూమిజములగు రాజపణ్యములను నేకముఖముగఁ జేసి వ్యవహారమును స్థాపింపవలెను; పరభూమిజములగువానిని ననేకముఖములుగఁ జేసి వ్యవహరింపవలెను. ఉభయవిధములగు నీపణ్యములను ప్రజలకనుకూలమగునట్లమ్మించి ప్రజోపఘాతకరమగు నధికలాభమును వారింపవలెను. నిత్యముగావలసినవస్తువులకుఁ గాలోపరోధమును ఏకముఖవ్యవహారమును కలిగింపరాదు. రాజపణ్యమును వైదేహకులు బహుముఖముగ నిర్ణీతక్రియమునకు విక్రయించి యందువలన రాజునకువచ్చిననష్టమునకై వైధరణమునిచ్చికొనవలెను.

కొలిచియమ్ము పణ్యములనుండి పదునాఱవవంతును తూనికప్రకారమమ్ము వానినుండి యిఱువదవవంతును లెక్కించివిక్రయించు వానినుండి పదునొకండవవంతును వ్యాజినిపుచ్చికొనవలెను.

పరభూమిజములగు పణ్యములఁదెచ్చువారి ననుగ్రహించి వానిఁదెప్పింపవలెను. నావికులకును సార్థవాహులకును లాభముకలుగునట్లు పరిహారము నియ్యవలెను. సహోపకారులపైతప్పఁదక్కినవిదేశవర్తకులపై ధనవిషయకములగు నభియోగములఁ దేరాదు.

పణ్యాధిష్ఠాతలు ఏకచ్ఛిద్రపిధానమగు కఱ్ఱపెట్టెలోఁ బణ్యమూల్యమునంతను నేకముఖముగఁ జేసి దివసాష్టభాగమందు 'ఇంతవిక్రయింపఁబడినది ఇంతమిగిలినది' అని పణాధ్యక్షునికిఁ దులామాన

భాండసహితముగ నరింపవలెను.

ఇదియంతయు స్వరాష్ట్రమందలి వ్యాపారమును సంబంధించిన విషయము.

పరరాష్ట్రములతోఁ జేయఁబడు వ్యాపారము — పణ్యప్రతిపణ్యముల యర్ఘమూల్యమును దెలిసికొని పరరాష్ట్రమందియ్యవలసిన శుల్కవర్తని అతివాహిక గుల్మ తరదేయములను భక్తభాగవ్యయములును పోఁగా శేషించు ధనలాభమెంతయో చూడవలెను. ధనలాభములేనిపక్షమున భాండనిర్వాహణరూపమగు పణ్యప్రతిపణ్యలాభమేమైననుండిన దానిని తెలిసికొనవలెను. పిమ్మట నాలుగవవంతు పణ్యమును భయరహితమగుమార్గమున స్థలవ్యవహారముకై పంపవలెను. (ఇట్లు పణ్యమును కొనిపోవువాఁడు) అటవీ అంతపాలపురముఖ్య రాష్ట్రముఖ్యులతో వారియనుగ్రహము సంపాదించుటకు స్నేహము చేయవలెను. పన్నును పణ్యమును నాపదలనుండి రక్షించుకొనవలెను. తాను వెళ్లఁదలఁచిన ప్రదేశమును చేరలేనపుడు ([illegible]క్కుఁడైన) సర్వదేయవిశుద్ధముగ (పణ్యమును) విక్రయింపవచ్చును, లేక వారిపథమున దానిని మఱియొక రాష్ట్రమునకుఁ దీసికొనవచ్చును.

(వెళ్లునపుడు) యానమునకగు ఖర్చులు మార్గమందువలయు బత్తెము పణ్యప్రతిపణ్యప్రమాణము యాత్రాకాలము భయప్రతీకారము పణ్యపట్టణచరిత్రములు వీనినిగుఱించిన విషయములనెఱుంగవలెను.

నదీపథములందలి వ్యవహారచరిత్రముల నెఱింగి ఏపట్టణములనుండి లాభమువచ్చునో యాపట్టణములకువెళ్లి లాభములేనిపట్టణముల వదలిపెట్టవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమునఁ బణాధ్యక్షుఁడను
పదునాఱవయధ్యాయము.
అదినుండి ముప్పదియేడవ యధ్యాయము.

35 ప్రకరణము.

కుప్యాధ్యక్షుఁడు.

కుప్యాధ్యక్షుఁడు ద్రవ్యవనపాలురమూలమునఁ గుప్యమును తెప్పించి ద్రవ్యవనములందుఁ గర్మాంతములఁ జేయించుచు ఆపత్సమయములందుఁదప్పఁ దక్కినపుడు ద్రవ్యవనములకు హాని చేయువారియ్యఁదగిన దండమును అత్యయమును నిర్ణయింపవలెను.

కుప్యవర్గము.

శాక (టేకు) తినిశ ధన్వన అర్జున మధూక తిలక సాల శింశుప అరిమేద రాజాదన శిరీష ఖదిర సరళ తాల సర్జ అశ్వకర్ణ సోమవల్క కశామ్ర ప్రియక ధవాదులు సారదారువర్గము. ఉటజ చిమియ చవ వేణు వంశ సాతిన కంటక భల్లూకాదులు వేణువర్గము. వేత్ర శీకవల్లి వాశి శ్యామలతా నాగలతాదులు వల్లీవర్గము. ముంజ బల్బజాదులు రజ్జుసామగ్రినిచ్చును. తాళీ తాళ భూర్జపత్రములు పత్రవర్గము. కింశుక కుసుంభ కుంకుమములు పుష్పవర్గము. కందమూలఫలాదులు ఔషధవర్గము. కాలకూట వత్సనాభ హాలాహల మేషశృంగ ముస్త కుష్ఠ మహావిష వేల్లితక గౌరార్ద్ర బాలక మార్కట హైమవత కాళింగక దారదక అంకోల ఉష్ట్రకాదులు విషవర్గము. కుంభగతములగు సర్పములు కీటములుగూడ విషవర్గములోనివే. గోధా సేరక ద్వీపి శింశుమార సింహ వ్యాఘ్ర హస్తి మహిష చమర సృమర ఖడ్గ గోమృగ గవయములయొక్కయు మఱికొన్నివిధములగు మృగపశుపక్షి వ్యాళములయొక్కయుఁ జర్మాస్థిపిత్తస్నాయుదంతశృంగఖురపుచ్ఛములు కుప్యద్రవ్యములు.

కాలాయస తామ్ర వృత్త కాంస్య సీస త్రపు వైకృంతక ఆరకూటాదులు లోహములు.

విదళ (బెరడు) మృత్తికామయములు భాండములు అంగార తుషభస్మములు మృగపశుపక్షివ్యాళీవాటములు కాష్ఠతృణవాటములు కూడ కుప్యవర్గములోనివి.

జీవనాధారమగునట్టియుఁ బురరక్షకుపయుక్తమగునట్టియుఁ బహువిధములగు కర్మాంతములను కుప్యాధ్యక్షుఁడు బహిరంతఃప్రదేశములందుఁ గుప్యోపజీవులచేఁ జేయింపవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున కుప్యాధ్యక్షుఁడను
పదునేడవయధ్యాయము
ఆదినుండి ముప్పదియెనిమిదవయధ్యాయము.

36 ప్రకరణము.

ఆయుధాగారాధ్యక్షుఁడు.

ఆయుధాగారాధ్యక్షుఁడు యుద్ధోపయుక్తములును దుర్గకర్మోపయుక్తములును పరపురాభిఘాతికములునునగు చక్రయంత్ర ఆయుధప్రావరణ ఉపకరణములను వానిని తెలిసిన కృతకర్ములగు కారుశిల్పులచే నియమితప్రమాణకాలవేతనములకుఁ జేయింపవలెను. వానిననుకూలమగు ప్రదేశముననుంచి అప్పుడప్పుడు స్థానపరివర్తనమును ఆతపప్రదానమును చేయుచు ఊష్మోపస్నేహక్రిములచే నుపహతములగు వానిని మఱియొకప్రదేశమునకు మార్చుచుండవలెను. వాని జాతిరూపలక్షణప్రమాణ ఆగమమూల్యనిక్షేపములను తెలిసికొనవలెను.

సర్వతోభద్ర జామదగ్న్య బహుముఖ విశ్వాసఘాతి సంఘాటీ యానక పర్జన్యక అర్ధబాహు ఊర్ధ్వబాహువులు స్థిరయంత్రములు. పంచాలిక దేవదండ సూకరికా ముసల యష్టి హస్తివారక తాలవృంత ముద్గర గదా స్పృక్తలా కుద్దాల ఆస్ఫోటిమ ఉద్ఘాటిమ శతఘ్ని త్రిశూల చక్రములు చరయంత్రములు. శక్తి ప్రాస కుంత హాటక భిండివాల శూల తోమర వరాహకర్ణ కణయ కర్పణ త్రాసికాదులు హలముఖములు. తాల చాప దారవ శార్ఙ్గమయములకు వరుసగ కార్ముక కోదండ ద్రూణా ధనుస్సులను నామములు.

మూర్వ అర్కశణ గవేధు వేణు స్నాయువులనుండి అల్లెత్రాళ్లు చేయఁబడును. వేణు శర శలాకా దండాసన నారాచములు ఇషుభేదములు. ఛేదన భేదన తాడనములకై వానిముఖములు ఆయస అస్థి దారుమయములై చేయఁబడును.

నిస్త్రింశ మండలాగ్ర అసియష్టులు ఖడ్గభేదములు. ఖడ్గము హింసవారణవిషాణములు దారువు వేణుమూలములు. వీనిని కత్తిపిడులకై యుపయోగింతురు.

పరశు కుఠార పట్టస ఖనిత్ర కుద్దాల చక్ర కాండచ్ఛేదనములు మారకత్తివర్గములోనివి.

యంత్రపాషాణ గోష్పణపాషాణ ముష్టిపాషాణములును తిరగలియు సన్నికల్లును (తక్కిన) ఆయుధములు.

ఖురశృంగసహితములగు కర్కట శింశుమార ఖడ్గ ధేనుక హస్తిగోచర్మములచేఁ జేయఁబడు పట్టకవచసూత్రకములు లోహజాలికలును వర్మములలోని భేదములు. శిరస్త్రాణ కంఠత్రాణ కూర్పాస కంచుక వారవారణ పట్టనాగోదరిక పేరి చర్మ హస్తికతాలమూలధమనికా కవాట కిటిక అప్రతిహతవలాహకాంతములు ఆవరణములు.

హస్తిరథాశ్వముల కుపకరించు నలంకారములును సన్నాహకల్పనాసాధకములును ఉపకరణము లనఁబడును.

ఐంద్రజాలిక ఔపనిషదికకర్మలను కర్మాంతకర్మలను శోధించుచుండవలెను.

ఆయుధేశ్వరుఁ డాయుధములగుఱించి యవసరమును సంగ్రహితమును ప్రయోగమును చెడిపోవుటను క్షయవ్యయములను తెలిసికొనవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున ఆయుధాగారాధ్యక్షుఁడను
పదునెనిమిదవ యధ్యాయము
ఆదినుండి ముప్పదిలొమ్మిదవయధ్యాయము.

37 ప్రకరణము.

తులామానపౌతవము.

పౌతవాధ్యక్షుఁడు పౌతవకర్మాంతములను చేయింపవలెను.

పదిధాన్యమాషములుగాని అయిదు గురివిందగింజలుగాని యొక సువర్ణమాషకము. పదునారుమాషములు లేక సువర్ణము లేక కర్షము. నాలుగుకర్షములు లేక పలము. యెనుబదియెనిమిది తెల్లావాలు ఒకరూప్యమాషకము. పదునారు తెల్లావాలుగాని ఇరువది శైబ్యములుగాని ఒకధరణము. ఇరువది తండులములు లేక వజ్రధరణము.

అర్ధమాషకము మాషకము రెండుమాషకములు నాలుగుమాషకములు ఎనిమిదిమాషకములు రెండుసువర్ణములు ఎనిమిదిసువర్ణములు పదిసువర్ణములు ఇరువదిసువర్ణములు ముప్పదిసువర్ణములు నలువదిసువర్ణములు నూఱుసువర్ణములు — ఇవి తులామానభేదములు. ధరణముల విషయమునఁగూడ నిట్లేయని యెఱుఁగునది.

ఇనుముతోఁగాని మగధమేకలదేశజములగు ఱాళ్లతోఁగాని యెండతగులుటచే క్షయముచెందనట్టియు నీటిలోఁదడుపుటచే వృద్ధిని పొందనట్టియు నితరద్రవ్యాంతరములతోఁగాని ప్రతిమానములను (తూచుటకై కావలసినగుండ్లు) చేయవలెను.

ఆఱంగుళములపొడవును ఒకపలముబరువునుగల లోహముతో నొకత్రాసును చేసి, పొడవునెనిమిదేసి యంగుళములచొప్పునను బరువునొక్కొక్క పలముచొప్పునను వృద్ధిసలిపి పదివిధములగు త్రాసులను తయారుచేయవలెను. వానికి రెండువైపులనుకాని ఒకవైపున మాత్రముగాని శిక్యము (తక్కెడ) నుంచవచ్చును.

ముప్పదియైదుపలములబరువును డెబ్బదిరెండంగుళముల పొడవునుగల లోహముతో సమవృత్తమను త్రాసును చేయింపవలెను. దానికి అయిదుపలముల బరువుగల మండలము (తక్కెడ) నొక

దానినికట్టి సమకరణమొనర్పవలెను. పిమ్మటఁ గర్షము మొదలొక్కొకకర్షముచొప్పున హెచ్చించుచు పలమువఱకును, పలము మొదలు పదిపండ్రెండు పదునైదు ఇరువదిపలములవఱకు నొక్కొక పలముచొప్పున వృద్ధిచేయుచు నటుతర్వాతఁ బదేసిపలములచొప్పు ననూటివఱకు హెచ్చించుచు సమకరణముగావించి, అక్షములందు (అయిదు పది మొదలగు స్థానములందు) నాందీరేఖలు గీయవలెను.

దీనికంటెద్విగుణమగు లోహభారమును తొంబదియాఱంగుళముల పొడవునుకల పరిమాణియను మఱియొక త్రాసును చేయించి దానిపై నిరువది యేఁబది నూఱు పలములపరిమితిని తెలుపుగుర్తులను పెట్టవలెను.

ఇరువదిపలము లొకభారము. పదిధరణము లొకపలము. అట్టిపలములు నూఱైనచో నొకఆయమాని.

వ్యావహారికీ భాజనీ అంతఃపురభాజనీ యనుత్రాసులు క్రమముగ నొకటికంటెనొకటి అయిదేసిపలములు తక్కువగనుండును. వానిసంబంధమైన పలముకూడ సగము ధరణము సంతునఁ దగ్గుచుండును. దానిలోనియుత్తరలోహపుబరువు రెండేసిపలముల చొప్పునను వానియాయామము ఆఱేసియంగుళములచొప్పునను తగ్గియుండును.

మాంసము లోహము లవణము మణులునుతప్పఁ దక్కినవానిని మొదటిరెండుత్రాసులలోఁ దూచినప్పుడు (రాజునకు) అయిదు పలము లధికముగనియ్యవలెను.

ఎనిమిదిమూరలపొడవునుకలిగి గుర్తులతోను ప్రతిమానముల తోనుకూడినట్టి కాష్ఠముతోఁ జేయఁబడిన త్రాసును మయూరపదాధిష్ఠితముగఁ జేయవలెను.

ఇరువదియైదుపలముల వంటచెఱుకొక ప్రస్థముతండులముల నుడికించును. ఎక్కువతక్కువలకు నిట్లేసరిచూచుకొనవలెను.

తులాప్రతిమానము లిట్లెఱింగింపఁబడినవి. తర్వాత, రెండు వందలపలముల ధాన్యమాషము లొకఆయమానద్రోణము. నూట

ఎనుబదియేడున్నర పలముల ధాన్యమానము లోకవ్యావహారికద్రోణము. నూటడెబ్బదియైదుపలములు లోకభాజనీయద్రోణము. నూటయఱువదిరెండున్నరపలములు లోక అంతఃపురభాజనీయద్రోణము. వీనిలో ఆఢకప్రస్థకుడుంబములు క్రమముగ నొకదానికంటె మఱియొకటి నాలుగవవంతు తక్కువగనుండును.

పదునాఱుద్రోణము లొకవారి. ఇరువదిద్రోణము లొకకుంభము. పదికుంభము లొకవహము.

శుష్కసారదారుమయముగను సమముగను కొలువఁబడు పదార్థములో నిన్నాలుగవవంతు శిఖయందుఁబట్టునట్లుగను కొలపాత్రములను నిర్మింపవలెను. రసపదార్థము నంతశ్శిఖముగఁ గొలుచుకొనవలెను. సురా పుష్ప ఫల తుషాంగార సుధలను కొలుచునపుడు శిఖామానమునకు ద్విగుణముగ వృద్ధినిచ్చుకొనవలెను.

ఒకద్రోణముయొక్క ఖరీదొకటింబావుపణము. ఆఢకము ఖరీదు ముప్పాతికపణము. ప్రస్థముయొక్క ఖరీదు ఆఱుమాషకములు. ఒకకుడుంబము ఖరీదొకమాషకము. రసాదులమానముల మూల్యములు వీనికి రెండురెట్లు. ప్రతిమానముల ఖరీదిరువదిపణములు. తులయొక్క మూల్యము దీనిలో మూడవవంతు. తులామానములపై ముద్రవేయుటకు నాలుగుపణములఁ బుచ్చుకొనవలెను. ముద్రలేనిమానముల నుపయోగించువారిపై నిరువదియేడుంబావు పణముల దండమును విధింపవలెను. ముద్రవేయుటకై ప్రతిదినము నొకకాకణిని పౌతవాధ్యక్షుని కిచ్చుకొనవలెను.

తప్తఘృతమునకు ముప్పదిరెండవభాగమును, తైలమునకు అఱువదినాలుగవభాగమును తప్తవ్యాజిగ నిచ్చుకొనవలెను. ద్రవపదార్థముల కేఁబదియవవంతు మానస్రావముగ నిచ్చుకొనవలెను.

కుడుంబ అర్ధకుడుంబ పాదకుడుంబ అష్టభాగకుడుంబ మానములనుకూడఁ జేయింపవలెను.

ఎనుబదినాలుగు కుడుంబములు నెయ్యి అఱువదినాలుగుకుడుం

బములనూ నెయు నొకవారకము. వారకములో నాలుగవవంతొక ఘటిక.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమునఁ దులామానపౌతవమను
పందొమ్మిదవయధ్యాయము.
ఆదినుండి నలువదియవ యధ్యాయము.

38 ప్రకరణము.

దేశకాలమానము

మానాధ్యక్షుఁడు దేశకాలమానముల నెఱుంగవలయును.

ఎనిమిది పరమాణువులొక రథచక్రవిప్రుట్టు

ఎనిమిది విప్రుట్టులు ఒకలిక్ష.

ఎనిమిదిలిక్షలు ఒకయూకామధ్యము.

ఎనిమిదియూకామధ్యములు ఒకయవమధ్యము.

ఎనిమిది యవమధ్యములు ఒకయంగుళము; లేక మధ్యమపరిమితిగల పురుషుని మధ్యమాంగుళియొక్క మధ్యప్రకర్షముగూడ నొకయంగుళమే.

నాలుగంగుళములు ఒకధనుర్గ్రహము.

ఎనిమిదియంగుళములు ఒకధనుర్ముష్టి.

పండ్రెండంగుళములు ఒకవితస్తి, (లేక) ఒకఛాయాపౌరుషము.

పదునాలుగంగుళములు ఒకశమము, (లేక) ఒకపరిరయము, (లేక) ఒకపదము.

రెండువితస్తులు ఒకయరత్ని (లేక) ఒకప్రాజాపత్యహస్తము.

ధనుర్గ్రహము హెచ్చుగల రెండువితస్తులు ఒకపౌతవవివీతమానహస్తము.

ఒకధనుర్ముష్టితోఁగూడిన రెండు వితస్తులకుఁ గిష్కువనియుఁ గంసమనియుఁ బేర్లు.

రంపపుఁగోఁతగాండ్రు కమ్మఱపుఁబనివాండ్రును నుపయోగించుకిష్కువు నలువదిరెండంగుళములు. స్కంధావారదుర్గ రాజాంతఃపురములఁ గొలుచుటలో నుపయోగింపఁబడు కిష్కువుకూడ నిదియే.

కుప్యవనహస్తము ఏఁబదినాలుగంగుళములు. రజ్జుమానఖాత పౌరుషమునకు వ్యామము ఎనుబదినాలుగంగుళములు. నాలుగరత్నులకు దండమనియు ధనుస్సనియు నాళికయనియుఁ బౌరుషమనియుఁ బేర్లు. నూటయెనుబదియంగుళములొక గార్హపత్యధనుస్సు. పథిప్రాకారమానముగూడ నిదియే. అగ్నిచిత్యుల పౌరుషముకూడ నిదియే. బ్రహ్మదేయసత్రాది ధర్మక్షేత్రముల మానమగు దండము షట్కంసపరిమితము.

పదిదండములు ఒకరజ్జువు. రెండురజ్జువులు ఒకపరిదేశము. మూఁడురజ్జువులు ఒకనివర్తనము. ఒకప్రక్క ద్విదండాధికమగు త్రిరజ్జుకము ఒకబాహువు. వేయిధనుస్సులు ఒకగోరుతము. నాలుగు గోరుతములు ఒకయోజనము.

దేశమానములిట్లు తెలుపఁబడినవి. ఇటుపైఁ గాలమానములు చెప్పఁబడును.

త్రుటి లవము నిమేషము కాష్ఠ కల నాళిక ముహూర్తము దివసపూర్వాపరభాగములు రాత్రి పక్షము మాసము ఋతువు అయనము సంవత్సరము యుగమని కాలమానములు. రెండుత్రుటులొక లవము. రెండులవములొకనిమేషము. అయిదునిమేషములొకకాష్ఠ. ముప్పదికాష్ఠ లొకకళ. నలువదికళలొక నాళిక; (లేక) నాలుగుసువర్ణమాషకములనుండి నాలుగంగుళములు పొడవుగల తీగెనుదీసి దానివలయపుమధ్యరేఖయంతటి వలయముగల కుంభచ్ఛిద్రమునుండి ఆఢకపరిమితిజలము క్రిందఁబడుటకుఁ బట్టుకాలము నాళిక. రెండు నాళికలొకముహూర్తము. పదునైదుముహూర్తముల పరిమితిగల దినరాత్రములు చైత్ర ఆశ్వయుజమాసములందుండును, తర్వాత

ఆఱుమానములలో మూఁడుముహూర్తముల కాలముచొప్పున నొచ్చుచుఁ దగ్గుచునుండును.

నీడ యెనిమిదిపౌరుషముల పొడవున్నప్పుడు పగటిలోఁ బదునెనిమిదవభాగము, ఆఱుపౌరుషములున్నప్పుడు పదునాలుగవభాగము, నాలుగుపౌరుషములున్నప్పుడు యెనిమిదవభాగము, రెండు పౌరుషములున్నప్పుడు ఆఱవభాగము, ఒకపౌరుషమున్నప్పుడు నాలుగవభాగము, ఎనిమిదంగుళములున్నప్పుడు పదిలో మూఁడవభాగము, నాలుగంగుళములున్నప్పుడు యెనిమిదిలో మూఁడవభాగము, ఛాయ లేనప్పుడు మధ్యాహ్నము. దినము పరావృత్తమగునపుడుగూడ నిట్లే యని యెఱుంగునది.

ఆషాఢమాసమందలి మధ్యాహ్నముమాత్రము నష్టచ్ఛాయముగనుండును. తర్వాత శ్రావణాదిషణ్మాసములలోని మధ్యాహ్నపుఛాయ రెండేసియంగుళములచొప్పున వృద్ధియగును. మాఘాది మాసములలో నిది రెండేసి యంగుళములచొప్పున క్షయమగుచుండును.

పదునైదహోరాత్రములొక పక్షము. చంద్రవృద్ధిగలది శుక్లపక్షము. చంద్రక్షయముగలది బహుళపక్షము. రెండుపక్షము లొకమాసము. ముప్పదియహోరాత్రము లొకపరికర్మ మాసము. ముప్పదిన్నరయహోరాత్రము లొకసౌరమాసము. ఇరువదితొమ్మిదిన్నర యహోరాత్రము లొకచంద్రమాసము. ఇరువదియేడహోరాత్రము లొకనక్షత్రమాసము. ముప్పదిరెండహోరాత్రము లొకమలమాసము. ముప్పదియైదహోరాత్రము లశ్వవాహులమాసము. నలువది యహోరాత్రములు హస్తివాహులమాసము.

రెండుమాసము లొకఋతువు. శ్రావణభాద్రపదములు వర్షఋతువు, ఆశ్వయుజకార్తికములు శరదృతువు, మార్గశీర్షపుష్యములు హేమంతము, మాఘఫాల్గునములు శిశిరము, చైత్రవైశాఖమాసములు వసంతము, జ్యేష్ఠాషాఢములు గ్రీష్మము. ఉత్తరాయ

ణము శిశిరముతోఁ బ్రారంభమగును. దక్షిణాయనము వర్షఋతు
వుతోఁ బ్రారంభమగును. సంవత్సరమునకు రెండయనములు. అయి
దుసంవత్సరము లొకయుగము.

సూర్యుఁడొక్కొక్కదినములో నఱువదవభాగము చొప్పున నె
కఋతువులో నొకదినము హరించును. చంద్రుఁడుకూడ నట్లే చే
యును ఈవిధముగ మూఁడుసంవత్సరములకుమధ్యనొక యధికమా
సము వచ్చుచుండును. అధికమాసము తొలుత గ్రీష్మములో వచ్చి
నడుమడలఁదిరిగి అయిదవసంవత్సరాంతమందు వచ్చును.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున దేశకాలమానమను
నిరువదవ యధ్యాయము
ఆదినుండి నలువదియొకటవయధ్యాయము.

39 ప్రకరణము.

శుల్కాధ్యక్షుఁడు.

శుల్కాధ్యక్షుఁడు ప్రాఙ్ముఖముగఁగాని యుదఙ్ముఖముగఁగాని
మహాద్వారసమీపమున శుల్కశాలను తత్సూచకధ్వజమును స్థాపిం
పవలెను. నలుగురైదుగురు శుల్కగ్రాహకులు, సార్థోపయాతులగు
వణిజులను “మీరెవరు? ఎక్కడివారు? ఎంతవిలువగల పణ్యమును
తెచ్చియున్నారు? మీపణ్యముల కభిజ్ఞానముద్ర యెచ్చట నేయఁబ
డినది?” అనువిషయములగుఱించి ప్రశ్నలడిగి జవాబుల వ్రాసికొన
వలెను.

ముద్రలేనివారినుండి దేయద్విగుణమును, కూటముద్రగ
లవారివద్దనుండి యెనిమిదిరెట్లును వసూలుచేసి ముద్రనుచెడఁగొట్టిన
వారిని ఘటికాస్థానమందుంపవలెను. రాజముద్రను పరివర్తనము
చేసినపుడును పణ్యమునకు వేఱుగునామమిడినపుడును ఒక్కొక్కమా
టకు ఒకటింబావుపణము దండము

ధ్వజమూలమందుంపఁబడిన పణ్యవస్తువులయొక్క ప్రమాణ

మును విలువను వైదేహకులు, ఇది దీనిప్రమాణము, ఇదిదీనిఖరీదు, చేసినెవరుకొనెదరు ? అని మూఁడుమార్లుపలికి కావలసినవారికి దాని నియ్యవలెను. కొనువారిపోటీవలన మూల్యమువృద్ధియైనయెడల శుల్కముతోఁగూడనామూల్యవృద్ధినికోశమునకర్పింపవలెను. శుల్కభయమువలనఁబణ్యప్రమాణపణ్యమూల్యములను తగ్గించిచెప్పినపుడు తదతిరిక్తమునుకాని శుల్కాష్టగుణమునుకాని రాజునకియ్యవలెను. పణ్యమునుంచినభాండము తక్కువరకమైనదని మూల్యమును తగ్గించినపుడును సారభాండమును ఫల్గుభాండమని మోసముచేయునపుడును శుల్కాష్టగుణమునిచ్చుకొనవలెను. ప్రతిక్రేతభయమువలనఁ బణ్యమూల్యమును హెచ్చుచేయునపుడా హెచ్చుమూల్యమునుకానిశుల్కద్విగుణమునుకాని రాజుతీసికొనవలెను. దానిని కప్పిపుచ్చిన శుల్కాధ్యక్షునికి శుల్కాష్టగుణము దండము. కావునఁ బణ్యములను (హెచ్చుతగ్గులులేక) తూచియుఁగొలిచియు లెక్కించియు విక్రయింపవలెను.

ఫల్గుభాండములవిషయమునను అనుగ్రాహ్యులవిషయమునను తర్కించిపనిచేయవలెను. శుల్కమునియ్యక శుల్కస్థానమునతిక్రమించివెళ్లువారికి శుల్కమున కెనిమిదిరెట్లు దండము.

పథికులును ఉత్పథికులును దీనినంతయుఁ దెలిసికొనవలెను.

వైవాహికము అన్వాయనము (అరణము) ఔపయానికములగు భాండములను యజ్ఞకృత్యప్రసవనైమిత్తిక దేవతారాధన చౌళ ఉపనయన గోదానవ్రత దీక్షాదులం దుపయోగింపఁబడు భాండములను శుల్కముఁబుచ్చుకొనక విడిచిపెట్టవలెను.

ప్రతిక్రమార్గములనుండి వెళ్లువారికి స్తేయదండము. కృతశుల్కమగు పణ్యముతోఁగలిపి యకృతశుల్కముగుదానిని తీసికొనిపోవునట్టియుఁ (ముద్రలేని) బణ్యపుటమునుభేదించి ముద్రగలిగినదానితోఁ గలిపి తీసికొనిపోవునట్టియువతిజ్కులు పణ్యద్రవ్యమునేగాక దానికిసమానమగుమూల్యమునుకూడ రాజునకిచ్చుకొనవలెను. గోమయ

పలాలములతోఁ బ్రమాణముచేసి శుల్కస్థానములందుండి పణ్యములఁదీసికొనిపోవువానికి నుత్తమసాహసదండము.

శస్త్ర వర్మ కవచ లోహ రథ రత్న ధాన్య పశువులఁ దీసికొనిపోఁగూడదని శాసింపఁబడినవానిఁ దీసికొనిపోవువానికి శిక్షనువిధించి పణ్యనాశనముచేయవలెను. వీనిలో దేనినైనఁ దీసికొనివచ్చినప్పుడు ఉచ్ఛుల్కముగ శుల్కశాలకుబయటనే విక్రయింపవలెను.

పణ్యవహనము (బండి) పైనొకటింబావుపణమును నేకఖురముపై నొకపణమును పశువులపై నర్ధపణమును క్షుద్రపశువులపైఁబావుపణమును అంశభారముపైనొకమాషికను అంతపాలుఁడు పుచ్చుకొనవలెను. వర్తకులనష్టాపహృతద్రవ్యముల నంతపాలుఁడు పుచ్చుకొనవలెను.

విదేశములనుండివచ్చు పణ్యముల సారఫల్గుతలను పరిశీలించి వానిపై నభిజ్ఞానముద్రనువేసి అధ్యక్షునికడకుఁబంపవలెను; లేక వైదేహకవ్యంజనునొకనిని అర్ఘప్రమాణములను తెలుపుటకై రాజుకడకుఁ బంపవలెను. దీనినెఱింగినతర్వాత రాజుతనసర్వజ్ఞత్వప్రకటనముకై శుల్కాధ్యక్షునకు సార్థప్రమాణముగ నీవిషయమును తెలుపవలెను. తర్వాతనధ్యక్షుఁడు వర్తకసంఘముతో, ఇదవీనిసారభాండము. దాపుప దీనినిదాపరాదు. రాజప్రభావమిట్టిదని తెలిసికొనుఁడు, అని చెప్పవలెను. ఫల్గుభాండమునుదాచినపుడు శుల్కాష్టగుణమును సారభాండమునుదాచినపుడు సర్వాపహారమును దండములు

రాష్ట్రపీడాకరమైనట్టియు ఫలరహితమైనట్టియు భాండములను దేశములోనికి రానీయకుండఁ జేయవలెను. మహోపకారములగు పణ్యములను దుర్లభబీజములను శుల్కమును పుచ్చుకొనకయే దేశములోనికిఁ బ్రవేశపెట్టవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున శుల్కాధ్యక్షుఁడను
నిరువదియొకటవయధ్యాయము
ఆదినుండి నలుబదిరెండవయధ్యాయము.

40 ప్రకరణము.

శుల్కవ్యవహారము.

బాహ్యాభ్యంతరములగు విదేశీయపణ్యములపై నిష్క్రమప్రవేశములందు శుల్కమును వసూలుచేయవలెను. ప్రవేశ్యము (ఇతరదేశములనుండివచ్చునట్టివి) లపై మూల్యపంచభాగమును పుష్పఫల శాకమూల కందవల్లిక్య బీజశుష్కమత్స్యమాంసములపై షాడ్భాగమును వసూలుచేయవలెను. శంఖవజ్రమణిముక్తాప్రవాళహారములవిషయమున వానినిగుఱించిన కర్మపరిమాణకాలవేతనఫలనిష్పత్తుల నెఱింగినపురుషులచే శుల్కనిర్ణయమును చేయింపవలెను. క్షౌమ దుకూలక్రిమితాన కంకట హరితాళ మనశ్శిలాహింగులుక లోహవర్ణధాతువులపైని చందనఅగరు కటుకకిణ్వ ఆవరణములపైని, సురా దంతి అజినీ క్షౌమదుకూలనికర ఆస్తరణ ప్రావరణ క్రిమిజాతములపైని, అజైళకరోమవంతములపైని దశభాగముగాని పంచదశభాగముగాని శుల్కము. వస్త్ర చతుష్పద ద్విపద సూత్ర కార్పాస గంధ భైషజ్య కాష్ఠ వేణు వల్కల చర్మ మృద్భాండములకును, ధాన్య స్నేహ లవణ క్షార మద్య పక్వాన్నాదులకును నిరువదవభాగముగాని యిరువదియైదవభాగముగాని శుల్కము.

శుల్కమందైదవభాగము ద్వారాదేయము. దేశోపకారమగునపుడు ద్వారాదేయమును వసూలుచేయరాదు. పణ్యములను వాని జన్మస్థలములందమ్మరాదు. జన్మభూములగు గనులదగ్గఱనే ధాతుపణ్యములను గొనునప్పుడాఱువందలపణములు దండము. పుష్పఫలవాటములనుండి పుష్పఫలములఁగొనునపుడు ఏఁబదినాలుగు పణములును, తోటలనుండియే శాకకందములఁగొనునపుడు ఏఁబదియొకటిముప్పావుపణములును, క్షేత్రములనుండియే సర్వసస్యములఁగొనునపుడు ఏఁబదిమూఁడుపణములును దండము. వ్యవసాయమువలనఁగలుగు ఫలితముపై నొకటిగాని యొకటిన్నరపణముగాని దండము విధింపవలెను.

కావున దేశ జాతి చరిత్రభేదములననుసరించి కొత్త పాత పణ్యములను శుల్కమునేర్పఱచి నేరముఁజేయువారిపై దండనను విధింపవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున శుల్కవ్యవహారమను
యిరువదిరెండవయధ్యాయము
ఆదినుండి నలువదిమూఁడవ యధ్యాయము.

41 ప్రకరణము.

సూత్రాధ్యక్షుఁడు

సూత్రాధ్యక్షుఁడు నిపుణులగువారిచే సూత్రవర్మవస్త్రరజ్జు వ్యవహారములను చేయింపవలెను.

విధవలు అంగహీనులు కన్యలు ప్రవ్రాజితలు దండప్రతీకారమునుకోరువారలు వేశ్యమాతలు వృద్ధులగురాజదాసీజనము సేవచేయ లేనిదేవదాసీజనము మొదలగువారిచేత ఊర్ణా వల్క కార్పాస తూల శణ క్షౌమములఁ జేయింపవలెను.

సూత్రములయొక్క శ్లక్ష్ణత స్థూలతమధ్యమతల ననుసరించి వేతనములు గల్పింపవలయును. మఱియు సూత్రముల బహ్వల్పప్రమాణములఁబట్టి వీరికి తైలామలకోద్వర్తనముల ననుగ్రహించుచుండవలెను. సెలవురోజులలోఁ బ్రత్యేకముగ వేతనగౌరవములనొసంగి వారిచేఁ బనులఁజేయింపవచ్చును. సూత్రములుతగ్గునపుడుతద్ద్రవ్యానుగుణముగ వేతనమునుతగ్గింపవలెను.

కర్మప్రమాణముఁబట్టి యింతకాలములో నింతవేతనమునకై పనిచేయుదుమని యంగీకరించిన కారువులచేఁగూడ నధ్యక్షుఁడువారితోఁగలిసి యీపనులను చేయింపవచ్చును.

క్షౌమదుకూలక్రిమితానరాంకవకార్పాససూత్రములను వస్త్రములను చేయువారికి గంధమాల్యములనిచ్చి మఱికొన్ని బహుమానములఁగూడఁజేసి గౌరవించుచుఁ బనిచేయింపవలెను. విశిష్టములగు

వస్త్రాస్తరణప్రావరణములను తయారుచేయించుచు నిపుణులగు శిల్పులచేఁ గవచములఁ జేయింపవలెను.

తమ్ముఁదామే పోషించుకొనవలసిన ప్రోషితవిధవలు అంగహీనులు కన్యకలు స్వగృహములనుండి వెలుపలికి వచ్చు స్థితియందు లేనప్పుడు దాసీజనులమూలమున వారికిఁ బనులఁ గల్పింపవచ్చును. ప్రతిప్రాతఃకాలమునందును స్వయముగ సూత్రశాలకు సూత్రములఁ దెచ్చినవారికి వేతనములనిచ్చి వారిసూత్రభాండములఁ బుచ్చుకొనవలెను.

సూత్రపరీక్షకుఁ గావలసినంత వెలుతురుమాత్రము నిలుపవలెను. (అధ్యక్షుఁడు) స్త్రీలముఖసందర్శనమును చేసినప్పుడును అన్యకార్యములగుఱించి వారితో సంభాషించినప్పుడును పూర్వసాహసదండమునకుఁ బాత్రుఁడగును. వేతనకాలాతిపాతము గావించునప్పుడును పనిచేయనివారికిఁ గూడ వేతనములనిచ్చునప్పుడును మధ్యమదండమునకుఁ బాత్రుఁడు.

వేతనము దీసికొని పనిచేయనివారికిని (వారికిచ్చిన సూత్రముల విషయమై) భక్షణ అపహరణ అవస్కందములఁ జేయువారికిని అంగుష్ఠచ్ఛేదనమే దండము. కర్మకరులపరాధముచేసినప్పుడు అపరాధమునకనుగుణముగ వారివేతనములు తగ్గింపవలెను.

రజ్జువులను వర్మములనుచేయువారితో నధ్యక్షుఁడు కలిసి వారిచే వరత్రములఁ జేయింపవలెను. సూత్రములతో రజ్జువరత్రములను వేత్రవేణువులతో యానయుగ్యోపయుక్తములగు సాన్నాహ్యబంధనీయములను చేయింపవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున సూత్రాధ్యక్షుఁడను
నిరువదిమూఁడవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి నలువదినాలుగవ యధ్యాయము.

42 ప్రకరణము.

సీతాధ్యక్షుఁడు.

సీతాధ్యక్షుఁడు కృషితంత్రగుల్మవృక్షాయుర్వేదజ్ఞుఁడై తజ్జ్ఞులతోఁగలిసి సర్వధాన్యపుష్పఫలశాకకందమూలవాల్లిక్యక్షౌమకార్పాసబీజములను కాలాతిక్రమణముగాకుండ సంపాదించి పలుమాఱుదున్నఁబడిన స్వభూమియందు దాసకర్మకరదండప్రతికర్తలచేఁ జల్లింపవలెను. కర్షణయంత్ర ఉపకరణబలీవర్దములను కర్మారకుట్టాక (వడ్రంగి) మేదకరజ్జువర్తక సర్పగ్రాహులయొక్క సహాయమును తగుసమయములందుఁ గర్షకులకిచ్చి వారిపనులకు నష్టములేకుండునట్లు ప్రవర్తింపవలయును. వారి (లోపము) వలనఁ గృషిఫలము చెడునప్పుడు ఫలహానికిసమముగ దండమును విధింపవలెను.

జాంగలప్రదేశములందుఁ బదునాఱుద్రోణముల వర్షమును అనూపములందిరువదినాలుగు ద్రోణములును వ్యవసాయయోగ్యములగు నశ్మకదేశములందుఁ బదుమూఁడున్నరద్రోణములును అవంతీదేశమందిరువదిమూఁడు ద్రోణములును అపరాంతమందును హిమవత్పర్వతప్రాంతమందును కాలువలమూలమున వ్యవసాయముజరుగు ప్రదేశములందును కాలానుగుణముగ నపరిమితముగను కురియుచుండును. (కావలసినవర్షములో) మూఁడవవంతు శ్రావణకార్తికములందును తక్కిన రెండువంతులు నీరెంటికిమధ్యనుండు మాసములందును పడినచో దానినిసుషుమారూప (సమరూపవర్షము) మని వ్యవహరింతురు.

బృహస్పతియొక్క స్థానగమనగర్భాధానములనుండియు శుక్రుని ఉదయాస్తమయచారములనుండియు సూర్యునిప్రకృతివికృతులనుండియు వర్షోపలబ్ధి నెఱుఁగవలయును. సూర్యునిఁబట్టిబీజసిద్ధిని బృహస్పతినిఁబట్టి స్తంభకారిత్వమును శుక్రునిఁబట్టివర్షమును తెలిసికొనవలయును.

సప్తాహికమేఘములు మూఁడు; కణశీకరములగునవి యెనుబది; ఆతపమేఘము లఱువది. ఇవియే వృష్టికారణములు. వాతాతపయోగములు లేక నాఁడుమూఁడు దున్నుటకు వీలగునట్లుగ వర్షమేప్రదేశమందుఁబడునో యాప్రదేశము సస్యసమృద్ధముగునని చెప్పవచ్చును.

కావున నధ్యక్షుఁడధికోదకాల్పోదకములఁబట్టి సస్యములఁ జల్లింపవలెను.

శాలివ్రీహికోద్రవతిలప్రియంగుదారకవరాకములు పూర్వసస్యములు (వర్షకాలారంభమునఁజల్లఁదగినవి). పెసలు మినుములు శైబ్యములు మధ్యసస్యములు. కుసుంభ మసూర కుళుద్ధ యవ గోధుమకలాయ అతసి సర్షపములు అపరసస్యములు. లేక ఋతువుల ననుసరించి యెవేని సస్యముల నేయవచ్చును.

వాపాతిరిక్తములగు భూములను సగముభాగమున కిచ్చివేయవచ్చును.

స్వవీర్యోపజీవులగు కర్షకులు మిక్కిలి కష్టపడి సాగుచేయవలసిన స్వభూములనుండి తప్పఁ దక్కిన వాపాతిరిక్తములగు పొలములనుండి నాలుగవవంతుగాని అయిదవవంతుగాని తమకు నష్టము లేకయుండునట్లు యథేష్టముగఁగాని యియ్యవచ్చును.

వ్యసనసాయమునకై నీటిని గూడలు వేసి చేతితోఁ దీసికొనిపోవువారు ఫలితమం దయిదవభాగమును, భుజములపైఁ దీసికొనిపోవువారు నాలుగవభాగమును, నదులు సరస్సులు కూపములు తటాకములు మొదలగువానినుండి యేతములమూలమునఁ దీసికొనిపోవువారు నాలుగవభాగమును ఉదకభాగమును పన్నుగ నిచ్చికొనవలెను.

అధ్యక్షుఁడు కర్మకరులసంఖ్యనుబట్టియు ఉదకపరిమాణము ననుసరించియుఁ గేదారహైమనగ్రైష్మకసస్యముల సేద్యముచేయింపవలెను.

శాల్యాదులు శ్రేష్ఠములగుసస్యములు. షండములు మధ్యమములు. చెఱకు మిక్కిలిహీనమైనది; దీనిని సాగుచేయుట మిక్కిలి

బాధకరముగను వ్యయకరముగను నుండును.

ఫేనాఘాతప్రదేశములందు వల్లీ (ద్రాక్షబేర మొదలగు) ఫలములను, పరివాహాంతప్రదేశములందుఁ బిప్పలీ మృద్వీక ఇక్షువులను కూపపర్యంతములందు శాకమూలములను, హ్రదగు (తటాకములయడుగుభాగమున) ప్రదేశములందు హరితకములను సేద్యము చేయవలెను. దుక్కిచాళ్ళ రెంటికినడుమ గంధభైషజ్యఉశీరహ్రీబేరపిండాలుకాదులను వేయవలెను. స్థల్యములును అనూపములునునగు ఔషధులను వానికిఁదగినభూములందుఁ బెంపవలెను.

ధాన్యబీజముల నేడురాత్రులు మంచునందును నెండయందును నుంపవలెను కోశీధాన్యముల నిట్లే మూఁడురాత్రులవఱకుంపవలెను. చెఱకులోనగు కాండబీజముల మధుఘృతసూకరవసలను పేడనుపూయవలెను. కాల్చినగోవులలోఁ బశువుయెముకలను పేడనువేసి వృక్షజాతులకు దోహదముఁజేయవలెను. కటువులను సచ్చివియునగు మత్స్యములను స్నుహీక్షీరమునుకలిపి మొసు(వు)లు పుట్టినతర్వాతఁ జల్లవలెను.

ప్రత్తిగింజలను పాముపొరను కాల్చి వానిధూమమును వ్యాపింపఁజేసినచో నచటసర్పములుండవు.

బీజములఁ జల్లుటకుఁబూర్వము సువర్ణోదకసంపూర్ణమగు నొక పిడికిలిబీజములఁ జేతిలోనుంచుకొని, "ప్రజాపతయే కాశ్యపాయ దేవాయ నమః; సదా సీతా మేధ్యతాం దేవీ బీజేషు ధనేషు చండవాతహా" అనుమంత్రము నుచ్చరించిచల్లవలెను.

చేసినకృషికిఁదగినట్లు పాలకదాసకర్మకరులకు భక్తమునియ్యవలెను. వారికి నెలకొకటింబాదుపణముజీతము. కర్మానురూపముగఁ గారువులకు భక్తవేతనముల నొసఁగవలెను దేవకార్యములనిమిత్తము ప్రశీర్ణములగుపుష్పఫలములను, ఆగ్రాయణకర్మలనిమిత్తము ప్రశీర్ణములగు వ్రీహియవములను శ్రోత్రియులు తపస్వులు తీసికొనవచ్చును. ఉంఛవృత్తులగువారు రాశిమూలమును గ్రహింప

వచ్చును.

పుష్టిఫలించిన సస్యములనెల్లఁ గాలాతీతము సేయక వేఱొక చోటికిఁ దీసికొనిపోవలయును. తెలివిగలవాఁడు కొంచెముపాటు నైనను క్షేత్రమందుంపరాదు. (సస్యముల) కోసినవెంటనే మఱియొకచోట నొకదానితో నొకటి కలియకుండునట్లును శిఖరము లెత్తుగనుండునట్లును కుప్పలవేయవలయును. కళ్ళములన్నిటి నొకచోట చేర్పఱచుకొని అందలివారు అనగ్నికులుగను సోదకులుగను నుండవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున సీతాధ్యక్షుఁడను
నిరువదినాలుఁగవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి నలువదియైదవ యధ్యాయము.

43 ప్రకరణము.

సురాధ్యక్షుఁడు.

దుర్గజనపదస్కంధావారములందు సురాధ్యక్షుఁడు నిపుణులగు సురాకిణ్వవ్యవహారులచే సురాకిణ్వములఁ దయారు చేయింపవలెను. విక్రయక్రయముల ననుసరించి వ్యవహారము నేకముఖముగఁగాని, యనేకముఖముగఁగాని చేసి (నిర్ణీతప్రదేశముననప్ప) వేఱుచోట వ్యవహరించు కర్తృక్రేతృవిక్రేతల కాఱునందలపణములు దండము విధింపవలెను. సురను గ్రామములనుండి వెలుపటికిఁ దీసికొనిపోఁగూడదు. సురనమ్మునట్టిదుకాణము లొకటి నొకటికలియక యుండవలెను.

కర్మలందు నిర్దేశింపఁబడిన నౌకరులు ప్రమాదము పొందకుండునట్లుగను ఆర్యులగువారు మర్యాదాతిక్రములు కాకుండునట్లుగను తీక్ష్ణులత్యంతోత్సాహులు కాకుండునట్లుగను పావుకుడుంబముగాని, ఒకకుడుంబముగాని అర్థకుడుంబముగాని, అర్థప్రస్థముగాని వారు పానాగారములలోఁ దాఁగవచ్చును. జ్ఞాతశౌచులగువారు సురనింటికిఁ దీసికొనిపోవచ్చును.

(సాధారణముగ) అందఱును పానాగారమందే త్రాగవలెను. (మోసపుచ్చి యపహరించిన) నిక్షేప ఉపనిధి ప్రయోగ అపహృత అనిష్టోపగతద్రవ్యములఁ బట్టుకొనుటకై పానముచేసినతర్వాత వారి నచ్చుననే నిలిపి అస్వామికములగు హిరణ్యపణ్యముల నపహరించినవారి నేదియో యొకమిష చేఁ బైకిఁ బిలిచి పట్టుకొనవలెను. అతివ్యయకర్తల ను అనాయతివ్యయులనుకూడ నిట్లే చేయవలెను.

క్రొత్తసురను తప్ప నితరమునకమ్మఁగూడదు. దుష్టసురను వేఱొకచోట నమ్మవచ్చును; లేక వేతనములకుబదులుగ దాసకర్మకరులకుఁగాని (గుఱ్ఱములు మొదలు) వాహనపానీయమునకుఁగాని సూకరపోషణమునకైగాని యుపయోగింపవచ్చును.

అనేకకక్ష్యములను విభక్తములగు శయనాసనములను గంధమాల్యోదకములను తత్తదృతువునకనుగుణములగు సుఖస్పర్శములను కలిగియుండునట్లుగఁ బానాగారముల నిర్మింపవలెను. పానాగారములందు గూఢచారులుదాగియుండి (క్రేతలుచేయువ్యయము నిత్యమూ నైమిత్తికమూ యనువిషయమును ఆగంతువులచర్యను మత్తసుప్తులగువారి యలంకారాచ్ఛాదనహిరణ్యములను తెలిసికొనవలెను. అలంకారాదులలో నేదైన పోయినప్పుడు వర్తకుఁడు వానినిచ్చుకొనుటయే గాక వానిమూల్యమంతటి దండమునుకూడ భరింపవలెను. సంవృతములగు కక్ష్యావిభాగములందు వర్తకులుండి పేశలరూపులగు స్వదాసీజనములమూలమున అవాస్తవ్యులు ఆర్యరూపులు మత్తసుప్తులగునాగంతువుల భావములను తెలిసికొనవలెను

మేదక ప్రసన్న ఆసవ అరిష్ట మైరేయ మధువులు:- ఒకద్రోణముదకము అర్ధాఢకము తండులములు మూఁడుప్రస్థములుకిణ్వమును కలిపితయారుచేసినచో మేదకమగును. పండ్రెండుప్రస్థములపిండి అయిదుప్రస్థములకిణ్వము పుత్రకత్వక్ఫలము జాతిసంభారమును కలిపి తయారుచేసినచోఁ బ్రసన్నయోగమేర్పడును. ఒకతులము వెలగపండు అయిదుతులములపంచదార ఒకప్రస్థముతేనెయుఁ గలిపినచో

ఆసవముగును. ఇందొకొక్కకషాలెక్కువ చేసినచో శ్రేష్ఠముగు నాసవము నియుఁ నొకొక్కకషావుతగ్గించినచోఁ గనిష్టముగునాసవమనియు నెఱుంగనగు.

వ్యాధులలో నుపయోగింపఁదగిన యరిష్టములఁ బ్రత్యేకముగఁ జికిత్సకులనుండి తెలిసికొనునది.

మేషశృంగీవృక్షపు బెరడుకషాయము గుడము పిప్పలి మరీచి త్రిఫలములఁగలిపినచో మైరేయమగును. గుడయుక్తములగు సురలన్నిటిలోఁ ద్రిఫలసంభారము గలుపవలెను.

ద్రాక్షపండ్లరసము మధువు. ఆయాదేశములఁబట్టి దానికిఁగాపిశాయనము హారహూరకమనునామధేయములు గలవు.

పచ్చిదిగాని యుడుకఁబెట్టినదిగాని యొకద్రోణముమినుపపిండి మూఁడుగిల్లు తండులములు ఒకకర్షము మోరటాదులును కలిపినచోఁగిణ్వమగును.

పాఠ లోధ్ర తేజోవతి ఏలా వాలుక మధు మధురసా ప్రియంగు దారుహరిద్రా మరీచీ పిప్పలీప్రభృతులు అయిదుకర్షములు మేదకప్రసన్నములలో సంభారములుగ నుపయోగింపవలెను. మధూకనిర్యూహాయుక్తమగుకటుశర్కర ప్రసన్నమున కింపగురంగును కలుగఁజేయును. ఒకకర్షము చోచచిత్రకవిలంగగజపిప్పలులు, రెండుకర్షములు క్రిముకమధుకముస్తాలోధ్రములుకలిపి తయారుచేసినచో ఆసవసంభారమగును. పైవానిలోఁ బదియవభాగమునుజేర్చి తయారుచేసినచో బీజబంధమగును. శ్వేతసురకుఁ బ్రసన్నాసంభారమును కూర్చవలెను.

మామిడిపండ్లతోఁజేసినసుర రసోత్తరముగఁగాని బీజోత్తరముగఁగాని యుండవచ్చును. అది సంభారముతోఁ గలిసినప్పుడు మహాసురయగును.

మోరటా పలాశ దత్తూర కరంజ మేషశృంగి క్షీరవృక్షకషాయములతో భావనచేయఁబడినట్టియు, లోధ్ర చిత్రక విలంగ పాఠా

ముస్తా కళాయ యవ దారుహరిద్ర ఇందీవర శతపుష్ప అపామార్గ సప్తపర్ణ నింబములకల్కము సగము చేర్పఁబడినట్టియు, ఒకపిడికిలి దగ్ధకటశర్కరతోఁ గూడినట్టియు రాజపేయమగునొకకుంభముసుర త్రాగుటకుఁ జాలరుచిగ నుండును. అయిదుపలముల శర్కర దీనికి రసవృద్ధినికలిగించును.

ఏవైనగొప్పకార్యములసమయమున గృహస్థులు వారిగృహములందే శ్వేతసురనుకాని ఔషధములనిమిత్తమై అరిష్టమునుకాని మఱియేవిధమగుసురనుకాని తయారుచేసికొనవచ్చును. ఉత్సవసమాజయాత్రాసమయములందు నాలుగుదినములవఱకు సురను తయారుచేయునధికారమును వలయువారికియ్యవచ్చును. అట్టివారినుండి ప్రహ్వణాంతముగ దినమునకింతయని యత్యయమునుపుచ్చుకొనవలెను.

స్త్రీలును బాలురును సురాకిణ్వవిచయములఁ జేయవలెను.

సురాధ్యక్షుఁడుగాక తక్కినవారు తయారుచేసినసురనమ్మువారు నూటికైదుచొప్పున శుల్కమునిచ్చుకొనవలెను.

సురమేదకఅరిష్టమధుఫలామ్లామ్లసీధువుల దినవిక్రయమును మానహిరణ్యములవలనఁ గలిగినవ్యాజిని తెలిసికొని, యుచితమగు వైధరణమునువిధించి వ్యాపారమును (అధ్యక్షుఁడు) నడిపింపవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున సురాధ్యక్షుఁడను
నిరువదియైదవయధ్యాయము.
ఆదినుండి నలువదియాఱవ యధ్యాయము.

---

42 ప్రకరణము.

సూనాధ్యక్షుఁడు.

రాజసంరక్షణలోనున్నట్టియు రాజసంరక్షితవనములో నివసించునట్టియు మృగపశుపక్షిమత్స్యములకు బంధవధహింసలుగలిగించువారికి నుత్తమదండమును, అభయవనములఁ బ్రవేశించుగృహస్థులకు

మధ్యమసాహసదండమును విధింపవలెను. క్రౌర్యస్వభావములేని మత్స్యపక్షులకు బంధవధహింసలు కలిగించువారికి యిరువదియాఱుముప్పావుపణములదండము మృగపశువుల కీవిధముగఁ జేయువారి కింతకు రెండురెట్లు దండము.

క్రూరస్వభావముగలజంతువు లితరులచేఁ బట్టుకొనఁబడినపుడు వానిలో నాఱవవంతును శుల్కముగఁ దీసికొనవలెను. మత్స్యపక్షులపైని మృగపశువులపైని దశభాగముగాని యంతకంటె నధికముగాని శుల్కమును విధింపవలెను.

పక్షిమృగములలో నాఱవవంతును నభయవనములందు స్వేచ్ఛగనుండుటకై విడిచిపెట్టవలెను.

సముద్రమందలి హస్త్యశ్వపురుషవృషగర్దభాకృతిగలిగిన మత్స్యములను, సారసనాదేయతటాకకుల్యోద్భవములగు మత్స్యములను, క్రౌంచఉత్క్రోశకదాత్యూహహంసచక్రవాకజీవంజీవకభృంగరాజచకోరమత్తకోకిలమయూరశుకమదనశారికలులోనగు విహారపక్షులను, మంగళకరములగు నితరపక్షిమృగములను హింసాబాధలనుండి రక్షింపవలెను. దీనినతిక్రమించినవారికిఁ బూర్వసాహసదండము.

అప్పటికప్పుడు చంపఁబడిన మృగపశువులమాంసము నెముకలనుండి వేఱుపఱచి యమ్మవలెను. ఎముకలతోఁ గలిపి యమ్మినచోఁ బ్రతిపాతము నిచ్చుకొనవలెను. తూనికలో మోసపుచ్చినయెడల నష్టమునకెనిమిదిరెట్లిచ్చుకొనవలెను.

పైవానిలో వత్సములు వృషభములు గోవులునవధ్యములు. వీనినివధించువానికి నేఁబదిపణములు దండము. ఇతరమృగములనుసహితము క్లిష్టపఱచిచంపువానికి నేఁబదిపణములుదండము.

సూనాగారమునకు వెలుపలఁ జంపఁబడిన మృగములయొక్క మాంసమును శిరస్సు పాదము ఎముకలు లేనట్టిమాంసమును దుర్గంధముగునట్టిదానిని స్వయముగఁ జచ్చినట్టిదానిమాంసమును విక్రయింపరాదు. వీనిని విక్రయించువానికిఁ బండ్రెండుపణములుదండము.

అభయవనములలోని పశుమృగవ్యాళమత్స్యములు దుష్టములైనప్పుడు వానినచటనుంచక బయటకిఁదీసికొనిపోయి బంధించి వధింపవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున సూనాధ్యక్షుఁడను
నిరువదియాఱవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి నలువదిరెండవయధ్యాయము.

43 ప్రకరణము.

గణికాధ్యక్షుఁడు.

గణికాన్వయమందుఁ బుట్టినదానిఁగాని అట్లుపుట్టనిదానిఁగాని రూపయౌవనశిల్పసంపన్నయగు నొకతెను వేయిపణములిచ్చి గణికనుగాఁ జేయవలెను. అందులో సగము వేతనమునిచ్చి ప్రతిగణికనొకదానిని నియోగింపవలెను. అట్టిగణిక పాఱిపోయినప్పుడును మృతిచెందినప్పుడును దానికూఁతుగాని చెల్లెలుగాని దానిస్థానముఁ జేరి యా వేతనమును పుచ్చుకొనవచ్చును. లేక దానితల్లి ప్రతిగణిక నొకదాని చేర్పఱుపవచ్చును. వీరెవ్వరు లేనప్పుడు దానియాస్తిని ప్రభువు హరింపవచ్చును.

ఛత్రభృంగారవ్యజనశిబికాపీఠికారథసేవలలో విలాసాతిశయముకలుగుటకై వేశ్యాజనమును సౌభాగ్యాలంకారములఁబట్టి కనిష్ఠమధ్యమోత్తమవిభాగములుగ నేర్పఱచి వేలకొలఁదిపణముల వేతనమును వారికియ్యవలెను.

సౌందర్యముచెడినగణికను వేశ్యమాతగనొనర్పవలెను.

గణికానిష్క్రయము ఇరువదినాలుగువేలపణములు. గణికాపుత్రనిష్క్రయము పండ్రెండువేలపణములు.

ఎనిమిదివత్సరముల వయస్సునుండి గణిక రాజునొద్దఁగుశీలవకర్మ (గానము) చేయవలెను.

భగ్నభోగలగు గణికలచేతను, దాసీజనముచేతను కోష్ఠాగారమహానసములందుం బనులం జేయింపవలెను.

రాజసేవకురాలు గాని మఱియొకనికి స్వాధీనమైనగణిక నెలకొకటిం బావుపణముచొప్పున (దండము) నిచ్చుకొనవలెను.

గణికల భోగమును దాయమును ఆయవ్యయములను ఆయతిని గణికాధ్యక్షుఁడు నిర్ణయించి వారుచేయు నతివ్యయకర్మల వారింపవలెను.

మాతృహస్తమందుఁదప్పఁ దక్కినచోట నెక్కడనైనఁదనయాభరణముల నుంచినగణికకు నాలుగుంబావుపణములు దండము. తన యాస్తిని విక్రయించినప్పుడును తాకట్టుఁబెట్టినప్పుడును ఏఁబదింబావుపణముల దండము. వాక్పారుష్యము గావించినగణిక కిరువదినాల్గుపణములును దండపారుష్య మొనర్చినదానికి ద్విగుణమును కర్ణచ్ఛేదము చేసినదాని కేఁబదింబావు పణములును వేఱుగ నొకటిన్నరపణమును దండము.

అకామయుఁ గుమారియు నగుగణికను బలాత్కరించినవాని కుత్తమసాహసదండము సకామయగు గణికాకుమారితో సంబంధము గలిగినవానికిఁ బూర్వసాహసదండము. అకామయగుగణికను నిర్బంధపఱచువానికిని అట్టిదానినిబలాత్కరించి తీసికొనివెళ్ళిపోవువానికినిఁ బ్రాణవిదారణముచే విరూపిగఁ జేయువానికిని సహస్రపణములు దండము. మఱియు స్థానవిశేషములఁబట్టి నిష్క్రియద్విగుణమువఱకు దండమువిధింపవచ్చును. అధికారస్థానమందుండుగణికను కొట్టినవానికి నిష్క్రియత్రిగుణమును, వేశ్యమాతను వేశ్యకుమార్తెను రూపదాసీజనమును కొట్టినవానికి నుత్తమసాహసమును దండములు.

అందఱివిషయమునను తొలిమాఱొనర్చిన యపరాధమునకుఁ బ్రథమశిక్షయు రెండవమాఱుచేసినచో ద్విగుణమును మూఁడవమాఱుచేసినచోఁ ద్రిగుణమును నాలుగవమాఱిష్టానుసారముగను దండము విధింపవచ్చును.

రాజాజ్ఞచేఁ (రాజుచేనుదాహరింపఁబడిన) బురుషునిఁ బొందుటకిష్టపడనిగణికను వేయిదెబ్బలుకొట్టవలెను, లేక అయిదువేలపణములదండమునైన విధింపవలెను. భోగద్రవ్యము గ్రహించియుఁ బురుషునిఁబొందుట కిష్టపడనిగణికకు నాద్రవ్యమునకు ద్విగుణముగు దండము. పురుషుఁడు వ్యాధితుఁడుగను దోషిగను నుండునపుడు దప్పఁ దక్కినపుడు నింటనుండియు వానితో భోగింపనిగణికకు భోగద్రవ్యాష్టగుణదండము.

పురుషునిఁ జంపుగణికకు నగ్నిప్రవేశముగాని యుదకప్రవేశముగాని దండము.

గణికయొక్క ఆభరణద్రవ్యములనపహరించు పురుషునికి భోగద్రవ్యమునియ్యని వానికిని అష్టగుణదండము.

గణిక తనభోగద్రవ్యమును ఆయతిని భోగపురుషుని యధ్యక్షునకుఁ దెలుపవలెను.

నటనర్తకగాయకవాదకవాగ్జీవనకుశీలవప్లవకసౌభికచారణుల విషయమునను స్త్రీలనుకాఱ్చువారివిషయమునను వ్యభిచరించు స్త్రీలవిషయమునను కూడ నిట్లేయని యెఱుంగునది.

పైఁజెప్పిన నటనర్తకాదులు విదేశములనుండి వచ్చినపుడు పంచపణములనిచ్చికొని ప్రదర్శనాధికారమును పొందవలెను.

రూపాజీవలు నెలకు రెండురోజుల భోగద్రవ్యమును రాజున కిచ్చికొనవలెను.

గణికలకును దాసీజనమునకును రంగోపజీవులకును గీతవాద్యపాఠ్యనృత్తనాట్యాక్షరచిత్రవీణావేణుమృదంగపరచిత్తజ్ఞానగంధమాల్యసంయూహనసంపాదనసంవాహనవైశికకలాజ్ఞానముల బోధించువారికిని రాజమండలమునుండి యాజీవము నేర్పఱుపవలెను.

గణికాపుత్రులను సర్వతాళావచారులలో ముఖ్యులఁగు రంగోపజీవులుగఁ దయారుచేయవలెను.

సంజ్ఞాభాషాంతరజ్ఞులైనవారిభార్యలను వారివంటి మఱికొందఱిని శత్రుప్రచారులకుఁ బ్రమాదఘాతములు గలిగించుటకై ప్రయోగింపవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున గణికాధ్యక్షుఁడను
నిరువదియేడవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి నలుబదియొనిమిదవ యధ్యాయము.

44 ప్రకరణము.

నావధ్యక్షుఁడు

నావధ్యక్షుఁడు సముద్రసంయానతరప్రచారములను నదీముఖతరప్రచారములను స్థానీయాదుల సమీపమందుండు దేవసరముల యొక్కయు విసరములయొక్కయు నదులయొక్కయుఁ దరప్రచారములను పరీక్షించుచుండవలెను.

వీనితీరమందుండు గ్రామములవారు క్లృప్తమగుపన్నును, మత్స్యబంధకులు షడ్భాగమగునౌకహాటకమును, వర్తకులు పట్టణములలో మామూలుగనుండు శుల్కభాగమును, రాజనౌకలలోఁ బ్రయాణముచేయువారు యాత్రావేతనమును నిచ్చికొనవలెను.

ముక్తాగ్రాహకులును (రాజనౌకనుపయోగించునపుడు) నౌకహాటకమునియ్యవలెను, లేదాస్వనౌకలనుపయోగించుకొనవలెను. శంఖముక్తాధ్యక్షులు ఖన్యధ్యక్షుఁడొనర్చుపనులఁ జేయవలెను. పట్టణాధ్యక్షుని నిబంధనలను పణ్యపట్టణముల యాచారముల ననుసరించుచు (నావధ్యక్షుఁడు) వానిపనుల నెరవేర్పవలెను.

మూఢవాతాహతమగునావను (దరిజేరినపుడు) తండ్రివలె రక్షింపవలెను. ఉదకమువలన నష్టపడినపణ్యములను శుల్కరహితములుగఁగాని అర్ధశుల్కములుగఁగానిచేసి యాత్రాకాలములందుఁ బణ్యపట్టణములకంపవలెను.

ప్రయాణముచేయుచు (దారిలో) రేవునుచేరినట్టి నౌకలనుండి శుల్కమును పుచ్చుకొనవలెను. హింసాకరములును, శత్రుదేశ

మునుపట్టి పోయినట్లైనను బాహ్యపట్టణపాంథదాయకులకు నిరుద్ధముగఁ బ్రవర్తించునట్టియు వారలను నాశము గావింపవలెను.

హేమంతగ్రీష్మఋతువులందు సహాయము పూర్తిగ గ్రహించు చున్నములలో సంచరించువారలను శాసనకనియామకశాస్త్రోక్తప్రకారము నక్షత్రచక్రము లక్షించియుండవలెను. వర్షాకాలమున సముద్రము ప్రవహించు సమయములలో నీనావలను ఖుద్రలు పడవచ్చును.

రాజద్రోహులు దాటకుండునట్లు రేవులందుఁ గట్టుదిట్టముల నేర్పఱుపవలెను.

అకాలమందును అతీర్థమందును చరించువానికిఁ బూర్వసాహసదండము. కాలమందును తీర్థమందునుకూడ రాజాజ్ఞ లేక దాటువానికి నిరువదియాఱు పణములు దండము. కైవర్తకులును, కాష్ఠతృణభారపుష్పఫలవాటషండములఁ దీసికొనిపోవువారికిని గోపాలకులకును దూతలననుసరించుటకై పోవువారికిని సేనకువలయు భాండప్రయోగప్రచారములఁ దీసికొనిపోవువారికిని సొంతపడవలలో దాటువారికిని అనూపగ్రామములవారికిని బీజభక్తద్రవ్యోపస్కరములను తీసికొనిపోవువారికిని వైదండము విధింపరాదు.

బ్రాహ్మణప్రవ్రజితబాలవృద్ధవ్యాధితశాసనహారులును గర్భిణులును నావధ్యక్షుని ముద్రనుపొంది (అత్యయము నియ్యకయే) దాటవచ్చును.

మామూలుగ రాష్ట్రములలోనికి వచ్చు విదేశవణిక్కులు సారియర్థప్రమాణములతోఁగూడ రేవుపట్టణములఁ బ్రవేశింపవచ్చును.

పరుని భార్యను, కన్యను, ధనమును నపహరించినవానిని శంకితుని ఆవిగ్నుని భాండము లేవియు లేనివానిని బరువగు గొప్పభాండమును కప్పి మోసికొనిపోవువానిని అప్పటికప్పుడు క్రొత్తవేషము వేసికొనినవానిని అదివఱకుండిన వేషమును దీసివేసికొనినవానిని ప్రవ్రజితుని వ్యాధితునివలె నటించువానిని భయమునటించువానిని సారభాండశాసనశస్త్రాగ్నుల గూఢముగఁ గొనిపోవువానిని విషహస్తుని

ముద్ర లేక దీర్ఘప్రయాణము చేయువానిని పట్టుకొనవలెను.

భారముతోఁ గూడిన క్షుద్రపశువునకును మనుష్యునకును శుల్క మొక మాషకము. శిరోభార కాయభారములకును గవాశ్వములకును రెండుమాషకములు. ఉష్ట్రమహిషములకు నాలుగుమాషకములు. లఘుయానమునకయిదు మాషకములు. గోలింగము(ఎడ్లబండి)నకాఱు మాషకములు. పణ్యభారమునకుఁ బావుమాషకము. దీనినిపట్టి యితరభారముల శుల్కము నెఱుంగునది. మహానదులయందు దీనికి రెండురెట్లు శుల్కము.

అనూపగ్రామములలోనివారు క్లప్తమగుభక్తవేతనమును నావికులకు నియ్యవలెను. ప్రాంతదేశములలోఁ బడవలనడుపువారు శుల్కమును అతివాహికమును వర్తనిని పుచ్చుకొనవలెను. ముద్రలేక ప్రయాణముచేయువారిభాండములను వారుతీసికొనవచ్చును.

అతిభారమువలనఁగాని అకాలాతీర్థములందు నడుపుటచేతఁగాని పురుషోపకరణహీనమగుటచేతఁగాని అసంస్కృతమగుటచేతఁగాని నావభగ్నమగునప్పుడు (ప్రయాణికులకుఁగలుగు నష్టవినష్టముల నధ్యక్షుఁడిచ్చుకొనవలెను.

ఆషాఢశుద్ధాష్టమిమొదలు కార్తికమాసములోపుగఁ బడవలు నడుపవలెను. అధ్యక్షుఁడు కార్మికునినుండి తద్వ్యవహారమును తెలిసికొని రోజువారిగ **నాదాయము**ను పుచ్చుకొనుచుండవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున నావధ్యక్షుఁడను
నిరువదియొనిమిదవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి నలువదితొమ్మిదవ యధ్యాయము.

45 ప్రకరణము.

గోధ్యక్షుఁడు

గోధ్యక్షుఁడు వేతనోపగ్రాహికము కరప్రతికరము భగ్నోత్సృష్టకము భాగానుప్రవిష్టకము వ్రజపర్యగ్రము నష్టము వినష్టము క్షీర

ఘృతసమూహములను పరిశోధించుచుండవలెను.

నూరేసిధేనువులకొక గోపాలుఁడు, ఒకపిండారకుఁడు (గడ్డివేయువాఁడు), ఒకదోహకుఁడు, ఒకమంథకుఁడు, ఒకలుబ్ధకుఁడు చొప్పున వేతనములనుపుచ్చుకొనుచు గోవులఁబాలింపవలెను. క్షీరఘృతములఁబుచ్చుకొనుపద్ధతినైనచో వీరు వత్సలనుహింసింతురుగావున వేతనోపగ్రాహికము యుక్తము.

సంవత్సరమున కెనిమిదవారకములఘృతము, ఒకపణికము పుచ్ఛము, ఒకపణికమంకచర్మము నిచ్చునియమముతో సమానసంఖ్యగలజరద్ధేనుగర్భిణీప్రష్ఠౌహీవత్సతరులనునూటిని పాలించుపద్ధతికిఁ గరప్రతికరమని పేరు.

సమానసంఖ్యగల వ్యాధిత న్యంగ అన్యదోహ దుర్దోహ పుత్రఘ్నులగు ధేనుశతమును వానినుండిలభించు క్షీరాదులలో భాగమిచ్చుపద్ధతిని పాలించుట భగ్నోత్సృష్టకము.

పరచక్రాటవీభయమువలనఁ బశువులకొధ్యక్షుని స్వాధీనము చేసి వానికిదశభాగమిచ్చుట భాగానుప్రవిష్టకము.

వత్సలు వత్సతరులు దమ్యములు వహులు వృషములు ఉక్షములు పుంగవములు యుగవాహనములు శకటవహములు వృషభములు మాంసమునకుపయుక్తములగుమహిషములు పృష్టస్కంధవాహులగుమహిషములు వత్సికలు వత్సతరులు ప్రష్ఠౌహులు గర్భిణులు ధేనువులు అప్రజాతలు వంధ్యలు బట్ట్రెలు ఒకటిరెండునెలలుగానిదానికంటెఁదక్కువగుఁగాని వయస్సుగల వత్సలు వత్సికలు— అనిపశువులఁ దరగతివారిగవిభజించుట; మాసద్విమాసజాతచోరహృతము, అన్యయూథప్రవిష్టము, అవలీనము (అగపడకుండుట)— ఇట్టివి నష్టములు.

పంక విషమ వ్యాధి జరాతోయాధారములవలనను వృక్షతట కాష్ఠశిలలవలనను పిడుగు క్రూరమృగములు సర్పములు వ్యాళములు దావాగ్ని;— వీనివలనను ప్రమాదముసంభవించుట వినష్టము.

అటవీప్రమాదమునుండి (గోవుల) తప్పించుచుండవలెను. కూపగ్రమిట్టిది యేయని యెఱుఁగవలయును.

(పశువుల) చంపినవాఁడు చంపించినవాఁడు హరించినవాఁడు హరింపఁజేసినవాఁడును వధ్యులు. రాజాంకముగలపశువుల నితరపశువులకై మార్చువానికొక్కొకదాని విషయమునఁ బూర్వసాహసదండము విధింపవలెను.

చోరులచే నపహరింపఁబడిన పశువులలో స్వదేశీయముల వెతకిఁ దెచ్చువానికిఁ బణితరూపమును పరదేశీయములఁ దెచ్చువానికిఁ దదర్ధమును నియ్యవలెను.

బాలవృద్ధవ్యాధితములగు పశువులకు గోపాలకులు చికిత్సచేయవలెను

శ్వగణసహాయముగల లుబ్ధకులచే స్తేనవ్యాళపరబాధాభయములు లేకుండఁజేసి, అరణ్యములను ఋత్వనుసారముగ విభజించి పశువులను వానియందు మేపవలెను. సర్పవ్యాళముల భయపెట్టుటకును మేయుప్రదేశము తెలియుటకును పిఱికిపశువులకు గంటలఁగట్టవలెను.

సమవ్యూఢతీర్థములును అకర్దమములును అగ్రాహములును (మొసళ్లులేనివి) నగు జలప్రదేశములలో నీటికొఱకై పశువులనుదింపి వానిని పాలింపవలెను.

స్తేనవ్యాళసర్పగ్రాహములచేఁ బట్టుకొనఁబడినట్టియు వ్యాధిజరలచే క్షీణించుచున్నట్టియుఁ బశువులనుగుఱించి యధ్యక్షునితో మనవిచేయవలెను; లేనిచోఁ బశుమూల్యము నిచ్చుకొనవలెను.

కారణమృతములగు గోమహిషముల యంకచర్మమును, అజావికముల కర్ణలక్షణసహితమగు చర్మమును, అశ్వఖరోష్ట్రముల పుచ్ఛమును అంకచర్మమును చిన్నజంతువులచర్మమును, (అన్నిటియొక్క) వస్తిపిత్తస్నాయుదంతఖురశృంగ అస్థులను (అధ్యక్షునకు) సమర్పింపవలెను.

పచ్చిదియు లేక యెండినదియునగు మాంసమునమ్మవలెను. మజ్జిగను కుక్కలకును పందులకును నుపయోగించుచుఁ గొంతభాగము మాత్రము భోజనమునకై కంచుపాత్రలలో నుంచుకొనవలెను. క్షీరాగ్రమైన జున్నును తైలకపిండితోఁ గలిపి యుపయోగించుకొనవలెను. పశువులనమ్మువాఁడు వెండినాణెములలో నాలుగవవంతును రాజున కియ్యవలెను. వర్షా శరత్ హేమంతఋతువులలో రెండుపూటలందును శిశిరవసంతగ్రీష్మములలో నొకపూటమాత్రము పితుకవలెను. ఈ ఋతువులలో రెండవమారు పితుకువానికిఁ అంగుష్ఠచ్ఛేదము దండము. కాలమునతిక్రమించి పితుకువానికిఁ దత్ఫలనష్టదండము విధింపవలెను. నస్య దమ్య యుగపింగళ (అంగపింగళ?) వర్తనకాలముల విషయమునఁగూడ నిట్టిదండమేయని తెలిసికొనవలెను.

ఒకద్రోణము గోక్షీరమునుండి యొకప్రస్థము ఘృతమును, గేదెపాలనుండి నైదవవంతధికముగను మేకపాలనుండి యర్థభాగమధికముగను లభించును. మఱియు భూమితృణోదకవిషయమునుబట్టి క్షీరఘృతవృద్ధియగును, కావునఁ బైవానిక్షీరఘృతముల ప్రమాణమును సాధించి తెలిసికొనవలెను.

యూథమందలి వృషభమును మఱియొక వృషభముతోఁ బోట్లాడించినవానికిఁ బూర్వసాహసదండము; గాయము గలిగించినచో నుత్తమసాహసదండము.

వర్ణముననుసరించి వర్గజేసి గోవులనొకగుంపుగఁజేసి పాలింపవలెను.

గోపాలకులు తమరక్షాసామర్థ్యమునుబట్టియు గోవులసంచారబలమునుబట్టియు మేపుటకొఱకై వానిని సమీపదిగ్భాగములకుఁ దీసికొనిపోవలెను.

ఆఱుమాసములకొకమాఱు అజాదులబొచ్చును కత్తిరింపవలెను. అశ్వఖరోష్ట్రవరాహవ్రజములగుఱించిన విషయములుఁ బైవానిచే నెఱుఁగనగునది.

నస్య అశ్వభద్రగతివాహులగు బలీవర్దముల కర్ధభారము యవసస్యము, తద్ద్విగుణముతృణము, ఒకతులము తెలకపిండి, పదియాఢకములపొట్టు, అయిదుపలములలవణము, ముక్కు పైనబూయుటకొకకుడుంబము తైలము, ఒకప్రస్థముపానము, ఒకతులముమాంసము, ఒకయాఢకముపెరుగు, ఒకద్రోణముయవలు లేక మాషపులాకము, ఒకద్రోణముక్షీరము లేక అర్ధాఢకముసుర, ఒకప్రస్థముస్నేహము, పదిపలములక్షారము, ప్రతిపానముగనొకపలముశృంగబేరరసము నాహారముగ నుపయోగింపవలెను. అశ్వతరగోఖరములకిందుఁ బాదోనముగను మహిషోష్ట్రములకు ద్విగుణముగను నుపయోగింపవలెను. కర్మకరబలీవర్దములకు వానికర్మకాలములఁబట్టియుఁ బాలిచ్చుగోవులకుఁ బాలనుపట్టియు నాహారమేర్పఱుపవలెను. అన్నిటికిని యథేచ్ఛగఁదృణోదకముల నిచ్చుచుండవలయును. గోమండలమునుగుఱించి యిట్లు తెలుపఁబడినది.

ఖరాశ్వములయూథమునకుఅయిదవవంతునను అజావులయూథమునకుఁ బదవవంతునను గోమహిషోష్ట్రయూథములకు నాలుగవవంతునను పురుషపశువుల నేర్పఱుపవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున గోధ్యక్షుఁడను
నిరువదితొమ్మిదవయధ్యాయము.
ఆదినుండి యేఁబదియవయధ్యాయము.

46 ప్రకరణము.

అశ్వాధ్యక్షుఁడు.

అశ్వాధ్యక్షుఁడశ్వములను పణ్యాగారికములు క్రయోపాగతములు ఆహవలబ్ధములు ఆజాతములు సాహాయ్యకాగతములు పణస్థితములు తాత్కాలికములుగ విభజించి, వానికులవయోవర్ణచిహ్నవర్గాగమములను పుస్తకములందులిఖించి, వానిలో నప్రశస్తములను

వ్యంగ వ్యాధితములును నగువానినిగుఱించి (రాజునకు) విన్నవించుచుండవలెను.

కోశకోష్ఠాగారములనుండి తీసికొనినవస్తువులకు నష్టమురాకుండునట్టియేర్పాటుల నశ్వాధ్యక్షుఁడాలోచింపవలయును.

అశ్వముల సంఖ్యకుఁ దగినంత వైశాల్యమును అశ్వాయామము ద్విగుణమగు వెడల్పును నాలుగు ద్వారములును మధ్యభాగమందుపావర్తనమును (పొర్లుటకు వీలగు ప్రదేశము) ఆసనఫలకయుక్తములగు ప్రద్వారములను కలిగి సప్రగ్రీవమైనట్టియు వానర మయూర పృషత నకుల చకోర శుక శారికాకీర్ణమైనట్టియు శాలను నిర్మింపవలెను.

అశ్వాయామమునకుఁ దగి చతురశ్రమై నున్నని ఫలకాస్తరణమును ఖాదనకోష్ఠకమును మూత్రపురీషోత్సర్గమును కలిగినస్థానము నొక్కొకదానికొక్కొకటిచొప్పునఁ బ్రాఙ్ముఖముగఁగాని యుదఙ్ముఖముగఁగాని యేర్పఱుపవలెను. కాలమునుపట్టి మఱియొకవిధముగనైన దిగ్విభాగమును చేయవచ్చును. బడబావృషకిశోరములను రహస్యముగ (వేఱొకప్రదేశమున) నుంపవలెను.

ఈనినగుఱ్ఱమునకు మూఁడురాత్రులొకప్రస్థము ఘృతపానమును, పిమ్మటఁబదిరాత్రులు సక్తువొకప్రస్థము మందుతోఁగలిపిననూనెను పిమ్మటఁ దద్దృతువులకనుగుణముగఁ బులాకయవసముల నాహారముగ నియ్యవలెను.

గుఱ్ఱముపిల్లకుఁ బదిరోజులయినపిమ్మట నొకకుడుంబము సక్తువు నాలవభాగము ఘృతము ఒకప్రస్థము క్షీరము నియ్యవలెను. ఇట్లాఱుమాసములవఱకు జరుపవలెను. అటుతర్వాత మూఁడుసంవత్సరములవఱకు మొదటినెలలో నొకప్రస్థమునేర్పఱచి యొక్కొకనెలకర్ధప్రస్థముచొప్పున వృద్ధిచేయవలెను. పిమ్మట నాలుగవసంవత్సరమువఱకొకద్రోణము. తదనంతరము నాలుగైదుసంవత్సరములవయస్సునఁ బూర్ణపరిమాణముగలదియై పనులకన్నిటికి నుపయోగించును.

ఉత్తమాశ్వము ముప్పదిరెండంగుళముల పొడవు ముఖమును దానికైదురెట్లుపొడవును ఇరువదియంగుళములజంఘమును జంఘమునకు నాలుగురెట్లౌన్నత్యమును కలిగియుండును. మధ్యమావరాశ్వములకొలత క్రమముగా పైవానికంటె మూఁడేసియంగుళములు తక్కువగనుండును. ఉత్తమాశ్వముయొక్క పరిణాహము (చుట్టుకొలత) నూరంగుళములు. మధ్యమావరముల పరిణాహము క్రమముగనిందులో నైదవభాగము తగ్గియుండును.

అర్ధశుష్కములును అర్ధసిద్ధములునునగు శాలివ్రీహియవప్రియంగువులలో నేదయినను పులాకముగఁ జేయఁబడిన ముద్గమాషములైనను రెండుద్రోణములును, ఒకప్రస్థమునూనె అయిదుపలములు లవణము ఏఁబదిపలములు మాంసము ఒకఆఢకము రసములేక రెండాఢకములు పెరుగు రుచినికలిగించుట కయిదుపలములక్షారము ఒకప్రస్థముసుర లేక రెండుప్రస్థములపాలు—— ఇవి యుత్తమాశ్వమునకాహారము. చాలదూరము బరువుమోయుటచేనలసినగుఱ్ఱమునకు వీనినిముఖ్యముగ నియ్యవలెను. మఱియు అనువాసనమునకొకప్రస్థము స్నేహము నస్యకర్మకొకకుడుంబము స్నేహము అర్ధభారముయవసము ఒకభారము తృణమునుకూడనుపయోగింపవలెను. ఆఱరత్నులవైశాల్యముగలుగునట్లొకపరిక్షేపము (మెత్త) లేక పుంజీలగ్రాహము నేర్పఱుపవలెను.

పైవస్తువులలో నాలుగవవంతుతగ్గించి మధ్యమావరములకు నియ్యవలెను. రథ్యమును వృషమునునగు మాధ్యమాశ్వమునకు నుత్తమాశ్వముతో సమానముగను అట్టి అవరాశ్వమునకు మధ్యమాశ్వముతో సమానముగను నాహారమియ్యవలెను. బడబలకును పారశమములకును నాలుగవవంతు తగ్గింపవలెను. కిశోరములకిందులో సగము. ఇది వానియాహారవిధానము.

ఆహారపదార్థములలో నొకభాగమును ఆహారములపచనము చేయువానికిని సూతగ్రాహకచికిత్సకులకును నియ్యవలెను.

యుద్ధవ్యాధిజరాకర్మలచే క్షీణించి సమరోపయోగములుగాక తిండితినుచుండు గుఱ్ఱములను పౌరజానపదులయుపయోగార్థమై వారిబడబలకు వృషములుగ నేర్పఱుపఁదగును.

సమరోపయోగములగు నశ్వములలోఁ గాంభోజసైంధవఆరట్టజవనాయుజములు ఉత్తమములు. బాహ్లీకపాపేయకసౌవీరకతైతలములు మధ్యమములు. తక్కినవి అవరములు. వీనియొక్క తీక్ష్ణభద్రమందగతులననుసరించి కొన్నిటిని సాన్నాహ్యములుగను కొన్నిటిని ఔపవాహ్యములుగను నుపయోగింపవలెను.

అశ్వముయొక్క చతురశ్రమే (బాగుగతయారుచేయుటయే) సాన్నాహ్యకర్మ.

వల్గనము నీచైర్గతము లంఘనము ధోరణము నారోష్ట్రము లని ఔపవాహ్యములు (సవారిచేయువిధములు). ఉపవేణుకము వర్ధమానకము యమకము ఆలీఢప్లుతము వృథాట్టము త్రివచాలి యని వల్గనభేదములు. శిరస్సును జెవులను గదల్పక వల్గనమొనరించుట నీచైర్గతము. ఇది పదునాఱువిధములు — ప్రకీర్ణకము ప్రకీర్ణోత్తరము నిషణ్ణము పార్శ్వానువృత్తము ఊర్మిమార్గము శరభక్రీడితము శరభప్లుతము త్రితాళము బాహ్యానువృత్తము పంచపాణి సింహాయతము స్వాధూతము క్లిష్టము శ్లాఘితము బృంహితము పుష్పాభికీర్ణమని నీచైర్గతములు. కపిప్లుతము భేకప్లుతము ఏకప్లుతము ఏకపాదప్లుతము కోకిలసంచారి ఉరస్యము బకసంచారియని లంఘనములు. కాఙ్కము వారికాఙ్కము మయూరము అర్ధమయూరము నాకులము అర్ధనాకులము వారాహము అర్ధవారాహమని ధోరణము. సంజ్ఞనుపట్టి పరుగెత్తుట నారోష్ట్రము.

రథ్యములు (రోజునకు) ఆఱు తొమ్మిది పండ్రెండు యోజనములచొప్పునను, పృష్ఠవాహ్యములు అయిదు యెనిమిది పదియోజనముల చొప్పునను పరుగిడును.

విక్రమము భద్రాశ్వాసము భారవాహ్యమని మార్గములు. (నడకలోని భేదములు). వికిరమము వల్గితము ఉపకంఠము ఉపజవము జవమని ధారలు.

అశ్వములబంధించుటకుఁ గావలయునుపకరణములఁ దచ్ఛాస్త్రజ్ఞులును, యుద్ధోపయుక్తములగు రథాశ్వాలంకారములను సూతులును, శరీరహానివృద్ధిప్రతీకారములను ఋతువనుగుణమగు నాహారమును చికిత్సకులును నిర్దేశింపవలెను.

సూత్రగ్రాహక అశ్వబంధక యావసిక విధాపాచక స్థానపాల కేశకార జాంగులీవేత్తలు అశ్వవిషయకములగు తమతమకృత్యములను లోపములేక చేయుచుండవలెను. కర్మాతిక్రమముచేయునపుడు వేతనచ్ఛేదమే వారికిదండము.

నీరాజనకర్మకైగాని చికిత్సకైగాని లోపలనుంపఁబడియుండు గుఱ్ఱమును వాహనముగ నుపయోగించుకొనుటకుఁ దీసికొనిపోవువారికి ద్వాదశపణదండము. వైద్యునియజాగ్రత్తవలనఁగాని ఔషధము వలనఁగాని వ్యాధివృద్ధియగునపుడు ప్రతీకారద్విగుణదండము. వైద్యలోపముచే వైలోమ్యముకలిగినపు డశ్వమూల్యమువదండము.

దీనిచే గోమండలము ఖరోష్ట్రమహిషములు అజావికములు లోనగువానివిషయమునఁగూడ నిశ్చయసిమెఱుంగునది.

రోజునకు రెండుమార్లశ్వమునకు స్నానగంధమాల్యముల నర్పింపవలెను. అమావాస్యనాఁడు భూతయాగములను పౌర్ణమినాఁడు స్వస్తివాచమును కావింపవలెను.

ఆశ్వయుజనవమినాఁడును యాత్రారంభమందును యాత్రనుండిమరలునపుడును వ్యాధివచ్చినపుడును అశుభశాంతికై నీరాజనము చేయవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున అశ్వాధ్యక్షుఁడను
ముప్పదియవయధ్యాయము
ఆదినుండి యేఁబదియొకటవ యధ్యాయము.

47 ప్రకరణము.

హస్త్యధ్యక్షుఁడు

హస్త్యధ్యక్షుఁడు హస్తివనరక్షణమును దమ్యకర్మక్షమములగు హస్తిహ-స్తినీకలభములకుఁ గావలసిన శాలాస్థానశయ్యాకర్మవిధాయవస-ములపరిమాణమును వానికర్మాయోగమును బంధనోపకరణమును సాంగ్రామికాలంకారమును చికిత్సక అనీకస్థ ఔపస్థాయికవర్గమును పరిరక్షింపఁజేయవలెను.

హస్త్యాయామమునకు ద్విగుణమగు నుత్సేధవిష్కంభాయా-మములుగలిగినట్టియు హస్తినులకు వేఱుగఁ బ్రదేశముగలిగినట్టియుఁ బ్రగ్రీవముతోఁ గూడినట్టియుఁ గుమారీసంజ్ఞక స్తంభములు గలిగినట్టి శాలను బ్రాఙ్ముఖముగఁ గాని యుదఙ్ముఖముగఁ గాని నిర్మింపవలెను. హస్త్యాయామచతురశ్రముగు బల్లకట్టుపై నున్నని స్తంభమునకుదగ్గఱగ మూత్రపురీషస్థానము నేర్పఱుపవలెను. శాలయందు స్థానసమశయ్యను అర్ధాపాశ్రయము (ఆనుకొనుటకు నగమెత్తుగలప్రదేశము)ను గలిపి, సాన్నాహ్య ఔపవాహ్యములను దుర్గములోపలను దమ్యవ్యాళములను బయటనుంచవలెను.

పగటియెనిమిదిభాగములలోఁ బ్రథమసప్తమభాగములు స్నానకాలములు, తదనంతరకాలము భోజనకాలము, పూర్వాహ్ణము వ్యాయామకాలము, పశ్చాహ్ణము పానకాలము, రాత్రియందు రెండు భాగములు నిద్రకాలములు, రాత్రిలో మూఁడవవంతు సంవేశన ఔత్థానికకాలము.

గ్రీష్మఋతువునం దేనుఁగులఁ బట్టుకొనవలయును.

ఇరువదిసంవత్సరములదానిని పట్టుకొనవచ్చును. విక్కము (పాలుత్రాగుచుండునది), మూఢము (ముగ్ధము), మత్కుణము (నిర్దంతము), వ్యాధితము, గర్భిణి, ధేనుక, హస్తిని — ఇట్టిగజములను పట్టుకొనఁగూడదు.

ఏడురత్నులయెత్తును తొమ్మిదిరత్నులపొడవును పదియురత్ను

లచుట్టుకొలతను నలువదిసంవత్సరముల వయస్సునుకలది ఉత్తమగజము. ముప్పదివర్షముల వయస్సుగలది మధ్యమము. ఇరువదియైదువర్షముల వయస్సుగలది అవరము. ఉత్తమగజములకు వేయు నాహారములో నాలుగవవంతుతగ్గించి వీనికివేయవలెను.

ఏడరత్నుల యెత్తుగల గజమునకాహారము:— ఒకద్రోణము తండులములు, అర్ధాఢకము తైలము, మూడుప్రస్థములునెయ్యి, పదిపలములులవణము, ఏబదిపలములమాంసము, ఆఢకమురసము లేక రెండాఢకములపెరుగు, రుచికొఱకుఁ ఏబదిపలములు క్షారము, ఆఢకము మద్యము లేక రెండాఢకములుపాలు, గాత్రావసేకముకొకప్రస్థము తైలము, శిరస్సునకు దీనిలో రెండవభాగము, రెండుభారములయవసము, రెండున్నరభారముల తృణము, మూడున్నరభారముల యెండుగడ్డి, నియమరహితముగఁ గడంగరము (పెసరమొక్కలులో నగునవి). ఎనిమిదియరత్నులయెత్తుగల మదఘ్నమునకుఁగూడనీయాహారమునే వేయవలెను. ఆయిదారత్నులయెత్తుగల గజములకు వానికొలతకుఁదగినట్లుగ నాహారమేర్పఱుపవలెను. క్రీడార్థమైపట్టుకొనఁబడిన విక్కమునకుఁ బాలుగడ్డియునాహారము.

సంజాతలోహిత ప్రతిచ్ఛన్న సంలిప్తపక్ష సమకక్ష్య అతికీర్ణమాంస సమతల్పతల జాతద్రోణిక యనిగజశోభలు.

ఋతువులనుపట్టియు శోభలనుపట్టియు భద్రమంద్రమృగసంకీర్ణలింగములగు గజములకుఁగర్మలయందు వ్యాయామముగల్పింపవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున హస్త్యధ్యక్షుఁడను
ముప్పదియొకటవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి యేఁబదిరెండవ యధ్యాయము.

హస్తిప్రచారము.

అవి చేయుపనులఁబట్టి యేనుఁగులు దమ్యములు సాన్నాహ్యములు ఔపవాహ్యములు వ్యాళములని నాలుగువిధములు. అందు

దమ్యములు స్కంధగతములు స్తంభగతములు వారిగతములు అవపాతగతములు యూథగతములని యయిదువిధములు; వానికి విక్కకర్మను మొదట నేర్పవలెను. ఉపస్థానము సంవర్తనము సంయానము వధావధము హస్తియుద్ధము నాగరాయణము సాంగ్రామికమను కర్మలందు బ్రవర్తించునది సాన్నాహ్యము. కక్ష్యాకర్మ గ్రైవేయకర్మ యూథకర్మలను దీనికి మొదట నేర్పవలెను. ఆచరణము కుంజరౌపవాహ్యము ధోరణము ఆధానగతికము యష్ట్యుపవాహ్యము తోత్రోపవాహ్యము శుద్ధోపవాహ్యము మార్గాయుకములని ఔపవాహ్యము లెనిమిదివిధములు. శారదకర్మ హీనకర్మ నారోష్ట్రకర్మలను దీనికి మొదటనేర్పవలెను. వ్యాళమేకక్రియాపథము. శిక్షయొక్కటియే దాని కుపవిచారము. అది కర్మశంకితము అవరుద్ధము విషమము ప్రభిన్నము ప్రభిన్నవినిశ్చయము మదహేతువినిశ్చయమై యుండును. శిక్షించినను లొంగనివ్యాళములు శుద్ధములు సువ్రతములు విషమములు సర్వదోషప్రదుష్టములని పలువిధములుగ నుండును.

వానికిం గావలసిన ఆలానగ్రైవేయక కక్ష్యాపారాయణపరిక్షేపోత్తరాదికములగు బంధనోపకరణములను అనీకస్థునినుండి తెలిసికొనవలెను.

అంకుశవేణుయంత్రాదికము లుపకరణములు. వైజయంతి క్షురప్రమాల ఆస్తరణకుథాదికములుభూషణములు. వర్మతోమరశరావాపయంత్రాదికము సాంగ్రామికాలంకారము.

చికిత్సక అనీకస్థ ఆరోహక ఆధోరణ హస్తిపక ఔపచారిక విధాపాచక యావసిక పాదపాశిక కుటీరక్షక ఔపశాయికాదులు ఔపస్థాయికవర్గము.

చికిత్సక కుటీరక్ష విధాపాచకు లొకప్రస్థమోదనమును రెండు పలములు క్షారలవణములను ఒకచేరెడు నూనెను తీసికొనవచ్చును. చికిత్సకులుతప్పం దక్కినవారు పదిపలముల మాంసమునుకూడం దీసికొనవచ్చును.

మార్గమున వ్యాధికర్మమదజరాభితప్తములగు గజములకుఁ జికిత్సకులు ప్రతీకారము చేయవలెను.

స్థానమును శుద్ధిచేయకపోవుట యవసమును తీసికొనిరాకపోవుట నేలమీఁదఁబరుండఁజేయుట అపాయస్థలములందుఁగొట్టుట పరులనెక్కించుట అకాలమందు సవారిచేయుట తగని భూములందును రేవులందును దింపుట చెట్లగుంపులలోఁద్రోలుట — ఇవి నేరములు. వీనివలనఁగలిగిన నష్టమును వేతనములనుండి తీసికొనవలయును.

చాతుర్మాస్యమందును ఋతుసంధులందును మూఁడుమార్లు నీరాజనమును, అమావాస్యపౌర్ణిమలలో సేనానులు భూతేజ్యలను చేయవలెను.

పర్వతజముల కైదుసంవత్సరములకొకమారును నదీజములకు రెండుసంవత్సరముల కొకమారును, పరిణాహద్విగుణరహితముగ దంతచ్ఛేదముగావింపవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున హస్తిప్రచారమను
ముప్పదిరెండవయధ్యాయము.
ఆదినుండి యేఁబదిమూఁడవయధ్యాయము.

48-49 ప్రకరణములు.

రథాధ్యక్షుఁడు, పత్త్యధ్యక్షుఁడు, సేనాపతిప్రచారము.

అశ్వాధ్యక్షునివిషయమునఁ జెప్పినకార్యములు రథాధ్యక్షునివిషయమునఁగూడ వర్తించునని యెఱుంగునది.

రథాధ్యక్షుఁడు రథములను చేయింపవలెను. (ఉత్తమమగు) రథము పదిపురుషములయెత్తును పండ్రెండుపురుషముల వెడల్పును కలిగియుండవలెను. అదేవిధముగ వెడల్పునందొక్కొకపురుషము తగ్గించి ఆఱుపురుషముల వెడల్పుగలుగునంతవఱ కేడువిధములగు రథములను దేవరథ పుష్యరథ సాంగ్రామిక పారియాణిక పరపురాభియానిక

వైనయికకర్మములను చేయింపవలెను.

సారథులయొక్కయు రథికులయొక్కయు శస్త్రప్రహరణావరణోపకరణకల్పనములను కర్మయోగమును పరిశోధింపవలెను. పనులుపూర్తియగునట్లు భృత్యాభృత్యులకు భక్తవేతనములను బహుమానములనియ్యవలెను. మార్గముల కొలతలనుగూడ నతఁడు తెలిసికొనవలెను.

పత్త్యధ్యక్షుని కృత్యములుగూడ నిట్టివేయని యెఱుంగునది. మౌలబల భృతబల శ్రేణిబల మిత్రామిత్రబల అటవీబలముల సారఫల్గుతలను, నిమ్నస్థల ప్రకాశ కూటఖనక ఆకాశదివారాత్రియుద్ధవ్యాయామములను, యుద్ధకర్మలందు సైన్యములు పనిచేయఁగలవా లేవా యనుసంశయమును, నతఁడు తెలిసికొనవలెను.

సేనాపతియు సర్వయుద్ధప్రహరణవిద్యావినీతుఁడై హస్త్యశ్వరథచర్యాసంబంధముగలిగి చతురంగబలముల ప్రతిష్ఠఁ జేయవలెను. మఱియు స్వభూమిని యుద్ధకాలమును శత్రుబలమును అభిన్నభేదనమును భిన్నసంధానమును సంహతభేదనమును భిన్నవధమును దుర్గవధమును యాత్రాకాలమును తెలిసికొనవలెను.

స్థానయానప్రహరణములందు సైన్యములకు వినయమునేర్పుచుఁ దూర్యధ్వజపతాకలనుబట్టి వ్యూహసంజ్ఞలఁగల్పింపవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున రథాధ్యక్షుఁడు, పత్త్యధ్యక్షుఁడు, సేనాపతి ప్రచారమను ముప్పదిమూఁడవయధ్యాయము.

ఆదినుండి యేఁబదినాలుగవయధ్యాయము.

50.51 ప్రకరణములు.

ముద్రాధ్యక్షుఁడు, వివీతాధ్యక్షుఁడు.

ముద్రాధ్యక్షుఁడొకమాషకమును పుచ్చుకొని ముద్రనియ్యవలెను. ముద్రగలవాఁడు జనపదమును ప్రవేశించుటకును దానినుండి

వెళ్ళిపోవుటకును స్వాతంత్ర్యముకలిగియుండును. ముద్రలేని జానపదుఁడు పండ్రెండుపణముల దండమునియ్యవలెను. కూటముద్రగల జానపదునికిఁ బూర్వసాహసదండము, తిరోజనపదునికుత్తమదండము. వివీతాధ్యక్షుఁడు ముద్రను పరిశోధింపవలెను.

భయప్రదేశములనడుమ వివీతములస్థాపించి నిర్జలారణ్యములలోని చోరవ్యాళములవలని భయమునుకనిపెట్టవలెను. అనూదక ప్రదేశములందుఁ గూపసేతుబంధములను చిన్నకాలువలనుకట్టించిపుష్పఫలవాటముల నేర్పఱుపవలెను.

లుబ్ధకులు శ్వగణములతోఁగూడి యరణ్యములందంతటఁదిరుగుచుండవలెను. తస్కరులు అమిత్రులు ప్రవేశించినపుడు వారిని తప్పించుకొని శైలవృక్షారూఢులై శంఖదుందుభిధ్వనులమూలమునఁ గాని శీఘ్రవాహనులైగాని ముద్రాయుక్తములగు గృహకపోతములనువిడిచిగాని ధూమాగ్నిపరంపరలమూలమునఁగాని వారిసంచారమును రాజునకెఱింగింపవలెను.

ద్రవ్యహస్తివనపరిపాలనము మార్గరక్షణము చోరనివారణము సార్థాతివాహ్యము గోరక్షణము లోనగువానినికూడఁ (అధ్యక్షులు) జేయింపవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున ముద్రాధ్యక్షుఁడు, వివీతాధ్యక్షుఁడను ముప్పదినాలుగవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి యేఁబదియైదవయధ్యాయము.

52-53 ప్రకరణములు.

{ సమాహర్తృప్రచారము, గృహపతివైదేహకతాపస వ్యంజనులగు ప్రణిధులు. }

సమాహర్త జనపదమును నాలుగుభాగములుగ విభజించి యొక్కొకభాగమందలి గ్రామములను జ్యేష్ఠమధ్యమకనిష్ఠములుగనేర్పఱచి వానిలో నేవిపరిహారకములో యేవియాయుధీయములో యేవి

ధాన్యపశుహిరణ్యకుప్యవిష్టికరప్రతికరములో నిర్ణయింపవలెను.

వానిచేననుష్ఠాతుండైన గోపుండు పదిగ్రామములనుకాని యయిదుగ్రామములనుకాని పరీక్షించుచుండవలెను.

గ్రామాగ్రమందెల్లలనేర్పఱచి క్షేత్రమందలి కృష్టాకృష్టస్థలకేదార ఆరామషండవాటవనవాస్తుచైత్యదేవగృహసేతుబంధశ్మశానసత్త్రప్రపాపుణ్యస్థానవివీతపథములను సంఖ్యానముగావించి క్షేత్రారణ్యమార్గముల ప్రమాణమర్యాదలనిర్ణయించి సంప్రదానవిక్రయఅనుగ్రహపరిహారములయొక్క నిబంధనలను చేయింపవలెను.

పన్నులం జెల్లించుచుండునట్టియుం జెల్లింపనట్టియు గృహములయొక్కయు వానిలోని నాలుగుజాతులవారియొక్కయుం గృషీకగోరక్షకవైదేహకారుకర్మకరదాసులయొక్కయు ద్విపదచతుష్పదజంతువులయొక్కయు సంఖ్యను, కళలయొక్కయు స్త్రీపురుషులయొక్కయు బాలవృద్ధులయొక్కయుం గర్మచరిత్రఆజీవవ్యయపరిమాణమును (గోపుండు) తెలిసికొనవలెను.

ఇదేవిధముగ జనపదచతుర్భాగమునుగుఱించి స్థానికుండు తెలిసికొనవలెను

ప్రదేష్టలు గోపులు స్థానికులు చేయుపనులను విచారించుచుబలిప్రగ్రహము (బలియనుపన్ను) ను చేయవలెను.

సమాహర్తచే నియమింపఁబడిన గృహపతికవ్యంజనులు గ్రామములోని క్షేత్రముల మానసంజాతములను గృహములభోగపరిహారములను కులములవర్ణకర్మలను మృగములను ఆయవ్యయములను వచ్చుచుంబోవుచుండువారి రాకపోకలకుం గారణములను దుష్టస్త్రీపురుషుల చారప్రచారములను తెలిసికొనవలెను.

ఇట్లే వైదేహకవ్యంజనులు స్వభూమియందుత్పత్తియైన ఖనిసేతువనకర్మాంతక్షేత్రజములగు రాజపణ్యముల పరిమాణార్ఘములం దెలిసికొనవలెను.

విదేశజములును వారిపథ స్థలపథములనుండి వచ్చినవియునగు సారఫల్గుపణ్యములయొక్క శుల్క వర్తని అతివాహిక గుల్మతర దేయ భాగభక్తపణ్యాగారపరిమాణముల నెఱుంగవలయును.

ఇట్లే సమాహర్తచే నాజ్ఞప్తులైన తాపసవ్యంజనులు కర్షక గోరక్షకవైదేహకులయొక్కయు అధ్యక్షులయొక్కయు శుచిత్వాశుచిత్వముల నెఱుంగవలయును.

పురాణచోరవ్యంజనులు శిష్యసహితులై చైత్యచతుష్పథశూన్యపదఉదపాన నదీ నిపాన తీర్థ ఆయతన ఆశ్రమ అరణ్య శైలవన గహనములనుండి స్తేనామిత్రప్రవీరపురుషుల ప్రవేశనస్థానగమనప్రయోజనముల నెఱుంగవలయును.

ఈవిధముగ సమాహర్త జాగరూకుండై జనపదమును బరిశీలించుచుండవలెను; వానిచారులు శిష్యులతోఁగూడి వారివారి కార్యముల నొనర్చుచుండవలెను.

ఇది అధ్యక్షప్రచారమున గృహపతివైదేహకతాపసవ్యంజనప్రణిధులను
ముప్పదియైదవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి యేఁబదియాఱవయధ్యాయము.

54 ప్రకరణము.

నాగరికప్రణిధి

సమాహర్తవలె నాగరికుఁడు నగరమును పాలించుచుండవలెను. ఇట్లే గోపుఁడు పదిగాని యిరువదిగాని నలువదిగాని కుటుంబములఁ బరిశీలించుచు వానిలోని స్త్రీపురుషులను వారి జాతిగోత్రనామకర్మలను వారిపశువులను ఆయవ్యయములను తెలిసికొనవలెను. ఈరీతిగనే స్థానికుఁడు దుర్గములోని నాలుగవభాగమునుగుఱించి తెలిసికొనవలయును.

ధర్మాధికారులు, పాషండులను పథికులను తెలిసికొని వారికి

నివాసముల నేర్పాటుచేయవలెను. పమ్మండగినతపస్వులను శ్రోత్రియులను నచటనివసింపఁ జేయవలెను.

కారువులును శిలులును స్వకర్మస్థానములందు స్వజనమును నుంచుకొనవచ్చును. వర్తకులు స్వకర్మస్థానములందు స్వజనమునుంచుకొని అదేశాకాలములందుఁ బణ్యపక్రియమును చేయువారిని స్వకృత్యములోనర్పనివారిని (నాగరికునికి) నివేదించుచుండవలెను. శౌండికపాక్వమాంసిక ఔదనికరూపాజీవలు వారికిఁ దెలిసినవారి నిండ్లలోనుంచుకొని, అతివ్యయకర్తలను అత్యాహితకర్మలఁ జేయువారిని నివేదింపవలెను.

రహస్యముగ వ్రణప్రతీకారముచేయువానిని చికిత్సకుఁడును, అపథ్యకారుని గృహస్వామియు గోపస్థానికులకుఁ దెలియఁ జేసినచో దోషమునొందరు; లేనియెడలఁ దుల్యదోషులగుదురు.

(గృహస్వాములు) తమయింటికి వచ్చినవారిని తమయింటనుండి పోయినవారిని నివేదింపవలెను లేనియెడల రాత్రిదోషము (దొంగతనమువలనిదోషము) ను పొందుటయేగాక క్షేమరాత్రులందుఁ గూడ మూఁడుపణముల నిచ్చుకొనవలెను.

పథికోత్పథికులు నగరముయొక్క బహిరంతర్భాగములందలి దేవగృహ పుణ్యస్థాన వనశ్మశానములందుండు వ్రణసహితుని అనిష్టోపకరణుని బరువుచే నలసినవానిని ఆవిగ్నుని అపరిమితముగ నిద్రపోవువానిని మార్గాయాసము నొందినవానిని గ్రొత్తవానిని పట్టుకొనవలెను. ఈవిధముగనే శూన్యనివేశనావేశములందును శౌండిక ఔదనిక పాక్వమాంసిక ద్యూతపాషండా వాసములందును వెతుకవలెను.

నాలుగు భాగములుగల పగటిలో నడిమిరెండు భాగములందు గ్రీష్మఋతువులో నగ్నినిఁ జేయరాదు; చేసినవారికిఁ బణములో నెనిమిదవవంతు దండము. ఇంటివెలుపటనే (పొయ్యి) పెట్టుకొనవలెను.

గృహస్థులు తమయిండ్లయందయిదుకుండలు, ఒకకుంభము, ఒకద్రోణము, ఒకనిచ్చెన గొడ్డలి చేట అంకుశము కచగ్రహణి దృతి ని ఉంచుకొనవలెను; లేనిచోఁ బావుపణముదండము. గడ్డికప్పులను విప్పివేయవలెను. (కమ్మరులుమొదలగు) అగ్నిజీవులందఱు నొక్కచో టనే నివసింపవలెను.

గృహస్వాములు స్వగృహద్వారములందే (రాత్రియందు) యుండవలెను. రథ్యలందును చతుష్పథద్వారములందును రాజద్వారము లందును వేయికుండల నచ్చటచ్చట వరుసగ నిలుపవలెను.

అగ్నిపుట్టినచోటికి వెళ్ళని గృహస్వామికిఁ బండ్రెండుపణము లును, అద్దెకుఁగానున్నవాని కాఱుపణములును దండము.

ప్రమాదవశమున నిప్పుపెట్టినవాని కేఁబదినాలుగుపణము లును, బుద్ధిపూర్వకముగ నిప్పుపెట్టినవాని కగ్నివధయు దండము.

రథ్యలందు మన్ను (చెత్త) పోసినవానికిఁ బణాష్టభాగమును, నీటికిఁగాని బురదకుఁగాని యడ్డుగలుగఁజేసినవానికిఁ బాదపణమును దండము. ఈ నేరములరాజమార్గమందుఁజేయువారికిద్విగుణదండము.

పుణ్యస్థాన ఉదకస్థాన దేవగృహ రాజపరిగ్రహములందుఁబు రీషోత్సర్జనముచేయువానికిఁ బణోత్తరదండము, మూత్రోత్సర్జనము న కర్ధదండము. భైషజ్య, వ్యాధిభయములవలననిట్లుజరిగినచో దం డములేదు.

మార్జార శ్వనకుల సర్పప్రేతముల నగరమధ్యమునఁ బడవే యువారికి మూఁడుపణములుదండము. ఖర ఉష్ట్ర అశ్వతర అశ్వప శుప్రేతములఁ బడవేయువారి కాఱుపణములు; మనుష్యప్రేతములఁ బడవేయువారి కేఁబదిపణములు.

నిర్ణీతములుగాని ద్వారములనుండియుఁ ద్రోవలనుండియు శవమును తీసికొనిపోవువారికిఁ బూర్వసాహసదండము, ద్వారపాలకు లకు రెండువందలపణములు దండము.

శ్మశానప్రాకారముఁ దాఁటి ఖననదహనములఁ జేసినచో ద్వాదశపణ దండము.

ఆఱుగడియల రాత్రి మొదలు ఆఱుగడియల రాత్రి యుండునంత వఱకు జనులు వీధుల వెంటఁ దిరుగరాదని తూర్యశబ్దమును చేయవలెను. దానికి విరుద్ధముగఁ బ్రథమపశ్చిమయామములందు రాజగృహసమీపమునఁ దిరుగువానికి సపాదపణము అక్షణతాడనమును దండము. మధ్యమయామమునఁ దిరుగువానికి ద్విగుణదండము. వెలుపలఁ దిరుగువానికి నాలుగురెట్లు దండము.

శంకింపఁదగు ప్రదేశములందుండువానిని, శిక్షితపూర్వునిఁ బరీక్షింపవలెను.

రాజగృహసమీపమునఁ దిరుగువానికి (కోట) ప్రాకారము నెక్కువానికిని మధ్యమసాహసదండము.

సూతికాచికిత్సక ప్రేతనాగరిక తూర్యప్రేక్ష అగ్నినిమిత్తము వెళ్లువారును, దీపముతోఁ గూడ వెళ్లువారును, ముద్రిగలవారు నగ్రాహ్యులు.

స్వేచ్ఛగఁ జరింపఁదగిన రాత్రులందు నహితము ప్రచ్ఛన్నవిపరీతవేషులును ప్రవ్రజితులును దండశస్త్రహస్తులును దోషానుగుణముగ శిక్షింపఁదగియుందురు.

అవార్యులను వారించునట్టియు వారింపఁదగినవారిని వారింపనట్టియు రక్షకుల కకాలమందుఁ జరించువారికి విధింపఁబడు దండమునకు ద్విగుణమగు దండము.

(జారులగు) రక్షకులు దాసిని పట్టుకొనినచోఁ బూర్వసాహసదండము, అదాసిని పట్టుకొనినచో మధ్యమదండము, కృతాపరాధలను పట్టుకొనినచో నుత్తమదండము. కులస్త్రీని పట్టుకొనినచో వధ.

చేతనాచేతనవిషయకమగు రాత్రిదోషమును రాజునకెఱింగింపకున్నను జాగరూకుఁడు గాకున్నను నాగరికునికి దోషమునకుఁ దగిన దండము విధింపవలెను.

ఉదకస్థానమార్గభూమిచ్ఛన్నపథనప్రాకార రక్షావేక్షణమును నిత్యము చేయవలెను. నష్టప్రస్మృత అపసృతములగు ద్రవ్యముల రక్షింపవలెను.

బంధనాగారమందలి బాలురువృద్ధులువ్యాధితులుస్త్రీలుఅనాథలనగువారిని రాజు జన్మదినమందును పౌర్ణమాసులయందును విడువవలెను. పుణ్యశీలురును సమయనిబద్ధులునునగువారు దోషనిష్క్రయము నిచ్చుకొనవచ్చును.

ప్రతిదినముగాని అయిదురాత్రులకొకమారుగాని బంధనస్థులనుశోధించివారిపనులను శరీరశిక్షను హిరణ్యమును పట్టి వానివిడువవచ్చును.

క్రొత్త దేశమును జయించినపుడును యువరాజపట్టాభిషేకసమయమునను పుత్రజన్మసమయమునను బంధనస్థులవిడువవలెను.

ఇది రెండవయధికరణమగు అధ్యక్షప్రచారమున నాగరికప్రణిధియను ముప్పదియారవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి యేబదియేడవయధ్యాయము.

ఇంతటితో కౌటిలీయార్థశాస్త్రమందధ్యక్షప్రచారమను ద్వితీయాధికరణము సమాప్తము.

శుభమస్తు.

కౌటిలీయార్థశాస్త్రము

మూఁడవయధికరణము — ధర్మస్థీయము.

55-56 ప్రకరణములు.

వ్యవహారస్థాపన; వివాదపదనిబంధనము.

ధర్మస్థులు ముగ్గురును అమాత్యులు ముగ్గురును కలిసి జనపదసంధులందును సంగ్రహణములందును ద్రోణముఖములందును స్థానీయములందును వ్యవహారముల నడిపింపవలెను.

తిరోహితములును అంతరాగార నక్తారణ్యప్రదేశములందు జరిగినట్టివియును రహస్యముగను మోసముగను చేయఁబడినట్టివియు ననగు వ్యవహారములఁ బ్రతిషేధింపవలెను. అందుఁగర్తకును కారయితకును పూర్వసాహసదండము. శ్రోతలొక్కొక్కరికి దానిలో సగముదండము. శ్రద్ధేయులకు (వానినంగీకరించినవారికి) ద్రవ్యనష్టమే దండము.

ఇతరుల వినికిడిలో జరిగినట్టివియుఁ బ్రతిషేధార్థములు లేనట్టియుఁ దిరోహితములగు వ్యవహారములు సిద్ధించును.

దాయ నిక్షేప ఉపనిధి వివాహముల సంబంధించినట్టియు అనిష్కాసినులును స్వస్థచిత్తులునునగు స్త్రీలనుసంబంధించినట్టియు వ్యాధితులసంబంధించినట్టియు వ్యవహారము లంతరగారములయినప్పటికిని నవిసిద్ధించును.

సాహస అనుప్రవేశ (చౌర్యము) కలహవివాహరాజనియోగముల సంబంధించినట్టియు సందేశమున వ్యవహారములఁ జేయునట్టి వారిని సంబంధించినట్టియు వ్యవహారములు రాత్రికృతములైనను సిద్ధింపఁగలవు.

అరణ్యములందుండు సార్థవ్రజ ఆశ్రమవ్యాధచారులను సంబంధించినవ్యవహారము లరణ్యకృతములైనను సిద్ధింపఁగలవు.

ఉపధికృతములగు వ్యవహారములుసహితము గూఢాజీవులయెడ సిద్ధింపఁగలవు.

సమవాయ (సంఘ) సభ్యులలో నొకరొకరికిజరిగిన వ్యవహారములు రహస్యము లైనను సిద్ధింపఁగలవు.

వైవిధములజరుగని తిరోహితాదివ్యవహారములు సిద్ధింపఁగలవు.

పితృమాత పుత్రుఁడు పుత్రులుగలతండ్రి కులభ్రష్టుఁడగు భ్రాత అవిభక్తాంశముగల కనిష్ఠుఁడు పతియుఁబుత్రులుగలస్త్రీ దాసులు ఆహితకులు అప్రాప్తవ్యవహారులు అతీతవ్యవహారులు శిక్షితులు ప్రవ్రజితులు అంగహీనులు వ్యసనులు లోనగువ్యవహారానధికృతులొనర్చు వ్యవహారములు సిద్ధింపవు. అధికారమునుపొంది వీరు వ్యవహారమును చేసినచో నదిసిద్ధించును. ఇట్లధికారమును పొందని వారుసహితము క్రుద్ధులు ఆర్తులు మత్తులు ఉన్మత్తులు అపగృహీతులుగనుండినచో వారివ్యవహారములు సిద్ధింపవు. ఇట్టి సందర్భములలోఁ గర్తలకును కారయితలకును శ్రోతలకును ప్రత్యేకముగ యథోక్తదండముల విధింపవలెను.

స్వవర్గస్వదేశస్వకాలముల సంబంధించినట్టి వ్యవహారములన్నియు స్వయముగఁ జేయఁబడినప్పుడును సంపూర్ణాచారములు గలిగినప్పుడును శుద్ధదేశములందు జరిగినప్పుడును నమ్మఁదగిన రూపలక్షణ ప్రమాణగుణములు గలిగియుండునప్పుడును సిద్ధింపఁగలవు.

ఆదేశములు ఆధులుతప్పఁదక్కినవి స్వవర్గములోనివాఁడుగాక మఱియొకఁడు చేసినను సిద్ధించును.

— ఇది వ్యవహారస్థాపన. —

ఋణమునకు సంబంధించిన సంవత్సరము ఋతువు మాసము పక్షము దివసము కరణము అధికరణములను వ్యవహారసమస్తులగు వాదిప్రతివాదులయొక్క దేశగ్రామజాతిగోత్రనామకర్మలను వ్రాసికొని వాదిప్రతివాదుల ప్రశ్నోత్తరముల నర్థానుపూర్వ్యముగ లిఖించి వానిని పరిశీలింపవలెను.

సంబంధించిన ప్రశ్నమునువిడిచి మఱియొకవిషయములోనికిఁ బోవుట, పూర్వోక్తముగుదానిని పశ్చిమోక్తముచే విరుద్ధపఱచుట, అనభిగ్రాహ్యమగు పరవాక్యమునుగుఱించి యాలోచింపమనిచెప్పుట, ఒకవిషయముచెప్పుటకొప్పుకొని చెప్పుమనికోరినపుడు చెప్పకుండుట, తానుచెప్పుచుండిన ప్రస్తుతవిషయమునువిడిచి వేఱువిషయమునుచెప్పుట, తానుచెప్పినవిషయము సరిగాదని విడువఁజూచుట, తనసాక్షులుచెప్పినది సరిగాదని వాదించుట, సంభాషింపరానిచోటసాక్షులతో రహస్యముగ మాట్లాడుట — ఇవి పరోక్తమనునేరమునకు హేతువులు.

పరోక్తదండము పాపామొత్తమునకైదు రెట్లు. తగుసాక్ష్యము లేక స్వయంవాదము గావించువానికిఁ బది రెట్లు. సాక్షిబత్తెము మొత్తములో నెనిమిదవవంతు. ప్రయాణబత్తెమును మొత్తమునుబట్టి నిర్ణయింపవలెను. ఈ రెంటిని నియమ్యుఁడే (ఓడినవాఁడు) చెల్లింపవలెను.

కలహ సాహస సార్థ సమవాయములందుఁదప్ప నభియుక్తుఁడు (ప్రతివాది) వాదిపైఁ బ్రత్యభియోగమును దేరాదు. అభియుక్తునిపై మఱియొక) నభియోగముండఁగూడదు. అభియోక్తకృతకార్యనిశ్చయుఁడగుటచేతను అభియుక్తుఁడట్టివాఁడు కాకపోవుటచేతను ప్రతివాదిచెప్పినవిషయముల కారోజుననే వాదిజవాబియ్యనపుడు వాఁడు (అభియోక్త) పరోక్తుఁడగును. ప్రతివాది జవాబుచెప్పలేనప్పుడు వానికిమూఁడురోజులుగాని యేడురోజులుగాని యనకాశమియ్యవలెను. అప్పటికిఁగూడ జవాబియ్యలేనిచో వానికి మూఁడు మొదలు

పండ్రెండుపణములవఱకు దండమును విధింపవలెను. మూఁడుపక్షములుగడచినపిమ్మటఁగూడ జవాబు ఇయ్యలేనివానికిఁ బరోక్తదండము విధించి దావామొత్తమును వానినుండి యభియోక్తకిప్పింపవలెను. ప్రత్యుపకారాభియోగములందు మాత్రమిది యక్కఱలేదు. నిష్పతితుఁడగు నభియుక్తునికిఁగూడ నిట్లే చేయవలెను. కాలమునకనుసరిగ జవాబు చెప్పనియభియోక్త పరోక్తుఁడగును.

బ్రాహ్మణుఁడుతప్పఁ దక్కినయభియోక్త లోకితాగ్నునకుఁ బూ రక్షోఘ్నరక్షితకర్మను చేయింపవలెను.

లోకములోని చతుర్వర్ణ చతురాశ్రమములను ఖిల్లగాఁగుచుండు స్వధర్మములను రక్షించుటచేతనే రాజు ధర్మప్రవర్తకుఁడగుచున్నాఁడు.

ధర్మము వ్యవహారము చరిత్రము రాజశాసనము — ఇవి వివాదార్థనిర్ణయాధారములు. ఈనాలుగింటిలోఁ బశ్చిమములు పూర్వములను బాధింపఁగలిగియుండును. (మొదటివానికంటెఁ దరువాతి విబలవత్తరములు.)

ధర్మమునకు సత్యమును వ్యవహారమునకు సాక్షులును చరిత్రకుఁ బురుషులసాంప్రదాయమును శాసనమునకు రాజాజ్ఞయు మూలములు.

ధర్మమననుసరించి ప్రజలనురక్షించుట రాజునకు స్వధర్మమై యున్నది. అట్టివాఁడు స్వర్గము నొందును. అట్లుగాక ప్రజలనురక్షింపక వారికివినాశముఁ గలిగించురాజుయొక్క దండము మిథ్యాదండమే.

పుత్త్రునియందును శత్రునియందును సమముగ దోషమున కనుసరించి ధరింపఁబడిన దండ మొక్కటియే ఇహపరలోక రక్షకముగ నున్నది.

ధర్మ వ్యవహార చరిత్ర శాసనములననుసరించి పరిపాలించు రాజు చతురంతమగుభూమిని జయింపఁగలిగియుండును.

చరిత్రకు ధర్మశాస్త్రముతోడను ధర్మశాస్త్రమునకు వ్యవహారముతోడను విరోధముగలిగినపుడు కార్యవిషయమును ధర్మశాస్త్రమునుపట్టియే నిర్ణయింపవలెను.

కాని, రాజశాసనమునకును ధర్మమునకును పరస్పరవిరోధము కలుగునపుడు రాజశాసనమేయుచటఁ బ్రమాణముగును. ధర్మశాస్త్రములోనిపాఠ మాదరణీయముకాఁజాలదు.

(అభియోగములందు) స్వపక్షపరపక్షముల న్యాయంవాదమెల్లప్పుడు దోషసహితముగనే యుండును. కావునఁ బరిశోధనము సత్యము సాక్ష్యము శపథము — ఇవియే కార్యసాధకములు.

సాక్ష్యమునుపట్టి యెవరివాదము పూర్వోత్తరసందర్భవిరోధముగనుండునో, చారులమూలమున నెవరివాదమసత్యమని యేర్పడునో వారికిఁ బరాజయమును కల్పింపవలెను.

ఇది మూఁడవయధికరణమగు ధర్మస్థీయమున వివాదపదనిబంధమను
మొదటియధ్యాయము.
ఆదినుండి దేఁబదియెనిమిదవ యధ్యాయము.

59 ప్రకరణము.

—— వివాహవిషయము, వివాహధర్మము, స్త్రీధనకల్పము, ——
ఆధివేదనికము.

ప్రపంచవ్యవహారమునకంతకు వివాహముమూలము. కన్యనలంకరించి కన్యాదానముచేయుట బ్రాహ్మవివాహము. సహధర్మచర్యయే ప్రాజాపత్యవివాహము. రెండుగోవులను పుచ్చుకొని కన్యనిచ్చుట ఆర్షము యజ్ఞవాటమందు ఋత్విజునకుఁ గన్యనిచ్చుట దైవము. దంపతుల పరస్పరసమవాయము గాంధర్వము. శుల్కము నిచ్చికన్యనుపరిగ్రహించుట ఆసురము. బలాత్కరించితీసికొనిపోవుట రాక్షసము. నిద్రించియుండునపు డెత్తికొనిపోవుట పైశాచము.

వీనిలో మొదటి నాలుగును పితృప్రమాణములై (తండ్రిచే నంగీకరింపఁబడి) ధర్మ్యములగుచున్నవి. తక్కినవి మాతాపితృప్రమాణములు, ఏలన వారిద్దఱు దుహితయొక్క శుల్కహారులు.

వీరిలో నొకరు లేనపుడు తక్కినవారును, ఇద్దఱు లేనపుడు కన్యయును శుల్కము దీసికొనవచ్చును.

వైవాహములన్నిటిలో నందఱికిని ప్రీతినికలిగించునది యప్రతిషిద్ధము.

(జీవనాధారమగు) వృత్తియు ఆబధ్యము (అలంకారము) ను స్త్రీధనమనఁబడు. రెండువేలకంటె నెక్కువగ వృత్తి యుండవలెను. ఆబధ్యమునకు నియమములేదు. ప్రతివిధానము చేయక భర్త పరదేశమునకుఁబోయినపుడు భార్య యీధనమును తన్నుఁబుత్రులను కోడండ్రను పోషించుటకై వినియోగించుట దోషముకాదు. ప్రతిరోధక వ్యాధి దుర్భిక్ష భయములఁ దొలఁగించుకొనుటకును ధర్మకార్యములందును భర్తసహిత మీధనమును వినియోగింపవచ్చును. ధర్మవివాహితులై సంతానవంతులగు దంపతులు మూఁడు సంవత్సరములవఱకుఁ గలిసియుండినచో నీధనమును వారిరువురు ననుభవించియును భావింపవచ్చును. గాంధర్వాసురవివాహితులు వృత్తిధనము నిట్లుగలిసియనుభవించినచో సవృద్ధికముగ నిచ్చుకొనవలెను. రాక్షసపైశాచవివాహితు లట్లుచేసినచో స్తేయదండము నొందుదురు.

— ఇది వివాహధర్మము. —

భర్త మృతిచెందినపుడు ధర్మకామయగు స్త్రీ వైవాహికాభరణములను శుల్కశేషమును తత్క్షణమే పుచ్చుకొనవచ్చును. వివాహసమయమునందియ్యఁబడియుఁ దనయనుభవమునందంతవఱకు లేనట్టిద్రవ్యమును సవృద్ధికముగఁ దీసికొనవచ్చును. కుటుంబకామయగు స్త్రీ నివేశకాలమునందు (పునర్వివాహకాలమునందు, శ్వశురపతిదత్తములగు ధనమును పుచ్చుకొనవచ్చును. దీనిని ప్రవాసప్రకరణమునందు నివేశకాలమునుగుఱించి చెప్పఁబడును. శ్వశురుఁడిష్టపడనిపురుషుని (పునర్)

వివాహము చేసికొనినచో శ్వశురపతిదత్తమగు ధనమునకు హక్కు లేదు. జ్ఞాతులవద్దనుంపఁబడిన ద్రవ్యమును యథాగ్రహీతముగ జ్ఞాతులిచ్చుకొనవలెను. న్యాయముగ స్త్రీనివేశము చేసికొనునపుఁడామెయొక్క ధనము నట్టివాఁడు రక్షింపవలెను.

వృత్తిధనమును స్వీకరించినస్త్రీకిఁ బతిదాయమందు హక్కు లేదు. ధర్మకామ దానిననుభవింపవచ్చును. పుత్రవతియగుదానికి స్త్రీధనమందు హక్కు లేదు; ఆధనమును పుత్రులు తీసికొనవచ్చును.

పుత్రపోషణమునకని ధనమును తీసికొనినపుడు దానిని వారి నిమిత్తముగనే వృద్ధిపొందింపవలెను. పురుషసంతానముగల స్త్రీలు భర్తృదత్తమగు స్త్రీధనమును పుత్రులకొఱకై యుంపవలెను. స్వేచ్ఛగ ననుభవింపఁదగిన స్త్రీధనమునుసహితము పుత్రులపేరనే యుంపవలెను.

అపుత్రురాలగు విధవ పతిశయనమును పాలించుచు గురుసమీపమందు [illegible]ాంతమువఱకు స్త్రీధనము ననుభవించుచుండవలెను; స్త్రీధనమాపద్ధర్మమేగదా? మరణాంతమా ధనమును జ్ఞాతులుతీసికొనవచ్చును.

భర్త జీవించియుండఁగ మృతినొందిన స్త్రీయొక్క ధనమును పుత్రులును పుత్రికలును పంచుకొనవలెను. పుత్రులు లేనపుడు పుత్రికలును వారుగూడ లేనపుడును భర్తృదత్తమగుశుల్కమును భర్తయు బంధుదత్తమును బంధువులును పుచ్చుకొనవలెను.

—ఇది స్త్రీధనకల్పము.—

భార్య వంధ్యయగునపుడెనిమిదిసంవత్సరములవఱకును, మృతశిశువును ప్రసవించునపుడుపదిసంవత్సరములవఱకును, ఆడపిల్లలను ప్రసవించునపుడు పండ్రెండు సంవత్సరములవఱకును నిరీక్షించి పిమ్మటఁ బుత్రార్థియగువాఁడు వివాహము చేసికొనవచ్చును. పైవిధముగ నిరీక్షింపక పెండ్లి చేసికొనునపుడు శుల్కమును స్త్రీధనమును నష్టపూరణమును భార్యకునిచ్చుకొని యిరువదినాలుగుపణముల దండమును

(రాజునకు) చెల్లింపవలెను.

స్త్రీలు పుత్రసంతతికేగనుక వివాహకాలమందు శుల్కము పొందనిభార్యలకు సహితము శుల్కప్రమాణధనమును నష్టపూర్వ ద్రవ్యమును అనురూపమగువృత్తిద్రవ్యము నిచ్చుకొనుచు [illegible] నైనఁ బెండ్లియాడవచ్చును.

ఋతుకాలమందు వీరిలో వివాహమునుపట్టి ... ను జీవత్పుత్రయైనను తొలుతఁ బొందవలెను. తీర్థ ... భార్యను పొందనివానికిఁ దొంబదియాఱుపణములు దం ... వతియు ధర్మకామయు వంధ్యయు సాధువు నిరజస్క ... నచో వానినిఁ బొందనక్కఱలేదు. అకాముఁడగు పు ... ఉన్మత్తను పొందనక్కఱలేదు; కాని పుత్రార్థియై యట్టి ... పొందవలెను.

నీచుఁడు పరదేశగతుఁడు రాజద్రోహి ఘాతముచేయుఁడు నవాఁడు పతితుఁడు నపుంసకుఁడు నగు పతులను విడువవచ్చును.

ఇది మూఁడవయధికరణమగు ధర్మస్థీయమున వివాహవిషయమందలి
వివాహధర్మము, స్త్రీధనకల్పము, అధివేదనికమును
రెండవయధ్యాయము.
ఆదినుండి యేఁబదితొమ్మిదవ యధ్యాయము.

59 ప్రకరణము.

{ వివాహవిషయము, శుశ్రూషాభర్మపారుష్య ద్వేష
అతిచారఉపకారవ్యవహార ప్రతిషేధములు. }

పండ్రెండు సంవత్సరములవఱకు స్త్రీకిని పదునాఱుసంవత్సరములవఱకుఁ బురుషునికిని వ్యవహారయోగ్యతకలుగఁజాలదు. అటు పిమ్మట వారు పరస్పరశుశ్రూషలఁ జేసికొననిచో స్త్రీకిఁ బండ్రెండుపణములును పురుషుని కిరువదినాలుగుపణములును దండము.

కాలనియమము లేక భర్మమును పొందుటకు హక్కు గల స్త్రీకి గ్రాసాచ్ఛాదనమును కాని పురుషుని యాదాయము ననుసరించి దాని కంటె నధికముగ భరణద్రవ్యమును కాని ఇచ్చుకొనవలెను. కాలనియమమున్నప్పుడును శుల్క స్త్రీధన ఆధివేదనికముల నియ్యనప్పుడు పురుషుని యాదాయము ననుసరించియే మొత్తమునిప్పింపవలెను. ప్రవ్రజితయై భర్తను వదలి స్వతంత్రముగ జీవనము చేయు స్త్రీ భర్తనుండి భరణమున కభియోగము దేరాదు.

— ఇది భర్మ. —

వినష్టే వ్యంగే అపితృకే అమాతృకే అనుసంబోధనలచే స్త్రీకి వినయము నేర్పవలెను. (పిమ్మట) వేణుదళరజ్జుహస్తములలో దానిచేత బృష్ఠమునందు మూడుమార్లుకొట్టవలెను. ... [illegible] దండమును ... వలెను. పైకి దోషముకనఁబడకున్నను భర్త్రాదులయెడ నీర్ష్యగ స్త్రీలకును బాహ్యవిహారములందును ద్వారములందు ... యందు మనలవాటు పడినవారికిని యథానిర్దిష్టముగు దండమును విధింపవలెను.

ఇది పారుష్యము.

భర్తను ద్వేషించునట్టియు సప్తార్తవయునట్టియు నన్యునిఁగోరునట్టియు స్త్రీ వెంటనే తనయలంకారద్రవ్యముల భర్తకు నిచ్చి భర్త మఱియొక తెను పొందుట కంగీకరింపవలెను.

భార్యపై ద్వేషించినభర్త యది (భార్య) భిక్షుకీ సంరక్షక జ్ఞాతికులములతో నొకచోట నుండుట కంగీకరింపవలెను.

న్యాయముగఁ జూచియే నమ్మఁదగిన సవర్ణాపసర్పుల సంసర్గము విషయమునను మైథునాపహారవిషయమునను భార్యపై మిథ్యాపవాదము చేయుభర్తకుఁ బండ్రెండు పణములు దండము.

భర్తను ద్వేషించు భార్య వానియనుజ్ఞలేనిదే వానినివిడువఁగూడదు. అట్లే భార్యను ద్వేషించు భర్త నహితముదానిని విడువఁగూడదు. భార్యాభర్తలకుఁ బరస్పర ద్వేషము కలిగినప్పుడు పరస్పర

మును విడుచుకొనవచ్చును. భార్య తనకపాయము కలిగించునను శంకచేదానిని భర్త విడువందలంచినపుడు తనద్రవ్యమునువిడుచుకొని వెళ్లిపోవలెను. ధర్మవివాహములలో మాత్ర మిట్టిమోక్షము జరుపం గూడదు.

దూషితములగు మద్యపాన దర్పక్రీడలందు బ్రవర్తించు స్త్రీకి మూండుపణములు దండము. పరస్త్రీలంజూచుటకును వారితో విహరించుటకును (భర్తయనుజ్ఞనొందక) పగటివేళ వెళ్లుస్త్రీకి ఆఱుపణములును, పురుషులంజూచుటకును వారితోవిహరించుటకును వెళ్ళుస్త్రీకిం బండ్రెండుపణములును, ఇట్టిపనుల రాత్రివేళనొనరించినపుడు ద్విగుణముగను దండము.

సుప్తుండును మత్తుండును నగుభర్తను బలాత్కరించునపుడును ద్వారమునఁజనువానిని లాగినపుడును భార్యకు ద్వాదశపణదండము. రాత్రి పయికి వెడలిపోయినచో ద్విగుణదండము.

మైథునార్థముగ స్త్రీపురుషులు విలాసచేష్టలొనర్చినను రహస్యముగ సంభాషించినను వారిలో స్త్రీలకిరువదినాలుగు పణములు పురుషులకు ద్విగుణముగను దండము. కేశనీవీదంతనఖావలంబనములుచేయుస్త్రీకిం బూర్వసాహసదండము. అట్టిపురుషునికి ద్విగుణదండము.

శంకితస్థానమందు సంభాషించినపుడు స్త్రీకిం బణదండమునకు బదులు గ్రామమధ్యమందు నిలుపంబెట్టి చండాలుండిఱువైపులనైదు కశాహతులం గొట్టవలెను.

ఇవి అతిచారములు.

ప్రతిషిద్ధులగు స్త్రీపురుషు లన్యోన్యోపకారముగ క్షుద్రకద్రవ్యముల నిచ్చుకొనునపుడు ద్వాదశపణములును స్థూలకద్రవ్యముల నిచ్చుకొనునపు డిరువదినాలుగుపణములును హిరణ్యసువర్ణముల నిచ్చుకొనునపు డేంబదినాలుగుపణములును స్త్రీకిదండము. పురుషునికి ద్విగుణదండము. అగమ్యులగు స్త్రీపురుషుల విషయమున నర్థ

దండము. ప్రతిషిద్ధవ్యవహారవిషయమునఁగూడ నిట్లే చేయవలెను.

ఇది ప్రతిషేధము.

రాజద్రోహము నొనర్చినపుడును అతిచారము గావించినపుడును స్వయముగఁ దొలఁగిపోయినపుడును స్త్రీకి స్త్రీధనమందును ఆహితమందును శుల్కమందును హక్కు పోవును.

ఇది ధర్మస్థీయమున వివాహవిషయమందలి
శుశ్రూషాభర్మపారుష్యద్వేషాతిచారోపకారవ్యవహారప్రతిషేధములను
మూఁడవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి యిరువదవయధ్యాయము.

59 ప్రకరణము.

{ వివాహవిషయము, నిష్పతనము, పథ్యనుసరణము, హ్రస్వప్రవాసము, దీర్ఘప్రవాసము. }

భర్తృకృతవిప్రకారమువలనఁ దప్పఁ దక్కిన సమయములందుఁ బతిగృహమునుండి వెడలిపోయినట్టి స్త్రీ కాఱుపణములు, ప్రతిషిద్ధ యయ్యును నిట్లొనర్చునపుడు పండ్రెండుపణములును దండము. పొరుగిల్లు దాటి వెళ్లు స్త్రీ కాఱుపణములు దండము. పొరుగింటివారిని తన యింటిలోనికి రానిచ్చినను, భిక్షుకులనుండి భిక్షను గ్రహించినను వైదేహకులనుండి వారిపణ్యమును తీసికొనినను ద్వాదశపణదండము. ప్రతిషిద్ధయై పైవిధముగ నొనర్చినచోఁ బూర్వసాహసదండము. నలుప్రక్కలనుండు గృహములదాటి వెళ్లునపు డిరువదినాలుగుపణములు దండము.

ఆపదలందుఁ దప్పఁ దక్కినపుడు పరభార్యలకు స్వగృహమందవకాశమిచ్చిన స్త్రీకి యుక్తదండమును విధింపవలెను. ఆమెచే వారింపఁబడియు, ఆమెకుఁ దెలియకయు నిట్లుప్రవేశించినపుడామెకు దోషము లేదు.

పతిజ్ఞాతి తగుమనుష్యుఁడు గ్రామికుఁడు సంరక్షకుఁడు భిక్షుకి స్వకులస్థుఁడు— వీరిలోనొకరెని విప్రవాసాగిశంకగలిగినపుడు రక్షణము నకై పొందుట తప్పులేదు, అనిఆచార్యులు.

జ్ఞాతికులమునందనేక పురుషులుందురుగాన వారిలోయోగ్యా యోగ్య పురుషుల నెఱుఁగుట పతివ్రితల కెట్లవకాశమగునని కౌటి ల్యుఁడు.

ప్రేత వ్యాధి వ్యసన గర్భనిమిత్తముగ జ్ఞాతికులమును పొం దుట ప్రతిషిద్ధముకాన్ను. ఇట్టినిమిత్తములందు వారించువానికి ద్వా దశపణదండము. అట్లువెళ్లి యచటనేదాగియుండు స్త్రీ స్త్రీధనము ను విడుచుకొనవలెను. దానినిదాచుజ్ఞాతులు శుల్కశేషమును వద లుకొనవలెను.

ఇది నిష్పతనము.

పతికులమునువిడిచి గ్రామాంతరమునకుఁ బోయిన స్త్రీ పం డ్రెండుపణముల దండమునిచ్చుకొనుటయేగాక స్థాప్యాభరణములఁ గూడ విడుచుకొనవలెను.

భర్మదాన తీర్థయాత్రలందుఁదప్పఁ దక్కినసమయములందు గమ్యపురుషునితోఁగూడఁ గలిసివెళ్ళిన స్త్రీకి నిరువదినాలుగు పణము లును సర్వధర్మలోపమును దండములు. వీరు తుల్యశ్రేయస్కులు ను పాపులునునైనచో మధ్యమదండము. పురుషుఁడు బంధువైనచో నదండ్యుఁడు, గాని వలదనునపుడు తీసికొనివెళ్ళినచో నర్ధదండము య్యవలెను.

మార్గమందును గహనప్రదేశమందును గూఢదేశమందును పరపురుషునితో స్త్రీగలిసినపుడును మైథునార్థమై శంకితప్రతిషిద్ధుల మార్గమునననుసరించినపుడును సంగ్రహణదోషమని యెఱుంగవలెను.

మార్గమధ్యమందు నటనర్తకగాయకమత్స్యబంధకగోపాలక శౌండికులతోడను స్త్రీలతోఁబ్రయాణముచేయు నితరపురుషులతో డను కలిసికొనుట దోషముకాదు

నిషేధింపఁబడినపుడు పైపురుషులు స్త్రీనితీసికొనిపెళ్ళినచో నట్టివారికిని వారితోఁగలిసివెళ్ళిన స్త్రీలకును నర్థదండము.

ఇది పథ్యనుసరణము.

హ్రస్వప్రవాసులగు శూద్రవైశ్యక్షత్రియబ్రాహ్మణుల భార్య లప్రజాతలైనచో నొకసంవత్సరమును, ప్రజాతలైనచో సంవత్సరాధికముగను నిరీక్షించియుండవలెను. జీవనాధారమేర్పఱుపఁబడిన వారు ద్విగుణముగ నిరీక్షింపవలెను. అట్టి జీవనాధారములేనివారినిఁ దగుమనుష్యులగుజ్ఞాతులు నాలుగుగాని యెనిమిదిగాని సంవత్సరములు పోషించి, పిమ్మటవారినుండి శుల్కద్రవ్యమును తీసికొని వారిని స్వేచ్ఛగ వదలిపెట్టవలెను. అధ్యయనసంపన్నుఁడగు బ్రాహ్మణుని కొఱ కాతనిభార్య యప్రజాతయైనచోఁ బదిసంవత్సరములును ప్రజాతయైనచోఁ బండ్రెండు వత్సరములును, రాజపురుషునికొఱకైవానిభార్య యాయుఃక్షయాంతముగను నిరీక్షింపవలెను. సవర్ణునివలన సంతానమొందిన స్త్రీ యపవాదము నొందఁగూడదు. కుటుంబవృద్ధికి లోపముగలిగినపుడును తగుమనుష్యులచే విడువఁబడి యాపత్తుఁబొందినపుడు జీవితార్థముగను స్త్రీ యిష్టమువచ్చినవానిని పొందవచ్చును. ధర్మవివాహమందుఁ బరిగ్రహించినకుమారి ప్రోషితుఁడగుభర్తను జీవించియుండినట్లు తెలియుచుండినచో నట్టిస్థితిప్రకటముగానప్పుడు సప్తతీర్థములవఱకును ప్రకటమైనప్పుడు సంవత్సరమువఱకును ప్రోషితుఁడశ్రూయమాణుఁడైనచో నైదుతీర్థములును శ్రూయమాణుఁడైనచోఁ బదితీర్థములును శుల్కములో నొకభాగమునుమాత్రమిచ్చి ప్రోషితుఁడై యశ్రూయమాణుఁడైనచో మూఁడుతీర్థములును శ్రూయమాణుఁడైనచో సప్తతీర్థములును పూర్ణముగశుల్కమునిచ్చి ప్రోషితుఁడై యశ్రూయమాణుఁడైనచో నైదుతీర్థములును శ్రూయమాణుఁడైనచోఁ బదితీర్థములును నిరీక్షించియుండవలెను. తీర్థోపరోధము ధర్మనాశము గావునఁ బైకాలములతిక్రమించినపుడు ధర్మాధికారులచే విడువఁబడి యిష్టమువచ్చిన

వారినిఁ బొందవచ్చును.

దీర్ఘప్రవాసుఁడు ప్రవ్రజితుఁడు మృతుఁడు—వీరిభార్యలప్రజాతలైనచో నేడుతీర్థములును ప్రజాతలైనచో సంవత్సరమును నిరీక్షింపవలెను. పిమ్మటఁ బతిసోదరునిఁ బొందవచ్చును. భర్తృసోదరులనేకులుండినచో భర్తకాతరువాతవానిని ధార్మికుని భర్మసమర్థునిఁ గనిష్ఠుని అభార్యుని—వీరిలోనొకరినివివాహమాడవచ్చును. భర్తకుసోదరులు లేనప్పుడు సపిండునిఁగాని తత్తుల్యునిఁగానిపొందవచ్చును. సపిండతుల్యులనేకు లుండునపుడాసన్నక్రమమున ననుసరించి వివాహము చేసికొనవలెను. సంతానముకొఱకై పైవాయాదులనతిక్రమించి మఱియొకనినిగ్రహించినపుడు స్త్రీకిని వివాహమాడిన పురుషునికిని దాతకును ననుజ్ఞయిచ్చినవానికిని సంగ్రహాత్యయమునువిధింపవలెను.

ఇది ధర్మస్థీయమున వివాహసంధర్భమందు నిష్పతనము పథ్యనుసరణము
హ్రస్వప్రవాసము దీర్ఘప్రవాసమను
నాలుగవయధ్యాయము. వివాహవిషయము సమాప్తము.
ఆదినుండి యిరువదియొకటవ యధ్యాయము.

60 ప్రకరణము.

దాయవిభాగమందు దాయక్రమము.

తలిదండ్రులును వారిపూర్వులునుగలవుతు ప్రులస్వతంత్రులు. వారుగతించినపిమ్మట వంశక్రమాగతద్రవ్యములను పితృక్రమమున ననుసరించి దాయవిభాగము గావింపవలెను. పితార్జితద్రవ్యసహాయమునఁగాక స్వయముగ నార్జించిన తక్కినద్రవ్యమంతయు నవిభాజ్యము.

పిండము నాలుగవపురుషాంతమునఱకు నవిచ్ఛిన్నమగుటచే నవిభక్తులగుపుత్రపౌత్రులు వంశక్రమాగతద్రవ్యమందంశభాక్కులగుదురు. (నాలుగవ పురుషాంతరమునకావల) పిండము విచ్ఛిన్న

మయినపుడు సమముగ నందఱుఁ బంచుకొనవలెను.

పితృద్రవ్యము లేనివారును పితృద్రవ్యమును విభజించుకొనిన వారును మఱలఁగలిసిజీవించుచున్నచో వారుసమముగఁబంచుకొనవలెను; అందు ద్రవ్యమును వృద్ధిఁబొందించినవాఁడు వృద్ధ్యంశమును పొందవలెను.

అపుత్రునియొక్క ద్రవ్యమును వానిసోదరులును సహజీవులును వానిరిక్థము (స్థిరాస్తి) వానికన్యలును తీసికొనవలెను.

పుత్రవంతునిద్రవ్యమును ధర్మవివాహమువలనఁబుట్టిన వాని పుత్రులును (అట్టివారు లేనపుడు) పుత్రికలును వీరు లేనపుడు జీవించి యున్న తండ్రియుఁ దండ్రి లేనపుడు సోదరులును సోదరపుత్రులును తీసికొనవలెను. తండ్రిలేని సోదరులనేకులున్నప్పుడు వారందఱుదానిని పంచుకొనవలెను. భ్రాతృపుత్రులు వారితండ్రిభాగమునుమాత్రము తీసికొనవలెను. పలువురుతండ్రులుగల సోదరులకు వారితండ్రులనను సరించి భాగమువచ్చును. పితృభ్రాతృభ్రాతృపుత్రులలోఁ గ్రమముగ మొదటివారు జీవించియున్నప్పుడు తర్వాతివారికిహక్కు లేదు. అట్లే సోదరులలో జ్యేష్ఠకనిష్ఠులవిషయమునఁగూడ గ్రహించునది.

తండ్రి తాను జీవించియుండఁగనే విభాగముగావించినచో నెవ్వరికిఁగాని యధికముగ నియ్యరాదు. కారణము లేక నెవ్వనిని వేఱు పెట్టరాదు. తండ్రిలేనపుడు జ్యేష్ఠభ్రాతలు మిథ్యావృత్తులుగానికనిష్ఠుల ననుగ్రహింపవలెను.

ప్రాప్తవ్యవహారులే దాయవిభాగమును చేసికొనవలయును. అప్రాప్తవ్యవహారులయొక్క భాగమును విశుద్ధముగవిభజించువారికి వ్యవహారజ్ఞానమువచ్చునంతవఱకు దానినిమాతృబంధువులవద్దఁగాని గ్రామవృద్ధులవద్దఁగాని యుంచవలెను. ప్రోషితునిభాగవిషయమునఁ గూడ నిట్లేచేయవలెను. అవివాహితులకు వివాహితులతో సమము గ నైవేశనికమును (వివాహవ్యయమును) కన్యలకుఁ బ్రాదానికమును

నిచ్చుకొనవలెను. ఋణారిక్థముల నన్నిటిని సమముగఁ బంచుకొనవలెను.

నిష్క్రించను లుదపాత్రములసహితము పంచుకొనవలయు నని యాచార్యులు. ఇది యవసరముకాదు, అర్థమున్నప్పుడే పంచుకొనవలయునుగాని లేనిచోఁ బంచుకొనుటయేల? అని కౌటిల్యుఁడు.

“ఇంతధనము సామాన్యము, దీనిలో నొక్కొకనికినింతయంశము” అని సాక్షులవద్దఁజెప్పిపంచుకొనవలెను దుర్విభక్తము అన్యోన్యాపహృతము అంతర్హితము అవిజ్ఞాతోత్పన్నము నగుద్రవ్యమును మఱలఁ బంచుకొనవలెను.

స్త్రీధనము (అగ్నిసంస్కారముజరుగని) ప్రేతద్రవ్యము శ్రోత్రియభిన్నమగు కదర్యునిద్రవ్యములుతప్ప దాయాదులులేని తక్కిన వారిద్రవ్యమును రాజుతీసికొనవలెను. శ్రోత్రియద్రవ్యమును త్రైవిద్యులకియ్యవలెను.

పతితుఁడు పతితసంతానము క్లీబుఁడు జడుఁడు ఉన్మత్తుఁడు అంధుఁడు కుష్ఠియు — వీరికంశములేదు. భార్యలసొత్తు జడత్వాదిదోషములులేనివారి సంతానమునుచెందును. పతితుఁడుతప్పఁదక్కిన వారికి గ్రాసాచ్ఛాదనములమాత్రమియ్యవలెను

కృతదారులగు పైపతితాదులకు సంతానములేనప్పుడు వారి బంధువులువారికిఁ బుత్రులఁగలిగించి వారియంశముల నిప్పింపవలెను.

ఇది ధర్మస్థీయమున దాయవిభాగః ప్రయమంపలి దాయాక్రమమను

నైదవయధ్యాయము.

ఆదినుండి యఱువదిరెండవ యధ్యాయము.

60 ప్రకరణము.

అంశవిభాగము

ఏక స్త్రీపుత్రులగు బ్రాహ్మణులలో మేకలును క్షత్రియుల లోగుఱ్ఱములును వైశ్యులలోగోవులును శూద్రులలో గొఱ్ఱెలును

జ్యేష్ఠాంశము. వానిలోనంగవికలములు మధ్యమాంశము. భిన్నసణములు కనిష్ఠాంశము. చతుష్పాజ్జంతువులు లేనపుడు రత్నములు తప్పఁ దక్కినద్రవ్యములలోఁ బదియవవంతును జ్యేష్ఠుఁడు తీసికొనవచ్చును. జ్యేష్ఠుఁడు పితృఋణమునుతీర్చెడి సంబంధముగలవాఁడుగదా? ఇదియాశసనవిభాగము.

తండ్రిమరణానంతర మాతనియానాభరణములు జ్యేష్ఠునకును శయనాసనములు కంచములుమధ్యమునకును కృష్ణధాన్యములు ఇనుపపాత్రములు గోశకటము కనిష్ఠునకును చెందవలెను. మిగిలినద్రవ్యమును సమముగఁ బంచుకొనవలెను.

అప్పచెల్లెండ్రంశభాక్కులు కానేరరు; గాని తల్లిమరణానంతర మామెయొక్క కాంస్యాభరణములు వారిని చెందును. జ్యేష్ఠుఁడు నపుంసకుఁడైనచో జ్యేష్ఠాంశములో మూఁడవవంతును అన్యాయవృత్తియైనపుడు నాలుగవవంతును పొందవలెను. నివృత్తధర్మకార్యుఁడును కామాచారుఁడునునైనచో సర్వమును విడుచుకొనవలెను. మధ్యమకనిష్ఠుల విషయమునఁగూడ నిట్లేయని యెఱుంగునది. వీరిలో మానుషోపేతుఁడు జ్యేష్ఠాంశమందు సగముతీసికొనవచ్చును.

నానా స్త్రీపుత్రుల విషయము:—

ఇద్దఱుభార్యలను విధ్యుక్తముగగ్రహించి నను గ్రహింపకపోయినను వారిద్దఱు కన్యలుచేయఁదగువిధులనుచేసినను చేయకపోయినను వారిలో నెవరికి ముందుపుత్రుఁడుజనించునో యతనికేజ్యేష్ఠాంశము. మఱియుఁ గవలపుత్రులలో నుత్పత్తిక్రమమునననుసరించియే జ్యేష్ఠభావము.

సూతమాగధవ్రాత్యరథకారులగు పుత్రులకైశ్వర్యమునుపట్టియే విభాగము. తక్కినవారు వీరిననుసరించి జీవింపవలయును. అస్వతంత్రులగువారు (పంచుకొనవలసినపుడు) సమముగఁ బంచుకొనవలెను.

(బ్రాహ్మణుఁడు) నాలుగువర్ణములలోని స్త్రీలను పెండ్లాడినపుడు వారివలనఁగలిగిన పుత్రులలో బ్రాహ్మణీపుత్రుఁడు నాలుగంశములను క్షత్రియాపుత్రుఁడు మూఁడంశములను వైశ్యాపుత్రుఁడు రెండంశములను శూద్రాపుత్రుఁడొక యంశమును తీసికొనవలెను. క్షత్రియులు వైశ్యులు క్రమముగ మూఁడు రెండు వర్ణములలోని స్త్రీలను పెండ్లాడినపుడుకూడ నిట్లే యనిగ్రహించునది.

బ్రాహ్మణుని యనంతరాపుత్రుఁడు (క్షత్రియ స్త్రీయందుఁబుట్టినవాఁడు) మానుషోపేతుఁడైనచోఁ దుల్యాంశమును తీసికొనవలయును. ఇట్లే క్షత్రియవైశ్యుల యనంతరాపుత్రులు మానుషోపేతులయినపుడు తుల్యాంశమునుకాని యర్ధాంశమునుకాని పుచ్చుకొనవలెను తుల్యాతుల్యులగు భార్యలలో నొక్కతెకే పుత్రుఁడుగలిగినపుడతఁడంతయుఁదీసికొని బంధువులఁబోషింపవలెను.

బ్రాహ్మణునకొకశూద్రస్త్రీయందే (పారశవ) పుత్రుఁడుగలిగినపుడతఁడు మూఁడవవంతును స్వధానిమిత్తముగ నాసన్నుఁడగు కుల్యుఁడుగాని సపిండుఁడుగాని తక్కిన రెండువంతులను తీసికొనవలెను. ఆసన్నులులేనపుడు తండ్రియొక్క గురువైనను శిష్యుఁడైనను నా రెండుభాగములఁ దీసికొనవచ్చును. లేక వాని సెలవుపైఁ దనసగోత్రుఁడుగాని మాతృబంధువుగాని వాని క్షేత్రమునందు సంతానము గనవచ్చును. అప్పుడా సంతతి కాధనముచెందును.

ఇది ధర్మస్థీయమున దాయవిభాగవిషయమందంశవిభాగమను

నాలవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి యఱువదిమూఁడవయధ్యాయము.

60 ప్రకరణము.

పుత్రవిభాగము

పరునిచే స్వక్షేత్రమం దుంపఁబడి బీజము క్షేత్రవంతునిదే (అసంతానము క్షేత్రవంతునిదేయనుట) యని యాచార్యులు.

తల్లి భస్త్రికవంటిదగుటచే రేతస్సేచనిచో వానిసంతానమని మఱికొందఱు.

బీజక్షేత్రములురెండును సమానములేయని కౌటిల్యుఁడు.

విధ్యుక్తముగఁ బరిగ్రహింపఁబడిన స్త్రీయందుఁ దనకుఁబుట్టినవాఁడౌరసుఁడు. పుత్రికాపుత్రుఁడతనితో సమానుఁడు. నియుక్తుఁడగు సగోత్రునివలనఁగాని యన్యగోత్రునివలనఁగాని తనక్షేత్రమందుఁబుట్టినవాఁడు క్షేత్రజపుత్రుఁడు; వీనిని కనినవానికి వేరుసంతానము లేనపుడు ఇరువురుతండ్రులకితఁడేకుమారుఁడై ద్విగోత్రుఁడై యిద్దఱకును పితృకర్మఁజేసి వారిద్దఱిద్రవ్యమునకు హక్కుఁగలవాఁడగును. బంధువులగృహమందు గూఢజాతుఁడగు గూఢజుఁడు క్షేత్రజునితోఁదుల్యుఁడు; బంధువులచే విడువఁబడినపుడతనినెవ్వఁడుసంస్కరించునో వానికాతఁడు పుత్రుఁడగును. కన్యకుఁబుట్టినవాఁడు కానీనుఁడు. గర్భిణియగుదానిని పెండ్లాడినపుడు దానికిఁబుట్టినవాఁడు సహోఢుఁడు. పునర్వివాహముగఁ బెండ్లాడినదానికిఁ బుట్టినవాఁడు పౌనర్భవుఁడు.

స్వయంజాతుఁడు పితృబంధువులకు దాయాదుఁడగును పరజాతుఁడు సంస్కర్తకేగాని బంధువులకు దాయాదుఁడు కానేరఁడు. తల్లిదండ్రులచే నుదకపూర్వముగ నియ్యఁబడినదత్తుఁడుగూడ సంస్కర్తకేదాయాదుఁడగును. స్వయముగఁగాని బంధువులమూలమునఁగాని పుత్రభావమున నొకనినొందినవాఁడుపగతుఁడు. పుత్రత్వమునందధికృతుఁడయినవాఁడు కృతకుఁడు. పుత్రుఁడుగఁ గొనఁబడినవాఁడు క్రీతుఁడు.

ఔరసుఁడుపుట్టినచో (అనౌరసులగు) సవర్ణులు తృతీయాంశమునందును అసవర్ణులు గ్రాసాచ్ఛాదనమాత్రమందును హక్కుఁగలిగి యుందురు. బ్రాహ్మణక్షత్రియుల కనంతరయందుఁ బుట్టినవారుసవర్ణులు, ఏకాంతరయందుఁ బుట్టినవారసవర్ణులు. బ్రాహ్మణునికి వైశ్యయందుఁబుట్టినవాఁడంబష్ఠుఁడు; శూద్రయందుఁ బుట్టినవాఁడు

నిషాదుఁడు లేక పారశవుఁడు. క్షత్త్రియునకు శూద్రయందుఁబుట్టినవాఁడు ఉగ్రుఁడు. వైశ్యునకు శూద్రయందుఁబుట్టినవాఁడు శూద్రుఁడే.

అచరితవ్రతులకు సవర్ణాలందుఁ బుట్టినవారు వ్రాత్యులు.

ఇవి యనులోమములు.

శూద్రుని కుత్తమజాతి స్త్రీలయందుఁ బుట్టినవారు క్రమముగ ఆయోగవ క్షత్త చండాలులగుదురు. వైశ్యునికిఁ బుట్టినవారు మాగధవైదేహకులగుదురు. క్షత్త్రియునకుఁ బుట్టినవారు సూతులు. పౌరాణికులగు సూతమాగధులిట్టివారుగారు. వారు బ్రహ్మక్షత్త్రజాతి వారికంటె నధికులు. ప్రతిలోమజులగు వీరందఱు స్వధర్మమును రాజు విడుచుటచేఁ బుట్టుచున్నారు.

ఉగ్రునికి నిషాదియందుఁ బుట్టినవాఁడు కుటకుఁడు. నిషాదున కుగ్రస్త్రీయందుఁ బుట్టినవాఁడు పుల్కసుఁడు. వైదేహకయం దంబష్ఠునికిఁ బుట్టినవాఁడు వైణుఁడు. అంబష్ఠయందు వైదేహకునికిఁబుట్టినవాఁడు కుశీలవుఁడు. ఉగ్రునికి క్షత్తయందుఁ బుట్టినవాఁడు శ్వపాకుఁడు. వీరును మఱికొందఱును అంతరాళులు.

వైణ్యుఁడు వృత్తిచే రథకారుఁడు. వైణ్యులు స్వజాతియందే వివాహముచేసికొని తమపూర్వులవృత్తము ననుసరించి వర్తించుచు స్వధర్మము నిలుపుకొనవలెను. వీరు శూద్రులుగఁగాని చండాలులు తప్పఁదక్కిన హీనజాతివారుగఁగాని వ్యవహరింపఁబడుదురు.

ఈ రీతిగఁ గులధర్మముల ననుసరించి ప్రజలు ప్రవర్తించునట్లు రాజు పరిపాలించినయెడల నతఁడు స్వర్గముఁబొందును, లేనిచో నరకమునఁబడును.

అంతరాళులలో దాయవిభాగము సమము.

దేశజాతిసంఘగ్రామములందుఁ జాటింపఁబడు ధర్మము ననుసరించి దాయవిభాగము చేసికొనవలెను.

ఇది ధర్మస్థీయమున దాయవిభాగమందలి పుత్త్రవిభాగమను

సప్తమాధ్యాయము.

ఇంతటితో దాయవిభాగము సమాప్తము.
ఆదినుండి యఱువదినాలుగవ యధ్యాయము.

61 ప్రకరణము

గృహవాస్తుకము

వాస్తువివాదములను చుట్టుపట్టులనుండెడివారి సాక్ష్యముపై విచారింపవలెను. గృహము క్షేత్రము ఆరామము సేతుబంధము తటాకము ఆధారము — ఇవియన్నియు వాస్తువిశేషములు. గృహముచుట్టును నినుపగడియలనమర్చి కట్టుటయే సేతువు. సేతుభోగానుకూలముగ నింటినికట్టవలెను. పరులవేశ్మములనాక్రమింపక క్రొత్తయిండ్లను కట్టుకొనవలెను.

రెండరత్నులలోతును మూఁడడుగుల వెడల్పునుకల ప్రహాదును వేయవలెను. ప్రసూతికై పదిదినములుపయోగించుటకుఁగాను కట్టఁబడిన శాలలందుఁదప్ప దక్కినయిండ్లలో నాఁపికపానగృహమును ఉదకముపోవుటకు మార్గము అవస్కరము (పెంటపోయుటకుఁజోటు) నుండవలెను. ఇట్లు చేయనివారికిఁబూర్వసాహసదండము. ఇట్లే కల్యాణకృత్యములందు గదులు గోతులు ఆచామోదకమార్గములు లోనగువాని నిర్మించుకొనవలెను.

మూఁడడుగులుగాని యొకటిన్నర యరత్నులుగాని దట్టించి నీరుబాగుగఁ బ్రవహించుటకువీలగునట్లుదకమార్గము నేటవాలుగఁ గట్టవలెను. అట్లుచేయనిచో నేఁబదినాలుగుపణములు దండము.

ఒకయడుగువునాదియు నొకయరత్నిమొగలు నాలుగడుగుల వఱకు వైశాల్యముకు కలుగునట్లొక యగ్నిగృహమును ఉదంజరస్థానము రోచనిస్థానమును కుట్టనీస్థానమును నిర్మింపవలెను. లేనిచో నిరువదినాలుగుపణములు దండము.

రెండేసియిండ్లకు మధ్యనుకాని వానిప్రాక్షిప్తములకుమధ్యను కాని యొకకిష్కువుగాని మూఁడడుగులుగాని యవకాశమునుంప

వలెను. వానిపై కప్పులు నాలుగంగుళముల యవకాశముగలిగిగాని యొకదానిపై నొకటిగాని యుండవలెను. అణిద్వారము కిష్కుమాత్రపరిమితిగను దానితెక్కతలుపులు లోపలికిఁ దెఱచుటకడ్డులేకుండఁగను చేయింపవలెను. వెలుతురు వచ్చుటకై పయిభాగమునఁ జిన్న వాతాయనము నుంపవలెను. పైవిషయములలో గృహస్వాములందఱుగలిసి యిష్టానుసారముగ నేర్పఱచుకొనుచు ననిష్టమును వారించుకొనుచుండవలయును.

వర్షబాధ లేకుండునట్లు విశాలమును దృఢమునగు కవాటమును కప్పువెన్నుపైవేసి దానిని జారకుండునట్లుగను భగ్నము గాకుండునట్లుగను చేయవలెను. ఇట్లు చేయనివానికిఁ బూర్వసాహసదండము.

రాజమార్గములందును రథ్యలందునుతప్పఁ దక్కినప్రదేశములందుఁ బ్రతిలోమద్వారములవలనను వాతాయనములవలనను బాధ గలిగించునప్పుడు పణదండమునే విధింపవలెను.

గోతులు మెట్లు కాలువలు నిచ్చెన పెంట మొదలగువానిచే నితరులకు బాధగలిగించినను లేక వారిభోగమును నిగ్రహించినను వారికుడ్యములకుదకమువలన నష్టముగలిగించినను ద్వాదశపణములు దండము. మూత్రపురీషోపఘాతముగలిగించినపుడు ద్విగుణదండము.

కాలువల ధారాళముగఁ బ్రవహించునట్లు చేయవలెను. లేనిచోఁ బండ్రెండుపణములు దండము.

ప్రతిషేధింపఁబడినను గృహమందుండు వానికినిదియేదండము. పారుష్యస్తేయసాహససంగ్రహణమిథ్యాభోగదోషములు లొనర్చువారి నితప్పఁ దక్కినవారివద్దనుండి యద్దెపుచ్చుకొని యింటనుండి వారిని తొలఁగించువానికిఁ బండ్రెండుపణములు దండము.

తనంతటఁదానింటినివదలువాఁడు సంవత్సరపుటద్దెలో శేష భాగమునిచ్చుకొనవలెను.

అందఱుగలిసి యనుభవించుచుండు గృహవిషయమున సాహాయ్యము చేయనివానికి, నట్టిగృహమందందఱికి సామాన్యమగు భోగ

మునకాటంకము గలుగఁజేయువానికిని పండ్రెండుపణములుదండము. అట్టి గృహమును నాశముచేయువానికి ద్విగుణదండము.

కోష్ఠకాంగణములుతప్పఁ దక్కినవిస్తృతములగు ప్రదేశములును అగ్నిశాలలును కుట్టనశాలలును నందఱికిని సామాన్యముగ భోగింపఁదగినవి.

ఇది ధర్మస్థీయమున వాస్తుకవిషయమందలి గృహవాస్తుకమను
నెనిమిదవయధ్యాయము.
ఆదినుండి యఱువదియొదవ యధ్యాయము.

61 ప్రకరణము.

వాస్తువిక్రియము.

భూములనుకొనుటలో మొదటజ్ఞాతులకును పిమ్మటసామంతులకును వారితర్వాతధనికులకునుహక్కుగలదు. కొనువారికంటెనన్యులగు నలువదిబాహ్యకుటుంబములవా రింటియెదుటనిలిచి గృహవిక్రియమును ప్రకటింపవలయును. క్షేత్రము ఆరామము సేతుబంధము తటాకము ఆధారము లోనగువానిహద్దులను సేతుభాగములననుసరించి గ్రామవృద్ధులయెదుటఁబ్రకటించి, దీనిక్రియమింత? దీనినెవరుకొనెదరు? అనిముమ్మారుచాటించినపిమ్మట దానికెవరు నడ్డుచెప్పనిపక్షమునఁ గొనఁదలఁచువాఁడు కొనవచ్చును.

పోటీవలన మూల్యవృద్ధికలిగినపుడు మూల్యవృద్ధిని శుల్కముతోఁగూడఁ గోశమునకర్పించుకొనవలెను. విక్రయసమయమున ఏలముపాడువాఁడు శుల్కమునిచ్చుకొనవలెను. వాస్తుస్వామిలేనపుడేలముపాడినచో నిరువదినాలుగు పణములుదండము. ఏడురాత్రులుగడచినపిమ్మటఁగూడ వాస్తుస్వామిరానిచో ఏలముపాడినవానికాయాస్తి వశమగును. ఏలముపాడినవానికిఁగాక మఱియొకనికివాస్తువునిచ్చినచో

రెండువందలపణములు దండము. వాస్తుప్రదప్పఁ డిక్కిన విషయములలో నిరువదినాలుగు పణములు దండము.

ఇది వాస్తువిక్రయము.

రెండుగ్రామములవారికి హద్దులగుఱించినవివాదము కలిగినపుడు సమీపమందలి యైదుపది గ్రామములలోని ముఖ్యులు సహజములైనట్టియుఁ గృత్రిమములైనట్టియు సేతువులసహాయమున వివాదమును పరిష్కరింపవలయును. కర్షక గోపాలవృద్ధులు పూర్వానుభవముగలవారు లేక సేతువులఁదెలిసిన బాహ్యులులోనగువారిలో ననేకులుగాని యొక్కరుగాని హద్దులనునిర్దేశించి విపరీతవేషులై హద్దులుండుప్రదేశమునకుఁ బైగ్రామమునందలి ముఖ్యులఁదీసికొనిపోవలయును. అట్టివారిచేనిర్దేశింపఁబడిన సేతువులగపడనపుడు సహస్రదండము. ఆవిసరిగ ఋజువుపడినపుడు సీమాపహారులకును సేతుచ్ఛేదకులకును సహస్రదండము.

సేతుభోగము లేనట్టియు హద్దులు లేనట్టియుఁ బ్రదేశమును యథోపకారముగ రాజు పంచిపెట్టవలెను.

క్షేత్రమునుగుఱించిన వివాదమును సమీపమునుండు గ్రామవృద్ధులు పరిష్కరింపవలెను. వారిలో ద్వైదీభావముకలిగినపుడు వాదిప్రతివాదులచే నంగీకరింపఁబడిన శుచులగు ననేకులయభిప్రాయమునుబట్టి దానినినిర్ణయింపవలెను. లేదా క్షేత్రము నిద్దఱు సమముగఁ బంచుకొనవచ్చును. అట్లు వారుభయులు పరిష్కరించుకొనలేనపుడు దానినిరాజు తీసికొనవలెను.

హక్కుదారులేని క్షేత్రమును యథోపకారముగ రాజుపంచిపెట్టవలెను బలాత్కరించి వాస్తువునుతీసికొనినయెడల స్తేయదండము. సకారణముగఁ దీసికొనినచో నట్టివానిప్రయాసమును జీవనమునుపరిగణించి వానివద్దమక్తాను (శిస్తు) వసూలుచేయవలెను. హద్దులనపహరించువానికిఁ బూర్వసాహసదండము. హద్దులుభేదించువానికిరువదినాలుగుపణములుదండము. తపోవన వివీత మహాపథ శ్మశాన.

దేవకుల యజనపుణ్యస్థాన వివాదములవిషయమునఁగూడ నిట్లేయని యెఱుంగునది.

ఇది మర్యాదాస్థాపనము.

వివాదము లన్నియు సమీపస్థులసాక్ష్యములఁబట్టి పరిష్కరింపవలెను. వివీతస్థలకేదారషండఖలవేశ్మ వాహనకోష్ఠములకు సంభవించినబాధలను పూర్వపూర్వప్రధానముగ నివారింపవలెను. బ్రహ్మసోమారణ్యదేవయజనపుణ్యస్థానములందుండువారుతప్పఁ దక్కినవారు ఆధార పరివాహ కేదారమార్గములమూలమునఁ బరక్షేత్రములలోని సస్యములకు బాధగలిగించినపుడు యథోపఘాతముగ మూల్యమునిచ్చుకొనవలయును. కేదార ఆరామ సేతుబంధములకుఁ బరస్పరహింసగలిగినపుడు హింసాద్విగుణముగ దండమునిచ్చుకొనవలెను. క్రిందనుండు చెఱువునీటిచేఁ బై తటాకపునీటిచే ఫలించు క్షేత్రములను ముంచివేయఁగూడదు. మూఁడు సంవత్సరములనుండి యుపయోగింపఁబడనట్టివాని విషయమునఁదప్పఁ దక్కినక్రిందనుండు చెఱువులకుఁ బయిచెఱువులనుండివచ్చు నీటివాగులను నిరోధింపరాదు. దాని నతిక్రమించినవానికిఁ బూర్వసాహసదండము. తటాకమునకు భంగముగలిగించినపుడుగూడ నిదియేశిక్ష. ఆపదలువచ్చినపుడు తప్పఁ దక్కినపు డయిదుసంవత్సరములవఱకుఁ బాడుబెట్టిన సేతుబంధములందు హక్కు చెడును.

తటాక సేతుబంధములఁ గ్రొత్తగ నిర్మించువారి కయిదుసంవత్సరములవఱకును భగ్నముల బాగుచేసినవారికి నాలుగుసంవత్సరములవఱకును బాగుగనున్నవానిని మఱింత బాగుపఱచినవారికి మూఁడు సంవత్సరములవఱకును పరిహారమునియ్యవలెను. తాకట్టువలనఁగాని విక్రయమువలనఁగాని స్వాధీనపడినక్రొత్తస్థలమునకు రెండుసంవత్సరములవఱకుఁ బరిహారము.

వాయుయంత్రములయొక్కయు వృషభములయొక్కయు సహాయముచేత సంపాదింపఁబడిన నీటివలనను తటాకముల వలనను

ఫలించు కేదార ఆరామషండవాపముల సస్యవర్ణముల ననుసరించి యథోపకారముగఁ బన్నునిచ్చుకొనవలెను. మఱియు ప్రక్రియ అవక్రియ విభాగభోగనిసృష్టముల గుభూముల సేద్యముచేయువారుస్సై తటాకాదులను మంచిస్థితియందుంపవలెను. లేనిచో హీనద్విగుణదండము నిచ్చుకొనవలెను

తూములనుండితప్ప మఱియొకచోటనుండి చెఱువులలోని నీటిని బ్రవహింపఁజేయువానికిని, తూములనుండి ప్రవహించునీటిని ప్రమాదముచే నిరోధించువానికిని నాఱుపణములుదండము.

ఇది ధర్మస్థీయమున వాస్తువిషయకమందు వాస్తువిక్రియము సీమావివాదము
మర్యాదాస్థాపనము బాధాబాధకమను
తొమ్మిదవయధ్యాయము.
అదినుండి యిఱువదియాఱవ యధ్యాయము.

61-62 ప్రకరణములు.

వివీతక్షేత్రపథహింస, సమయానపాకర్మ.

ఉచితములగు కర్మోదకమార్గములనిరోధించువానికినినను చితమగునట్లుగ వానినిచేయువానికిని పూర్వసాహసదండము. పరభూమియందు సేతురూపపుణ్యస్థానచైత్యదేవాయతనములను నిర్మించువానికిని, భగ్నోత్సృష్టములయినవిశేషపఁ దక్షిణపూర్వానువృత్తములగు ధర్మసేతువులను విక్రయాధానములఁ జేయువానికిని చేయించువానికిని మధ్యమసాహసదండము. (ఇట్టివిషయములలో) సాక్షులకు నుత్తమసాహసదండము. సాక్షులేనపుడు గ్రామముందలిపగును నుష్యులు (వాస) భగ్నోత్సృష్టములను బాగుచేయువచ్చును.

దుర్గనివేశప్రకరణమున మార్గప్రమాణములగుఱించి చెప్పఁబడెను.

క్షుద్రపశుపథములను మనుష్యపథములను నిరోధించువానికిఁ బండ్రెండుపణములును మహాపశుపథముల నిరోధించువానికి నిరు

పదినాలుగుపణములును హస్తిక్షేత్రపథముల విషయమున నేఁబది నాలుగు పణములును సేతువనపథములవిషయమున నూటనాఱు పణములును శ్మశానగ్రామపథ నిరోధములకు రెండువందలపణములు ను ద్రోణముఖపథవిషయమున నైదువందలపణములును స్థానీయరాష్ట్రవివీతపథముల విషయమున వేయిపణములును దండము. ఈమార్గములను గొంచెముమీఁదుమీఁదుగ దున్నినవానికిఁగూడ నీదండములే; అతిమాత్రముదున్నినవారికి నాలుగురెట్లుహెచ్చుగ దండము ను విధింపవలెను

దోష ఉపనిపాత అవిషహ్యరూపములగు నష్టములున్నప్పుడు తప్పఁదక్కినప్పుడు పొరుగుననున్నవానిభూములను బీజకాలమున నప హరించువానికిఁ బండ్రెండుపణములు దండము.

కరదులు వారిభూములను కరదులకుమాత్రమును బ్రహ్మదేయికులు వారిభూములను బ్రహ్మదేయికులకు మాత్రమును విక్రయాధానములొనర్పవలెను, లేనిచోఁ బూర్వసాహసదండము. కరదుఁడు కరములేని గ్రామమునకువెళ్ళి కాపుముచేయు నెడలఁ బూర్వసాహసదండము. కరదునిభూమిలోఁ బ్రవేశించువానికి నివేశనముతప్ప దానిలోని తక్కినద్రవ్యములన్నియు వానివశమగును. ఇష్టమున్నయెడల నివేశనముగూడ వానికియ్యవచ్చును. పాడుపడినయనాదేయముల నెవఁడయిన నయిదుసంవత్సరము లనుభవించిపిమ్మటఁ బ్రయాస నిష్క్రియమును పుచ్చుకొని దానిని (భూస్వామికి) మఱల నిచ్చివేయవలెను. అకరదులు పరదేశగతులయినను వారికి వారిభూమియందుగల హక్కుమాత్రము చెడదు.

గ్రామకార్యమునిమిత్తమై మఱియొకచోటికిఁ బోవునట్టిగ్రామాధికారునికి సహాయముగ గ్రామస్థులొక్కరొక్కమారు వెళ్లుచుండవలెను. అట్లువెళ్ళనివారు యోజనమునకొకటిన్నర పణము చొప్పున నిచ్చుకొనవలెను.

చోరులు జారులు కానివారిని గ్రామమునుండి తొలఁగించు గ్రామాధికారునికిరువదినాలుగుపణములు దండము. అట్టిగ్రామమున కుత్తమదండము. తొలఁగింపఁబడినవాఁడు మఱలఁబ్రవేశించువిషయమై యిదివఱకేచెప్పఁబడెను.

గ్రామమునకు నూఱుధనుస్సులదూరమున నంతటను స్తంభములతోఁగూడిన యుపశాలనొకదానిని కట్టింపవలెను.

పశుపరిచారమునకై వివీతములను (బయళ్ళను) వనములనువృద్ధినొందింపవలెను.

వివీతములందు మేసినపిమ్మటఁగూడ నక్కడనే సంచరించుచుండు నుష్ట్రమహిషములపైఁ బాదరూప్యమును గవాశ్వఖరములపై నెనిమిదవవంతును క్షుద్రపశువులపైఁ బదునాఱవవంతును దండము విధింపవలెను. మేసినతర్వాత నచటనేపరుండియుండువానికి ద్విగుణదండము. అచటనేకట్టఁబడినవానికిఁ జతుర్గుణదండము. గ్రామదేవవృషభములకును ఈని పదిదినములుదాటనిగోవులకును ఆబోతులకును నీదండములులేవు.

(పశువులు) సస్యముల భక్షించునపుడు దానివలనగలిగిననష్టమునకు రెండింతలుదండము నిచ్చుకొనవలయును. క్షేత్రాధికారికిఁ జెప్పక పశువుల క్షేత్రములోఁ జరింపఁజేయువానికిఁ బండ్రెండుపణములును స్వేచ్ఛగదానియందు విడుచువానికిరువదినాలుగుపణములును దగ్గరనుండిబోవువానికర్ధదండమును విధింపవలెను. పూఁదోటల భక్షించునపుడుగూడ నిదియేదండము. కంచలఛేదించునపుడు ద్విగుణదండము. వేశ్మఖలఅంగణములందుండు ధాన్యములనుతినునపుడు దానివలనగలిగిననష్టము నిచ్చుకొనవలెను.

సస్యభక్షణముచేయు నభయవనమృగములఁ బట్టుకొనియధికారులతోఁజెప్పి వానికిహాని కలుగకుండునట్లుగఁ దొలఁగింపవలెను.

పశువులను త్రాళ్ళచేతను కొరడాలచేతనువారింపవలెనుకాని వానికి మఱియొకవిధముగహింస చేయఁగూడదు. అట్లుచేసినచో వా

రికిఁ బాహ్యదండము విధింపవలెను. బ్రతిమాలినను దృష్టాపరాధులగువారిని సర్వోపాయములచే శిక్షింపవలెను.

ఇది క్షేత్రపథహింస.

కృషికై గ్రామమునకు వచ్చి కృషి చేయని వానిపై విధింపఁబడు దండము గ్రామమును జెందవలెను. అట్టివాఁడు వారి వేతనమునకును వారికిచ్చిన భక్ష్యపేయములకును ద్విగుణముగ దండము నిచ్చుకొనవలెను. యజ్ఞాదులందుఁ బనులఁ జేయనివానికిఁగూడ నిదియే దండము.

ఉత్సవప్రదర్శనములకొఱకగు ఖర్చులలో నంశమియ్యనివాఁడును వానిజనమును తదుత్సవమును చూడఁగూడదు. ప్రచ్ఛన్నముగ వీనినిఁజూచినను నందఱికిహితమగుకర్మల కాటంకపఱచినను నంశద్విగుణదండము నిచ్చుకొనవలెను.

అందఱకు హితమగుదాని నొకఁడు చెప్పినను వాని యాజ్ఞను చేయవలెను. అట్లుచేయనప్పుడు ద్వాదశపణదండము. గ్రామస్థులు కలిసి యట్టివానిని గొట్టినప్పుడు వారిలో నొక్కొకరికి నపరాధద్విగుణమగు దండము. హాని కలుగఁజేసినవారిలో బ్రాహ్మణునకును బ్రాహ్మణులలో నధికుఁడగువానికిని నెక్కువదండమును విధింపవలెను. యజ్ఞములందుఁ దమతో నేకీభవింపని బ్రాహ్మణునికి హానిచేయక వాని నుండియంశమును మాత్రము పుచ్చుకొనవలెను. దేశజాతికులసంఘముల సంబంధించిన సమయానపాకర్మలవిషయమునఁగూడ నిట్లేయని గ్రహించునది.

మార్గములు కలియు ప్రదేశములందు దేశహితములగు సేతువులఁగట్టువారికిని గ్రామమునకు శోభను రక్షను కలుగఁజేయువారికిని రాజు హితప్రియములఁ జేయవలెను.

ఇది ధర్మస్థీయమున వాస్తుకవిషయమందలి వివీతక్షేత్రపథహింసయను పదియవ యధ్యాయము. ఇంతటితో వాస్తుకము సమాప్తము.

సమయానపాకర్మకూడ నింతటితో సమాప్తము.

ఆదినుండి యిరువదియేడవ యధ్యాయము.

63 ప్రకరణము.

ఋణాదానము.

నూటికి నెలకొకటింబావు పణము ధర్మ్యవృద్ధి (వడ్డీ). అయిదు పణములు వ్యావహారికవృద్ధి. కాంతారనివాసస్థులకుఁ బదిపణములు. ఓడవర్తకుల కిరువదిపణములు. ఇంతకంటె నెక్కువవృద్ధిని పుచ్చుకొనునపుడు కర్తకును కారయితకును పూర్వసాహసదండము. సాక్షులొక్కొకరికి దానిలో సగముదండము.

ధనిక (అప్పునిచ్చువారు) ధారణికుల (అప్పు పుచ్చుకొనువారు) చరిత్రము రాజయోగక్షేమావహముగుటచే దానినిపరిశోధింపవలెను. సస్యనిష్పత్తికలుగునపుడు ధాన్యవృద్ధి ఖరీదులో సగముకంటెఁ దక్కువగ నుండవలెను. ప్రక్షేపవృద్ధి లాభములో సగము. సమయమునతిక్రమింపక దానిని ప్రతిసంవత్సరము నిచ్చుకొనవలెను. చిరప్రవాసమువలన నిల్చిచ్చుటకువీలులేనపుడు తుదకు మూల్యద్విగుణముగ నిచ్చుకొనవలెను. లేనివృద్ధినిసాధించువానికిని వృద్ధినసలుతోఁ గలిపి యామొత్తమునసలనివాదించువానికిని బంధ (వివాదద్రవ్యము) చతుర్గుణదండము. అప్పిచ్చినమొత్తమునకంటె నాలుగురెట్లధికముగనిచ్చినట్లభియోగముదెచ్చినచో నాలుగురెట్లుదండము. అందులో మూఁడువంతులు ఋణదాతయుఁ దక్కినదానిని ఋణమునుతీసికొనినవాఁడును నియ్యవలెను.

దీర్ఘసత్రవ్యాధిగురుకులోపరుద్ధులకును బాలురకును అసారులకును నిచ్చినఋణముపై వృద్ధిని పుచ్చుకొనఁగూడదు. ఋణముదీర్చుటకై వచ్చినపుడు దానినిపుచ్చుకొననిచోఁ బండ్రెండుపణములు దండము. కారణముచెప్పి యిట్లుపుచ్చుకొననపుడు వృద్ధిహీనముగ నా మొత్తము నొకచోటనుంచవలెను. బాలవృద్ధవ్యాధితవ్యసనిప్రోషితదేశత్యాగులిచ్చిన ఋణములును రాజ్యవిభ్రమమువలన వసూలు చేయఁబడని ఋణములును తప్పఁ దక్కినవి పదిసంవత్సరములుపేక్షింపఁబడినచోఁ జెల్లవు.

మృతిచెందినవానిపుత్త్రులు కుసీదమునిచ్చుకొనవలెను. (పుత్త్రులులేనపుడు) రిక్థహారులగు దాయాదులుగాని సహగ్రాహులుగాని జామీనుదారులుగాని దానినిచెల్లింపవలెను. మఱియొకవిధమగు జామీనుగాని బాలుఁడుజామీనుగనుండుటగానికూడదు. కాలనియమము లేనిఋణమును పుత్రులు పౌత్రులు లేక రిక్థహారులగుదాయాదులునిచ్చుకొనవలెను. దేశకాలనియమములు లేక జీవితవివాహభూములనిమిత్తము తీసికొనఁబడినఋణమును పుత్రులు పౌత్రులు వహించుకొనవలెను.

ప్రోషితుని నైఁదప్పఁ దక్కిన పెక్కుఋణములుగలవానిపైనేక కాలమందిద్దఱభియోగముఁ దేరాదు. ప్రోషితుఁడైనపుడుగూడ ఋణములఁ దీసికొనినకాలము ననుసరించి వానినిచెల్లింపవలెను, లేక రాజునకియ్యవలసినదానిని శ్రోత్రియులకియ్యవలసినదానిని మొదటనిచ్చివేయవలెను.

దంపతులలోను, పితాపుత్త్రులలోను, అవిభక్తులగుసోదరులలోను పరస్పరకృతమగు ఋణము చెల్లదు.

కర్షకులును రాజపురుషులును కర్మకాలములందు ఋణమునకై పట్టుకొనఁబడఁదగరు. గోపాలక అర్ధసీతికల కియ్యవలసినఋణములుతప్పఁ దక్కినపతికృతఋణముల గుఱించివినినను భార్య వాని విషయమున బాధ్యురాలు కాఁజాలదు. స్త్రీకృతఋణములకుఁ బతి బాధ్యుఁడైయుండును. ఋణమునుతీర్పక ప్రోషితుఁడైనట్లొప్పుకొనినవాని కుత్తమసాహసదండము. ఒప్పుకొననిచో సాక్షులేదానికిఁ బ్రమాణము.

విశ్వసనీయులు పవిత్రులు గౌరవపాత్రులునగు ముగ్గురుసాక్షులుండవలెను. పక్షానుమతులగు నిద్దఱైననుండవలెనుకాని ఋణవిషయమున నొక్కఁడేసాక్షి యుండఁగూడదు.

స్యాలులు సహాయులు ఖయిదీలు ఋణమునిచ్చినవారు ఋణముపుచ్చుకొన్నవారు శత్రువులు అంగహీనులు శిక్షితులు — వీరు

సాక్షులుగనుండునట కర్షకులుగారు స్వవర్గమునకు సంబంధించిన ఋణాములందు దప్ప దక్కిన వానియందు వ్యవహారార్థులు రాజు శ్రోత్రియులు గ్రామభృతకులు కుష్ఠులు వ్రణులు పతితులు చండాలులు కుత్సితకర్ములు అంధులు బధిరులు మూకలు అహంవాదులు స్త్రీలు రాజపురుషులు సాక్షులుగనుండరాదు. పారుష్యస్తేయసంగ్రహణాభియోగములందు వైరిస్యాలసహాయులుతప్పఁ దక్కినవారుసాక్షులుగనుండవచ్చును. రహస్యవ్యవహారములందు రాజులును తపస్వులునుతప్ప నుపశ్రోతలు నుపద్రష్టలు నగు స్త్రీపురుషులలో నొక్కొకరుసాక్షిగనుండవచ్చును. భృత్యులపక్షమున స్వాములును శిష్యులపక్షమున ఋత్విగాచార్యులును పుత్రులపక్షమునఁ దలిదండ్రులును లేక యితరులయినను నిగ్రహణవిషయమున సాక్షులుగనుండవచ్చును. వీరు పరస్పరమభియోగములఁ దెచ్చుకొనునపు డుత్తమదండము. పరోక్తులుదశబంధమును అవీరులుపంచబంధమును నిచ్చుకొనవలెను.

ఇది సాక్ష్యాధికారము.

సాక్షులను బ్రాహ్మణ ఉదకుంభ అగ్నిసమీపమునకుఁ దీసికొనిపోవలెను. అచ్చట "సత్యముచెప్పుము" అని బ్రాహ్మణసాక్షితోడను, (నిజముచెప్పనిచో) "నీయిష్టాపూర్తముల ఫలమునశింపఁగా కపాలహస్తుఁడవై శత్రుబలమునుభేదించి యాచకుఁడవగుదువు" అని రాజన్యవైశ్యసాక్షులతోడను, "నీవునిజముచెప్పనిచో నీపూర్వాద్యతనజన్మముల పుణ్యఫలములు రాజునుపొంది రాజొనర్చుపాపము నిన్నుఁబొందగలదు. అనృతమాడినచో దండముకూడ విధింపఁబడును. ఇఁకమీఁదనయిన యదార్థము తెలియకపోనదు", అని శూద్రసాక్షితోడను జెప్పవలెను.

సాక్షులేకమంత్రులై యేకవిధముగ నాలోచించుకొని సత్యముగప్పిపుత్తురు. అష్టేష రాత్రులవఱకుఁ జేసిన యెడలఁ బండ్రెండుపణములును మూఁడుపక్షములవఱకుఁ జేసిన యెడల నభియోగదండమునునిచ్చుకొనవలెను. సాక్షులలో భేదాభిప్రాయము కలిగినపుడు పవి

త్రిబును సమమతులును నగు వారిలో నెక్కువసంఖ్యనుపట్టి వివాదమును నిర్ణయింపవలెను; లేక మధ్యమునయిన గ్రహింపవచ్చును. ఇవిజరుగనపు డాద్రవ్యమును రాజుహరింపవచ్చును. అభియోగము మొత్తముకంటె సాక్షులు తక్కువగఁజెప్పినపుడు ప్రయోక్త యూరెక్కువమొత్తమునుపట్టి బంధమునిచ్చుకొనవలెను. సాక్షులెక్కువచెప్పినపు డాయధికద్రవ్యము రాజునుచేరవలెను. అభియోక్త బాలిశుఁడైనపుడును వివాదాంశమును (సాక్షులు) బాగుగ వినియుండనపుడును లేకయది దుర్లిఖితము ఐనపుడును ఋణముదీసికొనినవాఁడు మృతుఁడైనపుడును సాక్షులమూలముననే వివాదమును నిర్ణయింపవలెను.

సాక్షుల బాలిశ్యమువలన దేశకాలకార్యములు దెలిసికొనుట యుపయోగములేనపుడుమాత్రము పూర్వమధ్యమోత్తమదండముల విధింపవలెనని యౌశనసులు.

సత్యాసత్యవివాదములందుఁ గూటసాక్ష్యములఁజెప్పి నష్టము గలుగఁజేయునపుడు నష్టమునకుఁ బదిరెట్లుదండము నిచ్చుకొనవలెనని మానవులు.

బాలిశ్యమువలన విసంవాదముచేయు సాక్షులకుఁ జిత్రఘాతమని బార్హస్పత్యులు.

ఇట్లుకాదు. సాక్షులుసత్యమునుమాత్రమేవినవలెను. అట్లువినని వారికి నిరువదినాలుగుపణములును అసత్యమునువినిన వారికిఁ బండ్రెండుపణములును దండమని కౌటిల్యుఁడు.

సమీపమందుండునట్టియుఁ గాలాతిక్రమములేక రాఁగలిగినట్టియు సాక్షులను (వివాదపడువారు) స్వయముగఁ దీసికొనిరావలెను. దూరదేశమందుండునట్టియు వచ్చుటకిష్టపడనట్టియు సాక్షులను నధికారులమూలమునఁ దెప్పింపవలెను.

ఇది ధర్మస్థీయమున ఋణాదానమను పదునొకండవయధ్యాయము.

ఆదినుండి యఱువదియెనిమిదవ యధ్యాయము.

64 ప్రకరణము

ఔపనిధికము.

ఋణవిషయమునఁ జెప్పిన యంశములు ఉపనిధివిషయమునఁ గూడఁ జెల్లును.

పరచక్రాటవికులమూలమున దుర్గరాష్ట్రవిలోపము కలిగినపుడును, ప్రతిరోధకులమూలమున గ్రామ సార్థ వ్రజములకు నాశము సంభవించినపుడును రాజ్యమంతయు నశించినపుడును గ్రామమధ్యమందలి యగ్న్యుదకబాధలవలనఁ బూర్తిగ వస్తువినాశము కలిగినపుడును జ్వాలా వేగోపరుద్ధమై యే యొకొన్నిమాత్రము రక్షింపఁబడినపుడును నావలుమునిగిపోయినపుడును దొంగలచే హరింపఁబడినపుడును ఉపనిధి నడుగఁగూడదు.

ఉపనిధి ననుభవించినవాఁడు దేశకాలానురూపమగు భోగవేతనము నేగాక పండ్రెండుపణములు దండమునుకూడ నిచ్చుకొనవలెను; ఉపభోగమువలన నుపనిధికి నష్టముకలిగినపుడును లేక మఱియొకవిధమగుహాని దానికిఁగలిగినపుడును నష్టమునుభరించి యిరువదినాలుగుపణములు దండమునియ్యవలెను.

ఉపనిధినుంచుకొనినవాఁడు మరణించినను వ్యసనగతుఁడయినను దానివిషయమై యభియోగము దేరాదు.

ఉపనిధికి నాధానవిక్రయఅపవ్యయములఁ గలిగించినవాఁడు దానికినాలుగురెట్లు దాచుకొనినవానికిచ్చి అయిదురెట్లు దండమునుకూడ భరింపవలెను. దానిని బరివర్తనము చేసినపుడును చెడఁగొట్టినపుడును మూల్యసమము నిచ్చుకొనవలెను.

ఆధులకుఁ (తాకట్టుపెట్టఁబడినవస్తువులు) బ్రణాశఉపభోగవిక్రియ ఆధాన అపహారములు గలిగించినపుడుగూడ నిక్షేపనిగమనించునది.

సోపకారమగునాధినశింపదు, దానికిమూల్యవృద్ధికూడ లేదు. నిరుపకారమగునాధి నశించుటయేగాక దానిమూల్యముగూడ వృద్ధి

మగును.

తాకట్టు పెట్టినదానిని (ఋణముదీర్చినపిమ్మట) విడుదలఁజేయనివానికిఁ బండ్రెండుపణములు దండము. ప్రయోజకుఁడు (తాకట్టునుంచుకొనినవాఁడు) లేనపుడు దానిమూల్యమును గ్రామవృద్ధులకడనుంచి దానినితీసికొనవచ్చును; (లేక) అప్పటికయిన మూల్యమునిచ్చి పిమ్మటవృద్ధి లేకుండునట్లుచటనే యుంపవచ్చును.

ఆధిమూల్యము తగ్గునను భయము కలిగినపుడు ధర్మస్థులయొక్కయు నాధిపాలురయొక్కయు ననుజ్ఞనువడసి యందలిలాభములఁ దెలిసినవారిసమీపమునఁగాని ధారణసన్నిధానమందుఁగాని ఆధినివిక్రయింపవచ్చును.

పరిమాసభోగ్యమయినట్టియు ఫలభోగ్యమయినట్టియు స్థావరమగునాధిని నసలువృద్ధులుపుచ్చుకొని మూల్యక్షయము గాకుండునట్లు మరలనియ్యవలెను. ఋణముదీసికొనినవాని యనుమతిలేక ఆధిననుభవించునపుడందువలనఁ గలిగినలాభమునిచ్చి అసలుఋణముపైగూడ వాక్కునువదలుకొనవలెను. ఆధినిగుఱించిన తక్కినవిషయములన్నియు నుపనిధివిషయమునఁ జెప్పఁబడినట్లేయని గ్రహించునది.

ఆదేశము అన్వాధి— వీనివిషయమునఁగూడ నిట్లేయని యెఱుంగునది.

వర్తకునిమూలమునఁ బంపఁబడువస్తువునుతీసికొనిపోవువాఁడు నిర్దిష్టప్రదేశమును చేరనపుడును చోరులచేఁగొట్టఁబడినపుడును నాదద్రవ్యమునకు వర్తకుఁడు బాధ్యుఁడుకాఁజాలఁడు. మార్గమందతఁడు మృతుఁడయినచో వానిదాయాదులకు సహిత మీవిషయమున బాధ్యతలేదు. తక్కినవిషయము లుపనిధియందువలెనే యని యెఱుంగునది.

ఎరువుగాను నద్దెకుగాను పుచ్చుకొనినవస్తువులను (చెడకుండ) యథావిధిగ నిచ్చివేయవలెను. వీనికి భ్రంశ ఉపనిపాత దేశకాలములవలన నష్టవినష్టములుకలిగినపుడు వానిని భరింపవలసినబాధ్యతలేదు.

తక్కినవిషయము లుపనిధియందువలెనేయని యెఱుంగునది.

వైయావృత్యవిక్రయము:— వైయావృత్యకరులు (ఇతరులవస్తువులవిక్రయించువర్తకులు) తమకమ్ముటకుఁగానిచ్చినవస్తువులను దేశకాలానుగుణముగవిక్రయించి విక్రయధనమును లాభముతోఁగూడ నిచ్చివేయవలెను. తక్కినవిషయము లుపనిధియందువలెనేయని యెఱుంగునది. దేశకాలాతిక్రమమువలన నష్టముగలిగించినపుడు తాముపుచ్చుకొనిన కాలమునాటి ఖరీదునుపట్టి మూల్యలాభములనిచ్చుకొనవలెను. నిర్ణీతములగు ఖరీదులకు విక్రయింపవలసినదని చెప్పఁబడినపుడు లాభమునపేక్షింపక విక్రయించి మూల్యమునియ్యవలెను. ఖరీదులుతగ్గినపుడు తక్కువఖరీదునకమ్ముటవలన వచ్చినమూల్యము నియ్యవలెను. కలిసి వ్యవహారముచేయువారును విశ్వసనీయులును రాజనిందకుఁ బాత్రులుగానివారును భ్రంశోపనిపాతములవలన నష్టవినష్టములుకలిగినపుడు మూల్యమిచ్చుకొననక్కఱలేదు. కాని, దేశకాలవ్యవధానమువలన నష్టముసంభవించినపుడు నష్టద్రవ్యమును కొట్టివేసి తక్కినమూల్యలాభముల నియ్యవలెను. కలిసి వ్యవహరించునపుడందలి లాభనష్టములఁ బంచుకొనవలెను. తక్కినవిషయము లుపనిధియందువలెనేయని యెఱుంగునది. వైయావృత్యవిక్రయ మిట్లని తెలిసికొననగు.

ఉపనిధుల సంబంధించినవిషయములు నిక్షేపములవిషయము నఁగూడ వర్తించును. ఒకనిచే నిక్షిప్తమగునిక్షేపమును మఱియొకనికిచ్చినపుడు వచ్చిననష్టమును తానుభరింపవలెను. నిక్షేపము నపహరించినపుడు దానిపూర్వచరిత్రమును, నిక్షేప్తలును తద్విషయము నఁ బ్రమాణము.

కారువు లపవిత్రులు. వారినిక్షేపధర్మము కారణపూర్వమై యుండదు. కారణహీనమగువారి నిక్షేపమెవ్వరయినహరించినపుడు నిక్షిప్త యధికారులయొద్ద రహస్యముగ సెలవుగయికొని గూఢభిత్తియందుఁగొందఱుసాక్షులనుంచి దానియందలినిజము నెఱిగింపవలెను.

లేక వనాంతమునుండిగాని ప్రవహణమధ్యమునుండిగాని వచ్చినట్లున టించి వృద్ధవ్యాధితవై దేహకులలో నొక్కఁడు గుర్తులుగలవస్తువును రహస్యముగను నమ్మికముతోడను వానిహస్తమునందుంచి వెళ్ళవలె ను. పిమ్మట నతని సెలవుపై నతనిపుత్రుఁడుగాని సోదరుఁడుగాని ని క్షేపమునిమ్మని కోరవలెను. అట్లుకోరినపుడిచ్చినచో శుద్ధుఁడు. లేని చో నానిక్షేపము నిచ్చుకొనుటయేగాక స్తేయదండమునుకూడ నను భవింపవలెను. లేక నమ్మఁదగినవాఁడొకఁడు ప్రవ్రజ్యాభిముఖునివ లెనటించి గురుతులుగలవస్తువును వీనిచేతిలోనుంచిపోయి కాలాంత మందువచ్చి యాచించినచో దానినిచ్చినయెడల వీఁడు శుచియని య నుకొనవలెను; లేనిచో నిక్షేపమును స్తేయదండమును నిచ్చుకొనవ లెను. లేక బాలిశునివలెనటించి రాజభటులవలన భయముకలుగఁ బోవుచున్నదను మిషచేఁగృతలక్షణమగుద్రవ్యమును మఱలఁదీసికొం దుమని వానివద్దనుంచి వెళ్ళవలెను. పిమ్మటబంధనాగారగతుఁడై యా వస్తువును మఱలనడుగునపు డతఁడిచ్చినచోశుద్ధుఁడు; లేనియెడల ని క్షేపమును స్తేయదండమును నిచ్చుకొనవలెను. లేక గురుతులఁబట్టి వీనియింటిలోని నిక్షేపమును నిక్షేప్తృబంధువు లడిగినపుడు దనకుని క్షేపముగాని నిక్షిప్తముగాని తెలియదనిచెప్పినచోఁ బైశిక్షలొనరింప వలెను. వీని ద్రవ్యభోగప్రాప్తిని నిక్షేప్తయొక్క నిక్షేపప్రాప్తిచిహ్న ములను వానియర్థసామర్థ్యమును ప్రశ్నించి తెలిసికొనవలెను.

ఇద్దఱు కలిసిచేయుపనులన్నిటిలోఁగూడ నీవిధముగనే చేయ వలెను.

కావున దేశకాలానుపూర్వముగఁ గార్యముల బాగుగనాలో చించి స్వజనులతోడను, పరజనులతోడను (వ్యవహారముల) సాక్షుల యెదుటఁజేయవలెను.

ఇది ధర్మస్థీయమున ఔపనిధికమను పందొమ్మిదవయధ్యాయము.
ఆదినుండి యఱువదితొమ్మిదవ యధ్యాయము.

65 ప్రకరణము.

దాసకల్పము.

ఉదరదాసుఁడు (జన్మమువలననేదాసుఁడు) కానట్టియు ఆర్యప్రాణుఁడును అప్రాప్తవ్యవహారుఁడును నగుశూద్రుని విక్రయాధానములఁ జేయుస్వజనమునకుఁ బండ్రెండుపణములును, వైశ్యునివిషయమున నిరువదినాలుగుపణములు, క్షత్రియునివిషయమున మూఁడురెట్లును, బ్రాహ్మణునివిషయమున నాలుగురెట్లును దండము. ఈవిక్రయాధానములఁ జేయువారు పరజనులయినచో వారికిని క్రేతృశ్రోతలకును పూర్వమధ్యమోత్తమదండములను వధదండమును విధింపవలెను. మ్లేచ్ఛులను విక్రయాధానములొనర్చుటలో దోషము లేదు. ఆర్యునికెప్పుడు దాసభావముకూడదు.

కులమునకును బంధన (దావాతీర్పు) విషయమునను తూర్యాదులకును నాపదగలుగుటచే నార్యునినాధానముగఁ జేసినచో మూల్యమునిచ్చి వానినివిడిపింపవలెను. బాలుఁడును సాహాయ్యదాతయునయినచో ముఖ్యముగ నీపనిని చేయవలెను.

తనంతటఁ దానొకమాఱు తాకట్టుఁబడినవాఁడును, ఇతరులచేరెండుమాఱ్లు తాకట్టుపెట్టఁబడినవాఁడును నిష్పతితులయినచోయావజ్జీవము దాసులుగనుండవలెను. వీరిద్దఱు పరదేశాభిముఖులయినపుడుగూడ నిట్టిదాసత్వమే పొందుదురు.

దాసునియొక్క విత్తము నపహరించువానికిని దాసునియార్యభావమునుతొలఁగించువానికిని నర్ధదండము.

నిష్పతితుని ప్రేతుని వ్యసనని తాకట్టుపెట్టుకొనినవాఁడు మూల్యమును మఱలఁదీసికొనవచ్చును.

దాసులచేఁ బ్రేతవిణ్మూత్రోచ్ఛిష్టములఁ గ్రహింపఁజేయుటయు దాసులనగ్నులుగనుంచుటయు శిక్షించుటయు దాసస్త్రీలనతిక్రమించుటయు మూల్యనాశకరములు. ధాత్రి పరిచారిక అర్థసీతిక ఉపచారిక— వీరినతిక్రమించినచో వారెని వదలిపెట్టవలెను. అభిజాతుఁ

డగు నుపచారకునికి హానిగలిగించినచో నతఁడు స్వేచ్ఛగఁదొలఁగిపోవచ్చును. స్వవశమందుండు ధాత్రియగు నాహితకను దాని యిష్టము లేకపొందువానికిఁ బూర్వదండమును పరవశమందుండుదానిని పొందువానికి మధ్యమదండమును విధింపవలెను. ఆహితయగు కన్యను స్వయముగఁగాని యన్యునిచేఁగాని దూషించువానికి మూల్యనాశమగుటయేగాక రెండింతలు శుల్కమునుకూడ (వాఁడు) దండముగ నిచ్చుకొనవలెను.

ఆత్మవిక్రియము చేసికొనినవానిసంతానము నార్యులుగ నెన్నుకొనవలయును. పితృద్రవ్యమగుదాయమును స్వామికర్మకవిరోధముగఁ దానుసంపాదించినద్రవ్యమును దాసుఁడుతీసికొనవచ్చును. మూల్యమునిచ్చి మఱలనార్యత్వమును పొందవచ్చును, ఉదరదాస ఆహితకులవిషయమునఁగూడ నిట్లేయనియెఱుంగునది.

దాసనిష్క్రియము పరిక్షేపానురూపముగ నుండును. దండమునకుఁగాను దాసుఁడయినవాఁడు పనిచేసి దండమునుపొందవచ్చును. యుద్ధమందుఁ బట్టుకొనఁబడిన యార్యుఁడు కర్మకాలానురూపమగు సగముమూల్యమునకు విడువఁబడవచ్చును.

దాసుఁడు గృహజాతుఁడయినను దాయాగతుఁడయినను క్రియమునకుఁ గొనఁబడినవాఁడయినను లేక మఱియొకవిధముగ లభించినవాఁడయినను ఎనిమిదిసంవత్సరములకంటెఁ దక్కువవయస్సుగలిగి విబంధుఁడై యున్నచో నతనికిష్టములేని నీచకర్మలందు నియోగించువానికిని లేక విదేశమందువిక్రయాధానములఁ జేయువానికిని గర్భభర్మముచేయకయే గర్భిణియగుదాసిని విక్రయాధానములఁ జేయువానికిని కొనువానికిని శ్రోతలకును పూర్వసాహసదండము.

దాసానురూపమగు నిష్క్రియమునిచ్చినపు డార్యత్వమును పొందింపని యజమానునికిని కారణములేక దాసునినిరోధించువానికిని పండ్రెండుపణములు దండము.

దాసద్రవ్యమునకు జ్ఞాతులే దాయాదులు. వారు లేనపుడు దాయమును స్వామి పుచ్చుకొనవచ్చును.

స్వామి వలన దాసికి సంతానము కలిగినచో నదియును దానిపుత్రుండును దాసీత్వమునుండి విముక్తులగుదురు. కుటుంబపోషణములకై యది దాసిగనే యుండవలసివచ్చినపుడు దాని సోదరుండును సోదరియును విముక్తులు గావలెను.

ఒకమాఱు స్వతంత్రతను పొందిన దాసునింగాని దాసినిగాని వారి యనుమతి లేక మఱల విక్రయాధానములం బొందించువానికిం బండ్రెండు పణములు దండము.

ఇది దాసకల్పము.

కర్మకరుల కర్మసంబంధముల నానన్నులు తెలిసికొనుచుండవలెను. వారు నిర్ణయించుకొనంబడిన వేతనమును యజమానులనుండి పొందవలెను. ప్రారంభమున వేతనమును నిర్ణయించుకొనినచోనది కర్మకాలానురూపముగ నుండవలెను. అసంభాషితవేతనులలోం గర్షకులు సస్యమునందును గోపాలకులు నేతియందును వైదేహకులు విక్రయింపంబడినవస్తువుల మూల్యములందును పదియవవంతును తీసికొనవచ్చును. నిర్ణీతములగు వేతనముల నిర్ణయించినప్రకారమియ్యవలెను, అట్లే పుచ్చుకొనవలెను.

స్వతంత్రముగం బనిచేయు కారుశిల్పకుశీలవచికిత్సకవాగ్జీవనపరిచారకాదులు మఱియొకచోట వారిరివాజునుపట్టిగాని లేకవానిలోం గుశలులు నిర్ణయించినదానినిబట్టిగాని వేతనములం బొందవలెను. వేతనములగుఱించిన వివాదములను సాక్షులవిచారించిగాని సాక్షులు లేనపుడు పనిచేయించుకొనినవారిని పరీక్షించిగాని పరిష్కరింపవలెను. నిర్ణీతవేతనము నియ్యనపుడు దశబంధముగాని యాఱుపణములుగాని దండము. వేతనాపవ్యయము గావించినపుడు పండ్రెండుపణములుగాని పంచబంధముగాని దండము.

నదీవేగజ్వాలాస్తేనవ్యాళములచే నుపరుద్ధుఁడయినపుడు సర్వస్వమును దారపుత్రులను తన్ను నిచ్చెదనని చెప్పి రక్షణమునొందిన యార్తుఁడు కుశలులచే నిర్ణయింపఁబడిన వేతనమును రక్షకునకిచ్చుకొనవలెను. ఆర్తదానవిషయమందంతట నిట్లేయన్వయించుకొనవలెను. ఆర్తదానవిషయమందంతట నిట్లేయన్వయ మగుచుండును.

వేశ్యలు నిర్ణీతపరికారముగ (విటులను) సంగమభోగములఁ బొందింపవలెను. కాని యాలోచింపక చేయఁబడిన యనుచితములగు నిర్ణయములు చెల్లఁగూడదు.

ఇది ధర్మస్థీయమున దాస కర్మకరకల్పవిషయమందలి దాసకల్పమును
కర్మకరకల్పమందలి స్వామ్యాధికారమునను
పదుమూఁడవయధ్యాయము.
ఆదినుండి డెబ్బదియవ యధ్యాయము.

66 ప్రకరణము.

కర్మకరకల్పము, సంభూయసముత్థానము.

వేతనమునుపుచ్చుకొనినను పనిచేయనట్టియు నకారణముగఁ గార్యసంరోధము గలిగించునట్టియు భృత్యునకుఁ బండ్రెండుపణము లుదండము.

అశక్తుఁడును కుత్సితకర్మలందు నియోగింపఁబడినవాఁడును వ్యాధితుఁడును వ్యసనియుఁ నగువారియెడల దయ చూపవలెను. వీరు తమపనుల నితరులచేఁజేయింపవచ్చును. ఇట్లుచేయుటవలన నష్టము సంభవించినచోఁ గర్మమూలమున నష్టపూరణముచేయవచ్చును.

మఱియొకనికి నీవుపనిచేయఁగూడదు, నిన్ను మఱియొకనిపనికై బంపనని భర్తనిర్ణయింపవలయుననికొందఱు. పనిచేయింపనిభర్తకును పనిచేయని భృతకునకును పండ్రెండుపణములు దండము. గృహీతవేతనుఁడగు భృతకుఁడు భర్తకార్యమునుముగింపక తనంతటఁదాను మఱియొకపనికై వెళ్ళరాదు.

(పనిచేయుటకు) సిద్ధపడివచ్చినభృతకునిచేఁ బనిచేయించుకొననపుడు పనిచేయఁబడినట్లే గ్రహింపవలెనని ఆచార్యులు. అట్లుకాదు, కృతమునకే వేతనముగాని అకృతమునకెన్నఁడును లేదు. కొంతభాగమునయినను చేయించి నిరాకరించినపుడు కొఱవడినదానిని కృతముగ నెఱుఁగవచ్చును. దేశకాలాతిపాతముచేఁ గర్మను మఱియొకవిధముగఁ జేసినను కృతమునుకూడ నకృతముగఁ బరిగణింపవచ్చును, లేదా యిష్టముండినయెడలఁ గృతముగనయిన నంగీకరింపవచ్చును. నిర్ణయించుకొనినదానికంటె నెక్కువగఁగర్మను చేసియు నష్టమునుకలిగింపవచ్చునని కౌటిల్యుఁడు.

సంఘభృతకుల విషయమునఁగూడ నిట్లే యునియెఱుంగునది. నిర్ణీతకాలమునకంటె నేడురోజులధికముగ వారికవకాశమియ్యవలెను. పిమ్మట మఱియొకనినియమించి పనినిపూర్తిగావింపవచ్చును. భర్తతోఁజెప్పక పనినివిడిచినయెడలఁ బండ్రెండుపణములును, పనికిసంబంధించినసామగ్రిని హరించినయెడల నిరువదినాలుగుపణములునుదండము.

ఇది భృతకాధికారము.

సంఘభృతులును కలిసిపనిచేయునట్టియితరులును వారివేతనమును సమముగఁగాని యథానిర్ణీతముగఁగాని పంచుకొనవలెను.

కర్షకవైదేహకులు సస్యపణ్యములలోఁ బనిచేయుభృతకులారంభమునఁగాని పర్యవసానమందుఁగాని మధ్యకాలమునఁగాని మరణించినచో వారిపనులఁబట్టి వారికంశములనియ్యవలెను. వారికిబదులుగవచ్చి పనిచేసినవారికి సమగ్రాంశము నియ్యవలెను. జరుగుచుండుపనులకు సిద్ధ్యసిద్ధులు సామాన్యములగుటచేఁ గార్యక్రమములోఁ గొంతపనిముగించి మరణించినభృతకులకుఁ బనినిపట్టియంశమునియ్యవలెను.

కర్మారంభమయినతర్వాత స్వస్థుఁడైయుండుభృతకునికిఁ బనివిడిచిపెట్టిపోవుటకు హక్కులేదు. అట్లుపోవువానికిఁ బండ్రెండుపణ

ములుదండము. పనినిసరిగఁ జేయనివానికి మొదట నభయమునిచ్చి తర్వాతవానికిఁదగినపనిని, పనికిఁదగిన వేతనాంశములనొసంగి వాని నిగ్రహింపవచ్చును. మఱియొకమాఱుగూడ నతఁడట్లుపనిచేయుచుండినను లేక మఱియొకప్రదేశమునకుఁ బాఱిపోయినను నతనినిసంఘమునుండి తొలఁగింపవలెను. గొప్పయపరాధమొనర్చినప్పుడు దూష్యదండమువిధింపవలెను.

యాజకులు స్వప్రచారద్రవ్యమునుతప్పఁ దక్కినదక్షిణను నిర్ణయించుకొనినవిధమునఁగాని సమముగఁగాని పంచుకొనవలెను. అగ్నిష్టోమాదిక్రతువులందు దక్షిణనుపుచ్చుకొనినవెంటనే మృతిచెందినయాజకునకుఁ బంచమాంశమును, సోమవిక్రయమునకు వెంటనే మృతిచెందినవానికిఁ జతుర్థాంశమును, మధ్యమోపసత్ప్రవర్గోద్వాసనములయినవెంటనే మృతిచెందినవానికిఁ దృతీయాంశమును, మయఃకర్మజరిగినవెంటనే మృతిచెందినవానికి నర్ధాంశమునునియ్యవలెను. సుత్యక్రతువులోఁ బ్రాతస్సవనముతర్వాత మృతిచెందినవానిక నాలుగవవంతుతగ్గించి యియ్యవలెను. పావనకర్మజరుగునప్పటికి దక్షిణ ముగియునుకావున నప్పుడుమృతిచెందినవానికి సమగ్రాంశమునియ్యవచ్చును. బృహస్పతిసవనములోఁదప్పఁ దక్కినవానిలో దక్షిణలీయఁబడును. అహర్గణాదిక్రతువులోఁగూడ నిట్లేయని యెఱుంగునది.

మృతిచెందినవాఁడు చేయుచుండినపనిని తక్కిన యాజకులుగాని వానికివిశ్వాసపాత్రులగు మఱియొకరుగాని పదిదినములవఱకుఁ జేయవలెను.

యజ్ఞకర్మ పూర్తిగాకముందు యజమానుఁడు మృతిచెందినచో ఋత్విజులాయజ్ఞమునుపూర్తిచేసి దక్షిణనుతీసికొనవలెను.

క్రతువుముగియుటకుముందు యాజ్యునివిడిచిన యాజకునకును యాజకునివిడిచిన యాజ్యునకును పూర్వసాహసదండము. యాజకుఁడనాహితాగ్నియై వైవిధముగఁజేయునపుడు శతమును, గురువైయుండిగాని యజ్వయైయుండిగాని యట్లుచేసినచో సహస్రమును

దండము.

యాజకుఁడు సురాపానముచేయువాఁడుగను వృషలీభర్తగను బ్రహ్మహంతగను గురుతల్పగతుఁడుగను అసత్ప్రతిగ్రహుఁడుగను స్తేనుఁడుగను కుత్సితుఁడుగను నుండిన వోఁ బరస్పరకర్మసంకరభీతిచే వానినివిడిచినను దోషములేదు.

ఇది ధర్మస్థీయమున దాసకర్మకరకల్పవిషయమందలి
భృతకాధికారము, సంభూయసముత్థానమను
పదునాలుగవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి డెబ్బదియొకటవ యధ్యాయము.

67 ప్రకరణము.

విక్రీతక్రీతానుశయము.

దోషోపనిపాతావిషహ్యములగు వానినితప్ప విక్రయించినతక్కిన పణ్యమును కొన్నవానిస్వాధీనముచేయనిచోఁ బండ్రెండుపణములు దండము. పణ్యదోషము దోషము, రాజచోరఅగ్నిఉదకబాధలు పనిపాతములు. బహుగుణహీనమును ఆర్తకృతమునునగునవి అవిషహ్యములు. వర్తకులకొకరాత్రియుఁ గర్షకులకుమూఁడురాత్రులును మిశ్రవర్ణములవారికిని నుత్తమవర్ణములవారికిని జీవనాధారవస్తువిక్రయమున నేడురాత్రులు ననుశయము (విక్రయమురద్దుపఱచుటకుఁగాలము) నియ్యవలెను. చెడిపోవునట్టిపణ్యములు మఱియొకచోటఁజెల్లవుగనుక వానికిన్యాయముగ ననుశయమియ్యవలెను. అట్లుచేయనిచో నిరువదినాలుగుపణములుగాని పణ్యదశభాగముగాని దండము.

దోషోపనిపాతావిషహ్యములనుతప్పఁ దక్కినపణ్యములఁగొని ప్రతిగ్రహింపనివానికిఁ బండ్రెండుపణములుదండము. అనుశయము విక్రేతక్రేతలకు సమానము.

(మొదటిమూఁడువర్ణములలోను మతాచారములుగల శూద్రులలోను పాణిగ్రహణమునకుముందు నిర్ణయించుకొనినకన్యను విడువవచ్చును.) కన్యయువరుఁడును నభిప్రజాతులయినపుడుతప్ప నౌపశాయికదోషముగల కన్యను పాణిగ్రహణానంతరముగూడ విడువవచ్చును.

ఔపశాయికమనుకన్యాదోషమును ప్రకటింపక కన్యనిచ్చినవానికిఁ దొంబదియాఱుపణములు దండము. అట్టివాఁడు పుచ్చుకొనినశుల్కస్త్రీధనములను తిరిగియిచ్చుకొనవలెను. వరదోషమును చెప్పక కన్యనువరించి దానిని పొందువానికిఁ బూర్వద్విగుణదండము. అట్టివాఁడు శుల్కస్త్రీధనముల విడిచిపెట్టుకొనవలెను.

కుష్టవ్యాధితములును శుచిత్వరహితములునునగు ద్విపదచతుష్పదజంతువులను నుత్సాహస్వాస్థ్యశుచిత్వములు గలవని చెప్పి విక్రయించువానికిఁ బండ్రెండుపణములు దండము.

చతుష్పదములవిక్రయమును మూఁడుపక్షములలోను, మనుష్యులవిక్రయము నొకసంవత్సరములోను రద్దుపఱుపవచ్చును. వీని శౌచాశౌచములఁ దెలిసికొనుట కంతకాలముపట్టును.

దాతయును ప్రతిగ్రహీతయును దానవిక్రయములలో నష్టపోకుండునట్లుగఁ దగుమనుష్యు లనుశయము నిప్పింపవలెను.

ఇది ధర్మస్థీయమున విక్రీతక్రీతానుశయమను
పదునైదవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి డెబ్బదిరెండవ యధ్యాయము.

68 ప్రకరణము.

అస్వామివిక్రయము, స్వస్వామిసంబంధము

దత్తము నియ్యకుండునపుడు ఋణాదానమునందుఁజెప్పినవిషయముల గమనించునది.

వ్యవహారవిరోధమగు దానమును మధ్యవర్తులవద్ద నుంపవలెను. సర్వస్వమును దారపుత్రులను తన్నును దానముచేసినవాఁడు తనవిషయ మనుశయులతో విన్నవించుకొనవలెను.

అసాధులకు నోపఘాతకకర్మలనిమిత్తముగను చేయుధర్మదానము, అనుపకారులకు నుపకారులకుఁ జేయు నర్థదానము, అనర్హులకొఱకుఁ జేయుకామదానము లోనగువానిని దాతృప్రతిగ్రహీతలకు నష్టముకలుగకుండునట్లు కుశలులు పరిష్కరింపవలెను.

దండభయ ఆక్రోశభయ అర్థభయములవలనఁ జేయఁబడిన భయదానమును ప్రతిగ్రహించినవానికిని నిచ్చినవానికిని స్తేయదండము. పరులను హింసించుటలో దోషదానముచేయువానికిఁగూడ నిదియేదండము. రాజుపైగర్వించువాని కుత్తమదండము.

ఇష్టములేనిచో మరణించినవానిపుత్రుఁడుగాని దాయాదుఁడుగాని రిక్థహర్తుఁడుగాని (మరణించినవాఁడు) వాఁడిచ్చుకొనఁదగిన ప్రతిభావ్యదండమును శుల్కశేషమును నాక్షికమును సౌరికమును కామదానమును నియ్యనక్కఱలేదు.

ఇది దానమును రద్దుపఱచువిషయము.

అస్వామివిక్రయము:— నష్టాపహృతమగు తనద్రవ్యము మఱియొకనివద్ద దొఱకినపుడు వానినధికారులచేఁ బట్టుకొనునట్లుచేయవలెను. దేశకాలాతిపాతములు గలుగునను శంక గలిగినపుడు స్వయముగఁదానే వానినిపట్టుకొని యధికారులకొప్పగింపవచ్చును. ధర్మస్థుఁడు వానిని, నీకిదెట్లులభించెనని ప్రశ్నింపవలెను. లభించినక్రమమునాతఁడుచెప్పి విక్రేతనుచూపలేనపుడు ద్రవ్యమునుపుచ్చుకొనివానినివిడిచిపెట్టవచ్చును. విక్రేతదొఱకినపుడుమూల్యమును స్తేయదండమును నిచ్చుకొనవలెను. అతఁడు పాఱిపోయినపుడును ద్రవ్యము వ్యయమగువఱకు దాగియుండి పిమ్మటదొఱకినపుడును మూల్యమును స్తేయదండమును నిచ్చుకొనవలెను.

నష్టద్రవ్యము తనదనిబుజువుపఱచుకొని నష్టపరిహారమును పుచ్చుకొనవచ్చును. అట్లు బుజువుచేసికొనలేనపుడు పంచబంధము నిచ్చుకొనవలెను. నష్టద్రవ్యము రాజునకుఁజెందును.

(ధర్మస్థులతో) చెప్పక నష్టద్రవ్యమును (తనంతటతానే) బలాత్కరించి తీసికొనువానికిఁ బూర్వసాహసదండము.

నష్టాపహృతద్రవ్యములను మూఁడుపక్షములవఱకు శుల్కస్థానమందుంచి పిమ్మటనాద్రవ్యస్వామి దాని నడుగనప్పుడు దానినిరాజు తీసికొనవచ్చును. నష్టాపహృతద్రవ్యము ద్విపదమయినచో నయిదుపణములు నిష్క్రయము. ఏకఖురములయినచో నాలుగుపణములు, గోమహిషములయినచో రెండుపణములు. క్షుద్రపశువులయినచోఁ బాదపణము, రత్నసారఫల్గుకుప్యములయినచో నయిదువందలపణములు. ఈనిష్క్రయమును రాజునకిచ్చుకొనవలెను.

పరచక్రాటవికులచే హరింపఁబడినద్రవ్యమును రాజుమఱలఁదీసికొని హక్కుదారులకిచ్చివేయవలెను. చోరహృతములు లభింపనపుడు రాజుతనద్రవ్యమునుండి యిచ్చుకొనవలెను; లేక అట్టివానిని తెప్పించుట కశక్తుఁడయినపుడు స్వయంగ్రాహుని చేతనయిన వానిని సాధింపవలెను, లేదా నిష్క్రయమునయిన నిచ్చుకొనవలెను.

ఆర్యులను దేవబ్రాహ్మణతపస్విద్రవ్యములనుదప్పఁ బరవిషయమునుండి తనవారెవరయిన విక్రమించి తెచ్చినద్రవ్యమును రాజాజ్ఞానుసారముగ ననుభవింపవచ్చును.

ఇది యస్వామివిక్రయము.

స్వస్వామిసంబంధము:— దేశాంతరమునకుఁబోయినను నెవరిద్రవ్యములందు వారికిస్వామ్యముండును.

బాలవృద్ధవ్యాధితవ్యసనిప్రోషితులును రాజ్యవిప్లవముచే దేశత్యాగముచేసినవారునుతప్పఁ దక్కినవారు తమద్రవ్యమితరులనుభవించుచున్నపుడు పదిసంవత్సరములవఱకుపేక్షించినచో దానిలో వారికిఁ గలహక్కు నశించును. ఇరువది సంవత్సరములవఱకు కెడతెగక తన

యింటియందు మతియొకండు నివసించుచుండిన నుపేక్షించినచో నం
దలిహక్కు గూడఁ జెడిపోవును. కాని రాజాజ్ఞలేక పరవాస్తువులందు
నివసించు జ్ఞాతులకును శ్రోత్రియులకును పాషండులకును ననుభవమా
త్రముచేత హక్కు గలుగఁజాలదు. ఉపనిధి ఆధి నిధి నిక్షేపము దా
సి గ్రామసీమ రాజద్రవ్యము శ్రోత్రియద్రవ్యములోనగువాని విష
యమునఁగూడ నిట్లేయని యెఱుంగునది.

ఆశ్రమస్థులును పాషండులును విశాలమగుప్రదేశమునందు
నొకరినొకరు బాధించుకొనక నివాసముచేయవలెను. అల్పమగు బా
ధగలిగినను పూర్వాగతుండు క్రొత్తగవచ్చినవానికిఁ జోటియ్యవలెను.
అట్లీయనపుడు వానినిఁ దొలఁగింపవచ్చును.

వానప్రస్థయతిబ్రహ్మచారులద్రవ్యములను వారియాచార్యు
లుశిష్యులు ధర్మభ్రాతలుసతీర్థులు వరుసగఁ దీసికొనవచ్చును. వీరిపై
వివాదములుగలిగినపుడు వారికై విధింపఁబడిన దండమునకు బదులుగ
వీరు రాజుకొఱకై క్షపణ అభిషేక అగ్నికార్య మహాకచ్ఛవర్ధనముల
నెన్నిపణములదండము నిచ్చికొనవలెనో యన్నిదినములు చేయవలెను.

పారుష్య స్తేయ సాహస సంగ్రహణదోషములు తప్పఁ దక్కిన
దోషములనొనరించునపుడు పాషండులకును సాధువులకును వారుని
ర్ధనులుగాన నుపవాసవ్రతశిక్ష విధింపవలెను. పారుష్యాదిదోషము
లొనరించునపుడు యథోక్తదండముల విధింపవలెను.

రాజు దండముచేఁ బ్రవ్రాజకులవారించుచు వారినివారియా
చారములందు నిలుపవలెను. లేనిచో నుపేక్షింపఁబడినట్టియు నధర్మో
పహతమైనట్టియు ధర్మము రాజునకు వినాశకారియగును.

ఇది ధర్మస్థీయమున అస్వామివిక్రయము స్వస్వామిసంబంధమును

పదునాఱవయధ్యాయము.

ఆదినుండి డెబ్బదిమూఁడవ యధ్యాయము.

69 ప్రకరణము.

సాహసము.

ద్రవ్యస్వామిసమక్షమునసే బలాత్కారముగఁదీసికొనుట సాహసము. తెలియకుండునట్లుగఁ దీసికొనుటయుఁ దీసికొనినదానిని దాచియుంచుటయు స్తేయము.

రత్నసారఫల్గుకుప్యములవిషయమున సాహసమొనర్చినపుడు మూల్యసమదండమని మానవులు, మూల్యద్విగుణమని యౌశనసులు, యథాపరాధమని కౌటిల్యుఁడు.

క్షుద్రద్రవ్యములగు పుష్పఫలశాకమూలకందపక్వాన్నచర్మవేణుమృద్భాండాదులను సాహసించి తీసికొనువారికిఁ బండ్రెండుమొదలిరువదినాలుగు పణములవఱకు దండము.

స్థూలద్రవ్యములగు కాలాయసకాష్ఠరజ్జుద్రవ్య క్షుద్రపశుసమూహముల సాహసించి తీసికొనువానికి నిరువదినాలుగు మొదలు నలువదియెనిమిదిపణములవఱకు దండము.

స్థూలద్రవ్యములగు తామ్రవృత్తకంసకాచ దంతములతోఁ జేసినభాండాదులఁ దీసికొనినవానికి నలువదియెనిమిది మొదలు తొంబదియాఱుపణములవఱకు దండము. దీనికి పూర్వసాహసదండమని పేరు.

స్థూలద్రవ్యములగు మహాపశు మనుష్యక్షేత్రగృహహిరణ్యసువర్ణసూక్ష్మవస్త్రాదులను సాహసించి తీసికొనువానికి రెండువందలు మొదలయిదువందల పణములవఱకు దండము. ఇదియే మధ్యమసాహసదండము.

స్త్రీపురుషుల బలాత్కరించి బంధించువానికి బంధింపఁజేయువానికిని బంధమునువిడిపించువానికిని నైదువందలు మొదలు వేయిపణములవఱకు దండము. ఇది యుత్తమసాహసదండమని యాచార్యులు.

సాహసముచేయుమని మఱియొకనితోఁ జెప్పి వానిచే సాహసముచేయించువానికి ద్విగుణదండము. వలసినంతధనమునిచ్చి సాహసముచేయించినచోఁ జతుర్గుణదండము.

ఇంతహిరణ్యమునిచ్చెదనని ప్రమాణముచేసి సాహసమునుచేయించువాఁడాహిరణ్యమును దండమునుకూడ రాజునకిచ్చుకొనవలెనని బార్హస్పత్యులు. కోపమదమోహములచే నిట్టితప్పునుచేసితినని యతఁడొప్పుకొనినచో యథోక్తదండమునుమాత్రము విధింపవలెనని కౌటిల్యుఁడు.

సర్వదండకర్మలందును నూటికిఁదక్కువగ దండమునువిధించినపుడు నూటికెనిమిదిచొప్పున రూపమును, నూటికంటెనధికముగ దండమును విధించినపుడు నూటికైదుచొప్పున వ్యాజినివసూలు చేయవలెను.

ప్రజలు దోషబాహుళ్యులగుటచేతను రాజులు దోషములేకుంగఁజాలకుండుటచేతను నధర్మిష్ఠులనుండి రూపవ్యాజులఁ బుచ్చుకొనుటధర్మమేయని చెప్పఁబడినది.

ఇది ధర్మస్థీయమున సాహసమను పదునేడవయధ్యాయము.

ఆదినుండి డెబ్బదినాలుగవ యధ్యాయము.

72 ప్రకరణము.

వాక్పారుష్యము.

ఉపవాదము కుత్సనము అభిభర్త్సనమని వాక్పారుష్యము మూఁడువిధములు. ఉపవాదము శరీరప్రకృతి శ్రుతివృత్తిజనపదముల సంబంధించియుండును. అందులో శరీరవైకల్యముగలవారిని సహితము గ్రుడ్డికుంటి యనిపిలిచినచో మూఁడుపణములును, లేనివారినట్లుపిలిచినపు డాఱుపణములును దండము.

గ్రుడ్డికంటి మొదలగులోపములుగలవారిని నిందాస్తుతిగ, సొగసయినకన్నులుగలవాఁడా, సొగసయినదంతములుగలవాఁడా యని పిలిచినపుడును కుష్ఠోన్మాదక్లైబ్యాదులనుపట్టి పరిహాసముచేయునపుడును పండ్రెండుపణములు దండము.

నిందాస్తుతులు సత్యములయినను కాకపోయినను, తుల్యులవిషయమై (వానిని) గావించినపుడు పండ్రెండుపణములకంటె నధికముగను, అధికులవిషయమై కావించినపుడు ద్విగుణముగను, హీనులవిషయమై కావించునపుడు సగమును, పరస్త్రీలవిషయమునఁ గావించినపుడు ద్విగుణముగను దండమువిధింపవలెను. ప్రమాదమదమోహములచే నిట్లుచేసినపు డర్ధదండము.

కుష్ఠోన్మాదముల విషయమునఁ దచ్చికిత్సకులును సన్నిధినుండుపురుషులును సాక్షులు. క్లీబత్వవిషయమును స్త్రీలమూలమునను మూత్రఫేనములఁబట్టియు నీటిలో మలము మునిఁగిపోవుటఁబట్టియుఁ దెలిసికొనవలెను

బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్ర చండాలాదులలో నధములుత్తమవర్ణములవారివిషయమై ప్రకృత్యుపవాదము గావించినపుడు వారివర్ణక్రమమునుపట్టి త్రిపణోత్తరదండమును, ఉత్తమవర్ణములవా రధమవర్ణములవారివిషయమై యిట్టియుపవాదము గావించినపుడు ద్విపణాధరమగు దండమునువిధింపవలెను. కుబ్రాహ్మణుఁడనుటమున్నుగాఁగల జాతినైచ్యమును సూచించువానికిఁగూడ నిట్లే.

శ్రుతసంబంధములగునట్టివియు వాగ్జీవనకారుకుశీలవుల వృత్తినిసంబంధించినట్టివియు ప్రాజ్జూణకగాంధారాది జనపదములసంబంధించినట్టివియునగు నుపవాదములవిషయమునఁగూడ నిట్లేయని యెఱుంగునది.

ఎవఁడు మఱియొకనిని నిన్నిట్లుచేసెదనని భయపెట్టునో యతఁడావిధముగఁ జేయకపోయినను చేసినపుడనుభవింపవలసినశిక్షలో సగముశిక్షకుఁ బాత్రుఁడగును. అశక్తుఁడై కోపమోహమదములచే నిట్లు

భయము పెట్టునపుడు పండ్రెండుపణములు దండము. అపకారముచేయు సమర్థుండయినవాఁడు విరోధముబూని పయిరీతిగ భయపెట్టునపుడు యావజ్జీవికమగు జామీనునియ్యవలెను.

స్వదేశస్వగ్రామములవిషయమైన వాక్పారుష్యముఁ జూపినవానికిఁ బూర్వసాహసదండము. స్వజాతిస్వసంఘములనునిందించినవానికి మధ్యమదండము. దేవచైత్యములనిందించినవాని నుత్తమదండము.

ఇది ధర్మస్థీయమున వాక్పారుష్యమను
పదునెనిమిదవయధ్యాయము.
ఆదినుండి డెబ్బదిరెండవ యధ్యాయము.

73 ప్రకరణము.

దండపారుష్యము.

స్పర్శనము అవగూర్ణము ప్రహతమని దండపారుష్యము మూఁడువిధములు.

నాభికధోభాగమున హస్తపంకభస్మపాంసువులతో స్పృశించువానికి మూఁడుపణములును, అపవిత్రములగువీనితోను పాదముతోను నిష్ఠీవనముతోను స్పృశించినచో నారుపణములును, ఉమ్మి మూత్రము పురీషము— వీనితోస్పృశించినవానికిఁ బండ్రెండుపణములును దండము. నాభి కుపరిభాగమందు పైవిధముగఁ జేసినపుడు ద్విగుణముగను శిరస్సునందుఁ జేసినయెడల నాలుగురెట్లుగనుదండము విధింపవలెను. గొప్పవారియెడ నీనేరములుగావించినపుడు ద్విగుణదండము; హీనులయెడనయినచో నర్ధదండము. పరస్త్రీలయెడనయినచో ద్విగుణదండము. ప్రమాదమదమోహములమూలమున వీనిని గావించినపు డర్ధదండము.

పాదవస్త్రహస్తకేశావలంబనములందు షట్పణోత్తర దండము. పీడించుట ఆవేష్టించుట త్రోయుట లాగుట పయినిగూర్చుం

డుట — వీనిని చేసినపుడు పూర్వసాహసదండము. పక్షద్రోసిపాటిపో పువానికర్థదండము. బ్రాహ్మణుని శూద్రుఁడేయవయవముతోఁగొట్టునో దానిని ఛేదింపవలెను.

కొట్టినపుడు నిష్క్రియము స్పర్శదండము-లోసగమును నిచ్చుకొనవలెను. చండాలాద్యశుచులవిషయమునఁగూడ నిట్లేయని యెఱుంగునది. చేతితోఁగొట్టినపుడు మూఁడు మొదలు పండ్రెండుపణములవఱకును; పాదముతోఁదన్నినపుడు తద్ద్విగుణముగనుదండము. ముఖోత్పాదము గలిగించుద్రవ్యముతోఁగొట్టినపుడు పూర్వసాహసదండము. ప్రాణాబాధకమగుద్రవ్యముతోఁగొట్టినపుడు మధ్యమదండము. కాష్ఠలోష్టపాషాణలోహదండరజ్జుద్రవ్యములలో నొకదానిచే రక్తమురాకుండఁగట్టిగఁ గొట్టినపు డిరువదినాలుగుపణములును, వ్రణాదులున్నపుడుతప్పఁ దక్కినపుడు రక్తమువచ్చునట్లుకొట్టినచో ద్విగుణముగను దండము.

రక్తమురాకపోయినను మృతప్రాయుఁడగువఱకుఁ గొట్టువానికిని, దుష్టవ్రణములున్నపుడుదప్పఁ దక్కినపుడు పాణిపాదదంతములకుభంగమును కర్ణనాసలకుఛేదనమును శరీరవిదారణమును కావించినవానికిఁ బూర్వసాహసదండము.

తొడలను కంఠమును విఱిచినపుడును, నేత్రభేదముగావించినపుడును వాక్యచేష్టాభోజనముల కుపరోధముగలిగించినపుడును మధ్యమసాహసదండమునేగాక గాయముతగిలినవాఁడు యథాస్థితికివచ్చుటకుఁగావలసిన వ్యయమునుసహితమిచ్చుకొనవలెను. దేశకాలాతిపాతముగలిగినపుడు కంటకునివలెశోధించి శిక్షింపవలెను. అనేకులేకీభవించి యొకనినికొట్టినపుడు వారిలోనొక్కొకరికి ద్విగుణదండమునువిధింపవలెను.

పర్యుషితము (కాలాతీతము) లగుకలహము ప్రవేశములును ననభియోజ్యములునునని ఆచార్యులు. అపకారిని విడువఁగూడదని కౌటిల్యుఁడు.

బాధనుసహింపఁజాలనివాఁడే ధర్మస్థీయమునకుఁ బరుగెత్తివచ్చునుకాన, బూర్వాగతునకే జయమియ్యవలెనని ఆచార్యులు. ఇట్లుకూడదు, మొదటవచ్చినను తర్వాతవచ్చినను సాక్షులఁబట్టియే (వివాదమును) పరిష్కరింపవలెనని కౌటిల్యుఁడు. సాక్షులులేనపుడు వానిగాయములను కలహచిహ్నములనుపట్టి పరిష్కరింపవలెను.

ఘాతముగుఱించిన యభియోగములలోఁ బ్రతివాదముచేయనివానికారోజుననే (అభియోగముదెచ్చినరోజుననే) శిక్షవిధింపవలెను.

కలహమధ్యమున ద్రవ్యమునపహరించువానికిఁ బదిపణములుదండము

క్షుద్రద్రవ్యములకు హింసనుకలిగించువానికిమూల్యద్విగుణదండము. స్థూలద్రవ్యములవిషయమున మూల్యత్రిగుణదండము. వస్త్రాభరణహిరణ్యసువర్ణభాండములవిషయమున వానిమూల్యమునిచ్చుకొని పూర్వసాహసదండమును భరింపవలెను. అభిఘాతముచేఁబరకుడ్యములకు క్షోభగలిగించువానికి మూఁడుపణములు దండము. ఛేదనభేదనములొనర్చువాఁడాఱుపణములుదండము నిచ్చుకొని నష్టప్రతీకారముకూడఁ జేయవలెను.

ఒకనియింటిలో దుఃఖోత్పాదకమగుద్రవ్యమును పడవేయువానికిఁ బండ్రెండుపణములు దండము; ప్రాణహింసగలిగించుద్రవ్యమునుపడవేయువానికిఁ బూర్వసాహసదండము.

కోష్ఠాదులచే క్షుద్రపశువులకు నొప్పిగలిగించినపుడు పణముగాని రెండుపణములుగాని దండము. రక్తమువచ్చునట్లుఁగొట్టిన-చో ద్విగుణదండము. ఈబాధల మహాపశువులకుఁ గలిగించినపుడు ద్విగుణదండమునేగాక సముత్థానవ్యయమునుకూడ నిచ్చుకొనవలెను.

పురోద్యానమందుండు పుష్పఫలచ్ఛాయావృక్షములయొక్క ప్రరోహముల ఛేదముచేయువానికాఱుపణములును, క్షుద్రశాఖల ఛేదించువానికిఁ బండ్రెండుపణములును, పీనశాఖలఛేదించువాని కిరువదినాలుగుపణములును, స్కంధవధము గావించినవానికిఁ బూర్వసా

సాసమును, మూలచ్ఛేదముచేసినవానికి మధ్యమసాహసమును దండములు. పుష్పఫలచ్ఛాయలనిచ్చు గుల్మలతలను, పుణ్యస్థాన తపోవనశ్మశానములందుండెడివృక్షములను పైవిధముగఁజేసినపుడర్ధదండము.

సీమావృక్షములను చైత్యములందుఁబూజింపఁబడు వృక్షములను రాజవనములందలి వృక్షములను పయివిధముగ ఛేదించునపుడు ద్విగుణదండము.

ఇది ధర్మస్థీయమున దండపారుష్యమను పందొమ్మిదవయధ్యాయము.

ఆదినుండి డెబ్బదియాఱవ యధ్యాయము.

74-75 ప్రకరణములు.

ద్యూతసమాహ్వయము, ప్రకీర్ణకములు

గూఢాజీవులఁ దెలిసికొనుటకై ద్యూతాధ్యక్షుఁడుద్యూతము నేకముఖముగఁ జేయవలెను. మఱియొకచోట నెక్కడనైన జూదమాడువారికిఁ బండ్రెండుపణములు దండము.

ద్యూతాభియోగమున జయించినవానికిఁ బూర్వసాహసదండమును పరాజితునకు మధ్యమదండమును విధింపవలెను. ఏలన, పరాజితుఁడు మూఢుఁడై జయింపఁగోరినను, పరాజయమును సహింపకుండునని యాచార్యులు. ఇట్లుగాఁడదు, ఎవరును రాజువద్దకురాకుండునట్లుగఁ బరాజితునకు ద్విగుణదండమును విధింపవలెనని కౌటిల్యుఁడు.

ద్యూతకారులు తఱుచుగ కితవులైయుందురుగావున వారియధ్యక్షులు శుద్ధభావులై కాకణ్యక్షములను (కాకణినిచ్చి పుచ్చుకొనఁదగినవి) వానికచ్చుచుండవలెను. కాకణ్యక్షముల మార్చువానికిఁ బండ్రెండుపణములు దండము.

కపటద్యూతమందు జయించినవానికిఁ బూర్వసాహసదండమును ఉపధాస్తేయ దండమును విధించి వాఁడుగెలిచిన పందెమును

కూడఁ దీసికొనవలెను.

అధ్యక్షుఁడు జితద్రవ్యము నుండి నూటికి యైదుచొప్పున కాకణ్యక్ష అరళాశలాకలయద్దెను ఉదకభూమికర్మక్రియమును పుచ్చుకొనవలెను. ద్రవ్యములయొక్క విక్రయాధానములఁగూడ నతఁడు చేయవచ్చును.

అక్షభూమిహస్తములనూలమునఁజేయు మోసమును నిషేధింపని యధ్యక్షునకు ద్విగుణదండము

విద్యాశిల్పములకయిన సమాహ్వయములందుఁజెప్పఁ దక్కిన సమాహ్వయములందుఁగూడ నిట్లేయని యెఱుంగునది.

ప్రకీర్ణకము:— యాచితక అవక్రీతక ఆహితక నిక్షేపక ద్రవ్యములను యుక్త దేశకాలములం దియ్యనివానికిని, యామచ్ఛాయాప్రదేశములఁ బ్రవేశించి దేశకాలాతిపాతమగునట్లు గూర్చుండు వానికిని, బ్రాహ్మణునివద్ద గుల్మదేయతరదేయములు దీసికొనువానికిని యిరుగుపొరుగువారిపైఁ గలహించుటకితరులను పురికొల్పువానికిని పండ్రెండుపణములు దండము. సంధిప్రార్థము నియ్యనివానికిని, హస్తముచే భ్రాతృభార్యను శిక్షించువానికిని, అన్యోపరుద్ధయగు రూపాజీవను పొందువానికిని, పరుఁడు బేరము చేసిన పణ్యమును కొనువానికిని, ముద్రితోఁగూడిన గృహమును భేదించువానికిని, సమీపమందుండు నలువదియిండ్లవారికి బాధగలిగించువానికిని నలువదియెనిమిది పణములు దండము. కులాదాయమును వసూలుచేసి యపవ్యయము చేయువానికిని, స్వచ్ఛందురాలగు విధవను బలాత్కరించువానికిని, ఆర్యస్త్రీని స్పృశించు చండాలునికిని, ఆపత్కాలమందుఁ దన్నుఁజేరిన వానిని రక్షించుటకై వెళ్ళనివానికిని, నిష్కారణముగఁ బరుగెత్తువానికిని, దేవపితృకార్యములందు జీవకాదులకును శూద్రప్రవ్రజితులకును భోజనమిడువానికిని నూఱుపణములు దండము. అధికారములేక శపథవాక్యప్రశ్నము చేయువానికిని, ఉద్యోగికాకపోయినను నుద్యోగులు చేయఁదగు కర్మలఁ జేయువానికిని, క్షుద్రపశువృషభములకుఁ బుం

స్త్వోపఘాతమొనరించువానికిని, ఔషధముచే దాసీగర్భపాతముగలి గించువానికిని బూర్వసాహసదండము. పితాపుత్రులును దంపతు లును సోదరసోదరులును మేనమామమేనల్లుండ్రును శిష్యాచార్యు లును పతితులగునప్పుడుతప్పఁ దక్కినసమయములందుఁ బరస్పరముత్య జించినచో వారికిని, తనసహాయముకొఱకై యొకనినిపిలిపించి వానిని గ్రామమధ్యమందు విడిచి వెళ్ళిపోవువానికిని పూర్వసాహసదండము. కాంతారమధ్యమందిట్లు విడిచినచో మధ్యమదండము. బెదిరించియి ట్లుచేయువాని కుత్తమదండము. కలసిబయలుదేరినవారిని (మార్గమ ధ్యమున) విడిచినచో నర్థదండము. బంధింపఁదగనిపురుషుని బంధిం చువానికిని, బంధింపించువానికిని, బద్ధునివిడిపించువానికిని, అప్రాప్త వ్యవహారుఁడగుబాలుని బంధించువానికిని బంధింపఁజేయువానికినివే యిపణములు దండము.

పురుషులనుపట్టియు నపరాధములఁబట్టియు దండములమార్చు చుండవలెను.

తీర్థయాత్రచేయువాఁడు తపస్వి వ్యాధితుఁడు క్షుత్పిపాసాధ్వ క్లాంతుఁడు జానపదుఁడు (?) దండఖేది నిష్కించనుఁడు— వీరనుగ్రా హ్యులు. వారు మనవిచేసికొనకపోయినను దేవ బ్రాహ్మణ తపస్వి బాల వృద్ధ వ్యాధితులయొక్కయు ననాథలయొక్కయుఁ గార్యముల ను ధర్మస్థులు చేసిపెట్టవలెను. దేశకాలభోగాతిపాతములు గలిగెన నుమిషచే నీకార్యములకు నష్టముకలిగింపరాదు.

విద్యా బుద్ధి పౌరుష అభిజన కర్మాతిశయములచేతఁ బురుషు లుపూజ్యులగుచున్నారు.

మిషపెట్టనివారై విశ్వాసపాత్రులై లోకప్రియులై యనస్థలన్నిటి యందునుసమబుద్ధిగలిగి ధర్మస్థులుకార్యములనీవిధముగఁజేయవలెను.

ఇదిధర్మస్థీయమున ద్యూతసమాహ్వయము ప్రకీర్ణకములను నిరువదవయధ్యాయము.
ఆదినుండి డెబ్బదియేడవయధ్యాయము.

ఇంతటితోఁ గౌటిలీయార్థశాస్త్రమందు ధర్మస్థీయమను మూఁడవయధికరణము సమాప్తము.

శుభమస్తు.

కౌటిలీయార్థశాస్త్రము

నాలుగవయధికరణము — కంటకశోధనము.

76 ప్రకరణము.

కారుకరక్షణము.

ముగ్గురుప్రదేష్టలుగాని ముగ్గురమాత్యులుగాని కంటకశోధనము చేయవలెను.

ఆపత్ప్రతీకారము జేయఁదగినవారును కారువులశాసించువారును నిక్షేపముల నుంచుకొనఁదగినవారును స్వేచ్ఛగఁబనిచేయఁదగిన శిల్పులును సంఘములకు నమ్మఁదగినవారును శ్రేణీనిక్షేపముల దాచియుంపవచ్చును. ఆపత్కాలమందు నిక్షేపములను వీరివద్దనుండి శ్రేణులు తీసికొనవచ్చును.

నిర్దిష్టములగు దేశకాలకర్మలప్రకారము కారువులు వారిపనులుగావింపవలెను. దేశకాలకర్మలు నిర్దేశింపఁబడలేదనుమిషపెట్టి కాలాతిపాతనముగావించినపుడు వేతనమందు నాలుగవవంతునుమాత్రమేగాక ద్విగుణదండమునుకూడ నిచ్చుకొనవలెను. భ్రంశోపనిపాతములు గలిగినపుడుదప్పఁ దక్కినపుడు నష్టవినష్టములను కారువులు భరింపవలెను. కార్యమును చెప్పినట్లుగాక మఱియొకవిధముగఁ జేయునపుడు వేతననాశనమగుటయేగాక దానికి రెండురెట్లు దండమును కూడ నిచ్చుకొనవలెను.

సాలెవాండ్రు (నేయుటకుఁగనిచ్చిన) సూత్రములను దశైకాదశికముగ వృద్ధిచేయవలెను; లేనిచో నష్టద్విగుణదండమును సూత్రమూల్యమును నిచ్చుకొని వేతనమునుకూడ విడిచిపెట్టుకొనవలెను.

క్షౌమకౌశేయముల నర్ధ్యగుణముగను పత్త్రోర్ణకంబళదుకూలముల ద్విగుణముగను వృద్ధిచేయవలెను. కొలతతగ్గించినపుడు నష్టానుసారముగ వేతనమునుతగ్గించి ద్విగుణదండమును విధింపవలెను. తూనికతగ్గించినపుడు హీనచతుర్గుణదండమును, సూత్రములమార్చినపుడు మూల్యద్విగుణమును నిచ్చుకొనవలెను. ద్విపటవానము (వెడల్పగలవస్త్రములు) ల విషయమునఁగూడ నిట్లేయనియెఱుంగునది. ఒక తులము ఊర్ణమును బాగుగసాపుచేసినపుడయిదుపలములు నష్టము సంభవించును.

చాకలివాండ్రు కఱ్ఱపలకలమీఁదఁగాని నున్ననిరాతిపలకమీఁదఁగాని వస్త్రముల నుతుకవలెను. మఱియొకచోట నుతుకినపుడు వస్త్రమునకుఁగలిగిననష్టమును నాఱుపణములదండమును నిచ్చుకొనవలెను. ముద్గరచిహ్నితమగు వస్త్రముదప్పఁ దక్కినవానిని కట్టుకొనురజకునకు మూఁడుపణములుదండము. ఇతరులవస్త్రములను విక్రయ అవక్రయ ఆధానములఁజేయునపుడు పండ్రెండుపణములు దండము; వానినిమార్చునపుడు ప్రతివస్త్రమును మూల్యద్విగుణమును నియ్యవలెను. మల్లెపుష్పము (ముకుళము) వలెఁ దెల్లగఁజేయవలసినట్టియు, ఱాతిపలకమీఁద నుతికినపుడు శుద్ధధౌతసూత్రవర్ణమగునట్టియు శుద్ధిచేయఁబడిన వెండివర్ణముగలిగినట్టియు వస్త్రమునొకరాత్రికంటె నెక్కువకాలముంచుకొనినచో దండమునిచ్చుకొనవలెను. స్వల్పముగ రంగువేయవలసినవస్త్రములనైదురాత్రులకంటెనధికముగను నీలివర్ణమువేయవలసినచో నాఱురాత్రులకంటె నధికముగను, పుష్పలాక్షామాంజిష్ఠరక్తవర్ణముల వేయవలసినప్పుడును గురుతరముగుయత్నముచేఁ బరికర్మముచేయవలసినప్పుడేడురాత్రులకంటె నధికముగను నుంచుకొనఁగూడదు. అట్లుచేసినచో వేతననాశమొందును. రాగవివాదములందు శ్రద్ధేయులును కుశలులునగువారు వేతననిర్ణయముచేయవలెను. శ్రేష్ఠములగువస్త్రములనుతికినచో నొకపణము వేతనము; మధ్యమవస్త్రములకర్ధపణము; అవరములకుఁ బాదపణము.

ముతుకబట్టలకు మాషకము లేక రెండుమాషకములు. రంగుబట్టలకు ద్విగుణము.

రంగుబట్టల మొదటి పర్యాయముతుకునపుడు నాల్గవవంతును రెండవ పర్యాయముతుకునపుడైదవవంతును రంగు తగ్గిపోవును. ఇట్లేక్రమక్రమముగ తగ్గునని గ్రహించునది.

రజకులగుఱించి చెప్పఁబడినవన్నియు సాలెవాండ్ర విషయము నఁగూడఁజెల్లును.

రాజున కెఱింగింపక యశుచియగువాని చేతినుండి వస్తురూపమున నున్న రూప్యసువర్ణములఁగొనెడి సువర్ణకారులకుఁ బండ్రెండు పణములును, వస్తురూపమునుమార్చి కొనెడివానికిరువదినాలుగుపణములును, చోరహస్తమునుండి కొనినచో నలువదియెనిమిది పణములును దండము. రహస్యముగఁ గరఁగించి తేఁబడినదానిని తక్కువ ఖరీదునకుఁగొనినపుడును, ఒకవస్తువును మఱియొక వస్తువుగ మార్చి మోసము చేసినపుడును స్తేయదండము. సువర్ణమెత్తు బంగారమునుండి యొక్కమాషక మపహరించు సువర్ణకారునికి రెండువందలపణములును ధరణపరిమితిగల రూప్యమునుండి యొకమాషక మపహరించువానికిఁ బండ్రెండుపణములును దండము. ఇట్లే తక్కినవానివిషయమున గ్రహించునది. అపసారణముచేఁగాని యోగముచేఁగాని వన్నెను చెడఁగొట్టినవాని కైదువందలపణములు దండము. సువర్ణరూప్యములవన్నెను మఱియొకవిధముగ మార్చినపుడు గూడ నిదియే దండము.

ధరణమెత్తు రూప్యమునుండి వస్తువును తయారుచేయువానికొకమాషకము వేతనము; సువర్ణమెత్తు బంగారమునుండి తయారుచేయువానికందులో నెనిమిదవవంతువేతనము. నేర్పునుబట్టి ద్విగుణముగ వేతనవృద్ధి కావచ్చును. దీనినిబట్టి తక్కినవాని విషయముననిట్లేయనిగ్రహించునది. తామ్రవృత్తకంసవైకృంతకఆరకూటములనుండి వస్తువులఁదయారుచేయువారికి నూటికైదుచొప్పునవేతనము.

తామ్రమునకుఁ బదియవవంతు తరుగు. (ఇట్లుకాక) ఒకపలము తగ్గినచో హీనద్విగుణదండము. సీసత్రపువులకిరువదియవవంతుతరుగు. ఒక పలముపరిమితిగల సీసత్రపువస్తువులఁ దయారుచేసినపుడొక కాకణి వేతనము.

చెల్లని నాణెములను కుప్యములోఁ జేర్చునట్టియుఁ జెల్లునట్టివానిని కుప్యమునుండి తీసివేయునట్టియుఁ రూపదర్శకునకుఁ బండ్రెండుపణములు దండము. కపటపు నాణెములఁ దయారుచేయువానికిని పరిగ్రహించువానికిని చెల్లుబడిచేయువానికిని వేయిపణములు దండము. అట్టివానిని కోశములోఁ జేర్చువానికి వధయే దండము.

ముఱికికాలువలు మొదలగువానిని తుడుచువారు తమకుదొరకినసారవస్తువులలో నొకవంతునుంచుకొని రెండువంతులు రాజునకియ్యవలెను. రత్నములు దొరకినయెడల దొరకినదంతయు రాజును చేరవలెను; లేనిచో నుత్తమదండము.

ఖని రత్న నిధులను తెలిసికొని చెప్పినవానికాఱవభాగమియ్యవలెను; అతఁడు రాజసేవకుఁడయినయెడలఁ బండ్రెండవభాగము నియ్యవలెను. లక్షకంటెనధికమగు నిధి లభించినపుడంతయురాజునే చెందును; దానికంటెఁదక్కువనిధియైనచో నాఱవభాగమును గనుఁగొనినవాని కియ్యవలెను. శుచియగుజానపదుఁడు తనకుదొరకిననిధితన పూర్వులుంచినట్లు ఋజువుచేయఁగలిగినచో దానినంతయు నతఁడుతీసికొనవచ్చును; అలాగుఋజువుపఱుపకయే పుచ్చుకొనినపు డైదునందలుదండము; రాజునకుఁ దెలియపఱుపనిచో వేయిపణములుదండము.

రోగము ప్రాణాపాయకరమైనదనిచెప్పక చికిత్సఁబూనుకొనినపుడు రోగికిఁబ్రాణాపాయము గలిగినయెడల వైద్యునికిఁ బూర్వసాహసదండము. (చెప్పినపుడుసహితము) చికిత్సయందలిలోపమువలనఁ బ్రాణాపాయముగలిగినచో మధ్యమదండము. రోగమునకు విరుద్ధముగఁ జికిత్సచేసి విపత్తుగలిగించినచో దండపారుష్యదండము.

కుశీలవులు వర్షాకాలమందొకప్రదేశముననే యుండవలెను.

అతిమాత్రమగు కామదానమునువర్జింపవలెను. ఎవనికిఁగాని (అధికమగు) నష్టమునుకలిగింపరాదు. దీనినతిక్రమించినచో ద్వాదశపణదండము. దేశ జాతి గోత్ర చరణ మైథునములననుసరించి వారి యిష్టానుసారముగఁ గ్రీడింపఁజేయవచ్చును. చారణాదిభిక్షుకులవిషయమునఁగూడ నిట్లేయనియెఱుంగునది. వారెన్ని పణములదండము నిచ్చుకొనవలెనో యన్నిశిఫాప్రహారముల నయశర్మ్యాలముచే విధింపవచ్చును.

తక్కినశిల్పులకుఁగర్మలబట్టి వేతనములఁగల్పింపవలెను.

ఇట్లుకపటపు చోరులు వణిక్కులు కారువులు కుశీలవులు భిక్షుకులు కుహకులు లోనగువారివలన దేశమునకు బాధకలుగకుండ రక్షింపవలెను.

ఇది కంటకశోధనమున కారుకరక్షణమను
మొదటి యధ్యాయము.
ఆదినుండి డెబ్బదియొనిమిదవ యధ్యాయము.

77 ప్రకరణము.

వైదేహకరక్షణము.

పణ్యాధ్యక్షుఁడు తమవియని ఋజువు చేసికొనఁగలవారి నిలువ వస్తువులు నాధానవిక్రయములఁ జేయింపవలెను. పౌతవములందపచారము కలుగకుండుటకై తులామానభాండములఁ బరీక్షించుచుండవలెను.

పరిమాణి ద్రోణములలో నర్థపలము హెచ్చుతగ్గులు వచ్చినను దోషములేదు. ఒకపలము హెచ్చుతగ్గులు వచ్చినచోఁ బండ్రెండుపణములు దండము. దీనిని పట్టి యింతకంటె హెచ్చుతగ్గులున్నపుడు విధింపవలసినదండమును తెలిసికొనవగు.

తుల (త్రాసు) లో నొకకర్షము హెచ్చుతగ్గులుండవచ్చును. రెండుకర్షముల వ్యత్యాసమున్నచో నాఱుపణములుదండము.

ఇంతకంటెనధికమగు వ్యత్యాసమున్నపుడు దీనినిపట్టిదండవృద్ధిచేయవలెను.

ఒకయాఢకములో నర్థకర్షము హెచ్చుతగ్గులుండుట దోషముకాదు. కర్షముహెచ్చుతగ్గులున్నచో మూఁడుపణములు దండము. కర్షముకంటెనధికమగు వ్యత్యాసమున్నచో నిదేవిధముగ దండవృద్ధిచేయవలెను.

మఱికొన్నిరకముల తులామానవిశేషములలో హెచ్చుతగ్గులున్నపుడుగూడ నిట్లేయని యెఱుంగునది.

అతిరిక్తములగు తులామానములతోఁగొని హీనములగువానితోవిక్రయించువానికి ద్విగుణదండము.

ఒకపణమువిలువగలిగినట్టి గణ్య (లెక్కించియమ్మఁబడు) పణ్యములలో నెనిమిదవవంతుహరించువానికిఁ దొంబదియాఱుపణములు దండము.

అనుత్తమములగు (మంచిజాతిలోఁజేరని) కాష్ఠలోహమణిమయవస్తువులను రజ్జుచర్మమృణ్మయములను సూత్రవల్కరోమమయములను నుత్తమములని (సజాతీయములని) విక్రయాధానములొనర్చువానికి మూల్యద్విగుణదండము. అసారభాండమును సారభాండమనియు, దేశమందుత్పత్తిగానివానిని దానియందుత్పత్తియైనదనియునని చెప్పి విక్రయాధానములఁజేయువానికిని, అసారయుక్తములను మోసముతోఁగూడినవానిని (హస్తలాఘవముచే) సముత్పరివర్తనముచేయఁబడినవానిని విక్రయాధానములొనర్చువానికిని హీనమూల్యమును నేఁబదినాలుగుపణములును దండము. పణమూల్యనష్టముగలిగించినపుడు రెండుపణములును వందపణములమూల్యనష్టము గలిగించినపుడు రెండువందలపణములును దండము. మూల్యవృద్ధికానుగాను దండవృద్ధి యీవిధముగనగుచుండును.

ఎవరయినఁగొందఱేకీభవించి కారుశిల్పులకార్యములకు విఘాతముగావించినను వారియాదాయవిక్రయక్రయముల కుపఘాతముగ

లిగించినను వేయిపణములు దండము.

వర్తకులేకీభవించి వస్తువులకు నిరోధము గలిగించినను వస్తువుల ననర్హములగు మూల్యములకుఁ గ్రయవిక్రయములఁ జేసినను వేయిపణములు దండము.

తులామానవ్యత్యయము మూలమునను అర్ఘవర్ణవ్యత్యాసముఁ గలిగించియు హస్తలాఘవముచే మూల్యములో నెనిమిదవవంతు నష్టమును ధరకునికిని మాపకునికిని కలిగించినచో రెండువందలపణములు దండము. ఇట్లే నష్టమును పట్టి రెండువందలకంటె నధికముగ దండవృద్ధి గావింపవలెను.

ధాన్యస్నేహక్షారలవణగంధభైషజ్యద్రవ్యములయొక్క వర్ణములవిషయమున మోసముగావించినవానికిఁ బండ్రెండుపణములు దండము.

మధ్యవర్తులకు జీవనాధారమగు లాభమును ప్రతిదినము లెక్కించి వారికిచ్చుచుండవలెను. విక్రేతక్రేతలకు మధ్యనుగలుగు ద్రవ్యమాదాయములోఁ జేరదు.

పణ్యాధ్యక్షుని యనుజ్ఞఁ బొందియే ధాన్యాదిసంగ్రహము గావింపవలెను. అట్టియనుజ్ఞలేక సంగ్రహింపఁబడిన పణ్యము నధ్యక్షుఁడు తీసికొనవచ్చును.

అనుజ్ఞాతక్రయముకంటె నూటికైదెక్కువగ లాభము వచ్చునట్లు స్వదేశీయపణ్యములను, నూటికిఁబదిచొప్పునఁ బరదేశీయములను విక్రయింపవచ్చును. క్రయవిక్రయములలో నిర్ణీతమూల్యముకంటె శతపణములకొకయర్ధపణమధికముగ నమ్మినపుడు సహితము పంచపణములు మొదలు రెండువందలపణములవఱకు దండము విధింపవచ్చును. మూల్యవృద్ధి యగుకొలఁదియు దండవృద్ధి యగుచుండవలెను.

వస్తువులకు మొత్తముమీఁద నిర్ణీతక్రయమున కమ్మఁజాలనపుడు మఱియొకక్రయమును నిర్ణయింపవచ్చును. (అప్పుడుగూడ)

పణ్యములకు నష్టముసంభవించినచో నధ్యక్షుఁడనుగ్రహింపవలెను.

పణ్యము బాహుళ్యముగనుండునపుడు పణ్యాధ్యక్షుఁడుదాని నేకముఖముగఁ జేసి యమ్మించుచు నదిచెల్లుబడికానంతవఱ కితరులచే నట్టిపణ్యముల విక్రయింపనియ్యఁగూడదు. ప్రజలకు నష్టముకలుగ నీయక దానిని దివసవేతనమునకై యమ్మించుచుండవలెను.

విదేశములనుండివచ్చినట్టియుఁ జిరకాలముక్రిందవచ్చినట్టియు ద్రవ్యములయొక్క ప్రక్షేపము పణ్యనిష్పత్తి శుల్కము వృద్ధి అవక్రయము ఇతరములగువ్యయములు లోనగువానినిలెక్కించి అర్ఘవేత్తయగునధ్యక్షుఁడు మూల్యనిర్ణయము చేయవలెను.

ఇది కంటకశోధనమున వైదేహకరక్షణమను

రెండవయధ్యాయము.

ఆదినుండి డెబ్బదితొమ్మిదవ యధ్యాయము.

78 ప్రకరణము.

ఉపనిపాతప్రతీకారము.

అగ్ని ఉదకము వ్యాధి దుర్భిక్షము మూషికములు వ్యాళములు సర్పములు రాక్షసులు— ఈయెనిమిదియు దైవికమహాభయములు. వీనినుండి రాజు జనపదమును రక్షింపవలెను.

గ్రీష్మకాలమున గ్రామములలో నింటివెలుపలనే వంటచేసికొనవలెను. లేదాదశమూలీసంగ్రహణము (నిచ్చెనమొదలగువానిని సంగ్రహించుట) చేసి యుంచుకొనవలెను. నాగరికప్రణిధి నిశాంతప్రణిధి రాజపరిగ్రహప్రకరణములలో నగ్నిప్రతిషేధమునుగుఱించి చెప్పఁబడియున్నది.

పర్వదినములలో బలిహోమస్వస్తివాచనములతో నగ్నిని పూజింపవలెను.

నదీప్రాంతగ్రామస్థులు వర్షాకాలమునఁ బ్రవాహసామీప్య

మునువిడిచి మఱియొక్క దేశమునకు వెళ్లుటయేగాక కాష్ఠవేణునావలనుకూడ సంగ్రహించుకొనవలెను. ప్రవాహమందుఁ గొట్టుకొని పోవుచుండువానిని అనపకాయ పడవ చెట్టుబోదె వెదురులు మొదలగువానిచేఁ దరింపఁజేయవలెను. ప్లవములేనివారు తప్పఁ దక్కినవారిట్లుచేయనిచోఁ బండ్రెండుపణములు దండము. పర్వదినములందు నదీపూజ చేయవలెను. మాయావిదులును యోగవిదులును వేదవేత్తలును (అధికముగఁగురియు) వర్షమునాపవలెను. వర్షాలోపము కలిగినపుడు ఇంద్ర గంగా పర్వత మహాకచ్ఛ పూజలొనర్పవలెను.

ఔపనిషదికములగు ప్రతీకారములచేతను వైద్యులువారియౌషధములచేతను సిద్ధతాపసులు వారిశాంతిప్రాయశ్చిత్తములచేతను వ్యాధిభయప్రతీకారము గావింపవలెను. మరకవ్యాధుల న్నిటిలోఁ గూడ నిట్లేచేయవలెను. మఱియుఁ దీర్థాభిషేచనము మహాకచ్ఛవర్ధనము శ్మశానమందు గోవులఁబితుకుట కబంధదహనము దేవపూజలోనగువానిని చేయింపవలెను. పశువులకుసంభవించిన వ్యాధి మరకములలో వాసస్థానమునందర్ధనీరాజనమును స్వదైవతపూజలను చేయింపవలెను.

దుర్భిక్షకాలమున రాజు బీజములను భక్తమునునిచ్చి ప్రజననుగ్రహింపవలెను; లేక దుర్గకర్మలఁజేయించి తనవద్దసంగ్రహించియుంచుకొనిన యాహారమునుకాని దేశమందలి (ధనికుల) నిక్షేపమునుకాని ప్రజలకుఁ బంచిపెట్టవలెను; లేక రాజు తనమిత్రులనాశ్రయించిగాని ధనవంతులనుండిధనమువసూలుచేసిగాని వారినిరక్షింపవలెను; లేక సస్యసంపదగల దేశాంతరములకుఁ బ్రజలతోఁగలసి వెళ్ళవలెను; సముద్రసరస్తటాకములనయిన నాశ్రయింపవలెను; లేక ధాన్య శాక మూల ఫలావాపముల సేతువులందుఁ జేయింపవలెను; లేక మృగపశుపక్షివ్యాళములనయిన సంగ్రహించుకొని జీవింపవలెను.

మూషికభయముకలిగినపుడు మార్జాలనకులముల వానిపైకి విడువవలెను. వానినిపట్టుకొని హింసించువారికిఁ బండ్రెండుపణము

లుదండము. అరణ్యచరములుగా నికుక్కలను స్వేచ్ఛగవదలిపెట్టువారికిఁగూడ నిదియేదండము. ఎలుకలఁజంపుటకై స్నుహీక్షీరలిప్తములగునట్టిగాని యుపనిషద్యోగయుక్తములగునట్టిగాని ధాన్యములనుచల్లవలెను; లేక సిద్ధతాపసులు శాంతినిచేయవలెను. మఱియుఁ బర్వదినములలో మూషికపూజలొనరింపవలెను. శలభపక్షిక్రిమిభయములలోఁగూడ నిట్టిప్రతీకారములనే చేయింపవలెను.

వ్యాళభయముసంభవించినపుడు మదనరసయుక్తములగుపశుశవములనుకాని మదనకోద్రవపూర్ణములగు నౌదర్యములనుకాని భూమిపైఁ బడవేసియుంపవలెను. లుబ్ధకులును శ్వగణులును కూటపంజరములతో వానినిపట్టుకొనవలెను, లేదా శస్త్రపాణులగు కనచధరులువానిని చంపవచ్చును. వ్యాళములచేఁ బట్టుకొనఁబడినవానికి సహాయముచేయనిచోఁ బండ్రెండుపణములుదండము. వ్యాళమును చంపినవానికిఁ బండ్రెండుపణములు బహుమానము.

పర్వదివసములందుఁ బర్వతపూజలఁ జేయింపవలెను.

మృగ పక్షిసంఘ గ్రాహములవలనఁ గలిగినభయములందుఁ గూడఁ బ్రతీకారములిట్టివియేయని యెఱుంగునది.

రక్షోభయముకలిగినపుడథర్వవేత్తలును మాయాయోగవేత్తలును రక్షోఘ్నములగుకర్మలఁ జేయవలెను. పర్వదినములలో వితర్దికలయందు ఛత్ర ఉల్లోపిక(?) హస్త పతాక ఛాగోపహారములచే చైత్యపూజలొనరింపవలెను. మీకుఁగాను మేము తిరుగుచున్నామని సర్వభయములందహోరాత్రములలోఁ దిరుగుచుండవలెను.

నష్టపడినవారిని రాజుతండ్రివలె నెల్లప్పుడనుగ్రహింపవలెను.

దైవాపత్ప్రతీకారులగు మాయాయోగవేత్తలును సిద్ధతాపసులును రాజుచేఁబూజితులై దేశమందుండవలయును.

ఇది కంటకశోధనమున ఉపనిపాతప్రతీకారమను మూఁడవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి యెనుబదవ యధ్యాయము.

79 ప్రకరణము.

గూఢాజీవరక్షణము.

సమాహర్తృప్రణిధియను ప్రకరణమున జనపదరక్షణమును గుఱించి చెప్పఁబడియె. జనపదకంటకశోధనమును గుఱించి యిప్పుడు జెప్పఁబడును.

సిద్ధ తాపస ప్రవ్రజిత చక్రచర చారణ కుహక ప్రచ్ఛందక కార్తాంతిక నైమిత్తిక మౌహూర్తిక చికిత్సక ఉన్మత్త మూక బధిర జడ అంధ వైదేహక కారు శిల్పి కుశీలవ వేశశౌండిక ఆపూపిక పాక్వమాంసిక ఔదనిక వ్యంజనులగువారిని సమాహర్త జనపదమునకు రహస్యముగఁ బంపవలెను. వారు గ్రామస్థులయొక్కయు అధ్యక్షులయొక్కయు శుచిత్వాశుచిత్వముల నెఱుంగవలయును.

గూఢజీవియని శంకింపఁబడినవానిని సత్రివ్యంజనుఁ డనుసరింపవలెను. పిమ్మట శంకితుఁడగువాఁడు ధర్మస్థునికిఁగాని ప్రదేష్టకుఁగాని తనయందువిశ్వాసముపుట్టించి యతనితో, ఈనాబంధువభియుక్తుఁడు వీనికిసష్టముసంభవించినది, ఈధనమునునీవుప్రతిగ్రహించి వీనికిఁబ్రతీకారముచేయుమని పలుకవలయును. అతఁడాలాగొనర్చినచో, ఉపధాగ్రాహకుఁడని (లంచగొండ) వానిని దేశమందుండి తొలఁగింపవలయును. ప్రదేష్టలవిషయమునఁగూడ నిట్లేచేయవలెను.

లేక సత్రియగు వాఁడు గ్రామసంఘముతోఁగాని, అధ్యక్షునితోఁగాని, వీఁడుదుష్టుఁడుగాని మిక్కిలిధనవంతుఁడు. వీనికిప్పుడనర్థముసంభవించినది. వీనిధనము నపహరించుటకిదియే సమయము, అనిపలుకవలెను. దానికిసమ్మతించి యట్లొనర్చినచో ఉత్కోచకుఁడని జనపదమునుండి వానినిఁదొలఁగింపవలయును.

సత్రి తానభియుక్తుఁడయినట్లు వేషమువేసికొని విశేషద్రవ్యమిచ్చెదనని కూటసాక్షులనిప్రసిద్ధికెక్కినవారితో బేరమాడవలెను.

వారాతని కనుకూలులయినచోఁ గూటసాక్షులని వానిని దేశమునుండి తొలఁగింపవలయును.

కపటపునాణెములఁ జేయువారివిషయమునఁగూడ నిట్లేయని యెఱుంగునది.

శ్మాశానికములగు మంత్రయోగమూలకములగుకర్మలచే సంవననము (తార్పుట) చేయువానితో సత్రి, ఈతనిభార్యను కోడలిని కుమార్తెను నేనుకామించుచున్నాను. నీవీద్రవ్యమును పుచ్చుకొని వారునన్నువలచునట్లు చేయుమని పలుకవలెను. వాఁడాలాగు చేసినచో సంవననకారకుఁడని దేశమునుండివానినితొలఁగింపవలెను. కృత్యాభిచారశీలులవిషయమునఁగూడ నిట్లేయనియెఱుంగునది.

రసమునుగుఱించిపేర్లుచుండుటచేతను రసమునుగొనుటచేతను దానినివిక్రయించుటచేతను రసవైద్యముచేయుటచేతను రసదుఁడని (రసముపెట్టిచంపువాఁడు) యెవనినయిన శంకించుటకు హేతువున్నచో నట్టివానితో సత్రి, వీఁడునాశత్రువు, నీవీద్రవ్యమునుతీసికొని వీనినిచంపుమని పలుకవలెను. వాఁడట్లుచేసినచో రసదుఁడని వానిని దేశమునుండి తొలఁగింపవలెను. మదనయోగవ్యవహారము లందంతట నిట్లేయని యెఱుంగునది.

నానాలోహక్షారములను అంగార భస్త్ర సందంశ మూషికాధికరణ విటంక మూషలను దఱుచుగఁగొనుటచేతఁగాని మూషీభస్మధూమములచేఁ బూయఁబడిన హస్తవస్త్రములుగలవాఁడగుటచేతఁగాని కర్మారునియుపకరణముల సంపాదించినవాఁడగుటచేతఁగాని నెవనినయినఁ గూటరూపకారునిగ శంకించినచో నతనితోసత్రి శిష్యత్వమూలమున వ్యవహారము మొదలిడి వానిగుట్టును బహిరంగపఱచవలెను. పిమ్మటవానినికూడ రూపకారకుఁడని దేశమునుండితొలఁగింపవలెను. రాగాపహారకులు కూటసువర్ణవ్యవహారులు— వీరి విషయమునఁగూడ నిట్లేయని యెఱుంగునది.

హింసాకర్మలుచేయుగూఢాజీవులు పదుమూఁడువిధములుగ నందురు. వారిని దేశమునుండి తొలఁగింపవలెను, లేదా వారిదోషమునకనుగుణముగ నిష్క్రయమును పుచ్చుకొనవలెను.

ఇది కంటకశోధనమున గూఢాజీవరక్షణమను

నాలుగవయధ్యాయము.

ఆదినుండి యెనుబదియొకటవ యధ్యాయము.

80 ప్రకరణము.

సిద్ధవ్యంజనులచే మాణవప్రకాశనము

సత్రులన్వేషించినపిమ్మట **మాణవ**విద్యలనెఱింగిన సిద్ధవ్యంజనులు ప్రస్థాపన అంతర్ధాన ద్వారాపోహమంత్రములచేఁ జోరులను సంవననమంత్రముచేఁ బారతల్పకుఁ ను వశపఱచుకొనవలెను.

కృతోత్సాహులగువారిని నొకగొప్పసంఘముగ నేర్పఱచిరాత్రివేళ నొకగ్రామమునకని వారితోఁ జెప్పి కృతకస్త్రీపురుషులుగల మఱియొకగ్రామమునకు వారినితీసికొనివెళ్ళి, "ఇచటనే మా విద్యాప్రభావముఁ జూడుఁడు. మనము మొదటననుకొనినగ్రామమునకు వెళ్లుట కష్ట"మని పలుకవలెను. తర్వాత ద్వారాపోహమంత్రముచే ద్వారములఁ దెరచి ప్రవేశింపుఁడని చెప్పి అంతర్ధానమంత్రముచే జాగరూకులగు నారక్షకులనడుమనుండి మాణవులను లోపలికిఁ బంపవలెను. ప్రస్వాపనమంత్రముచే రక్షకులనునిద్రపుచ్చి శయ్యలతోఁ గూడ వారినిమాణవులు మఱియొకచోటికిఁ దీసికొనిపోవలెను. పిమ్మట సంవననమంత్రముచేఁ బరభార్యావ్యంజనులు మాణవులతోఁ గ్రీడించునట్లు చేయవలెను. విద్యాప్రభావమెఱింగిన వీరికిఁ బురశ్చరణాదుల (మంత్రముల) నుపదేశింపవలెను. తర్వాత గురుతులతోఁ గూడిన ద్రవ్యములుగల గృహములందు వీరిచేఁ జోరకర్మనుచేయించి వీరితోఁ గూడ బ్రవే

ళించిన వారినందఱి నొకచోటఁబట్టుకొనవలెను; లేక కృతలక్షణాదులగు స్త్రీద్రవ్యములు క్రయవిక్రయాధానము లొనర్చునప్పుడు గాని యోగసురామత్తులై యుండునపుడు గాని వీరినిఁబట్టుకొని వీరియొక్కయు వీరిసహాయులయొక్కయుఁ బూర్వవృత్తాంతము నెఱుంగవలయును.

ఇట్టివిధముగఁ బురాణచోరవ్యంజనులు చోరులతోఁగలిసి వారిచేఁజోరకర్మలఁ జేయించి వారినిఁబట్టుకొనవలెను. పట్టుకొనఁబడినవారిని సమాహర్త పౌరజానపదులకుఁజూపి, చోరులఁ బట్టుకొనెడువిద్యను రాజు వశముచేసికొనియున్నాఁడు. వానియుపదేశమువలననే వీరు పట్టుకొనఁబడిరి. మఱియుఁ (నిట్టివారిని) బట్టుకొనెదము. కావునఁ బాపాచారులగు మీమీస్వజనమును దుష్కృత్యములనుండి వారింపుఁడని చెప్పవలెను.

శమ్యా ప్రతోదాదుల నపహరించినవానిని చారులమూలమునఁ దెలిసికొని వానినిపట్టుకొని, ఇది రాజప్రభావమని అందఱికిని ప్రకటింపవలెను.

పురాణచోరగోపాలకవ్యాధశ్వగణవ్యంజనులు వనచోరాటవికులతో స్నేహముచేసి కూటహిరణ్యకుప్యములుగల సార్థవ్రజగ్రామములదోపిడికై వారినిపంపి దోపిడిచేయుచున్నప్పుడు రహస్యముగ దాగియుండుసైన్యముచే వారినిచంపింపవలెను; లేక మదనరసయుక్తమగు నాహారమిచ్చియైనను, అపహృతద్రవ్యములను పట్టుకొనిపరుగెత్తుటచే నలసియుండునపుడయినను ఉత్సవములందు యోగసురామత్తులై నిద్రించుచుండునపుడయినను వారిని పట్టుకొనవచ్చును.

ఈవిధముగ వీరినిపట్టుకొని మునుపటివలె సమాహర్త దీనిని ప్రజలకుఁదెలిపి రాజుయొక్క సర్వజ్ఞత్వమును ప్రకటింపవలెను.

ఇది కంటకశోధనమున సిద్ధవ్యంజనులచే మాణవప్రకాశనమను నైదవయధ్యాయము.

ఆదినుండి ఎనుబదిరెండవ యధ్యాయము.

81 ప్రకరణము.

శంకారూపకర్మాభిగ్రహము.

సిద్ధప్రయోగము జరిగిన పిమ్మట శంకారూపకర్మాభిగ్రహములఁ జేయవలెను.

క్షీణదాయముగలకుటుంబి (ము) అల్పసుఖములుగలవాఁడు దేశజాతిగోత్రనామకర్మలనై పరీత్యముగలవాఁడు ప్రచ్ఛన్నమగువృత్తి కర్మలుగలవాఁడు మాంససురాభక్ష్యభోజన గంధమాల్యవస్త్ర విభూషణప్రసక్తుఁడు అతివ్యయకర్త పుంశ్చలీద్యూతశౌండికులతో మైత్రిగలవాఁడు ఎల్లప్పుడు పరవాసముచేయువాఁడు స్థానగమనపణ్యములఁ దెలియనీయనివాఁడు రహస్యప్రదేశములందును అరణ్యనిష్కుటప్రదేశములందును అకాలమునఁజరించువాఁడు ప్రచ్ఛన్నమును సామిషమునునగు ప్రదేశమందుఁ బలువిధములగు నాలోచనఁజేయువాఁడు సద్యఃక్షతవ్రణములకు గూఢముగఁబ్రతీకారము చేయువాఁడు ఎల్లప్పుడంతర్గృహములో దాఁగియుండువాఁడు కాంతాపరుఁడు పరులభార్యలగుఱించియు ద్రవ్యవేశ్మములగుఱించియుఁ బ్రశ్నించుచుండువాఁడు కుత్సితములగు కర్మశాస్త్రోపకరణములతో సంసర్గముగలవాఁడు ప్రచ్ఛన్నములగు కుడ్యములనీడలలో విరాత్రమందు సంచరించువాఁడు విరూపద్రవ్యముల నదేశకాలములందు విక్రయించువాఁడు జాతవైరాశయుఁడు హీనముగు కర్మజాతులుగలవాఁడు రూపమునుదాచుకొనువాఁడు లేనిచిహ్నలను ధరించుకొనువాఁడు భిన్నాచారుఁడు పూర్వకృతాపదానుఁడు స్వకర్మలనుండి తొలఁగింపఁబడిన నాగరికుఁడు మహామాత్రదర్శనమున దాగువాఁడు పరుగెత్తువాఁడు ఊపిరిపుడువక నొకచోటఁగూర్చుండువాఁడు ఆవిగ్నుఁడు శుష్కమగు ముఖవర్ణమును భిన్నమగుస్వరవర్ణములుగలవాఁడు శస్త్రహస్తులగుమనుష్యులతోసంబంధముగలవాఁడు భయపెట్టుచుండువాఁడు— ఇట్టివారు హింసస్తేననిధినిక్షేపాపహార పరప్రయోగ గూఢాజీవులలోఁ జేరినవారని శంకింపవలెను. ఇదిశంకాభిగ్రహము.

రూపాభిగ్రహము:— నష్టాపహృతములగు వస్తువులుతిరిగిదొరకనపుడు జాతిలోఁజేరినవస్తువులను విక్రయించువారి కెఱింగింపవలెను. అట్లెఱింగింపఁబడినతర్వాత నవి లభ్యమైనను వానినిగప్పిపుచ్చు వర్తకులు సాచివ్యకరదోషులగుదురు. (నష్టాపహృతమని తెలియక వారిట్లుచేసినచో) దానినిచ్చివేసి నిర్దోషులుకావచ్చును. సంస్థాధ్యక్షునితోఁజెప్పక పురాణభాండముల నాధానవిక్రయములఁ జేయరాదు. సంస్థాధ్యక్షుని కిట్లుజరిగినదని తెలిసినపుడు వస్తువుగలవానిని, నీకిదియెట్లు లభించినదని యడుగవలెను. నాకిది దాయమునుండివచ్చినది లేక మఱియొకనినుండి లభించినది, ఇది క్రీతము దీనినినేఁజేయించితిని; ఇదినావద్దదాచఁబడినదని యదిలభించినవిధమును దేశకాలములను దానియర్ఘపరిమాణగుణమూల్యములను తెలుపవలెను. ఇట్లు తెలుపఁబడినవిషయము సరియనిదోఁచినయెడల వానిని విడిచిపెట్టవచ్చును. నాష్టికుఁడాద్రవ్యము తనదని చెప్పినపుడు వీరిద్దరిలో నెవరికిఁ బూర్వమైనట్టియు దీర్ఘమైనట్టియు ననుభవమున్నదో, ఎవఁడుశుచియో వానికినాద్రవ్యము నియ్యవలెను. ఏలన చతుష్పాత్తులకుసహితము రూపలింగసామాన్యముగపడుచున్నది. ఏకయోనిద్రవ్యకర్తృకప్రసూతములగు కుప్యాభరణభాండములమాట వేఱుగఁజెప్పనేల? అది యాచితకము అవక్రీతము ఆహితకము నిక్షేపము ఉపనిధి వైయావృత్యకర్మవలన లభించినది యని నాష్టికుఁడుచెప్పినచోఁ దగిన ఋజువుఁబుచ్చుకొని వానినివిడుదలచేయవలెను; లేక మధ్యవర్తియగువాఁడిది సత్యముగాదనియైనఁ జెప్పవచ్చును. (అపహరింపఁబడిన) పరునివస్తువును దగ్గఱనుంచుకొనినవాఁడు తనకావస్తువును పరుఁడు దానముచేయుటకును దానినితాను పరిగ్రహించుటకునుకల కారణమును చెప్పి దానియొక్క చిహ్నములను దాయకదాపకనిబంధకప్రతిగ్రాహకోపదేష్టలమూలమున ఋజువుచేయవలెను. తనకులభించిన వస్తువుజ్ఝితమైనదనిగాని ప్రణష్టమైనదనిగాని నిష్పతితమనిగాని చెప్పినపుడు దానిని దేశకాలలాభోపలింగములచే ఋజువుచేయఁగలిగి

నయెడల శుద్ధుఁడగును. లేనిచో నావస్తువునుమాత్రమేగాక తత్పరిమితదండమునయినను స్తేయదండమునయిన నిచ్చుకొనవలెను. ఇది రూపాభిగ్రహము.

కర్మాభిగ్రహము:— దొంగలింపఁబడిన గృహవిషయమున ద్వారముకానట్టి ప్రదేశములమూలమునఁ బ్రవేశనిష్కాసనములొనర్చుట సంధిబీజములచే ద్వారములను పగులఁగొట్టుట ఆరోహణావతరణములలో నుత్తమాగారముయొక్క జాలవాతాయన నీవ్రములఁ బగులఁగొట్టుట గోడలఁగొట్టుట గోడలక్రిందఁద్రవ్వుట ఉపదేశముమూలముననే దెలియనగుగూఢనిక్షేపగ్రహణము లోపలివైపునుండి ఛేదించుటకుపయుక్తములగునుపకరణములు లోనగువానిఁబట్టి యభ్యంతరుఁడు కన్నమువేసినట్లు తెలిసికొనవలెను. ఇందుకువిరుద్ధముగఁ జిహ్నములున్నపుడు బాహ్యకృతమనియు, రెండువిధములగు చిహ్నములగుపడినపు డుభయకృతమనియుఁ దెలిసికొనవలెను.

అభ్యంతరకృతమైనపుడు— ఆసన్నపురుషులలో వ్యసనినిఁ గ్రూరసహాయునిఁ దస్కరోపకరణసంసర్గముగలవానిని దరిద్రకులజయునన్యప్రసక్తయునగుస్త్రీని, అట్టిదుర్గుణములుగల పరిచారికాజనమును అతిస్వప్నుని నిద్రాక్లాంతుని అవిక్లాంతుని ఆవిగ్నునిశుష్కముఖవర్ణువిభిన్నస్వరుని ఊరకగూర్చుండియుండువానిని అతిప్రలాపితుని ఉచ్చస్థలములనారోహణము చేసినలక్షణములుశరీరమందుగలవానిని, తెగినట్లునుగీచుకొనినట్లును బ్రద్దలైనట్లునున్న శరీరవస్త్రములుగలవానిని వాచినహస్తపాదములుగలవానిని పాంసుపూర్ణములయినట్టియు కేశనఖములుగలవానిని లెస్సగస్నానలేపనములఁజేసికొనినవానిని తైలముచేశరీరమునంతపూసికొనినవానిని అప్పటికప్పుడే హస్తపాదములనుకడుగుకొనినవానిని పాంసుప్రదేశములందుఁబ్రవేశనిష్కాసనములలోఁబడినయడుగులతోఁ దుల్యములగు పాదనిక్షేపము గలవానిని ఇంటిసమీపమున ముక్కలుగబడియుండువానితోఁ దుల్యములగు మాల్యమద్యగంధములుగలవానిని అచటఁబడియుండు వస్త్రచ్ఛేద

ములచే నూహింపఁదగు స్వేదముగలవానిని పరీక్షింపవలెను. పారదారికుఁడగు పౌరునిఁగూడ నిట్లేపరీక్షింపవలెను.

గోపస్థానికులతోఁగూడి ప్రదేష్టబాహ్యచోరులను వెతుకవలెను. తగినగుర్తులుపట్టినాగరికుఁడు దుర్గములోపలచోరులను వెతుకవలెను.

ఇది కంటకశోధనమున శంకారూపకర్మాభిగ్రహము

నాలవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి యెనుబదిమూఁడవ యధ్యాయము.

---

82 ప్రకరణము.

ఆశుమృతక పరీక్ష

హఠాత్తుగమృతినొందినవానిని తైలముపూసి పరీక్షింపవలెను.

నిష్కీర్ణములగు మూత్రపురీషములుగలవానిని వాతపూర్ణములగునవయవములు ఉబ్బినపాణిపాదములు ఉన్మీలితములగుకన్నులు వ్యంజనసహితమగు కంఠముగలవానిని పీడించియుచ్ఛ్వాసనిరోధముగావించిచంపబడినట్లు దెలిసికొనవలయును. వీనిబాహువులును దొడలును సంకుచితములైయున్నచో నుద్బంధహతునిఁగనెఱుంగునది. ఉబ్బినపాణిపాదోదరములుగలిగి అపగతాక్షుఁడై పొంగిననాభిగలవాఁడైనచో శూలారోపహతుఁడని దెలిసికొనవలెను. గుదాక్షములుబిరుసుపాఱియు, నాలుకకఱచుకొనియు ఉదరముపొంగియున్నచో నుదకహతుఁడనియూహింపవలెను. అవయవములురక్తముచేఁదడిసి విరిగిబద్దలైయున్నచోఁగాష్ఠముచేఁగాని త్రాళ్ళచేఁగానిహతుఁడైనట్లూహింపవలెను. శరీరముభగ్నస్ఫుటితముగనున్నచోఁ గ్రిందఁద్రోయఁబడుటచే హతుఁడయ్యెనని దెలిసికొనవలెను. పాణిపాదదంతనఖములు నల్లగను మాంసరోమచర్మములు శిథిలములుగను ముఖముఫేనోపదిగ్ధముగను నున్నచో విషహతుఁడు. ఇతఁడుశోణితదంశముతోఁగూడి

యున్న యెడల సర్పకీటహతుఁడు; విక్షిప్తములగు వస్త్రగాత్రములను వాంతివిరేచనములునుకలవాఁడు మదనయోగహతుఁడు. పైకారణములవలనఁ జచ్చుటయుఁ జంపఁబడుటయు దండభయముచేఁదట్టస్థించునవియెఱుంగునది.

విషహతునిభోజనశేషమును పక్షులకుఁబెట్టి పరీక్షింపవలెను; లేకదానినిహృదయమునుండి (?) తీసియగ్నియందువేసినపుడు చిటచిటశబ్దమును నింద్రధనుర్వర్ణమును కలిగెనచో నదివిషయుక్తమనియూహింపవలెను.

దగ్ధకళేబరములో నిహృదయము దగ్ధముగాకుండినచో మృతునిపరిచారకజనమును దండపారుష్యముచేఁబరీక్షింపవలెను. మృతునిబంధువులలో దుఃఖోపహతుని నన్యప్రసక్తయగుస్త్రీని మృతునిదాయమునకోరుస్త్రీజనాభిమానినికూడఁ బరీక్షింపవలెను. ఉరిచేఁ జచ్చినవానివిషయమైకూడ నిట్లేచేయవలెను.

తనంతటఁదానురిదీసికొని చచ్చినవానివిషయమున నాతఁడెవరికైన నపకారముగాని కీడునుగాని చేసియుండెనోయనువిషయమును తెలిసికొనవలెను.

స్త్రీలకుదాయాదులకు దోషమొనర్చుట కర్మస్పర్ధ ప్రతిపక్షద్వేషము వర్తకులు సంఘములు- ఇవిరోషస్థానములు. రోషనిమిత్తముఘాతము.

స్వయముగఁదానుపంపినపురుషులచేఁగాని సాదృశ్యమునుబట్టి యన్యునిఁజంపుటకుఁ బంపఁబడినయన్యభృత్యులచేఁగాని చంపఁబడినవానిమరణమునుగురించి వానియాసన్నులఁ బరీక్షింపవలెను. మృతుని బిలిచినవారెవరు. వానితోఁగూడ నుండినవారెవరు. బయలుదేరినవారెవరు. హతభూమినిగురించి వానినితీసికొని పోయినవారెవరు. అనివారి నడుగవలెను. ఇట్లేహతభూమికిసమీపమున సంచరించుచుండువారినొక్కొక్కనిగఁబిలిచి ఎవనిచేనతఁడిచటికిఁదీసికొనిరాఁబడెను. వారిలోశస్త్రహస్తుడెవఁడు. వారిలో దాగియుండినవాఁడును నుద్వి

గ్నుఁడైనవాఁడును మీఁకగపడెనా, అనిప్రశ్నింపవలెను. వారు చెప్పిన విషయములఁబట్టి లెస్సగఁబరీక్షింపవలెను.

దిక్కులేక మృతుఁడైనవానివిషయమై వానిశరీరస్థములగు నుపభోగవస్త్రవేషవిభూషణములను తద్వ్యవహారులుపరిశీలించి వాని స్నేహితులను నివాసమును ప్రవాసకారణమును వృత్తినివ్యవహారమును తెలిసికొని పిమ్మట నతఁడెవఁడో నిర్ణయింపవలెను.

కామక్రోధవశముచేఁగాని మరియొక పాపబుద్ధిచేఁగాని రజ్జుశస్త్రవిషములమూలమున నాత్మహత్యచేసికొనినస్త్రీపురుషులను త్రాడుగట్టి చండాలునిచే రాజమార్గమున నీడ్పింపవలెను. వారికిశ్మశానవిధియు సంబంధులు చేయఁదగిన యితరములగు నుత్తరక్రియలును జరుగరాదు. వారికుత్తరక్రియలఁ జేసిన బంధువులకుఁగూడ నిదియేగతియగును; లేక వారిని బంధుజనములనుండి బహిష్కరింపవలెను. పతితునితో సహవాసముచేసినవాఁడొక సంవత్సరములోపుగ వానిసహచరులతోఁగూడ యాజనాధ్యాపనయానముల కనర్హుఁడైపోవును.

ఇది కంటకశోధనమున ఆశుమృతకపరీక్ష యను
నేడవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి ఎనుబది నాలుగవ యధ్యాయము.

83 ప్రకరణము.

వాక్యకర్మానుయోగము.

అభియుక్తుఁడు బాహ్యుఁడైనను ఆభ్యంతరుఁడైనను వానిసాక్షిని ముషితునిసన్నిధియందుంచి వాని (యభియుక్తుని) దేశజాతిగోత్రనామకర్మసారసహాయనివాసములగుఱించిప్రశ్నింపవలెను. అతఁడిచ్చుజవాబుల నదివఱకభియుక్తుఁడు చెప్పిన వాక్యములతో సమన్వయముగావించి యపహరణమునకుఁ బూర్వపుఁబగటియం దభియుక్తుని ప్రచారమును నారాత్రియందువానినివాసమును చెప్పుమని సాక్షి

నడుగవలెను. అతఁడిదివఱకుఁ జెప్పినది సాక్ష్యమువలన ఋజువైనచో నతఁడు శుద్ధుఁడు; లేనిచోఁ గర్మప్రాప్తుఁడగును.

సాధనోపకరణములు లభించినపుడు దప్పఁ దక్కినపుడు ప్రశ్నల వేయుటకవకాశముండదు గావున (నేరము జరిగి) మూఁడు రాత్రులయిన పిమ్మట శంకితుని బట్టుకొనరాదు.

చోరుఁడు కానివానినిఁ జోరుఁడని చెప్పువానికినిఁ జోరుని దాఁచిన వానికిని జోరసమదండము.

వైరద్వేషములచేఁ దనపైనభియోగము తేఁబడినదని ఋజువు చేసికొనఁగల చోరుఁడు శుద్ధుఁడు. శుద్ధుని దేశమునుండి వెడలఁగొట్టు వానికిఁ బూర్వసాహసదండము.

శంకితునిపైఁ గలిగిన శంకను ఉపకరణమంత్రి సహాయరూప వైయావృత్త్యకరుల మూలమున ఋజువుచేయవలెను. ఈవిషయము కార్యకర్మ జరిగిన ప్రదేశము ద్రవ్యాదానము అంశవిభాగము లోనగువానితో సమన్వయముచేసి చూడవలెను. ఈసందర్భములన్నిటి వలనను ఋజువుగాక అతఁడు మొఱపెట్టుచుండినచో నతఁడు చోరుఁడని తెలిసికొనవలెను. ఒక్కొకప్పుడు దైవవశముచే నచోరుఁడు గూడఁ జోరమార్గమునఁ జూడఁబడవచ్చును; లేదా చోరుని వేషశస్త్రభాండ సాదృశ్యముచేఁగాని చోరభాండమునకు సమీపమందుండుటచేఁగాని (అచోరుఁడు) పట్టుకొనఁబడి కర్మక్లేశభయమువలన మాండవ్యునివలె నేను చోరుఁడను అని చెప్పవచ్చును. కావున ననుమానరహితమగు సాక్ష్యమును సంపాదింపవలెను.

మందుఁడు బాలుఁడు వృద్ధుఁడు ఉన్మత్తుఁడు క్షుత్పిపాసాధ్వక్లాంతుఁడు అత్యాశితుఁడు తప్పు జేసినట్లొప్పుకొనువాఁడు దుర్బలుఁడు వీరివిషయమునఁ గర్మను చేయఁగూడదు (వీరిని బలాత్కరింపఁగూడదు).

తుల్యశీలులు పుంశ్చలులు పానీయములనిచ్చువారు కథకులు భోజనదాతలు లోనగువారి మూలమున వీరివిషయము గనుఁగొని నిక్షే

పాపహర్తలఁ బరీక్షించునట్లు వీరినిఁబరీక్షింపవలెను.

దోషియనిన మ్మఁదగినవానిపైఁగర్మ చేయవలెను. గర్భిణియుఁ బ్రసూతయు మాసావరప్రసూతయునగు స్త్రీని బలాత్కరింపఁగూడదు. స్త్రీలపై నర్ధకర్మను చేయవలెను, లేక ప్రశ్నమూలముచే వారినేరమును [illegible]పింపవచ్చును.

బ్రాహ్మణునియొక్కయు శ్రుతవంతునియొక్కయుఁ దపస్వియొక్కయు నేరమును శత్రులమూలమునఁ దెలిసికొనవలెను.

ఈ రీతులనతిక్రమించువారికిని నతిక్రమింపఁజేయువారికిని మరణముగలుగునట్లుబలాత్కరించువారికిని నుత్తమదండము.

నాలుగువిధములగుకర్మ (బలాత్కారము) వ్యవహారములో నున్నది:- ఆఱువిధములగు దండములు, ఏడుకొరడా దెబ్బలు, రెండువిధములుగఁ బైనుండి వ్రేలాడఁగట్టుట, నీటిగొట్టము (తో శిక్షించుట).

గొప్పపాపకర్మనుచేసినవారిని బెత్తముతోఁ దొమ్మిదివిధములుగఁగొట్టవలెను:- రెండుతొడలపైఁబండ్రెండుదెబ్బలు, నక్తమాలలతలతో నిరువదిదెబ్బలు అరచేతిలో ముప్పది, రెండువృశ్చికబంధములు, చేతులందుసూదులఁబెట్టి వ్రేలఁగట్టుట, కదల్చుట, గంజిద్రావించి యంగుష్టపర్వమందుఁగాల్చుట, నూనెద్రావించి యొకపగలుశరీరమును కాపుట, చలిరాత్రులందు బల్బజశయ్యపై బరుండఁబెట్టుట-- ఇవిపదునెనిమిది విధములగుకర్మలు. పాపకర్మునిఁబ్రమాణప్రహరణప్రధారణ అవధారణాద్యుపకరణములను గాడిదెపైఁబెట్టి కాల్పవలెను. వీనిలో నొక్కొకకర్మ నొక్కొకదినమునఁ జేయవలెను.

ఇదివఱకు నేరముచేసినవానిని ప్రతిజ్ఞచేసి యపహరించు వానిని అపహరించినద్రవ్యములోఁ గొంతభాగ మనుభవించినవానిని చౌర్యముఁజేయుచున్నప్పుడు బట్టుకొనఁబడినవానిని, రాజాజ్ఞచే నొక్కమాఱుగాని పలుమార్లుగాని పైవిధములగుకర్మలకుఁ బాత్రునిజేయవలెను.

సర్వాపరాధములందు బ్రాహ్మణుఁడపీడనీయుఁడు. వ్యవహారా

నపహార్యుఁడని సూచించుటకై యతఁడు చౌర్యము గావించినపుడు శునకాంకమును మనుష్యవధ చేసినపుడు కబంధాంకమును గురుతల్పగతుఁడైనచో భగాంకమును సురాపానము చేసినచో మద్యధ్వజాంకమును వానిముఖముపై వేయవలెను. పాపకర్ముఁడగు బ్రాహ్మణుని కీ గురుతులను వేసి, వానిని చాటించి దేశమునుండి తొలఁగింపవలెను, లేదా గనులలోఁ బని చేయింపవలెను.

ఇది కంటకశోధనమున వాక్యకర్మానుయోగమను
నెనిమిదవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి ఎనుబదియైదవ యధ్యాయము.

84 ప్రకరణము.

సర్వాధికరణ రక్షణము.

సమాహర్తచే నియమింపఁబడిన ప్రదేష్టలు మొట్టమొదట నధ్యక్షులను వారి భృత్యులను నియమము సందింపవలెను.

గనులనుండిగాని సారకర్మాంతములనుండిగాని సారవస్తువులను రత్నములను నపహరించువానికి శుద్ధవధము దండము. ఫల్గుద్రవ్యాంతములనుండి ఫల్గుద్రవ్యములను నుపస్కరములను నపహరించినచోఁ బూర్వసాహసదండము. పణ్యభూములనుండి మాషము మొదలు పాదపణము మూల్యముగల రాజపణ్యము నపహరించినచోఁ బండ్రెండు పణములును అర్ధపణము మూల్యము వఱకిరువదినాలుగు పణములును ముప్పావుపణము మూల్యము వఱకు ముప్పదియాఱు పణములును ఒకపణము మూల్యము వఱకు నలువదియెనిమిది పణములును రెండుపణముల మూల్యముగల వస్తువుల పహరించినపుడు పూర్వసాహసదండమును నాలుగు పణముల మూల్యమైనచో మధ్యమదండమును ఎనిమిది పణముల మూల్యమైనపు డుత్తమదండము నంతకంటె నధికముగ నపహరించినచో వధమును దండములు. కోష్ఠపణ్యకుప్య ఆయుధాగారములనుండి పైవానిలో సగము మూల్యముగల కుప్యభాండ ఉప

స్కరముల నపహరించినపుడుసహితమింతటిదండమునే విధింపవలెను. కోశభాండాగార అక్షశాలలనుండి వీనిలోనాలవవంతు మూల్యము గలవస్తువులనపహరించినను ద్విగుణదండము. చోరులుతప్పించుకొనుటయందు సహాయముచేయువారికిఁ జిత్రవధముదండమని రాజపరిగ్రహపత్రికరణమునఁజెప్పఁబడియున్నది. బాహ్యులగువారు (ఉద్యోగులుకానివారు) పగలుపచ్ఛన్నులై క్షేత్రఖలవేశ్మ ఆపణములనుండి మాషము మొదలు పాదపణమువఱకు మూల్యముగల కుప్యభాండములను ఉపస్కరములను నపహరించినవానికి మూడుపణములుదండము, లేక గోమయమునుపూసియైనను శరావము మొలకుఁగట్టియైనను వీధులవెంటనతనిఁదిప్పవలెను. పావుమొదలర్థపణమూల్యమువఱకు నాఱుపణములుదండము, లేక అతనిని ముండితునిఁగనైనను పరివ్రాజకునిఁగనైనను చేయవలెను. అర్థపణము మొదలు ముప్పావుపణమువఱకుఁ దొమ్మిదిపణములుదండము, లేకఅతనినిగోమయభస్మములఁబూసి శరావమునుమొలకుఁగట్టి త్రిప్పవలెను. పణ్యమూల్యమువఱకుఁ బండ్రెండుపణములుదండము, లేకఅతనినిముండితునిఁగఁగాని పరివ్రాజకునిఁగఁగాని చేయవలెను. రెండుపణములమూల్యమువఱకిరువదినాలుగుపణములుదండము, లేకఇటికలతో ముండితునిఁగఁగాని పరివ్రాజకునిఁగఁగాని చేయవలెను. నాలుగుపణములుమూల్యమువఱకు ముప్పదియాఱుపణములుదండము. అయిదుపణములమూల్యమువఱకు యెనిమిదిపణములుదండము. పదిపణములమూల్యమువఱకుఁబూర్వసాహసదండము. అదిమొదలరువదిపణముల మూల్యమువఱకు రెండువందలపణములుదండము, ముప్పదిపణముల మూల్యమువఱకు నైదువందలపణములుదండము, నలువదిపణములమూల్యమువఱకు వేయిపణములుదండము. అంతకధికమగు మూల్యముగల వస్తువునపహరించినచో వధము. పగటిలోగాని రాత్రియందుఁగాని జాముకాలముకాక పూర్వమే బలాత్కరించి పై మూల్యములలో నర్థమూల్యముగలవస్తువులనపహరించినచో ద్విగుణదండము. రాత్రియం

డుఁగాని పగటిలోఁగాని శస్త్రసహితుఁడై బలాత్కరించి చతుర్భాగమూల్యమునపహరించినవానికిఁగూడ ద్విగుణదండము.

కుటుంబాధ్యక్షు ముఖ్య స్వాములలో నెవరైనను కూటశాసనములనుకాని గూటముద్రలనుకాని కల్పించినచోఁ బూర్వమధ్యమోత్తమదండములనుకాని వధనుకాని విధింపవలెను, లేక యథాపరాధముగనైనను దండింపవచ్చును.

ధర్మస్థుఁడు వివాదము చేయుచుండు పురుషునిఁ దర్జించినను భర్త్సనము చేసినను తోలఁగించినను పట్టుకొనినను నతనికి మొదటఁ బూర్వసాహసదండము విధింపవలెను. వాక్పారుష్యమునర్చినపుడు ద్విగుణదండము. అతఁడు (ధర్మస్థుఁడు) ప్రచ్ఛ్యమును ప్రశ్నింపకున్నను అప్రచ్ఛ్యమును ప్రశ్నించినను ప్రశ్నించియు విడిచినను క్రొత్తగనేర్పనను జ్ఞాపకము చేసినను వానికి సలహాయిచ్చినను మధ్యమసాహసదండము. ఆవశ్యకమగు సందర్భముల నడుగకున్నను అనావశ్యకమగు సందర్భములనడిగినను అసందర్భప్రశ్నలచేఁ గార్యవిలంబనము గావించినను ఛలముచేఁ గాలహరణము చేసినను కాలహరణముచే శ్రాంతుఁడగు వివదమానుని తొలఁగించినను వివాదమును పరిష్కరించుటలో నుపయోగించు వాక్యముల నుత్క్రమింపఁజేసినను సాక్షులకు సహాయము చేసినను తీర్మానించిన వివాదముల మఱల విచారణచేయఁబూనినను ధర్మస్థునికుత్తమసాహసదండము. ఇట్టియపరాధమును రెండవమారు గావించినయెడల ద్విగుణదండమును విధించి యుద్యోగమునుండి తొలఁగింపవలెను.

చెప్పినదానిని వ్రాయనట్టియుఁ జెప్పనిదానిని వ్రాయునట్టియు దురుక్తమును గమనింపనట్టియు సూక్తమును సరిగ వ్రాయనట్టియు లేక వికల్పార్థము వచ్చునట్లు వ్రాయునట్టియు లేఖకునికిఁ బూర్వసాహసదండమునుకాని యథాపరాధదండమునుకాని విధింపవలెను.

ధర్మస్థుఁడుగాని ప్రదేష్టగాని న్యాయవిరుద్ధముగ జరిమానా నువిధించినయెడల దానికి రెండింతలదండమునుకాని హీనాతిరిక్తాష్టగుణ

దండమును గాని భరింపవలెను. న్యాయవిరుద్ధముగ శరీరదండమును విధించినపుడట్టిదండమునకు వారేపాత్రులగుదురు, లేదా నిష్క్రియ ద్విగుణము నిచ్చుకొనవలెను. రావలసినధనమును రాకుండఁజేయు నట్టియు రాఁగూడనిదాని నిప్పించునట్టియు ధర్మస్థుని కెనిమిదిరెట్లు దండము.

ధర్మస్థీయమునుండి చారకమునుండియు నేరముచేసినవానిని తొలఁగించువానికిని కారాగృహస్థుల శయ్యాసనభోజనసంచారాదులకు నిరోధముగలిగించువానికిని మూఁడుపణములకంటె నెక్కువదండమును విధింపవలెను.

చారకమునుండి యభియుక్తునిఁదొలఁగించినను తొలఁగింపఁజేసినను మధ్యమసాహసదండమునువిధించి, యట్టివానినుండి యభియోగద్రవ్యమును వసూలుచేయవలెను. బంధనాగారమునుండియభియుక్తుని విడుదలచేసినవానికి సర్వస్వమునుతీసికొని వానిని వధింపవలెను.

దోషమునునిరూపింపకయే యొకనినిబంధనాగారమందుంచిన బంధనాగారాధ్యక్షునికి యిరువదినాలుగుపణములుదండము. దాసిపైఁ గర్మ (బలాత్కారము) ను కావించినయెడల ద్విగుణదండము, వానినిమఱియొకచోటికిఁబంపినను వానియన్నపానములకు నిరోధముకలిగించినను తొంబదియారుపణములుదండము. వానినాక్రోశపెట్టినను వానినుండిలంచముపుచ్చుకొనినను వానినికొట్టినను వేయిపణములు దండము.

కారాగృహమందుండు పరిగృహీతనుకాని దాసినికాని ఆహితకనుకాని బలాత్కరించిపోవువానికిఁ బూర్వసాహసదండము. చోరునిభార్యతోఁగాని డామరికుని (మరకములోఁజచ్చినవాని) భార్యతోఁగాని వ్యభిచరించువానికి మధ్యమదండము. సంరుద్ధయగునార్యస్త్రీనిపొందువానికుత్తమదండము. సంరుద్ధుఁడగువాఁడు సంరుద్ధయగునార్యతో వ్యభిచరించినయెడల ఘాతమేదండము. అకాలసంచార

మునకై నిరోధింపఁబడిన యార్యునిపొందువానికి మరణదండము; అట్టిదాసినిపొందువానికిఁ బూర్వసాహసదండము.

చారకమునుభేదింపక నేరముచేసినవాఁడుతప్పించుకొని పోవునట్లు గావించినయుద్యోగికి మధ్యమదండము. చారకమునుభేదించి యిట్లొనరించినచో వధము. బంధనాగారమునుండి యిట్లుచేసిన యెడల సర్వస్వమునుతీసికొని వధింపవలెను.

తగినదండముచే నర్థచరులను (ఉద్యోగులను) రాజు మొదట శోధించి శుద్ధులగువారిసహాయమునఁ బౌరజానపదులను తగువిధము గశిక్షించి శోధించుచుండవలెను.

ఇది కంటకశోధనమున సర్వాధికరణరక్షణమను
తొమ్మిదవయధ్యాయము.
ఆదినుండి యెనుబదియాఱవ యధ్యాయము.

85 ప్రకరణము.

ఏకాంగవధనిష్క్రయము.

తీర్థఘాతములను గ్రంథిభేదములను నొనరించునట్టి రాజోద్యోగులకు(?) బ్రథమాపరాధమునఁ జూపుడువ్రేలిని ఛేదించుట లేక యేఁబదినాలుగుపణములుదండము, ద్వితీయాపరాధమునని-ఛేదముగాని నూరుపణములుగానిదండము, తృతీయాపరాధమున దక్షిణహస్తచ్ఛేదముగాని నాలుగువందలపణములుగాని దండము, చతుర్థాపరాధమున నేదియోయొకవిధమగు వధముదండము.

ఏఁబదినాలుగుపణములకంటెఁ దక్కువఖరీదుగల కుక్కుటనకులమార్జాలశునకసూకరములఁ దొంగిలించినను వానికిహింసగలిగించినను నాసాచ్ఛేదముగాని యేఁబదినాలుగుపణములుగాని దండము. చండాలారణ్యచరు లీవిధముగనొనర్చినచో నర్ధదండము.

పాశ జాల కూటములందుఁ బడియుండు మృగపశుపక్షివ్యాళ

మత్స్యములను బంధములనుండియే దీసికొనిపోయినచో వానినిమఱల నిచ్చివేయుట యేగాక వానిమూల్యమునకనుసరియగుదండమునుకూడఁ జెల్లింపవలెను.

మృగద్రవ్యవనములనుండి మృగద్రవ్యములనపహరించినచో నూఱుపణములుదండము. బింబవిహారమృగపక్షులనుదొంగిలించినను హింసించినను ద్విగుణదండము.

కారుశిల్పకుశీలవతపస్వుల క్షుద్రద్రవ్యములనపహరించినచో నూఱుపణములును స్థూలద్రవ్యములఁగాని, కృషిద్రవ్యములఁగాని యపహరించినచో రెండువందలపణములును దండము.

ప్రవేశమెన్నఁడు లేనివాఁడు దుర్గమునుప్రవేశించినను ప్రాకారమందుఁ గన్నమువేసి నిక్షేపమునుగ్రహించి పరుగెత్తికొనిపోయినను కంధరావధముగాని రెండువందలపణములుగాని దండము.

బండినిగాని నావనుగాని క్షుద్రపశువునుకాని యపహరించువాని కేకపాదవధగాని మూఁడువందలపణములుగాని దండము.

కపటములగు పాచికలతోడను మఱియేదైనయుపాయములతోడను హస్తలాఘవముచేతను జూదమాడువాని కేకహస్తవధగాని నాలుగువందలపణములుగాని దండము.

జారచోరులకు సహాయముచేయునప్పుడు పట్టుకొనఁబడిన స్త్రీకిఁ గర్ణనాసాచ్ఛేదముగాని అయిదువందలపణములుగాని దండము. అట్టి పురుషునికి ద్విగుణదండము.

మహాపశువునుగాని దాసునిఁగాని దాసినిగాని యపహరించినవానికిని, ప్రేతముపైనుండివస్తువులఁదీసి విక్రయించువానికిని ద్విపాదవధగాని ఆఱువందలపణములుగాని దండము.

ఉత్తమవర్ణస్థులయొక్కయు గురువులయొక్కయు హస్తపాదలంఘనముచేయువానికిని, రాజుల యానవాహనాద్యారోహణము చేయువానికిని నేకపాదవధగాని యేడువందలపణములుగానిదండము

బ్రాహ్మణుఁడననివాదించు శూద్రునికిని, దేవద్రవ్యాపహారికి

ని, రాజునకు నష్టముకలుగునని చెప్పువానికిని (ద్వేషముచే) రెండుకన్నులఁ ఛేదించువానికిని యోగాంజనముచే నంధత్వముగాని యెనిమిదివందలపణములుగాని దండము.

జారచోరులను విడిపించువానికిని రాజశాసనముకంటె నధికముగఁగాని యల్పముగఁగాని లిఖించువానికిని, కన్యనుగాని దాసినిగాని సహిరణ్యముగ నపహరించువానికిని, కూటవ్యవహారికిని, దుర్మాంసమును విక్రయించువానికిని వామహస్తద్విపాదవధగాని తొమ్మిదివందలపణములుగానిదండము. మనుష్యమాంసమును విక్రయించువానికి వధముదండము. దేవప్రతిమలను పశుప్రతిమలను మనుష్యులను అన్యుల క్షేత్రగృహహిరణ్యసువర్ణరత్నసస్యముల నపహరించువాని కుత్తమదండముగాని వధముగాని విధింపవలెను.

పురుషుని గౌరవమును అపరాధమును (వానిచేఁజేయఁబడిన నేరమునకుఁగల) గురులఘుకారణములను అవ్వటిసంబంధమును దేశకాలములను రాజుతోడను ప్రకృతులతోడను నేరముచేసిన వారికిఁగల సంబంధమునుచూచి ప్రదేష్ట దండకర్మలలో నుత్తమమధ్యమావరత్వములను కల్పింపవలెను.

ఇది కంటకశోధనమున ఏకాంగవధనిష్క్రయమను
పదియవయధ్యాయము.
ఆదినుండి ఎనుబదియేఁడవ యధ్యాయము.

86 ప్రకరణము.

శుద్ధచిత్రదండకల్పములు.

కలహమందుఁబురుషునిఁజంపువానికిఁ జిత్రఘాతముదండము. కలహముజరిగినపిమ్మట నేడుదినములలోఁగా మృతిపొందినచోఁ గొట్టినవానికి శుద్ధవధముదండము. పక్షములోపల మృతిచెందినచో నుత్తమసాహసదండము. నెలదినములలోపలమృతిచెందినచో నైదువం

దలపణములను సముద్థానవ్యయమును నిచ్చుకొనవలెను.

శస్త్రముచేఁగొట్టువాని కుత్తమదండము. మదస్థానముచేను స్రుంకై కొట్టనవానికి హస్తవధము. వధించినవానికి వధమేదండము.

ప్రహారముచే గర్భమును చెడఁగొట్టువాని కుత్తమసాహసదండము; ఔషధముచేఁజెడఁగొట్టువానికిఁ మధ్యమదండము. క్లేశపెట్టి చెడఁగొట్టువానికిఁ బూర్వసాహసదండము.

బలాత్కరించి స్త్రీపురుషులఁ జంపువారికిని అభిసారికులను (అన్యాయముగ) ఇతరులశిక్షించువారికిని లేనియపవాదముల కల్పించువారికిని మార్గస్థులనడ్డుకొనిబాధించువారికిని ఇండ్లలోఁ బ్రవేశించిని రోధించువారికిని రాజుయొక్క హస్త్యశ్వరథములకు హింసగలిగించువారికిని వానినిదొంగలించువారికిని శూలారోహణముగావింపవలెను. వీరిప్రేతముల దహించువారికిని మఱియొకచోటికిఁ దీసికొనిపోవువారికినికూడ నిదియేదండముగాని యుత్తమసాహసదండముగాని విధింపవలెను.

హింసకులకును దొంగలకును భక్తవాసఉపకరణఅగ్నిమంత్రిదానములఁజేయువానికిని మఱియొకవిధముగ వీరికిసహాయముచేయువానికి నుత్తమదండము. తెలియక యిట్లుగావించినచో దూషణమాత్రదండము హింసకులయొక్కయు దొంగలయొక్కయుదారపుత్రులు వారికిఁ లహానియ్యనిచో దండమునకుఁ బాత్రులుకారు; అట్లిసలహానిచ్చుదారపుత్రులను పట్టుకొనవలెను.

రాజ్యకాముకుని, అంతఃపురపధర్షకుని, ఆటవికశత్రువులఁ బ్రోత్సహించువానిని దుర్గరాష్ట్రసైన్యములోనివారికి రాజుపైఁ బ్రకోపముగలిగించువానిని శిరోహస్తములనుకాల్చి చంపవలెను. ఇట్టి బ్రాహ్మణుని నీటిలోఁద్రోయవలెను.

మాతృపితృపుత్రభ్రాతాచార్యతపస్వులనుచంపువానియొక్క చర్మము శిరస్సును కాల్చి వధింపవలెను. వీరి కాక్రోశముగలిగించినచో జిహ్వాచ్ఛేదమును చేయవలెను. వీరియంగములలో దేనినైనఁ

గలచినచో వారియూయంగమును ఛేదింపవలెను.

కోటిపురుషునిఁ జంపువానికిని పశుయూథమును దొంగిలించువానికిని శుద్ధవధము గావింపవలెను. యూథమనఁ గొంచెము హెచ్చుతక్కువగ పది.

ఉదకముతో నిండియుండు చెరువులఁ దెగఁగొట్టువానిని నీటిలో ముంచివేయవలెను. ఉదకములేనిచో నుత్తమసాహసదండము. కొంచెము పాడుపడియుండు చెరువు నీవిధముగఁ జేసినచో మధ్యమదండము.

విషము పెట్టిన పురుషునిఁ బురుషునిఁ జంపిన స్త్రీని నీటఁబడఁద్రోసిచంపవలెను.

పతి గురు సంతాన ఘాతుకురాలను అగ్నివిషములఁ బెట్టినదానిని శరీరసంధిచ్ఛేదము గావించినదానిని గర్భిణియైనను అగర్భిణియైనను మాసావరప్రజాతయైనను వృషభముచేఁ ద్రొక్కింపవలెను.

వివీత క్షేత్ర ఖల వేశ్మ ద్రవ్య వన హస్తివనములను దగులఁబెట్టినవానిని కాల్చిచంపవలెను.

రాజునాక్రోశపెట్టువానియొక్కయు రాజమంత్రభేదకునియొక్కయు రాజునకనిష్టముగఁ బ్రవర్తించువానియొక్కయు బ్రాహ్మణులవంటయిండ్ల పవిత్రతను చెడఁగొట్టువానియొక్కయు నాలుకను ఛేదింపవలెను.

ప్రహరణావరణములను దొంగిలించువాఁడనాధీయుఁడయినచో వానిని బాణములతోఁ గొట్టవలెను. ఆయుధీయుఁడయినచో వానికుత్తమసాహసదండము.

మేఢ్రఫలముల ఛేదించువాని కట్టిఛేదమును గావింపవలెను.

నాలుకను ముక్కునను హింసగలిగించువాని వ్రేళ్ళను ఛేదింపవలెను.

ఈచిత్రవధలు పెద్దలచే శాస్త్రములందుఁ జెప్పఁబడినవి. కానిక్రౌర్యములోఁగూడని పాపములొనర్చువారికి శుద్ధవధయే ధర్మ్యము.

ఇది కంటకశోధనమున శుద్ధ చిత్ర దండకల్పములను

పదునొకండవ యధ్యాయము.
అదినుండి ఎనుబదియెనిమిదవ యధ్యాయము.

87 ప్రకరణము.

కన్యాప్రకర్మ.

రజస్వల కాని సవర్ణయగు కన్యను బలాత్కరించువానికి హస్తవధము గాని నాలుగువందల పణములు గాని దండము. బలాత్కరించుటవలన నది మృతిచెందిన-చో నతనిని వధింపవలెను. రజస్వలయైన దానిని బలాత్కరించినవానికి మధ్యమాంగుష్ఠచ్ఛేదము గాని రెండువందల పణములు గాని దండము; అట్టివాఁడు (కన్యయొక్క) తండ్రికప హీనము గూడ నిచ్చుకొనవలెను. అకామయగు దానిని పొందరాదు. అకామయగు కన్యను పొందినవాని కేఁబది నాలుగు పణములును కన్యకకు దానిలో సగమును దండము.

మఱియొకనిచే శుల్కమియ్యఁబడిన కన్యను తాను శుల్కమిచ్చితినని చెప్పి పొందువానికి హస్తవధము గాని నాలుగువందల పణములు గాని దండము; అతఁడు శుల్కద్రవ్యమును కూడ నిచ్చుకొనవలెను.

తొలుత వాగ్దానము చేయఁబడి యేడు మూర్లు ఋతుమతియైన పిమ్మటఁగూడఁ దన్నువివాహమాడని కన్యను పొందువానికి దోషము లేదు. ఋతుప్రతిరోధము గావించుటచేఁ దండ్రికిఁ గుమారితయందు స్వామ్యము చెడును గాన నట్టి తండ్రికపహీనము గూడ నిచ్చుకొననక్కఱలేదు.

ఋతుమతియైన తర్వాత మూఁడు సంవత్సరముల వఱకవివాహితయై యుండు కన్యను పొందు తుల్యునికి దోషము లేదు. మూఁడు సంవత్సరములు గడచిన పిమ్మట నతుల్యుఁడు సహితమనలంకృతయగు కన్యను పొందవచ్చును; కాని పితృద్రవ్యమును తీసికొనిపోయిన చో స్తేయదండము.

కన్యయొకనికొఱకని చెప్పి మఱియొకనిచేఁ బరిగ్రహింపఁ జేయువానికి రెండువందల పణములుదండము. అకామయగుదానిని పొందరాదు.

ఒకకన్యనుచూపెట్టి తుల్యయగుమఱియొకదాని నిచ్చినచో నూరుపణములు దండము, హీనయగుకన్యనిచ్చినచో ద్విగుణదండము. ఇట్లియ్యఁబడిన స్త్రీకేఁబదినాలుగుపణములు దండము. ఇచ్చినవాఁడు శుల్కమును వ్యయమును భరింపవలెను. ఒకనిని వివాహమాడుటకంగీకరించి పిదపవానిని తిరస్కరించినచో ద్విగుణదండము.

అన్యశోణితోపధానము చేయువానికిని మిథ్యాభిశంసికిని రెండువందలపణములు దండము; పురుషుని శుల్కవ్యయాదుల నిచ్చివేయవలెను. అకామయగుదానిని పొందరాదు.

సకామయు సమానయునగు స్త్రీ యొకనినిపొందినపుడు పండ్రెండుపణముల నిచ్చుకొనవలెను. అట్టిదానిని ప్రోత్సాహపఱచిన స్త్రీకి ద్విగుణదండము. అకామను బలాత్కరించువానికి నూరుపణములుదండము, అట్టివాఁడా కన్యకు శుల్కద్రవ్యమునిచ్చి సంతోషపెట్టవలెను. స్వయముగ నొకనినిపొందిన స్త్రీకి రాజదాస్యమేదండము.

గ్రామమునకు వెలుపలఁ బలాత్కరించినను లేనియపవాదము నుకల్పించినను ద్విగుణదండము.

కన్యనుబలాత్కరించి యెత్తుకొనిపోవువానికి రెండువందలపణములును, కన్యయలంకృతయైనచో నతనికి నుత్తమదండమును విధింపవలెను. పలువురుకలిసి యొకకన్యనపహరించునపుడు వారిలో నొక్కొకరికి యథోక్తదండమును విధింపవలెను. వేశ్యాకన్యను బలాత్కరించువాఁ డేఁబదినాలుగుపణముల దండమును వేశ్యమాతకుఁ బదునాఱురెట్లు భోగశుల్కమును నిచ్చుకొనవలెను.

అదాసియగు దాసునియొక్కగాని దాసియొక్కగాని కుమార్తెను బలాత్కరించినవాఁ డిరువదినాలుగుపణములను శుల్కమును నిచ్చుకొనవలెను. నిష్క్రయానురూపయగు దాసిని బలాత్కరించు

మూఁడు పండ్రెండుపణముల దండమును ధరింపఁదగిన వస్త్రమును ఇచ్చుకొనవలెను. ఈవిషయములలో సహాయముచేయువానికిఁ గూడ సమదండము.

భర్త ప్రోషితుఁడై యున్నప్పు డపచరించు స్త్రీని పతిబంధువు గాని పతిభృత్యుఁడు గాని తనయధీనమం దుంచుకొనవలెను. అట్లువారిచే రక్షింపఁబడినదై భర్తరాకనిరీక్షింపవలెను. పతి క్షమించిన చో వీరిరువురు విముక్తులుగావచ్చును; లేనిచో స్త్రీకిఁ గర్ణనాసాచ్ఛేదమును జారునికి వధమునుదండము.

జారునిఁ జోరుఁడనినిందించు వానికైదువందల పణములదండము. వానినుండి హిరణ్యమునుపుచ్చుకొని వానినివదలిపెట్టువానికష్టగుణదండము.

కేశాకేశికక్రీడ సంగ్రహణము శరీరోపభోగచిహ్నములులో నగువానిమూలమునను విషయమును తెలిసినవారిమూలమునను స్త్రీవచనముమూలమునను బలాత్కారము జరిగినదా లేదాయను విషయమును నిర్ణయింపవలెను.

పరచక్రమునుండియు అడవులనుండియుఁ బ్రవాహములనుండియు రక్షింపఁబడినట్టియు దుర్భిక్షమందరణ్యమున వదలిపెట్టఁబడినట్టియు, మరణించెనని విడువఁబడినట్టియు పరస్త్రీని రక్షించి వానికిష్టమున్నచో దానితో భోగింపవచ్చును. ఉత్తమజాతిదియు నకామయునుసంతానవతియు నగునపుడు నిష్క్రయమును పుచ్చుకొని విడిచిపెట్టవచ్చును.

చోరహస్త నదీవేగ దుర్భిక్ష దేశక్షోభములనుండి రక్షింపఁబడినట్టియు మృతిచెందెనని విడువఁబడినట్టియు స్త్రీని రక్షకుఁడు దానియిష్టముపైఁ బరిగ్రహింపవచ్చును. రాజప్రతాపముచేఁగాని స్వజనముచేఁగాని త్యజింపఁబడిన స్త్రీని నీవిధముగఁ బరిగ్రహింపరాదు. ఉత్తమజాతిస్త్రీని అకామయగుదానిని సంతానవతిని బలాత్కరింపక

నిష్క్రయము పుచ్చుకొని విడిచిపెట్టవలెను.

ఇది కంటకశోధనమున కన్యాప్రకర్మ యను
పండ్రెండవయధ్యాయము.
ఆదినుండి ఎనుబదితొమ్మిదవ యధ్యాయము.

88 ప్రకరణము.

అతిచారదండము.

అపేయమును నభక్ష్యమును బ్రాహ్మణునిచేఁ దినిపించువానికి నుత్తమదండము; క్షత్రియునిచేఁ దినిపించువానికి మధ్యమదండము; వైశ్యునిచేఁ దినిపించువానికిఁ బూర్వసాహసదండము; శూద్రునిచేఁ దినిపించువానికి నేఁబదినాలుగుపణములు దండము. స్వయముగఁ దమంతటఁ దామిట్టివానిని తినినచో దేశమునుండి తొలఁగింపఁబడవలెను.

పరగృహమును పగలు ప్రవేశించువానికిఁ బూర్వసాహసదండము, రాత్రియందుఁ బ్రవేశించువానికి మధ్యమదండము. రాత్రిగాని పగలుగాని శస్త్రసహితుఁడై యిట్లుచేసినచో నుత్తమదండము. భిక్షుకవైదేహకులును మత్తోన్మత్తులును నాపద్గతులగు సన్నికృష్టులును ప్రతిషేధింపఁబడినపుడు దప్పఁ దక్కినసమయములందిట్లు ప్రవేశించినచో నదండ్యులు.

అర్ధరాత్రమునఁ దన యింటికప్పుపై నెక్కినవానికి సహితము పూర్వసాహసదండము. పరులగృహములపై నెక్కినవానికిని గ్రామారామవాటముల భేదించినవానికిని మధ్యమదండము.

సార్థకులు వారి పణ్యపరిమాణమును గ్రామస్వామికిఁ దెలిపి గ్రామములో నొకచోట నుండవచ్చును. రాత్రియందు వారిపణ్యము దొంగిలింపఁబడి నష్టమయినచో నది యితరగ్రామములకుఁ బంపఁబడెనని జాడలు కనఁబడనప్పుడు గ్రామస్వామి దానినిచ్చుకొన

వలెను. గ్రామములకుమధ్య (త్రోవలో) నిట్లునష్టముయినచో వివీ తాధ్యక్షుఁడిచ్చుకొనవలెను. వివీతప్రదేశములు లేనిచోటనష్టముయి నచోఁ జోరరజ్జుకుఁడిచ్చుకొనవలెను. చోరరజ్జుకుఁడు లేనిప్రదేశము లలో నేగ్రామపుహద్దులలోఁ బణ్యమునష్టమయ్యెనో యాగ్రామము వారు దానినిచ్చుకొనవలెను. హద్దునాటినతర్వాత సమీపమందుం డునైదుగ్రామములవారుగాని పదిగ్రామములవారుగాని దానినియ్య వలెను.

దుర్బలమగు గృహమునుకట్టి హింసించినను, దార్ఢ్యములేనట్టి యు ఊర్ధ్వభాగమున స్తంభమునుగాని శస్త్రమునుగాని కలిగినట్టి యు, ఆధారమును పైకప్పును లేనట్టియు శకటమును నిర్మించి హింసిం చినను, శకటమును గోతులలోను తటాకములలోను గడ్డలపైనిద్రో సి హింసించినను పారుష్యదండము.

వృక్షచ్ఛేదము వృషభాదులత్రాళ్లుతెగుట క్రొత్తలగు చతు ష్పదములనుపయోగించుట కాష్ఠలోష్ఠపాషాణదండబాణబాహువిక్షే పణము రథములను గజములను త్రోలుట—లోనగువానివలన హిం సగలిగించినచోఁ బారుష్యదండము. త్రోవనుండి తొలఁగుమని చె ప్పినపుడీ దండములేదు.

ఏనుఁగుచేఁ జంపఁబడుట యశ్వమేధావభృథస్నానముతో స మానమగుటచే దానికి రోషమునుపుట్టించి దానిచేహతుఁడైనవాఁడు ద్రోణముతక్కువగ కుంభముద్యమును మాల్యానులేపనమును దం తప్రమార్జనపటమును నిచ్చుకొనవలెను. ఈవిధముగనిచ్చుటను పా దప్రక్షాళనమందురు. అప్పటిలో నుదాసీనుఁడు మరణించినచో నతఁ డుత్తమదండ మిచ్చుకొనవలెను.

శృంగములును దంష్ట్రములును కలజంతువులచే హింసింపఁబ డువానిని విడిపింపనిజంతుస్వామికిఁ బూర్వసాహసదండము; మొఱపె ట్టినపుడుగూడ నుపేక్షించినచో ద్విగుణదండము.

శృంగములును దంష్ట్రములును కలజంతువులకుఁ బరస్పరము

కలహముపెట్టి మరణముగలిగించువాఁడు వానిఖరీదును దానితోస
మానమగుదండమును నిచ్చుకొనవలెను.

దేవపశువును ఆఁబోతును ఆవుపెయ్యను వాహనముగ నుప
యోగించువాని కయిదువందలపణములును పరదేశమునకుఁ బారఁ
దోలువాని కుత్తమసాహసదండమును విధింపవలెను.

లోమ దోహ వాహన ప్రజననములమూలమున నుపకరించు
క్షుద్రపశువుల నపహరించినవాఁడును దేవపితృకార్యములందుఁదప్పఁ
దక్కినపుడీజంతువులకుఁ బ్రవాసముగలిగించినవాఁడును వానిఖరీదు
ను ఖరీదుతోసమానమగుదండమును నిచ్చుకొనవలెను.

ముక్కుత్రాళ్లు తెగుటచేతను యుగముభగ్నమగుటవలనను అ
డ్డుగను ఎదురుగను ప్రక్కను బండినిలాగుటవలనను త్రోవనుబో
వు పశువులయు మనుష్యులయు సమ్మర్దముచే బెదరుటవలనను బండి
కిఁగట్టినయెద్దు హింసగలిగించినచో దానియజమానుఁడదండ్యుఁడు.
ఇవిగాక మఱియేకారణముచేతనయిన నిట్టిహింస గలిగినచో నతఁడు
మనుష్యులప్రాణిహింసలవిషయమునఁ జెప్పఁబడిన దండమునకుఁ బా
త్రుఁడగును. మనుష్యుఁడుదప్పఁ దక్కినప్రాణములకు నష్టముగలిగిం
చినచో నట్టిజంతువును ప్రతిదానమొనర్పవలెను.

బండినినడుపువాఁడు బాలుఁడయినచో యానస్థుఁడగు శకట
స్వామి దండ్యుఁడగును. శకటస్వామిలేనపుడు యానస్థుఁడుగాని ప్రా
ప్తవ్యవహారుఁడగు బండితోలువాఁడుగాని దండ్యులగుదురు. బా
లాధిష్ఠితమును లేక శూన్యమునగు యానమును రాజు హరింపవ
చ్చును.

కృత్యాభిచారములచే నితరునినష్టపెట్టినవాని కట్టియభిచార
ముచే నష్టమునుకలిగింపవలెను. తనయందిష్టములేని భార్యవిషయమై
భర్తయు దారార్థులు కన్యకవిషయమునను భర్తవిషయమై భార్య
యుఁ బైయభిచారములనుచేసి వారినివశపఱచుకొనవచ్చును. మఱి

యొకవిధముగ హింసించినచో మధ్యమసాహసదండము.

తల్లియొక్క సోదరిని మేనత్తను మేనమామభార్యను గురుపత్నిని కోడలిని కుమార్తెను అప్పచెలియలిని కామించువానికి లింగచ్ఛేదమును వధమును దండములు. వీరుగూడఁ గామముగలవారైనచో నదియేదండము. దాస పరిచారక ఆహితకులను పొందునట్టి స్త్రీకిఁగూడ నిదియేదండము.

అగుప్తయగు బ్రాహ్మణస్త్రీని పొందినక్షత్రియున కుత్తమదండము. అట్టి వైశ్యునికి సర్వస్వహరణమును శూద్రునకుఁ గటాగ్నిదాహమును దండములు. రాజభార్యాభిగమనమున నన్నిజాతులవారికిని కుంభపాతదండమును విధింపవలెను.

శ్వపాకితో వ్యభిచరించువారిని గురుతుపెట్టి పరదేశమునకుఁ బంపవలెను, లేదా శ్వపాకత్వమును పొందింపవలెను. ఆర్యులభార్యలనుపొందు శూద్రునకును శ్వపాకునికిని వధమేదండము, వారికిలోంగిన స్త్రీలకుఁ గర్ణనాసాచ్ఛేదము గావింపవలెను.

ప్రవ్రజితనుపొందువాని కిరువదినాలుగుపణములు దండము. ప్రవ్రజిత సకామయైనచో దానికి నదియేదండము.

వేశ్యను బలాత్కరించి భోగించువానికిఁ బండ్రెండుపణములు దండము. ఒకతె ననేకులుకలిసి యభిచరించినపు డొకరొకరి కిరువదినాలుగుపణములు దండము.

స్త్రీయొక్క యోనికంటె నన్యములగుప్రదేశముల మోహనము చేయువానికిని పురుషులఁబొందువానికిని పూర్వసాహసదండము.

వివేకములేనివాఁడు తిర్యగ్యోనులందుఁ గ్రీడించినచోఁ బండ్రెండుపణములును దేవతాప్రతిమలఁబొందినచో నిరువదినాలుగుపణములును దండము.

అదండ్యుని దండించురాజు ముప్పదిరెట్లు ద్రవ్యమును వరుణునకర్పించి పిమ్మట దానిని బ్రాహ్మణుల కియ్యవలెను. మిథ్యాదం

డము గావించువారి కంతయు వరుణుఁడే శాసనకర్త యగు రాజగుటచే దీనివలన దండాపచారముచే రాజునకుఁగలిగినపాపము పోవును.

ఇది కంటకశోధనమున అతిచారదండమను

పదుమూఁడవయధ్యాయము.

ఆదినుండి తొంబదవ యధ్యాయము.

ఇంతటితోఁ గౌటిలీయార్థశాస్త్రమునందలి

కంటకశోధనమను నాలుగవయధికరణము సమాప్తము.

శుభమస్తు.

కౌటిలీయార్థశాస్త్రము

అయిదవయధికరణము — యోగవృత్తము.

89 ప్రకరణము.

దాండకార్మికము.

దుర్గరాష్ట్రములందలి కంటకశోధనమును గుఱించి చెప్పఁబడినది. రాజరాజ్యముల సంబంధించిన కంటకశోధనమునుగుఱించి చెప్పఁబోవుచున్నాము.

విరోధించినట్టి రాజోపజీవులవిషయమునను శత్రుపక్షమును చేరిన ముఖ్యులవిషయమునను రాజదివఱకుఁ జెప్పఁబడినట్లు గూఢపురుషప్రణిధియైగాని కృత్యపక్షోపగ్రహుఁడైగాని పారగ్రామికప్రకరణమునఁ జెప్పఁబోవునట్లుపజాపోపసర్పుఁడైగాని సిద్ధినొందవలెను.

రాజ్యోపఘాతులగు రాజవల్లభులును ఏకీభవించి యుపఘాతము గలుగఁజేయు ముఖ్యులును, ప్రకాశముగ నిషేధింపఁదగని దూష్యులు. ధర్మమందిష్టముగల రాజట్టివారిని రహస్యముగ శిక్షింపవలెను.

రాజుపై మహామాత్రుఁడు ద్వేషించినచో నతనిభ్రాతను సగౌరవముగఁ బ్రోత్సాహపఱిచి సత్రిలు రాజునొద్దకుఁ దీసికొనిపోవలెను. రాజాతనికి మహామాత్రునియొక్క ద్రవ్యోపభోగములనిచ్చి వానిపైకిఁ బురికొల్పవలెను. శస్త్రముచేతఁగాని రసముచేతఁగాని విక్రమించిన మహామాత్రు నతఁడు చంపఁగనే వానినికూడ భ్రాతృఘాతకుఁడను మిషచే వధింపవలెను. (దూష్యుఁడయిన) పారశవునియొక్కయుఁ బరిచారికాపుత్రునియొక్కయు విషయమునఁగూడ నిట్లేయని యెఱుంగునది.

లేక, మహామాత్రుఁడు ద్వేషించినపు డతనిభ్రాత సత్రిచేఁ బ్రోత్సహింపఁబడినవాఁడై దాయమునుయాచించి రాత్రియందు మహామాత్రుని ద్వారమునఁగాని మఱియొకప్రదేశమునఁగాని పరుండవలెను. అప్పుడాతనిఁ దీక్ష్ణుఁడగు చారుఁడుచంపి దాయముగోరినట్టి వీఁడన్నచేఁ జంపఁబడెనని ప్రకటింపఁగా రాజు హతునిపక్షమవలంబించి మహామాత్రుని నిగ్రహింపవలెను. లేక సత్రులు దూష్యసమీపస్థులై దాయమునుకోరుచున్న భ్రాతనుఁగొట్టి బెదరింపవలెను. పిమ్మటనంతయుఁ బైవిధముగ జరుగవలెను.

మహామాత్రులిద్దరు రాజద్వేషులయినచో వారిలోనొకఁడుగాని, వానిపుత్రుఁడుగాని, మఱియొకని పుత్రదార నధిచరించెననియును లేక ఒకనిభ్రాత మఱియొకనిభ్రాతదార నధిచరించెననియును ప్రకటించి వారిరువురకును కపటకలహమునుపుట్టించి పైవిధముగ వారినిచంపింపవలెను. ఆత్మసంభావితుఁడగు దూష్యమహామాత్రపుత్రుని, సత్రివశముచేసికొని యతనితో రాజపుత్రుఁడవగునిన్ను శత్రుభయమునుండి తొలఁగించుటకై మంత్రిగృహమున నుంచితిమని రహస్యముగఁ జెప్పవలెను. దీనిని నమ్మినచో నతనిని రాజుమిక్కిలిగౌరవించి యౌవరాజ్యకాలము ప్రాప్తించినను మహామాత్రునిభయమువలన నీకభిషేకము చేయలేదని చెప్పి సత్రిచేనతనిని మహామాత్రవధకై ప్రేరేపింపవలెను. తండ్రిపై విక్రమించినట్టివానిని ఇతఁడుపితృఘాతకుఁడని వధింపవలెను. లేక భిక్షుకి దూష్యునిభార్యకు సంవననములగు నౌషధములచే మోహముగలిగించి దానిచేనతనిని చంపింపవలెను.

ఈయుపాయములన్నియు వ్యర్థములయినపుడు సారహీనమైనట్టియుఁ దీక్ష్ణులతోఁగూడినట్టియు సైన్యమును మహామాత్రునకిచ్చి యాటవికులను పారగ్రామికులను చంపుటకును కాంతారప్రదేశములలో రాష్ట్రపాలునిఁగాని యంతపాలునిఁగాని స్థాపించుటకును కుపితమగు నగరస్థానమును వశపఱచుకొనుటకును, పార్శ్వదేశములనుండి

రావలసిన కప్పము దెచ్చు పార్థివాహులకు సహాయము చేయుటకును పంపవలెను రాత్రియందుఁగాని పగటియందుఁగాని యుద్ధముజరుగు చుండఁగాఁ దీక్ష్ణులుగాని ప్రతిరోధకవ్యంజనులుగాని వానినిఁజంపి యుద్ధమందు హతుఁడయ్యెనని ప్రకటింపవలెను.

రాజ యాత్రావిహారగతుఁడై ద్వేషించిన మహామాత్రుల ను తనదర్శనమునకై పిలిపింపవలెను. అప్పుడు గూఢశస్త్రులగు తీక్ష్ణులు వారితోఁగూడవచ్చి మధ్యమకక్ష్యలోఁ బ్రవేశించుటకై త మ్మునుపరీక్షింపవలెననిచెప్పఁగా ద్వారికులువారినిపట్టుకొనవలెను. అప్పుడు వారు (తీక్ష్ణులు) మేమీదూష్యునిచే నియోగింపఁబడితిమని చెప్పవలెను. దీనినిరాజు ప్రకటించి దూష్యులనువధించి తీక్ష్ణులకుబ దులుగ నన్యులను చంపవలెను

రాజు బహిర్విహారగతుఁడై దూష్యులకుఁ దనసమీపమున బసలిచ్చి గౌరవించి వానిలోఁ బట్టపుదేవివేషమునుధరించిన నొక తె నుపట్టుకొని పైవిధముగ దూష్యులను వధింపవలెను.

రాజనొద్దనుండు సూదుఁడుగాని, భక్ష్యకారుఁడుగాని నీయొ ద్దనుండు భక్ష్యభోజ్యములు రుచిగలవని దూష్యామాత్యునియాచిం చి వానిని సగమువిషముగలిపిన పానీయముతోఁజేర్చి ముందుగఁదా ము ప్రతిస్వాదముచేసి విషప్రయోగముచేయుటకై పంపఁబడితినని ప్రకటించి యమాత్యుని చంపవలెను.

అభిచారశీలుఁడగు మహామాత్రుని సిద్ధవ్యంజనుఁడొకఁడు చ క్రానిగోధాకూర్మకర్కటకకూటములలో నొకదానిమూలమున నీమ నోరథము సిద్ధించునని వశపఱచుకొని తర్వాతనాపనిలోఁ బ్రవర్తిం చుచున్న యమాత్యుని రసలోహముసలములలో నొకదానిచేఁజంపి వాని యభిచారకర్మలచే నాతఁడుచచ్చెనని ప్రకటింపవలెను.

చికిత్సకవ్యంజనుఁడొకఁడు దూష్యామాత్యునిఁజేరి యతనికి దారామికమును నసాధ్యమునునగు వ్యాధి కలదని చెప్పి భైషజ్యాహ హారములలో రసమునుకలిపి చంపింపవలెను. లేక ప్రాణహితులని

పేరొందిన సూదారాళికవ్యంజనులు రసముచే మోసముగావించిదూష్యామాత్యుని వధింపవలెను. ఇది యుపనిషత్ప్రతిషేధము.

ఉభయదూష్యప్రతిషేధము:— ఫల్గుబలమును తీక్ష్ణులను సహాయముగనిచ్చి ప్రతిషేధింపఁదగిన దూష్యునంపు ప్రదేశమునకు మఱియొకదూష్యుఁబంపి యతనితో వెళ్ళి యీదుర్గమును నీరాష్ట్రమును నీసైన్యమును నీహిరణ్యము నుతీసికొనిరమ్ము, వల్లభులనుండి యీహిరణ్యమును తెమ్ము, వల్లభకన్యను బలాత్కారించి తెమ్ము, దుర్గసేతువణిక్పథశూన్యనివేశ ఖనిద్రవ్యహస్తివనకర్మలలో నేకదానిని కావింపుము; రాష్ట్రపాల్యమునుకాని యంతపాల్యమునుకాని యేర్పాటుచేయుము. వైపనులలో నిన్నుఁబ్రతిషేధించువానిని నీకు సహాయముచేయనట్టివానిని బంధింపుమని చెప్పవలెను. దూష్యాంతరునితోఁగూడ అవినయుఁడగు నితనిఁబ్రతిషేధింపుమని చెప్పవలెను. వీరిద్దఱు కలహించుచుఁ గర్మప్రతిఘాతము చేసికొనుచుండునపుడు వీరిని శస్త్రహస్తులగుతీక్ష్ణులు ప్రచ్ఛన్నముగఁ జంపవలెను. పిమ్మట నాదోషమునకై ఇతరుల శిక్షింపవలెను.

దూష్యములగు పట్టణములలోను గ్రామములలోను కులములలోను సీమాక్షేత్రఫలవేశ్మమర్యాదల గుఱించిగాని ద్రవ్యోపకరణసస్యవాహనహింసల గుఱించిగాని ప్రేక్షణీయములగు నుత్సవములగుఱించిగాని కలహములుకలిగినప్పుడును లేక తీక్ష్ణులు కలహములుకలిగించినపుడును తీక్ష్ణులు శస్త్రములనువిసరి, వీనితోఁగలహించినవారికీఫలమగుఁగాక యనిచెప్పవలెను. ఈదోషమునకై ఇతరులఁ జంపింపవలెను.

దూష్యులలోఁ బరస్పరము కలహముసంభవించినపుడు వారి క్షేత్రఖలవేశ్మములకు నిప్పుపెట్టి వారిబంధుసంబంధులపైని వాహనములపయిని తీక్ష్ణులు శస్త్రములనువిసరి, ఇతనిచేమేము ప్రేరేపింపఁబడితిమని చెప్పవలెను. తర్వాత నీమిషపెట్టి తక్కినదూష్యులనుకూడఁ జంపవలెను.

దుర్గరాష్ట్రదూష్యులను సత్త్రిలు పరస్పరము సహపంక్తిభోజనమునకుఁ బిలుచునట్లుచేసి రసములచే రసమునిప్పించి ఆదోషమును మిషగఁబెట్టి తక్కినవారిని చంపింపవలెను.

దూష్యులగు రాష్ట్రముఖ్యులలో నొకనిభార్యయో స్నుషయో దుహితయో మఱియొకరాష్ట్రముఖ్యునిఁ గామించుచున్నదని భిక్షుకియొకకపటముపన్ని వానియొద్దనుండి యాభరణములఁదెచ్చి పరదూష్యునికిఁజూపి, యౌవనోత్సిక్తుఁడై యీముఖ్యుఁడు నీయొక్క భార్యను స్నుషను దుహితను కామించుచున్నాఁడని చెప్పి వారిద్దఱికిఁ గలహము గల్పించి రాత్రియందు వారిని చంపింపవలెను.

దూష్యమగు సేన తనయొద్దనున్నప్పుడు, యువరాజుగాని సేనాపతిగాని మొదట దానికిఁగొంచె ముపకారముచేసి తర్వాతహఠాత్తుగ దానిపైవిక్రమించి దానిపయికి ఫల్గుబలతీక్ష్ణయుక్తమగు మఱియొకదూష్యసేనను పంపవలెను.

ఈవిధముగఁ బయినిజెప్పిన యుపాయములన్నియు సమానములే.

చంపఁబడిన దూష్యులయొక్క పుత్త్రులలో నెవఁడు నిర్వికారుఁడో వానికిఁ బిత్రుదాయము నిప్పింపవలెను.

ఈవిధముగఁ జేసినచో నట్టిపురుషప్రయత్నము ద్వేషములేనిదై రాజ్యము పుత్త్రపౌత్త్రానువృత్తి గలిగియుండును.

రాజు శాంతుఁడై మొగమోటపడక సర్వకాలములందు స్వపక్షపరపక్షములవారిని రహస్యముగ శిక్షించుచుండవలెను.

ఇది యోగవృత్తమను పంచమాధికరణమున దాండకార్మికమను

యొకటవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి తొంబదియొకటవ యధ్యాయము.

90 ప్రకరణము.

కోశాభిసంగ్రహణము.

కోశములేని ధనవిషయమున శ్రమపడుచుండు రాజు కోశమును సంగ్రహింపవలెను. జనపదము పెద్దదయినను చిన్నదయినను దేవమాతృకముగనో లేక ప్రభూతధాన్యముగనో యుండినచో ఫలించినధాన్యములో మూడవవంతుగాని నాలుగవవంతుగాని యథాసారముగ గ్రహింపవచ్చును. మధ్యమావరజనపదములనుండియు దుర్గసేతుకర్మవణిక్పథశూన్యనివేశ ఖనిద్రవ్యహస్తివనకర్మలందు రాజున కుపకరించునట్టివారినుండియుఁ బ్రత్యంతమందుండునట్టివారినుండియు అల్పప్రాణులనుండియు ధనమును కోరరాదు. (మఱియు) శూన్యప్రదేశముల నివసింపఁగోరువారికి ధాన్యపశుహిరణ్యాదులనిచ్చి సహాయము చేయవలెను బీజభక్తశుద్ధమగు ధాన్యచతుర్థాంశమును హిరణ్యమునిచ్చి రాజు కొనవచ్చును. అరణ్యజాతమగుదానిని శ్రోత్రియద్రవ్యమును విడువవలెను; వీనినికూడ ననుకూలముగఁ ఖరీదునిచ్చి కొనవచ్చును. ఈవిధముగ (కోశసంగ్రహణము) జరుగనపుడు సమాహర్తలు కర్షకులచే గ్రీష్మకాలములందు సహితము వ్యవసాయము చేయింపవలెను. ప్రమాదమువలన నష్టముకలిగించినచో నష్టమునకు రెండింతలు పుచ్చుకొనఁబడునని చెప్పుచు (సమాహర్తలు) బీజకాలమందు బీజలేఖ్యమొనరింపవలెను. ఫలించిన తర్వాత యాచించి తెచ్చుకొనినవారినుండి తప్పఁ దక్కినవారినుండి కాయగూరలు, పండినధాన్యములను తీసికొనవచ్చును. దేవపితృపూజలనిమిత్తమును పశువులనిమిత్తమును భిక్షుకగ్రామభృతకుల నిమిత్తమును రాశిమూలమును విడువవలెను.

స్వసస్యఫలమును (రాజును మోసముచేయు నుద్దేశముతో) దాచియుంచినవానికి అష్టగుణమును, పరసస్యములనపహరించిన స్వవర్గమున కేఁబదిరెట్లును, అట్లుచేసిన బాహ్యులకు వధయును దండములు.

ధాన్యములలో నాలుగవభాగము, వస్యములలోను తూల లాక్షా క్షౌమ వల్క కార్పాస రోమ కౌశేయ కౌషధ గంధపుష్ప ఫలశాక పణ్యములలోను కాష్ఠ వేణు మాంసవల్లూరములలోను ఆఱవభాగము, దంతాజినములలో సగముభాగము రాజోద్యోగులు వసూలుచేయువలెను. రాజాజ్ఞనొందక వీనినమ్మువారికిఁ బూర్వసాహసదండము.

ఇవి కర్షకులనుండి రాఁబడి.

సువర్ణరజతవజ్రమణిముక్తాప్రవాళ అశ్వహస్తిపణ్యములందు వ్యాపారముచేయువారి కేఁబదిపణములు పన్ను. సూత్ర వస్త్ర తామ్రవృత్త కంస గంధ భైషజ్య సీధుపణ్యముల విక్రయించువారికి నలువదిపణములు. ధాన్య రస లోహపణ్యములను శకటములను విక్రయించువారికి ముప్పదిపణములు. కాచవ్యవహారులకును మహాకారువులకును నిరువదిపణములు. క్షుద్రకారువులు వర్ధకీపోషకులు పదిపణముల నియ్యవలెను. కాష్ఠ వేణు పాషాణమృద్భాండ పక్వాన్న హారితపణ్యముల విక్రయించువారి కయిదుపణములు. కుశీలవులు రూపాజీవలు వేతనార్థము నిచ్చుకొనవలెను. హిరణ్యకరుల హిరణ్యమునంతనుఁ దీసికొనవచ్చును: వారొనర్చునపరాధము కొంచెమయినను క్షమింపఁగూడదు; వారొరులహిరణ్యమును తమదని మోసపుచ్చి యమ్ముదురు.

ఇది వ్యవహారులవలని రాఁబడి.

కుక్కుటసూకరములను పోషించువారు సగభాగమును, క్షుద్రపశువులను పోషించువారాఱవభాగమును, గోమహిషాశ్వతర ఖరోష్ట్రములను పోషించువారు దశభాగమును నియ్యవలెను. బంధకీపోషకులు మిక్కిలిచక్కనయినస్త్రీయు యౌవనముగలస్త్రీయు రాజదాసీజనముయొక్క సహాయమునుపొంది వీనిని వసూలుచేయవలెను.

ఇది జంతువులను పెంచువారినుండి రాఁబడి.

వీని నొక్కమారేగాని రెండుమార్లు వేయఁగూడదు. పన్ను

వసూలు కానపుడు సమాహర్త సత్కార్యమునకు ద్రవ్యము కావ ...యున నుమిష పెట్టి పౌరజానపదులను యాచింపవలెను. (అప్పుడు) ...కలిసి మొట్టమొదట సత్కారధనము నియ్యవలెను; దీనినిప ట్టి రాజు తక్కిన పౌరజానపదులను యాచింపవలెను. స్వల్పమునిచ్చు వారిని కాపటికులు నిందించుచుండవలెను. ధనికులను వారిధనము నుపట్టి యాచింపవలెను. (యాచించుటకుం బూర్వము) తమంతటఁ దామే రాజునకు ద్రవ్యమిచ్చువారికి వారియుపకారము ననుసరించి స్థాన ఛత్ర వేష్టన విభూషణములిచ్చి సత్కరింపవలెను. పాషండ సంఘద్రవ్యమును అశ్రోత్రియభోగ్యమగు దేవద్రవ్యమును ప్రేత ద్రవ్యమును దగ్ధగృహ ... ద్రవ్యమును నితరులు తీసికొనిపోకుండఁ గృత్యకరులు కోశమునఁ జేర్పవచ్చును.

దేవతాధ్యక్షుండు దుర్గ దేవతలయొక్కయు రాష్ట్ర దేవతల యొక్కయు ధనము నొకచోటికిఁ దెచ్చి కోశమునఁ జేర్పవలెను, లేక దైవతచైత్యమును సిద్ధపుణ్యస్థానమును ఔపాదికమును రహస్యముగా రాత్రియందు నిర్మించి యాత్రాసమాజములనుండి ధనమును సంపాదింపవలెను. లేక ...తుభిన్న కాలములందు బుష్పఫలములతోఁ గూడిన చైత్యోపవనవృక్షముల మూలమున ...గమనమునుప్రకటింపవలెను. లేక వృక్షముపై మనుష్యు నొకనినుంచి రా...డని ప్రకటించి సిద్ధవ్యంజనులు పౌరజానపదులనుండి భయప్రతీకారమున కని ధనమును వసూలుచేయవలెను. లేక సురంగాయుక్తమగు కూపమునందనేక శిరస్సులుగలసర్పమునుంచి దానినిచూపించెదమని ప్రేక్షకులవద్దనుండి ధనమును పుచ్చుకొనవలెను. నాగప్రతిమయందొక కన్నముచేసి దానియందుఁగాని చైత్రచ్ఛిద్రమందుఁగాని వల్మీకచ్ఛిద్రమందుఁగాని సర్పము నొకదానినుంచి మత్తుగలిగించునాహారముచే దానిని కదలకుండునట్లుచేసి ధనమునుతీసికొని శ్రద్ధేయులగువారికిదా నినిచూపెట్టవలెను; నమ్మనివారిపై రసముతోఁగూడినయాచమనప్రో ...కొనగా, దానివలనఁగలుగుబాధ దేవతాశాపముచేఁ గలిగెన

ని బెదరింపవలెను, లేక అభిత్యక్తుఁడొకనిని దానిచేఁ గఱపించి యోగదర్శనప్రతీకారముచేఁ గోశమును వృద్ధిపొందింపవలెను.

లేక వైదేహకవ్యంజనుఁడొకఁడు ధనికుఁడగు వర్తకునితోఁ గలిసి వ్యాపారము మొదలిడి నిక్షేపప్రయోగములచే నాపణ్యమూల్యము వృద్ధిపొందినపుడు రాత్రియందు దానిని దొంగిలించి (రాజకోశమును) చేర్పవలెను. రూపదర్శక సువర్ణకారుల విషయమునఁ గూడ నిట్లేయని యెఱుంగునది.

వైదేహకవ్యంజనుఁడు ప్రఖ్యాతవ్యవహారుఁడై యొడవత్తకమునిమిత్త మెరువుగను, అద్దెకును అనేకరూప్య సువర్ణభాండములఁ గ్రహింపవలెను; లేక సర్వపణ్యములను తెచ్చెదనని (వర్తక) సమాజమునుండి ప్రభూతసువర్ణహిరణ్యములను ఋణముగఁ దీసికొని, ఆద్రవ్యము నారాత్రియందే దొంగలపహరించిరని ప్రకటింపవలెను.

సాధ్వీవ్యంజనులగు స్త్రీలచే దూష్యులకుఁ గామమును కలిగించి వారిండ్లకువచ్చిన దూష్యులను పట్టుకొని సర్వస్వమపహరింపవలెను.

దూష్యకులములలోనివారికిఁ బరస్పరవివాదము కలిగినపుడు వారిలో నొకరికి (రాజప్రేరితులగు) రసదులు రసమునిచ్చి దానినేమిష పెట్టి తక్కినవారి సర్వస్వమపహరింపవలెను.

అభిత్యక్తుఁడొకఁడు తగుమనుష్యుని వేషము వేసికొని రాజదూష్యులనుండి పణ్యమును కాని హిరణ్యనిక్షేపమును కాని ఋణమును కాని దాయమును కాని కోరవలెను: లేక వానిని దాసుఁడనియు వాని భార్యను కోడలిని కూతును తనకు దాసియనియు లేక భార్యయనియుఁ జెప్పవలెను. అట్టియభిత్యక్తుని దూష్యగృహమునఁ గాని దూష్యునింట మఱియొకచోటను కాని శయనించుచుండునపుడు రాత్రియందుఁ దీక్ష్ణులుచంపి, కాముకుఁడగు వీఁడు హతుఁడయ్యెనని చెప్పి అది యేమిష పెట్టి దూష్యులనుండి ధనమును రాఁబట్టవలెను.

సిద్ధవ్యంజనుఁడు దూష్యునితో, అక్షయమగు హిరణ్యోత్పత్తి, రాజద్వారప్రవేశము, స్త్రీహృదయాకర్షణము, శత్రుక్షయము, ఆయుష్యము, సంతానము — వీనినికలిగించువిధముల నెన్నఁగనే నెఱుంగుదునని చెప్పి వానిని జంభకవిద్యలచే వశపఱచుకొనవలెను. వశమైనవీనిచే రాత్రియందుఁ జైత్యస్థానమున నధికముగ సురామాంసగంధోపచారములుచేయించి తత్పూర్వమే అచట ప్రేతాంగముఁగాని ప్రేతశిశుహస్తమునఁగాని హిరణ్యమునుంచియుండి దానినిప్పుడుతీసి చూపించి, ఇప్పుడల్పమగు హిరణ్యముమాత్రమే దొరకినది, అధికమగుహిరణ్యము దొరకుటకై మరల నెక్కువగు నుపహారముచేయుము ఈహిరణ్యముతో నుపహారద్రవ్యమును నీవేకొని తెమ్మని చెప్పి, అతఁడాహిరణ్యముతో ద్రవ్యములను కొనుచున్నప్పుడు వానినిపట్టుకొనవలెను. అప్పుడు మాతృవ్యంజకయగునొక్కతె,నాపుత్రుఁడితనిచేఁ జంపఁబడెనని యాక్రోశింపవలెను. ఈవిధముగ రాత్రియందు వనములో నుపహారమిచ్చుటకు సంసిద్ధుఁడయినవానిని తీక్ష్ణులుచంపి, అభిత్యక్తుఁడని వానినితీసికొనిపోవలెను.

భృతకవ్యంజనుఁడు దూష్యునివద్దఁబనిచేసి వాఁడిచ్చినవేతనములోఁ గూటరూపములగు నాణెములఁగలిపి దానిని ప్రకటింపవలెను.

కర్మకారవ్యంజనుఁడు దూష్యునిగృహమందుఁ బనిచేయుటకుఁ బ్రవేశించి కూటరూపములుచేయుట కుపయోగించు నుపకరణముల నందుంపవలెను.

చికిత్సకవ్యంజనుఁడు రోగములేదని చెప్పుచు రోగియగుదూష్యునిఁ జేరవలెను.

సత్రియొకఁడు దూష్యునింట రాజాభిషేకభాండమును రాజామిత్రశాసనమును నుంపించి, ఇవిపచ్చుటకుఁ గారణము తెలుపవలసినదని మఱియొకకాపటికుఁ నడుగవలెను.

ఈవిధముగ సధార్మికులగు దూష్యులయెడఁ బ్రవర్తించు చుండదితరులయెడనట్లు ప్రవర్తింపకుండవలెను.

ఫలము పక్వమయినతర్వాత నారామమునుండి గ్రహించున ట్లు పక్వమయినపుడే రాజ్యమందుండి పన్నులను గ్రహింపవలెను. పచ్చికాయను కోయకవిడిచినట్లు కోపజనకమగు పన్నులను విడువవ లయును.

ఇది యోగవృత్తమను పంచమాధికరణమున కోశాభిసంహరణమను రెండవయధ్యాయము.

ఆదినుండి తొంబదిరెండవ యధ్యాయము.

91 ప్రకరణము.

భృత్యభరణీయము

దుర్గజనపదముల యవసరములఁబట్టి ఆదాయములో నాలు గవవంతును భృత్యపోషణద్రవ్యముగ నేర్పఱుపవలెను. కార్యసాధ కములగు భృత్యలాభములచే వారికుత్సాహము గలిగించుచు వారి నిఁబోషింపవలెను. ధర్మార్థముల కెప్పుడు బాధగలిగింపఁగూడదు.

ఋత్విగాచార్యమంత్రిపురోహిత సేనాపతి యువరాజ రాజ మాతృరాజమహిషులకు నలుఁదివేలపణములు సంవత్సరమునకియ్య వలెను. ఇంతటి పోషణద్రవ్యమిచ్చినయెడల వారు కోపములేక తృ ప్తిపడియుందురు.

దౌవారికాంతర్వంశిక ప్రశాస్తృ సమాహర్తృ సన్నిధాతల కు నిరువదినాలుగువేల పణములు. ఇంతటిద్రవ్యముతో వీరుకర్మా ర్హులగుదురు.

కుమార కుమారమాతృ నాయకా పౌరవ్యావహారిక కర్మాం తిక మంత్రి పరిషద్రాష్ట్రాంతపాలాంత పాలురకుఁ బండ్రెండువేలు. దీనితో వీరుస్వామిభక్తిగలిగి యతనికి సహాయముచేయుచుందురు.

శ్రేణీముఖ్యులకును హస్త్యశ్వరథముఖ్యులకును ప్రదేష్టలకు నెనిమిదివేలపణములు. ఇట్లిచ్చినచో వీరు స్వవర్గముతోఁ గూడి పనిచేయుదురు.

పత్త్యశ్వరథహస్త్యధ్యక్షులకును, ద్రవ్యహస్తివనపాలురకును నాలుగువేల పణములు. రథికానీక చికిత్సకాశ్వదమిక వర్ధకులకును యోనిపోషకులకును రెండువేలు. కార్తాంతిక నైమిత్తిక మౌహూర్తిక పౌరాణికసూతమాగధులకును పురోహితపురుషులకును అధ్యక్షులందఱికిని వేయిపణములు. శిల్పవంతులగుపదాతులకును సంఖ్యాయక లేఖకవర్గమున కయిదువందలపణములు. కుశీలవులకు నూటయేఁబదిపణములు; వీరిలోఁ దూర్యకరులకు రెండురెట్లధికమగు వేతనము, కారుశిల్పులకు నూటయిరువది. చతుష్పదద్విపదపరిచారకులకును పారికార్మికోపస్థాయికపాలకవిష్టిబంధకుల కఱువదిపణములు.

ఆర్యయుక్తుఁడు ఆరోహకుఁడు మాణవకుఁడు శైలఖనకులు సర్వోపస్థాయులు ఆచార్యులు విద్యావంతులు— వీరర్హతనుపట్టి అయిదువందలుమొదలు వేయిపణములవఱకుఁ బొందవచ్చును.

మధ్యమదూతకు యోజనదూరము పోవునపుడు యోజనమునకుఁ బదిపణములచొప్పునను, పదియోజనములకుమించి నూరుయోజనములవఱకుఁ బ్రయాణముచేసినపుడు రెండురెట్లుగను వేతనమియ్యవలెను.

రాజసూయాది క్రతువులందు రాజస్థానమందుండువానికి సమానులగుతక్కిన విద్యావంతులకంటె మూఁడురెట్లువేతనము. రాజసారథికి వేయిపణములు.

కాపటికోదాస్థిత గృహపతిక వైదేహక తాపసవ్యంజనులకు వేయిపణములు. గ్రామభృతక సత్త్రి తీక్ష్ణ రసభిక్షుకుల కయిదువందలపణములు. చారసంచారకునకు మూఁడువందలుపణములుగాని ప్రయాసమునకుఁ దగిన వేతనముగాని యియ్యవలెను.

శతవర్గసహస్రవర్గాధ్యక్షులు వారివారివర్గముల సంబంధించిన భక్తవేతనలాభ ఆదేశ విక్షేపములను వారేచేయింపవచ్చును.

రాజపరిగ్రహ దుర్గ రాష్ట్ర రక్షావేక్షణములందు నియుక్తులగువారికి మార్పులేదు. వారిలో ముఖ్యులు నిత్యులుగను ననేకులుగను నుండవలెను.

ప్రభుకార్యములుచేయుచు మృతినొందినవారి దారపుత్రులకు భక్తవేతనమియ్యవలెను. వీరికి సంబంధించిన బాలురు వృద్ధులు వ్యాధితులుగూడ ననుగ్రాహ్యులే. ప్రేతవ్యాధిత సూతికాకృత్యములు వచ్చినపుడు వారికిధనసహాయము చేయవలెను.

అల్పకోశుండగురాజు కుప్య పశు క్షేత్రములను అల్పహిరణ్యము నియ్యవలెను. శూన్యప్రదేశములందు నివాసము లేర్పరుపఁగోరురాజు హిరణ్యముమాత్రమే యియ్యవలెను. గ్రామములన్నిటిలో నొక్కరీతి వ్యవహారము జరుపనిశ్చయించుకొనిన రాజు గ్రామమునంతను నొకనికియ్యరాదు. ఈలాగు జీతములిచ్చుచు భృత్యుల విద్యాకర్మలనుపట్టి భక్తవేతనముల నధికము చేయుచుండవలెను.

అఱువదిపణముల కొకయాఢకముచొప్పున హిరణ్యమునుపట్టి భక్తమునియ్యవలెను.

పత్త్యశ్వరథద్విపములకు సంధిదినములఁదప్పఁ దక్కినదినములను సూర్యోదయమున గ్రామమునకువెలుపట శిల్పము నేర్పవలెను. అట్టిసమయములందు రాజు జాగరూకుఁడైయుండి వానిశిల్పనైపుణ్యమును కనిపెట్టవలెను.

శస్త్రవరణములకు రాజముద్రలనువేసి ఆయుధాగారమందుంపవలెను. (శస్త్రజీవులుసహితము) ముద్రానుజ్ఞాతులు కానప్పుడశస్త్రులై తిరుగవలెను; అందలి నష్టవినష్టములను ద్విగుణముగనిచ్చుకొనవలెను, చెడిపోయినవానిని లెక్కపెట్టవలెను.

సార్థికులయొక్క శస్త్రావరణముల సంతపాలుఁడు తీసికొనవలెను; ముద్రియుండిన యెడల విడిచిపెట్టవచ్చును.

యుద్ధయాత్రకు బయలుదేఱురాజు సేనను చేర్చవలెను. తరువాత వైదేహకవ్యంజనులు సర్వపణ్యములను ద్విగుణప్రత్యాదేయముగ యాత్రికాలమందా యుధీయుల కియ్యవలెను. ఇట్లిచ్చినచో రాజపణ్యవిక్రయము వేతనప్రత్యాదానము జరుగును.

ఈలాగున నాయవ్యయములఁ జూచుకొనుచున్న రాజు కోశదండవ్యసనములఁ బొందఁడు.

ఇది భక్తవేతన వికల్పము.

సత్రులు వేశ్యలు కారుకుశీలవులు దండవృద్ధులు జాగరూకులై యాయుధీయుల శుచిత్వాశుచిత్వములఁ దెలిసికొనవలెను.

ఇది యోగవృత్తమను పంచమాధికరణమున ద్రవ్యభరణీయమను

మూఁడవయధ్యాయము.

ఆదినుండి తొంబదిమూఁడవ యధ్యాయము.

92 ప్రకరణము.

అనుజీవివృత్తము.

లోకానుభవముగలవాఁ డాత్మద్రవ్యప్రకృతి సంపన్నుఁడగు రాజును, ప్రియహితుఁడగువాని సహాయమున నాశ్రయింపవలెను.

లేక, నేను ప్రభువును (ఆశ్రయమును) కోరినట్లే, ఇతఁడు భృత్యుని (వినయమును) కోరుచున్నాఁడు. వీఁడాభిగామికగుణయుక్తుఁడని ఎవ్వనిగుఱించి నిశ్చయించుకొనునో అట్టిరాజునుగూడ నాశ్రయింపవచ్చును. ఇట్టివాఁడు ద్రవ్యప్రకృతిహీనుఁడయినను వాని నాశ్రయింపవచ్చునుగాని, అనాత్మసంపన్నుఁడు మాత్రమాశ్రయార్హుఁడుకాఁడు. అనాత్మవంతుఁడు నీతిశాస్త్రద్వేషియగుటచేతను, అనర్థభూయిష్ఠుఁ డగుటచేతను మహైశ్వర్యమును పొందియు దానిని

నిలుపుకొనలేఁడు. ఆత్మజ్ఞానసంపన్నుఁడగు ప్రభువునొద్ద భృత్యుఁడవకాశము గలుగఁజేసికొని శాస్త్రవిషయము నెఱింగింపవలెను. తాను చెప్పినహితమును ప్రభువంగీకరించినచోఁ దనకు స్థానస్థైర్యముకలిగినట్లూహింపవచ్చును.

వర్తమానభవిష్యత్కాలముల సంబంధించిన విషయముల గుఱించి ప్రశ్నింపఁబడినపుడు ధర్మార్థానుకూలముగను ప్రవీణునివలెను పరిషద్భీరువుగాక నేర్పుతోసలహా నియ్యవలెను. ప్రశ్నింపఁబడినవాఁడై ధర్మార్థానుకూలముగ అల్పులు బలవత్సంయుక్తులయినపుడును, తనకు బలసంయోగము కలిగినపుడును వెంటనే దండధారణముచేయవలెను. ఒకపక్షమవలంబింపరాదు. నావృత్తిని నారహస్యమును లక్ష్యపెట్టకుండుము. కామక్రోధములచే నీవు (అధర్మ) దండములను విధించునపుడు నేనుసంజ్ఞచేసి నిన్నువారింతునని చెప్పవలెను.

(భృత్యుఁడు) రాజాజ్ఞనొంది నిర్దిష్టమగుస్థానమును ప్రవేశింపవలెను. పరాసనములకు దూరముగను రాజాసనమునకు దగ్గరగను కూర్చుండవలెను. పరోక్షముగ సభ్యప్రతికూలవాక్యములు చెప్పుట, నమ్మఁదగనివాక్యము, అనృతము, అకారణముగ పెద్దహాసమును చప్పుడగునట్లు వాతష్ఠీవనముచేయుటయును విడువవలెను. అన్యునితో రహస్యముగ మాట్లాడుట, జనవాదమగుచుండఁ బరస్పరము మాటలాడుకొనుట, రాజుయొక్కయు, ఉద్ధతకూహకులయొక్కయు వేషమును వేసికొనుట, రత్నాతిశయములను ప్రకాశముగఁ గోరుట, ఒకకంటితోఁజూచుట, పెదవికఱచుకొనుట, కనుబొమలుముడుచుట, రాజుమాట్లాడుచుండ నడుమమాట్లాడుట, బలవంతులతో విరోధము స్త్రీలు స్త్రీప్రేరకులు సామంతులదూతలు ద్వేష్యులు శత్రుపక్షమువారు ఉద్యోగమునుండి తొలఁగింపఁబడినవారు దుష్టులులోనగువారితో సంసర్గము, పట్టుదల, సంఘములలోఁజేరుట—— వీనిని విడువవలెను.

సమయముగనిపెట్టి రాజార్థమును, ప్రియహితులతోఁగూడి నప్పుడు స్వార్థమును, దేశకాలములఁ దప్పింపక ధర్మార్థసహితమగున ట్లు పరార్థమును (భృత్యుఁడు రాజునకు) చెప్పవలెను.

ప్రశ్నింపఁబడినవాఁడై ప్రియమును హితమునునగు వాక్యమును చెప్పవలెనుకాని ప్రియమైనను నహితమును చెప్పరాదు. రాజనుమతించి వినునపుడు రహస్యముగ నప్రియమగు హితమును చెప్పవలెను.

విరుద్ధవాక్యము చెప్పవలసివచ్చినప్పుడు ఊరకుండవలెను. ద్వేష్యాదులను వర్ణింపఁగూడదు. రాజాభిప్రాయమునకు విరుద్ధముగఁ జెప్పినవారు దక్షులయినను అప్రియులగుదురు నిష్ప్రయోజకులైనను రాజాభిప్రాయమెఱింగి తదనుసారముగ వర్తించినచోఁ బ్రియులగుదురు.

హాస్యసమయమున నల్పముగ నవ్వవలెనుకాని పెద్దనవ్వునవ్వరాదు.

పరునిచే ఘోరముగఁ బలికించుకొనఁగూడదు; పరుని ఘోరమగుమాట లనఁగూడదు. పృథివివలెఁ దన్నెవరేమిచేసినను శాంతినొంది యుండవలెను.

ఆత్మరక్షయే పండితునిచే మొదటఁజేయఁదగిన కార్యము.

రాజోపజీవులయొక్కవృత్తి అగ్నిసమీపమందలి వృత్తివంటిది. అగ్ని శరీరమందొక్క భాగమునుకాని శరీరమునంతనుకాని దహించును. రాజన్ననో పుత్రదారసహితముగఁ గుటుంబమునంతను దహించును, లేక రక్షించును.

ఇది యోగవృత్తమను పంచమాధికరణమున అనుజీవివృత్తము

నాలుగవయధ్యాయము

ఆదినుండి తొంబదినాలుగవ యధ్యాయము.

93 ప్రకరణము.

సమయాచారికము.

కర్మలయందు నియోగింపఁబడిన భృత్యుఁడు వ్యయశుద్ధము గులాభమును చూపింపవలెను: అభ్యంతరబాహ్యకార్యములను గుహ్యప్రకాశకార్యములను ఆత్యాయికోపేక్షణీయములను, ఇదియిట్లని చెప్పవలెను.

మృగయాద్యూతమద్యస్త్రీప్రసక్తుఁడగు రాజు ననువర్తించి ఆసన్నుఁడై ప్రియవాక్యములచే వ్యసనములనుండి తొలఁగించుటకు యత్నింపవలెను. శత్రుప్రయుక్తులయుపజాప అతిసంధాన ఉపసంధులనుండి రక్షింపవలెను. మంత్రిసంవరణమునకై రాజు తనయింగితాకారములచేఁ గామద్వేషదైన్యవ్యవసాయ ద్వంద్వవిపర్యాసమును చేయునుకొన వానియింగితాకారములఁ గనిపెట్టుచుండవలెను.

ప్రజ్ఞచూపించినపుడు ప్రసన్నుఁడగుట, చెప్పినమాటవినుట, ఆసనమునిచ్చుట, రహస్యముగదర్శనమిచ్చుట, శంకస్థానమందుఁగూడ శంకింపకుండుట, చెప్పినకథలనువిని సంతోషించుట, జ్ఞాపకముచేయఁదగిన విషయములనుకూడ స్వయముగ జ్ఞప్తిలోనుంచుకొనుట, చెప్పఁబడినపథ్యమునుసహించుట, నవ్వుచునియోగించుట, చేతితో స్పృశించుట, శ్లాఘ్యవిషయమున నపహసింపకుండుట, పరోక్షమున గుణములనుచెప్పుట, భోజనసమయమందుస్మరించుట, కలిసివిహరించుట, వ్యసనములందు సలహానుకోగుట, భృత్యునకిష్టమగువారిని గౌరవించుట, రహస్యమును చెప్పుట, గౌరవమును హెచ్చించుట, ధనమునిచ్చుట, ఆపదలనుండి తొలఁగించుట— ఇవి తుష్టుఁడగు రాజుయొక్క లక్షణములు. వీనికి విపరీతముగనుండుట యతుష్టుని లక్షణములు.

మఱియుఁ జెప్పెదము. చూడఁగనే కోపించుట, చెప్పినమాటనకయే ప్రతిషేధించుట, ఆసనమునియ్యకుండుట, కంటితోఁజూడకుండుట, వర్ణస్వరముల భేదము, ఒకకంటితోఁజూచుట, భ్రూకు

ఓష్ఠముల నిర్భేదము, స్వేదము, అసమయములందు శ్వాసస్మితములఁ జూపుట, తనలోఁ దాను మాట్లాడుకొనుట, హఠాత్తుగ లేచుట లేక వెనుకకుఁ దిరుగుట, అన్యుని భూమిగాత్రముల స్పృశించుట, అన్యుని వీనిపయికి లేవనెత్తుట, విద్యావర్ణదేశముల నిందించుట, సమదోషప్రతిదోషనింద, ప్రతిలోమస్తవము, ఉపకారానవేక్షణము, అపరాధకీర్తనము, వచ్చినవారినెల్లఁ జూచుచుండుట, అతిత్యాగము మిథ్యాభిభాషణము, రాజదర్శనముఁ జేయుటకువచ్చినవారి వృత్తివికారము, మానుషేతరజంతువుల వృత్తివికారము,— వీనినిబట్టి రాజదుష్టుఁడని తెలిసికొనవచ్చును.

రాజు పలురకములుగ నుండునని కాత్యాయనుఁడు.

క్రౌంచ మపసవ్యముగ వెళ్ళినదని కణికభారద్వాజుఁడు.

(రాజు) త్రిణమని దీర్ఘచారాయణుఁడు.

(రాజు) తడిసిన బట్టయని ఘోటకముఖుఁడు.

ఏనుఁగు స్వేచ్ఛగ నీటిని జల్లుచున్నదని కింజల్కుఁడు.

రథాశ్వమని చెప్పవలెనని పిశునుఁడు.

శత్రువరణమందు శ్వానమని పిశునపుత్రుఁడు.

అర్థమానములోసంగని రాజును పరిత్యజింపవచ్చును; లేక తనలోపమును రాజుయొక్క యోగ్యతను తెలిసికొని ప్రతీకారముచేసికొనవచ్చును; లేక ఉత్కృష్టుఁడగు మిత్రుని యాశ్రయింపవలెను.

రాజోద్యోగమందుండువారు మిత్రబలమున రాజదోషములను తొలఁగించుచు, అటుతర్వాత రాజు జీవించినను గతించినను స్వస్థానమునకు వెళ్ళవచ్చును.

ఇది యోగవృత్తమను పంచమాధికరణమున సమయాచారికమను

అయిదవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి తొంబదిమొదవ యధ్యాయము.

94 ప్రకరణము.

రాజ్యప్రతిసంధానము, ఏకైశ్వర్యము.

అమాత్యుఁడు రాజవ్యసనమునకీవిధముగఁ బ్రతీకారమును చేయవలెను; రాజునకు మరణాబాధతటస్థించుటకుఁబూర్వమునుండి యమాత్యుఁడు మిత్త్రులసలహాలను పుచ్చుకొని, దేశపీడలఁ బోఁగొట్టునట్టియు శత్త్రునాశనకరమగునట్టియు ఆయుష్కరమయినట్టియుఁ బుత్త్రసంపాదకమగునట్టియుఁ గర్మలను రాజుచేయుచున్నాఁడని మిషపెట్టి యొకమాసమునకుఁగాని రెండుమాసములకుఁగాని యొకపర్యాయము రాజదర్శనము చేయింపవలెను. అవసరమయినయెడలఁ బ్రకృతులకును మిత్త్రామిత్త్రులదూతలకును రాజవ్యంజనునొకనిఁ జూపింపవలెను. రాజవ్యంజనుఁ డమాత్యునిద్వారముగ వారితో యథోచితసంభాషణమును చేయుచుండవలెను. దౌవారికాంతర్వంశికముఖుఁడై మంత్రి రాజాజ్ఞననుసరించుచుండునట్లు నటింపవలెను. అపకారులయెడ హేడప్రసాదములను, ఉపకారులయెడఁ బ్రసాదమాత్త్రమును మఱియొకనిమూలమునఁ జేయించుచుండవలెను. దుర్గప్రత్యంతస్థములగు కోశదండముల నొక్కచోటఁజేర్చి, ఆప్తపురుషాధిష్ఠితములుగఁ జేయవలెను. దాయాదులను రాజకుమారులను ముఖ్యులను నేదియోయొకమిషపెట్టి పక్షవంతుఁడై దుర్గాటవులందుసంచరించుచున్న విరోధముఖ్యునిఁ బట్టుకొనుటకుఁగాని బాధాకరమగు మఱియొకయుద్ధయాత్త్రకుఁగాని మిత్త్రకులసందర్శనమునకుఁగాని పంపవలెను.

ఏసామంతునివలన నపాయశంకకలుగునో వానిని ఉత్సవవివాహహస్తిబంధనాశ్వపణ్యభూమిప్రదానములకని మిషపెట్టిపిలిపించి పట్టుకొని బంధింపవలెను; లేక మిత్త్రునిమూలమున వానితోసంధిచేసికొని యదూష్యునిగఁ జేయవలెను; లేక ఆటవికామిత్త్రులతో నతనికి వైరముగల్పింపవలెను; లేక ఉపరుద్ధుఁడగు వానిదాయాదినొకనిని వానిరాజ్యములోఁగొంతభాగమిచ్చెదనని వానిపైకిఁ బంపవలెను.

కుల్యకుమారముఖ్యుల యంగీకారమునుపొంది రాజకుమారునికభిషేకమొనర్చి వానిని (ప్రజలకు) చూపింపవలెను; లేక దాండకార్మికప్రకరణమునఁ జెప్పినట్లు రాజ్యకంటకులఁదొలఁగించి వానిచే రాజ్యమునేలింపవలెను.

సామంతాదులలో ముఖ్యుఁడగు నొకఁడు ప్రకోపించినచో, నీకేరాజ్యమిచ్చెదమని పిలిపించి చంపవలెను; లేదా వానివలనఁగలుగు నాపదను మఱియొకవిధముగనైన సాధింపవలెను.

క్రమముగ యువరాజుపై రాజ్యభారమునారోపించి పిమ్మట రాజవ్యసనమును (మరణము) ప్రకటింపవలెను.

శత్రుభూమిలో రాజు మృతిచెందినపుడు, అమిత్రవ్యంజనుఁడగు మిత్రునిమూలమున శత్రునితోసంధిచేసికొనిగాని సామంతులలోనొకనిని రాజదుర్గములోస్థాపించిగాని వెనుకకుమరలిపోవచ్చును. లేక కుమారుని కభిషేకముచేసి శత్రువుపైఁ బ్రతిఘటింపవచ్చును. శత్రువుచే నభియుక్తుఁడైనపుడు ముందుచెప్పఁబోవు విధముగ నాపత్ప్రతీకారము చేసికొనవలెను.

ఈవిధముగ నమాత్యుఁడు రాజ్యమునేకైశ్వర్యముగఁ జేయవలెనని కౌటిల్యుఁడు.

ఇట్లుకాదు. రాజు మృతిచెందినవెంటనే ఆమాత్యుఁడు కుల్యకుమారముఖ్యులకుఁబరస్పరముకలహముగలిగించి, అందువిక్రమించినవానిని ప్రజలచేఁజంపించిగాని రహస్యశిక్షచే వారినిసాధించిగానితానే రాజ్యమును గ్రహింపవచ్చును. ఏలనఁగా రాజ్యమునకై తండ్రిపుత్రులను పుత్రులుతండ్రినిఁ జంపుకొనుచుందురు. రాజ్యమునకెల్ల నాధారభూతుఁడగు నమాత్యుఁడుమాత్ర మేల ఉపేక్షించును ? కావున స్వయముగఁ బ్రాప్తించినదానిని వాఁడెన్నటికి విడువఁడు. స్వయముగవచ్చిన స్త్రీ త్యజింపఁబడినదై పురుషునిశపించునని లోకులుచెప్పుదురుగదా ? సమయమును కోరుచుండుపురుషుని కాసమయమెప్పుడో ఒకమారుమాత్రమే ప్రాప్తించును. దానినుపేక్షించి

నచో నట్టితరుణము తిరిగిమఱియొకమారు రాఁజాల దని భారద్వాజుఁడు

ప్రకృతికోపకమగునీకార్యమధర్మిష్ఠముగను సిద్ధాంతవిరుద్ధముగను నుండును. కావున, ఆత్మసంపన్నుఁడగు రాజపుత్రుని రాజ్యమందు నిలుపవలెను. అతఁడు సంపన్నుఁడుకానపుడు వ్యసనియగు కుమారునిఁగాని రాజకన్యకఁగాని గర్భిణియగుదేవినిగాని పురస్కరించుకొని మహామాత్రులతో, ఇతఁడు మీానిక్షేపము; ఇతనితండ్రిని మీాయోగ్యతను వంశమును జ్ఞాపకముంచుకొనుఁడు. ఇతఁడు ధ్వజమాత్రుఁడు. మీారేస్వాములు. ఇట్టిసందర్భమున నేనుచేయవలసినదేమని యమాత్యుఁడు పలుకవలెను. అట్లు పలుకుచున్నవానితో యోగపురుషులు, నీవుప్రధానుఁడుగాఁగల యీామనరాజకంటె నన్యుఁడు చాతుర్వర్ణ్యమును పాలించుట కర్హుఁడెట్లగునని చెప్పవలెను. ఆలాగేయనిఅమాత్యులు కుమారునిఁగాని రాజకన్యకగాని గర్భిణియగు దేవినిగాని యధికారమందుంచి బంధుసంబంధులకును మిత్రామిత్రదూతలకునుచూపింపవలెను. అమాత్యులకును నాయుధీయులకును భక్తవేతనముల నధికముచేసి, ఇతఁడు పెద్దయైనపుడింతకంటె నధికముగ బహుమానముచేయఁగలఁడని చెప్పుచు దుర్గముఖ్యులతోను రాష్ట్రముఖ్యులతోను మిత్రామిత్రులతోను యథార్హముగఁ బలుకవలెను. రాజకుమారునికి వినయకర్మలలో నభ్యాసము గలుగఁజేయవలెను; లేక సమానజాతీయునివలనఁ గన్యకకుఁగలిగిన పుత్రునకభిషేకము చేయవలెను. తల్లికిఁజిత్తక్షోభభయములేకుండునట్లు కుల్యుఁడు నల్పసత్త్వుఁడు సుందరుఁడు నగునొకనిని ప్రతినిధిగనుంచి, తల్లిని కపటములేకుండ రక్షించుచుండవలెను, అమాత్యుఁడాత్మార్థమై యుత్కృష్టోపభోగములను చేయించుకొనక రాజునకు యానవాహనాభరణవస్త్రస్త్రీవేశ్మ పరివారములను కల్పింపవలెనని కౌటిల్యుఁడు.

రాజకుమారునికి యౌవనమువచ్చినతర్వాతఁ దనకువిశ్రాంతి

కోరి కుమారుఁడతుష్యుఁడయినచో నమాత్యుఁడతనిని విడువవలెను తుష్యుఁడయినచో వానిననుసరింపవలెను; లేక గూఢాసారపరిగ్రహాలనుండి పుత్రునిఁ శిక్షింపవలసినదని చెప్పి విరక్తుఁడై తానరణ్యమునకు వెళ్ళవలెను, లేదా సత్రియాగమునైనఁ జేయవలెను.

ముఖ్యులచే సవగృహీతుఁడగు రాజునుసహితము వానిప్రియులనాశ్రయించి యర్థశాస్త్రవేత్తయగు నమాత్యుఁడు వానికి తితివృత్తపురాణములను బోధింపవలెను; లేక సిద్ధవ్యంజనుఁడై యోగమవలంబించి రాజును తనయధీనముచేసికొని దూష్యులను దండింపవలెను.

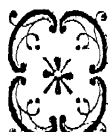
ఇది యోగవృత్తమను పంచమాధికరణమున రాజ్యప్రతిసంధానమేకైశ్వర్యమను ఆఱవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి తొంబదియాఱవ యధ్యాయము.

ఇంతటితోఁ గౌటిలీయార్థశాస్త్రమందలి

యోగవృత్తమను పంచమాధికరణము సమాప్తము.

కౌటిలీయార్థశాస్త్రము

ఆఱవయధికరణము — మండలయోని.

95 ప్రకరణము.

ప్రకృతి సంపదలు.

స్వామ్యమాత్య జనపద దుర్గకోశ దండమిత్రులు ప్రకృతులు. వీనిలో స్వామిసంపద — మహాకులీనత దైవబుద్ధి సత్త్వసంపద వృద్ధానుసరణము ధార్మికత సత్యము అవిసంవాదిత్వము కృతజ్ఞత స్థూలలక్షత మహోత్సాహము అదీర్ఘసూత్రత సామంతులవశపఱచుకొనుశక్తి దృఢబుద్ధి అక్షుద్రపరిషత్తునుచేరదీయుట వినయకామత. అన్యులను వశపఱచుకొనుటకు వలయు నుపకరణములుగూడ నివియే.

శుశ్రూషాశ్రవణగ్రహణ ధారణవిజ్ఞానోహాపోహ తత్త్వాభినివేశములు ప్రజ్ఞాగుణములు.

శౌర్యము అమర్షము శీఘ్రత దాక్ష్యములు ఉత్సాహగుణములు.

ప్రజ్ఞ ప్రగల్భము స్మృతి బలము మతిబలము ఉదగ్రత స్వవగ్రహము శిల్పవిజ్ఞానము వ్యసనమునందును దండనాద్యుపకారాపకారములందును ప్రతీకారముచేయుశక్తి హ్రీమానాపదలందు గాంభీర్యావలంబనము దీర్ఘ దూరదర్శిత్వము దేశ కాల పురుష కార కార్యప్రధాన్యము సంధి విక్రమ త్యాగ సంయమపణ పరచ్ఛిద్రములను సమయానుసారముగ విభాగించుట అభిహీన జిహ్వభ్రుకుటీ క్షణముల సంవృతము చేసికొనుట కామ క్రోధ లోభ స్తంభ చాపలోపతాపపైశున్యములు లేకుండుట స్మితపూర్వాభిభా

షిత్వము వృద్ధోపదేశాచరణము— ఇవి ఆత్మసంపదలు.

అచ్చటచ్చట నమాత్యసంపదలు చెప్పఁబడియున్నవి.

ముఖ్యపట్టణములు గలిగియుండుట, ఆపత్కాలములో నాత్మధారణమును, పరధారణమును కలిగియుండుట స్వారక్షస్వాజీవములుగలిగియుండుట శత్రుద్వేషియగుట వశ్యులగు సామంతులను కలిగియుండుట పంకపాషాణోషరవిషమకంటకశ్రేణీవ్యాళమృగాటవులులేకుండుట, చూచుటకింపుగనుండుట సీతాఖనిద్రవ్యహస్తివనములుగలిగియుండుట గవ్యముగలిగియుండుట పౌరుషేయమైయుండుట గుప్తగోభూములను పశువులను అదేవమాతృకలను వారిస్థలపథములను సారచిత్రములయిన పెక్కుపణ్యములను కలిగియుండుట, దండకరముల సహింపఁగలుగుట పాటుపడుకర్షకులను బాలిశస్వాములను నవరవర్ణములవారిని విశేషముగఁ గలిగియుండుట భక్తులు పవిత్రులునగు మనుష్యులను కలిగియుండుట— ఇవి జనపదసంపదలు.

దుర్గసంపద లిదివఱకే చెప్పఁబడినవి.

పూర్వులచేఁగాని స్వయముగఁగాని ధర్మమార్గమున సంపాదింపఁబడుట హేమరూప్యములతోడను, జిత్రములును స్థూలములును నగు రత్నహిరణ్యములతోడను నిండి దీర్ఘములగు నాపదలువచ్చినను చాలకాలము రాఁబడిలేకుండినను తరుగకుండుట— ఇవి కోశసంపదలు.

పితృపైతామహమయినది నిత్యమయినది వశ్యమయినది తుష్టులగు భృతపుత్రదారలుగలది ప్రవాసములందుసహితము విరోధింపనిది ఎందును నపజయమొందనిది కష్టములసహించునది అనేకయుద్ధములందనుభవముగలది సర్వవిధయుద్ధములందును ప్రహరణవిద్యలందును నేర్పుగలది, స్వామియొక్క వృద్ధిక్షయములలోఁ బాల్గొనునది క్షత్రియప్రాయమయినది— ఇది దండసంపద.

పితృపైతామహమయినది నిత్యమయినది వశ్యమయినది అద్వైధ్యమయినది కాలవిలంబములేక అధికముగఁ బనిచేయఁగలది—

ఇది మిత్రసంపద.

రాజబీజమునకుఁ బుట్టినివాఁడు క్షుద్రపరిషత్తును విరక్తప్రకృతులను నన్యాయవృత్తిని గలిగినవాఁడు ఆయుక్తుఁడు వ్యసని నిరుత్సాహుఁడు దైవప్రమాణుఁడు అనాలోచితముగఁ బనిచేయువాఁడు సహాయములేనివాఁడు క్లీబుఁడు నిత్యాపకారి— ఇట్టివాఁడమిత్రసంపదగలవాఁడు. ఇట్టిశత్రుని సుఖముగఁజంపవచ్చును.

అమిత్రుఁడుతప్పఁ దక్కినప్రకృతులేడును స్వగుణోదయముగలవై రాజసంపద కంగములుగనుండును.

ఆత్మవంతుఁడగురాజసంపన్నులగు ప్రకృతులను సహితము సంపన్నములుగఁజేయును; అనాత్మవంతుఁడన్ననో వివృద్ధములును ననురక్తములును నగు ప్రకృతులనుగూడ క్షీణింపఁజేయును.

కావున దుష్టప్రకృతియు ననాత్మవంతుఁడును నగురాజు నాలుగుదిక్కులఁ బాలించువాఁడయినను తనప్రకృతులచేఁగాని శత్రువులచేఁగాని హతుఁడగును. ఆత్మవంతుఁడగువాఁ డల్పదేశముగలవాఁడయినను ప్రకృతిసంపదతోఁగూడి నయజ్ఞుఁడై భూమినంతను జయించునేగాని క్షయమును బొందఁడు.

ఇది మండలయోనియను ఆఱవయధికరణమునఁ బ్రకృతిసంపదలను మొదటియధ్యాయము.

ఆదినుండి తొంబదియేడవ యధ్యాయము.

96 ప్రకరణము.

శమవ్యాయామికము.

యోగక్షేమములకు శమవ్యాయామములు కారణములు. కర్మారంభమువలన సిద్ధినిపొందుట వ్యాయామము. కర్మఫలములనాపదరహితములుగ ననుభవించుట శమము.

శమవ్యాయామములకు షాడ్గుణ్యమే కారణము,

క్షయము స్థానము వృద్ధియని ఉదయము. అట్టియుదయము నకు మానుషములగు నయాపనయములును దైవికములగు అయాన యములు కారణములు. దైవమానుషములగునివి లోకమును లోక కర్మలను పరివర్తింపఁజేయుచున్నవి.

అగపడక (అదృష్టమై) జరుగునది దైవము. అట్టిదైవముచే నష్టఫలము సంప్రాప్తించుట అయము.

ప్రత్యక్షముగఁ జూచిచేయఁబడినది (దృష్టకారితము) మానుషము. యోగక్షేమనివృత్తిని కలిగించుమానుషము నయము: విపత్తినికలిగించునది అపనయము. ఇవిరెండు నూహించుటకవకాశము గలిగియుండునవి. అట్టి యవకాశములేనిది దైవము.

ఆత్మద్రవ్యప్రకృతిసంపన్నుఁడును నయాధిష్ఠితుఁడును నగు రాజు విజిగీషువు. వానికిఁజుట్టునుండు వారిలో భూమ్యంతరు లరిప్రకృతిలోఁజేరినవారు; భూమ్యేకాంతరులు మిత్రప్రకృతిలోఁ జేరినవారు. అరిసంపద్యుక్తుఁడగు సామంతుఁడు శత్రువు, అట్టివాఁడు వ్యసనములలోనున్నప్పుడు వానిపైదండెత్తవలెను. ఆశ్రయము లేనివాఁడుగను దుర్బలాశ్రయుఁడుగనునున్నప్పుడు వాఁడు ఛేదనీయుఁడగును. ఇవియే శత్రువిశేషములు.

మిత్రుఁడును వానితర్వాత నరిమిత్రుఁడును, పిమ్మట మిత్రమిత్రుఁడును తర్వాత నరిమిత్రమిత్రుఁడును భూమ్యనంతరులై విజిగీషునకు ముందుందురు. పార్ష్ణిగ్రాహుఁడు ఆక్రందుఁడు పార్ష్ణిగ్రాహాసారుఁడు ఆక్రందాసారుఁడు— వీరువిజిగీషుని వెనుకభాగమందుందురు.

భూమ్యనంతరుఁడై స్వభావముచే నమిత్రుఁడును తుల్యావంశ్యుఁడును నగువాఁడు సహజశత్రువు. అట్లుగాక తనచే విరోధింపఁబడినవాఁడుగాని తన్నువిరోధించినవాఁడుగాని కృత్రిమశత్రువు.

భూమ్యేకాంతరుఁడును మాతాపితృసంబంధుఁడును ప్రకృతిమిత్రుఁడై సహజమిత్రుఁడనఁబడును. ధనజీవన హేతువులవలననా

శ్రయించినవాఁడు కృత్రిమమిత్రుఁడు.

అరివిజిగీషువుల సమీపమందుండు భూమినేలువాఁడును సంహతాసంహతులగు వీరిననుగ్రహించుటకును అసంహతులగునప్పుడు వీరిని నిగ్రహించుటకును సమర్థుఁడగువాఁడు మధ్యముఁడు.

అరివిజిగీషుమధ్యముల భూముల కావలనుండి, ప్రకృతులచేబలవత్తరుఁడై సంహతాసంహతులగు వీరినందఱి ననుగ్రహించుటకును నసంహతులగునపుడు వీరిని నిగ్రహించుటకును సమర్థుఁడగువాఁడుదాసీనుఁడు. ఇవి ప్రకృతులు.

విజిగీషువు మిత్రుఁడు మిత్రమిత్రుఁడను ప్రకృతులు మూఁడును అమాత్యజనపదదుర్గకోశదండప్రకృతులతోఁగూడినవారై యష్టాదశకమండలముగ నేర్పడుచున్నారు. అరిమధ్యమోదాసీనమండలములుగూడ నిట్లేయని యెఱుఁగునది. కనుక మండలములు నాలుగు, రాజ్యప్రకృతులు పండ్రెండు, ద్రవ్యప్రకృతు లఱువది, ప్రకృతులన్నియుఁగలిసి డెబ్బదిరెండు.

రాజప్రకృతులకు ధనమునుపట్టి సంపచ్ఛక్తిసిద్ధులుకలుగును, బలమే శక్తి, సిద్ధియనఁగా సుఖము.

శక్తి మూఁడువిధములు— జ్ఞానబలమగు మంత్రశక్తి, కోశదండబలముచేఁగలుగు ప్రభుశక్తి, విక్రమబలముచేఁగలుగు నుత్సాహశక్తి యని మూఁడు.

ఇదేవిధముగ సిద్ధియు మూఁడువిధములు— మంత్రశక్తి సాధ్యమగునది మంత్రసిద్ధి, ప్రభుశక్తిసాధ్యమగునది ప్రభుసిద్ధి, ఉత్సాహశక్తి సాధ్యమగునది యుత్సాహసిద్ధి.

వీనిచే నధికతరుఁడు జ్యాయుఁడగును. అల్పతరుఁడు హీనుఁడగును. వీనిని సమానముగఁ (ఇతరునితో) గలవాఁడు సముఁడగును. కావున స్వశక్తిసిద్ధులను వృద్ధిపఱచుకొనుటకుఁ బ్రయత్నింపవలెను. ద్రవ్యప్రకృతుల విషయమున సమానుఁడగువాఁడు భూమ్యనంతరుని సహాయమునఁగాని శుచిత్వముచేఁగాని దూష్యామిత్రుల

మూలమునఁగాని శత్రునిఁ బెల్లగించుటకుఁ బ్రయత్నింపవలెను.

లేక, నాయొక్క శత్రువు శక్తియుక్తుఁడయినను వాగ్దండపారుష్యార్థదూషణములచేఁ బ్రకృతులను బాధింపఁగలఁడు; సిద్ధియుక్తుఁడయినను మృగయాద్యూతమద్యస్త్రీలోలుఁడై ప్రమాదమునుపొందఁగలఁడు; విరక్తులగు ప్రకృతులుకలవాఁడై ప్రమాదముచే క్షీణించి నాకుసాధ్యుఁడు కాఁగలఁడు; నేను విరోధించి దాడివెడలినచో సర్వసైన్యములతో దుర్గస్థుఁడై ఒకచోటనుండఁగలఁడు; సైన్యములతోఁ గూడినవాఁడయినను మిత్రదుర్గవియుక్తుఁడై నాకు సాధ్యుఁడగును; బలవంతుఁడగు రాజు శత్రువును జయింపఁగోరి వానినిజయించుటలో నాసహాయము నపేక్షించుచున్నాఁడు. దీనివలన నాశత్రువుతో నాకు యుద్ధముతటస్థించినపుడు నాకు సహాయముచేయఁగలఁడు; లేక నేను మధ్యముఁడను కావచ్చునని తోఁచినపుడు శత్రువుయొక్క శక్తిసిద్ధులనుపేక్షింపవచ్చును.

ఏకాంతరుఁడగుమిత్రుని బ్రకృతిమండలమునకు నేమిగను, అనంతరులను అరములుగను, తన్ను నాభిగను ప్రభువుచేయవలెను.

ప్రభువునకును మిత్రునకును మధ్యనుండుశత్రువు బలవంతుఁడయినను ఉచ్ఛేద్యుఁడును పీడనీయుఁడు నగును.

ఇది మండలయోనియను ఆఱవయధికరణమున శమవ్యాయామికమను రెండవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి తొంబదియొనిమిదవ యధ్యాయము.

ఇంతటితోఁ గౌటిలీయార్థశాస్త్రమున మండలయోనియను నాఱవయధికరణము సమాప్తము.

శుభమస్తు.

కౌటిలీయార్థశాస్త్రము

ఏడవయధికరణము — షాడ్గుణ్యసముద్దేశము.

97-99 ప్రకరణములు.

క్షయస్థానవృద్ధినిశ్చయము

షాడ్గుణ్యమునకుఁ బ్రకృతిమండలమే కారణము.

సంధివిగ్రహాసనయానసంశ్రయద్వైధీభావములు షాడ్గుణ్యమని యాచార్యులు.

సంధివిగ్రహములచేతనే షాడ్గుణ్యము సంభవించును. కావున రెండేగుణములని వాతవ్యాధి.

వీనిలోఁ బరస్పరావస్థాభేదము లుండుటవలన గుణములాఱని కౌటిల్యుఁడు.

అందు— పణబంధము సంధి, ఉపకారము విగ్రహము, ఉపేక్షణ మాసనము, అభ్యుచ్చయము యానము, పరార్పణము సంశ్రయము, సంధివిగ్రహోపాదానము ద్వైధీభావము— ఇవియే షడ్గుణములు.

శత్రునికంటె హీనుఁడగునపుడు సంధిచేసికొనవలెను; అధికుఁడగునపుడు విగ్రహింపవలెను; నన్నుఁ బరుఁడుగాని పరుని నేనుగాని జయించుట జరుగదని యనుకొనినపుడాసన మవలంబింపవలెను; గుణాతిశయయుక్తుఁడగునపుడు యానముచేయవలెను; శక్తిహీనుఁడగునపుఁడు సంశ్రయముచేయవలెను; సహాయముచే సాధింపఁదగిన కార్యమున ద్వైధీభావము చేయవలెను.

ఇది గుణావస్థాపనము.

పైయాఱుగుణములలో దేనినవలంబించి తనయొక్క దుర్గకర్మవణిక్పథశూన్యనివేశద్రవ్యహస్తివనకర్మలను వృద్ధిపఱచుకొనుటకును, శత్రుసంబంధములగు నీకర్మలను చెడఁగొట్టుటకును సమర్థుఁడగునో అట్టిగుణ మవలంబింపవలెను.

అచిరకాలములో వృద్ధిపొందుటకుఁ దనకవకాశమున్నదనియు శత్రువుయొక్కవృద్ధి దీనికివిపరీతముగ నుండునని యూఁదలఁచునప్పుడు శత్రువువృద్ధి నుపేక్షింపవచ్చును. తనవృద్ధియు శత్రువృద్ధియు సమకాల సమఫలములు గలవిగనుండునని తోఁచినప్పుడు సంధిచేసికొనవలెను.

ఏగుణమువలంబించుటవలనఁ దనకర్మలకునష్టమును శత్రుకర్మలకుఫలమును కలుగునని తోఁచునో అట్టిగుణమునాశ్రయింపఁగూడదు. ఇదియే క్షయము. చిరకాలమునకు వృద్ధికంటెనల్పతరమగు క్షయము తనకుఁగలుగుననియు, శత్రువిషయమున దీనికి విపరీతముగజరుగుననియుఁ దోఁచినపుడు దనక్షయము నుపేక్షింపవచ్చును. క్షీణదశయందిరువురకుఁ దుల్యకాలఫలోదయమగునపుడు సంధిచేసికొనవలెను.

ఏగుణము నవలంబించి స్వకర్మవృద్ధిక్షయములఁ బొందకుండునో అద్దానికే స్థానమనిపేరు. తన స్థానము హ్రస్వతరముగను వృద్ధ్యుదయముగను శత్రువుయొక్కస్థానము దీనికి విపరీతముగను నుండునపుడు స్థానావస్థ నుపేక్షింపవచ్చును.

స్థానము తుల్యకాలఫలోదయమగునపుడు సంధిచేసికొనవలెనని యాచార్యులు. ఇదియే సిద్ధాంతము, దీనికిఁదిరుగులేదని కౌటిల్యుఁడు.

లేక, సంధిచేసికొని ఫలదాయకములగు నాపనులచే శత్రుకార్యములను చెరుపఁగలను; నాకార్యములవలని మహాఫలములనే గాక పరకర్మలవలని ఫలమునుకూడ ననుభవింపఁగలను. సంధియని నమ్మించి యోగోపనిషత్ప్రణిధులచే శత్రుకర్మలను చెఱుపఁగలను;

సుఖమును సానుగ్రహపరిహారసౌకర్యములను కలిగించి, అధికఫలలాభములఁగూర్చు పనులచే శత్రుకర్మల నుపయోగించు జనమును స్వరాష్ట్రమునకు రప్పింపఁగలను; బలవంతుఁడగువానితోఁ గలియుటచే శత్రువు స్వకర్మోపఘాతముఁ బొందఁగలఁడు; ఎవనితో నాశత్రువు విగ్రహించి నాతోసంధి చేసికొనునో అట్టివానితో నాశత్రువునకు దీర్ఘవైరము గల్పింపఁగలను; నాతోఁగలిసిన నాశత్రువుయొక్క జనపదమును మఱియొకఁడు పీడింపఁగలఁడు; పరోపహతమగు వీనిజనపదము నన్నుఁ జేరఁగలదు, అందుచేఁ గర్మలలోవృద్ధి నాకుఁగలుగును; విపన్నకర్మారంభుఁడును విషమస్థుఁడును నగుశత్రువు నాపనులకడ్డాపెట్టలేఁడు, ఇతరులతోఁగలిసి ప్రవృత్తకర్మారంభుఁడనై నాపనులనువృద్ధిపఱచుకొనఁగలను; శత్రునితో సంధిచేసికొని శత్రుప్రతిబద్ధమగు మండలమును భేదింపఁగలను; అట్లు భేదమొందినదానిని వశపఱచుకొనఁగలను, దండానుగ్రహములచే శత్రువును స్వాధీనముచేసికొని మండలములోఁ గలిసినపిమ్మట వానిపైనితరులకు ద్వేషముఁబుట్టించి విద్విష్టుని మండలముచేఁ జంపింపఁగలనని తోఁచినపుడు సంధిచేసికొని వృద్ధిపొందవలెను.

లేక, నాదేశమాయుధీయప్రాయమై శ్రేణీప్రాయమై శైలవననదీదుర్గద్వారములరక్షను కలిగియున్నది, కావున పరాభియోగమును సహింపఁగలదు, విషయాంతమందలి దుష్ప్రవేశమగు నాదుర్గమునుండి శత్రుకర్మల నాశముచేయుటకుసమర్థుఁడను; వ్యసనపీడలచే నుత్సాహముచెడి శత్రువు కర్మోపఘాతమొందుచున్నాఁడు: శత్రుఁడన్యునితో విగ్రహించుటవలన వానిజనపదములోనివారి నందఱిని నాదేశములోఁ బ్రవేశపెట్టవచ్చునని తోఁచునపుడు శత్రునితో విగ్రహించి వృద్ధిపొందవలెను.

లేక, నాకర్మలనశింపఁజేయుటకు శత్రుఁడుగాని శత్రుకర్మలకుపఘాతము కలిగించుటకు నేనుగాని సమర్థులముకాము. శ్వవరాహకలహమునందువలె స్వకర్మానుష్ఠానపరుఁడనై వీని వ్యసనమును

వృద్ధిపొందింపఁగలనని తలఁచునపుడాసనముచే వృద్ధిపొందవలెను.

లేక, శత్రునికర్మోపఘాతము యానసాధ్యము; స్వకర్మవిఘ్నప్రతివిధానము చేసికొంటినని తలఁచునపుడు యానముచే వృద్ధిపొందవలెను.

లేక, పరకర్మోపఘాతము చేయుటకుఁగాని, పరునివలనఁగలుగు కర్మోపఘాతమునుండి రక్షించుకొనుటకుఁగాని నాకుశక్తిలేదని తోఁచునపుడు బలవంతునాశ్రయించి స్వకర్మానుష్ఠానముచే క్షయమునుండి స్థానమును స్థానమునుండి వృద్ధిని పొందవలెను.

ఒకనితో సంధిగావించుకొని స్వకర్మల బాగుచేసికొనవచ్చుననియు, మఱియొకనితో విగ్రహించి శత్రుకర్మలకుపఘాతము గలిగింపవచ్చుననియుఁదలఁచునపుడు ద్వైధీభావముచే వృద్ధినిపొందవలెను.

ప్రకృతిమండలమందలి రాజీవిధముగ షడ్గుణములతోఁ గూడినవాఁడై స్వకర్మలలో క్షయమునుండి స్థానమునుగుఱించియు స్థానమునుండి వృద్ధినిగుఱించియు యత్నింపవలెను.

ఇది షాడ్గుణ్యమను ఏడవయధికరణమున షాడ్గుణ్యసముద్దేశక్షయస్థానవృద్ధినిశ్చయమను మొదటియధ్యాయము.

ఆదినుండి తొంబదితొమ్మిదవ యధ్యాయము.

100 ప్రకరణము.

సంశ్రయవృత్తి.

విగ్రహము, క్షయవ్యయప్రయాసప్రత్యవాయజన చే సంధివిగ్రహములవలన సమానమగువృద్ధి కలుగనున్నపుడు సంధినవలంబింపవలెను. ఇట్లే, ఆసనయానములలో నాసనమునవలంబింపవలెను. ద్వైధీభూతుఁడు స్వకర్మప్రధానుఁడై తనకే లాభముకలుగఁజేసికొనును. సంశ్రితుఁడన్నఁ బరునికేగాని తనకుపకారముచేసికొనలేఁడు, కావున ద్వైధీభావసంశ్రయములలో ద్వైధీభావమునవ

లంబింపవలెను.

సామంతుఁడు బలవంతుఁడయినపుడు వానికంటె నెక్కువబలముగల వానినాశ్రయింపవలెను. అట్టివాఁడు లభింపనపుడు కోశదండభూములలో నొకదానిని సామంతునికిచ్చి వానినాశ్రయించి రహస్యముగ వానికపకారముచేయుటకై యత్నించుచుండవలెను. శత్రువులచేఁ బట్టుపడినపుడు తప్పఁ దక్కినపుడు విశిష్టబలులతో సమాగమము రాజులకు మహాదోషకారియగును.

ఆశ్రయుఁడగు ప్రభువు దండోపనతునివలెఁ బ్రవర్తింపవలెను లేక శత్రువునకుఁ బ్రాణహారము వ్యాధి అంతఃకోపము శత్రువృద్ధి మిత్రవ్యసనములు కలుగుననియుఁ దన్నిమిత్తమునఁ దనకువృద్ధియగుననియుఁ దోఁచునపుడు వ్యాధి ధర్మకార్యాపదేశములచే వానివద్దనుండి తొలఁగిపోవలెను, లేక స్వవిషయమందేయుండి వానివద్దకు వెళ్ళఁగూడదు. లేక, ఆసన్నుఁడై యవకాశముగనిపెట్టి శత్రునిఁ బ్రహరింపవలెను.

బలవంతులగు నిరువురకు మధ్యనుండువాఁడు వారిలోఁ ద్రాణసమర్థుఁడగు వానినికాని విశ్వాసపాత్రునిఁగాని ఆశ్రయింపవలెను; లేక, ఇరువురితోడను కపాలసంశ్రయము చేసికొనవలెను. వారిలో నొకనిని మూలహరుఁడనిచెప్పి, వారిరువురికిఁ బరస్పరాపదేశమగు భేదమునుకల్పించి. భేదమొందినతర్వాత వారిరువురినిఁ బ్రహరింపవలెను. లేక, బలవంతులగువారి పార్శ్వమందుఁజేరి యాసన్నులవలనఁ గలుగుభయమునకుఁ బ్రతీకారము చేసికొనవలెను; లేక, దుర్గపాలాశ్రయుఁడై ద్వైధీభావము నవలంబించి సంధివిగ్రహాదులను క్రమముగ నడిపింపవలెను. లే:, ఉభయులయొక్క దూష్యామిత్రాటవికులతో స్నేహముచేసి, వీరిద్దరిలో నొకరితో నేకీభంచి దూష్యముల మూలమునఁ దక్కినవానివ్యసనమునుకనిపెట్టి వానినిప్రహరింపవలెను. లేక, వారిద్దరితో నేకీభవించి తానొక రాజమండల మేర్పఱచుకొనవలెను. లేక, మధ్యమునిఁగాని యుదాసీనునికాని, ఆశ్రయించి వాని

తోఁగలిసి వారిలోనొకనికిని వారిద్దరికిని సంహారింపవలెను. ఇద్దరిచేఁగొట్టఁబడినపుడు మధ్యమోదాసీనులపక్షమువారినికాని తత్తుల్యులఁగాని న్యాయవృద్ధికొఱకాశ్రయింపవలెను. ఎవనిప్రకృతులు తనకుసుఖము గలిగించునో లేక తానెక్కడనుండి తన్నువృద్ధిపఱచుకొనుటకు సమర్థుఁడగునో ఎచట పూర్వపురుషోచితగతియు నాసన్నబంధువులును శక్తిమంతులగు ననేకమిత్రులును సంభవింతురో అట్టివానిని నాశ్రయింపవలెను.

వీరిద్దఱిలో నెవఁడు తనకుఁబ్రియుఁడో, ఎవనికిఁ దానుహితుఁడో వానినాశ్రయింపవలెను. ఇదియే శ్రేష్ఠమగు నాశ్రయగతి.

ఇది షాడ్గుణ్యమను ఏడవయధికరణమున సంశ్రయవృత్తియను
రెండవయధ్యాయము.
ఆదినుండి నూరవ యధ్యాయము.

101-102 ప్రకరణములు.

సమహీనజ్యాయులగుణములు హీనసంధులు.

విజిగీషువు శక్త్యపేక్షుఁడై షాడ్గుణ్యము నుపయోగింపవలెను. సమజ్యాయులతోఁ సంధిచేసికొనవలెను, హీనునితో విగ్రహింపవలెను. జ్యాయునితో విగ్రహించినచో నేనుఁగుతోఁ బాదయుద్ధముచేసినప్పుడు కలుగుఫలము కలుగును. సమునితో విగ్రహించినచో నామపాత్రము నామపాత్రముచేఁ గొట్టినపుడువలె నుభయులకు క్షయమగును; హీనునితో విగ్రహించినచో నశ్మముచేఁ గుంభమునువలె వానినిగొట్టి సిద్ధినొందవచ్చును.

జ్యాయుఁడు సంధినొప్పుకొననిచో దండోపనతవృత్తుఁడై యసమగ్రునివలె నుండవలెను. సముఁడు సంధినొప్పుకొననిచో నెంతటి యపకారము నాతఁడొనర్చునో యంతటి ప్రత్యపకారమును వానికిఁ

చేయుచుండవలెను. తేజస్సేగదా సంధికిఁ గారణము. అతప్తమగు లోహము లోహముతోఁ గలియనేరదుకదా ?

హీనుఁడగువాఁడు తన కన్నివిధములుగఁ బలవంతుఁడైనవానితో సంధిచేసికొనవలెను, లేనిచో దుఃఖామర్షజమగు వానితేజస్సు వానిని విక్రమింపఁజేసి మండలానుగ్రహపాత్రునిఁగ వానిని చేయును.

సంధిచేసికొనినహీనుఁడు, పరదేశములోని ప్రకృతులు లుబ్ధక్షీణాపచారితులయినను తిరిగిపట్టుకొనఁబడుదురేమో యనుభయముచేఁ దన్నుఁ బొందకున్నారని తలఁచునపుడు శత్రునిపై విగ్రహింపవచ్చును.

శత్రుప్రకృతులు లుబ్ధక్షీణాపచారితులయినను విగ్రహోద్విగ్నులగుటచేఁ దన్నుఁ జేరరను సందేహము కలిగినపుడు విగృహీతుఁడగు జ్యాయుఁడుగూడ సంధిచేసికొనవలెను, లేక విగ్రహోద్వేగమునయిన శమింపఁజేయవలెను.

ఏకకాలమం దుభయులకు వ్యసనము కలిగినపుడు తనవ్యసనమధికమైనదనియు శత్రునివ్యసనమల్పమైనదనియు శత్రుఁడు వాని వ్యసనమును సులభముగఁ బోఁగొట్టుకొని తనపై నభియోగముచేయఁగలఁడనియుఁ దోఁచినపుడు జ్యాయుఁడుగూడ సంధిచేసికొనవలెను.

సంధివిగ్రహములు రెండిటివలనను శత్రుకర్శనము ఆత్మోపచయము కలుగఁజాలదని తోఁచునపుడు జ్యాయుఁడు సహితమాసనము నవలంబింపవలెను.

పరునకప్రతీకారమగు వ్యసనము సంభవించినపుఁడు హీనుఁడు సహితము వానిపై దాడి వెడలవచ్చును.

అప్రతీకారమగు వ్యసనమాసన్నమైనపుడు జ్యాయుఁడుగూడ సంశ్రయ మొందవలెను. ఒకనితో సంధియు మఱియొకనితో విగ్రహమును చేసినయెడలఁ దనకుఁ గార్యసిద్ధియగునట్లు దోఁచునపుడు జ్యాయుఁడుకూడ ద్వైధీభావమవలంబింపవలెను.

ఈరీతిగ మొత్తముమీఁద షాడ్గుణ్యోపయోగముచే యవలెను. అందులోని విశేషము లెట్టివనఁగా:—

సన్నద్ధమండలుఁడును బలవంతుఁడునునగు రాజుచే నాక్రమింపఁబడిన హీనుఁడు కోశదండభూములనర్పించి శీఘ్రముగ సంధిచేసికొనవలెను.

నిర్ణీతసైన్యముతోఁగాని సారసైన్యముతోఁగాని కోరునపుడు వచ్చునట్లుచేసికొనుసంధి ఆత్మామిషసంధి.

తాను స్వయముగరాక సేనాపతికుమారుల నవసరమైనపుడు పంపించుటకొప్పుకొనుసంధి పురుషాంతరసంధి. ఇందుచే నాత్మరక్షణము కలుగును.

తాను స్వయముగ వెళ్లునట్లుఁగాని లేక తనసైన్యమునుపంపునట్లుఁగాని యొప్పుకొని చేసికొనినసంధి అదృష్టపురుషసంధి. దీనిచే దండముఖ్యాత్మరక్షణ మగును.

దండోపనతసంధులగు నీమూఁడింటిలో మొదటి రెంటియందును ముఖ్యస్త్రీబంధమును, చివరదానిలో రహస్యముగ శత్రుబంధమును చేయవలెను.

కోశమునిచ్చి తక్కినప్రకృతులను యథాసుఖముగ విడుదలచేసికొనుట పరిక్రయసంధియని చెప్పుదురు.

స్కంధోపనేయమగు కోశమునిచ్చి చేసికొనుఉపగ్రహసంధి దేశకాలములఁబట్టి నిరుద్ధోపగ్రహమనియు, అత్యయోపగ్రహమనియుఁ జెప్పఁబడును. ఉత్తరకాలమందయిననిచ్చుట కవకాశముండునుకనుక స్త్రీబంధనముకంటె నిదిమంచిది.

పరస్పరవిశ్వాసమువలన నేకీభవించుట సువర్ణసంధి.

అధికమగు ధనమునిచ్చిచేసికొనుసంధి కపాలసంధి. నాలుగువిధములగు నీకపాలసంధిలో మొదటిరెండిటియందుఁ గుప్యమును నాగురాన్వితమగు హస్త్యశ్వములను మూఁడవదానియం దర్థమును నియ్యవలెను. కర్శయము కలిగెననుమిషచే నాలుగవదానియందే

మియు నియ్యకుండవలెను. ఇవియే కోశోపనతసంధులు.

రాష్ట్రములో నొక్కభాగమునిచ్చి తక్కిన దేశమునురక్షించుకొనుట ఆదిష్టసంధి. రహస్యముగఁ జోరుల సంహరింపఁ దలఁచువానికది తగియుండును.

ఆత్తసారమగుభూమిని ప్రధానపట్టణవర్జముగనిచ్చి సంధిచేసికొనుట ఉచ్ఛిన్నసంధి. పరవ్యసనకాంక్షికది లాభకరము.

ఫలమునిచ్చెదనని భూమిని విడిపించుకొనుట అవక్రయసంధి. భూములనుండివచ్చిన యాదాయముకంటె నెక్కువనిచ్చెదనని చెప్పుట పరిభూషణసంధి. దేశోపనతసంధులగు నీమూఁడిటిలో సామాన్యముగ మొదటిదానినపేక్షింపవలెను. ఫలమును తీసికొనుమనిచెప్పు తక్కిన రెండుసంధులను శత్రువు బలవంతుఁడయినపుడే చేసికొనవలెను.

హీనసంధులగు పైమూఁడును దేశకాల కార్యవశముచే నొప్పుకొనఁబడి బలవంతులతో హీనులు చేయఁదగినవి.

ఇది షాడ్గుణ్యమందు సమహీనజ్యాయసుల గుణాభినివేశము హీనసంధులను మూఁడవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటయొకటవ యధ్యాయము.

103-7 ప్రకరణములు.

విగ్రహించినపిమ్మట ఆసనము, సంధిచేసికొనినపిమ్మట ఆసనము, విగ్రహించినపిమ్మట యానము, సంధిచేసికొనినపిమ్మటయానము, కలిసిప్రయాణము చేయుట.

సంధివిగ్రహములలోఁ జేయవలసిన యానాసనములగుఱించి చెప్పఁబడినది. స్థానము ఆసనము ఉపేక్షణములనునవి ఆసనశబ్దపర్యాయములే. విశేషమేమనఁగా, నేదియో యొకలాభమపేక్షించి యూరకొనుట స్థానము, స్వవృద్ధిప్రాప్తికొఱకై చేయునది ఆసనము, శత్రువుపై నెట్టిప్రయోగమును చేయకుండుట ఉపేక్షణము.

విజిగీషులయినను నొకరినొకరు జయింప శక్తిగలవారుగాక సంధికాములయినపుడు విగ్రహించియు సంధిచేసికొనియు ఆసనమవలంబింపవలెను.

సైన్యముతోఁగాని, మిత్రాటవికసైన్యములతోఁగాని, సమజ్యాయులను జయించుట కుత్సాహముకలిగినపుడు బాహ్యాభ్యంతర రక్షణముగావించుకొని విగ్రహించి యానసమవలంబింపవలెను. నా ప్రకృతు లుత్సాహవంతములై పరస్పరమేకీభవించి వృద్ధినొంది తమ తమపనులనష్టములేక యొనర్చుకొని పరకర్మలఁజెఱుపఁగలవని తోఁచినపుడువిగ్రహించి యానసమవలంబింపవలెను.

శత్రుప్రకృతు లపచారితులయినను క్షీణులును లుబ్ధులును నై స్వచక్రస్తేనాటవీజనులచే బాధింపఁబడిగాని వారిలోవారికి భేదముకలిగిగాని నన్నుఁజేరుదురు, నావార్త సంపన్నముగనున్నది; పరునివార్త క్షీణించుచున్నది. దుర్భిక్షహతులగు శత్రుప్రకృతులు నన్నుఁబొందఁగలరు. నావార్త విపన్నముగను పరునివార్త సంపన్నముగ నున్నను నాప్రకృతులు వానినిపొందఁజాలరు. విగ్రహించి వీని ధాన్యపశుహిరణ్యములను వశపఱచుకొనఁగలను. స్వపణ్యోపఘాతములగు పణ్యముల మళ్ళింపఁగలను. సారములగుపణ్యములు పరవణిక్పథమునుండి నన్నుఁబొందఁగలవు. విగృహీతుఁడగు శత్రువు వానిరాష్ట్రములోని దూష్యామిత్రాటవికులనునిగ్రహింపలేఁడు. వారితో విగ్రహములఁ బొందును. గుణవంతమును తీసికొనఁదగినదియునునగు భూమిని నన్నును నపేక్షించి నామిత్రుఁడు బహ్వల్పకాలముననే తనుక్షయవ్యయముగ నర్థమునుపొంది నన్ను వెంబడింపఁగలఁడను నీవిధముగఁదోఁచునపుడు పరవృద్ధిప్రతిఘాతనిమిత్తమును స్వప్రతాపనిమిత్తమును విగ్రహించి యానసమవలంబింపవలెను.

పరావృత్తుఁడై శత్రువు విజిగీషునే భక్షించునని యాచార్యులు. అట్లు జరుగదు. వ్యసనములేని వీనికి కర్శనమునుమాత్రము కలిగింపవచ్చును, కాని విజిగీషువు వృద్ధినొందినవాఁడై శత్రూచ్ఛేదనము

గావింపఁగలఁడని కౌటిల్యుఁడు. ఈరీతిగనున్నప్పుడమిత్రామిత్రుఁడుగూడ విజిగీషునకు నష్టముపొందక సాహాయ్యదానమును చేయఁగలఁడు, కావున సర్వప్రకృతులతోఁగూడి విగ్రహించి యానమవలంబింపవలెను.

విగ్రహించిచేసిన యానమునకుఁ బ్రతిబంధము కలిగినపుడు సంధిపూర్వమగు యానమునుగావింపవలెను. విగ్రహపూర్వమగు యానహేతువులచే వృద్ధిపొందినతర్వాతసర్వసందోహములేకుండఁగనేయానము చేయవచ్చును.

శత్రువు వ్యసని. వానిప్రకృతులకుఁగలిగిన వ్యసనమునుఁబోగొట్టుటకతనికి సాధ్యముకాదు. వానిప్రకృతులు స్వచక్రపీడితులై విరక్తులుగను కర్శితులుగను నిరుత్సాహులుగను పరస్పరభేదముగలవారుగను లోభనీయులుగను నున్నారు. శత్రువు అగ్న్యుదకవ్యాధిమరకదుర్భిక్షనిర్మగ్నుఁడై క్షీణించిన యుగ్యపురుష నిచయరక్షావిధానుఁడై యున్నాఁడని తోఁచినపుడు విగ్రహించి యానము చేయవలెను.

నామిత్రాక్రందులు శూరవృద్ధానురక్త ప్రకృతులు. నాశత్రుని మిత్రాక్రందులు తద్విపరీతులు. నాపార్ష్ణిగ్రాహాసారుల విషయమునఁగూడ నిట్లేయున్నది. నామిత్రునిచే నాసారుని ఆక్రందునిచేఁ బార్ష్ణిగ్రాహుని జయింపఁగలనని తోఁచినపుడు విగ్రహించి యానము చేయవలెను.

తనంతటఁ దానల్పకాలమున జయమునుసంపాదింపవచ్చునని యనుకొనినపుడు పార్ష్ణిగ్రాహాసారులతోఁ గూడవిగ్రహించి యానముచేయవచ్చును. ఇట్లనుకూలపడనపుడు వారితో సంధి గావించుకొని యానముచేయవలెను.

యానమవశ్యమైయుండి తానొక్కఁడుమాత్రము యానము చేయుటకు సాధ్యముకానపుడైక్యబుద్ధిగల సమహీనజ్యాయులతో నేకీభవించి వెళ్ళవలెను, ఒక్కనితోనేకీభవించునపుడంశమునునిర్దేశిం

చి పరాపురితో సంభవించునపు డిట్లు నిర్దేశింపక యానముచేయవలెను. వారందఱికి సహాయము దొరకనపుడు నిర్దిష్టాంశము నిచ్చెదనని వారిలో నొకరినుండి సైన్యసహాయమును కోరవలెను; లేక వానితోఁ గలిసి వెళ్లునట్లయిన నేర్పఱచుకొనవలె. లాభము ధ్రువమైనపుడంశము నిర్ణయించియు నట్లుకానపుడు లాభమునుబట్టి యంశమును నిర్ణయించియు యానముచేయవలెను.

సేననుబట్టి యంశమును నిర్ణయించుకొనుట శ్రేష్ఠము, ప్రయాసమునుబట్టి నిర్ణయించుకొనుట యంతకంటె నుత్తమము. లాభమునుబట్టిగాని ప్రక్షేపమునుబట్టిగాని నష్టములేకుండ నంశములు నిర్ణయించుకొనవలెను.

ఇది షాడ్గుణ్యమందు విగ్రహించినపిమ్మట ఆసనము, సంధిచేసికొని
పిమ్మట ఆసనము, విగ్రహించినపిమ్మట యానము, సంధిచేసి
కొనినపిమ్మట యానము, కలిసిప్రయాణము చేయుటఅను
నాలుగవయధ్యాయము.
ఆదినుండి నూటరెండవ యధ్యాయము.

198-10 ప్రకరణములు.

యాతవ్యామిత్రుల యభిగ్రహచింత, ప్రకృతుల
క్షయ లోభ విరాగ హేతువులు,
సామవాయికవిపరిమర్శ.

యాతవ్యామిత్రులకుఁ దుల్యవ్యసనము కలిగినపుడు వారిలో నమిత్రునిపై మొదట దండెత్తవలెను. అతఁడు లోఁబడినపిమ్మట యాతవ్యుని నెదుర్కొనవలెను. ఏలనఁగా, అమిత్రుఁడు వశపడినచో యాతవ్యుఁడు సహాయము చేయును కాని యాతవ్యుఁడు వశపడినను అమిత్రుఁడు సహాయము చేయఁడు.

యాతవ్యుఁడు గురువ్యసనిగను, అమిత్రుఁడు లఘువ్యసనిగను నున్నపుడు వారిలో నెవరిపై మొదట దండెత్తవలెను? గురువ్యస

నుఁడు సులభుఁడగుటచే నతనిపైకి వెళ్ళవలెనని యాచార్యులు. అట్లుకాదు. లఘువ్యసనుఁడగు నమిత్రునిపైకి వెళ్ళవలెను. ఏలనఁగా వ్యసనము లఘువయినను యభియుక్తుఁడయినచో నదికృచ్ఛ్రమగును వ్యసనము గురువై (క్రమముగ నది) గురుతరమగును. అనభియుక్తుఁడయినచో నమిత్రుఁడు తనలఘువ్యసనమునకు సుఖముగఁ బ్రతీకారముగలిగించుకొని యాతవ్యననుసరించి పార్ష్ణిగ్రాహుఁడగునని కౌటిల్యుఁడు.

ఏకకాలమునసిద్ధులు యాతవ్యులున్నప్పుడు గురువ్యసనియైనను న్యాయవృత్తియగువానిపై ముందువెళ్ళవలెనా లేక లఘువ్యసనియైనను నన్యాయవృత్తియును విరక్తప్రకృతియునునగు వానిపై వెళ్ళవలెనా ? గురువ్యసనియైనను న్యాయవృత్తిగలవాఁ డభియుక్తుఁడైనపుడు వానిప్రకృతులు వానిననుగ్రహింతురుగావునను, లఘువ్యసనుఁడయినను నన్యాయవృత్తిగలవాఁడగు బలవంతునిసహితము వానిప్రకృతు లుపేక్షింతురుగావునను విరక్తప్రకృతియగు వానిమీఁదనే దండెత్తవలెను.

క్షీణలుబ్ధప్రకృతియగువానిపై దండెత్తవలెనా ? అపచరితప్రకృతియగువానిపై దండెత్తవలెనా ? క్షీణలుబ్ధులగు ప్రకృతులు పీడోపజాపములకు సులభముగ వశులగుటచేతను. అపచరితులగు ప్రధానులెన్నఁడట్లు వశపడరుకావునను క్షీణలుబ్ధప్రకృతియగువానిపై దండెత్తవలెనని యాచార్యులు. అట్లుకాదు, క్షీణలుబ్ధులగు ప్రకృలుభర్తయెడ స్నేహముగలిగి వానిహితమునువిడువక, ఉపజాపములకులొంగరు. వారియనురాగమువలననే (శత్రువునకు) సర్వగుణసిద్ధియగును. కావున నపచరితప్రకృతియగువానిపై దండెత్తవలెనని కౌటిల్యుఁడు.

బలవంతుఁడగు నన్యాయవృత్తునిపై దండెత్తవలెనా లేక దుర్బలుఁడగు న్యాయవృత్తునిపై దండెత్తవలెనా ? అన్యాయవృత్తుఁడగు బలవంతుఁడభియుక్తుఁడయినపుడు వానిప్రకృతులు వానిననుగ్ర

హింపక వానిని చెడఁగొట్టి వానిశత్రువులను చేరుదురు; న్యాయవృత్తుఁడగు దుర్బలుని ప్రకృతులట్లుగాక వానినిపరిగ్రహించి యనుసరింతురు; కావున నన్యాయవృత్తునిపై దండెత్తవలెను.

సత్పురుషాపక్షేపము అసత్ప్రగ్రహము అభూతాధర్మ్యములగు హింసలను ప్రవర్తింపఁజేయుట, ఉచితములును ధర్మిష్ఠములును నగుచరిత్రల నివర్తించుట, అధర్మప్రసంగము ధర్మమునువిడుచుట అకార్యకరణము కార్యనాశము దేయములనియ్యకపోవుట, ఆదేయముల సాధించుట దండ్యులదండింపకుండుట అదండ్యులను తీక్ష్ణముగ దండించుట అగ్రాహ్యులగ్రహించుట గ్రాహ్యులను విడుచుట అనర్థములుచేయుట అర్థములకు విఘాతముగలిగించుట చోరులనుండి రక్షింపకుండుట ధనముల దొంగిలింపించుట పురుషప్రయత్నములను చెఱచుట కర్మగుణదూషణము ప్రధానులకు హానిచేయుట మాన్యులనవమానించుట వృద్ధులతో విరోధవైషమ్యములఁ బెట్టుకొనుట అనృతము ఉపకారమునకుఁ బ్రతీకారముచేయకుండుట ఆరబ్ధకార్యాకరణము యోగక్షేమవిధులందుసహితము ప్రమాదాలస్యములనొందుట లోనగునవి ప్రకృతుల క్షయలోభవిరాగములకు హేతువులు.

క్షీణులగుప్రకృతులు లోభమునొందుదురు; లోభమువలన విరాగముపుట్టును. విరక్తులగువారు శత్రువులతోఁగలిసిగాని స్వయముగఁగాని ప్రభువునకు హానిచేయుదురు. కావునఁ బ్రకృతులకు క్షయలోభవిరాగములను పుట్టింపఁగూడదు. అట్లుపుట్టినను వెంటనేవానికిఁ బ్రతీకారము చేసికొనవలెను.

క్షీణులు లుబ్ధులు విరక్తులునగు ప్రకృతులలోనవరెట్టివారు? క్షీణులు పీడనోచ్ఛేదనభయముచే సద్యఃఫలకమగు యుద్ధమునయినను నిష్పతనమునయినను గోరుదురు. లుబ్ధులు లోభముచేనసంతుష్టులై పరోపజాపమునకులొంగుదురు. విరక్తులభియోగియగు శత్రువితో నేకీభవింతురు.

హిరణ్యధాన్యక్షయము సర్వోపఘాతియై కష్టసాధ్యమగును. యోగ్యపురుషక్షయమన్ననో హిరణ్యధాన్యసాధ్యమగును. లోభము కొందఱిముఖ్యులయందు మాత్రముండును గాన దానినిశత్రువున మూలమునఁ దొలఁగించుటకు వీలగును. ప్రధానులను పట్టుకొని విరక్తులగు ప్రకృతులను వశపఱచుకొనవచ్చును. ప్రధానులులేని ప్రకృతులు రాజునకు భోగ్యులుగను శత్రులకనుపజాప్యులుగనుందురు. ప్రధానులు వశమైనయెడల నితరులొనర్చునాపదలను సహింపలేని ప్రకృతులు వేఱువేఱుగ విభజింపఁబడుదురు; వారిని రక్షించినచో నాపత్సహులగుదురు.

సంధివిగ్రహకారణములను పరిశీలించి శక్తిశౌచయుక్తులగు సామవాయికులతోఁగలిసి యానముచేయవలెను. పార్ష్ణిగ్రహణమందును యాత్రాసాహాయ్యదానమందును సమర్థుఁడగువాఁడే శక్తిమంతుఁడు. కార్యము సిద్ధించినను కాకపోయినను చెప్పినట్లుప్రవర్తించువాఁడు శుచి.

వారిలో జ్యాయుఁడగు నొక్కనితోఁ గలియుట మంచిదా? లేక సములగు నిద్దఱితోఁగలిసివెళ్ళుట మంచిదా? సములగునిద్దఱితోఁగలియుటమంచిది. జ్యాయునితోఁ గలిసినపుడతనివలన ననుగ్రహీతుఁడగును; సములతోవెళ్ళినయెడల వారు మోసముచేయుటయందధికులగునపుడు మాత్రమే వారికివశుఁడగును. కాని వారిద్దఱిని సులభముగ భేదింపవచ్చును. వారిలో దుష్టుఁడగువానిని స్వాధీనముచేసికొని భేదపెట్టవచ్చును.

సముఁడగునొకనితోఁ గలియవలెనా? లేక హీనులగు నిద్దఱితోఁగలియవలెనా? హీనులగు నిద్దఱితోఁగలియుట శ్రేయము. వారు భిన్నభిన్నములగు రెండుకార్యముల సాధించుటయందుపయోగించి తనకు వశులగుదురు. కార్యసిద్ధియైనతర్వాత వారుకృతార్థులై జ్యాయునుండి మెల్లగఁ దొలఁగిపోదురు.

అనువినయువారితోఁ గలిపినపుడు తన్ను వాఁడు విశ్వసించునంతవఱకు రహస్యముగ వారిని కనిపెట్టిగాని వారిభార్యను వశము చేసికొనిగాని వారినిపరీక్షించుచుండవలెను.

సముఁడయినను లబ్ధార్థుఁడు జ్యాయస్త్వముఁ నపేక్షించుచుండుఁగాన లబ్ధార్థుఁడగు సమునినుండి విశ్వస్తునికి భయము కలుగవచ్చును.

ఉచ్చదశయందుండువాఁడు విశ్వాసహన్తుఁడు. వృద్ధి చిత్తవికారకారికదా? పరిక్షీణుఁడంశమును పొందనను పొందకున్నను తుష్టునివలెవెళ్లి సమయముగపెట్టి పిదపవశపఱచుకొని ద్విగుణముగనంశమును హరించును. కావునఁ గృతార్థుఁడగుప్రధాను సామవాయికులకంశములను న్యాయముగనిచ్చి విడువవలెను. అంశము విషయమున వారితో వివాదపడకుండినచో మండలమునకిష్టుఁడగును.

ఇది షాడ్గుణ్యమను ఏడవ యధికరణమున యాతవ్యామిత్రుల యభిగ్రహచింత ప్రకృతులకు యలోభవికారహేతువులు సామవాయికవిపరిమర్శయను అయిదవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటమూఁడవ యధ్యాయము.

111-112 ప్రకరణములు.

సంహితప్రయాణికము, పరిపణితాపరిపణితాపసృతసంధులు.

మండలములో ద్వితీయప్రకృతియగు శత్రువును విజిగీషువిట్లు మోసపుచ్చవలెను. నీవీదేశమునకు వెళ్లుము; నేనా దేశమునకు వెళ్ళెదను. లాభమును సమానముగఁ బంచుకొనెదమని సంహితప్రయాణమున శత్రువుని నియోగింపవలెను. అందులాభము సమానమయినచో సంధిచేసికొనవలెను; లేనిచో విక్రమముఁ జూపింపవలెను.

సంధి పరిణితము అపరిపణితమని రెండువిధములు. నీవీదేశమునుగుఱించి వెళ్లుము. నేనీదేశమునుగుఱించి వెళ్ళెదననుట పరిపణితదేశము. నీవింతకాలము పనిచేయుము. నేనింతకాలముచేసెదననుట పరిపణితకాలము. నీవింతటి కార్యమును సాధింపుము. నేనింతటి కార్యమును సాధింతుననుట పరిపణితార్థము.

శత్రువు వెళ్ళుచుండుదేశము శైలవననదీదుర్గాటవులతోఁ గూడినది, ధాన్యపుకుప్యధాగారములులేక చెడినట్టిది, యవసేంధనోదకములు లేనట్టిది, దూరముందున్నట్టిది, తెలియనట్టిది, అన్యములగుభావములుగలది, సైన్యవ్యాయామములకుఁ జోటులేనట్టిది, తద్విపరీతమగు దేశమునకు నేను వెళ్ళుచున్నానని తలఁచునపుడు పరిపణితదేశసంధిని చేసికొనవలెను.

శత్రువు వెళ్లుచుండుకాలము శీతోష్ణాధిక్యముగలది, అధికరోగజనకముయినట్టిది, ఆహారోపభోగములచే శూన్యమైనట్టిది, సైన్యవ్యాయామోపరోధకమయినట్టిది, కార్యసాధనమునకు న్యూనాతిరిక్తమై తగనట్టిది, తద్విపరీతకాలమందు నేను వెళ్లుచున్నానని తలఁచునపుడు పరిపణితకాలసంధిని చేసికొనవలెను.

శత్రువు సాధించుచుండుకార్యము స్థిరపడనట్టిది ప్రకృతికోపజనకమైనది చిరకాలముపట్టునట్టిది మహాక్షయవ్యయకారి అల్పమైనది అనర్థానుబంధి అశుభమయినది ధర్మరహితమయినది మధ్యమోదాసీనులకనిష్టమయినది మిత్రవిఘాతమయినది. తద్విపరీతమగు కార్యమును నేనుసాధించుచున్నానని తలఁచునపుడు పరిపణితార్థసంధిని చేసికొనవలెను.

ఇట్లు దేశకాలములతోడను, కాలకార్యములతోడను, దేశకార్యములతోడను, దేశకాలకార్యములతోడను సంబంధించిచేయఁబడినదై పరిపణితసంధి యేడువిధములుగనున్నది. సంధిచేసికొనుటకుఁబూర్వమే స్వకార్యములను ప్రారంభించి స్థిరపఱచుకొని తర్వాత శత్రుకర్మలవిషయమై విక్రమింపవలెను.

వ్యసనత్వరావమానాలస్యయుక్తుఁడును నజ్ఞుఁడునగుశత్రుని హ్రాసముచేయఁదలఁచినపుడు దేశకాలకార్యముల నిర్ణయింపకయే మనమిద్దఱము కలియుదమని సంధివిషయమైన నమ్మకముపుట్టించి వాని రహస్యములఁ దెలిసికొని వానినిపరిహరింపవలెను. ఇది అపరిపణితము. దానివిషయమున నీలాగుచెప్పఁబడియున్నది. "విద్వాంసుఁడు శత్రుసామంతులిరువురకుఁ గలహముఁబెట్టి వారుకలహించుసమయమున మూఁడవశత్రునిపయికివెళ్ళి వానినిజయించి వానిభూమినపహరింపవలెను".

అకృతచికీర్ష కృతశ్లేషణము కృతవిదూషణము అవశీర్ణక్రియయని సంధులు నాలుగువిధములు. ప్రకాశయుద్ధము కూటయుద్ధము తూష్ణీంయుద్ధమని విక్రమము మూఁడువిధములు.

సానుబంధములగు సామాదులచేఁ గ్రొత్తగసంధిచేసికొనుటయు సమహీనజ్యాయులతో యథాబలముగ సంధినేర్పఱచుకొనుటయు అకృతచికీర్ష.

చేయఁబడినసంధిని ప్రియహితోపాయములనుఁ బరిపాలించుటయు నిబంధనలను పరునివలన భేదింపఁబడకుండునట్లు యథాసంభాషితముగ రక్షించుటయుఁ గృతశ్లేషణము.

దూష్యులమూలమునఁ బరునియపసంధేయతనుస్థిరపఱచి సంధినుండితప్పిపోవుట కృతవిదూషణము.

భృత్యమిత్రదోషాపసృతులతోఁ బ్రతిసంధానముచేయుట అవశీర్ణక్రియ. దీనిలోని గతాగతము నాలుగువిధములు— కారణముండి విడిచితిరిగిచేరుట; కారణములేక విడిచితిరిగిచేరుట; కారణముండి విడచి కారణములేకవచ్చుట; కారణములేకవిడిచి కారణముండివచ్చుట.

స్వామియొక్కదోషముచే విడిచి గుణమునుకనిపెట్టి తర్వాత వచ్చినవాఁడును, శత్రునియందలి గుణముచే వానినాశ్రయించి వానిలోనిదోషములచే మఱలివచ్చినవాఁడును కారణముండి గతా

గతుఁడైనవాఁడగుటచే సంధేయుఁడు.

ఉభయులయొక్క గుణములను గనుపింపక స్వదోషముచేత వారినివిడిచి తిరిగివచ్చువాఁడు అకారణగతాగతుఁడు చలబుద్ధి. అందుచే నసంధేయుఁడు.

స్వామియొక్క దోషముచేనాతనినివిడిచి స్వదోషముచేత నేశత్రువునుండి మఱలివచ్చినవాఁడు కారణగతుఁడు నకారణాగతుఁడు. అట్టివానినిగుఱించి యిట్లాలోచింపవలెను.

ఇతఁడు పరప్రయుక్తుఁడు. నాదోషముచే నపకారముచేయఁదలఁచినవాఁడు. పరునిసంహరించుచున్నాఁడని ప్రతిఘాతభయముచే మఱలనావద్దకు వచ్చినవాఁడు. నన్నుఁజంపఁదలఁచిన పరునిఁబరిత్యజించి క్రౌర్యభయముచే నావద్దకువచ్చినవాఁడను మొదలగు విషయముల నాలోచించి కల్యాణబుద్ధియైనచోఁ బూజింపవలెను లేనిచో దూరముగఁ దొలఁగింపవలెను.

స్వదోషముచేఁదన్నువిడిచి పరదోషముచేమఱలఁదన్నుఁ జేరినవాఁడకారణగతుఁడు కారణాగతుఁడు. అట్టివానివిషయమై నా లోపములను పూరింపఁగలఁడు; కావున వీఁడునావద్దనుండుట లాభకరము. ఇతనిజనము నాశత్రువులనిష్టపడక నామిత్రులతోఁగలిసి నా శత్రువుచే విగ్రహింపఁబడినవారు. లుబ్ధక్రూరుఁడును శత్రుసంహితుఁడునునగు నాశత్రువునుండి వచ్చినవాఁడని యాలోచించి బుద్ధ్యనుగుణముగ నతనినాదరింపవలెను.

కృతప్రణాశుఁడు శక్తిహీనుఁడు విద్యయేజీవనముగఁగలవాఁడు దురాశాపరుఁడు దేశలోలుఁడు విశ్వాసములేనివాఁడు—ఇట్టివాఁడు పరిత్యజింపఁదగినవాఁడని యాచార్యులు. ది భయము అధర్మము అసమానము. ఇహాపకారియొక్కఁడే త్యాజ్యుఁడు; పరాపకారి సంధేయుఁడు ఉభయాపకారిసందేహింపఁదగినవాఁడని కౌటిల్యుఁడు.

అసంధేయునితో సంధిచేసికొనవలసివచ్చినపుడు సంధిచేసికొని ప్రభావముచే సమయమునుకనిపెట్టి ప్రతివిధానము చేసికొనవలెను.

అవశీర్ణక్రియయందు నరిపక్షీయుని నాయకునియుపజాపకు గుప్తముగను వ్యవహితముగను సోపకారముగను నుంపవలెను, లేక వానిభర్తపై విక్రమింపఁజేయవలెను, లేక అమిత్రాటవ్రులతో సిద్ధునిఁగను దండచారిఁగను నియోగింపవలెను, లేక ప్రత్యంతదేశములకుఁ బంపవలెను. లేక పణ్యమునిచ్చి శత్రుదేశమునకంపి పరసంధేయకారణముచే దూష్యునిఁగ నిర్ణయింపవలెను. ఆయతికొఱకు వానిఁజంపవలసి వచ్చినపుడు గతాగతమునుకల్పెట్టి రహస్యముగ వానిఁ జంపవలెను. శత్రువుదగ్గఱనుండి వచ్చినదూష్యుఁడు సర్పముతోఁగలిసియుండువానితో సమానుఁడై తప్పకదూషితుఁ (దూష్యుఁ) డగును. ప్లక్షబీజమును భక్షించినకపోతము శాల్మలీవృక్షమునకువలె నిత్యమునుద్వేగజనకుఁడును భయావహుఁడు నగును.

నిర్దిష్టదేశకాలములందు భయంకరముగ శత్రువునాక్రమించి వానికిఁ బ్రమాదవ్యసనములఁ గలిగించుట ప్రకాశయుద్ధము. ఒకవైపుత్యాగము మఱియొకవైపు ఘాతము కూటయుద్ధలక్షణము. యోగగూఢోపజాపార్థమైనది తూష్ణీంయుద్ధము.

ఇది షాడ్గుణ్యమందు సంహితప్రయాణికము పరిపణితాపరిపణితాపసృతములను ఆఱవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటనాలుగవ యధ్యాయము.

113 ప్రకరణము.

ద్వైధీభావికములగు సంధివిక్రమములు.

విజిగీషువేవిధముగ ద్వితీయప్రకృతిని వశముచేసికొనవలెను. సామంతునితోఁగలిసి శత్రుసామంతునిపైకిఁ బోవలెను. లేక నాశత్రువు నన్నువెంటనంటఁడు. యాతవ్యు ననుసరింపఁడు. అట్లనుసరించినచో నాకపాయము కలుగునుగదా? (సామిత్రుఁడు) వీవధాసారములఁ బ్రవర్తింపఁజేయును, నాకుబాధ కలిగినపుడు నాశత్రువు

లను మర్దింపఁగలఁడు. యాతవ్యునికి నష్టముగాని, వాఁడునాతోసం
ధిచేసికొనుబుద్ధిని కాని సామంతులలో నొకనినుండికోరి వానితోఁగలి
సి మఱియొకసామంతునిపయికి వెళ్ళవలెను. ఇట్లు జ్యాయునకధికాం
శమును సమునకు సమాంశమును హీనునకు హీనాంశమునిచ్చి సంధి
చేసికొనుట సమసంధి. ఇందుకు విరుద్ధమగునట్టిది విషమసంధి, పై
రెంటికంటె నధికలాభముకలది అతిసంధి.

వ్యసనియు నపాయసక్తుఁడును నష్టపడినవాఁడునునగు జ్యాయు
నికి బలసమములగు లాభమునిచ్చెదనని హీనుఁడతనితో సంధికో
రవచ్చును. కోరఁబడినవాఁడై హీనునకపకారముచేయ సమర్థుఁడయి
నచో వానితో విక్రమింపవలెను, లేనిచో సంధిచేసికొనవలెను.

ఇట్లే హీనుఁడు స్వశక్తిప్రతాపపూరణార్థమును మూలపార్ష్ణి
త్రాణార్థమును బలముకంటె నెక్కువగు లాభమునిచ్చెదనని చెప్పి జ్యా
యునితో సంధినికోరును. అట్లుకోరఁబడినవాఁడై హీనుఁడు కల్యాణ
బుద్ధిగలవాఁడయినచో వానిననుగ్రహింపవచ్చును లేనిచో విక్రమిం
పవలెను.

జాతవ్యసనియును ప్రకృతిలోపము గలవాఁడునునగు జ్యాయు
ని. దుర్గమిత్రసహాయము గలిగినట్టియు అల్పయానముచేయఁదలఁచి
నట్టియు యుద్ధమావశ్యకముగాక శత్రువును జయింపఁగలిగినట్టియు
హీనుఁడు హీనలాభమిచ్చెదనని సంధినికోరవలెను. అట్లుకోరినపుడు
హీనునికపకారముచేయ సమర్థుఁడయినచో విక్రమింపవలెను, లేని
చో సంధిచేసికొనవలెను.

రంధ్రవ్యసనములులేనట్టి జ్యాయుఁడుగూడ దురారబ్ధకర్మలు
గల శత్రునకు క్షయవ్యయములఁ గలిగింపఁదలఁచినప్పుడును దూ
ష్యసైన్యమును పరదేశమునకుఁ బంపఁదలఁచినపుడును లేక దానినిశ
త్రుస్వాధీనము చేయఁదలఁచినప్పుడును సంధియే ప్రధానమనితలఁచి
బుద్ధిమంతుఁడై హీనలాభమునుకూడఁ గోరవచ్చును. అట్లుకోరిహీ
నుఁడు మంచివాఁడయినచో వానితో నేకీభవింపవలెను, లేనిపక్షమున

వానిపై విగ్రహింపవలెను.

సముఁడు సముని మోసపెట్టవలసి వచ్చినపుడును అనుగ్రహింపవలసివచ్చినపుడును ఈక్రిందవిధముగ నాచరింపవలెను.

సముఁడు స్వామితారిలవుల రక్షణమునకును దేశిక మూలప్రాప్తిరక్షణమునకును శత్రుసైన్యముల ఛేదింపఁదగిన సమునిసైన్యమును, సమలాభమిచ్చెదనని కోరవలెను. కోరఁబడినవాఁడై (కోరినవాఁడు) కల్యాణబుద్ధియైనచో వానిననుగ్రహింపవలెను, కానిచో విక్రమింపవలెను.

అన్యునిసహాయముపొంద నవకాశముగలవాఁడు జాతవ్యసనప్రకృతిరంధ్రుఁడును అనేకులతో విరోధించినవాఁడునునగు మఱియొకసమునితో హీనలాభమిచ్చెదనని సంధినికోరును. అప్పుడతఁడు (కోరఁబడినవాఁడు) కోరినవాని కపకారముచేయ సమర్థుఁడయినచో విక్రమింపవలెను, లేనిచో సంధిచేసికొనవలెను.

సామంతుల కధీనమగుకార్యములు గలవాఁడగుటచే సైన్యమును సిద్ధపఱచుకొనుటకుఁబూర్వము బలాధికమగులాభము నిచ్చెదనని సమునితో సంధినికోరును. అతఁడు కల్యాణబుద్ధియైనచో వానిననుగ్రహింపవలెను, లేనిచో విక్రమింపవలెను.

వ్యసనములను ప్రకృతిలోపములను గలవానిని స్వాధీనము చేసికొనఁదలఁచినట్టియు వానిచే నారంభింపఁబడి సులభసిద్ధమగు వానికర్మను చెఱుపఁదలఁచినట్టియు వానస్థలమందుఁగాని వాఁడు యాత్రచేయునపుడుగాని వానినికొట్టఁదలఁచినట్టియుఁబ్రభువు, యాతవ్యులగు జ్యాయోహీనసములనుండి యెక్కువలాభము పొందుచున్నను వారిని సైన్యముకొఱకై యాచించును. యాచింపఁబడినవాఁడు స్వబలమును రక్షించుకొనవలసి వచ్చినపుడును దుర్ధర్షమగు నన్యదుర్గాసారాటవులఁ బరసైన్యముచే మర్దింపఁదలఁచినపుడును మిక్కిలిదూరములగు దేశకాలములందుఁ బరదండమునకు క్షయవ్యయములఁగలిగింపఁగలఁచినపుడును పరదండముచేవృద్ధినొంది దానిచే

ఘోపింపఁదలఁచినపుడును లేకదానిని స్వీకరింపఁదలఁచినపుడును యాచించినవాని నియ్యవచ్చును.

జ్యాయునిఁగాని హీనునిఁగాని యాతవ్యప దేశముచే వశపఱచుకొనుటకును శత్రుఁజంపిన యనంతరము తనసహాయముచేసిన వానిఁజంపుటకును ఇచ్చినదానిని తిరిగిపుచ్చుకొనుటకును తలఁచినపుడు విశిష్టలాభమునిచ్చి సంధినికోరవచ్చును. కోరినవాని కపకారము చేయసమర్థుఁడగునచో విక్రమింపవలెను, లేనిచో సంధిచేసికొనవలెను. మఱియు యాతవ్యునితోఁగలియవచ్చును, లేక తనదూష్యామిత్రాటవీసైన్యములను తనఁగోరినవాని కియ్యవచ్చును.

జాతవ్యసనరంధ్రుఁడగు జ్యాయుఁడుసహితము సమలాభమిచ్చెదనని హీనునితోసంధిని కోరవచ్చును. కోరినవానికపకారముచేయ సమర్థుఁడయినచో విక్రమింపవలెను, లేనిచో సంధిచేసికొనవలెను, లేక హీనలాభమిచ్చెదనని హీనునిసహాయము గోరును. అప్పుడుగూడ నిట్లేచేయువలెను.

సంధిగోరువాఁడును కోరఁబడువాఁడును కారణమునుతోలుతనాలోచించి శ్రేయస్కరమార్గమునుపట్టి వెళ్ళవలెను.

ఇదిషాడ్గుణ్యమందు సంహితప్రయాణికము, ద్వైధీభావికములగు సంధివిక్రమములను యేఁడవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటయాయిదవ యధ్యాయము.

114-15 ప్రకరణములు.

యాతవ్యవృత్తి, అనుగ్రాహ్యమిత్రవిశేషములు.

సామవాయికులుకొందఱు యాతవ్యునిపై దాడివచ్చినపుడతఁడు వారునిర్ణయించుకొనిన సంధినియమముల ప్రకారము తానేనడుచుకొనఁదలఁచికాని వారిసంధిని చెడఁగొట్టఁదలఁచికాని లాభద్వైగుణ్యమునిచ్చెదనని వారిలోనొకనికిఁజెప్పి యానమువలనఁ గలుగు

క్షయవ్యయప్రవాసప్రత్యవాయ పరోపకారశరీరబాధలను వానికి వర్ణించి దానికతఁడంగీకరించినచో నాతనికి నిర్ణీతద్రవ్యమియ్యవలెను; లేక శత్రువులతో వానికి వైరముగల్పించి తరువాతనానిర్ణయమును రద్దుపఱచుకొనవలెను.

దురారబ్ధకర్మలనొనర్పు సామవాయకునికి మఱింతక్షయవ్యయములఁ గలిగించుటకును వానిచేనారంభింపఁబడిన యాత్రను చెఱచుటకును, వాఁడున్నచోటునఁగాని యాత్రామధ్యమునఁగాని వానిని కొట్టుటకును యాతవ్యునితోఁగూడి వానివద్దనుండి చుఱితలాభము సంపాదించుటకును కోరునపుడును తానుద్రవ్యలోపముగలవాఁడైనప్పుడును సామవాయకునియందు విశ్వాసములేనపుడును యాతవ్యునినుండి స్వల్పలాభముమాత్రమే కోరవచ్చును

ముందుముందధికమగు మిత్రోపకార శత్రుఘాతద్రవ్యానుబంధములు కలుగుననియుఁ బ్రత్యుపకారము చేయించుకొనుట కవకాశముండుననియుఁ దోఁచినపుడు ప్రస్తుతమధికలాభమునుత్యజించి ముందుముందువచ్చు స్వల్పలాభమునే కోరవలెను.

దూష్యామిత్రులవలనఁగాని మూలహరుఁడగు జ్యాయునివలనఁగాని విగ్రహింపఁబడినవానిని రక్షింపఁదలఁచినపుడును, అట్టిప్రత్యుపకారమును చేయింపఁదలఁచినపుడును సంబంధమును కోరినవాఁడై ప్రస్తుతలాభమునుకాని ముందుముందు లాభమునుకాని యపేక్షింపరాదు.

పరప్రకృతికర్శనమును మిత్రామిత్రసంధివిశ్లేషణమును చేయఁదలఁచినపుడుగాని పరాభియోగశంకకలిగినపుడుగాని తానొకనితోఁ జేసికొనినసంధి నతిక్రమింపఁగోరువాఁడప్రస్తుతమగు నధికలాభము నపేక్షింపవలెను. అట్లుకోరినవానినుండి తదితరుఁడు ప్రస్తుతమునందును ముందుముందును జరుగవలసిన విషయములగుఱించి నిర్ణయమొకదానినడుగవలెను. వెనుకటి విషయములందుఁగూడ నిట్లేయనుసమ ఉండునది.

తమతమమిత్రుల ననుగ్రహించు నరివిజిగీషులకు శక్యకల్య భవ్యారంభులును స్థిరకర్ములు ననురక్తప్రకృతులునగు పైమిత్రులఁ బట్టి భేదముకలుగుచున్నది.

వీరిలో శక్యారంభి చేయఁగలపనినిమాత్రమే ప్రారంభించును కల్యారంభి నిర్దుష్టకార్యము నారంభించును, భవ్యారంభి ఫలవత్తరమగు కార్యము నారంభించును స్థిరకర్ముఁడు పూనిన కార్యమును పూర్తిచేయక మరలఁడు: అనురక్తప్రకృతిసహాయుఁడగుటచే నల్పానుగ్రహమువలనఁ గార్యముసాధించును. వీరుకృతార్థులైనపుడు సుఖముగనధికమగు నుపకారమునుచేయఁగలరు. కావునఁ దద్విరుద్ధుల ననుగ్రహింపరాదు.

అరివిజిగీషులిరువురకు నొక్కఁడేమిత్రుఁడైనపుడు వీరిరువురిలో నెవరియందతనికధికమగు మైత్రిగలదో యతఁడతనిననుగ్రహించి లాభమునుపొందును. లోకములో నాత్మవృద్ధిఁబొందుటమిత్రునిమూలముననేగదా! అట్లనుగ్రహింపఁబడనివాఁడు క్షయవ్యయప్రవాసపరోపకారములఁబొంది కృతార్థుఁడగు శత్రువునకు మఱింతవిరోధియగును.

మధ్యమునను గ్రహింపవలసివచ్చినపుడు మిత్రుఁడును మిత్రతరుఁడునునగు మధ్యమునను గ్రహించి శత్రువును మోసపెట్టవలెను మిత్రునివలననేగదా యాత్మవృద్ధియగును. ఇతరుఁడన్ననో క్షయవ్యయప్రవాసపరోపకారములఁ బొందును. అనుగృహీతుఁడగు మధ్యముఁడు విగుణుఁడయినచో శత్రువునకధికలాభము కలుగును. అట్టిమధ్యము ననుగ్రహించినవాఁడు కృతప్రయాసుఁడయినను తనకార్యమును చక్కఁబెట్టుకొనలేకపోవుటయేగాక ఏకార్థోపగతమగు నష్టమును పొందును.

ఉదాసీనునను గ్రహించుటలోఁగూడ నిట్లేయని తెలిసికొనునది.

మధ్యమోదాసీనులకు సైన్యసహాయము చేయవలసివచ్చినపుడు శూరులు కృతాస్త్రులు దుఃఖసహులు అనురక్తులునగు సైన్య

మునిచ్చువాఁడు మోసపోవును. తద్విరుద్ధసేననిచ్చువాఁడు మోసపెట్టుటకు శక్తుఁడగును.

ఎవని సైన్యము తనవలనఁ బ్రతిహతమగునో, ఎవనివలన స్వకార్యము స్వార్థములు సాధింపఁబడునో వానికి నలబ్ధదేశకాలమగు మౌలభృతశ్రేణీమిత్రాటవీ బలములలో నొకటగు సైన్యమును కాని వ్యసనహితదేశకాలములుగల యమిత్రాటవీ బలమును కాని యియ్యవలెను.

కృతార్థుఁడైన నామిత్రుఁడు నా సైన్యమును గ్రహింపను న్నాఁడు; అట్లు తీసికొన దాని నమిత్రాటవ్యభూమ్యకాలములందుంచి తుదకఫలముగఁ జేయునని తోఁచినపుడు దండవ్యాసంగమను మిషపెట్టి మఱియొకవిధముగ మిత్రునుగ్రహింపవలెను. అవశ్యముగ సైన్యమునిచ్చి యనుగ్రహింపఁదగినవాఁడైనచోఁ దత్కాలసహమగు సైన్యమునిచ్చి యుద్ధసమాప్తిపర్యంతము దానినచటనుంచి దానిచే యుద్ధముచేయించి దానినివ్యసనములనుండి రక్షింపవలెను. కార్యము ముగిసినపిమ్మట సాపదేశముగ మఱలఁ దనసైన్యమును తీసికొనవలెను లేక దూష్యామిత్రాటవీసైన్యమును వీనికిచ్చి కాని యాతవ్యునితో సంధిచేసికొని కాని మిత్రుని మోసపెట్టవలెను.

సమహీనవిశిష్టులగువారికి సమలాభము గలుగుటయే సంధి. విషమలాభము గలుగుటయే విక్రమము. సంధివిక్రమములనఁగ నివియే.

ఇది షాడ్గుణ్యమందు యాతవ్యవృత్తి అనుగ్రాహ్యమిత్రవిశేషములను
రొనిమిదవ యధ్యాయము
ఆదినుండి నూటయాఱవ యధ్యాయము.

116 ప్రకరణము.

మిత్రసంధి; హిరణ్యసంధి

సంహితయానమువలనఁగలుగు మిత్రహిరణ్యభూలాభములలో

నుత్తరోత్తరముగనివి శ్రేయస్కరములు. భూలాభమువలన మిత్ర హిరణ్యములను సంపాదింపవచ్చును. మిత్రహిరణ్యలాభములనుండి సిద్ధించులాభము తక్కినవానిని సాధింపఁగలదు.

నీకును నాకును మిత్త్రుఁడు లభింపఁగలఁడనువిధముగఁ జేసికొనునది సమసంధి. సంహితయానములో నొకనికిమిత్త్రుఁడును మఱియొకని కమిత్త్రుఁడును లభించినచోనది విషమసంధి. వారిద్దఱిలో నొకనికంటె మఱియొకని కెక్కువలాభముకలుగుట అతిసంధి.

సమసంధిలో సంపన్నమిత్త్రునిఁ బొందువాఁడును, కష్టములో నున్నమిత్త్రునికి సహాయముచేయువాఁడును మిక్కిలి లాభమొందును. ఆపత్సహాయము సౌహృదస్థిరత్వమును పుట్టించునుకదా ?

ఆపదలోనున్న మిత్త్రులలో నిత్యుఁడు నవశ్యుఁడగువానికా? లేక అనిత్యుఁడు వశ్యుఁడగువానికా? సహాయముచేయుట అవశ్యుఁడయినను నిత్యునికిఁ జేయుటయే శ్రేయము. అట్టివాని కుపకారము చేయకున్నను నపకారముచేయఁడని యాచార్యులు. అట్లుకాదు, అనిత్యుఁడయినను వశ్యుఁడగువానికిఁ జేయుటయే శ్రేయము. ఉపకారమే మిత్త్రలక్షణము. ఎంతకాలము సహాయము చేయుచుండునో అంతకాలమతఁడు మిత్త్రుఁడుగనుండునని కౌటిల్యుఁడు.

వశ్యులగు నిద్దఱిలో మహాభోగుఁడగు ననిత్యునా ? లేక అల్పభోగుఁడగు నిత్యునా సంగ్రహించుట ? మహాభోగుఁడగు ననిత్యుని సంగ్రహించుటయే శ్రేయము మహాభోగుఁడగువాఁ డనిత్యుఁడైనను స్వల్పకాలముననే గొప్పయుపకారముచేయుచు గొప్పవ్యయస్థానములఁ బ్రతీకరించునని యాచార్యులు. అట్లుకాదు, అల్పభోగుఁడయినను నిత్యుఁడే శ్రేయస్కరుఁడు. అనిత్యుఁడగుమహాభోగి యుపకారముచేయవలసివచ్చునని మైత్త్రినుండి తొలఁగును, లేక యుపకారముచేసినను ప్రత్యుపకారము గోరుచుండును. నిత్యుఁడగు నల్పభోగియన్ననో విడువక కొంచెముకొంచె ముపకరించుచుఁ గాలక్రమమున గొప్పయుపకారము చేయఁగలుగునని కౌటిల్యుఁడు.

గురుప్రయత్నసిద్ధుఁడగు గొప్పమిత్రుఁడా? లేక అల్పప్రయత్నసిద్ధుఁడగు నల్పుఁడా సంపాదనీయుఁడు? మహామిత్రుఁడగువాఁడు గురుప్రయత్నసిద్ధుఁడయినను ప్రతాపకరుఁడగుటచే నతఁడు సిద్ధించినక్షణముననే కార్యముకూడ సాధ్యమగును, కావున నట్టివాఁడే శ్రేయస్కరుఁడని యాచార్యులు. అట్లుకాదు, సులభసిద్ధుఁడగువాఁడల్పుఁడయినను కార్యకాలాతిపాతము గలిగింపక దుర్బలుఁడగుటవలన యథేష్టభోగ్యుఁడగును. అధికుఁడగు నితరుఁడట్టివాఁడు కాఁజాలఁడు. కనుక లఘుసముత్థితుఁడగు నల్పుఁడే శ్రేష్ఠుఁడని కౌటిల్యుఁడు.

విక్షిప్తసైన్యముగలవాఁడా? అవశ్యసైన్యముగలవాఁడా సంపాదనీయుఁడు? వశ్యమైనదగు సైన్యము విక్షిప్తమైనను ప్రతిసంహరించుటకు శక్యమైనది గావున విక్షిప్తసైన్యముగలవాఁడే మంచివాఁడని యాచార్యులు. అట్లుకాదు. అవశ్యమైనను సామాదులచే వశపడును కావున నవశ్యసైన్యమే మంచిది. విక్షిప్తమగునది కార్యవ్యాసక్తమై ప్రతిసంహరింప శక్యముకాదని కౌటిల్యుఁడు.

పురుషభోగియగుమిత్రుఁడా లేక హిరణ్యభోగియగుమిత్రుఁడా లెస్స? పురుషభోగియగువాఁడే శ్రేయస్కరుఁడు. అట్టివాఁడు ప్రతాపకరుఁడై పూనినకార్యమును సాధింపఁగలఁడని యాచార్యులు. అట్లుకాదు. హిరణ్యభోగియగు మిత్రుఁడే లెస్స. ఏలనఁగాఁ దఱుచుగ హిరణ్యమే యవసరమై యుండును కాని సైన్యమెప్పుడో యొకప్పుడుమాత్రము కావలసియుండును. మఱియు హిరణ్యమూలమున సైన్యమేగాక యితరకామములుకూడ లభించునని కౌటిల్యుఁడు.

హిరణ్యభోగియా లేక భూమిభోగియా లెస్స? హిరణ్యభోగి సర్వవ్యయప్రతీకార సమర్థుఁడగుగాన నతఁడే లెస్సయని యాచార్యులు. అట్లుకాదు. మిత్రహిరణ్యములు భూమిలాభమువలనఁ గలుగుచున్నవని యిదివఱకే చెప్పఁబడెను. కావున భూమిభోగియే లెస్సని కౌటిల్యుఁడు.

పురుషభోగములో సమానులగు మిత్రులలోఁగూడ విక్రమ

ము, క్లేశసహత్వము, అనురాగము, సర్వబలలాభము లోనగువానిఁ బట్టి మిత్రకులములో భేదములుండును. (శ్లో) సమానులగు హిరణ్యభోగులలోఁ బ్రార్థితార్థత ప్రాభూత్యము అల్పప్రయాసము సాతత్యము లోనగువానిఁబట్టి భేదములేర్పడును. వీనినిగుఱించి యిట్లు చెప్పఁబడియున్నది:—

నిత్యత వశ్యత లఘూత్థానత వంశపరంపరాగతత్వము మహాత్త్వము అద్వైధత్వము లోనగు నాఱుగుణములు సంపన్నమిత్రుని లక్షణములు.

ధనసంబంధములేక కేవలప్రేమచేఁ బరస్పరమొకరి నొకరు రక్షించుకొనుచుఁ బూర్వోపచిత సంబంధమును మఱువని మిత్రులు నిత్యులు.

సర్వవిధములుగ భోగ్యుఁడగువశ్యుఁడు ఏకతోభోగియనియు ఉభయతోభోగియనియు సర్వతోభోగియనియు మూఁడువిధములుగ నుండును.

సహాయమును పొందునపుడును సహాయము నిచ్చునపుడును శత్రుహింసచేయుచునే జీవించుచు దుర్గాటవ్యపసారులఁ గలవాఁడవశ్యుఁడగు నిత్యమిత్రుఁడు.

ఇతరునివలన విగ్రహింపఁబడియు నల్పవ్యసనియయ్యు నుపకారముకొఱకు సంధిచేసికొనువాఁడు వశ్యుఁడగు ననిత్యమిత్రుఁడు.

తుల్యప్రయోజనముగలట్టియు నుపకారియు నవికారియు మిత్రభావియునగు మిత్రుఁడాపత్తునందుసహితము మద్వైధ్యుఁడగును.

(తనయందు మాత్రము) మిత్రభావముగలవాఁడు ధ్రువమిత్రుఁడు, శత్రువునందుఁగూడ మైత్రిగలవాఁడు చలమిత్రుఁడు. ద్దఱిలో నొక్కనివిషయములోఁగూడ నౌదాసీన్యమొందనివాఁ డుభయభావి.

విజిగీషుశత్రునకు మిత్రుఁడగువాఁడును ఉభయపక్షముల నవలంబించిన వాఁడును ఉపకారనివిష్టుఁడయినను శక్తుఁడయినను

అనుపకారియే.

పరప్రియుని శత్రు క్షీతుని శత్రుప్రూజ్యుని శత్రుసంబంధి ననుగ్రహించుమిత్రుఁడు శత్రుసాధారణుఁడు.

ప్రకృష్టుఁడును సంతుష్టుఁడును బలవంతుఁడును నగుమిత్రుఁడలసుఁడయినచోఁ దాను వ్యసనావమానితుఁడయిననునతఁ డుదాసీనుఁడుగనే యుండును.

దౌర్బల్యమువలన నరివిజిగీషువుల నిరువురివృద్ధిని ననుసరించుచు నుభయులకు విద్విష్టుఁడుగానివాఁ డుభయవాది.

కారణముండియు లేకయు నాపదనొందుచుండునట్టియుఁ గారణముండియులేకయుఁ దన్నుఁబొందుచుండునట్టియు మిత్రునుపేక్షించినవాఁడు స్వనాశమెఱుంగఁడు.

శీఘ్రకాలమునలభించు నల్పలాభమునుకోరవలెనా లేక చిరకాలమునకులభించు మహాలాభమునుకోరవలెనా? దేశకాలకార్యాతిపాతముగాక అచిరకాలములో లభించునట్టిదే మంచిదని యాచార్యులు. అట్లుకాదు. ఎన్నటికిని నాశములేక బీజతుల్యమైనచో మహాలాభమే శ్రేయస్కరము. తద్విపరీతమైనచో నల్పలాభమే మంచిదని కౌటిల్యుఁడు.

పైరీతిగ స్థిరలాభమందును లాభాంశమందును గుణోదయమునుకనిపెట్టి స్వార్థసిద్ధిపరుఁడై సామవాయకులతోఁగలిసి యానము చేయవలెను.

ఇది షాడ్గుణ్యమందు మిత్రహిరణ్య భూమికర్మసంధులలో
మిత్రసంధి హిరణ్యసంధులను
ఆఱవ యధ్యాయము.

అదినుండి నూటనాల్గవ యధ్యాయము.

116 ప్రకరణము

భూమిసంధి

నీవును నేనునుకలిసి భూమినిసంపాదింతమని చేసికొన్నసంధి భూమిసంధి.

సంధిచేసికొనునట్టివారిలో నెవఁడు ఫలసంపన్నమగు భూమిని పొందునో వాఁడితరునికంటె నెక్కువలాభమును పొందినవాఁడగును భూలాభము సమానమైనను బలవంతునోడించి భూమిని సంపాదించిన వాఁడధికుఁడగును; ఏలనఁగనతఁడు భూలాభమునేగాక శత్రుకర్శనముగావించి స్వప్రతాపాధిక్యమునుకూడఁ బొందుచున్నాఁడు. దుర్బలునినుండి భూలాభమొందుటగూడ మంచిదేగాని యదిగూడ దుర్బలమై యుండుటేగాక దానిసమీపమందలి సామంతుఁ డమిత్రభావమొందును.

యాతవ్యులగు శత్రువులు సమానబలులయినను వారిలో స్థిరశత్రునిఁ బెల్లగించి వానిభూమిని వశపఱచుకొనువాఁడధికుఁడగును. ఏలనఁగా దుర్గావాప్తి స్వభూమిరక్షణమునేగాక అమిత్రాటవికప్రతిషేధమునుకూడఁ జేయునుకదా ?

చలామిత్రునినుండి భూమిలాభమును పొందినపుడది దుర్బలసామంతమైనచో శీఘ్రయోగక్షేమములఁగలిగించును. అట్లుకానిచోఁ గోశదండావచ్ఛిన్నమై నీచభూమిప్రాప్తియగును.

సంపన్నమై నిత్యామిత్రుఁడుగలభూమియా ? లేక మందగుణమై యనిత్యామిత్రుఁడుగల భూమియా మంచిది ? సంపన్నమగునదియే మంచిది. సంపన్నమగునది కోశదండములనిచ్చును. వానిమూలమున శత్రుప్రతిఘాతమగునని యాచార్యులు. అట్లుకాదు. నిత్యామిత్రమగుభూమివలన శత్రువులధికమగుదురు. ఉపకారముచేసినను నపకారముచేసినను నిత్యశత్రువు శత్రుభావమును విడువఁడు. అనిత్యశత్రువట్లుగాక ఉపకారముచేయుటచేతను నపకారముచేయక పోవుటచేతను శమించి యూరకుండును. పెక్కుదుర్గములు చోరగణ

ములు మ్లేచ్ఛాటవిక జనములతోఁగూడిన ప్రత్యంత దేశముగలదియే నిత్యామిత్రభూమి. అట్లుకానిదనిత్యామిత్రభూమియని కౌటిల్యుఁడు.

సమీపమందుండు నల్పభూమియా? దూరమందుండు నధిక భూమియా మంచిది? సమీపమందుండు నల్పభూమియే మంచిది. దానిని సంపాదించుటయుఁ బాలించుటయు రక్షించుటయు సులభము. వ్యవహితభూమి యట్టిది కాదు.

వ్యవహితావ్యవహిత భూములలో దండధారణభూమియా? ఆత్మధారణభూమియా మంచిది? ఆత్మధారణమగునదియే శ్రేయస్కరము. అట్టిదానిని దానినుండివచ్చిన కోశదండములచే రక్షింపనగును. దండస్థానమగు దండధారణభూమి యట్టిదికాదు.

బాలిశునినుండియా ప్రాజ్ఞునినుండియా భూలాభము మంచిది? బాలిశునినుండి వచ్చినభూమియే మంచిది. దానినిసంపాదించుటయుఁ బాలించుటయు సులభము; అది శత్రువవలనఁ దీసికొనఁబడదు. ప్రాజ్ఞునినుండి లభించినది తదనురక్తయగుటచే నిట్టిది కాదు.

పీడనీయోచ్ఛేదనీయులగు శత్రువులలో నుచ్ఛేదనీయునినుండి లభించినభూమి మంచిది. ఉచ్ఛేదనీయుఁ డనపాశ్రయుఁడును దుర్బలాశ్రయుఁడును నగుటచే నభియోగకాలమునఁ గోశదండముల సంగ్రహించుకొని తొలఁగిపోవును; ప్రకృతులుకూడ వానిఁద్యజింతురు. దుర్గమిత్రప్రతిస్తబ్ధుఁడగుటచేఁ బీడనీయుఁడట్లు సులభసాధ్యుఁడుకాఁడు.

దుర్గప్రతిస్తబ్ధులగు స్థలనదీదుర్గీయులలో స్థలదుర్గీయునినుండి భూమినిసంపాదించుట మంచిది. స్థలదుర్గము సులభముగ నరికట్టుటకును నాశముచేయుటకును నాక్రమించుటకును వీలై శత్రువుతోఁగూడ లభించును. నదీదుర్గమున్నానో శత్రువునకువలయు నుదకమును జీవనాధారమును నిచ్చుచు విజిగీషునకు ద్విగుణక్లేశకరమై యుండును.

నదీపర్వతదుర్గీయ శత్రువులలో నదీదుర్గీయునుండి భూమిలాభము శ్రేయస్కరము. ఏనుఁగులు స్తంభములు సేతుబంధములు నావలు మొదలగువానిచే నదీదుర్గమును సాధింపవచ్చును. మఱియు నదియెల్లప్పుడు లోతుగనుండదు; దానిలోనియుదకమును మఱలింపవచ్చును. పర్వతదుర్గమన్ననో స్వారక్షగలిగి దురవరోధమై ఆరోహింపశక్యముగాక ఒకవైపు భగ్నమైనను నంతయుఁగొట్టఁబడక శత్రువులు శిలావృక్షములు త్రోయుటకవకాశము కలిగించును.

నిమ్నస్థలయోధులలో నిమ్నయోధులనుండి లభించినభూమి మంచిది. నిమ్నయోధులు పరుద్ధదేశకాలు లగుదురు. స్థలయోధులు సర్వదేశకాలములందు యుద్ధముచేయఁగలిగియుందురు.

ఖనకాకాశయోధులలో ఖనకులనుండిభూమిలాభము మంచిది. ఖనకులు ఖాతశస్త్రములు రెండిటితోడ యుద్ధముచేయుదురు. ఆకాశయోధులు శస్త్రముచేతమాత్రము యుద్ధముచేయుదురు.

అర్థశాస్త్రవేత్తయై పైఁజెప్పినవారినుండి భూమినివశముచేసికొనినవాఁడు సంహితులకంటెను శత్రులకంటెను నాధిక్యముపొందును.

ఇది షాడ్గుణ్యమందు మిత్రహిరణ్యభూమికర్మసంధులలో
భూమిసంధియను
పదియవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటయొనిమిదవ యధ్యాయము.

116 ప్రకరణము.

అనవసితసంధి

నీవును నేనును కలిసి శూన్యస్థలము నాక్రమింతమని చేసికొనుసంధి అనవసితసంధి. అట్లుచేసికొనినవారిరువురిలో నెవఁడుపస్థితార్థుఁడై సారవత్తరముగు భూమినాక్రమించునో వాఁడధికుఁడగును.

అట్టిశూన్యభూములలో స్థలమా ఔదకమా శ్రేష్ఠము? గొప్పబయలు ప్రదేశముకంటె నల్పమగు నౌదకప్రదేశము శ్రేయస్కరము. ఏలనఁగా నది ఫలసాతత్యము గలిగియుండును. స్థలప్రదేశములలోఁగూడ నధికమగు పూర్వాపరసస్యముల ఫలించునదియు నల్పవర్షముచేతనే ఫలించునదియు నల్పప్రయత్నమువలననే ఫలమునిచ్చునదియు శ్రేయస్కరము. ఔదకభూములలో నధాన్యవాపములకంటె ధాన్యవాపములు మంచివి. వానిలో ధాన్యములుఫలించు స్వల్పభూమికంటె ధాన్యేతరములు ఫలించు మహాభూమియే శ్రేయస్కరము. ఎక్కువవైశాల్యముగల భూమియుండినచో స్థాల్యానూప్యౌషధుః ఫలింపఁజేయుటకవకాశముండుటయేగాక దుర్గాదికర్మలనుకూడ నధికముగఁ జేయింపవచ్చును. భూమి గుణములు కృత్రిమములు (మనుష్యప్రయత్నసిద్ధములు) కదా?

ఖనిభోగ ధాన్యభోగ భూములలో ఖనిభోగము కోశకరమగును. ధాన్యభోగము కోశకరమేగాక కోష్ఠాగారకరముగూడ నగును. ఇదిగాక దుర్గాదికర్మలు ధాన్యమూలములు. అయినప్పటికిని గొప్పదేశములను సంపాదించుటకు హేతువగుఖనిభోగమే శ్రేయస్కరము.

ద్రవ్యవన హస్తివనములలో ద్రవ్యవనము సర్వకర్మసాధకమును, ప్రజాభూతనిధానక్షమమును నగును. హస్తివనమట్టిది కాదని యాచార్యులు. అట్లుకాదు. ద్రవ్యవనముల నెన్నిటినయిన నెక్కడనయిన నాటింపవచ్చునుకాని హస్తివనమునట్లు చేయుటకవీలులేదు. మఱియు శత్రుసైన్యవధ హస్తిప్రధానమై యున్నదని కౌటిల్యుఁడు.

వారిపథ స్థలపథ భూములలో వారిపథమనిత్యమగుటచేత స్థలపథము నిత్యముగుటచేతను స్థలపథభూమియే మంచిది.

భిన్నమనుష్యమగుభూమియా లేక శ్రేణీమనుష్యమగు భూమియా మంచిది? భిన్నమనుష్యమే శ్రేయస్కరము. భిన్నమనుష్యులు రాజునకు భోగ్యులుగ నుందురు; శత్రువుల యుపజాపమును

సహింపరు. శ్రేణీమనుష్యులిట్లుగాక అనాపత్సహులై కోపమువచ్చి నప్పుడు మహాదోషము చేయుచుందురు.

చాతుర్వర్ణ్యాభినివేశమగు భూములలో సర్వభోగసహత్వము బాహుళ్యము ధ్రువత్వము గలిగియుండునదిగావున నవరవర్ణప్రాయమగునదియే శ్రేయస్కరము.

కర్షణవతియగు భూమికంటెఁ గృష్యయగు భూమి శ్రేయస్కరము. ఏలనఁగా నిదియన్యములగు నారంభములకుఁగూడఁ బ్రయోజనకారియగును. గోరక్షవతియుఁ బణ్యనిచయములను కలిగినట్టియు ఋణములనిచ్చుటకు శక్తిగలిగినట్టియు వర్తకులుగలభూమి మఱింత శ్రేయస్కరము.

దుర్గాధారమగుభూమియా పురుషాధారమగుభూమియా మంచిది? పురుషాధారమగునదియే శ్రేయస్కరము. రాజ్యము పురుషమూలముగదా? పురుషహీనయగునది వంధ్యయగు పశువునలె నేమిచ్చును?

మహాక్షయవ్యయములఁ బొందించి వానినుండి భూమినిమరల సంపాదింపఁదలఁచినపు డాభూమిని మొదటనే దుర్బలుఁడు అరాజబీజి నిరుత్సాహుఁడు అపక్షుఁడు అన్యాయవృత్తి వ్యసని దైవప్రమాణుఁడు యత్కించిత్కరుఁడు నగువానినిఁజూచి వానికి విక్రయింపవలెను. మహాక్షయవ్యయములుగల భూమియందు దుర్బలుఁడగు నరాజబీజి కొంతకాలముండియు సంబంధులగు ప్రకృతులతోఁగూడ క్షయవ్యయములఁబొంది నశించును. అరాజబీజి బలవంతుఁడయినను క్షయభయముచే నసంబంధులగు ప్రకృతులచే విడువఁబడును. సైన్యసమేతుఁడయినను నిరుత్సాహుఁడగువాఁడు సైన్యమునుబాగుగనుపయోగింపక దానికి క్షయవ్యయములఁ గలిగించును. అపక్షుఁడు కోశవంతుఁడయినను క్షయవ్యయానుగ్రహహీనుఁడగుటచే దేనిని సంపాదింపలేఁడు. నివిష్టుఁడయినవాఁడు సహితమన్యాయవృత్తియైనచో వానిని సులభముగఁ దొలఁగింపవచ్చును. అనివిష్టునిమాట చెప్పనేల?

వ్యసనివిషయమునఁగూడ నిశ్లేషము గ్రహించునది. దైవప్రమాణుఁడు స్వప్రయత్నము లేనివాఁడగుటచే నిరారంభుఁడును నాపన్నకర్మారంభుఁడును నై నశించుచున్నాఁడు. యత్కించనకారి ఫలము నొద్దానినిపొందఁడు; వీరందఱిలో నితఁడే పాపిష్ఠతముఁడు. ఏదయినను నొకదానినారంభించి విజిగీషునిలోపముల నెద్దానినయిన యత్కించనకారి కనిపెట్టఁగలిగియుండునని యాచార్యులు. లోపముగని పెట్టినట్లే స్వనాశమునుకూడఁ బొందునని కౌటిల్యుఁడు.

పైనిపేర్కొనినవారు దొరకనపుడు పార్ష్ణిగ్రాహాపగ్రహప్రకరణమునఁ జెప్పఁబడునట్లు శూన్యప్రదేశములవిషయమై ప్రవర్తింపవలెను. ఇదియే అభిహితసంధి.

గుణవత్తరమగుభూమిని బలవంతుఁడు క్రయమిచ్చియాచించినపుడు దానినిచ్చిసంధిచేసికొనుట అనిభృతసంధి. సముఁడు యాచించినపుడు, తిరిగిఆభూమిని నేనుతీసికొనవచ్చును దీనిచేఁబ్రతిబద్ధుఁడై శత్రుప్రవు నాకువశుఁడగును, దీనిని విక్రయించినచోఁ గార్యసామర్థ్యకరములగు మిత్రహిరణ్యములు లభించునను కారణములున్నప్పుడు భూమిని విక్రయింపవచ్చును.

హీనుఁడు క్రేతయైనపుడుగూడ నిశ్లేషమని యెఱుంగునది.

ఈరీతిగ శాస్త్రవేత్తయగుప్రభువు మిత్రహిరణ్యములను సజనమయినట్టిగాని యజనమయినట్టిగాని భూమినిపొంది సామవాయికులందఱికంటె నధికుఁడు కావచ్చును.

ఇది షాడ్గుణ్యమందు మిత్రహిరణ్యభూమి, కర్మసంధులలో అనవసితసంధియను పదునొకండవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటతొమ్మిదవ యధ్యాయము.

116 ప్రకరణము

కర్మసంధి.

నేనును నీవును దుర్గమును నిర్మించుకొందమని చేసికొనుసంధి.

కర్మసంధి. అట్లు చేసికొనినవారిద్దరిలో నెవఁడు దైవకృతమును
సవిషహ్యమును నల్పవ్యయారంభమును నగు దుర్గమునునిర్మించుకొ
నునో వాఁడితరునికంటె నధికుఁడగును. ఇట్టి స్థలనదీపర్వతదుర్గముల
లో నుత్తరోత్తరము శ్రేయస్కరము

సేతుబంధములలో నాహార్యోదకముకంటె సోదకమగునది
మంచిది. సోదకములలోఁగూడ నెక్కువభూమిని సాగుచేయగలది
శ్రేష్ఠము.

ద్రవ్యవనములలోఁగూడ గొప్పదియు సారవత్తరమగు నది
యు నాటవికద్రవ్యముగలదియు నదీమాతృకమయినదియునగు ద్ర
వ్యవనమును విషయాంతమున నాటించువాఁడధికుఁడు. నదీమాతృ
కమగునది స్వాజీవమై యాపత్కాలమందుపయోగించును.

హస్తిమృగవనములలో మిక్కిలి శూరమృగములఁ గలిగినట్టి
యుఁ బొరుగున దుర్బలులఁగలిగినట్టియు వారికిఁ జొరశక్యముగానట్టి
యు హస్తివనమును విషయాంతమునఁ గలిగినట్టివాఁడధికుఁడు.

కుంఠులనేకులుండునట్టిదేశముకంటె నల్పసంఖ్యగల శూరులుం
డు దేశము శ్రేయస్కరము. శూరులేగదా యుద్ధముచేయువారు!
మఱియు నల్పసంఖ్యాకులగుశూరు లశూరులగువారి ననేకులను ఛే
దింపఁగలరు. ఛేదింపఁబడినవీరు స్వసైన్యవఘాతులగుదురని యా
చార్యులు. అట్లుకాదు; కుంఠులయినను నధికసంఖ్య గలవారుండుట
మేమేలు. వీరు వ్యూహాదులలోననేకములగు కర్మలుచేయుటయం
దుపయోగించుచు యుద్ధముచేయుచుందురు తమవారికి సహాయులు
కాఁగలరు. మఱియుశత్రులకు దుర్ధర్షులును భయంకరులునగుదురు.
కుంఠులకెట్లయిన శౌర్యము గలిగింపవచ్చునుగాని (అల్పసంఖ్యగల)
శూరులకు బహుత్వముసంపాదించుట దుర్ఘటమని కౌటిల్యుఁడు.

గనులలోఁ బ్రభూతసారమును సులభమార్గమును నల్పవ్య
యారంభమును నగుఖనిఁ ద్రవ్వించువాఁ డధికుఁడగును. వీనిలో న
ల్పసంఖ్యాకములగు మహాసారములా బహుసంఖ్యాకములగు నల్ప

సారములా శ్రేష్ఠములు? వజ్రమణిముక్తాప్రవాళ హేమరూప్యధాతువులు మిక్కిలి విలువగలవగుటచే నల్పసారములగు వస్తువులనేకములను సంపాదింపఁగలవు. (కావున నల్పసంఖ్యాకములగు మహాసారములే శ్రేష్ఠములు.) అనియాచార్యులు. అట్లుకాదు. చిరకాలమునకయినను మహాసారములలోఁ గొంచెముభాగమునయిన నెవ్వరుఁగొనఁగలిగియుండరు. అల్పసారముల నెల్లప్పుడనేకులు కొనుచుందురని కౌటిల్యుఁడు.

వణిక్పథముల విషయమునఁగూడ నిట్లేయనియెఱుంగునది.

వారిపథస్థలపథములలో నల్పములగు వ్యయవ్యాయామములను ప్రభూత పణ్యోదయమును కల వారిపథమే శ్రేయస్కరమని యాచార్యులు. అట్లుకాదు. వారిపథము సంరుద్ధగతియు నసార్వకాలికము నధికభయహేతువు దుష్ప్రతీకారము నగుటచే నిట్టిబాధలులేని స్థలపథమే శ్రేయస్కరమని కౌటిల్యుఁడు. వారిపథములగు కూల (సముద్రతీర) సంయాన (సముద్రమధ్యమందలి) పథములలో కూలపథము పణ్యపట్టణబాహుళ్యముగలదగుటచే శ్రేయస్కరము. పెక్కుబాధలు లేకుండుటచేతను సతతగమనానుకూలమగుటచేతను నదీపథముకూడ శ్రేష్ఠమే.

స్థలపథములలో సారవత్తరములగు హస్త్యశ్వగంధదంతాజినరూప్యసువర్ణపణ్యములు గలదియగు హైమవతము దక్షిణాపథముకంటె శ్రేయస్కరమని యాచార్యులు. అట్లుకాదు. కంబళాజినాశ్వపణ్యములుతప్పఁ దక్కినశంఖవజ్రమణి ముక్తాసువర్ణ పణ్యములన్నియు నధికముగ దొరకుటచే దక్షిణాపథమే మంచిదని కౌటిల్యుఁడు. దక్షిణాపథమందుసహిత మెక్కువగనులును సారపణ్యములును, ప్రసిద్ధగతియు నల్పవ్యాయామమునుకల వణిక్పథము, ఫల్గుపణ్యములుగలిగి అనేక దేశములమీఁదుగ వెళ్లువణిక్పథము మంచిది.

దీనినిబట్టి పూర్వపశ్చిమవణిక్పథముల విషయమునఁగూడ నిట్లేయని యెఱుంగునది.

వణిక్పథములలోఁ జక్రపథము విపులారంభముగలదగుటచేఁ బాదపథముకంటె శ్రేయస్కరము. దేశకాలవివక్షలేక ఉపయోగింపఁదగిన ఖరోష్ట్రపథముగూడ మంచిదే. అంసపథవిషయమును దీనినిపట్టి యెఱుంగునది.

నేతకుఁ బరకర్మోదయము క్షయము, తద్విపరీతము వృద్ధి. శత్రుతోఁ దుల్యముగ ఫలముఁ బొందుట స్థానము. దీనినంతయు విజిగీషు వెఱుంగవలెను.

అల్పాయము నతివ్యయమునుగలది క్షయము. తద్విపరీతము వృద్ధి. సమమైన నాయవ్యయములుగలది స్థానము. స్వకర్మలలో వీనినన్నిటిఁ దెలిసికొనవలెను.

కావున దుర్గాదికర్మలందల్పవ్యయారంభమును మహోదయమునుకలిగిన కార్యములు ప్రారంభించి విశిష్టుఁడగును. కర్మసంధు లీరీతిగనుండునని యెఱుఁగునది.

ఇది షాడ్గుణ్యమందు మిత్రహిరణ్యభూమికర్మసంధులలో కర్మసంధియను పండ్రెండవయధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటపదియాఱవ యధ్యాయము.

117 ప్రకరణము.

పార్ష్ణిగ్రాహచింత.

అరివిజిగీషులిద్దరు పరాభియోగులగు వారిశత్రువులకుఁ బార్ష్ణిగ్రాహులగుచుండ శక్తిసంపన్నునకుఁ బార్ష్ణిగ్రాహుఁడగువాఁడెక్కువలాభముఁ బొందును. ఏలనఁగా శక్తిసంపన్నుఁడైనటువంటి శత్రువును సాధించికాని పార్ష్ణిగ్రాహునివైపు చూడఁడు; హీనశక్తియగువాఁడట్లుకాఁడు.

సమానమగు శక్తిగలవారిలో విపులారంభుని పార్ష్ణిని గ్రహించువాఁ డెక్కువ లాభముపొందును. ఏలనఁగా విపులారంభుఁడు (ఎదుటనుండు) శత్రువునోడింపక పార్ష్ణిగ్రాహునివైపు చూడఁడు. సక్తచక్రుఁడగు నల్పారంభుఁడట్లుగాదు.

సమానారంభముగలవారిలో సర్వసందోహ ప్రయాతుఁడగు వాని పార్ష్ణిని గ్రహించువాఁ డెక్కువ లాభమొందును. ఏలనఁగా సర్వసందోహప్రయాతుఁడు శూన్యమూలుఁడగుటచే జయింప సులభుఁడగును; ఏకదేశబలప్రయాతుఁడన్ననో పార్ష్ణిప్రతివిధానము చేసికొనును. కావున సులభసాధ్యుఁడు కాఁజాలఁడు.

సమబలముగలవారిలోఁ జలామిత్ర ప్రయాతుని యొక్క పార్ష్ణినిగ్రహించువాఁ డెక్కువలాభ మొందును. ఏలనఁగాఁ జలామిత్రప్రయాతుఁడు శత్రునిసుఖముగ వశపఱచుకొనినఁగాని పార్ష్ణిగ్రాహునిపైఁబడఁడు. స్థితామిత్రప్రయాతుఁడన్ననో దుర్గప్రతిహతుఁడై స్థితామిత్రునిచేఁ బట్టుకొనఁబడి పార్ష్ణిగ్రాహునిపైఁబడును.

తక్కిన శత్రువులవిషయముఁగూడ నిట్లే యూహింపఁదగునది.

శత్రువులు సమానులైనప్పుడు ధార్మికుఁడగు రాజుపై వెళ్లువాని యొక్క పార్ష్ణినిగ్రహించువాఁ డెక్కువలాభ మొందును. ఏలనఁగా ధార్మికాభియోగి స్వజనమునకు సహితము ద్వేష్యుఁడగును; అధార్మికాభియోగి ప్రజలకు సంప్రియుఁడుగ నుండును.

మూలహరతాదాత్వికకదర్యాభియోగుల పార్ష్ణిగ్రహవిషయమునఁగూడ నిట్లే యూహింపఁదగునది. మిత్రాభియోగుల పార్ష్ణిగ్రహణమునఁగూడ నట్లే

మిత్రామిత్రులపై నభియోగము చేసినవారిలో మిత్రాభియోగి యొక్క పార్ష్ణినిగ్రహించువాఁ డెక్కువలాభ మొందును. ఏలనఁగా మిత్రాభియోగి సుఖముగ సంధిచేసికొనినఁగాని పార్ష్ణిగ్రాహునిపైఁబడఁడు. మిత్రునితోసంధి సుకరముగును అమిత్రునితోఁ గాదుగదా!

మిత్రామిత్రులను వెల్లగించుచుండువారిలో మిత్రద్వారా యొక్క పార్ష్ణిని గ్రహించువాఁడధికుఁడగును. అమిత్రద్వారా వృద్ధిమిత్రుఁడై పార్ష్ణిగ్రాహునిపైఁబడును. స్వపక్షోపఘాతియగు నితరుఁడట్లు చేయఁడు.

అలబ్ధలాభాపగమనము చేయువారిద్దరిలో నెవనిశత్రువు మహాలాభవియుక్తుఁడై క్షయవ్యయాధిక మొందునో వాఁడు పార్ష్ణిగ్రాహుఁడై యెక్కువలాభ మొందును. లబ్ధలాభాపగమనమం దెవని శత్రువు లాభవియుక్తుఁడును శక్తిహీనుఁడును నగునో వాఁడధికుఁడగును.

ఏ పార్ష్ణిగ్రాహుని శత్రుమాతృవ్యుఁడు నిగ్రహోపకారసమర్థుఁడో, పార్ష్ణిగ్రాహులలో నెవఁడు శక్త్యారంభబలోపాదానములచేన ధికుఁడై స్థితశత్రువుగను పార్శ్వస్థాయిగను నుండునో వాఁడెక్కువ లాభ మొందును. పార్శ్వస్థాయి యాత్రావ్యభిసారుఁడును మూలాబాధకుఁడును నగును. పశ్చాత్స్థాయియగువాఁడు మూలాబాధకుఁడు మాత్రమే యగును.

శత్రుచేష్టలనిరోధించునట్టి పార్ష్ణిగ్రాహులు సామంతునికిఁ బృష్ఠమందుండువారనియు వాని రెండుపార్శ్వములందుండువారనియు మూఁడువిధములుగ నుందురు.

అరివిజిగీషువులకు నడుమనుండు దుర్బలుఁడంతర్ధియనఁబడును. ఇతఁడు దుర్గాటవ్యవసారములు గలవాఁడయినచో బలవంతునికిఁగూడఁ బ్రతిఘాతము గలిగింపఁగలఁడు.

మధ్యముని వశపఱచుకొనఁగోరునట్టియు, వాని పార్ష్ణిని గ్రహించునట్టియు నరివిజిగీషులలో లబ్ధలాభాపగమనవిషయమున మధ్యముని, వానిమిత్రునుండి విడఁదీసి యమిత్రుని మిత్రునిగఁ జేసికొను వాని కెక్కువలాభము కలుగును. సంధేయశత్రుఁ డుపకారము చేయును కాని మైత్రినుండి తొలఁగిన మిత్రుఁ డట్లు చేయఁడు.

ఉదాసీనుని వశపఱచుకొనఁదలఁచినపుడుగూడ నిట్లే యూహి యెఱుంగునది.

పార్ష్ణిగ్రహణాభియానములందు మంత్రయుద్ధమువలన లాభము కలుగును.

వ్యాయామయుద్ధమున క్షయవ్యయములచే నిరుపక్షులవారుకూడ నష్టమొందుదురు. జయమొందినవాఁడుసహితము క్షీణదండకోశుఁడై పరాజితుఁడగునని యాచార్యులు. అట్లుకాదు. గొప్పక్షయవ్యయములు కలిగినను శత్రువినాశము తప్పకచేయఁదగినదని కౌటిల్యుఁడు.

సమానక్షయవ్యయములు సంభవించినపుడెవఁడెదుటనుండు దూష్యబలమును నాశముగావించి శత్రురహితుఁడై వశ్యబలసహాయముచే వెనుకనుండు శత్రువితో యుద్ధముచేయునో వాఁడెక్కువ లాభమొందును. ఎదుటనుండు దూష్యబలముల జయించినవారిద్దరిలో బహుళతరమును శక్తిమత్తరమునునగు దూష్యబలమును నాశముచేయువాఁడెక్కువ లాభమొందును.

అమిత్రాటవీబలఘాతి విషయమునఁగూడ నిట్లేయని యెఱుంగునది.

పార్ష్ణిగ్రాహాభియోక్తలిద్దరు యాతవ్యులయినపుడు విజిగీషు వీక్రిందివిధముగ నాచరింపవలెను.

విజిగీషునిమిత్రునిపై నభియోగముచేయు శత్రునికిఁ బార్ష్ణిగ్రాహుఁడు నేతయగునుకానఁ బార్ష్ణిగ్రాహాభిసారునిపై నాక్రందుని మొదట విగ్రహింపఁజేసి దానిమూలమునఁ బార్ష్ణిగ్రాహుని నివారింపవలెను. అట్లే యాక్రందాభిసారుని మూలమునఁ బార్ష్ణిగ్రాహాభిసారుని నివారింపవలెను.

ముందుభాగమున నరిమిత్రునితో స్వమిత్రునికి విగ్రహము కలుగఁజేసి మిత్రమిత్రునిమూలమున నరిమిత్రుని నివారింపవలెను.

అభియుక్తుఁడభియోగియొక్క పార్ష్ణిని మిత్రునిమూలమున గ్రహించి, ఆక్రందుని మిత్రమిత్రునిమూలమునఁ బార్ష్ణిగ్రాహునుండి వారింపవలెను.

విజిగీషువీవిధముగఁ బృష్ఠభాగమునను ముందుభాగముననుమిత్రప్రకృతిసంపదతోఁగూడినవాఁడై స్వరక్షణమునకై మండలమునేర్పఱచుకొనవలెను.

మండలమందెల్లప్పుడు గూఢదూతలనునిలుపుచుఁ దానుగూడఁడై శత్రులయెడ మిత్రునివలెనటించుచు వారిఁగోట్టుచుండవలెను. అసంవృతునకధికముగఁ గార్యములు ప్రాప్తించినట్లుగపడినను సముద్రములోఁ బగిలినయోడవలె నిస్సంశయముగ నశించును.

ఇది షాడ్గుణ్యమందుఁ బార్ష్ణిగ్రాహచింతయను
పదుమూఁడవయధ్యాయము
ఆదినుండి నూటపదునొకండవ యధ్యాయము.

118 ప్రకరణము.

హీనశక్తిపూరణము.

సామవాయికులచే నభియుక్తుఁడగు విజిగీషువు వారిలోఁ బ్రధానుఁడగువానితో నిట్లుపలుకవలెను. “నీతో నేను సంధిచేసికొనెదను. ఇదిగో హిరణ్యము. నేనునీకు మిత్రుఁడను. దీనివలన నీవృద్ధి రెండురెట్లగును. మిత్రులవలెనటించు నీయమిత్రులను నాత్మక్షయముకై వృద్ధినొందించుట తగదు. వీరు వృద్ధినొందినీపై తిరుగఁబడుదురు”.

లేక, ఈవిధముగ భేదవాక్యములను పలుకవలెను “అనపకారినగునేను వీరిచే నెట్లభియుక్తుఁడనయితినో యట్లేనీపైఁగూడ వీరు సంహితబలులై అవకాశముగనిపెట్టి నీకువ్యసనములు వచ్చినపు డభియోగముచేయుదురు. బలము చిత్తవికారమును పుట్టించునుకదా? కావున వీరికి విఘాతము గలిగింపుము.”

ప్రధాను నీవిధముగ వశపఱచుకొని భేదింపఁబడిన హీనులపై వానినివిక్రమింపఁజేయవలెను; లేక హీనులనుగ్రహించి ప్రధా

నుసిపయికి వారినిపంపవలెను. లేక ఎట్లుతనకు శ్రేయముగునో యట్లు శత్రువులతోఁ బ్రధానునికి వైరముగలిగించి పరస్పరవిరోధముఁ జేయవలెను. లేక ఫలాధిక్యముచేఁ బ్రధానునిభేదపెట్టి వానితోసంధిగావించుకొనవలెను. అటుతర్వాత నుభయవేతనులు ఫలాధిక్యము చూపెట్టుచు సామవాయికులను, మీరుచాలబాగుగఁ గలిపియున్నారని పేళనముచేయవలెను; లేక సామవాయికులలో దుష్టులగువారి మూలమున వారిసంధిని చెఱుపవలెను. పిమ్మట నుభయవేతనులు, మేముచెప్పినట్లేజరిగినదని మఱలమఱల వారినిభేదపెట్టవలెను; లేక భేదమొందినవారిలో నొకనినిపట్టుకొని వానిమూలమునఁ గార్యము నెఱవేర్చుకొనవలెను.

ప్రధానుఁడు లేనప్పుడు సామవాయికులఁ బ్రోత్సాహపఱచువానిఁగాని స్థిరకర్మునిఁగాని అనురక్తప్రకృతి గలవానినికాని భయలోభములవలన సామవాయికులఁ జేరినవానినికాని విజిగీషునుండి భయమొందినవానినికాని రాజ్యముతో సంబంధముకలవానినికాని చలామిత్రునిఁగాని క్రమముగ స్వాధీనముచేసికొనవలెను. పైవారిలో నుత్సాహపఱచువాని నాత్మనిసర్గమూలమునను స్థిరకర్ముని సాంత్వప్రణిపాతముచేతను కన్యాదానయానసంబంధములచే ననురక్తప్రకృతిని, అంశద్వైగుణ్యముచే లుబ్ధునిఁ గోశదండానుగ్రహముచే స్వతో భీతునిఁ బ్రతిభూప్రదానముచే రాజ్యప్రతిసంబంధుని ఏకీభావోపగమనముచే నుభయమిత్రుఁ బ్రియహితములచేఁగాని ఉపకారత్యాగముచేఁగాని చలామిత్రుని, అనపకారోపకారములచే నవధృతుని వశపఱచుకొనవలెను. అపత్ప్రకరణమునఁ జెప్పఁబడినవిధముగ నెవఁడెట్లువశపడునో అతనినట్లు సామదానభేదదండములచే వశపఱచుకొనవలెను.

వ్యసనోపఘాతత్వరితుఁడగువాఁడు కోశదండములచే దేశకాలకార్యములఁబట్టి స్థిరసంధిని చేసికొనవలెను; ఇదివఱకుఁ జేసికొనిన సంధి నతిక్రమించియుండినయెడల దానికిఁ బ్రతీకారము చేసికొనవలె

ను; పక్షహీనుఁడు బంధుమిత్రపక్షమును సంపాదింపవలెను; లేక అవిషహ్యమగు దుర్గమునయిన నిర్మించుకొనవలెను. దుర్గమిత్రప్రతిస్తబ్ధుఁడగువాఁడు తనవారికిని పెరవారికిని పూజ్యుఁడగునుకదా ?

మంత్రశక్తిహీనుఁడు పండితులను విద్యావృద్ధులను చేర్చుకొనవలెను; అట్లయినచో శ్రేయమునొందును. ప్రభవహీనుఁడు ప్రకృతులయోగక్షేమసిద్ధికై యత్నింపవలెను సర్వకర్మలకు జనపదము హేతువు, దానివలననే ప్రభవముగూడ లభించును. ఆపత్కాలమందుఁదనకును ప్రభవమునకును, దుర్గమే కారణము. సేతుబంధము సస్యహేతువు. సేతువాహములందుఁబడు వర్షలాభము నిత్యానుషక్తమైయుండునుకదా ? వణిక్పథముచే దండగూఢపురుషాతిసయనము శస్త్రవరణయానవాహనక్రియము ప్రవేశనిర్ణయములు సంభవించుచున్నవిగావున శత్రువులను స్వాధీనముచేసికొనుటకు వణిక్పథమే హేతువు. గనులు సంగ్రామోపకరణములకును ద్రవ్యవనము దుర్గకర్మలకును యానరథములకును హస్తివనము గజములకును వ్రజము గవాశ్వరథోష్ట్రములకును కారణములు.

ఇవి లభింపనపుడు బంధుమిత్రకులమునుండి వీనినిసంపాదింపవలెను. లేక శ్రేణీప్రవీరపురుషులను చోరగణాటవికమ్లేచ్ఛజాతులను పరాపకారులగు గూఢపురుషులను యథాలాభముగ సంగ్రహింపవలెను. పరులకును మిత్రులకును ప్రతీకరింపఁదగనట్టి బలవత్తరమగు సాధనమును శత్రులయెడఁ బ్రయోగింపవలెను.

ఈవిధముగఁ బరులనుండి తనకుఁగలిగిన యవగ్రహమును పక్షమంత్రద్రవ్యబలములతోఁగూడినవాఁడైతొలఁగించుకొనవలెను.

ఇది షాడ్గుణ్యమందు హీనశక్తిపూరణమను

పదునాలుగవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటపండ్రెండవ యధ్యాయము.

119-20 ప్రకరణములు.

బలవంతునితో విగ్రహించు సమయమున నుపరోధహేతువులు దండోపనతవృత్తము.

బలవంతునిచే నభియుక్తుఁడగు దుర్బలుఁ డితరుల మంత్రశక్తికి వశపడని విశిష్టబలుని మఱియొకని నాశ్రయింపవలెను. మంత్రశక్తులు సమానముగఁ గలవారిలో నాయత్తసంపదలఁబట్టియు, వృద్ధసంయోగముఁబట్టియు విశిష్టత్వమును నిర్ణయించుకొనవలెను. విశిష్టబలుఁడు దొరకనప్పుడు బలవంతునితో సమానమగు బలసంఖ్యగల సమబలులతోఁ గలిసి (శత్రుని) మంత్రప్రభావశక్తులచే వారు మోసమును పొందనంతవఱకు వారితోఁగూడ నుండవలెను. ప్రభావశక్తులు సమానముగఁ గలవారిలో విపులారంభమునుపట్టి విశేషమును నిర్ణయించుకొనవలెను. సమబలులు దొరకనప్పుడు శుచిత్వోత్సాహములఁ గలిగినట్టియు శత్రుసేనల నెదుర్కొనఁదగినట్టియు శత్రువుయొక్క మంత్రప్రభావోత్సాహశక్తులకు లోఁబడనట్టి హీనబలులతోఁ గలిసియుండవలెను. తుల్యోత్సాహశక్తిగలవారిలో స్వయుద్ధభూలాభమును పట్టియుఁ దుల్యభూములుగలవారిలో స్వయుద్ధకాలలాభములఁబట్టియు తుల్యదేశకాలములుగలవారిలో యుగ్యశస్త్రావరణములఁబట్టియు విశేషమును నిర్ణయించుకొనవలెను. సహాయమే దొరకనప్పుడు సైన్యముచే నధికుఁడగు శత్రువుసహితము భక్తయవసేంధనోదకముల నుపరోధము గలిగింపలేనట్టియు క్షయవ్యయములను పొందనట్టియు దుర్గము నాశ్రయింపవలెను. తుల్యదుర్గములనేకము లున్నప్పుడు నిచయాపసారముపట్టి విశేషమేర్పడును. నిచయాపసారసంపన్నమగు మనుష్యదుర్గమునే కోరవలెనని కౌటిల్యుఁడు. అట్టిదాని నాశ్రయించుటకుఁగల కారణములివి:—

పార్ష్ణిగ్రాహాసారమధ్యమోదాసీనులను శత్రునిపైఁ బురికొల్పఁగలను. సామంతాటవిక తత్కులీనావరుద్ధులలో నొకనిచేనితని రాజ్యమును హరింపఁగలను. కృత్యపక్షోపగ్రహముచే వీనిదుర్గ రాష్ట్ర

స్కంధావారములందుఁ గోపముఁబుట్టింపఁగలను. శస్త్రాగ్నిరసప్రణి
ధానములచేతను ఔపనిషదికములచేతను యథేష్టముగ నాసన్నుఁడగు
వీనిని చంపఁగలను. స్వాధిష్ఠితమగు యోగప్రణిధానముచే క్షయవ్య
యములఁ గలిగింపఁగలను. క్షయవ్యయప్రవాసోపతప్తమగు వీని
మిత్రవర్గమును సైన్యమును క్రమముగ భేదపెట్టఁగలను. వీవధాసా
రప్రసారములకడ్డుగలిగించి వీనిస్కంధావారావగ్రహముచేయఁగలను
వీనికి సైన్యమునిచ్చునట్లు నటించి వీనిలోపములఁగనిపెట్టి సర్వసైన్య
ముచే వీనినిఁబ్రహరింపఁగలను. ఉత్సాహముచెడిన శత్రునితో య
థేష్టము సంధిచేసికొనఁగలను. నాతో విఘటించిన వీని కన్నివిఘ్నముల
గుకష్టములు రాఁగలవు. నిరాసారుఁడగు వీనిని వీనిమూలామిత్రాట
వీదండములతోఁ బెల్లగింపఁగలను. గొప్పదియగు నాదేశముయొక్క
యోగక్షేమము నీదుర్గమందుండియే పాలింపఁగలను. స్వవిక్షిప్తము
ను మిత్రవిక్షిప్తమును నగు నాసైన్యమీప్రదేశమునుచేరి వీనికి దు
స్సహముకాఁగలదు. నిమ్నఖాత రాత్రి యుద్ధములందు నేర్పుగలనా
సైన్యము పనులుసమాపించినపుడు నాయిష్టానుసారముగఁ గర్మలచే
యఁగలదు. విరుద్ధదేశకాలాగతుఁడగుటచే స్వయముగనే శత్రువు
క్షయవ్యయములఁ బొందఁగలఁడు. దుర్గాటవ్యపసారబాహుళ్యముగ
లదగుటచే నాదేశమును మహాక్షయవ్యయముల మూలమునఁగాని
శత్రువుపొందఁజాలఁడు. వ్యాధిముక్తములగు సైన్యముల వ్యాయా
మములకు వలయుచోటులేక నాదేశము నతికష్టముపై నితఁడు ప్రవే
శింపఁగలఁడు. ప్రవేశించినను తిరిగివెనుకకు వెళ్ళఁగలిగియుండఁడను
కారణములున్నప్పుడు మనుష్యదుర్గము నాశ్రయింపవలెను. పైకార
ణములులేనప్పుడును శత్రువు బలసమన్వితుఁడై యున్నప్పుడును దు
ర్గమును విడిచి పాఱిపోవలెను.

లేక, అగ్నియందుఁ బతంగమువలె శత్రువునిపైఁ బడవచ్చు
ను. ఏలనఁగాఁ ద్యక్తశరీరున కేదియో యొకఫలముతప్పదని యాచా
ర్యులు. అట్లుకాదు. తనయొక్కయు శత్రువుయొక్కయు సంధి

యోగ్యతను కనిపెట్టి సంధిచేసికొనవలెను. అట్లుకానప్పుడు విక్రమించియైనను సంధిచేసికొనవలెను, లేక మిత్రునొకని నాశ్రయింపవలెను. సంధేయునికి దూతనుపంపవలెను లేక శత్రునిచేఁ బంపఁబడిన దూతను నర్థమానములచే సత్కరించి, ఇది రాజుయొక్క పణ్యాగారము, ఇది దేవీకుమారుల పణ్యాగారము, దేవీకుమారులవచనానుసారముగ నేను నారాజ్యమును నీకుస్వాధీనమగుచున్నామని పలుకవలెనని కౌటిల్యుఁడు.

లబ్ధసంశ్రయుఁడై సమయాచారికునివలె భర్తయందుఁ బ్రవర్తింపవలెను. దుర్గాదికర్మలను ఆవాహవివాహపుత్రాభిషేకములను పణ్యహస్తిగ్రహణసత్రయాత్రావిహారగమనములను వానిచేనను జ్ఞాతుఁడై చేయవలెను. స్వభూమియందలి ప్రకృతులతో సంధినికాని అపసృతుల యుపఘాతమునుకాని యనుజ్ఞఁబొందియే చేయవలెను. పౌరజానపదులు దుష్టులైనప్పుడు న్యాయవృత్తిగల మఱియొక దేశమును కోరవలెను. లేక రహస్యశిక్షచే దూష్యులకువలె వారికిఁ బ్రతీకారము గావింపవలెను. మిత్రునుండిసహితము చితముగ నియ్యఁబడు భూమినితీసికొనరాదు. మంత్రిపురోహితసేనాపతియువరాజులలో నొకరిని భర్తకుఁదెలియకుండఁజూచి శక్త్యనుసారముగ వారికుపకారము చేయవలెను. దైవతస్వస్తివాచనసమయములందు భర్తపరమగు నాశీర్వాదములఁ జెప్పింపవలెను. ఎల్లప్పుడు భర్తకు లొంగినవానివలె నుండవలెను.

దండోపనతుఁడు బలవంతుని సేవించుచు శంకితాదులవిడిచి భర్తయెడ నిపథముగఁ బ్రవర్తింపవలెను.

ఇది షాడ్గుణ్యమందు బలవంతునితో విగ్రహించుసమయమున
నుపరోధహేతువులు దండోపనతవృత్తమును
పదునేడవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి నూటపదుమూఁడవ యధ్యాయము.

121 ప్రకరణము.

దండోపనాయివృత్తము.

విజిగీషమాణుఁడగు బలవంతుఁడు భర్త్రనుజ్ఞాతుఁడై వానికి (భర్తకు) హిరణ్యోద్యోగకరముగ స్వసైన్యముల కనుకూలించునట్టియు నదుర్గాపసారుఁడును నపార్ష్ణియు ననపసారుఁడునునగు శత్రుప్రకృతిగలిగినట్టియు దేశమునుగుఱించి వెళ్ళవలెను. అట్లుగానప్పుడు కృతప్రతీకారుఁడై వెళ్ళవలెను.

దుర్బలులను సామదానములచేతను బలవంతులను భేదదండములచేతను వశపఱచుకొనవలెను. ఉపాయములలో నొకటినిగాని, అన్నిటినిగాని యుపయోగించి యనంతరులగు ప్రకృతులను సాధింపవలెను. గ్రామారణ్యోపజీవి వ్రజవణిక్పథముల ననుపాలించియు; ఉజ్ఝితాపసృతాపకారులను రక్షించియు సామ మాచరింపవలెను. భూమిద్రవ్యకన్యాదానములవలనను నభయదానమువలనను దానోపాయమాచరింపవలెను. సామంతాటవిక తత్కులీనావరుద్ధులలో నొకనిని వశపఱచుకొని కోశదండభూమిదాయయాచనము చెయించి భేదోపాయమాచరింపవలెను. ప్రకాశకూట తూష్ణీంయుద్ధ దుర్గలంభోపాయములచే శత్రుగ్రహణముగావించి దండోపాయమాచరింపవలెను. ఇట్లే ఉత్సాహవంతులను దండోపకారులను స్వపక్షభావవంతులను కోశోపకారులను ప్రజ్ఞావంతులను భూమ్యుపకారులను చేరదీయవలెను.

పణ్యపట్టణగ్రామఖనిసంజాతమును రత్నసారఫల్గుకుప్యమును ద్రవ్యహస్తివనవ్రజమును యానవాహనమునునిచ్చి పెక్కువిధములుగ నుపకారము చేయుట చిత్రభోగము. దండకోశములనిచ్చి యుపకారము చేయుట మహాభోగము. దండకోశభూములనిచ్చుట సర్వభోగము. అమిత్రప్రతీకారముచేయుట యేకతోభోగి. అమిత్రాసారుల కుపకారముచేయుట యుభయతోభోగి. అమిత్రాసారప్రతివేశాటవికుల నెల్లవిధములఁ బ్రతీకరించుట సర్వతోభోగి. (అను నుప

కారములను పైఁజెప్పినవారి కొనర్పవలెను.)

పార్ష్ణిగ్రాహుఁడు ఆటవికశత్రువు ముఖ్యశత్రువు— వీరిలో సెవరినయిన భూమిదానముచే స్వాధీనముచేసికొనఁ దగియున్నప్పుడు నిస్సారమగు భూమిచేనతనిని వశపఱచుకొనవలెను; ఇట్లే దుర్గస్థుని సంబంధములేని భూమినిచ్చియు, ఆటవికుని నిరుపజీవియగు భూమినిచ్చియుఁ దత్కులీనుని ప్రత్యాదేయమగు భూమినిచ్చియు శ్రేణీబలమును నిత్యామిత్రయగు భూమినిచ్చియు సంహతబలుని బలవత్సామంతులుగల భూమినిచ్చియు, యుద్ధములందుఁ గుతూహలుఁడగువానిని పైరెండువిధములగు భూములచేతను ఉత్సాహవంతుని వ్యాయామరహితమగు భూమిచేతను అరిపక్షీయుని శూన్యభూమిచేతను అపవాహితునిఁ గర్శితమగుభూమిచేతను గతప్రత్యాగతుని మహాక్షయవ్యయనివేశమగు భూమిచేతను ప్రత్యపసృతుని ననుపాశ్రయమగు భూమిచేతను భర్తను నివాసయోగ్యముకాని భూమిచేతను స్వయముగ వశపఱచుకొనవలెను.

పైవారిలో మహోపకారియు నిర్వికారియునగువాని ననువర్తింపవలెను; అట్లుకానివానిని రహస్యముగసాధింపవలెను: ఉపకారిని నుపకారమునకుఁదగినట్లు సంతోషపెట్టవలెను; ప్రయాసమునుపట్టి యర్థలాభములొనర్పవలెను. వ్యసనములందనుగ్రహమును చేయవలెను; స్వయముగవచ్చినవారికి యథేష్టదర్శనప్రతివిధానములుచేయవలెను. వారియెడలఁ బరిభవోపఘాతకుత్సాతివాదములఁ జూపరాదు. అభయమునిచ్చితండ్రివలె ననుగ్రహింపవలెను. దోషులొనర్చినదోషమును పైకిఁబ్రకటించి వారినిప్రకాశముగ శిక్షింపవలెను శత్రువునకు భయముఁకలుగుటకై దండశీలునివలె వర్తింపవలెను.

హతశత్రుని భూమిద్రవ్యపుత్రదారలను కోరరాదు. వానివంశస్థులను వారివారియుద్యోగములందు నిలుపవలెను. తనకుసహాయముచేయుచు మృతిచెందినవానిపుత్రునిఁ దండ్రియొక్క రాజ్యమందు నిలుపవలెను. ఇట్లుగావించినచో దండోపనతులు వినిపుత్రప్రపౌ

త్రుల ననువర్తింతురు.

ఉపనతులఁ జంపియు, బంధించియు వారి భూమిని ద్రవ్యపుత్రదారలను కోరునట్టివాని నాశముఁగోరుచుఁ దక్కినరాజమండలమంతయుఁ బ్రయత్నించును. స్వభూమ్యాయత్తులగు వానిమంత్రులును హితులు వానిపై విరోధించి శత్రుమండలము నాశ్రయించి వానిరాజ్యమును ప్రాణమును హరింపఁగోరుదురు.

కావున దండోపనతులగు రాజులు సామముచే వారివారిభూములయందు నిలుపఁబడినవారయినచో రాజును వానిపుత్రపౌత్రుల ను ననుసరించిప్రవర్తించెదరు.

ఇది షాడ్గుణ్యమందు దండోపనాయివృత్తము
పదునాఱవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి నూటపదునాలుగవ యధ్యాయము.

122-23 ప్రకరణములు

సంధికర్మ, సంధిమోక్షము

శమము సంధి సమాధి యనునవి పర్యాయపదములు. రాజులకుఁ బరస్పరవిశ్వాసమును పుట్టించునదియే శమసంధిసమాధులు.

సత్యమునుగాని శపథమునుగాని యొనర్చిచేసినసంధి చలసంధి జామీనునిచ్చిగాని ప్రతిగ్రహమునిచ్చిగాని చేసికొనినది స్థావర సంధియని యాచార్యులు. అట్లుకాదు, సత్యమును శపథమును ననుసరించి చేసికొనినసంధి యిహపరములు రెంటియందును స్థిరమై స్థావర సంధియని యనిపించుకొనును. సంధిని బలపఱచుకొనుటకై యొనర్చుకొను ప్రతిభూప్రతిగ్రహములు కేవలమిహార్థమేయని కౌటిల్యుఁడు.

పూర్వరాజులు సత్యసంధులై సంధిచేసికొంటిమని సత్యపూర్వకముగ సంధిచేసికొనెడివారు. అట్టిసంధి నతిక్రమింతురను సందేహముకలిగినపుడు అగ్న్యుదకసీతాప్రాకారలోష్టహస్తిస్కంధాశ్వపృ

ష్ఠరథోపస్థశస్త్రరత్నబీజగంధరససువర్ణహిరణ్యాదులనుస్పృశించి శపథముచేసి శపథమునతిక్రమించినవానినివి త్యజించుటయేగాక నాశము చేయుననిచెప్పెదరు.

శపథాతిక్రమముజరుగకుండుటకై గొప్పతపస్వులయొక్కయు ముఖ్యులయొక్కయుఁ బ్రతిభావ్యబంధము ప్రతిభువు (జామీను). అందుఁబరావగ్రహసమర్థులను ప్రతిభువులుగఁ బరిగ్రహించువాఁడధికలాభ మొందును: తద్విపరీతుఁడు నష్టమొందును.

బంధుముఖ్యప్రగ్రహముతోఁగూడినది ప్రతిగ్రహసంధి. అందు దూష్యాపత్యము నిచ్చువాఁడధికుఁడగును. తద్విపరీతుఁడు హీనుఁడగును. ఛిద్రములు కలిగినపుడితరుల సహాయములేకయే ప్రతిగ్రహణవిశ్వస్తుని శత్రువు ప్రహరింపఁగలిగి యుండును.

అపత్యసంధియందుఁ గన్యనిచ్చినవాఁడు (పుత్రునిచ్చినవానికంటె) అధికుఁడగును. ఏలనఁగా నట్లుపరిగ్రహింపఁబడినకన్య పరునియనర్థక్లేశములకు హేతువగును; పుత్రుఁడు తద్విపరీతుఁడగును.

పుత్రులలో మంచిజాతిస్త్రీయందుఁ బుట్టినవానిని శూరునిఁ బ్రాజ్ఞునిఁ గృతాస్త్రుని ఏకపుత్రుని నెవఁడిచ్చునో వాఁడు వంచితుఁ (హీనుఁ) డగును. తద్విపరీతుఁ డధికుఁడగును. లుప్తదాయాదసంతానుఁడగుటచే జాత్యునికంటె నొరులకు నజాత్యునిచ్చుట మేలు. మంత్రశక్తిశూన్యుఁడగుటచేఁ బ్రాజ్ఞునికంటె నప్రాజ్ఞుఁడియ్యఁదగినవాఁడు. ఉత్సాహశక్తిశూన్యుఁడగుటచే శూరునికంటె నశూరుఁడియ్యఁదగినవాఁడు. యుద్ధసంపదలేనివాఁడగుటచేఁ గృతాస్త్రునికంటె నకృతాస్త్రుఁడియ్యఁదగినవాఁడు. నిరపేక్షణీయుఁడగుటచే ననేకపుత్రులలోనొకఁడేకపుత్రునికంటె నియ్యఁదగినవాఁడు.

జాత్యప్రాజ్ఞులలో జాత్యుఁడప్రాజ్ఞుఁడయినను ఐశ్వర్యప్రకృతి వానిననుసరించును. ప్రాజ్ఞుఁడజాత్యుఁడయినను మంత్రాధికారము వానిననుసరించును. జాత్యుఁడు వృద్ధసంయోగమువలన మంత్రాధికారమువడసి మంత్రాధికారియగు ప్రాజ్ఞునికంటె నధికుఁ

డగును.

ప్రాజ్ఞశూరులలో నశూరుఁడగు ప్రాజ్ఞునకు మతికర్మయోగ ముండును; అప్రాజ్ఞుఁడగుశూరునకు విక్రమాధికార ముండును. శూరునకు విక్రమాధికారమున్నను లుబ్ధకుఁడేనుఁగునువలెఁ బ్రాజ్ఞుఁడు శూరునతిక్రమించును.

శూరకృతాస్త్రులలో నకృతాస్త్రుఁడగు శూరునికి విక్రమప్రయత్నముండును. అశూరుఁడగు కృతాస్త్రునకు సమలక్ష్యాధికారముండును. అయినను స్థైర్యప్రతిపత్త్యసంతోషము లుండుటవలన శూరుఁడు కృతాస్త్రునతిక్రమించును.

బహుపుత్రసదేకపుత్రవంతులలో బహుపుత్రుఁ డొక్కపుత్రునిచ్చి మిగిలినపుత్రులతో సంతృప్తినొంది సంధినతిక్రమింపఁగలిగియుండును. ఏకపుత్రుఁడిట్లు చేయఁజాలఁడు.

పుత్రులనందఱినిచ్చి సంధిచేసికొనువారిలో మఱికొందఱుపుత్రులు కలుగుటఁబట్టి విశేషమును నిర్ణయింపవలెను. పుత్రులఫలింపఁజేయుటయందు సమానులగువారిలో శక్తివంతులఁగనుటఁబట్టి విశేషము. శక్తిమంతులఁ గనువారిలోఁగూడ వేగముగఁగనుటఁబట్టి విశేషమేర్పడును.

శక్తివంతుఁడగు నేకపుత్రునిచ్చి సంధిచేసికొనవలసి వచ్చినపుడు లుప్తపుత్రోత్పత్తియగువాఁడు తన్నుసమర్పించుకొనవలెనుకాని ఏకపుత్రునియ్యరాదు.

అభివృద్ధిలోనున్నవాఁడు సంధినివిడుచుకొనవచ్చును. కుమారాసన్నులగు సత్రులు కారుశిల్పవ్యంజనులు (శత్రువువద్ద) పనులచేయుచున్నవారై రాత్రియందు సురంగమును త్రవ్వించి దానిమూలమునఁ గుమారునినపహరింపవలెను. పూర్వప్రణిహితులగు నటనర్తకగాయనవాదకవాగ్జీవనకుశీలవప్లవకసౌభికులు శత్రునాశ్రయింపవలెను. వారు పరంపరగా రాజకుమారునిఁగూడ నాశ్రయింపవలెను. వారనియమితకాలముగఁ బ్రవేశస్థాననిర్గమనముల నేర్ప

ఱచుకొనవలెను. తర్వాతఁ గుమారుఁడు వారిలోనొకరివేషమును వేసికొని రాత్రియందుఁ దప్పించుకొని రావలెను.

భార్యావ్యంజనులగు రూపాజీవలుగూడ నిట్లేయాచరింపవలెను. రాజకుమారుఁడు వారియొక్క తూర్యభాండాదులఁబట్టుకొని వెడలిపోవలెను.

సూదారాళికస్నాపక సంవాహకాస్తరకకల్పకప్రసాదకోదకపరిచారకులు ద్రవ్యవస్త్రభాండఫేలాశయనాసనసంభోగముల మూలమున రాజకుమారునిఁ దప్పింపవలెను; లేదా పరిజనరూపముధరించి ఏదియోయొకవస్తువును తీసికొని యరూపవేళయందతఁడు వెడలిపోవచ్చును.

లేక సురంగమూలమునఁగాని నిశోపహారమూలమునఁగాని వారుణపూజ నొనర్పవలెనను మిషపెట్టి జలాశయమును చేరవలెను. వైదేహకవ్యంజనులు పక్వాన్నఫలవ్యవహారమూలమున రక్షకభటులకపచారము కలిగింపవలెను.

దైవతోపహారశ్రాద్ధప్రవహణనిమిత్తములని అన్నపానరసములను మదనయోగయుక్తములుగఁజేసి రక్షకభటులకిచ్చి వెడలిపోవలెను. నాగరక కుశీలవచికిత్సకాపూపికవ్యంజనులు రాత్రి యారక్షకులఁబ్రోత్సహించి సమృద్ధగృహముల కగ్గిపెట్టవలెను. లేక ఆరక్షకులలోఁగొందఱు వైదేహజవ్యంజనులై పణ్యసంస్థను తగులఁబెట్టవలెను. తన్నెవరును వెదకుటకు యత్నింపకుండునట్లు స్వగృహమున మఱియొకనినుంచి దానికినిప్పుపెట్టి తర్వాత సంధిచ్ఛేద గవాక్ష సురంగముల మూలమునఁ బాఱిపోవలెను.

లేక, కాచకుంభభాండభారవాహకవ్యంజనుఁడైగాని ముండజటిలవాసస్థలములఁజేరి తద్వ్యంజనుఁడైగాని రాత్రిబయలుదేరి పోవలెను. లేక విరూపవ్యాధితారణ్యచరులవేషము నెద్దానినయినధరించిగాని ప్రేతవ్యంజనుఁడైగాని గూఢచారులచేఁబరిహరింపఁబడవలెను. లేక స్త్రీవేషముధరించి ప్రేతమునొకదానిననుసరింపవలెను. పిమ్మట

వనచరవ్యంజనులగు గొందఱిచేఁ దా నొకదిక్కున వెళ్ళినట్లు చెప్పించి మఱియొకదిక్కునుపట్టి వెళ్ళిపోవలెను.

చక్రచరులచాటునఁగాని శకటములచాటునఁగాని దాగి వెళ్ళిపోవలెను. వెంటతరుమువారు సమీపించినపుడొక రహస్యస్థలము నాశ్రయింపవలెను.

అట్టిది లేనపుడు మార్గమునని యుపస్కరముల హిరణ్యమును గాని రసవిద్ధములగు భక్ష్యజాతమును గాని చల్లి మఱియొకత్రోవనుపట్టి వెళ్ళవలెను.

పట్టుకొనఁబడినపుడు సామాదులచేఁగాని రసవిద్ధములగు పథ్యదానముచేఁగాని యనుగతుని మోసపెట్టవలెను. లేక వారుణయోగాగ్నిదాహములందు మఱియొకని శరీరముంచి, నాపుత్రుఁడు నీచేఁ జంపఁబడెనని శత్రునిపై నభియోగము సేయవలెను.

రహస్యముగ శస్త్రము నొకదానిని తీసికొని రాత్రియందు రక్షకభటులపై విక్రమించి గూఢప్రణిహితులతోఁ గలిసి శీఘ్రప్రయాణముచేసి తొలఁగిపోవలెను.

ఇది షాడ్గుణ్యమను సప్తమాధికరణమున సంధికర్మ సంధిమోక్షములను పదునేడవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటపదునైదవ యధ్యాయము.

124-26 ప్రకరణములు.

మధ్యమోదాసీనమండలచరిత్రములు.

తృతీయపంచమప్రకృతులు మధ్యమునకుఁ (మిత్ర) ప్రకృతులు; ద్వితీయచతుర్థషష్ఠప్రకృతులతనికి వికృతులు. మధ్యముఁడీరెంటిని ననుగ్రహించునపుడు విజిగీషువతని ననుసరింపవలెను. అట్లను గ్రహింపనపుడతఁడు ప్రకృతుల ననుసరింపవలెను.

మధ్యముఁడు విజిగీషుమిత్త్రుని మిత్త్రభావిని వశపఱచుకొన నెంచఁ గోరునపుడు (విజిగీషువు) తనయొక్కయుఁ దనమిత్త్రులయొక్కయు మిత్త్రులను లేవనెత్తి మధ్యమునకును స్వామిమిత్త్రునకును భేదము గలిగించి తనమిత్త్రుఁడు పోకుండ నిలుపుకొనవలెను. ఈమధ్యముఁడతిగర్వితుఁడై మనయందఱి వినాశమునకై యత్నించుచున్నాఁడు. కావున మనమెల్లరము కలిసి యితనియాత్త్రను చెఱుపవలెనని మండలమును ప్రోత్సహింపవలెను. మండలము దీనికొప్పుకొనిన యెడల మధ్యముని బట్టుకొని తన్ను వృద్ధినొందించుకొనవలెను మండలము దీనికొప్పుకొనని యెడలఁ గోశదండములచే మిత్త్రుని వశపఱచుకొని, ఎవరు మధ్యముని విరోధించి పరస్పరైక్యముఁ గలిగియుందురో ఎవరిలో నొకఁడు వశపడినచో మిగిలినవారుగూడ వశపడఁగలరో ఎవరు పరస్పరశంకితులై యూరకుందురో వారిలోఁ బ్రధానునిఁగాని యాసన్నునిఁగాని ఒకని సామదానములచే వశపఱచుకొనవలెను. ఇట్లే ద్వితీయుని వశపఱచుకొని ద్విగుణుఁడై తృతీయుని వశపఱచుకొని త్రిగుణుఁడై మిక్కిలి వృద్ధిపొంది మధ్యముని లోఁబఱచుకొనవలెను.

ఇట్లు చేసికొనుటకు దేశకాలాతిపాతము కలిగినపుడు సంధిపూర్వకముగ మధ్యమేతర మిత్త్రునితో స్నేహము చేసికొనవలెను; లేక దూష్యులలోఁగల సంధియుఁ గర్శనీయుఁడు మనగు విజిగీషుమిత్త్రుని మధ్యముఁడు వశపఱచుకొనఁదలఁచునపుడు నీకుఁగష్టములుండునట్లుగ నేను నిన్ను రక్షింతునని వానినిఁ దనపక్షమున నిలుపుకొని కర్శితుఁడు కానపుడు వానిని రక్షింపవలెను ఉచ్ఛేదనీయుఁడగు విజిగీషుమిత్త్రుని మధ్యముఁడు వశపఱచుకొనఁదలఁచినపుడు వీనినికూడఁ గర్శితుఁడయినపుడు రక్షింపవలెను. లేక మధ్యమవృద్ధివలన భయముకలుగకుండఁగను ఉచ్ఛిన్నుఁడై మఱియొకచోటికిఁబోలేక పోకుండునట్లుగను వీనికి భూమినిచ్చి స్వాధీనముచేసికొనవలెను.

కర్శనీయోచ్ఛేదనీయులగు మిత్త్రులు మాధ్యమునకు సాచివ్యకరులైనచో మఱియొకనితో విజిగీషువు సంధిచేసికొనవలెను. వారు

విజిగీషువులయినపుడు వారిమిత్రులవగ్రహసమర్థులైనచో సంధిచేసికొనవలెను. ఈరీతినిస్వార్థసిద్ధినిపొంది మధ్యమునకుఁగూడఁ బ్రియుఁడగును.

మధ్యముఁడు విజిగీషుమిత్రునిఁగాని మిత్రభావినిఁగాని కోరినచో విజిగీషువు పురుషాంతరునితో సంధిచేసికొనవలెను. లేక సాపేక్షుఁడగు మిత్రునుచ్ఛేదించుట తగదని మిత్రునివారింపవలెను. లేక స్వపక్ష ఘాతకుఁడని మండలమితనిని కోపించునని తోఁచినపుడు నుపేక్షింపవచ్చును. మధ్యముఁడు (విజిగీషు) శత్రునిఁగోరునపుడు కోశదండములచే రహస్యముగ వాని ననుగ్రహింపవలెను.

మధ్యముఁ డుదాసీనునికోరునపుడు వారిద్దఱికి భేదముగల్పింపవలెను.

మధ్యమోదాసీనులలో నెవఁడు మండలప్రియుఁడో వానినను సరింపవలెను. మధ్యమచరిత్రమునుపట్టి యుదాసీనుని చరిత్రమును కూడ గ్రహింపనగును.

ఉదాసీనుఁడు మధ్యముని వశపఱచుకొనఁగోరునపుడు తాను శత్రునింటె నధికుఁడగుటకును మిత్రోపకారముచేయుటకును దండోపకారియగు నుదాసీనుని సంపాదించుకొను నలయు నుపాయముగనిపెట్టి తన్ను బలపఱచుకొని శత్రుప్రకృతినికర్శించి అమిత్రభావులయినను మిత్రప్రకృతి ననుగ్రహింపవలెను.

అనాత్మవంతుఁడు నిత్యాపకారియునగు శత్రువు, శత్రుసహితుఁడగు పార్ష్ణిగ్రాహియు, వ్యసనియగు యాతవ్యుఁడు, వ్యసనము వచ్చినపుడభియోగము చేయనెంచువాఁడును, విజిగీషునకు శత్రుభూతులు.

ఏకార్థాభిప్రయాతుఁడు పృథగర్థాభిప్రయాతుఁడు కలిసియాత్ర చేయువాఁడు సంహితప్రయాణికుఁడు స్వార్థాభిప్రయాతుఁడు సాముత్థాయికుఁడు కోశదండములలో నొకదానినికొనువాఁడు క్రీతయించువాఁడు ద్వైధీభావికుఁడు— విజిగీషుని మిత్రభూతులు.

బలవంతునిచేఁ బ్రతిహతుఁడైనవాఁడు విజిగీషునకును వాని శత్రునకును మధ్యనుండువాఁడు బలవంతునికిఁ బార్ష్ణిగ్రాహిగనుండువాఁడు స్వయముగ నుపనతుఁడగువాఁడు ప్రతాపోపనత దండోపనతులగు సామంతులు— భృత్యభావులు.

భూమ్యేకాంతరుల విషయమునఁగూడ నిట్లేయని యెఱుంగునది.

తనకు శత్రువిరోధముకలిగినప్పుడేకార్థాభిప్రాయముగలవాఁడగు మిత్రుని శక్త్యనుసారమనుగ్రహించి శత్రునెదుర్కొనవలెను.

శత్రునిసాధించి మిత్రుఁడువృద్ధిఁబొందునప్పుడు సామంతైకాంతరులగు ప్రకృతులతో వానికి విరోధము గల్పింపవలెను; లేక తత్కులీనావరుద్ధులచే వానిభూమిని హరింపఁజేయవలెను; లేక అతఁడెట్లు తనయనుగ్రహము నపేక్షించి తనకువశ్యుఁడగునో యట్లుప్రవర్తింపవలెను.

అమిత్రున కుపకారముచేయఁగూడదు. మిక్కిలిగక్షీణించుచుండుమిత్రుఁడహీనుఁడును నవృద్ధుఁడును నగునట్లర్థవిదుఁడగువాఁడు నిలుపుకొనవలెను.

చలమిత్రుఁడర్థయోగముచే సంధినిచేసికొనినపుడతఁడు తొలఁగక తనకడనుండుట కుపాయము నాలోచించుకొనవలెను.

అరిసాధారణుఁడును శఠుఁడును నగుమిత్రుని శత్రునుండిభేదపెట్టి వానిఁబెల్లగించి పిమ్మటశత్రుని భేదింపవలెను.

ఉదాసీనుఁడుగనుండు మిత్రునకు సామంతులతో విరోధము పుట్టించి విరోధసంతప్తుఁడగునట్టి మిత్రునికినుపకారముగావించి నిలుపుకొనవలెను.

దాక్షుఁడగుటచే శత్రుని విజిగీషుని నాశ్రయించుచుండు మిత్రునిఁ బలాత్ముఖుఁడు కాకుండునట్లనుగ్రహింపవలెను. లేక స్వదేశమునుండి వానినిఁదొలఁగించి మఱియొక దేశమునకంపి యచట దండానుగ్రహహేతువుగ మొదటనే మఱియొకనినుంపవలెను.

సమర్థుఁడయ్యును నాపత్కాలమున నుపకారముచేయక అప

కారముచేయుమిత్రుని నమ్మించి దగ్గఱకురప్పించి భేదింపవలెను.

అమిత్రవ్యసనుఁడగు శత్రు వనవగ్రహుఁడై వచ్చినపుడు ఛాధితవ్యసనుఁడగు మిత్రునిచేతనే యతఁడు సాధ్యుఁడగును.

ఉద్ధితుఁడగుమిత్త్రుఁ డరివ్యసనముచే విరక్తుఁడైనపు డరివ్యసనసిద్ధియగు శత్రునిచే సాధింపఁబడును.

అర్థశాస్త్రవేత్త వృద్ధిక్షయస్థానములను కర్శనోచ్ఛేదములను పైఁజెప్పినసర్వోపాయములను నుపయోగింపవలెను

అన్యోన్యసంచారమగు షాడ్గుణ్యమును ప్రయోగించువాఁడు రాజులందఱిని స్వబుద్ధినిగళబద్ధులఁజేసి స్వేచ్ఛగఁగ్రీడించును.

ఇది షాడ్గుణ్యమందు మధ్యమచరితోదాసీనచరితమండలచరితమను

పదునెనిమిదవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటపదునాఱవ యధ్యాయము.

ఇంతటితోఁ గౌటిలీయార్థశాస్త్రమున

షాడ్గుణ్యమను నేఁడవయధికరణము సమాప్తము.

శుభమస్తు.

కౌటిలీయార్థశాస్త్రము

ఎనిమిదవయధికరణము — వ్యసనాధికారికము.

127 ప్రకరణము.

ప్రకృతివ్యసనవర్గము.

వ్యసనములొక్కమారు సంభవించునపుడు సౌకర్యములఁబట్టి యానము మంచిదా? రక్షణము మంచిదా? యని యాలోచించుటయే వ్యసనచింత.

దైవమానుషములగు ప్రకృతివ్యసనములు నయాపనయములచే సంభవించుచున్నవి. గుణప్రాతిలోమ్యము గుణాభావము ప్రదోషము ప్రసంగపీడ — ఇవియే వ్యసనములు. శ్రేయస్సునుండి మనుష్యునిఁదొలఁగించునది (వ్యస్యతి) యగుటచే దీనికి వ్యసనమని పేరు.

స్వామ్యమాత్య జనపదదుర్గకోశదండ మిత్రవ్యసనములలో వరుసగ వెనుకవానికంటె ముందుండునవి గరీయములని యాచార్యులు.

అట్లుకాదు. స్వామ్యమాత్యవ్యసనములలో నమాత్యవ్యసనమే గరీయము. మంత్రము మంత్రఫలావాప్తి కర్మానుష్ఠానము ఆయవ్యయకర్మ దండప్రణయనము అమిత్రాటవీప్రతిషేధము రాజ్యరక్షణము వ్యసనప్రతీకారము కుమారరక్షణము కుమారాభిషేకము— లోనగునవి యమాత్యాయత్తములు. అమాత్యులులేనిచో నివియన్నియుఁ లేకపోవును. రెక్కలులేనిపక్షివలె రాజునకుఁ జేష్టానాశమగును; వ్యసనములందుఁ బరోపజాతములాసన్నములగును. అమాత్యులు ప్రాణాంతికచరులగుటచే వారికి వైగుణ్యము కలిగినపుడు రాజునకుఁ బ్రాణబాధసంభవించునని భారద్వాజుఁడు.

అట్లు కాదు. మంత్రిపురోహితాదిభృత్యవర్గమునకును అధ్యక్షప్రచారమునకును పురుష ద్రవ్యప్రకృతివ్యసన ప్రతీకారమునకును తద్వృద్ధికిని రాజే మూలము. అమాత్యులు వ్యసనులైనపుడు వ్యసనులుకానివారి నమాత్యులుగఁ జేసికొనఁగలిగియుండును. పూజ్యులను పూజించుటయందును దుష్టులను శిక్షించుటయందును జాగరూకుఁడై యుండును. స్వామి సంపన్నుఁడై స్వసంపదలచేఁ బ్రకృతులను సంపద్యుక్తులఁగఁ జేయును. రాజెట్టిశీలము గలిగియుండునో ప్రకృతులు గూడ నట్టిశీలమునే గలిగియుందురు. ఉత్థానప్రమాదములు రాజాయత్తములుగదా? కావున స్వామి కూటస్థానీయుఁడని కౌటిల్యుఁడు.

అమాత్యజనపదవ్యసనములలో జనపదవ్యసనము గరీయము. కోశదండములు కుప్యము విష్టి వాహనము నిచయము లోనగునవి జనపదమువలనఁ గలుగుచున్నవి. జనపదములేనిచో నివియన్నియు లేకపోవును. మఱియు జనపదము స్వామ్యమాత్యులతరువాతి దేగదా యని విశాలాక్షుఁడు.

అట్లు కాదు. సర్వారంభము లమాత్యమూలములు. జనపదకర్మసిద్ధులు స్వామినుండియు శత్రువునుండియు యోగక్షేమముల సాధించుట వ్యసనప్రతీకారము శూన్యనివేశోపచయములు దండకరానుగ్రహము ― ఇవి యమాత్యమూలములని కౌటిల్యుఁడు.

జనపదదుర్గవ్యసనములలో దుర్గవ్యసనము గరీయము. కోశదండములు దుర్గమందే యుత్పత్తి యగును. ఆపదలందు జనపదమునకది యాస్థానమగును. పౌరజానపదులకంటె దుర్గములు శక్తిమత్తరములగుటచే నాపత్కాలమందు రాజులకు నిత్యసహాయము లగును. జానపదులు స్వామికిని శత్రువునకునుకూడ సాధారణులైయుందురని పారాశరులు.

అట్లుకాదు. దుర్గ కోశదండములు సేతు వార్తారంభములు శౌర్యస్థైర్యదక్షత్వములు వస్తుబాహుళ్యము లోనగునవి జనపదమూలములు. జనపదములందుఁ బర్వతాంతర్ద్వీపములుండును. జన

పదములేనపుడే దుర్గమును చేరుదురు. జనపదము కర్షకప్రాయము గునపుడు దుర్గవ్యసనము గొప్పది. జనపదమాయుధీయప్రాయము గునపుడు జనపదవ్యసనముగొప్పదని కౌటిల్యుఁడు

దుర్గకోశవ్యసనములలోఁ గోశవ్యసనము గరీయము. దుర్గ సంస్కార దుర్గరక్షణములు కోశమూలములు. కోశముచే శత్రుదు ర్గములవిషయమున నుపజాపముగలిగింపవచ్చును. జనపద మిత్రామి త్ర నిగ్రహము దేశాంతరితోత్సాహనము దండ బలవ్యవహారములు కోశమూలములై యున్నవి. వ్యసనమువచ్చినపుడు కోశమునుతీసికొ ని మఱియొకప్రదేశమునకుఁ దొలఁగిపోవచ్చునుగాని దుర్గమును మో సికొనిపోవుట సంభవింపదుగదాయని పిశునుఁడు.

అట్లుకాదు. కోశదండములు తూష్ణీంయుద్ధము స్వపక్షనిగ్ర హము దండబలవ్యవహారము ఆసారప్రతిగ్రహము పరచక్రాటవీప్ర తిషేధము— ఇవి దుర్గాయత్తములు. దుర్గములేనిచోఁ గోశము పరాధీన మగును దుర్గవంతుల కుచ్ఛేద మగపడదుగదా? యని కౌ టిల్యుఁడు.

కోశదండవ్యసనములలో దండవ్యసనము గరీయము. మిత్రా మిత్రనిగ్రహము పరదండోత్సాహనము స్వదండ ప్రతిగ్రహములు దండమూలములు. దండము లేనపుడు కోశవినాశము నిశ్చితము. కోశవ్యసనము కలిగినను కుప్యము భూమి పరభూమి స్వయంగ్రాహణ ము మున్నగు మార్గములచే దానిని సంపాదింపవచ్చునని కౌణప దంతుఁడు.

దండము శత్రువుఁజేరును. స్వామికిఁగూడ హాని గలిగించి సర్వాభియోగకరముగనుండును. కోశము ధర్మకామహేతువు. దేశ కాలకార్యవశముచేఁ గోశదండములలో నొకటికంటె మఱియొకటి యాధిక్యముఁ బొందవచ్చును. దండము లబ్ధకోశ పాలకముగదా ? కోశము కోశదండముల రెంటిని సాధింపఁగలదు. మఱియు నది సర్వ ద్రవ్యప్రయోజకమగుటచేఁ గోశవ్యసనముగరీయమని కౌటిల్యుఁడు.

దండమిత్రవ్యసనములలో మిత్రవ్యసనము గొప్పది. మిత్రుఁడు పోషింపఁబడకున్నను దూరమందున్నను సహాయము చేయును. పార్ష్ణిగ్రాహాసారామిత్రాటవికులఁ బ్రతీకరించును. వ్యసనావస్థ నొందినతనకుఁ గోశదండములనిచ్చి యుపకరించునని వాతవ్యాధి.

అట్లుకాదు. దండవంతుని యెడలనే మిత్రుఁడు మిత్రభావియై యుండును. అమిత్రుఁడుగూడ నప్పుడు మిత్రభావము గలిగియుండును. కార్యమొకదానిని దండముచేఁ గాని మిత్రుని మూలమున గాని సాధింపఁదగినప్పుడు సారమునుపట్టియు స్వయుద్ధదేశకాలములఁ బట్టియు వానిలో విశేషము నెఱుంగునది. శీఘ్రాభియానమందును అమిత్రాటవికాభ్యంతరకోపముగలిగినప్పుడును మిత్రుఁడు నమ్మఁదగినవాఁడుకాఁడు. వ్యసనములు రెండేకకాలమున సంభవించినప్పుడును శత్రువు వృద్ధిపొందుచున్నప్పుడును మిత్రుఁడర్థము నిచ్చినఁగాని లభింపఁడు.

ప్రకృతివ్యసనసంప్రధారణ మింతటితో ముగిసెను.

ప్రకృతియొక్క యవయవములకు వ్యసనము కలిగినప్పుడు వ్యసనముకలుగని భాగముయొక్క బాహుళ్యానురాగసారములఁబట్టి కార్యమును సాధించుకొనవలెను.

రెండుప్రకృతులకు వ్యసనము తుల్యమైనప్పుడు తక్కినప్రకృతులలో లోపములేనప్పుడు వీని గుణక్షయములఁబట్టి విశేషము నెఱుంగునది.

ఏప్రకృతివ్యసనమువలనఁ దక్కినప్రకృతులన్నిటికి నాశమగునో యది ప్రధానమయినదయినను కాకపోయినను నదియే గొప్పవ్యసనమని చెప్పఁదగును.

ఇది వ్యసనాధికారికమను నష్టమాధికరణమందుఁ బ్రకృతివ్యసనవర్గమను
మొదటి యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటపదునేడవ యధ్యాయము.

128 ప్రకరణము.

రాజరాజ్యముల వ్యసనచింత.

రాజు, రాజ్యము, అని ప్రకృతిసంక్షేపము.

రాజునకాభ్యంతరబాహ్యకోపములు గలుగుచుండును. వానిలో స్వపక్షమందుండెడు నాభ్యంతరకోపము బాహ్యకోపముకంటె గరీయము. అభ్యంతరకోపములలో నమాత్యునివలనఁగలిగినది తక్కినవానికంటె గరీయమయినది. కావునఁ గోశదండశక్తిని తన యధీనమందే యుంచుకొనవలెను.

ద్వైరాజ్య వైరాజ్యములలో ద్వైరాజ్య మన్యోన్యపక్షద్వేషానురాగములచేతను పరస్పరసంఘర్షణముచేతను నశించును. జీవితుండగు శత్రువును బలాత్కరించి సంపాదింపఁబడిన వైరాజ్యవిషయమున దానిప్రభువు ఇదినాదికాదని తలంచుచుఁ బ్రజలకుఁ గర్శనాపవాహనములొనర్చును: లేక రాజ్యమును, పణ్యముగఁ జేసి లాభ మొందుటకు యత్నించును; లేక జనులు విరక్తులయినచో రాజ్యమునువిడిచి వెళ్ళిపోవును

బొత్తుగ శాస్త్రజ్ఞానములేని యంధుఁడును చలితశాస్త్రజ్ఞుఁడునునగురాజులలో నెవఁడుత్తముఁడు? అశాస్త్రచక్షువగు నంధుఁడు యత్నించన కారియు దృఢాభినివేశియుఁ బరప్రేరితుఁడును నై యన్యాయముగ రాజ్యమునుచెఱచును. చలితశాస్త్రజ్ఞుఁడెన్నఁడో శాస్త్రాతిక్రమణము నొకప్పుడొనర్చినను మఱలఁదిద్దఁ దగినవాఁడగునని యాచార్యులు.

అట్లుకాదు. శాస్త్రజ్ఞానశూన్యుఁడగునంధుఁడు (శాస్త్రజ్ఞుల) సహాయసంపదచే రాజ్యమునునేలుచుటకు సమర్థుఁడగును. చలితశాస్త్రజ్ఞుఁడెన్నఁడో శాస్త్రవ్యతిరిక్తముగ త్రోవనవలంబించి యన్యాయముగ రాజ్యమును తన్నును చెఱచుకొనుచున్నాఁడని కౌటిల్యుఁడు.

వ్యాధితుఁడగు రాజా? లేక క్రొత్తగవచ్చినరాజా? మంచివాఁడు? వ్యాధితుఁడగురా జమాత్యమూలముగ రాజ్యోపఘాత

మును కాని రాజ్యమూలముగఁ బ్రాణాబాధమును కాని పొందుచున్నాఁడు. క్రొత్తవాఁడగు రాజు ప్రకృతిరంజనోపకారరూపములగు స్వధర్మానుగ్రహ పరిహార దాన మాన కర్మలచేఁ బ్రవర్తించునని ఆచార్యులు.

అట్లుకాదు. వ్యాధితుఁడగు రాజు యథాప్రకారముగ రాజప్రణిధి ననుసరించుచుండును. క్రొత్తవాఁడన్ననో స్వబలముచేతనే యీరాజ్యమును సంపాదించితినని యథేష్టముగ నడ్డులేక ప్రవర్తించును. సాముత్థాయికులచే నవగృహీతుఁడై వారొనర్చు రాజ్యోపఘాతమును సహించి యూరకుండును. లేక ప్రకృతులయెడ నమూలుఁడగుటచే సుఖముగఁ దొలఁగింపఁదగి యుండునని కౌటిల్యుఁడు.

వ్యాధితులలోఁ బాపరోగియనియు, అపరోగియనియు విశేషము. క్రొత్తవారిలో నభిజాతుఁడనియు ననభిజాతుఁడనియు విశేషము.

దుర్బలుఁడగు నభిజాతుఁడా బలవంతుఁడగు ననభిజాతుఁడా మంచివాఁడు? దౌర్బల్యాపేక్షులగు ప్రకృతులుసహితము దుర్బలుఁడగు నభిజాతుని యుపజాపమున కతికష్టముమీఁద వశులగుదురు. కాని బలాపేక్షులగు ప్రకృతులు బలవంతుఁడగు ననభిజాతునియొక్క యుపజాపమునకు సుఖముగ వశులగుదురని యాచార్యులు.

అట్లుకాదు అభిజాతుఁడు దుర్బలుఁడయినను ప్రకృతులు వాని ననువర్తింతురు. ఐశ్వర్యప్రకృతి మంచిజాతియందుఁ బుట్టినవానినే యనుసరించును కదా ? అనభిజాతుఁడు బలవంతుఁడయినను వానియుపజాపమునకు వారు లొంగరు. సద్గుణము గలవానియందే ప్రజలు స్నేహముగలిగియుందురని కౌటిల్యుఁడు.

ప్రయాసమంతయు నష్టమగుటవలన సస్యబాధ ముష్టివధకంటె నష్టకరము. వ్రీణమును సంపూర్ణముగ నశింపఁజేయు ననావృష్టి యతివృష్టికంటెఁ బాపీయమయినది.

ప్రకృతులలో వ్యసనము గలిగినట్టియుఁ బారంపర్యముగఁ

జెప్పఁబడినట్టియు రెండు రెండు ప్రకృతుల బలాబలములఁబట్టి స్థాన యానముల నిర్ణయించుకొనవలెను.

ఇది వ్యసనాధికారికమందు రాజరాజ్యములవ్యసనచింతయను
రెండవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి నూటపదునెనిమిదవ యధ్యాయము.

129 ప్రకరణము.

పురుషవ్యసనవర్గము.

అవిద్యావినయములు పురుషవ్యసనహేతువులు. అవినీతుఁడు వ్యసనదోషములనుకనిపెట్టలేఁడు. వానినిచట నుపదేశించెదము.

కోపజములగుదోషములు మూఁడువిధములు. కామజములు నాలుగువిధములు. ఈరెంటిలోఁ గోపమే గరీయమునుచున్నది. ఏలనఁగాఁ గోపము సర్వత్ర వ్యాపించును; కోపవశులగురాజులు తరుచుగఁ బ్రకృతికోపముచే హతులగుటవినుచున్నాము. కామవశులగురాజులు క్షయవ్యయహేతుకములగు నతివ్యాధులచే హతులగుచుందురు.

అట్లుకాదు. కోపము సత్పురుషాచారమై యున్నది. మఱియునది వైరులకుస్థానముగను నవజ్ఞులవధించునదిగను మనుష్యులకు భీతికలిగించునదిగను నున్నది. పాపసంబంధము నిత్యమై కోపప్రతిషేధార్థమగుచున్నది. కామము సిద్ధిలాభముగలదై సాంత్వముత్యాగశీలత సంప్రియభావములకు మూలము. నిత్యమగు కామసంబంధము కృతకర్మునకు ఫలోపభోగార్థమైయున్నదని భారద్వాజుఁడు.

అట్లుకాదు. ద్వేష్యత శత్రువులనుండి వేదనదుఃఖప్రాప్తియుఁ గోపమువలనఁగలుగును. పరిభవముద్రవ్యనాశము చోరద్యూతకారలుబ్ధకగాయనవాదకులు లోనగుననర్థులతోసంయోగము కామము వలనఁ గలుగును. పరిభూతుఁడు తనవారిచేతను, పరులచేతను గ్రహింపఁబడును; ద్వేష్యుఁడన్ననో ఛేదింపఁబడును; కాపురుఁ బరి

భవముకంటె ద్వేషమే గరీయమైనది. ద్రవ్యనాశము కోశాబాధక
ము మాత్రమే; శత్రువేదనమన్ననో ప్రాణబాధకమై యుండును.
కావున ద్రవ్యనాశముకంటె శత్రువేదనమే గరీయము. అనర్థసం
యోగము సుహృత్ప్రతీకార్యము; దుఃఖసంయోగమన్ననో
నేకక్లేశకరము. కావున ననర్థసంయోగముకంటె దుఃఖసంయోగ
ము గరీయము. (ఈపైకారణములఁబట్టి) కామముకంటెఁ గోపము
గరీయమయినది.

వాక్పారుష్యము అర్థదూషణము దండపారుష్యము— వీనిగు
ఱించినచర్చ— వాక్పారుష్యార్థదూషణములలో వాక్పారుష్యము
గరీయము. పరుషముగఁ బలుకఁబడిన తేజస్వి తనతేజస్సుచేత బాధిం
పయత్నించును. దురుక్తమను శల్యము హృదయమందు నాటుకొ
న్నదై తేజస్సందీపకమును నింద్రియోపతాపియు నగునని విశాలా
క్షుఁడు.

అట్లుకాదు. వాక్పారుష్యము నర్థపూజచేఁ దొలఁగింపవచ్చును.
దానము ఆదానము వినాశము పరిత్యాగము లనునవి యర్థదూ
షణములు. ఈయర్థదూషణము వృత్తిలోపకరమగును. (అందుచే
నిదియేగరీయ) మని కౌటిల్యుఁడు

అర్థదూషణదండపారుష్యములలో నర్థదూషణము గరీయము
ధర్మకామము లర్థమూలములు. లోకమర్థప్రతిబంధమై వర్తించు
చున్నది. కాఁబట్టి యర్థోపఘాతము గరీయమని పారాశరులు.

అట్లుకాదు ఎవఁడుగాని యధికధనమిచ్చినను శరీరవినాశము
నకొప్పుకొనఁడుగదా ? దండపారుష్యమొనర్చినవాఁడితరులవలన
నట్టిశిక్షనేపొందునని కౌటిల్యుఁడు.

ఇది కోపజమగు త్రివర్గము.

వేట ద్యూతము స్త్రీ పానములను నాలుగును కామజముల
గు చతుర్వర్గము.

అందు మృగయాద్యూతములలో వేటయే గరీయమయినది.

వలనఁగా వేటవలన స్తేనామిత్రవ్యాళదావప్రస్ఖలనభయదిఙ్మోహము లు క్షుత్పిపాసలు ప్రాణాబాధము, సంభవించును. జయసేన దుర్యోధనులచేతనువలె ద్యూతజ్ఞుఁడక్షకుశలులచే జయింపఁబడుటమాత్రము సంభవించునని పిశునుఁడు.

అట్లుకాదు. అన్యతరపరాజయము ద్యూతమువలనఁగలుగు నన్నమాట నలయుధిష్ఠిరుల చరిత్రమునుపట్టి తెలియుచున్నది. ద్యూతమందు జయింపఁబడిన ద్రవ్యమామిషమై వైరబంధహేతువగును. మఱియు సద్ద్రవ్యనాశము అసద్ద్రవ్యసంపాదనము. అప్రతిభుక్తనాశము మూత్రపురీషధారణబుభుక్షాదులచే వ్యాధిప్రాప్తియు ద్యూతమువలనఁగలుగును. వేటవల్లనన్ననో శ్లేష్మపిత్తమేదస్స్వేదనాశము చలస్థిరములందు లక్ష్యపరిచయము కోపమొందిన మృగముల చిత్తవికారముఁ దెలిసికొనుట; అనిత్యయానము లోనగుఫలములు లభించునని కౌటిల్యుఁడు

ద్యూతస్త్రీవ్యసనములలో ద్యూతవ్యసనము గరీయము. కితవుఁడు రాత్రింబగళ్లెడతెగక రాత్రి దీపములుంచుకొనియుఁ దల్లి మృతయైనపుడును విడువక జూదమాడుచుండును. కృచ్ఛ్రకాలమందుఁ బ్రశ్నింపఁబడి కోపించును. స్త్రీవ్యసనియన్ననో స్నానప్రతికర్మభోజనప్రదేశములందు ధర్మార్థపరిప్రశ్నము చేయఁదగియుండును. రహస్యశిక్షచే రాజహితముకొఱకుఁగూడ స్త్రీని నియోగింపవచ్చును. వ్యాధిలిగినదనుమిషచే మఱలించుటగాని తొలఁగించుట గాని చేయవచ్చునని కౌణపదంతుఁడు.

అట్లుకాదు. ద్యూతమునుండి మఱలింపవచ్చునుకాని స్త్రీవ్యసనమునుండి మఱలించుట దుస్సాధ్యము. (మంచిచెడ్డల) అదర్శనము కార్యాతిపాతముచే నర్థధర్మలోపములు తంత్రదౌర్బల్యము పానానుబంధము లోనగునవికూడ స్త్రీవ్యసనమువలనఁ జేకూరునని కౌటిల్యుఁడు.

స్త్రీపానవ్యసనములలో స్త్రీవ్యసనమే గరీయము. స్త్రీలతో

భాగిశలని నిశాంతప్రణిధిప్రకరణమునం జెప్పఁబడినది. పానమున్న నో శబ్దాదీంద్రియోపభోగము ప్రీతిదానము పరిజనపూజనము కర్మశ్రమవధలను కలిగించునని వాతవ్యాధి.

అట్లు కాదు. అపత్యోత్పత్తి ఆత్మరక్షణము అంతఃపురదారలలోమాత్రము మార్పుగలిగించుకొనుట అగమ్యబాహ్యస్త్రీజనవైముఖ్యములు స్త్రీవ్యసనమువలన లభించును. పానవ్యసనమున నీరెండుదోషములుగూడ నుండవు. సంజ్ఞానాశము అనున్మత్తుఁడుగూడ నున్మత్తుఁడగుట బ్రతికియుండియు మృతునివలెనగపడుట కౌపీనదర్శనము శ్రుతప్రజ్ఞాప్రాణవిత్తమిత్రహాని సజ్జనవియోగము అనర్థసంయోగము అర్థఘ్నములగు తంత్రీగీతనైపుణ్యములందుఁ బ్రసక్తిలోనగునవి పానమువలనఁగలుగు తక్కినదోషములని కౌటిల్యుఁడు.

ద్యూతమద్యములలో ద్యూతముగరీయమయినది. ద్యూతమువలన నెవరికోయొకరికిఁ బణనిమిత్తములగు జయాపజయములగును. నిశ్చేతనములగు ప్రాణులకుసహితము పక్షద్వైధముచేఁ బ్రకృతికోపమును పుట్టించును. మఱియు నైక్యబుద్ధిగల సంఘములలోను రాజకులములలోను ద్యూతమువలననే భేదముత్పత్తియగును. దానివలననే వినాశము. అసత్ప్రగ్రహము తంత్రదౌర్బల్యములను కలిగించునదగుటచే వ్యసనములన్నిటిలో నదియే పాపిష్ఠతమము.

కామమాసత్ప్రగ్రహమును కోపము, సత్కార్యావగ్రహమును కలిగించును. రెండునుకూడ దోషబహుళములగుటచే మిక్కిలిగొప్పవియగు వ్యసనములని చెప్పఁబడుచున్నవి.

కావున వ్యసనారంభహేతువులును మూలహరములునునగు కామక్రోధముల నాత్మజ్ఞానముగలవాఁడు వృద్ధసేవియు జితేంద్రియుఁడునునై విడువవలెను.

ఇది వ్యసనాధికారికమందు పురుషవ్యసనవర్గము నను
మూఁడవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి నూటపందొమ్మిదవ యధ్యాయము.

130-32 ప్రకరణములు.

పీడనవర్గము, స్తంభవర్గము, కోశసంగవర్గము.

అగ్ని ఉదకము వ్యాధి దుర్భిక్షము మరకములు దైవపీడనములు.

అగ్ని ఉదకము వీనిలో నగ్నిపీడనము ప్రతీకారములేనిది. సర్వోదకపీడనముగూడ శక్యోపశమనముగను, తరింపఁదగినదగుటచే నబాధకముగ నుండునని యాచార్యులు.

అట్లుకాదు. అగ్ని యొక గ్రామమునుకాని గ్రామములో సగమునుకాని దహించును. ఉదకవేగమన్ననో గ్రామశతమును సహితము కొట్టుకొనిపోవునని కౌటిల్యుఁడు.

వ్యాధిదుర్భిక్షములలో వ్యాధివలన మరణము శరీరబాధ పరిచారికాపసృష్టము వ్యాయామోపరోధములు కలుగును గాన కర్మవినాశము సంభవించును దుర్భిక్షమన్ననో కర్మోపఘాతికాక హిరణ్యపశుకరములు నిచ్చునదిగ నుండునని యాచార్యులు.

అట్లుకాదు. వ్యాధి యేకదేశపీడనము శక్యప్రతీకారము, దుర్భిక్షము సర్వదేశపీడనమై ప్రాణులకు జీవనహాని గలిగించునని కౌటిల్యుఁడు.

మరకమువిషయముఁగూడ నిట్లేయని గ్రహించునది.

క్షుద్రకక్షయ ముఖ్యక్షయములలో క్షుద్రకక్షయము కర్మానుష్ఠానోపరోధకరమని ఆచార్యులు.

అట్లుకాదు. క్షుద్రులు బహుళసంఖ్యాకులుగాన క్షుద్రకక్షయమును మరలఁబూరించుకొనవచ్చును క్షుద్రులకొఱకై ముఖ్యక్షయమెన్నఁడుఁ గోరఁగూడదు. సత్త్వప్రజ్ఞాధిక్యములచే క్షుద్రుల కాశ్రయుఁడగు ముఖ్యుఁడు వేవురుమనుష్యులలో నొక్కఁడుకూడ నుండుట దుస్సాధ్యమని కౌటిల్యుఁడు

స్వచక్ర పరచక్రపీడలలో నతిమాత్రములగు నపకారములు గలిగించునట్టియు వారింపనశక్యమైనట్టియు స్వచక్రపీడ విశేషముగ

బాధించును. పరచక్రపీడయన్ననో ప్రతియుద్ధమువలనఁగాని యపసారముచేఁగాని సంధిమూలమునఁగాని తొలఁగింప శక్యమగునని యాచార్యులు.

అట్లు కాదు. ప్రకృతిపురుషముఖ్యుల కుపగ్రహావిఘాతములఁ గలిగించి స్వచక్రపీడనమును వారించుకొననగును. మఱియు నది యేకదేశమునే పీడించును. పరచక్రపీడనమన్ననో సర్వదేశపీడనమై విలోపఘాత దాహ విధ్వంసనోపవాహనములచే బాధించునని కౌటిల్యుఁడు.

ప్రకృతిరాజవివాదములలోఁ బ్రకృతిభేదకమును పరాభియోగహేతువునగు ప్రకృతివివాద మధికహానిని గలిగించును. రాజవివాదమన్ననో ప్రకృతులకు ద్విగుణభక్తవేతనములను పరిహారమును కలిగించునని యాచార్యులు.

అట్లు కాదు. ప్రకృతిముఖ్యోపగ్రహమునఁ గలహహేతువును తొలఁగించియుఁ బ్రకృతివివాదమును వారింపవచ్చును. వివాదపడుచుండు ప్రకృతులు పరస్పరసంఘర్షణముచే నుపకారముగూడఁ జేయుదురు. రాజవివాదమన్ననో పీడనోచ్ఛేదనములు గలిగించి ద్విగుణముగ శ్రమపడినఁగాని సాధింపఁదగియుండదని కౌటిల్యుఁడు

దేశరాజవిహారములలో దేశవిహారము (దేశములోఁ బ్రజల విహారము) కాలత్రయమందును కర్మఫలోపఘాతము గలిగించును. రాజవిహారమన్ననో కారుశిల్పి కుశీలవ వాగ్జీవన వైదేహకుల కుపకారముగ నుండునని యాచార్యులు.

అట్లు కాదు. దేశవిహారము కర్మలవలనఁగలుగు శ్రమఁబోఁగొట్టునదియై కొంచెము నష్టమునుమాత్రము గలిగించును. మఱియు నది పనులఁజేయుటలోఁ బ్రజలకుఁ బ్రోత్సాహముఁ గలిగించును. రాజవిహారమన్ననో రాజవల్లభులమూలమునను రాజుచేఁగావింపఁబడు బలాత్కారయాచనలమూలమునను పణ్యాగారకార్యోపగ్రహముచేతను ప్రజలకుఁ బీడఁగలిగించునని కౌటిల్యుఁడు.

రాజభార్యా రాజకుమారులలోఁ గుమారుఁడు స్వయంవల్లభులమూలమునను బలాత్కారయాచనలమూలమునను బహ్యాగారకార్యోపరోధముచేతను (ప్రజలను) పీడించును. భార్యయన్ననో విలాసోపభోగమాత్రముచేతనే పీడించునని యాచార్యులు.

అట్లుకాదు. మంత్రిపురోహితుల మూలమునఁ గుమారుని వారింపవచ్చును. బాలిశయగుటచేతను ననర్థ్యజనసంయోగము గలదియగుటచేతను భార్యనువారించుట సాధ్యముకాదని కౌటిల్యుఁడు.

శ్రేణీముఖ్యులలో బాహుళ్యమునఁ దగుటచే శ్రేణి యడ్డులేక స్తేయసాహసములచేఁ బీడించును. ముఖ్యుఁడు కార్యావగ్రహవిఘాతములనుమాత్రము కలిగించునని యాచార్యులు.

అట్లుకాదు. (శ్రేణియు ముఖ్యుఁడును) సమానశీలవ్యసనములఁ గలవారగుటచే ముఖ్యులలోనొక్కనిఁబట్టుకొని శ్రేణిని సులభముగ మఱలింపవచ్చును. సహాయాధిక్యముగల ముఖ్యుఁడట్లుగాక పరప్రాణద్రవ్యోపఘాతము లొనర్చునని కౌటిల్యుఁడు.

సన్నిధాతృసమాహర్తలలో సన్నిధాత కార్యహానియుఁ గార్యనష్టమును కలిగించి పీడించును; సమాహర్త కరణాధిష్ఠితుఁడై నిర్ణీతమగు ఫలోపభోగమాత్రముచేతనే పీడించునని యాచార్యులు.

అట్లుకాదు. ఇతరులచేఁ గోశప్రవేశ్యమని యియ్యఁబడినదానిని మాత్రము సన్నిధాతప్రతిగ్రహించును. సమాహర్త స్వార్థమునే మొదటసంగ్రహించుకొని పిమ్మట రాజార్థమునకొఱకుఁ బ్రయత్నించును లేక రాజార్థమునకు వినాశము గలిగించును. మఱియుఁ బరధనమును తీసికొనుటలో స్వతంత్రుఁడై చరించునని కౌటిల్యుఁడు.

అంతపాలవైదేహకులలో నంతపాలుఁడు చోరులను ప్రవేశపెట్టియు, ఇయ్యవలసినపన్నులకంటె నెక్కువపుచ్చుకొనియు, వణిక్పథమును పీడించును. వైదేహకుఁడు పణ్యప్రతిపణ్యానుగ్రహముచే దేశమునకు మేలుచేయునని యాచార్యులు.

అట్లుకాదు. అంతపాలుఁడు పణ్యసమూహముల దేశమునకు నికిఁబంపుటయుం దుపయోగించును. వైదేహకులన్ననో అందఱేకీభవించి పణ్యములధరల హెచ్చించుచుఁ దగ్గించుచు నూటికినూఱు చొప్పున లాభమును పొందఁ బ్రయత్నింతురని కౌటిల్యుఁడు.

అభిజాతోపరుద్ధయగు భూమియా లేక పశుప్రజోపరుద్ధయగు భూమియా విశేషింపఁదగినది? అభిజాతోపరుద్ధయగుభూమి మహాఫలమునిచ్చుచు నాయుధీయులఁ గూర్చునట్టిదైనను అభిజాతునివలన వ్యసనాబాధభయము కలుగును కావున దానిని విశేషింపఁదగదు. పశుప్రజోపరుద్ధయగునది కృషియోగ్యమైయుండును. వివీతముకంటె క్షేత్రముత్తమము. కావున దానిని విడిపింపవలెనని ఆచార్యులు.

అట్లుకాదు. అభిజాతోపరుద్ధయగునది మహాపకారియై ముందుముం దభిజాతునిచే వ్యసనాబాధ కలుగకుండుటకై విడిపింపఁదగియున్నది. పశుప్రజోపరుద్ధయగునది కోశవాహనోపకారిణి యగుటచే సస్యోపరోధమగునపుడు తప్పఁ దక్కినపుడు విశేషింపఁదగినది కాదని కౌటిల్యుఁడు.

ప్రతిరోధకాటవికులలోఁ బ్రతిరోధకులు రాత్రులందు స్త్రీపరులై శరీరముల నాక్రమించుచు నెల్లప్పుడు శతసహస్రములపహరింతురు. ఆటవికులన్ననో ప్రధానులకులోఁగి సమీపారణ్యములం దదృశ్యులై చరించుచు నేకదేశమాత్రఘాతకులగుదురని ఆచార్యులు.

అట్లుకాదు ప్రతిరోధకులు ప్రమోదమొందినవారిని మాత్రమపహరింతురు. (వారిలో) అసమర్థులగువారిని సులభముగఁ బట్టుకొనుటకును తెలిసికొనుటకును వీలుపడియుందురు. ఆటవికులన్ననో తమప్రదేశములందుండి యెక్కుడుసంఖ్యగలవారై పరాక్రమవంతులై ప్రకాశముగ యుద్ధముచేయుచు రాజులవలె దేశోపద్రవకారులగుదురని కౌటిల్యుఁడు.

మృగహస్తివనములలో — మృగములు సంఖ్యాబాహుళ్యముగలవై యధికముగ మాంసచర్మములనిచ్చునవియై యల్పముగ

గ్రాసక్లేశముగలిగించుచు సులభముగ స్వాధీనముచేసికొనఁగలవియగును. ఏనుఁగులిట్లుగాక పట్టుకొనఁబడినతర్వాతఁగూడ దేశవినాశకరములుగఁ గన్పట్టును.

స్వస్థానీయ పరస్థానీయోపకారములలో స్వస్థానీయోపకారము ధాన్యపశుహిరణ్యకుప్యోపకారియై యాపదలందు జానపదులకు సంరక్షకమగును. పరస్థానీయోపకారమట్టిదికాదు.

ఇవియే పీడనములు.

ముఖ్యులవలనఁగలుగు ప్రతిరోధమాభ్యంతరస్తంభము; మిత్రాటవులవలనఁగలుగునది బాహ్యస్తంభము— ఇదియే స్తంభవర్గము. వీనిచేతను, వెనుక చెప్పినపీడనములచేతను, కోశమునకుఁగలుగు పీడలు ముఖ్యాసక్తము పరిహారోపహతము ప్రకీర్ణము మిథ్యాసంభృతము సామంతాటవీభృతము అనియైదువిధములు.

పీడనములు పుట్టకుండునట్లుగను, పుట్టినవానిని వారించుటకును స్తంభసంగములు తొలఁగునట్లుగను దేశవృద్ధికై ప్రయత్నింపవలెను.

ఇది వ్యసనాధికారికమందు పీడనవర్గము స్తంభవర్గము కోశసంగవర్గమను నాలుగవయధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటయిరువదియవ యధ్యాయము.

133-4 ప్రకరణము.

బలవ్యసనవర్గము, మిత్రవ్యసనవర్గము.

అమానితము విమానితము అభృతము వ్యాధితము నవాగతము దూరాయాతము పరిశ్రాంతము పరిక్షీణము ప్రతిహతము హతాగ్రవేగము అనృతుప్రాప్తము ఆశానిర్వేది పరిసృప్తము కళత్రగర్హి అంతశ్శల్యము కుపితమూలము భిన్నగర్భము అపసృతము అతిక్షిప్తము ఉపనివిష్టము సమాప్తము ఉపరుద్ధము ఉపక్షిప్తము ఛిన్నధాన్యపురుషవీవధము స్వవిక్షిప్తము మిత్రవిక్షిప్తము దూష్య

ముక్తము దుష్టపార్ష్ణిగ్రాహము శూన్యమూలము అస్వామిసంహతము భిన్నకూటము అంధము— ఇవి బలవ్యసనములు.

అమానితవిమానితబలములలో నమానితబల మర్థమానములొసంగినచో యుద్ధము చేయును. అంతఃకుపితమగుటచే విమానితబలమట్లు ప్రవర్తింపదు.

అభృతవ్యాధితములలో నభృతమప్పటికప్పుడు వేతనమియ్యఁబడినదై యుద్ధము చేయును. కర్మల కుపయోగింపనిదగుటచే వ్యాధితమట్లు చేయఁజాలదు.

నవాగతదూరయాతములలో నవాగత ముపలబ్ధదేశస్థానవమిశ్రమై యుద్ధము చేయును. దూరయాత మాయాతగతిపరిక్లేశ మగుటచే నట్లుపయోగింపదు.

పరిశ్రాంతపరిక్షీణములలోఁ బరిశ్రాంతసైన్యము స్నానభోజనస్వప్నములచే విశ్రాంతిపొందినదై యుద్ధము చేయును. యుగ్యపురుషక్షయ మొందినదగుటచేఁ బరిక్షీణసైన్యమట్లు చేయఁజాలదు.

ప్రతిహతహతాగ్రవేగసైన్యములలోఁ బ్రతిహతబల మగ్రపాతభగ్నమయినను ప్రవీరపురుషులతోఁ గలిపినయెడల యుద్ధము చేయును. అగ్రభాగమందుండు ప్రవీరులు వినాశ మొందినందున హతాగ్రవేగబలమట్లు చేయఁజాలదు.

అనృతుప్రాప్త భూమిప్రాప్తములలో ఋత్వనుసారములగు శస్త్రావరణములొంది యనృతుప్రాప్తబలము యుద్ధము చేయును. ప్రసార వ్యాయామావరుద్ధమగు నభూమిప్రాప్తబల మట్లు చేయఁజాలదు.

ఆశానిర్వేది పరిసృప్తబలములలో మొదటిది లబ్ధాభిప్రాయముగలదై యుద్ధము చేయును. పరిసృప్తబలము చెదరినదగుటచే నట్లుపయోగింపదు.

కళత్రగర్హి అంతశ్శల్యము వీనిలో మొదటిది కళత్రముల

వకలి యుద్ధముచేయును. అంతశ్శత్రుత్వముగలరెండవది యట్లుచేయఁజాలదు.

కుపితమూల భిన్నగర్భములలో సామదానాదులచేఁ గోపశాంతిఁబొంది కుపితమూలము పనిచేయును. పరస్పరభిన్నమైనభిన్నగర్భమట్టిది కాదు.

అపసృతాతిక్షిప్తములలో మంత్రివ్యాయామముల కారణమునఁగాక ఏకరాజ్యాతిక్రాంతమయినది సత్రిమిత్రులయాశ్రయమొంది యుద్ధముచేయును. అనేకరాజ్యాతిక్రాంతమగు నతిక్షిప్తసైన్యము బహుబాధాకరమై యట్లుచేయఁజాలదు.

ఉపనివిష్టసమాప్తములలో నుపనివిష్టబలము భిన్నములగుజ్ఞానస్థానమతిస్కంధావారముగలదై యుద్ధముచేయును. ఏకస్థానయానములందుమాత్రము పరిచయముగల సమాప్తమట్లుపయోగింపదు.

ఉపరుద్ధపరిక్షిప్తములలో నుపరుద్ధబలము ప్రదేశాంతరమునకు వెళ్లి యుపరోధకముతో యుద్ధముచేయును. సర్వతఃప్రతిరుద్ధమగు పరిక్షిప్తమట్లు చేయఁజాలదు.

ఛిన్నధాన్య చ్ఛిన్నపురుషవీవధములలో ఛిన్నధాన్యబలము మఱియొకప్రదేశమునుండి ధాన్యమును తెచ్చుకొనిగాని జంగమస్థావరాహారముల మూలమునఁగానియుద్ధముచేయును. అనభిసారమగు ఛిన్నపురుషవీవధమట్లు చేయఁజాలదు.

స్వవిక్షిప్త మిత్రవిక్షిప్తములలో స్వభూమియందుండు సైన్యమాపత్కాలమందుఁ దొలఁగింపశక్యమగును. మిత్రునియొద్దనుండు సైన్యమును దేశకాలములు దూరములగుటచే నట్లుచేయుటకు వీలుపడదు.

దూష్యయుక్త దుష్టపార్ష్ణిగ్రాహములలో నాప్తపురుషాధిష్ఠితముగను నసంహతముగను నొనర్చినచో దూష్యయుక్తబలము యుద్ధమునకుపయోగించును. దుష్టపార్ష్ణిగ్రాహమన్ననో వెనుకనుండి దెబ్బలుతగులునను భయముగలదగుటచే నట్లుపయోగింపదు.

శూన్యమూలాస్వామిసంహతబలములలో శూన్యమూలము పౌరజానపదులసహాయమును, తదితరసహాయమునుపొంది యుద్ధము చేయఁగలిగియుండును. రాజసేనాపతిహీనమగుటచే నస్వామిసంహత మట్లు చేయఁజాలదు.

భిన్నకూటాంధ (నిస్సార) బలములలో భిన్నకూటము మఱి యొకముఖ్యునిచే నధిష్ఠింపఁబడి యుద్ధముచేయును. అంధబలము నేర్పులేనిదగుటచే నట్లుచేయఁజాలదు.

దోషనివారణము బలసంపాదనము శత్రుస్థానాతిసంధానము ముఖ్యులతో సంధి— ఇవి బలవ్యసనములఁ బోఁగొట్టుకొనుట కుపాయములు.

నిత్యోత్థితుఁడై స్వసైన్యము వ్యసనముగలిగినపుడు శత్రువులనుండి దానిని రక్షించుకొనుచు శత్రుసైన్యము లోపములఁ బడినపుడు దానిని (శత్రుసైన్యమును) పరిహరింపవలెను,

దేనిచేఁ బ్రకృతులకు వ్యసనము సంభవించునో దానివిషయమై ముందుగనే జాగరూకుఁడై యాకారణమును తొలఁగించుకొన వలెను.

స్వయముగఁగాని యితరునితోఁగలిసిగాని యితరుల ప్రోత్సాహముచేఁగాని యభియాతుఁడైనట్టి మిత్రుఁడును; అశక్తిలోభప్రణయములచేఁ దన్నుఁబరిత్యజించినట్టి మిత్రుఁడును; సంగ్రామమందుఁ దొలఁగిపోవునట్టివానికి వశుఁడగు మిత్రుఁడును; వేరుగఁగాని సహయానమునఁగాని మఱియొకమిత్రునిపై దండెత్తువానితో ద్వైధీభావ విశ్వాసములచేఁ గలిసినట్టిమిత్రుఁడును, భయావమానాలస్యములచే వ్యసనమునుండి రక్షింపఁబడనట్టి మిత్రుఁడును, స్వభూమియందే యవరుద్ధుఁడైనట్టియు భయపడిసమీపమునుండి వెడలిపోయినట్టియు విస్తారమునష్టముఁ బొందినట్టియుఁ దనకురావలసినది రాకపోవుటచే నసంతృప్తిఁబొందినట్టియు, ఇచ్చినతర్వాత విమానితుఁడగునట్టియు మిత్రుఁడును, స్వయముగఁగాని పరులప్రోత్సాహముచేఁగాని యవ

హ్యత్యార్థుఁడగువట్టియుఁ గోరఁబడి యశక్తిచేనుపేక్షింపఁబడి విరోధితుఁడైనట్టిమిత్రుఁడు నతికష్టముతోఁడ వశులగుదురు. వశులైగూడ శీఘ్రముగనే విరోధమొందుదురు.

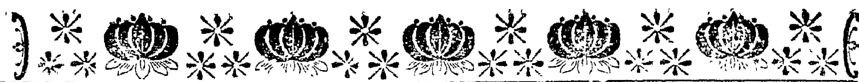
మైత్రియందలికష్టసుఖముల నెఱిఁగినవాఁడు మాన్యుఁడు ప్రమాదముచే నవమానింపఁబడినవాఁడు సమముగ గౌరవింపఁబడనివాఁడు శక్తిలేదని వారింపఁబడినవాఁడు మిత్రోపఘాతమగునని భయపడువాఁడు శత్రువులుకలియుటవలనఁ దనకపాయమువచ్చునని శంకించువాఁడు దూష్యులచే భేదింపఁబడినవాఁడు—ఇట్టిమిత్రుఁడు సాధ్యుఁడగును సాధింపఁబడి విరక్తుఁడుగాకుండును.

కావున మిత్రోపఘాతకములగు నీదోషములను కలిగించుకొనక, ఉత్పన్నములయినవానిని సహితము దోషోపఘాతకములగు గుణములచేఁ దొలఁగించుకొనవలెను.

ఇది వ్యసనాధికారికమను నష్టమాధికరణమందుఁ బలవ్యసనవర్గమిత్రవ్యసనవర్గములను
అయినవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి నూటయిరువదియొకటవ యధ్యాయము

ఇంతటితోఁ గౌటిలీయార్థశాస్త్రమున
వ్యసనాధికారికమను నెనిమిదవయధికరణము సమాప్తము.

శుభమస్తు.

కౌటిలీయార్థశాస్త్రము

9 యధికరణము — అభియానము చేయువానికర్మ.

135-6 ప్రకరణము.

శక్తిదేశకాలబలాబలజ్ఞానము, యాత్రాకాలములు.

విజిగీషువు తనయొక్కయుఁ బరునియొక్కయు బలాబలముల ను శక్తిదేశకాల యాత్రాకాల బలసముత్థానకాలములను పిమ్మటఁ గలుగు క్షయవ్యయలాభాపత్తులను తెలిసికొని విశిష్టబలుఁడైనచో యానముచేయవలెను, లేనిచో నూరకుండవలెను.

ఉత్సాహప్రభావములలో నుత్సాహము శ్రేయస్కరము. స్వయముగ శూరుఁడును బలవంతుఁడును నరోగియుఁ గృతాస్త్రుఁడు నునగు రాజు కేవలము దండద్వితీయుఁడునగు ప్రభావముగలరాజును జయింపసమర్థుఁడగును. వీనిసైన్యమల్పమయినను తేజస్సుగలదగు టచేఁ బనులుచేయ సమర్థతగలిగియుండును. నిరుత్సాహుఁడగు రాజు ప్రభావవంతుఁడయినను రాక్రమింప బడి నశించుననియా చార్యులు.

అట్లుకాదు. ప్రభావవంతుఁ డుత్సాహముగలరాజునుసహిత ము తనప్రభావముచే జయించును. ఉత్సాహవంతుఁడగు మఱియొక రాజునుపిలిపించి ప్రవీరసైన్యములను క్రియమిచ్చికొని ప్రభూతప్ర భావముగల హయహస్తిరథోపకరణ సంపన్నుఁడగును. (అందుచే) వీనిసేన సర్వప్రదేశములం దప్రతిహతమై చరించును. ప్రభావవం తులు స్త్రీలయినను బాలురయినను పంగువులయినను అంధులయి నను ఉత్సాహవంతుల జయించియు వారినిఁగొనియు భూమినివశప అచుకొనెదరని కౌటిల్యుఁడు.

ప్రభావమంత్రములలోఁ బ్రభావము శ్రేష్ఠము. అప్రభావుఁడు మంత్రశక్తిసంపన్నుఁడయినను వానిబుద్ధియంతయు వ్యర్థమగును. గర్భధాన్యము నవృష్టివలె నప్రభావుఁడగు వీనినిశ్చితమును మంత్రికర్మ నాశముఁ గావించునని ఆచార్యులు.

అట్లుకాదు. మంత్రశక్తియే శ్రేష్ఠతరమయినది. ప్రజ్ఞాశాస్త్రచక్షువగు రాజల్పప్రయత్నముచేత మంత్రమును నిలుపుకొని యుత్సాహప్రభావములుగల శత్రువులనుసహితము సామాదులచేతను యోగోపనిషత్తులచేతను మోసపెట్టుటకు సమర్థుఁడగును. ఈ విధముగ నుత్సాహప్రభావమంత్రశక్తులలో నుత్తరోత్తరములచే నధికుఁడగువానికి జయముకలుగునని కౌటిల్యుఁడు.

దేశమనఁగాఁ బృథివి. దానియందు హిమవంతము మొదలు సముద్రము వఱకునుకల ప్రదేశములో నుత్తరభాగమున యోజన సహస్రపరిమితిగల భాగముగొప్పచక్రవర్తిక్షేత్రము. అట్టిక్షేత్రమున నరణ్యములు గ్రామములు నీటిధారలు సమవిషమప్రదేశములు లోనగునవి యుండును. స్వబలవృద్ధికరమగునట్లుగ వానియందుఁ గార్యముచేయుచుండవలెను. ఏభూమి స్వసైన్యవ్యాయామములకుఁ దగియుండి పరసైన్యవ్యాయామములకుఁ దగియుండదో అది యుత్తమదేశము. దీనికి విపరీతమగునది యధమము. ఉభయసాధారణమగునది మధ్యమము.

కాలము శీతోష్ణవర్షాత్మకమైయుండును. అందు రాత్రిపగలు పక్షము మాసము ఋతువు సంవత్సరము యుగమని భేదములు. వానియందు స్వబలవృద్ధికరమగునట్లు కార్యములుచేయుచుండవలెను. ఏకాలము స్వసైన్యవ్యాయామముల కనుకూలమై పరసైన్యముల కననుకూలమైయుండునో అది యుత్తమకాలము. తద్విపరీత మధమకాలము. ఉభయసాధారణమగునది మధ్యమము.

శక్తిదేశకాలములలో శక్తి శ్రేష్ఠమన్నారు. శక్తిమంతుఁడు

నిమ్నస్థలములుగల ప్రదేశమందును శీతోష్ణవర్షాత్మకమగు కాలమందును వలయుప్రతీకారము లొనర్పసమర్థుఁడగునని ఆచార్యులు.

దేశమే శ్రేయస్కరము. స్థలగతమయిన శ్వానము మొసలి నిసహాయము లాగివేయఁగలదు. నిమ్నగతమగునక్రము శ్వానమును లాగివేయునని కొందఱు.

కాలమే శ్రేయస్కరము. పగటియందుఁ గాకము గూబను చంపుచున్నను రాత్రియందు గూబ కాకిని చంపునుకదా? యని మఱికొందఱు.

అట్లుకాదు. శక్తిదేశకాలములుమూఁడును పరస్పరసాధకములని కౌటిల్యుఁడు.

అట్టి, శక్తిదేశకాలములవలన వృద్ధిపొందినవాఁడై సైన్యములో మూఁడవవంతుగాని నాలుగవవంతుగాని రక్షణకొఱకుంచి మూలపార్ష్ణిప్రత్యంతాటవులయందుంచి కార్యసాధనసహమగు కోశదండములఁదీసికొని వెనుకటిది, ప్రాతదియగు నాహారసామగ్రిమాత్రము గలిగినట్టియు నవభక్తమును సంగ్రహింపనట్టియు, దుర్గసంస్కారమొనరింపనట్టియు శత్రుపయికి వానివార్షికసస్యమును హైమంతముష్టిని చెఱచుటకు మార్గశీర్షమందు యాత్రచేయవలెను. హైమంతసస్యమును వాసంతకముష్టిని చెఱచుటకుఁ జైత్రమాసమున యాత్రచేయవలెను. క్షీణతృణకాష్ఠోదకములుగలిగినట్టియు దుర్గసంస్కారణమొనర్చుకొననట్టియు శత్రునిపయికి వానివాసంతికసస్యమును వార్షికముష్టిని చెఱచుటకు జ్యేష్ఠమాసమున యాత్రచేయవలెను. అత్యుష్ణము నల్పయవసేంధనోదకములును కలదేశముపయికి హేమంతమున యాత్రచేయవలెను. తుషారమేఘచ్ఛన్నమైనట్టియు నగాధనిమ్నప్రాయమైనట్టియు గహనతృణవృక్షములను కలిగినట్టియు దేశముపయికి గ్రీష్మమందు వెళ్ళవలెను. స్వసైన్యవ్యాయామయోగ్యమైనట్టియుఁ బరసైన్యమున కయోగ్యమైనట్టియు దేశముపయికి వర్షఋతువున వెళ్లవలెను.

మార్గశీర్షచైత్రములకు నడుమ దీర్ఘకాలయాత్రను చైత్ర వైశాఖములనడుమ మధ్యమకాలయాత్రను జ్యేష్ఠాషాఢములమధ్య ను హ్రస్వకాలయాత్రను చేయవలెను.

వ్యసనాభియానమునుగుఱించి విగ్రహించి యానముచేయుట అను ప్రకరణమునం జెప్పంబడినది.

పరుండు వ్యసనమందున్నప్పుడు తఱుచుగనతనిపయికి వెళ్లవలె నని యాచార్యులు.

వ్యసనము లనైకాంతికములగుటచే స్వశక్త్యభివృద్ధినిచూచు కొనియే శత్రునిపయికి వెళ్లవలెనని కౌటిల్యుండు. ఎప్పుడుబయలు దేరినచో శత్రునింగర్శించుటకును భేదించుటకును వీలగునో అప్పుడే వెళ్లవలెను.

మిక్కిలి వేడిలేని కాలమున హస్తిబలప్రాయుండుగ వెళ్లవలెను. ఏనుగు లంతస్స్వేదముగలిగి కుష్ఠులైయుండును. జలావగాహమును జలపానములేనిచో వేగముచెడి క్రోధావేశముగలవగును. కావున ప్రభూతోదక దేశమందును వర్షాకాలమందును హస్తిబలప్రాయుండై వెళ్లవలెను. తద్విపరీతకాలమందును నల్పవర్షపంకముగు దేశమందును ఖరోష్ట్రాశ్వబలప్రాయుండై వెళ్లవలెను. వర్షాకాలమందు మరుప్రాయప్రదేశములపైం జతురంగబలములతో వెళ్లవలెను. మార్గముయొక్క సమవిషమనిమ్నస్థల హ్రస్వదీర్ఘతలంబట్టి యాత్రనేర్పఱచుకొనవలెను.

కార్యము సులభసాధ్యమయినచో స్వల్పకాలముననే యాత్రముగించుకొనవలెను; కార్యముగొప్పదయినచో దీర్ఘకాల యాత్రను చేయుటయేగాక పరదేశమందునసహితము వర్షావాసము చేయవచ్చును.

ఇది యభియానముచేయువానికర్మయను నవమాధికరణమున

శక్తిదేశకాలబలాబలజ్ఞానయాత్రాకాలములను

మొదటి యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటయిరువదిరెండవయధ్యాయము.

137-39 ప్రకరణములు.

బలోపాదానకాలములు, సన్నాహగుణములు, ప్రతిబలకర్మ

మౌల భృతక శ్రేణీ మిత్రామిత్రాటవీబలముల సంగ్రహించు కాలములు—

మౌలరక్షణమునకుఁ గావలసినంతకంటె నధికముగ మౌల బలముండునపుడును, అత్యధికసంఖ్యగలది యగుటచేఁ ది మూలమం దుంచినచో వికారమొందునని తోఁచునపుడును, ప్రతియోద్ధబహుళానురక్తమౌలబల సారబలములు గలవాఁడగుటచే వ్యాయామము గల వానిచేతనే యోధింపఁదగినవాఁడని తోఁచునపుడును; మార్గమును కాలమును శ్రేష్ఠములగానను మౌలబలమే క్షయవ్యయసహమై యుండునని తోఁచునపుడును భృతాదిసైన్యములు బహుళానురక్తములయ్యు యాతవ్యోపజాపమునకు లోఁగునను భయముకలిగినపుడును, సర్వసైన్యములకు బలక్షయమగునపుడును మౌలబలమునుపయోగింపవచ్చును.

నా భృతబలము మిక్కిలియధికముగ నున్నది; నా మౌలబల మల్పమైయున్నది. పరునిమౌలబల మల్పమును విరక్తమునునై యున్నది. వాని భృతసైన్యమసారముగను ఫల్గుప్రాయముగ నున్నది. అల్పవ్యాయామముతోఁ గూడినమంత్రముచే యుద్ధముచేయవచ్చును. దేశకాలములు హ్రస్వముగను తనుక్షయవ్యయములుగనున్నవి. నా సైన్యము పోమరితనములేక శత్రూపజాపమునకు లోఁగక విశ్వసింపఁదగినదిగనున్నది. శత్రుపరివారమల్పమగుటచే నతఁడు సులభసాధ్యుఁడని తోఁచునపుడు భృతబలము నుపయోగింపవలెను.

నా శ్రేణీబలము ప్రభూతమగుటచే మూలమందుండుటకును యాత్రయందుపయోగించుటకును చాలియున్నది. నాప్రవాసము హ్రస్వము; శత్రువు శ్రేణీబలప్రాయుఁడై మంత్రవ్యాయామములచే యుద్ధముచేయఁదలఁచియున్నాఁడని తోఁచునపుడు శ్రేణీబలము నుపయోగింపవలెను.

నామిత్రబల మధికమగుటచే మూలమునందుంచుటకును యాత్రయందుపయోగించుటకును చాలియున్నది. నాప్రవాసమల్పము. మంత్రయుద్ధముకంటె వ్యాయామయుద్ధమే విశేషముగనుండును. మొదట మిత్రబలముచే నటవీనగరస్థానములను వశపఱచుకొని యాసారునిఁగొట్టి తర్వాత స్వబలముచే యుద్ధముచేయించెదను. ఈనా కార్యము మిత్రసాధారణమైయున్నది. ఈనా కార్యసిద్ధి మిత్రాయత్తమై యున్నది; నామిత్రుఁడు సన్నుఁడు ననుగ్రాహ్యుఁడై యున్నాఁడు. వీని యత్యధికసైన్యమును సాధింపవలెనని తోఁచునప్పుడు మిత్రబలము నుపయోగింపవలెను.

ప్రభూతమగు నాశత్రుబలమును నరణ్యస్థానాటవులకై మఱియొక శత్రుబలముచే యుద్ధము చేయించెదను. శ్వవరాహకలహమందుఁ జండాలునికివలె దానియందు నాకేదియో యొకసిద్ధి కలుగును. దీనిచే నాసారాటవిక కంటకమర్దనము చేయింపఁగలను. అత్యుపచితమును నిత్యమును కోపభయమువలన నాసన్నమునగు శత్రుబలమును నాభ్యంతరకోపశంకవలన మఱియొకప్రదేశమునకుఁ బంపవలెను. ఇది శత్రుయుద్ధావరయుద్ధకాలమని తోఁచునపుడు శత్రుబలము నుపయోగింపవలెను.

అటవీబలకాలముకూడ నిట్లేయని గ్రహించునది.

అటవీబలము మార్గోపదేశకమును శత్రుభూమియోగ్యమును శత్రుయుద్ధప్రతికూలమును నగునని తోఁచునపుడును, శత్రుఁడటవీబలప్రాయుఁడుగను నల్పప్రసారుఁడునై నప్పుడును బిల్వమును బిల్వముచేతనే కొట్టవలెనను న్యాయానుసారముగ నటవీబలము నుపయోగింపవలెను.

ఎక్కువసంఖ్యగలదియు ననేకజాతిపురుషులతోఁ గూడినదియుఁ జెప్పినను చెప్పకుండినను భక్తివేతనము లియ్యకపోయినను లోపములఁ బూరించుటకుఁ బ్రయత్నించునదియు నుత్సాహముతోఁ గూడినదియు పలోమన్యప్రతాపకరమయినదియు స్వభేద్యముగానిదియుఁ

బలాభేద్యమగుననియుఁ దుల్యదేశజాతి శిల్పప్రియమగుననియు సంహతమునగు సైన్యముగొప్పది.

ఇవి బలోపాదానకాలములు.

వీనిలో నమిత్రాటవీబలమును కుప్యభృతముగను విలోపభృతముగను చేయవలెను.

శత్రునకు బలకాలముత్పన్నమైనపుడు వానినితొలఁగించుటగాని మఱియొకప్రదేశమునకుఁ బంపుటగాని వాని ప్రయత్నముల ఫలములగునట్లుగాని వాని సైన్యమును విక్షిప్తమగునట్లుగాని చేయవలెను. వాని బలకాలమతిక్రమించినచో వానిని విడువవలెను. శత్రునికిఁగలుగు బలసముత్థానమును విఘాతమొనర్చి స్వబలసంపాదనము చేసికొనవలెను.

పై బలములలో మొట్టమొదటివి ఉత్తరోత్తరములకంటె నెక్కువ సన్నాహయోగ్యములు.

రాజాభిప్రాయము ననుసరించునదగుటచేతను నిత్యసంస్కారమును పొందునదియగుటచేతను మూలబలము భృతబలముకంటె శ్రేయస్కరము.

ఎల్లప్పుడు సమీపమునందుండునదియు వేగముగయుద్ధమునకు బయలుదేరునదియు వశ్యమయిననియు నగుభృతబలము శ్రేణీబలముకంటె శ్రేయస్కరము.

జానపదమును ఏకార్థోపగతమును తుల్యసంఘర్షామర్ష సిద్ధిలాభమునునగు శ్రేణీబలము మిత్రబలముకంటె శ్రేయస్కరము. అపరిమిత దేశకాలములు గలదయినను శ్రేణీబలమే కార్యోపగతమగుటచే మిత్రబలముకంటె శ్రేయస్కరము.

ఆర్యాధిష్ఠితమగు నమిత్రబలమటవీబలముకంటె శ్రేయస్కరము. ఈ రెండుబలములకెల్లప్పుడు దోపిడియందుత్సాహముండును. వానివలన వహ్న్యాభయము సంప్రాప్తించును.

బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రసైన్యములలో తేజఃప్రాధాన్యమునుపట్టి పూర్వపూర్వములు శ్రేయస్కరములని ఆచార్యులు అన్నారు. అట్లు కాదు. నమస్కారమొకటిచేసి శత్రువు బ్రాహ్మణబలమును వశపఱచుకొనును. కావునఁ బ్రహరణవిద్యావినీతమగు క్షత్రియబలము శ్రేయస్కరము. లేక బహుళసారముగల వైశ్యశూద్రబలములుకూడ శ్రేయస్కరములని కౌటిల్యుఁడు.

కావున, శత్రునకిట్టిబలమున్నది; దానికిదిప్రతిబలమని బలసముత్థానము చేయవలెను.

హస్తియంత్రశకటగర్భకుంతప్రాసఖర్వటకవేణుశల్యమయమగు బలము హస్తిబలమునకుఁ బ్రతిబలము. అదే పాషాణలగుడావరణాంకుశకచగ్రహణీప్రాయమగుబలము రథబలమునకుఁ బ్రతిబలము. అశ్వబలమునకుఁగూడ నిదియే ప్రతిబలము. కవచధారులగు మనుష్యులు హస్తిబలమునకును, అశ్వములు కవచధారులకును ప్రతిబలము. కవచధారులు రథములు ఆవరణధారులగుపదాతులు చతురంగబలమునకును ప్రతిబలము.

ఈరీతిగఁబరసైన్యనివారణమగు స్వసైన్యాంగభేదముల ననుసరించి విభవముతో బలసముత్థానము చేయవలెను.

ఇది యభియానముచేయువాని కర్మయను నవమాధికరణమున
బలోపాదానకాలములు సన్నాహగుణములు ప్రతిబలకర్మయును
రెండవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి నూటయిరువదిమూఁడవ యధ్యాయము.

140-1 ప్రకరణము.

— పశ్చాత్కోపచింత, బాహ్యాభ్యంతరప్రకృతికోపప

అల్పమగుపశ్చాత్కోపము (పృష్ఠభాగము పురోభాగమందలి మహాలాభముకంటె గరీయము. గలుగు పశ్చాత్కోపమల్పమయినను దోషావహమి

వైపులనుండి దానిని వృద్ధిచేయుదురు. ఎనుటలభించులాభము గొప్పదయినను దానివలనఁబ్రకృతికోపము కలుగవచ్చును. ఇట్టిసందర్భమున వెనుకనుండుశత్రునకు భృత్యమిత్రక్షయవ్యయములుగలిగించి ముందుభాగమునఁగలుగు లాభమునిమయమై సేనాపతికుమారులలో నొకనిని దండచారునిగఁ జేయవలెను.

పశ్చాత్కోపమును తొలఁగింపసమర్థుఁడగునట్టి బలవంతుఁడగురాజు పురోభాగమందలిలాభముఁ బొందుటకు స్వయముగ వెళ్ళవచ్చును. అభ్యంతరకోపము కలుగుననితోఁచినపుడు శంకితులను వెంటఁబెట్టుకొని వెళ్ళవలెను.

బాహ్యకోపశంకకలిగినపుడు పీఠపుత్రదారల నాభ్యంతరప్రదేశమునుండి శూన్యపాలబలము ననేకవర్గములుగఁజేసి వానిపైన నేకముఖ్యుల నియమించి వెళ్ళవలెను; లేదా వెళ్లుట మానవలెను. అభ్యంతరకోపము బాహ్యకోపముకంటెపాపీయమని పూర్వమే చెప్పఁబడియున్నది.

మంత్రిపురోహితసేనాపతియువరాజులలో నొకరు ప్రకోపించుట యభ్యంతరకోపము. దానినాత్మదోషముచేఁగాని పరునివలన నపాయము కలుగునని చెప్పిగాని సాధింపవలెను. పురోహితుఁడు మహాపరాధము గావించినను వానికి సంరోధనాపస్రావణములమాత్రమే చేయవలెను; యువరాజు దపరాధమొనర్చినపుడు గుణవంతుఁడగుమఱియొకపుత్రుఁడుండిన యెడల సంరోధనిగ్రహములచే నతనిని శిక్షింపవలెను. మంత్రి సేనాపతుల విషయమునఁగూడ నిట్టేయని గ్రహించునది.

రాజ్యమును గ్రహింపఁదలఁచుభ్రాతను పుత్రునిఁ గులబంధువును ఉత్సాహముచే సాధింపవలెను అట్లువీలుగానపుడు గృహీతానువర్తనసంధికర్మలచేతనయినను శత్రుసంధానముగావింతుననిభయపెట్టియు లేక అట్టివారినుండి భూమినిప్పించియు వానికివిశ్వాసము కలిగింపవలెను. లేక స్వయంగ్రాహసైన్యమును వారికిసహాయముగ

గని వ్ని సామంతాటవికులఁ బంపి వారివలనఁ గలిగిన విగ్రహము మూలమున మోసపెట్టవలెను. లేక అనరుద్ధాపధాన పారగ్రామిక విషయమునఁ జెప్పఁబడినవిధానము లొనర్పవలెను. మంత్రి సేనాపతులవిషయమునఁగూడ నిట్లేయని గ్రహించునది.

ముఖ్యమంత్రితప్పఁ దక్కినయమాత్యులలో నొకనికిఁగలుగు కోపమంతరమాత్యకోపము. దానివిషయమునఁగూడఁ దగినయుపాయములఁ బ్రయోగింపవలెను.

రాష్ట్రముఖ్యాంతపాలాటవికదండోపనతులలో నొకరికిజనించినకోపము బాహ్యకోపము. వారిలోఁ బరస్పరభేదము గలిగించి దానిని తొలఁగించుకొనవలెను. లేక వాఁడు దుర్గప్రతిష్ఠుఁడయినచో సామంతాటవిక తత్కులీనావరుద్ధులలో నొకనిమూలమున వానిని పట్టుకొనవలెను. లేక అతఁడు శత్రుఁ బొందకుండునట్లు మిత్రుని సహాయమునఁ బట్టుకొనవలెను.

లేక, ఇతఁడు నిన్ను యోగపురుషునిఁగఁ దలఁచి నీభర్తపై విక్రమింపఁజేసి కార్యసాఫల్య మొందిన తర్వాత నమిత్రాటవికులపై దండ చాకునిగఁజేసి దీర్ఘప్రవాసమందు నిన్ను నియోగించును, లేక నీపుత్రదారలకు దూరముగ నిన్నుఁ బంపివేయును. ప్రక్రమము చెడిన నిన్ను భర్తకుఁబణ్యముగ విక్రయించును. నీతోసంధిచేసికొని నీభర్తయనుగ్రహమును సంపాదించుకొనును. లేక అధికుఁడగు మిత్రునిన యునఁబొందునని చెప్పి కుపితుని శత్రునుండి సత్రియగువాఁడు భేదపెట్టి దానికంగీకరించినచో వానినిష్టానుసారముగఁ బూజింపవలెను. అంగీకరింపనిచో, ఈభేదమంతయు యోగపురుషులచేఁ గావింపఁబడినదని వానివిశ్వాసమును పొందవలెను. లేక స్పష్టముగ శాసనములుగలవారిచేఁగాని గూఢపురుషులచేఁగాని వానిఁజంపింప వలెను. లేక వాని వెంట సహప్రస్థితులుగఁ బ్రవీరపురుషులఁ గొందఱినంపి వారిచేనయిన వానిని చంపింపవలెను. దీనిచేఁ గార్యసిద్ధియగును.

శత్రుపునకిట్టి (బాహ్యాభ్యంతర) కోపముకలిగించి తనకుఁగలిగినకోప
మును ప్రశమనము చేసికొనవలెను.

కోపముఁ బుట్టించుటకును పోఁగొట్టుటకును శక్తుఁడగువాని
విషయమున నుపజాపముచేయవలెను; సత్యసంధుఁడును పనులుచే
యుటయందు శక్తుఁడును ఫలప్రాప్తియగునపు డనుగ్రహించుటకును
నాపదనుండి రక్షించుటకును సమర్థుఁడునునగు వానివిషయమునఁబ్ర
తిజాపమొనర్పవలెను. లేక ఇతఁడువివేకియా మూర్ఖుఁడాయని యా
లోచింపవలెను.

బాహ్యుఁడగు శత్రుఁడాభ్యంతరులవిషయమై భేదమీక్రింది
విధముగఁ బెట్టవలెను. "భర్తనుచంపి నన్నురాజ్యమున నిలిపినచో
శత్రువధ భూమిలాభమను ద్వివిధలాభము నాకగును; లేక శత్రువు
వీనిఁజంపఁగలఁడు. లేక హతబంధుపక్షుఁడై తుల్యదోషదండముచే
భయపడినవాఁడు నాకువశుఁడగుటచే వాఁడు కృత్యపక్షుఁడు కాఁజా
లఁడు. అట్టిమతిమోకనివిషయమున నవిశంకితుఁడై యుండును. అట్టి
వారి నభివ్యక్తశాసనముచేఁ బరస్పరము చంపింపఁగలను"

ఆభ్యంతరశత్రుఁడు బాహ్యునిట్లు భేదపెట్టవలెను. ఇతనికోప
మునుహరింపఁగలను. వీనిసైన్యమును నాశముచేయఁగలను. దుష్టుఁ
డగుభర్తను వీనిచేఁ జంపించెదను ప్రతిపన్నుఁడగు బాహ్యునిప
యిని అమిత్రాటవికులపయిని విక్రమింపఁజేసెదను. ప్రభువుయొక్క
మండలము సన్నద్ధపడును. వీనికివైరము ప్రబలమగును. అప్పుడతఁ
డు నాకుస్వాధీనమగును. అప్పుడు భర్తయనుగ్రహమును కూడఁ
బొందెదను. లేక స్వయముగరాజ్యమును గ్రహింపఁగలను. వానిని
బంధించి బాహ్యభూమిని భర్తృభూమినిగూడఁ బొందెదను. లేక
శత్రుని నివాసస్థానమందుండి తొలఁగించి బాహ్యుఁడగు విశ్వస్తునిఁ
జంపించెదను; లేక శూన్యమగు వీనిమూలమును హరించెదను.

కల్యాణబుద్ధియగువాఁడు కలిసి యనుభవింపఁగోరును. కా
వున వానితో సంధిచేసికొనవలెను. శత్రునిఁగూడ, అశ్లేషమునిమంచి

చేసి మోసపెట్టవలెను.

ఈవిధముగఁ బైవిషయముల నాలోచింపవలెను. పరులనుండి పరులను స్వీయులనుండి స్వీయులను స్వీయులనుండిపరులను పరులనుండి స్వీయులను రక్షింపవలెను. స్వీయులనుండియుఁ బరులనుండియుఁగూడఁ బండితుఁడగువాఁడు తన్ను రక్షించుకొనవలెను.

ఇది యభియానముచేయువానికర్మయందుఁ బశ్చాత్కోపచింత,
బాహ్యాభ్యంతర ప్రకృతికోపప్రతీకారమును
మూఁడవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి నూటయిరువదినాలుగవ యధ్యాయము.

142 ప్రకరణము

క్షయవ్యయలాభవిపరిమర్శ.

యుగ్యపురుషాపచయము క్షయము. హిరణ్యధాన్యాపచయము వ్యయము. లాభము వీనికంటె బహుగుణాధికముగ నుండునపుడు యానముచేయవలెను.

ఆదేయము ప్రత్యాదేయము ప్రసాదకము కోపకము హ్రస్వకాలము తనుక్షయము అల్పవ్యయము మహావృద్ధ్యుదయము కల్యము ధర్మ్యము పురోగము— ఇది లాభసంపద.

సులభప్రాప్యము సులభపాల్యము నగునదియుఁ బరులకుని య్యఁదగనదియు నాదేయము. తద్విపరీతము ప్రత్యాదేయము. ప్రత్యాదేయమును తీసికొని యనుభవించు వాఁడు వినాశముఁ బొందును.

ప్రత్యాదేయమును తీసికొని శత్రుకోశదండనిచయరక్షావిధానములఁ బాడుచేయఁగలను. వాని ఖనిద్రవ్యహస్తివనసేతుబంధవణిక్పథములందలి సారములఁ దొలఁగింపఁగలను. వాని ప్రకృతులను కర్శించుటయో దేశమునుండి తొలఁగించుటయో వానిపైఁగలహింపఁజేయుటయో నేనొనర్పఁగలను. దానిచే శత్రువు వానిపై మఱింత

కోపమువహించును. దీనినిపణ్యముగనిచ్చి వీనికిని వీనిప్రతిపక్షునికిని యుద్ధముకలిగించెదను. దానివలన శత్రువు వానియమిత్రునిఁగాని విరక్తునిఁగాని తత్కులీనునిఁగాని కలిసినపుడు వానికి నాభూమినిచ్చి వృద్ధిపొందించి నాకుఁజిరకాలమిత్రునిగఁ జేసికొనఁగలనని తోఁచిన పుడు పరిత్యాదేయలాభమునుకూడఁ బుచ్చుకొనవచ్చును.

ఆదేయపరిత్యాదేయము లిట్లుచెప్పఁబడినవి.

అధార్మికునినుండి ధార్మికునికి వశపడినలాభము తనవారికిని పరువారికినికూడఁ బ్రసాదకమగును. తద్విపరీతమగునది ప్రకోపకము.

మంత్రులయుపదేశమువలనఁ బొందఁబడినలాభము వారికి క్షయవ్యయములఁ గలిగించినచోఁ గోపకమగును. వీఁడు కార్యసిద్ధిని పొంది మనలను నాశముచేయునని తలఁచు దూష్యమంత్రుల ననాదరించి పొందినలాభముకూడఁగోపకమే. తద్విపరీతముప్రసాదకము.

ప్రసాద కోపకములిట్లు చెప్పఁబడినవి.

గమనమాత్రముచే సాధ్యమగునది హ్రస్వకాల (లాభ)ము. మంత్రసాధ్యమగునది తనుక్షయము. భక్తమాత్రవ్యయముచే సాధ్యమగునది అల్పవ్యయము. తత్కాలమునందు విస్తారము ఫలము నిచ్చునది మహాలాభము. అర్థానుబంధియగునది వృద్ధ్యుదయము. నిరాబాధకమగునది కల్యము. ప్రశస్తముగ సంపాదింపఁబడినది ధర్మ్యము. సామవాయికులనిర్బంధములేక ప్రాప్తించినదపురోగము.

లాభములురెండునుసమానములై యున్నప్పుడు దేశకాలములు శక్త్యుపాయములు ప్రియాప్రియములు భేదాభేదములు సన్నికర్ష విప్రకర్షములు తదాత్వానుబంధములు సారత్వాసారత్వనిత్యత్వ ములు బాహుళ్యబహుగుణత్వములను విమర్శించి బహుగుణయుక్త మగు లాభమును స్వీకరింపవలెను.

లాభవిఘ్నములు— కామము కోపము సాధ్వసము కారుణ్యము లజ్జ అనార్యభావము మానము సానుక్రోశత పరలోకాపేక్ష

ధార్మికత్వము అత్యాహితత్వము దైన్యము అసూయ హస్తగతావమానము ఉదారస్వభావము అవిశ్వాసము భయము ఉపేక్షణము శీతోష్ణవర్షాక్షమత్వము మంగళతిథినక్షత్రేష్టిత్వము.

నక్షత్రములను మిక్కిలిపరిగణించు బాలునికిఁ గార్యములు సిద్ధింపవు. అర్థమునకర్థమే నక్షత్రముగాని నక్షత్రము లేమిచేయఁగలవు? సాధకులగునరులు నూఱుప్రయత్నములఁజేసియైనను కార్యసాఫల్యమునొందఁగలరు. గజములు ప్రతిగజములచేతనువలె నర్థము లర్థములచే సిద్ధించును.

ఇది యభియానము చేయువానికర్మయను నవమాధికరణమందు.
క్షయవ్యయలాభవిపరిమర్శనము
నాలుగవయధ్యాయము.
ఆదినుండి నూటయిరువదియైదవ యధ్యాయము.

143 ప్రకరణము.

బాహ్యాభ్యంతరములగు నాపదలు.

సంధ్యాదుల నుద్దేశపబోధము గఁ జేయుట యపనయము. దానివలన నాపదలు సంభవించును.

బాహ్యమందుత్పన్నమై యాభ్యంతరుల ప్రతిజాపమొందినవి. ఆభ్యంతరమునందుత్పన్నమై బాహ్యుల ప్రతిజాపమొందినవి. బాహ్యమందుత్పన్నమై బాహ్యుల ప్రతిజాపమొందినవి. ఆభ్యంతరమునందుత్పన్నమై యాభ్యంతరుల ప్రతిజాపమొందినవనియాపదలు (నాలుగు విధములు).

బాహ్యులాభ్యంతరులతోఁ జేరియు నాభ్యంతరులు బాహ్యులతోఁ జేరియుఁగలుగఁ జేసినయాపదగొప్పదిగనుండును. ప్రతిజాపకులు మిక్కిలి కపటముగలవారై యుందురు. ఉపజాపకు లట్టివారుకారు. ప్రతిజాపకుల శాంతిపఱచినచో నుపజాపకులు మఱెవ్వరి నుపజపింపఁజాలరు. బాహ్యులకాభ్యంతరులును నాభ్యంతరులకు బాహ్యులును

కృచ్ఛ్రోపజాపులుగదా ? కావునఁ బరులమహాప్రయత్నములు వ్యర్థములగుటయేగాక స్వకార్యసిద్ధికూడఁ గలుగును.

ఆభ్యంతరులు ప్రతిజాపముచేయునపుడు వారియెడ సామదానముల నుపయోగింపవలెను. స్థానమానకర్మయే సాంత్వము. అనుగ్రహపరిహారములు కర్మలయందు నియోగించుట— ఇవియే దానము.

బాహ్యులు ప్రతిజాపమొనర్చునపుడు భేదదండముల నుపయోగింపవలెను. మిత్రవ్యంజనులగు సత్త్రులు బాహ్యులచారులతో, ఇతఁడు రాజదూష్యవ్యంజనులచే మిమ్ములమోసపెట్టుచున్నాఁడని తెలిసికొనుఁడని చెప్పవలెను. దూష్యవ్యంజనులు దూష్యులతోఁగలిసి దూష్యులను బాహ్యులనుండియు బాహ్యులను దూష్యులనుండియు భేదింపవలెను. తీక్ష్ణులు దూష్యులలోఁబ్రవేశించి శస్త్రరసములచేఁ(వారిని)జంపవలెను; లేక బాహ్యులనుపిలిపించి (వారిని) చంపవలెను.

బాహ్యులు బాహ్యులతోడను నాభ్యంతరు లాభ్యంతరులతోడను కలిసినపుడు ప్రధానపురుషుల యుపజాపమువలన విశేషసిద్ధియగును. దోషమును పోఁగొట్టినచో దూష్యులుండరుగాని దూష్యసిద్ధియైనను నాదోషమును మఱికొందఱు దూష్యులుచేయుట సంభవించును.

కావున బాహ్యులుపజాపముగావించునపుడు భేదదండముల నుపయోగింపవలెను. మిత్రవ్యంజనులగు సత్త్రులు, ఈమీరాజు స్వలాభముఁబొందఁగోరి మీపైవిరోధించుచున్నాఁడని తెలిసికొనుఁడని చెప్పవలెను. తర్వాతఁ దీక్ష్ణులు ప్రతిజపితుని దూతలతోను సేనలతోనుకలిసి వీరిఛిద్రములఁగనిపెట్టి శస్త్రరసాదులచే వీరినిప్రహరింపవలెను. అటుపిమ్మట సత్త్రులు ప్రతిజపితుఁడా నేరమునుచేసినట్లు ప్రకటింపవలెను.

ఆభ్యంతరు లాభ్యంతరులతో నుపజాపము చేయునపుడు యాభ్యాంతరోపాయమును ప్రయోగింపవలెను. తుష్టునివలెఁ గనిపించువాని విషయమునను ఆతుష్టునియొక్కగాని తద్విపరీతునియొక్కగాని విషయమునను సామమును ప్రయోగింపవలెను.

శౌచసామర్థ్యావదేశముచేఁగాని వ్యసనాభ్యుదయావేక్షణము చేఁగాని పూజించుట దానమనఁబడును. మిత్రవ్యంజనుఁడు వీరితో మీమనస్సు దెలిసికొనుటకు మీరాజుమిమ్ములనుభేదపెట్టును; కాఁబట్టి వీనికి నిజముచెప్పుఁడని పలుకవలెను. లేక, ఇతఁడు మిమ్ములను గుఱించి మీరాజుతో నిట్లుపజాపముచేయుచున్నాఁడని భేదపెట్టవలెను. దండమును దాండకార్మిక ప్రకరణమునఁ జెప్పినట్లు చేయవలెను

నాలుగువిధములగు నీయాపదలలో నాభ్యంతరాపదను ముందుగఁ దొలఁగించుకొనవలెను. అహిభయమగుటచే బాహ్యకోపముకంటె నాభ్యంతరకోపము పాపీయమని, ఇదివఱకే చెప్పఁబడెను.

బలవంతులనుండి సంభవించునపుడు సహిత మీనాలుగాపదలలోఁదొలుతటివానిని లఘ్వాపదలుగ నెఱుంగవలెను. స్వల్పులనుండి సంభవించునపుడు లఘూపాయమును ప్రయోగింపవచ్చును.

ఇది యభియానముచేయువాని కర్మయను నవమాధికరణమున
బాహ్యాభ్యంతరములగు నాపదలను
అయిదవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి నూటయిరువదియాఱవ యధ్యాయము.

144 ప్రకరణము.

దూష్యశత్రుసంయుక్తలు.

దూష్యులలోఁ గలియునట్టివాగనియు శత్రులలోఁ గలియునట్టివారనియు శుద్ధులగు ప్రజలు రెండువిధములుగ నుందురు.

పౌరజానపదులు దూష్యులతోఁ గలియకుండు నట్లైన దండవర్జములగు నుపాయములు ప్రయోగింపవలెను. బహుజనముపై దండము నుపయోగింప వీలుపడదు. వీలుపడినను దానిచేతఁ బ్రయోజనముండకపోవుటయే గాక మఱియొక యనర్థము సహితము సంభవించును. వీరిలో ముఖ్యులగువారి విషయమున దాండకార్మిక ప్రకరణమునఁ జెప్పినట్లు చేయవలెను.

(పౌరజానపదులు) శత్రువుతోఁ గలియకుండు నట్లైన వారికిఁ గార్యసిద్ధి గలిగించు ప్రధానుని సామాదులచే వశపఱచుకొని సిద్ధినొందవలెను.

ప్రధానసిద్ధి స్వామ్యాయత్తము; యత్నసిద్ధి మంత్ర్యాయత్తము; ప్రధానాయత్తసిద్ధి యుభయాయత్తము.

దూష్యాదూష్యులు కలిసినప్పుడు సహితము సిద్ధిపొందుట యామిశ్రసిద్ధి. అప్పుడ దూష్యునిమూలమున సిద్ధికలుగును. ఆలంబనము లేనిచో నాలంబితయుండదుగదా? మిత్రామిత్రు లేకీభవించినపుడు కలుగు సిద్ధి పరమిశ్రసిద్ధి. పరమిశ్రయందు మిత్రునిమూలమున సిద్ధిసంభవించును మిత్రునిమూలమున సిద్ధిసుకరమగును కాని యమిత్రునిమూలమునఁ గాదుగదా?

మిత్రుఁడు సంధికిష్టపడకున్నచో వానిపైఁ గట్టిగ నుపజాపమొనర్పవలెను. పిమ్మట నతనిశత్రులమూలమున శత్రులనుండి వానిని భేదించి వశపఱచుకొనవలెను; మిత్రసంఘమున కంతస్థాయియగు వానిని (కూడ) వశపఱచుకొనవలెను. అంతస్థాయి వశపడినయెడల మధ్యస్థాయులు భేదింపఁబడుదురు, లేక మధ్యస్థాయినయిన వశపఱచుకొనవలెను. ఇతఁడు లభించినచో నంతస్థాయులు కలియఁజాలరు. కావున నేయుపాయముచే వీరికిఁ బరస్పరభేదము కలుగునో యట్టియుపాయము లొనర్పవలెను.

జాతికులశ్రుతవృత్తస్తవముచేఁగాని సంబంధముచేఁగాని వాని

పూర్వుల మైత్రిలోక్యాపకారానపకారముల సూచించిగాని ధార్మికుఁడగురాజును మంచిచేసికొనవలెను.

నివృత్తోత్సాహుఁడును విగ్రహశ్రాంతుఁడగుటచే నుపాయరహితుఁడయినవాఁడును క్షయవ్యయప్రవాసోపతప్తుఁడును నిష్కపటముగ నన్యునిసహాయమును గోరువాఁడును మఱియొకనివలనభయమొందినవాఁడును మైత్రియే ప్రధానముగఁగలవాఁడును నగు కల్యాణబుద్ధిని సామముచే సాధింపవలెను.

లుబ్ధుఁడును క్షీణుఁడునునగువానిని వానివద్దనుంపఁబడిన తపస్విముఖ్యునిమూలమున దానముచేసి సాధింపవలెను.

దానమైదువిధములు—— దేయవిసర్గము, గృహీతానువర్తనము, ఆత్తప్రతిదానము, స్వద్రవ్యదానము పరధనములగ్రహించునపుడు సహాయముచేయుట.

ఇది దానకర్మ.

రాజులిరువురు పరస్పర ద్వేషముగలవారై భూమిహరణవిషయమై శంకించుచుండునపుడు వారిద్దఱికిభేదముకలిగింపవలెను. భీరువగువానితో, ఇతఁడు నీతోసంధిచేసికొనును. నీపైఁగపటమువహించియున్నాఁడు, స్నేహితులుగూడ యుద్ధముగ మఱియొకరితో సంధిచేసికొనవచ్చుననియుఁ జెప్పుచున్నాఁడని బెదరించి సాధింపవలెను.

స్వదేశమునుండికాని పరదేశమునుండికాని (యాతవ్య)పణ్యాగారమునకుఁ బోవుపణ్యములు శత్రునివలనఁ బంపఁబడుచున్నవని సత్రులుప్రకటించి, పణ్యములధికముగఁ జేరినపిమ్మట, ఈపణ్యములను నేనుపంపితిని. సామవాయికులపై నీవువిక్రయింపుము లేక వారినివిడువుము. పణశేషమునుకూడ నిచ్చెదనని రాజశాసనముప్రకటించి పణ్యమంతయుశత్రుదత్తమని సామవాయికులకు బోధింపవలెను.

శత్రుదేశమందుఁ బ్రసిద్ధమగుపణ్యమును విజ్ఞాతముగ విజిగీషురాష్ట్రమునకుఁ దెప్పించి దానిని వైదేహకవ్యంజనులు (సామవాయికులగు) శత్రుముఖ్యులకు విక్రయింపవలెను. పిమ్మట సత్రులు,

ఉపన్యాసము శత్రుదత్తమని సామవాయికులలోఁ బ్రకటింపవలెను.

మహాపరాధుల నర్థమానములచే సంగ్రహించి శస్త్రరసాగ్నులనిచ్చి శత్రునికడనుంపవలెను. తర్వాత నమాత్యునొకనిఁజంపించి వానిపుత్రదారలను వశపఱచుకొని రాత్రిహతుఁడయ్యెనని ప్రకటింపవలెను. పిమ్మట శత్రుమంత్రి వారినివేఱువేఱుఁగ నడుగును. అప్పుడువారు తాముచెప్పినట్లు చేసినయెడల వారిని బయలుపెట్టఁగూడదు; లేనిచో బయలుపెట్టవలెను. లేదా శత్రురాజువద్ద నాప్తతను సంపాదించినవాఁడొకఁడు, నీముఖ్యునినుండి నిన్నురక్షించుకొనుమని భేదపెట్టవలెను. పిమ్మట నుభయవేతనుఁడు శత్రురాజు శంకితుఁడయ్యెనని ముఖ్యునితోఁజెప్పి వానిమూలమున శత్రూపఘాత మొనర్పవలెను.

ఇతనిరాజ్యమును గ్రహించుటకు వెళ్లుము. మనసంధి యథాస్థితముగనుండవచ్చునని యొకనిని మఱియొకయుత్సాహవంతుని పయికిఁ బంపవలెను. పిమ్మట సత్రులీవర్తమానము నితరునికిఁ జెప్పవలెను. తర్వాత నందులోనొకని స్కంధావారవీవధాసారములనష్టపఱచి యితరులతో మైత్రిచేసికొని, సత్రులు, నీవువీరిచేఁ జంపఁదగియుంటివని చెప్పి పరస్పరభేదము గలిగింపవలెను.

ఏశత్రురాజుయొక్క వీరపురుష హస్తి హయములు మృతినొందునో లేక గూఢపురుషులచేఁ జంపఁబడునో హరింపఁబడునో వానితో సత్రులు, ఇవి పరస్పరోపహతములయ్యెనని చెప్పి, యభిశస్తునితో నీవుమఱియొకమారిట్లుచేయుము; నీకురావలసిన శేషమిచ్చెదమనిపలుకవలెను అప్పుడుభయవేతనుఁడా పణశేషమును వానికిప్పింపవలెను. ఇట్లు భేదమొందినవానిలో నొకరిని వశపఱచుకొనవలెను.

సేనాపతి కుమార దండచారులవిషయమునఁ గూడనిట్లేయుని గ్రహించునది.

సంక్షోభావముతో నున్నవారిలో నిట్టిభేదమును బ్రయోగింపవలెను.

ఇది భేదకర్మ.

హీనుఁడు వ్యసని స్థితశత్రుఁడునగువానిని గూఢపురుషులు తీక్ష్ణులసహాయములేకయే శస్త్రాగ్నిరసములచే సాధింపవచ్చును. సాకర్త్యమునుపట్టి వారిలో నొక్కఁడే దీనినిచేయవచ్చును. లేక తీక్ష్ణుఁ డొక్కఁడే శస్త్రరసాగ్నులచే వానిని సాధింపవచ్చును. ఏలనఁగాఁ దీక్ష్ణుఁడు సర్వసందోహావిశిష్టకర్మనుకూడఁ జేయఁగలవాఁడు.

ఇది యుపాయచతుర్వర్గము.

ఈయుపాయములలోఁ బూర్వపూర్వము సులభము. సాంత్వమేకగుణము. సాంత్వపూర్వమగుదానము ద్విగుణము. సాంత్వదానపూర్వమగు భేదము త్రిగుణము. సాంత్వదానభేదపూర్వమగు దండము చతుర్గుణము, అని యభియోక్తలవిషయమునఁ జెప్పఁబడెను.

స్వభూమిష్ఠులగువారి విషయమునఁగూడ నివియే యుపాయములు. మఱియొకవిశేషముగూడ నున్నది. పణ్యాగారములమూలమున నభిజ్ఞాతదూతముఖ్యులను స్వభూమిష్ఠులగువారిలో నొకనివద్దకుఁ బంపవలెను. వారు వీనిని సంధివిషయమునఁగాని పరహింసకుఁగాని యొప్పింపవలెను. అతఁడట్లంగీకరింపనపుడు మనకార్యసిద్ధియైనదని రాజుతోఁ జెప్పవలెను. ఉభయవేతనులు, ఈమారాజుదుష్టుఁడు కాన వీనితోసంక్రమింపుఁడని బోధింపవలెను. ఎవనికెవనినుండి భయవైరద్వేషములు శంకింపఁబడుచున్నవో వానిని వానినుండి, ఇతఁడు నీశత్రునితోసంధిచేసికొనుచున్నాఁడు. నిన్ను మునుముందు మోసపెట్టును. కావున శీఘ్రముగ నీవేసంధిచేసికొని వీనినిగ్రహమునకై ప్రయత్నింపుమని భేదపెట్టవలెను. ఆవాహవివాహములమూలమున శత్రుసంయుక్తుల భేదింపవలెను; లేక వారిసామంతాటవికతత్కులీనావరుద్ధుల మూలమునఁగాని సార్థప్రజాటవికులమూలమునఁగాని రాజ్యమునుండి తొలఁగింపవలెను. లేక వీరి పరస్పరాపాశ్రయులభిసృతసైన్యమును జాతిసంఘచ్ఛిద్రములుకలిగినపుడు పరిహరింపవలెను; లేక గూఢు లగ్నిరసశస్త్రములచేఁ జంపింపవలెను.

శత్రువులను గరళముతోఁగూడిన పానమునిచ్చియు యోగాచరణముల చేతను చంపింపవలెను. పరమిత్త్రసిద్ధివిషయమైన విశ్వాసపూర్వముగ నామిషమును పెట్టవలెను.

ఇది 'యభియానము చేయువానికర్మ'యందుఁ దూష్యశత్రుసంయుక్తులను ఆఱవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటయిరువదిఏడవ యధ్యాయము.

145-6 ప్రకరణము.

—అర్థానర్థసంశయములు, ఉపాయములఁబట్టి వానివిషయమగుసిద్ధులు.—

కామాద్యుత్సేకము స్వప్రకృతులకును అపనయము బాహ్యప్రకృతులకును కోపముగలిగించును. ఈ రెంటిని కూడ నాసురవృత్తి (లక్షణములు). కోపము స్వజనవికారము అపదర్థానర్థసంశయములు పరవృద్ధిహేతుకములు.

పొందఁబడిన యేయర్థము శత్రువృద్ధికారకమగునో ప్రాప్తమయ్యును పరులకుఁ బ్రత్యాదేయమైయుండునో లేక క్షయవ్యయములఁగలిగించునో, అది యాపదర్థము. సామంతవ్యసనమువలనఁ గలిగి సామంతులకామిషభూతమగులాభము స్వభావముచేఁబొందఁదగి శత్రువిచేఁ బ్రార్థింపఁబడు లాభము పశ్చాత్కోపముగల పార్ష్ణిగ్రాహునిచే విగృహీతమగు పురస్తాల్లాభము మిత్త్రోచ్ఛేదముచేఁగాని సంధివ్యతిక్రమముచేఁగాని మండలవిరోధకరమగులాభము— ఇవియును ఆపదర్థములే.

స్వకీయులనుండికాని పరులనుండికాని భయమునుకలిగించు లాభమనర్థము.

ఈ రెంటివిషయమై అనర్థమున్నదా లేదా యనియు, మొదట నర్థమయినను పిమ్మట ననర్థమగునాయనియు, మొదట ననర్థమైనను పిమ్మట నర్థమగునాయనియు నాలోచించుట సంశయము. శత్రునిఁ

గాని మిత్రునిఁగాని యుత్సహింపఁజేయుట కుపయోగించునా లేదా యని యాలోచించుటకూడ సంశయమే. అర్థమానములచే శత్రుబలమునుపిలిపించుటవలన నర్థమగునా కాదాయని యాలోచించుట కూడసంశయము. పైవిషయములగుఱించి యర్థచింతనుచేయవలెను.

అర్థానుబంధమగునర్థము నిరనుబంధమగునర్థము అనర్థానుబంధమగునర్థము అర్థానుబంధమగునసర్థము నిరనుబంధమగునసర్థము అనర్థానుబంధమగు ననర్థము— ఇది యనర్థషడ్వర్గము.

శత్రువును పెల్లగించి పార్ష్ణిగ్రాహుని వశపఱచుకొనుట అర్థానుబంధమగు నర్థము. ఉదాసీనునికి సైన్యానుగ్రహముచేసి పొందినయర్థము నిరనుబంధమగు నర్థము. పరునియంతచ్ఛేదమువలనఁగలిగినది యనర్థానుబంధమగు నర్థము. కోశదండములచే శత్రుప్రతివేశునను గ్రహించుట యర్థానుబంధమగు ననర్థము. హీనశక్తిగలవానినిప్రోత్సహించి వెనుకకుమఱలుట నిరనుబంధమగు ననర్థము. జ్యాయునిఁబ్రోత్సహించి మరలుట యనర్థానుబంధమగు ననర్థము. వీనిఁబొందుటలోఁ బూర్వపూర్వము శ్రేయస్కరము.

ఇది కార్యనిశ్చయము.

నాలుగువైపులనుండి యర్థోత్పత్తియగుటయుగపదర్థోత్పత్తి. అదియే పార్ష్ణిగ్రాహునిచే విగ్రహీతమగునపుడు సంశయాపదర్థమగును. అప్పుడు మిత్రాక్రందోపగ్రహము వలన సిద్ధియగును.

అన్నివైపులనుండి శత్రుభయమువలననగు భయోత్పత్తిసమంతత ఆపదర్థమగుచున్నది.

అది మిత్రగృహీతమై సమంతతోనర్థ సంశయాపదయగును. వీనికిఁ జలామిత్రాక్రందోపగ్రహమువలన సిద్ధి.

రెండువైపులనుండి వచ్చులాభమునకుఁబరులడ్డుగలిగించినపు డుభయతోర్థాపదయగును.

దానియందును సమంతతోర్థాపదయందును లాభగుణయుక్తముగ పస్థమునుతీసికొనుటకు యానముచేయవలెను. లాభమునమా

నమైనపుడందుఁ బ్రధానమును నాసన్నమును నతిపాతరహితమును సులభోపాయసాధ్యమును నగుదానికై యానముచేయవలెను.

రెండువైపులనుండి యనర్థములు కలుగుట యుభయతోనర్థాపద. దీనియందును సమంతతోనర్థాపదయందును మిత్రులనుండిసిద్ధిపొందవలెను. మిత్రులులేనపుడు సులభులగుప్రకృతులసహాయముచే నొక వైపునుండివచ్చిన యనర్థమునుతొలగించుకొనవలెను. ఉభయతోనర్థమును జ్యాయునిసహాయమునను సమంతతోనర్థములను మూలబలసహాయమునను సాధింపవలెను. ఈయుపాయ సాధనములచేఁగూడ నశక్యమైనపుడన్నిటినివిడిచి పాఱిపోవలెను. సుయాత్రోదయనుల వలె జీవించియుండినచోఁ బునరావృత్తి కలుగును.

ఒకవైపునుండిలాభము మఱియొకవైపునుండి రాజ్యాభిమర్శము తటస్థించుట యుభయతోర్థానర్థాపద. అప్పుడర్థసాధకమునకై యానముచేయవలెను; లేదా రాజ్యాభిమర్శమును వారించుకొనవలెను.

సమంతతోర్థానర్థాపద యిట్లువ్యాఖ్యానము చేయఁబడినది.

ఒకవైపునుండి యనర్థము మఱియొకవైపునుండి యర్థసంశయమునగుట యుభయతోనర్థార్థసంశయము. సమంతతోర్థానర్థసంశయము దీనిఁబట్టిగ్రహించునది. అప్పుడు ప్రకృతులలోఁబూర్వపూర్వప్రకృతుల ననర్థసంశయమునుండి విడిపించుటకు యత్నింపవలెను. అనర్థసంశయమందు మిత్రమోక్షణము శ్రేయస్కరము. అదండుఁడగువానికిఁ గోశమోక్షణముకంటె దండమోక్షణము శ్రేయస్కరము. సమగ్రమోక్షణము వీలుకానపుడు ప్రకృత్యవయవమోక్షణమునకైన యత్నింపవలెను. అందుఁబురుషప్రకృతులలోఁదీక్ష్ణులు బవర్ధముగ నధికానురక్తమగువానిని, ద్రవ్యప్రకృతులలోసారమును మహోపకారియు నగుదానిని రక్షింపవలెను. సులభసాధ్యములను సంధ్యాసనద్వైధీభావములచేతను, కష్టసాధ్యముల నితరోపాయములచేతను రక్షింపవలెను.

క్షయస్థానవృద్ధులలో నుత్తరోత్తరమునుకోరవలెను. క్షయాదులవలన భావికాలమందు ఫలమురానున్నప్పుడు ప్రాప్తిలోవ్యయము వయినఁ గోరవచ్చును.

ఇది దేశావస్థాపనము.

యాత్రామధ్యాంతరములందుఁగలుగు నర్థానర్థసంశయముల విషయమునఁగూడ నిట్లేయని గ్రహించునది.

అర్థానర్థసంశయములు నిరంతరముండునవిగనుక యాత్రాదియందర్థముసంపాదించుట శ్రేయస్కరము. ఏలనఁగాఁ బార్ష్ణిగ్రాహాసారప్రతిఘాతమునకును క్షయవ్యయప్రవాసప్రత్యాదేయమూల రక్షణములకును నదియుపయోగించును. అట్లే స్వభూమియందనర్థసంశయమువిషహ్యము.

'యాత్రామధ్యమందనర్థసంశయప్రాప్తిని గూర్చికూడ నిట్లేయని గ్రహించునది.

యాత్రాంతమందుఁ గర్శనీయోచ్ఛేదనీయులకుఁ గర్శనోచ్ఛేదములొనర్చి యర్థమునుపొందుట శ్రేయస్కరము. పరాబాధభయముండునుగాన నర్థసంశయమట్టిదికాదు.

సామవాయికులలోఁ బురోగామికానివానికి యాత్రామధ్యాంతప్రాప్తమగు నర్థసంశయము గమననిర్బంధము లేనివాఁడగుటచే శ్రేయస్కరము.

అర్థధర్మకామము లర్థత్రివర్గము. వానినిపొందుటలోఁ బూర్వపూర్వము శ్రేయస్కరము. అనర్థాధర్మశోకము లనర్థత్రివర్గము. వానికిఁబ్రతీకారముచేయుటలోఁ బూర్వపూర్వము గ్రాహ్యము. అర్థమా అనర్థమా ధర్మమా అధర్మమా కామమా శోకమాయని సంశయత్రివర్గము. వీనిలో రెండవదానిని నివర్తించుటకు మొదటిది సమర్థమగుటచే మొదటిదానిని పొందుటయే శ్రేయస్కరము.

ఇది కాలావస్థాపనము.

౧౮ సూపదలు.

వానిసిద్ధి— పుత్రభ్రాతృబంధువులవలనఁ గలిగినయాపదలను సామదానములచేతను, పౌరజానపదదండముఖ్యులవలనఁ గలిగినవానిని దానభేదములచేతను, సామంతాటవికులవలనఁ గలిగినవానిని భేదదండములచేతను ప్రతీకరించుకొనుట యుచితము. ఇట్లుచేయుట యనులోమము. విపర్యయమగునపుడు ప్రతిలోమము.

మిత్రామిత్రులవలనఁ గలిగినయాపదలకుఁ బ్రతీకారముభ్యామిశ్రమైయుండును. ఉపాయములు పరస్పరసాధకములుగదా?

శత్రువియొక్క శంకితామాత్యులవిషయమునఁ బ్రయుక్తముగు సాంత్వము తక్కినప్రయోగముల నివర్తింపఁజేయును. దూష్యామాత్యులవిషయమున దానము సంఘాతులయెడ భేదము శక్తిమంతులయెడ దండము నుపాయములు.

ఆపదల గురుత్వలఘుత్వములఁబట్టి నియోగ వికల్ప సముచ్చయోపాయములఁ గల్పింపవలెను.

ఇదితప్ప వేఱొకయుపాయములేదనుటనియోగము. దీనిచేతఁ గాని మఱియొకదానిచేతఁగాని సాధింపవచ్చుననుట వికల్పము. దీనిచేతను మఱియొకదానిచేతను కలిసి సాధింపవచ్చుననుట సముచ్చయము.

వానిలో నేకయోగములునాలుగు త్రియోగములునాలుగు. ద్వియోగములాఱు చతుర్యోగ మొకటియని పదునైదుపాయము లున్నవి. ప్రతిలోమములుగూడ నిన్నియే. ఒకయుపాయముచే సిద్ధించునదేకసిద్ధి; రెండిటిచేసిద్ధించునది ద్విసిద్ధి, మూఁడింటిచేసిద్ధించునది త్రిసిద్ధి, నాలుగుచేసిద్ధించునది చతుస్సిద్ధి.

అర్థము ధర్మమూలమగుటవలనను కామఫలకమగుటవలనను ధర్మార్థకామానుబంధమగు నర్థసిద్ధి సర్వార్థసిద్ధి.

ఇవి సిద్ధులు.

ఆగ్న్యుదకవ్యాధిప్రమారవిద్రవదుర్భిక్షాసురీసృష్టులు దైవికములగునాపదలు. దేవబ్రాహ్మణపూజవలన వీనికిఁ బ్రతీకారమగును.

ఆసురసృష్టి అతిసృష్టి అసృష్టి సంభవించినపుడు వానికిసిద్ధారంభములగుసిద్ధులు అథర్వణకర్మలు ప్రతిక్రియలగును.

ఇది యభియానము చేయువానికర్మయను నవమాధికరణము

దర్థానర్థసంశయములు, ఊపాయములఁబట్టి వానివిషయమగుసిద్ధులను

యేడవయధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటయిరువదియొనిమిదవ యధ్యాయము.

ఇంతటితోఁ గౌటిలీయార్థశాస్త్రమున

నభియానము చేయువానికర్మయను తొమ్మిదవయధికరణము సమాప్తము.

శుభమస్తు.

కౌటిలీయార్థశాస్త్రము

10 అధికరణము — సాంగ్రామికము.

---

147 ప్రకరణము.

స్కంధావారనివేశము.

వాస్తుశాస్త్రోక్తమగు ప్రదేశమున నాయకవర్ధకిమౌహూర్తికజ్ఞులు వృత్తముగనో దీర్ఘముగనో చతురశ్రముగనో భూమినిబట్టి నాలుగుద్వారములు, ఆఱుత్రోవలు తొమ్మిదివిభాగములు నుండునట్లుగ స్కంధావారమును నిర్మింపవలెను.

భయప్రతీకారమగునట్లు ఖాతవప్రసాలద్వారాట్టాలకములతోఁగూడినట్టియు నూఱుధనుస్సులపొడవు నేఁబదిధనుస్సుల వెడల్పునుకలిగినట్టియు మధ్యప్రదేశమున కుత్తరముగఁ దొమ్మిదవభాగమున రాజగృహమును; పశ్చిమార్ధమందతని యంతఃపురమును దానిచివర నంతర్వంశికసైన్యము నుంపవలెను. రాజగృహమున కెదుట దేవీగృహము దక్షిణమునఁ గోశశాసనకార్యకరణములను వామభాగమున రాజోపవాహ్యములగు హస్త్యశ్వరథస్థానము నుంపవలెను. వీనికి వెలుపల నూఱుధనుస్సుల యవకాశముండునట్లు నాలుగుశకటమేఢీప్రతతులను స్తంభసాలపరిక్షేపముల నుంపవలెను. అందు మొదటిదాని యెదుట మంత్రిపురోహితవర్గములు దక్షిణమునఁ గోష్ఠాగారమహానసములు వామభాగమునఁ గుప్యాయుధాగారములు, రెండవదానియందు మౌలభృతాశ్వస్థానము దానికి వెలుపటఁ దూర్యాగ్నులతోఁగూడిన లుబ్ధకశ్వగణులు గూఢారక్షకులు, శత్రువులవలనిబాధ

తప్పించుకొనుటకుఁ గూపకూటావపాతకంటకినులను స్థాపింపవలెను. ఆత్మరక్షణకొఱకు స్థానవర్గములవారిని మార్చుచుండవలెను. అపసర్పజ్ఞానముకొఱకు రేబవలుల విభజింపవలెను.

వివాదపానసమాజద్యూతములను వారింపవలెను. ముద్రారక్షణముకూడఁ జేయవలెను. సేనానియొక్కయు నాయుధీయులకు సంబంధించిన శాసనము నంతపాలుఁడు పరీక్షింపవలెను. ప్రశాస్త మార్గములఁ గనిపెట్టుటకై ముందునడుచుచు వర్ధకివిష్టులచే నీటిసదుపాయములఁ గల్పించుచుండవలెను.

ఇది సాంగ్రామికమను దశమాధికరణమున స్కంధావారనివేశమను మొదటి యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటయిరువదితొమ్మిదవ యధ్యాయము.

148-9 ప్రకరణము.

— స్కంధావారప్రయాణము, బలవ్యసనావస్కందకాలరక్షణము. —

గ్రామారణ్యములకు సంబంధించిన యధ్వనివేశములను యవసేంధనోదకములను స్థానాసనగమనకాలములను పరిశీలించి యాత్ర చేయవలెను. ఆపత్ప్రతీకారద్విగుణముగ భక్తోపకరణములఁ దీసికొనిపోవలెను. వాహనములు ప్రత్యేకముగ దొరకనపుడు వీనిని సైన్యములచేతనే మోయింపవలెను, లేక వానిని మధ్యప్రదేశములందు దాచి యుంచుకొనవలెను.

ముందు నాయకుఁడు మధ్యభాగమున రాజమహిషియు రాజు పార్శ్వములందశ్వములు శరీరరక్షకులు చక్రాంతములందేనుఁగులు తక్కిన సైన్యము, అన్నిభాగములం దాటవికసైన్యము నడువవలెను. స్వదేశమునుండి వచ్చిన వీవధము మిత్రబలము వారియాసారులు వారివారి మార్గములఁబట్టి వెళ్లవలెను. ఏలనఁగా యుద్ధమందు స్వభూమిష్ఠులగువారు రభూమిష్ఠులకంటె మంచిస్థితియందుందురు. అధమ మొకయోజనము మధ్యమమొకటిన్నరయోజనము ఉత్తములు

రెండు యోజనములు (క్రోజునకు) నడుతురు. దీనినూహించి వెనుక నుండి సేనాపతి వెళ్ళి వారినాపవలెను. ముందుభాగమునుండి యాప దవచ్చునపుడు మకరవ్యూహముచేతను వెనుకభాగమునుండి వచ్చునపుడు శకటవ్యూహముచేతను పార్శ్వములనుండివచ్చునపుడు వజ్ర వ్యూహముచేతను అన్నివైపులనుండివచ్చునపుడు సర్వతోభద్రవ్యూహముచేతను ఒక్కరుమాత్రము నడువఁదగిన మార్గమందు సూచీ వ్యూహముచేతను యాత్రచేయవలెను. ద్వైధీభావమందాశ్రయ కారి సంపన్నఘాతి పార్ష్ణిగ్రాహాసారమధ్యమోదాసీనులు— వీరు ప్రతీకరింపఁదగినవారు. సంకటమార్గమును శోధింపవలెను. కోశము దండము మిత్రామిత్రాటవీబలము వృష్టి ఋతువులు లోనగువాని నికూడఁ బరిశోధింపవలెను.

(శత్రువుయొక్క) దుర్గకర్మనిచయరక్షాక్షయమగునపుడును క్రీతబల మిత్రబలములకు నిర్వేదముకలుగునపుడును ఉపజపితులు త్వర పెట్టకుండునపుడును శత్రువుసంధిచేసికొనఁగోరునని తోఁచినపుడును మెల్లగాఁబోవచ్చును. లేనియెడల శీఘ్రయానముచేయవలెను.

హస్తిస్తంభసంక్రమ సేతుబంధనౌకాష్టవేణుసంఘాతముచే తను, అలాబు చర్మకరండ దృతిప్లవ గండికావేణికలతోడను ఉదక ముల దాటవలెను.

శత్రువు రేవులనడ్డగించినపుడు హస్త్యశ్వములసహాయముచే రాత్రికాలమున మఱియొకచోటనుండి యుదకములనుదాటి రహస్య ముగాదానియందు శత్రువుపైఁబడవలెను. మార్గమందుదకములేన పుడు బండ్లమీఁదను చతుష్పదములమీఁదను శక్త్యనుసారముగా ను దకములఁ దీసికొనిపోవలెను.

అనూదకమగు దీర్ఘకాంతారమునఁ బ్రయాణముచేయున పుడును యవసేంధనోదకహీనమై కష్టతరమగుమార్గమునఁ బోవున పుడును శత్రుసేనాక్రమితపఁబడినపుడును క్షుత్పిపాసాధ్వక్లాంతమై నపుడును పంకతోయములచే గంభీరములగు నదీదరీశైలములనెక్క

టయు దిగుటయు సంభవించినపుడును ఇఱుకగుత్రోవలలోను శైలవిషమసంకటమగుత్రోవలలోను సమ్మర్దము కలిగినపుడును నివేశప్రస్థానములందును భోజనమందును నాసక్తమైయుండునపుడును మిక్కిలి నడచుటవలనఁ బరిశ్రాంతమై నిద్రించునపుడును వ్యాధిమరక దుర్భిక్షాపీడితమగునపుడును పత్త్యశ్వద్విపములు వ్యాధితములయినపుడును బలము స్వల్పముగనున్నపుడును బలవ్యసనములందును స్వసైన్యమును రక్షించుకొనవలెను. పరసైన్యములిట్టి స్థితియందున్నపుడు వానినికొట్టవలెను.

ఇఱుకత్రోవలో శత్రుబలము ప్రయాణముచేయునపు డభిహర్తయొక్క సేనానాయకుఁడు శత్రుని యాహారగ్రాసశయ్యాప్రస్తారాగ్నినిధానధ్వజాయుధముల సంఖ్యను తెలిసికొని, స్వబలజ్ఞానమును దాచవలెను.

అపసారప్రతిగ్రహములతోఁగూడిన పార్వతదుర్గమునో నదీదుర్గమునో వెనుకభాగమందు నిర్మించుకొని యుద్ధమునో నివేశమునో యొనర్పవలెను.

ఇది సాంగ్రామికమను దశమాధికరణమున

స్కంధావారప్రయాణము బలవ్యసనావస్కంద కాలరక్షణములను.

రెండవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటముప్పదియవ యధ్యాయము.

150-2 ప్రకరణము.

— కూటయుద్ధభేదములు, స్వసైన్యోత్సాహనము, స్వబలాన్యబలవ్యాయోగము. —

బలవిశిష్టుఁడు కృతోపజాపుఁడు ఋతుప్రతీకారియగువాఁడు స్వభూమియందుఁ బ్రకాశయుద్ధము చేయవచ్చును. అట్లు కానివాఁడు శకటయుద్ధమును చేయవలెను.

పరుఁడు బలవ్యసనావస్కందములొందినపుడు నభూమిష్ఠుఁడై యుండునపుడును వానిని కొట్టవలెను.

ప్రకృతుల వశపఱచుకొనిన విజిగీషువు దూష్యామిత్రాటవీబలసహాయముచే స్వభూమిష్ఠుఁడగు శత్రువికి సహసముభంగముగలిగించి విభూమిని పొందినతర్వాత వానిని కొట్టవలెను. సంఘనవించిన శత్రుసైన్యము నేనుఁగులచే భేదింపవలెను. భంగపఱచుటచే ననుసరించివచ్చుచున్న శత్రుఁడు భిన్నుఁడయినను కాకపోయినను వెనుకకుమఱలి వానిని కొట్టవలెను.

ఎదుటనుండి కొట్టఁబడుటవలనఁ జలించి విముఖమైనట్టుగోత్తు శత్రుసైన్యమును వెనుకనుండి హస్త్యశ్వములచేఁ గొట్టవలెను. పృష్ఠమున విషమముగనున్నపు డెదుటనుండియు నొకపార్శ్వమున విషమముగనున్నపుడు మఱియొకపార్శ్వమునుండియుఁ గొట్టవలెను.

దూష్యామిత్రాటవీబలములచే ముందుయుద్ధము చేయించి శ్రాంతుఁడయినశత్రువినిఁ దానశ్రాంతుఁడై కొట్టవలెను. లేక దూష్యబలముచే శత్రువికి భంగముగలిగించి జయింపఁబడెనని నమ్మిన శత్రువిని రహస్యప్రదేశమందుండి కొట్టవలెను. సార్థవ్రజస్కంధావారసంవాహముల విలోపముగలిగెనని భ్రమపడినశత్రువును జాగరూకుఁడై కొట్టవలెను. సారబలుఁడు ఫల్గుబలావచ్ఛన్నుఁడై శత్రువీరులను ప్రవేశించికొట్టవలెను. గోగ్రహణముచేసిగాని శ్వాపదవధముచేఁగాని పరవీరుల నాకర్షించి రహస్యప్రదేశమందు దాగియుండి వానినికొట్టవలెను.

రాత్రియందాక్రమణముచే శత్రుబలమునకు నిద్రలేకుండఁజేసి నిద్రాక్లాంతులును తప్తులునునగు వారినిఁ దానతప్తుఁడై పగటిపూటఁగొట్టవలెను. పాటచర్మములచేఁ గప్పఁబడిన యేనుఁగులసహాయమున రాత్రియుద్ధముఁజేయింపవలెను. పూర్వాహ్ణమున సన్నాహముచేఁ బరిశ్రాంతులగువారి నపరాహ్ణమునఁగొట్టవలెను. శత్రుసైన్యమెదురెండగలిగియున్నపుడు దానినికొట్టవలెను.

ధాన్వన సంకట పంక శైల నిమ్న విషమ ప్రదేశములును నావలు గోవులు శకటవ్యూహనీహారములు రాత్రి— ఇవి సత్రములు (కపటోపాయావకాశములు.)

కూటయుద్ధమునకు యుద్ధప్రారంభమే తగినకాలము.

సంగ్రామమన్ననో— నిర్దిష్టదేశకాలములు గలవాఁడై ధర్మిష్ఠుఁడై స్వసైన్యమునంత నొకచోటఁజేర్చి, మీతో నేను తుల్యవేతనుఁడను, ఈరాజ్యము మీతోఁగలిసి నాకనుభవింపఁ దగియున్నది. కాఁబట్టి నాచేనిర్దేశింపఁబడుశత్రుని మీరుచంపుఁడు. వేదములందుఁగూడ, సమాప్తదక్షిణలుగల యజ్ఞముల నవభృతస్నానమువలనఁగలుగుఫలము శూరులకురాఁగలదని చెప్పఁబడియున్నది. ఇదిగాక దీనినిగుఱించి రెండుశ్లోకములుగూడ నున్నవిగదా ? "యాన్యజ్ఞసంఘైస్తపసాచవిప్రాః। స్వర్గైషిణః పాత్రచయైశ్చయాంతి। క్షణేనతానప్యతియాంతిశూరాః। ప్రాణాన్సుయుద్ధేషు పరిత్యజంతః॥ నవంశరావం సలిలస్యపూర్ణం సుసంస్కృతం దర్భకృతోత్తరీయం। తత్తస్యమాభూన్నరకం చగచ్ఛేద్యోభర్తృపిండస్య కృతేనయుధ్యేత్॥" (పాత్రచయముతోఁగూడిన స్వర్గకాంక్షులగు విప్రులు యజ్ఞముల మూలమునను తపస్సుమూలమునను పొందుఫలమును యుద్ధములందుఁబ్రాణములఁ ద్యజించినశూరు లాక్షణముననే పొందఁగలరు. భర్తృనిమిత్తమై యుద్ధముచేయక నరకముఁబొందువానికి సలిలపూర్ణమును సుసంస్కృతమును దర్భకృతోత్తరీయమును క్రొత్తదియును నగు శరావముకూడ లభింపదు) అని చెప్పి మంత్రిపురోహితులమూలమున యోధులకుత్సాహమును పుట్టింపవలెను.

కార్తాంతికాదివర్గము వ్యూహసంపదనుసూచించియు సర్వజ్ఞదైవసంయోగఖ్యాపనముచేసియు స్వపక్షమున కుత్సాహమును పరపక్షమున కుద్వేగమును కలిగింపవలెను. యుద్ధమునకుఁ బూర్వదినము రాజుపవాసముండి శస్త్రసహితమగువాహనముపైఁబరుండి యథర్వవేదోక్తముగ హోమమొనర్చి విజయయుక్తములును స్వర్గసంపా

దకములునగు నాశీస్సులఁజెప్పించి బ్రాహ్మణులచేఁ దనశరీరమున్నింప వలెను. శౌర్యశిల్పాభిజనానురాగయుక్తులయినట్టియు నర్థమానముల లోప మొందనట్టియువారిని సేనాగర్భమందుంపవలెను. ఆయుధీయులును ధ్వజరహితులును శిరోవేష్టనములేనివారును నగుపితృపుత్రభ్రాతలయొక్క నడుమ రాజుండవలెను. సైన్యమశ్వానుబంధమైనపుడు గజముగాని రథముగాని రాజవాహనముగ నుండవలెను. సైన్యమం దేయంగ మధికముగనుండునో, యేదివినీతముగ నుండునో దానిని కూడ నూహింపవచ్చును. రాజవ్యంజనుఁడు వ్యూహానుస్థానము చేయింపవలెను.

శూరులకు స్వర్గమును భీరులకస్వర్గమును కలుగునని సూతమాగధులు చెప్పుచు యోధుల జాతిసంఘకులకర్మవృత్త స్తవమును కావించుచుండవలెను. పురోహితపురుషులు కృత్యాభిచారముల గురించి చెప్పుచుండవలెను. సత్రికవర్ధకీమౌహూర్తికులు స్వకర్మసిద్ధిని పరకర్మాసిద్ధిని వర్ణింపవలెను.

అర్థమానములచే గౌరవింపఁబడిన సైన్యముతో సేనాపతి, (శత్రు) రాజవధను చేసినవానికి శతసాహస్రము, సేనాపతికుమారవధ కేఁబదివేలు, ప్రవీరముఖ్యవధకుఁ బదివేలు, హస్తిరథవధకైదువేలు, అశ్వవధకు సహస్రము, పత్తిముఖ్యవధకుశతము, శిరోవధకిరువది, స్వయంగ్రాహునికి భోగద్వైగుణ్యము పారితోషికమని చెప్పవలెను. దశవర్గాధిపతులు దీని నెఱుంగవలెను.

శస్త్రయంత్రాగదస్నేహవస్త్రహస్తులై చికిత్సకులుండవలెను. స్త్రీలన్నపానములఁ బెట్టుకొని రక్షణీయపురుషులఁ బ్రోత్సహించుచు వెనుకనుండవలెను.

సైన్యమును దక్షిణముఖముగఁగాక అనుకూలప్రచారముగల సూర్యుని వైపు వెనుకభాగముండునట్లు స్వభూమియందు వ్యూహము గనొనర్పవలెను. పరభూమియందు వ్యూహమొనర్చునపు డశ్వములఁ జఱుగత్తింపవలెను. ఏభూమివ్యూహమొనర్పఁబడిన సైన్యమునకు

శత్రువువలన స్థానముగాని ప్రజవముగాని కలిగినపుడదియచటనుం డినను పఱిగెత్తిపోయినను జయింపఁబడును. స్థానప్రజవములు రెం టియందు దీనికివిరుద్ధముగజరిగినపుడది శత్రుసైన్యములజయించును.

ముందుభాగమందును ప్రక్కలను వెనుకభాగమందు నుండు భూమి సమమైనదో విషమమైనదో వ్యామిశ్రమైనదో తెలిసికొని సమమయినచో దండమండలవ్యూహములను విషమమయినచో భో గసంహతవ్యూహములను చేసికొనవలెను.

(శత్రువుయొక్క) విశిష్టబలమును కొట్టిగాని సమబలుఁడగు శత్రునిచే యాచింపఁబడిగాని సంధిచేసికొనవలెను. హీనుఁడు స్వ భూమిపొందినపుడును శరీరవిరక్తినొందినపుడునుతప్పఁ దక్కినపుడశత్ నిని వెంటనంటి నాశముచేయవలెను.

పాఱిపోవుచు వెనుకకు మఱలివచ్చునట్టియు జీవితమందు ని రాశచేసికొనినట్టియు సైన్యముయొక్క వేగమోర్వఁదగనిదియైయుం డును. కావున భగ్నసైన్యమును పీడింపరాదు.

ఇది సాంగ్రామికమను దశమాధికరణమున

కూటయుద్ధభేదములు, స్వసైన్యోత్సాహనము, స్వబలాన్యబలవ్యాయోగమను

మూఁడవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటముప్పదియొకటవ యధ్యాయము.

153-54 ప్రకరణము.

యుద్ధభూములు, పత్త్యశ్వరథహస్తికర్మలు.

యుద్ధమునకైనను నివేశమునకైనను పత్త్యశ్వరథములకుఁ ద గిన భూమినేర్పఱచుట మంచిది.

ధాన్వనవననిమ్నస్థలయోధులకును ఖనకాకాశాదిదివారాత్రి యోధులకును నాదేయపర్వతానూపసారస ప్రదేశములందు యుద్ధ ముచేయు పురుషులకును గజములకును గుఱ్ఱములకును కావలసి

యుద్ధభూములను కాలములను వానివానియిష్టమునుపట్టి నిర్ణయింపవలెను.

సమమైనది స్థిరావకాశముగలది హెచ్చుతగ్గులులేనిది చక్రఖురములజాడలులేనిది అక్షమునడ్డనిది వృక్షగుల్మ ప్రతతులు లేనిది స్తంభ కేదారశ్వభ్రవల్మీకసికతాభంగ కంటకాదివిహీనమైనది— ఇట్టి భూమి రథయోగ్యము.

యుద్ధనివేశములు రెండిటియందును మనుష్యులకును హాస్త్యశ్వములకును సమవిషమభూములు రెండును హితములుగ నుండును.

సులభముగ దాటఁదగిన చిన్నతాళ్లు వృక్షములు కన్నములు మండ్లుగలభూమి గుఱ్ఱములకుఁ దగినది.

స్థూలములగు స్థాణ్వశ్మవృక్షప్రతతులను వల్మీకగుల్మములను కలది పదాతియోగ్యమగుభూమి.

గమ్యశైలములచే విషమమైనదియు నిమ్నవిషమమైనదియు మర్దనీయవృక్షములుగలదియు ఛేదనీయప్రతతులు గలదియుఁ బంకభంగురమయినదియుఁ గంటకహీనమయినదియు నగుభూమి హాస్తియోగ్యము.

కంటకహీనమైనదియు బహువిషమముకానట్టిదియు మిక్కిలి వైశాల్యముగలదియుఁ బదాతులకును; ద్విగుణప్రత్యాసారముగలదియుఁ గర్దమోదకఖంజనహీనమయినదియు నిశ్శర్కరమగునదియు గుఱ్ఱములకును; పాంసుకర్దమోదక నళశరములుగలదియు శ్వదంష్ట్రహీనమయినదియు మహావృక్ష శాఖాఘాతవియుక్తమైనదియు గజములకును; తోయాశయములుగలదియు మిట్టపల్లములులేనిదియుఁ గేదారహీనమయినదియు మఱలుటకుఁ దగినదియునగుభూమి రథములకును మిక్కిలి యోగ్యములగుభూములు.

అన్నిటికిని తగినభూములు చెప్పఁబడినవి. "యుద్ధనివేశముల కనుకూలించు ప్రదేశములుకూడ దీనిఁబట్టి గ్రహించునది."

భూమివాసవననిచయము విషమతోయ తీర్థవాతరశ్మిగ్రహణము వీవధాసారములఘాతరక్షలు బలమునకు విశుద్ధిస్థాపన సైన్యప్రసారవృద్ధి సైన్యపార్శ్వరక్షణము ప్రథమయుద్ధము (శత్రుసైన్యము ను) చెదర్చుట బాధించుట (స్వసైన్య) రక్షణము గ్రహణము మోక్షణము మార్గానుసారవినిమయము కోశకుమారాభిహరణము పశ్చాద్భాగఘాతము హీనానుసారణము అనుయానము సమాజకర్మ — ఇవి అశ్వకర్మలు.

పురోయానము మార్గవాసతీర్థములనేర్పఱచుట పార్శ్వరక్షణము నీటినిదాటునపుడును నీటిలోదిగునపుడును స్థానగమనములఁ దెలిసికొనుట విషసంబాధప్రవేశము అగ్నిదానము అగ్నిశమనము ఏకాంగవిజయము భిన్నసంధానము అభిన్నభేదనము వ్యసనమందు రక్షించుట అభిఘాతనము బిభీషికచే భయపెట్టుట ఔదార్యము గ్రహణము మోక్షణము సాలద్వారాట్టాలకభంజనము కోశవాహనము ఇవి హస్తికర్మలు.

స్వబలరక్ష చతురంగబలప్రతిషేధము యుద్ధమందుగ్రహణమోక్షణములు భిన్నసంధానము అభిన్నభేదనము త్రాసనము ఔదార్యము భీమఘోషము— ఇవి రథకర్మలు.

సర్వదేశకాలశస్త్రవహనము వ్యాయామము— ఇవి పదాతికర్మలు.

శిబిరమార్గసేతుకూపతీర్థశోధనము యంత్రాయుధావరణోపకరణగ్రాసవహనము కొట్టఁబడినపురుషులను వారిప్రహరణావరణములను యుద్ధభూమినుండి (శిబిరమునకు) తెచ్చుట— ఇవి విష్టికర్మలు.

అల్పహయుఁడగురాజు వృషభములతో నశ్వములఁ జేర్పవలెను; అల్పగజుఁడగువాఁడు ఖరోష్ట్రశకటములచే సేనాగర్భమును పూరింపవలెను.

ఇది సాంగ్రామికమను దశమాధికరణమున
యుద్ధభూములు పత్త్యశ్వరథహస్తికర్మలను

రెండవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి నూటముప్పదిరెండవ యధ్యాయము.

155-7 ప్రకరణము.

సైన్యముయొక్క పక్షకక్షోరస్యముల వ్యూహవిభాగము. సారఫల్గుబల విభాగము. పత్త్యశ్వరథహస్తియుద్ధములు.

అయిదువందలధనుస్సుల దూరమున దుర్గముగట్టి యుద్ధము ప్రారంభింపవలెను. సేనాపతినాయకులు భూమినిపట్టి చక్షుర్విషయము గాకుండునట్లుచ్చటచట ముఖ్యులనిలిపివ్యూహమునుపన్నవలెను.

పదాతుల శమాంతరముగను (పదునాలుగంగుళములకొకరు చొప్పునను) అశ్వములను మూఁడుశమముల కొకటిచొప్పునను రథముల నైదుశమముల కొకటిచొప్పునను దీనికి రెండుమూఁడురెట్లవకాశముచొప్పున గజములనునుంచి వ్యూహముఁబన్ని యథాసుఖముగను ససమ్మర్దముగను యుద్ధముచేయవలెను.

అయిదరత్నులొకధనుస్సు. ధనుర్ధరుల నొకధనుస్సున కొకపంక్తిచొప్పునను, మూఁడుధనుస్సుల కొకపంక్తిచొప్పున గుల్మములను, అయిదుధనుస్సుల కొకపంక్తిచొప్పున హస్తిరథములను నుంపవలెను.

సేనాపక్షకక్షోరస్యము లొక్కొకదానికిమధ్యమున నైదుధనుస్సులవకాశముండవలెను. ఒకగుల్మమునకు ముగ్గురుప్రతియోధులు: ఒకరథమునకుఁగాని గజమునకుఁగాని పదునైదుగురు ప్రతియోధులు లేక అయిదుగుల్మములొకరథమునుకానిగజమునుకానియెదిరింపవచ్చును. వాజిరథద్విపము లొక్కొకదాని కైదుగురు పాదగోపు లుండవలెను.

మూఁడు రథత్రికములను సేనకురస్యముగను మూఁటిని కక్షములందును నుంపవలెను. ఇట్లుచేయుటవలనవ్యూహమందు నలువది

యైదురథములు రెండునందలయిరువదియైదశ్వములు ఆఱునందలడెబ్బదియైనుగురు ప్రతియోధులు వాజిరథద్విపములకందఱే పాదగోప్తులు నుందురు. ఇదియే సమవ్యూహము. దానికి రెండేసి రథముల చొప్పున నిరువదియొకటివఱకుఁ బెంచినచోఁ బదివిషమవ్యూహప్రకృతులగును. వ్యూహముపన్నినతర్వాత శేషించిన సైన్యము నందందునిలుపవలెను. మిగిలినరథములను మూఁడుభాగములుచేసి రెంటిని తక్కినయంగముల నడుమను మూఁడవభాగము నురస్యమందును నుంపవలెను. ఈవిధముగ రథములకుఁ ద్రిభాగోనముగు నావాపమును చేయవలెను. హస్త్యశ్వముల విషయమునఁగూడ నావాపమిట్లే యని యెఱుంగునది.

అశ్వరథద్విపములకు యుద్ధసమ్మర్దము కలుగకుండున ట్లావాపము చేయవలెను.

దండబాహుళ్య మావాపము. పదాతులబాహుళ్యము ప్రత్యావాపము. ఏకాంగబాహుళ్య మన్వావాపము. దూష్యబాహుళ్య మత్యావాపము. శత్రుని యావాపప్రత్యావాపములకంటె నాలుగెనిమిది రెట్లధికము స్వసైన్యావాపము చేయవలెను.

రథవ్యూహములచే హస్తివ్యూహముగ్రహించునది. హస్తిరథాశ్వములను కలిపి వ్యూహమొనర్పవచ్చును. చక్రాంతములందేనుఁగులు, పార్శ్వములందశ్వములు ముఖ్యులు, ఉరస్యమున రథములుగలది వ్యామిశ్రవ్యూహము. ఉరస్యగమున నేనుఁగులు కక్షములందు రథములు పక్షములందశ్వములుగలవ్యూహము మధ్యభేది. తద్విపరీత మంతభేది.

ఏనుఁగులలో సాన్నాహ్యము లురస్యముగను నపవాహ్యములు జఘనముగను వ్యాళములు కోటిస్థితముగను నుంపఁబడిన వ్యూహము శుద్ధము.

కవచములుగల యశ్వముల నురస్యముగను గవచరహితములగువానిని కక్షపక్షములందునుంచి పన్నినవ్యూహమశ్వవ్యూహము.

కవచములుగల యోధులు ముందును ధనుర్ధరులు వెనుక నుంపఁబడిన వ్యూహము పత్తివ్యూహము.

పక్షములందు శుద్ధములగు పదాతులను పార్శ్వములం దశ్వములను పృష్ఠమున నేనుఁగులను పురోభాగమున రథములనుంచిఁగాని శత్రువ్యూహమున ననుసరించి కొన్ని మార్పులచేసిగాని వ్యూహముప న్నవలెను. దీనిచే త్ర్యంగబలవిభాగముగూడఁ దెలిసికొనునది.

కులము జాతి సత్త్వము వయస్సు ప్రాణము జవము తేజస్సు స్థైర్యము ఉదగ్రిత్వము విధేయత్వము ప్రసిద్ధమగునాచారములుగల పత్త్యశ్వరథద్విపములవిశేషమే దండసంపద.

సారమగు మూఁడవవంతుసైన్యము నురస్యముగనుంచి కక్షపక్షములు రెండిటియందు రెండుమూఁడవవంతులనుంచి సారానుగుణముగ నేర్పఱచినపు డనులోమమగును. మూఁడవవంతు సారమై తక్కినది ఫల్గుబలమైనపుడు ప్రతిలోమమగును. ఈరీతిగసర్వసైన్యము నుపయోగపఱచుకొనవలెను.

కొనలయందు ఫల్గుబలములనుంచినచో శత్రువేగాభిహతమగును. అగ్రభాగమున సారబలమునుకోటులందనుసారబలమును నుఁపవలెను. జఘనమునఁ దృతీయసారమును నడుమ ఫల్గుబలమును నుంచినచోనది శత్రుసైన్యమును సహింపఁగలదియగును. వ్యూహస్థాపనముగావించి పక్షకక్షోరస్యసైన్యములలో నొకటిరెండిటిచే శత్రువులఁబ్రహరించి మిగిలినదానితో వానినిపట్టుకొనవలెను.

శత్రుసైన్యము దుర్బలమై యల్పమగుహస్త్యశ్వములుగలదియై దూష్యామాత్యకృతోపజాపమైనదిగ నున్నపుడు ప్రభూతసారసైన్యములచేదానినికొట్టవలెను. శత్రుబలము మిగులసారముగలదైనపుడు ద్విగుణసారమగు సైన్యముచే దానినికొట్టవలెను. స్వసైన్యములో నేయంగమల్పసారముగనుండునో దానిని వృద్ధిపఱుపవలెను. ఎచట శత్రుసైన్యముల కపచయభయములగునో అచట స్వసైన్య

వ్యూహము గావింపవలెను.

ఎదురుగఁబఱుగెత్తుట అంతటఁదిరుగుట అధికముగఁదిరుగుట పాఱిపోవుట శత్రుసైన్యమును బెదరించి యాపివేయుట స్వసైన్యము నొకచోటఁ జేర్చుట చుట్టుతిరుగుట చెదరఁగొట్టుట పృష్ఠవ్యావృత్తముగావించుట ఎదుటను ప్రక్కలను వెనుకను శత్రుసేనలఁదరుముట భగ్నస్వసైన్యరక్షణము భగ్నానుపాతము— ఇవి అశ్వయుద్ధములు.

పైవానిలోఁ జెదరఁగొట్టుటతప్పఁ దక్కినవియు వ్యస్తసమస్తములగు చతురంగములఘాతము పక్షకక్షోరస్యములగు శత్రుసైన్యములకు ప్రభంజనావస్కందములు సౌప్తికము — అనునవి హాస్తియుద్ధములు.

పైవానిలో శత్రుసైన్యముల బెదరించి యాపివేయుటతప్పఁ దక్కినవియు స్వభూమియందభియానాపయానస్థితయుద్ధములు రథయుద్ధములు.

సర్వదేశకాలప్రహరణము రహస్యముగఁగొట్టుట— ఇవి పత్తియుద్ధములు.

చతురంగముల విభవమునకనుసరించి యీరీతిగ వ్యూహములను యోజములుగను యుగ్మములుగను చేయవలెను. రెండువందలధనుస్సుల దూరమందునిలిచి ప్రతిగ్రహుఁడై (ప్రత్యేకముగఁగొంత సైన్యముంచుకొని) రాజుండవలెను. ప్రతిగ్రహమువలననే చెదరిన సైన్యము తిరిగియొకచోటఁ జేరఁగలుగునుకాన నప్రతిగ్రహుఁడై యుద్ధము చేయరాదు.

ఇది సాంగ్రామికమను దశమాధికరణమున
సైన్యమునొక్కొక్కపక్షకక్షోరస్యములవ్యూహవిభాగము, సారఫల్గుబలవిభాగము,
పత్త్యశ్వరథహాస్తియుద్ధములను అయిదవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి నూటముప్పదిమూఁడవ యధ్యాయము.

158-9 ప్రకరణము.

—దండభోగమండలాసంహతవ్యూహానము. దానికిఁ బ్రతివ్యూహస్థాపనము.—

పక్షోరస్యములు (శత్రుసైన్యముపై) తిరుగునట్లొనర్చుట భోగవ్యూహము. పక్షములు కక్షములు ఉరస్యము ప్రతిగ్రహము (అవి వ్యూహాంగములు) అని బార్హస్పత్యులు. ఉభయులయొక్క దండభోగమండలాసంహతములనుప్రకృతివ్యూహములు పక్షకక్షోరస్యములుగ నుండును.

వానిలోఁ దిర్యగ్వృత్తి దండము. సమస్తములై ఒకరినొకరి ననుసరించుట భోగము. అన్నివైపుల వ్యాపించియుండుట మండలము. వేరువేరుగఁ బనిచేయఁదగినట్లు సైన్యమునేర్పఱచుట యసంహతము

పక్షకక్షోరస్యములందు హెచ్చుతగ్గులులేకసమముగనుండుట దండము. అది కక్షభాగమున నతిక్రాంతమయినచో ప్రదరము. పక్షకక్షములందుఁ బ్రతిక్రాంతమైనపుడు దృఢకము. పక్షములందు నిష్క్రాంతమైనపు డసహ్యము. పక్షములనేర్పఱచినతర్వాత నురస్యము నతిక్రాంతపఱచినచో నది శ్యేనమగును. పైవానికి విరుద్ధముగనున్నప్పుడివి చాపము చాపకుక్షి ప్రతిష్ఠ సుప్రతిష్ఠలని యనిపించుకొనును. చాపమువలెఁ బక్షముల నుంచినయెడలనది సంజయమగును. ఉరస్యమతిక్రాంతమయినచో విజయమగును. స్థూలకర్ణపక్షమయినపుడు దానికి స్థూలకర్ణమని పేరు. పక్షములు రెండురెట్లుస్థూలములయినచో నదివిశాలవిజయము. అతిక్రాంతపక్షమైనది చమూముఖము. తద్విరుద్ధమగునది ఝషాస్యము.

ఊర్ధ్వరాజియగు దండవ్యూహమునకు సూచియని పేరు. రెండుదండములుగలది వలయము. నాలుగుదండములుగలది దుర్జయము. ఇవి దండవ్యూహములు.

పక్షకక్షోరస్యములచే విషమముగనుండుభోగవ్యూహమునకు సర్పసారియనియు గోమూత్రికయనియుఁ బేర్లు. అదియేయుగ్మోరస్యమై

పక్షములందు దండాకారమయినచో శకటవ్యూహమగును. దీనికి విరుద్ధమగునది మకరము. హస్త్యశ్వరథములచే వ్యతికీర్ణమగు శకటము వారిపతంతకము ఇవి భోగవ్యూహములు.

పక్షకక్షోరస్యముల కేకీభావమగు మండలము సర్వతోముఖము సర్వతోభద్రము అష్టానీకము దుర్జయములని మండలవ్యూహములు.

పక్షకక్షోరస్యములు కలియక యుండునది అసంహతవ్యూహము. అయిదుభాగములుగ విభజింపఁబడినపుడు దానికి వజ్రమనియు గోధయనియుఁ బేర్లు. నాలుగుభాగములుగ విభజింపఁబడినపు డుద్యానకము కాకపదియనియు మూఁడుభాగములయినపు డర్ధచంద్రికము కర్కాటకశృంగియనియుఁ బేర్లు. అసంహతవ్యూహములివియే.

ఉరస్యమున రథములు కక్షమున గజములు పృష్ఠమున గుఱ్ఱములునుండువ్యూహ మరిష్టము.

పత్త్యశ్వరథగజము లొకటివెనుక నొకటి యనుసరించియుండువ్యూహమున కచలమని పేరు. గజాశ్వరథపదాతులొకటివెనుకనొకటి యనుసరించియుండినచో దానికి ప్రతిహతమని పేరు.

వానిలోఁ బ్రదరమును దృఢకముచేతను దృఢకమును సహ్యముచేతను శ్యేనమును చాపముచేతను ప్రతిష్ఠమును సుప్రతిష్ఠముచేతను సంజయమును విజయముచేతను స్థూలకర్ణమును విశాలవిజయముచేతను వారిపతంతకమును సర్వతోభద్రముచేతను నెదుర్కొనవలెను. దుర్జయముచే నన్నిటిని ప్రతిఘటింపవచ్చును.

పత్త్యశ్వరథద్విపములలో మొదటివానిని తర్వాతివానిచే నెదుర్కొనవలెను; లేదా హీనాంగము నధికాంగములచే నెదుర్కొనవలెను.

ప్రతియంగములోఁ బదింటికిఁ బదికుఁడను నొకపతియుఁ బదిపదికులకొక సేనాపతియుఁ బది సేనాపతులకొక నాయకుఁడు నుండవలెను. అతఁడు తూర్యఘోషధ్వజపతాకములననుసరించి వ్యూహాంగములకు

సంజ్ఞల నేర్పఱుపవలెను. ఇద్దఱివ్యూహములు సమానములుగనున్నప్పుడు అంగవిభాగసంఘాతస్థానములవ్యావర్తనపరిహారణములందు దేశకాలయోగమునుబట్టి సిద్ధికలుగును.

సైన్యములు ఉపనిషద్యోగములు వ్యాసక్తఘాతులగు తీక్ష్ణులు మాయలు దేవసంయోగములు శకటములు హస్తిభూషణములు లోనగువారిచేతను; దూష్యులకుఁ బ్రకోపముగలిగించియు గోయూథములఁ బట్టుకొనియు స్కంధావారములందు నిప్పుపెట్టియుఁ గోటిజఘనములఁగొట్టియు దూతవ్యంజనులగువారిచేభేదపెట్టియు; (శత్రు)నిఁ గోట దగ్ధమయినదనియు హరింపఁబడినదనియుఁ గుల్యుఁడగు వానిశత్రువు నాటవికుఁడును కుపితులై సముద్ధతులైరనియుఁజెప్పి శత్రునకుద్వేగము గలిగింపవలెను.

ధనుర్ధరుఁడు ప్రయోగించినబాణము కొట్టినచో నొకనినికొట్టును లేక కొట్టకయేపోవును ప్రాజ్ఞునిచే నుపయోగింపఁబడిన బుద్ధి గర్భగతులనుసహితము కొట్టును.

ఇది సాంగ్రామికమను దశమాధికరణమున
దండభోగమండలాసంహతవ్యూహనము, దానికిఁబ్రతివ్యూహస్థాపనమును
ఆఱవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటముప్పదినాలుగవ యధ్యాయము.

ఇంతటితోఁ గౌటిలీయార్థశాస్త్రమున
సాంగ్రామికమను దశమాధికరణము సమాప్తము.

శుభమస్తు.

కౌటిలీయార్థశాస్త్రము.

11 అధికరణము — సంఘవృత్తము.

160-1 ప్రకరణము.

భేదకారణములు రహస్యదండము.

దండమిత్రలాభములలో సంఘలాభముత్తమము. సంఘములు కలిసిపనిచేయునవి యగుటచే శత్రువులకధృష్యములై యుండును. కాన వానిని సామదానములచేఁ దనకనుగుణములుగఁ జేసికొని వశపఱచుకొనవలెను. తనయందు ద్వేషించిన సంఘములవిషయమున భేదదండములఁ బ్రయోగింపవలెను.

కాంభోజసురాష్ట్రములలోని క్షత్రియశ్రేణ్యాదులు వార్తాశస్త్రోపజీవులు.

లిచ్ఛికవివ్రజకమల్లకమద్రకకుకురకురుపాంచాలాదులు రాజశబ్దోపజీవులు.

సత్రిసంఘములన్నిటిని పొంది వాని పరస్పర ద్వేషవైరకలహస్థానములఁ దెలిసికొని క్రమముననుసరించిన భేదమును కల్పించి, ఇతఁడు నిన్ను నిందించుచున్నాఁడని యొకనితోఁ జెప్పవలెను. పరస్పరదోషములుగలవారికాచార్యవ్యంజనులు విద్యాద్యూతశిల్పవిహారములందు బాలకలహముఁ బుట్టింపవలెను. వేశస్థలములందును శౌండికస్థలములందును తీక్ష్ణులు నిందాగర్భస్తోత్రములచే సంఘముఖ్యులకుఁ గలహము పెట్టవలెను. లేక, కృత్యపక్షోపగ్రహముచే (సంఘములోని) గుమారకులలో హీనకులమందుఁ బుట్టినవారిని విశిష్టకులోత్పన్నులని ప్రోత్సహింపవలెను. హీనులతో నేకపాత్రభోజనవివాహముల

నుండి విశిష్టులవారింపవలెను; లేక ఏకపాత్రభోజనవివాహములయా లమున హీనులను విశిష్టులతోఁ గూర్పవలెను. కులపౌరుషస్థానముల కు విరుద్ధముగ సమగౌరవమునుచూపి హీనులతో వ్యవహారము చేసె నని (విశిష్టునిగుఱించి) ప్రకటింపవలెను. రాత్రులందుఁ దస్కరులు వివాదకారణములగు దవ్యపశుమనుష్యాభిఘాతముచేఁ గలహములఁ బుట్టింపవలెను. సర్వవిధములగుకలహములందును రాజు కోశదండములనిచ్చి హీనులపక్షమవలంబించి ప్రతిపక్షువధకై వారిని యోగింపవలెను; భేదమొందినవారిని దేశమునుండి వెడలఁగొట్టవలెను; లేక వారినందఱి నేకదేశమందుంచి, అయిదేసికుటుంబములచేఁగాని పదేసికుటుంబములచేఁగాని (ప్రత్యేకముగ) కృషిచేయుంపవలెను. వారొక్కచోటనుండినచో శస్త్రగ్రహణ సమర్థులగుదురుగదా! వారు కలిసి (కట్రలుచేయుచుండిన) నయెడల శిక్షను విధింపవలెను. కుల మందు నభిజాతుఁడునగు రాజావరుద్ధునిఁగాని యాక్షిప్తునిఁగాని రాజపుత్రత్వమున నిలుపవలెను. కార్తాంతికాదులు వీనిరాజలక్షణములను సంఘమందుఁ బ్రకటించి, ప్రజలమొఱలనువిను నితనియెడ భక్తిగలవారై స్వధర్మమునుష్ఠింపుఁడని ధర్మిష్ఠులగు సంఘముఖ్యుల భేదపెట్టవలెను వీరువశపడినచో మఱికొందఱు కృత్యపక్షులసంగ్రహింపుటకై యర్థదండములఁ బంపవలెను. కలహకాలమున శౌండికవ్యంజనులు పుత్రదారప్రేతాపదేశముచేఁ బానోత్సవమని మదనరసయుక్తములగు నందలకొలఁది మద్యకుంభములను నియ్యవలెను. చైత్యదేవతద్వారరక్షాస్థానములందు సత్రులభిజ్ఞానముద్రలతోఁ గూడిన హిరణ్యభాజనములను సమయకర్మనిక్షేపములని ప్రకటింపవలెను. సంఘములగపడినపుడు మేము విక్రీతులమయితిమని చెప్పి కలహమునకు వారిని పురికొల్పవలెను; లేక సంఘముయొక్క వాహనహిరణ్యముల నపహరించి వానిలోఁ బ్రఖ్యాతద్రవ్యమును సంఘముఖ్యునికిచ్చి సంఘముచేఁ బ్రశ్నింపఁబడినపుడు వీరాముఖ్యునికిచ్చితిమని చెప్పవలెను.

స్కంధావారాటవిక భేదవిషయమునఁగూడ నిట్లేయని గ్రహించునది.

సత్త్రి, సంఘముఖ్యుని పుత్రునితో, నీవీరాజ పుత్రుఁడవు శత్రుభయముచే నిచట నుంపఁబడితివని చెప్పి వానిని వశపఱచుకొని వశుఁడయిన తర్వాత వానికిఁ గోశదండములనిచ్చి సంఘముపై విక్రమింపఁజేయవలెను. వానివలన స్వార్థము నొందిన తర్వాత వానినికూడఁ బరదేశమునకంపవలెను.

ప్రణిహితులగు బంధకీపోషకులును ప్లవకనటనర్తకసౌభికులును, పరమరూపయౌవనలగు స్త్రీలమూలమున సంఘముఖ్యుల నున్మాదింపఁజేసి జాతకాములగు ముఖ్యులలో నొకనిని నమ్మించి మఱియొకనియొద్దకుఁ బోయిగాని లేక మఱియొకఁడు బలాత్కారహరణముగావించెననిగాని ముఖ్యులకుఁబరస్పరకలహమును పుట్టింపవలెను. కలహములోఁ దీక్ష్ణులు వారిపనిని గావించి కాముకుఁడగు నితఁడు హతుఁడయ్యెనని చెప్పవలెను.

ఆశాభంగమొంది కోపించిన ముఖ్యునికడకు స్త్రీ వెళ్లి, నిన్నుఁ బ్రేమించిన నన్ను ముఖ్యుఁడు బాధించుచున్నాఁడు. వాఁడు జీవించియుండినచో నేనిచట నిలువలేనని చెప్పి వానిఁజంపింపవలెను.

బలాత్కరింపఁబడిన స్త్రీ రాత్రియందుపవనాంతమునఁగాని క్రీడాగృహమునఁగాని తన్నపహరించినవానిని తీక్ష్ణులచేఁ జంపింపవలెను. లేదా వానినిస్వయముగ రసమూలమునఁజంపి, వీనిచేనాప్రియుఁడు హతుఁడయ్యెనని ప్రకటింపవలెను. సిద్ధవ్యంజనుఁడు జాతకామునికి స్త్రీనివశపఱచుకొనుటయందుపయోగించు నౌషధముతో మేళగించిన రసమునిచ్చి వంచించి పాఱిపోవలెను. అతఁడు వెళ్ళినపిమ్మట సత్త్రులువచ్చి పరుఁడిట్టిప్రయోగము చేసెనని చెప్పవలెను. విధవలు గూఢాజీవలు యోగస్త్రీలు రాజువద్దనిక్షేపముంచినట్లు వివాదపడుచు (వివాదప్రదేశమునకువచ్చిన) సంఘముఖ్యులను మోసపెట్టవలెను. కౌశికస్త్రీలను నర్తకీగాయనలను పొందుటకై గూఢగృహ

ములందు రాత్రిప్రవేశించినవారిని తీక్ష్ణులుచంపవలెను, లేక పట్టితీసి కొనిపోవలెను. లేక సత్త్రియొకఁడు స్త్రీలోలుఁడగు సంఘముఖ్యుని తో, ఈగ్రామమందున్న దరిద్రకుటుంబమొకటి విదేశమునకుఁ బో యినది. దానికిసంబంధించినయీ స్త్రీరాజార్హ. దీనినితీసికొనుమని చెప్పవలెను. తర్వాతఁ బదునైదురోజులకు సిద్ధవ్యంజనుఁ డొకఁడు సంఘముఖ్యమధ్యమున, ఇతఁడు నాముఖ్యభార్య కోడలు చెల్లెలు కూతురు— లోనగువారిలో నొకతెయగుదీని నపహరించెనని మొఱ పెట్టుకొనవలెను. సంఘము వానినిశిక్షించినచో రాజాతనిపక్ష మవ లంబించి యతనివిరోధులపైఁ బురికొల్పవలెను. తీక్ష్ణులెల్లప్పుడు సిద్ధ వ్యంజనునొకనిని త్రిప్పుచుండవలెను. ఆయావేషములను వేసికొనిన కొందఱు, వీఁడు బ్రాహ్మణహంత, వీఁడు బ్రాహ్మణీజారుఁడని సం ఘముఖ్యులగుఱించి ప్రకటించుచుండవలెను.

లేక, కార్తాంతికవ్యంజనుఁ డొకనిచేవరింపఁబడిన కన్యనుగు ఱించి మఱియొకనితో, ఈకన్య రాజపత్నియు రాజప్రసవినియు న గును. కావున నీసర్వస్వమిచ్చిగాని బలాత్కరించిగాని దీనినిఁబొం దుమని చెప్పవలెను. అది లబ్ధముకానప్పుడు పరపక్షమునకు దోిహము గలిగింపవలెను. లబ్ధమయినయెడలఁ గలహము సిద్ధము.

లేక, భిక్షుకియొకతె భార్యాప్రియుఁడగు నొకముఖ్యునితో, యౌవనోద్రిక్తుఁడగు నీముఖ్యుఁడు నీభార్యను గలియఁగోరి నన్నుఁ (దూతగ) బంపెను. వానివలనిభయముచే లేఖ్యాభరణములఁదెచ్చి తిని. నీభార్యనిర్దోషి. కావున రహస్యముగ నీవిషయమై ప్రతీకరిం చుకొనుము. నేనుకూడ సహాయముచేసెదనని చెప్పవలెను. ఇట్టి క లహస్థానములందు స్వయముగఁగాని తీక్ష్ణులమూలమునఁగాని జనిం చినకలహములలో హీనపక్షులను కోశదండములచే ననుగ్రహించి విగుణులపై వారిని విక్రమింపఁజేయవలెను, లేదా వారిని దేశమునుం డి తొలఁగింపవలెను.

ఈరీతిగ సంఘములకన్నిటికిఁ దానొక్కఁడే రాజుగనుండవలెను. తమకొక్కఁడే ప్రభువయినను సంఘములు పైవిధములగు మోసములనుండి రక్షించుకొనవలెను. సంఘముఖ్యుఁడు న్యాయవృత్తిచే సంఘహితుఁడై ప్రియుఁడును శాంతుఁడును యోగ్యులగుజనులతోఁ గూడినవాఁడును సర్వచిత్తానువర్తుఁడునునై యుండవలెను.

ఇది సంఘవృత్తమందు భేదకారణములు, రహస్యదండమును

మొదటి యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటముప్పదియైదవ యధ్యాయము.

ఇంతటితోఁ గౌటిలీయార్థశాస్త్రమున

సంఘవృత్తమను పదునొకండవ యధికరణము సమాప్తము.

కౌటిలీయార్థశాస్త్రము

12 ప్రకరణము = అబలీయసము.

162 ప్రకరణము.

దూతకర్మలు.

బలవంతునిచే నభియుక్తుఁడగు దుర్బలుఁడు పుత్రులతోఁగూడ నముఁడై వేతసధర్మము నవలంబింపవలెను.

బలవంతునికి నముఁడయినవాఁ డింద్రునికి నముఁడయిన వాఁడ (పొందునట్టి ఫలమునుపొందు) ని భారద్వాజుఁడు.

పరాక్రమ మెట్టివ్యసనమునయినఁ బోఁగొట్టును. క్షత్రియునకిదియే ముఖ్యధర్మము. యుద్ధమందు జయముగాని పరాజయముగాని రావచ్చును. కావున బలములనన్నిటినిఁ గూర్చుకొని యుద్ధముచేయువలెనని విశాలాక్షుఁడు.

అట్లుకాదు. ఎల్లయెడ నముఁడగువాఁడు ఒడ్డునయున్న నక్రము వలె జీవితనిరాశుఁడు కావలసివచ్చును. అల్పసైన్యుఁడు యుద్ధమునకుఁ బ్రయత్నించినచో నావలేకసముద్రమును ప్రవేశించినవానివలె నశించును. కావున విశిష్టుఁడగురాజునుకాని యవిషహ్యమగు దుర్గమునుకాని యాశ్రయింపవలెనని కౌటిల్యుఁడు.

ధర్మవిజయి అసురవిజయి లోభవిజయియని యభియోక్తలు మూఁడువిధములు. వారిలో నముత్వమాత్రముచే ధర్మవిజయి తృప్తి నొందును, కావున వానికినముఁడై యుండవలెను. శత్రుభయము గలవాఁడై లోభవిజయి భూమి ద్రవ్యములచేఁ దృప్తినొందును;

కావున నర్థమిచ్చి వానిని హితపఱచుకొనవలెను. భూమిద్రవ్యపుత్రదారప్రాణహరణముచే నసురవిజయి తృప్తినొందునుకాన భూమిద్రవ్యములనిచ్చి వానినివశపఱచుకొని వానినుండి హానిని తప్పించుకొనవలెను.

వీరిలో నెవరయిన నుద్రేకించినపుడతనిని సంధిచేఁగాని మంత్రయుద్ధకూటయుద్ధములచేఁగాని ప్రతిఘటింపవలెను. శత్రుపక్షమును సామదానములచేతను స్వపక్షమునుభేదదండములచేతను, శత్రుని దుర్గరాష్ట్రస్కంధావారములను గూఢదూతలు శస్త్రాగ్నులచేతను సాధించి దిక్కులన్నిటినుండి వానిపార్ష్ణిని గ్రహింపవలెను. ఆటవికులచే వానిరాజ్యమును కొట్టవలెను; తత్కులీనావరుధులచే రాజ్యాపహరణముగావింపవలెను. ఈయపకారమంతను చేసినపిమ్మట వానిదగ్గఱకు దూతనంపవలెను, లేదా అపకారముచేయకయే సంధిచేసికొనవచ్చును. అప్పటికిఁగూడ యుద్ధసన్నద్ధుఁడగు శత్రునికిఁ దనకోశదండములలో నాలుగవవంతుకంటె నధికము నొకటిరెండురోజులలో నిచ్చెదనని సంధిచేసికొనవలెను.

అతఁడు దండసంధినికోరినచో నుత్సాహితమును కరయుక్తమునునగు హస్త్యశ్వసైన్యమునియ్యవలెను. పురుషసంధినికోరినచో యోగపురుషాధిష్ఠితమగు దూష్యామిత్రాటవీబలమునియ్యవలెను. శత్రునకును తనదూష్యబలమునకును వినాశమగునట్లొనర్పవలెను. లేక, తీక్ష్ణబలమునియ్యవలెను; ఇదిశత్రునిచేనవమానింపఁబడి ప్రకోపించును. లేక, తనయందనురక్తమగుమౌలబలమునైననియ్యవచ్చును; అయ్యదిశత్రువ్యసనమునుకనిపెట్టియుపకరించును. కోశసంధినికోరినచో నెవ్వఁడుకొనుటకిష్టపడనిసారద్రవ్యమునుకాని, యుద్ధయోగ్యముకానట్టి కుప్యమునుకాని ఇయ్యవలెను. భూమిసంధిని కోరినచోఁ బ్రత్యాదేయము నిత్యామిత్రము అనపాశ్రయము మహాక్షయవ్యయనివేశనమునగు భూమినియ్యవలెను. రాజధానీవర్జమగు సర్వస్వసంధినికోరినచో బలవంతుఁడు బలాత్కరించి యెద్దానినిహరింపఁగ్లో

డునోదానినెల్లనతనికిచ్చి స్వదేహరక్షణము చేసికొనవలెను. అనిత్యమగుధనమందుఁ బ్రీతియేల ?

ఇది అబలీయసమను ద్వాదశాధికరణమున దూతకర్మలు సంధియాచనమును మొదటి యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటముప్పదియారవ యధ్యాయము.

163 ప్రకరణము.

మంత్రియుద్ధము.

సంధినుండితొలఁగిన శత్రునితో, షడ్వర్గమునకు వశపడినరాజులు వినష్టులైరి. అనాత్మజ్ఞులగు వారిమార్గమవలంబింపఁబోకుము. ధర్మార్థములఁ జూచికొనుము. సాహసాధర్మములందును నర్థాతిక్రములందును నిన్నుఁబ్రవేశపెట్టిన నీమిత్రులు నిజముగనీకుశత్రువులై యున్నారు. త్యక్తాత్ములగుశూరులతో యుద్ధముచేయుటసాహసము ఉభయజనక్షయమునుగలిగించుట యధర్మము. ప్రాప్తమగునర్థమును నదుష్టుఁడగుమిత్రుని విడిచికొనుట యర్థాతిక్రమము. మిత్రవంతుఁడగు నీరాజీయర్థమును నీపైనభియానము చేయఁబోవు మిత్రులకిచ్చి వారినిఁజేరఁదీసికొనును. మధ్యమోదాసీనమండలమున శతఁడు పరిత్యక్తుఁడు కాలేదు, కాని నీవుపరిత్యక్తుఁడవైతివి. సముద్యుక్తుఁడవైనను నీపైఁబడుటకువారు సమయము వెదకుచున్నారు. క్షయవ్యయయోగముకలుగును; మిత్రులను వదలుకొనుము. అటుతర్వాతఁ బరిత్యక్తమూలుఁడగువీనిని సులభముగ భేదింపవచ్చును. కావునమిత్రముఖులగు నీయమిత్రులమాట వినకుము. (నావంటి) మిత్రులను భయపెట్టుటయు, అమిత్రులకు శ్రేయస్సుగలిగించుటయుఁ బ్రాణసంశయానర్థములఁ బొందుటయు నీకుఁదగదని చెప్పవలెను.

ఇట్లుచెప్పినను విరోధించి యభియానముచేసినయెడల సంఘవృత్తియోగవామనప్రకరణములందుఁ జెప్పఁబడినరీతిని వానిప్రకృ

తులకు వానిపైఁగోపము పుట్టింపవలెను. ఆత్మరక్షితకప్రకరణమునఁ జెప్పఁబడినట్లు తీక్ష్ణులను రసదులను ప్రయోగింపవలెను. బంధకీపోషకులు పరమరూపయౌవనలగు స్త్రీలచేత (శత్రు) సేనాముఖ్యులను మోహపెట్టి ముఖ్యులలో నొకనికిఁగాని ఇరువురికిఁగాని కామముత్పన్నమైనపుడు తీక్ష్ణులువారికిఁ బరస్పరకలహముఁబుట్టించి కలహముం దోడినవారినిఁ బరదేశమునకు వెళ్ళఁగొట్టుటగాని ప్రభువుయొక్క సూత్రియందు సహాయపడునట్లుగఁగాని చేయవలెను.

కామవశులగు ముఖ్యులకు సిద్ధవ్యంజనులు సాంవననికౌషధములతో మేళగించినరసమునిచ్చి వంచింపవలెను.

లేక వైదేహకవ్యంజనుఁడు చక్కనిరాజభార్యయొక్క సమీపవర్తినియగు నొకపరిచారికను కామించి ధనముచేదానిని తృప్తిఁ బొందించి విడువవలెను. పిమ్మట వైదేహకుని పరిచారకవ్యంజనుఁడు పైపరిచారికకు సాంవననికౌషధములిచ్చి వైదేహకునిపై వానిని ప్రయోగింపుమని చెప్పవలెను. తనకోరికసిద్ధించినపిమ్మట నాపరిచారిక రాజుపై నాయోగమును ప్రయోగింపుమని రాజభార్యతోఁ జెప్పి రసమిశ్రితముగ దానిని రాజునకిచ్చి వానిని మోసపెట్టవలెను.

కార్తాంతికవ్యంజనుఁడుక్రమముగ మహామాత్రునివశపఱచుకొని వానితో, నీవు రాజలక్షణసంపన్నుఁడవని జెప్పవలెను. అట్లే భిక్షుకియొకతె మహామాత్రునిభార్యతో, నీవు రాజపత్నియు రాజప్రసవినియు నగుదువని చెప్పవలెను. అప్పుడు భార్యావ్యంజనయొకతె మహామాత్రునితో, రాజునన్ను బలాత్కరించుచున్నాఁడు. ఇవియేఅతఁడు పరివ్రాజికచేఁబంపఁబడిన పత్రలేఖ్యాభరణములని పలుకవలెను.

లేక సూదారాళికవ్యంజనుఁడొకఁడు రాజాజ్ఞచే యుద్ధముకొఱకని కొంతద్రవ్యము దీసికొనిపోవునపుడు వైదేహకవ్యంజనుఁడు దానినపహరించి పిమ్మట మంత్రికిచ్చితినని ప్రకటింపవలెను. ఇట్లొకటి రెండుమూఁడుపాయములచేత నొక్కశత్రురాజుయొక్క మహామాత్రునతనిరాజుపై విక్రమింపఁజేయవలెను. లేక, అక్కడనుండి

వారు తొలఁగిపోవునట్లుగాఁ జేయవలెను.

శత్రురాజుయొక్క శూన్యపాలాసన్నలగు సత్త్రిలు వాని దుర్గమందలి పౌరజానపదులతో మైత్రి చేసికొనువారై యిట్లుపలుకవలెను. రాజాపద్యుక్తుఁడయ్యెను; మఱి జీవించినచో దుర్లభము. కావున బలాత్కరించి ధనమునుసంపాదింపకుఁడు. శత్రువులఁజంపుఁడని యోధులతోడను నధికరణస్థులతోడను శూన్యపాలుఁడు చెప్పియున్నాఁడు. అప్పుడు పౌరులోకచోఁగూడఁగా రాత్రులందుఁదీక్ష్ణులు వారి నొకచోటికిఁ దీసికొనిపోయి ముఖ్యులఁజంపి శూన్యపాలుని మాటచొప్పునఁ బ్రవతిఘంపనివారి కిట్టిశిక్షయగునని చెప్పవలెను. శూన్యపాలస్థానములందు రక్తముతోఁగూడిన శస్త్రవిత్తబంధనముల నుంచి శూన్యపాలుఁడు కొట్టిచంపుచున్నాఁడని సత్త్రిలుప్రకటింపవలెను. ఇట్లే సమాహర్తనుండి జానపదులనుభేదింపవలెను. సమాహర్త పురుషులతో గ్రామమధ్యమున రాత్రులందుఁ దిరుగుచు, అధర్మముగ జనపదమునుబాధించువారి కిట్టిశిక్షసంభవించునని చెప్పవలెను. దోషమారోపించినతర్వాత శూన్యపాల సమాహర్తలను ప్రకృతికోపముచేతనే జంపించి తత్కులీనావరుద్ధులను వారిస్థానమునసనిలుపవలెను. ఆపత్కాలము సమీపించుచున్నదని చెప్పి సత్త్రులంతఃపురద్వారమునందు ద్రవ్యధాన్యపరిగ్రహములను తగులఁబెట్టి ద్వారపాలకులఁ జంపవలెను.

ఇది ఆబలీయసమను ద్వాదశాధికరణమందు దూతకర్మలు వాక్యయుద్ధము మంత్రయుద్ధమను రెండవయధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటముప్పదియేడవ యధ్యాయము.

164-5 ప్రకరణము.

సేనాముఖ్యవధ. మండలప్రోత్సాహనము.

రాజునకును రాజవల్లభులకును నాసన్నులగు సత్త్రిలు పత్త్యశ్వరథముఖ్యుల్లపై రాజాగ్రహించియున్నాఁడని సుహృద్విశ్వాసము

చేఁ గొందఱుమిత్రులయెదుటఁ బ్రకటింపవలెను. తీక్ష్ణులందఱుకలిసి రాత్రి చారప్రతీకారములొనర్చుకొని, రాజాజ్ఞానుసారముగ నీగ్రహమునకురండని చెప్పి దానినుండిమఱలివచ్చుచున్నవారిఁ జంపవలెను. అప్పుడాసన్నులగువా రిదిరాజాజ్ఞయనిపలుకవలెను. ప్రవాసితులగు శత్రులు, మేముచెప్పినట్లొనర్చి జీవితేచ్ఛయున్నచోఁదొలఁగిపొండని చెప్పవలెను.

ఎవనివలనరాజు యాచితుఁడై వారుకోరినదాని నియ్యకపోవునో వారినిగుఱించి శత్రులు, కోరఁగూడనిద్రవ్యమును వీరునన్నుఁ గోరి నాచేఁబ్రఖ్యాతులై శత్రునిఁగలిసిరి. కావున వారివినాశముకొఱకుఁ బ్రయత్నింపుమని రాజుశూన్యపాలునితోఁ జెప్పెనని ప్రకటించి పైవిధముగఁ బ్రవర్తింపవలెను.

యాచించినదానిని రాజువలనఁ బొందినవారినిగుఱించి శత్రులు కోరఁదగినయర్థమును వీరివిశ్వాసమునుసంపాదించుటకై వీరికిచ్చితిని; అయిననువీరు శత్రుసహితులయిరి. కావునవీరి నున్మూలింపఁ బ్రయత్నింపుమని రాజుశూన్యపాలునితోఁ జెప్పెనని ప్రకటించి పిమ్మట వెనుకఁజెప్పినవిధమున నాచరింపవలెను.

యాచ్యమగు నర్థమునుయాచింపనివారినిగుఱించి శత్రులు యాచ్యమగునర్థమును వీరునన్నుఁ గోరుటమానిరి. దీనికి స్వదోషశంకితులగుటతప్ప వేఱొకకారణములేదు. కావున వీరియున్మూలమునకై ప్రయత్నింపుమని శూన్యపాలునితో రాజుచెప్పెనని ప్రకటించి వెనుకటివిధమునఁ జేయవలెను.

కృత్యపక్షులందఱివిషయమున నిట్టియునియోజింగునది.

లేక సత్రియొకఁడు రాజునాశ్రయించి ఈ యీనీమహామాత్రులు శత్రుపురుషులతో మాట్లాడుచుండిరని బోధించి దానివలన రాజు వశపడినపుడు వీరే దూష్యులగుశాసనహారులని కొందఱినిచూపి అవియే యుదియని చెప్పవలెను.

సేనాముఖ్యప్రకృతిపురుషులను భూహిరణ్యములచే లోభపెట్టి వారిబలముపై విక్రమింపఁజేయవలెను, లేక వారిని వారిరాజునుండి వేఱుపఱుపవలెను. వీనిపుత్రులలో నొకఁడయిన సమీపదుర్గమందుండినయెడల, నీవాత్మసంపన్నుఁడవగు పుత్రుఁడవు. అయినను నీవప్రధానుఁడవని యెంచఁబడుచున్నావు. ఏలయుపేక్షించెదవు? కావున విక్రమించి నీపదవినిపొందుము; లేనియెడల యువరాజు నీకువినాశముగలిగించునని భేదపెట్టవలెను.

లేక, తత్కులీనావరుద్ధులలో నొకనిని హిరణ్యముచే లోభపెట్టి వీనియంతరబలమునుకాని పార్శ్వమందును దేశాంతరమందునునుండు సేననుకాని నాశముచేయుమని బోధింపవలెను.

లేక అర్థమానములచే నాటవికుల వశపఱచుకొని వీనిరాజ్యమును కొట్టింపవలెను. లేక వీనిపార్ష్ణిగ్రాహునితో నేనుమీకు సేతువువంటివాఁడను. ప్లవప్రాయుఁడగు నీరాజునన్నుఁగొట్టి మీయందఱిని ముంచివేయుననియు మనమందఱముగలిసి వీనియాత్రకు వినాశము గలిగింతమనియుఁ జెప్పవలెను. తర్వాత సంహతాసంహతులకు ఈరాజు నన్నున్మూలించి పిమ్మట మీపైఁబడును. మీరు శ్రేయమునుపొందుటకు నేనుకారణభూతుఁడనని సందేశమంపవలెను.

తన్ను రక్షించుకొనుటకై మధ్యమోదాసీనానన్నులకు సర్వస్వమర్పించి పంపవలెను.

ఇది ఆబలీయసమందు సేనాముఖ్యవధ, మండలప్రోత్సాహనమను

మూఁడవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటఱువదియొనిమిదవయధ్యాయము.

166-7 ప్రకరణము.

శస్త్రాగ్నిరసప్రణిధులు. వీవధాసారప్రసారవధ.

శత్రుమర్గమందలి వైదేహకవ్యంజనులు గ్రామములందుండు గృహపతికవ్యంజనులు జనపదసంధులందలిగోరక్షకతాపసవ్యంజనులు

(శత్రుని) సామంతాటవిక తత్కులీనావరుద్ధులను, ఈశత్రుదేశము నపహరింపఁదగియున్నదని పణ్యపూర్వముగ సందేశమంపవలెను. తర్వాత వారివద్దనుండివచ్చిన గూఢపురుషులనర్థమానములచే గౌరవించి ప్రకృతిచ్ఛిద్రములను వారికి బోధించి వారితోఁగలిసి శత్రునిఁ బ్రహరింపవలెను.

శౌండికవ్యంజనుఁడు స్కంధావారమందు (శత్రుని) భిత్యక్త పుత్రునొకనినుంచి అవస్కందకాలమందు నైషేచికమని మదనరసయుక్తములగు మద్యకుంభములను వందలకొలఁదిగ నియ్యవలెను. ఒకరోజువఱకు శుద్ధమైనట్టిగాని మాద్యమైనట్టిగాని మద్యమునుపయోగించి పిమ్మట రసమిశ్రితమగుదానినియ్యవలెను. దండముఖ్యులకుఁదొలుత శుద్ధమద్యమునిచ్చి మదకాలమున రసమిశ్రితమగుదాని నియ్యవలెను.

దండముఖ్యవ్యంజనుఁడుకూడ నిట్లేచేయవచ్చును.

పక్వమాంసికౌదనికశౌండికాపూపికవ్యంజనులు క్రొత్తపణ్యమొకదానిని తెచ్చితిమనియుఁ బరస్పరసంఘర్షణముచే న్యాయమగు ఖరీదునకిచ్చెదమనియుఁ బ్రకటించి పరులనురప్పించి స్వపణ్యములను రసమిశ్రితములుగఁజేసి యియ్యవలెను. సురాక్షీరదధిసర్పిస్తైలములను స్త్రీలుబాలురు తద్వ్యవహర్తలనుండి కొని రసయుక్తములగుస్వభాజనములందుఁబోసి, ఈధరలకు మీావస్తువులనన్నిటి నియ్యవలెనని వారిద్రవ్యములలో వీనినిచేర్పవలెను. వైదేహకవ్యంజనులు వీనినే కొని (శత్రుని) హస్త్యశ్వములకువలసిన విధాయవసములందుపయోగించునట్లు చేయవలెను.

కర్మకరవ్యంజనులు రసమిశ్రితములగు యవసోదకములను విక్రయింపవలెను. చిరకాలమునుండి తయారుగావింపఁబడిన గోవాణిజకు (వ్యంజను) లు గోవులయు మేకలయు యూథములను యుద్ధకాలమందు శత్రువుల మోహపెట్టుటకై అచ్చటవిడువవలెను. అట్టి వారే చుచుందరిశోణితము పూయఁబడిన కన్నులుగల దుష్టములగు

నశ్వఖరోష్ట్రమహిషాదుల నచట విడువవలెను. లుబ్ధక వ్యంజనులు పంజరములనుండి క్రూరమృగములను సర్పగ్రాహులుగ్రవిషముగల సర్పములను హస్తిజీవులేనుఁగులను వదలిపెట్టవలెను. అగ్నిజీవులగ్ని నిపెట్టవలెను. గూఢపురుషులు విముఖులగు పత్త్యశ్వరథద్విపముఖ్యులను చంపవలెను; లేక ముఖ్యులనివాసముల కగ్గిపెట్టవలెను. దూష్యామిత్రాటవికవ్యంజనులు కార్యములందు నియుక్తులై శత్రుపృష్ఠాభిఘాతమునుకాని యవస్కందప్రతిగ్రహమునుకాని చేయువలెను. వనములందు గూఢసంచారముచేయువారు శత్రువుయొక్క ప్రత్యంతమందలి శిబిరమును వెడలిచి నాశముచేయువలెను. ఏకాయనమునవచ్చుచుండు వీవధాసారప్రసారముల నాటంకపఱుపవలెను. రాత్రియుద్ధమందు సంకేతముచేసికొని తూర్యఘోషమునుకావించి ప్రవేశించితిమి; మీరాజ్యమును పొందితిమని కేకలవేయువలెను. లేకరాజనివాసమును ప్రవేశించి సందడిలో రాజునుచంపవలెను. నాలుగుదిక్కులకువెళ్లుచుండు (శత్రు) రాజును మ్లేచ్ఛాటవిక దండచారులు రహస్యస్థలములందుఁగాని స్తంభవాటముల వెనుకఁగానిదాగియుండి చంపవలెను. లుబ్ధకవ్యంజను లవస్కందసంకులములందు రహస్యయుద్ధములమూలమునఁ గొట్టవలెను. లేక మందప్రదేశములందుఁదాము దాగియుండి శత్రుసైన్యమేకాయనమునఁగాని పర్వతముల మీఁదఁగాని వృక్షముల సమీపమునఁగాని యుదకములోఁగాని వెళ్లుచుండు దానినికొట్టవలెను; లేక నదీసరస్తటాక సేతుబంధముల భేదించి తద్వేగముచే వారికి వినాశముగలిగింపవలెను. ధాన్వనవనదుర్గనిమ్నదుర్గస్థుఁడగుశత్రుని యోగాగ్నిధూమములచే నాశముచేయవలెను. సంకటప్రదేశమందుండువాని నగ్నిచేతను ధాన్వనమందుండువానిని ధూమముచేతను సురక్షితప్రదేశమందుండువానిని రసముచేతను ఉదకమందుండువానిని దుష్టగ్రాహములులోనగు నుదకచరములచేతను తీక్ష్ణులు సాధింపవలెను. పైనిచెప్పిన ప్రదేశములందుఁజిక్కుపడియున్న శత్రుని యోగవామన యోగములచేఁగాని మఱి

ఇది ఆబలీయసమందు శస్త్రాగ్నిరసప్రణిధులు వీవధాసారప్రసారవధయను నాలుగవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటముప్పదిలొమ్మిదవయధ్యాయము.

168-70 ప్రకరణము.

యోగాతిసంధానము. దండాతిసంధానము. ఏకవిజయము.

భక్తిచే శత్రువు దేవతాయజ్ఞములకుఁగాని తీర్థయాత్రలకుఁగాని వెళ్లుపూజ్యస్థానములందు యోగోపాయములఁగలిగింపవలెను. దేవతాగృహమును ప్రవేశించిన శత్రునిపై యంత్రసాధనమునగూఢభిత్తినిగాని శిలనుగాని పడఁద్రోయవలెను. ఉత్తమాగారమునుండి శిలాశస్త్రవర్షమును కురిపింపవలెను. కవాటమునుగాని యేకదేశబద్ధమై భిత్తిప్రణిహితమగు పరిఘమునుగాని పడఁద్రోసి శత్రునిఁజంపవలెను. లేక దేవతాదేహములందుంపఁబడిన శస్త్రములను వానిదేహముపైఁ బడఁద్రోయవలెను. అతని స్థానాసనగమనభూములందు గోమయముతోఁగాని శుద్ధోదకముతోఁగాని రసమునుకలిపి చల్లవలెను. పుష్పచూర్ణమును గానుకగ నిచ్చుమిషచేఁ బరిమళద్రవ్యముతోఁగలిసిన తీక్ష్ణధూమమునుపుట్టించి వానినిఁజంపవలెను. లేక కీలమోక్షణముచే నతనిని శూలఘటితమగు కూపమునఁగాని శయనాసనములకుఁ గ్రిందుగ యంత్రబద్ధమగుప్రదేశమునఁగాని ద్రోయవలెను. శత్రుఁడు స్వజనపదమందుఁగలిగిన విరోధమును తప్పించుకొనుటకుఁ బాఱిపోవుచుండఁగా సమీపమందలి యటవ్యమిత్రులచు పొందింపవలెను. దుర్గమునుండి పాఱిపోవుచున్నవానిని మోసపెట్టి ప్రత్యాదేయమగు శత్రుదేశమునకంపవలెను. ఒకప్రదేశమందుఁజేరిన శత్రుజనమును నటవీవ్యవహితమగు శైలవననదీదుర్గములందుఁ బుత్రభ్రాతృపరిగృహీతముగ స్థాపింపవలెను.

దండోపనతవృత్తప్రకరణమున నుపరోధహేతువులు చెప్పఁబడియున్నవి.

ఒక యోజనపర్యంతము తృణకాష్ఠములదహింపఁజేయవలెను; ఉదకముల పాడుచేయవలెను. లేక నశింపఁజేయవలెను. బహిఃప్రదేశములందుఁ గూటకూపావపాత కంటకములనుకల్పింపవలెను. శత్రుస్థానమందు సురంగమును బహుముఖముగఁ జేసి సేనాముఖ్యులను శత్రురాజును దానిమూలమునఁ దీసికొనిరావలెను. శత్రుప్రయుక్తమగు సురంగములోనికిఁ బరిఖలోని యుదకము పాఱునట్లుచేయవలెను. కూపశాలసమీపమునఁగాని కోటగోడవద్దఁగాని శంకాస్థానములందు నీళ్లులేని కంచుకుండలను వాతాభిజ్ఞానముకొఱకు నుంపవలెను. దానిమూలమున శత్రుసురంగాపథము తెలిసినపిమ్మట దానికిఁబ్రతిసురంగమును నిర్మింపవలెను. లేక శత్రుసురంగపు మధ్యభాగమును భేదించి ధూమోదకములలో నొకదానిని దానిలోనికిఁ బంపవలెను. దుర్గప్రతివిధానము చేసికొని మూలబలమున దాయాదునొకనినుంచి ప్రతిలోమదిశకుఁ బరుగెత్తిపోవలెను. తన మిత్రులతోడను బంధువులతోడను నాటవికులతోడను కలియుటకును, పరునిగొప్ప దూష్యమిత్రులతోఁ గలియుటకును, పరునికి వానిమిత్రులతో వియోగము గలిగించుటకును, వానిపార్ష్ణిని గ్రహించుటకును, వాని రాజ్యమును హరించుటకును, చెల్లునుపడఁద్రోసి వానినిఁబ్రహరింపసమర్థుఁడగుటకును, స్వరాజ్యమును రక్షించుకొనుటకును, ఇష్టానుసారముగ సంధిచేసికొనుటకును నేదిక్కునకువెళ్ళిన శ్రేయస్కరముగనుండునో ఆదిక్కునకు వెళ్ళవలెను.

(విజిగీషుని) సహప్రస్థాయులు, ఈనీశత్రువుగూఁడ వశుఁడగుచున్నాఁడు; పణ్యమనుమిషపెట్టి హిరణ్యమునంతస్సారబలమును పంపుము. బద్ధుఁడగువీని నర్పించెదము లేదా దేశమునుండి వెడలఁగొట్టెదమని శత్రువునకు సందేశింపవలెను. అరిదూకతఁ డంగీకరించిహిరణ్యసారబలముల నిచ్చినయెడల వానిని తీసికొనవలెను.

అంతపాలుఁడు దుర్గమునిచ్చి సైన్యములో నొకభాగమును తీసికొనిపోయి విశ్వస్తుఁడగుశత్రునిఁజంపవలెను. జనపదమునొకదా

విని నాశముచేయుటకు శత్రుసైన్యమును పిలిపించి విశ్వస్తముగుదాని నవరుద్ధదేశమునఁ బ్రవేశపెట్టి చంపవలెను.

లేక మిత్రవ్యంజనుఁడు బాహ్యునికి, ఈదుర్గమందుండు ధాన్యస్నేహక్షారలవణములు క్షీణించినవి. ఈయీ దేశకాలములందవి దుర్గములోనికిఁ దీసికొనిరాఁబడును. కావునవానినిపట్టుకొనుఁడని సందేశమంపవలెను. పిమ్మట దూష్యామిత్రాటవికులుగాని దానికై నియోగింపఁ బడినవారుగాని రసవిద్ధములగు ధాన్యస్నేహక్షారలవణములఁ దేవలెను.

సర్వవిధములగు భాండవీవధగ్రహణవిషయమునఁగూడ నిట్లే యని యెఱుంగునది.

సంధిచేసికొని హిరణ్యమందొక్కభాగమును వానికిచ్చి తక్కినదానివిషయమై యాలస్యము చేయువలెను. అట్లుచేసి వానిరక్షావిధానములు చెడఁగొట్టవలెను, లేక అగ్నిరసశస్త్రములచే వానినిఁ బ్రహరింపవలెను. హిరణ్యప్రతిగ్రాహులగు వానివల్లభులను వశపఱచుకొనవలెను.

పరిక్షీణుఁడయినచో దుర్గమునువానికిచ్చి పరుగెత్తిపోవలెను; లేక సురంగమూలమునఁగాని కుక్షిప్రదరమూలమునఁగాని ప్రాకారమును భేదించిగాని పరుగెత్తిపోవలెను.

రాత్రియందు యుద్ధమునకుఁ బిలిచి సిద్ధుఁడై యుండవలెను. అసిద్ధుఁడయినయెడలఁ బార్శ్వమునుండి తొలఁగిపోవలెను. మందపరివారుఁడై పాషండవేషమును ధరించి వెళ్ళిపోవలెను ప్రేతవ్యంజనుఁడై గూఢులచే మోసికొనిపోఁబడవలెను. స్త్రీవేషధారియై ప్రేతముననుసరించి వెళ్ళవలెను. దైవతోపహారశ్రాద్ధప్రవహణములందన్నపానముల రసవిద్ధముగఁ జేసి కృతోపజాపుఁడై దూష్యవ్యంజనులతోఁగలిసి గూఢసైన్యముగలవాఁడై శత్రువును కొట్టవలెను. శత్రువు దుర్గమును పట్టుకొనినపుడు ప్రాశనముచేసి దేవతాగృహమునుకల్పించి దేవతాప్రతిమలోని ఛిద్రమును ప్రవేశింపవలెను, లేక

గూఢభిత్తియు దైవతాప్రతిమాయుక్తమును నగు భూమిగృహమును ప్రవేశింపవలెను. తన్నుగుఱించి శత్రువు మఱచిపోయినపిదప రాత్రియందు సురంగమూలమున రాజావాసముఁ బ్రవేశించి నిద్రితుఁడగునతనిని చంపవలెను. విశ్లేషముగలయంత్రమును వానిపైఁబడఁ ద్రోయవలెను. రసాగ్నియోగములచే నవలిప్తమగు గృహమందుఁగాని లక్కయింటిలోఁగాని పరుండియున్న శత్రుని దహింపవలెను. ప్రమదవన విహారములలోఁగాని మఱియొక విహారస్థానమందుఁగాని ప్రమత్తుఁడుగనుండు శత్రుని భూమిగృహసురంగా గూఢభిత్తిప్రవిష్టులగు తీక్ష్ణులు చంపవలెను. నిరుద్ధదేశమందు నిద్రించుచున్న శత్రునిపై జారస్త్రీలు గూఢముగ వెళ్లి సర్పరసాగ్నిధూమములను విడువవలెను; లేక సమయముగని పెట్టి గూఢసంచారులెప్పుడెప్పుడు దేనిని చేయుటకు వీలుండునో అప్పుడప్పుడా యుపాయములను ప్రయోగింపవలెను. అటుపిమ్మట గూఢముగఁ బాఱిపోవలెను. ఆసమయములందు స్వజనమునకుఁ దెలియునట్టిసంజ్ఞల నేర్పఱచుకొనవలెను.

ద్వారపాలకులను వర్షవరులను శత్రునిచే నిగూఢముగ నుంచఁబడినమఱికొందఱిని తూర్యసంజ్ఞలచేఁ బిలిపించి శత్రువిషయమునఁ జేయఁదగిన మిగిలినపనులను చేయవలెను.

ఇతి అబలీయసమందు యోగాతిసంధానము దండాతిసంధానము ఏకవిజయమను

అయిదవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటఅఱువదియవ యధ్యాయము.

ఇంతటితోఁ గౌటిలీయార్థశాస్త్రము

ఆబలీయసము ద్వాదశాధికరణము సమాప్తము.

శుభమస్తు.

కౌటిలీయార్థశాస్త్రము

13 అధికరణము — దుర్గలంభోపాయము.

171 ప్రకరణము

ఉపజాపము.

పరగ్రామమును పొందఁదలఁచిన విజిగీషువు తనసర్వజ్ఞత్వదైవతసంయోగములఁ బ్రకటించి స్వపక్షమునకుత్సాహమును పరపక్షమునకుద్వేగమును కలిగింపవలెను.

సర్వజ్ఞత్వఖ్యాపనము— ముఖ్యులగృహములందలి రహస్యప్రవృత్తులఁ దెలిసికొని వారినిఁదొలఁగించుటచేతను కంటకశోధనులగు దూతలమూలమున రాజద్వేషులఁ దెలిసికొని ప్రకటించుటచేతను మనవిచేసినవారినే తప్పుపట్టుటచేతను అదృష్టసంసర్గవిద్యాసంజ్ఞాదులమూలమున ముద్రాసంయుక్తముగు గృహకపోతమునువదలి దానివలనఁ దక్షణమే విదేశప్రవృత్తిఁ దెలిసికొనుటచేతను సర్వజ్ఞత్వఖ్యాపనమగుచున్నది.

దైవతసంయోగఖ్యాపనము— సురంగాముఖమూలమున నగ్నిచైత్యదైవతప్రతిమాచ్ఛిద్రములలోఁ బ్రవేశించిన యగ్నిచైత్యదైవతవ్యంజనులతో సంభాషణము వారినిపూజించుట ఉదకమునుండి వెడలివచ్చి నాగహిరణ్యవ్యంజనులతో సంభాషణము వారినిపూజించుట; రాత్రి యుదకమందు సముద్రవాలుకాకోశమునుంచి యగ్నిమాలను చూపించుట; శిలాఘటితశిక్యములచేఁ గట్టఁబడిన పడవపైఁ గూర్చుండుట, శిరస్సును నాసికను నుదకవస్తిచేఁగాని జరాయువుచేఁ

గాని కప్పుకొని లేడి పేగులనుండియుఁ గుళీరనక్రశింశుమారోద్రవము లనుండియుఁ దయారుచేయఁబడిన తైలమును నాసికకుఁబూసికొని రాత్రిగణము చరించుచున్నదని జలమునఁ దుఁజరించుట, వానిచే వరుణనాగకన్యలతో వాక్యక్రియాసంభాషణముగావించుట, కోపసమయములందగ్నిధూమములను ముఖమందుండివిడచుట— ఈవిషయములు రాజునకుఁ దెలియునని కార్తాంతికనైమిత్తికమౌహూర్తికపౌరాణికక్షణికగూఢపురుషసాచివ్యకరులును వానిని చూచినవారును ప్రకటింపవలెను. దైవతదర్శనము దివ్యములగుకోశదండముల యుత్పత్తియు వీనికిఁగలిగినదని శత్రురాష్ట్రమునఁ బ్రకటింపవలెను. దైవప్రశ్ననిమిత్తములను సాంగముగఁ దెలిసినట్టివారు వీనికి స్వప్నమృగపక్షివ్యాహారములందుఁ బ్రజ్ఞగలదనియు శత్రువునకట్టిది లేదనియుఁ జెప్పవలెను. శత్రుక్షత్రమందు దుందుభితోఁగూడిన నుల్కగలదని చూపింపవలెను. దూతవ్యంజనులు శత్రురాజునొద్ద ముఖ్యమిత్రులుగనటించుచువిజిగీషునిసత్కారమును వానిబలాధిక్యమును వానివలనశత్రువునకుఁ గలుగుపరిఘాతమును ప్రకటించి, వాఁడమాత్యులకు నాయుధీయులకును తనతో సమానముగ యోగక్షేమములఁ గూర్చువాఁడనియు వారివ్యసనాభ్యుదయములఁ గనిపెట్టి వారియందుఁ బుత్రవాత్సల్యముగలిగియుండుననియుఁ జెప్పవలెను. పరపక్షమును యథోక్తముగ నుత్సాహపెట్టవలెను. దానివిషయమై ముందుచెప్పెదము.

(శత్రువు) దక్షులయెడ సాధారణగార్దభమువలెను, సేనాధ్యక్షులయెడ విరిగినలకుటశాఖవలెను, ఉద్విగ్నులయెడఁ గూటైలకమువలెను, విమానితులయెడ నశనివర్షమువలెను, విహతాశులయెడలఁ గాశావకేశివాయసపిండకైతవజమేఘములవలెను, మిక్కిలిపూజించినను ద్వేషించినవారియెడ దుర్భగాలంకారములవలెను, సన్నిహితులయెడ వ్యాఘ్రచర్మమృత్యుకూటములవలెను, ధ్రువాపకారులయెడఁ బీలువిఖాదనకరకరౌష్ట్రిగర్దభక్షీరాభిమంథనములవలెను నటించునని చెప్పవలెను. పైవిషయములంగీకరించినవారి వర్ధమానకు

లోసంగి సంగ్రహింపవలెను. ద్రవ్యభక్తలోపములు వారికిఁగలిగిన పుడు వారికివానినిచ్చి యనుగ్రహింపవలెను. అంగీకరింపనివారి స్త్రీకుమారాలంకారము లపహరింపవలెను.

దుర్భిక్షస్తేనాటవికోపఘాతములు కలిగినపుడు పౌరజానపదుల కుత్సాహముగలిగించుటకై సత్రిలు, రాజానుగ్రహమునుకోరుఁడు, అనుగ్రహింపనిచోఁ బరదేశమునకుఁ బోవుదమని చెప్పవలెను. దీనికంగీకరించినవారిని ద్రవ్యధాన్యపరిగ్రహములచే మంచిచేసి గోప్యలాభమును సాధింపఁదగును.

ఇది దుర్గలంభోపాయమను త్రయోదశాధికరణమున నుపజాపమను
మొదటి యధ్యాయము.
ఆదినుండి నూటనలువదియొకటవ యధ్యాయము.

172 ప్రకరణము.

యోగవామనము.

ముండుఁడుగాని జటిలుఁడుగాని పర్వతగుహాలలో నివసించుచు నాలుగువందలసంవత్సరముల వయస్సుగలవాఁడనని చెప్పుచు జటిలులగు ననేకశిష్యులతోఁగూడ శత్రునగరసమీపమున నుండవలెను. వీనిశిష్యులు ఫలమూలములఁ బ్రసాదముగఁ బట్టుకొనిపోయి శత్రురాజును వానియమాత్యులను భగవద్దర్శనమునకని పిలుచుకొని రావలెను. రాజువచ్చినవెంటనే వానితోఁబూర్వరాజదేశాభిజ్ఞానములఁజెప్పుచు నూరునూరు సంవత్సరములకొకమా రగ్నిప్రవేశముచేసి మఱల బాలుఁడనగుచుందును. కావుననిపుడు నీసమీపమునఁ జతుర్థాగ్నిప్రవేశము చేసెదను. అవశ్యముగ నాకునీవే సత్కరింపఁదగినవాఁడవు, కావున మూఁడువరములను కోరుకొనుమని చెప్పవలెను. అందుకంగీకరించినచో, నీవేడురాత్రులు దారపుత్రులతో నీయగ్నిప్రవేశముఁ జూచుటకై యిచట నుండవలెనని చెప్పి, అట్లురాఁగా వానినిపట్టుకొనవలెను.

స్థానికవ్యంజనుఁడగు ముండుఁడుగాని జటిలుఁడుగాని జడలుగల పెక్కుశిష్యులతోఁగూడి వేణుశలాకకు శోణితవస్త్రమును చుట్టి సువర్ణచూర్ణమును దానికిఁబూసి పుట్టయందుంపవలెను; లేక సర్పము ఉండుటకుఁదగిన సువర్ణనాళికనయిన నచటనుంపవలెను. తర్వాత సత్త్రి రాజుతో, ఈసిద్ధుఁడు పుష్పించిననిధి నెఱిఁగియున్నాఁడని చెప్పవలెను. రాజుచేఁ బ్రశ్నింపఁబడినవాఁడై వ్యంజనుఁడదినిజమనిచెప్పి యభిజ్ఞానమును చూపింపవలెను. లేక పుట్టలోఁ గొంతబంగారము నుంచి నాగరక్షితమగునీనిధి ప్రణిపాతసాధ్యమని మఱలఁజెప్పవలెను. రాజు దానినినమ్మినచోఁ బైవిధముగ వానిని మోసపెట్టవలెను.

క్రిమాభినీతుఁడును తేజనాగ్నితోఁ గూడినవాఁడును రహస్యప్రదేశమందుండువాఁడునునగు స్థానికవ్యంజనునిఁగూర్చి సత్త్రి యురాజుతో, ఈసిద్ధుఁడు సామేధికుఁడని చెప్పవలెను. పిమ్మట రాజు దేనిని కోరునో దానినిచ్చుటకుసిద్ధపడి పైవిధముగ వానిని పట్టుకొనవలెను.

సిద్ధవ్యంజనుఁడు రాజును జంభకవిద్యలచే లోభపెట్టి పైవిధముగ వంచింపవలెను.

సిద్ధవ్యంజనుఁడు పూజింపఁదగు దేశదేవతనాశ్రయించి ప్రహరణములచేఁ బ్రకృతిముఖ్యులవంచించి క్రమముగ రాజునుకూడ వంచింపవలెను.

అంతరుదకవాసినిఁగాని సర్వచైత్యసురంగాభూమిగృహములందు సంచరించునట్టి జటిలవ్యంజనునిఁగాని వరుణుఁడనియు నాగరాజనియు రాజుకడకుఁదెచ్చి రాజుతోఁబైవిధముగఁజెప్పి వంచింపవలెను.

జనపదాంతవాసియగు సిద్ధవ్యంజనుఁడు శత్రుదర్శనమునకై రాజునొప్పించి అట్లొప్పుకొనినరాజునకు శత్రుబింబమునుచూపి రహస్యప్రదేశమున వానినిచంపవలెను.

పణ్యములతోవచ్చిన వైదేహకవ్యంజనులు పణ్యాశ్వములఁబరీక్షించుటకై రాజునరమ్మని పణ్యాశ్వపరీక్షాసక్తుఁడగురాజును స్వయముగఁ దామునాని గుఱ్ఱములచేఁగాని చంపవలెను.

నగరసమీపమందలి చైత్యమునధిష్ఠించి తీక్ష్ణులు రాత్రియందు నాళికలఁగాని రెల్లునుకాని కుంభములలో జ్వలింపఁజేయుచుఁ బ్రభువుయొక్కయు ముఖ్యులయొక్కయు మాంసములను భక్షింపఁబోవుచున్నాము. పూజలు జరుగనిండని యవ్యక్తముగఁ బలుకవలెను. దానినివారి నైమిత్తిక మౌహూర్తిక వ్యంజనులు ప్రకటింపవలెను. తేజనతైలాభ్యక్తులై నాగరూపులగువారు మంగళహ్రదమునఁగాని తటాకమధ్యమునఁగాని రాత్రియందుండి అయోమయములగు శక్తిముసలములను సానపెట్టుచుఁ బైవిధముగఁ బలుకవలెను. ఋక్షచర్మములనుకప్పుకొని ధూమాగ్నులఁగ్రక్కుచు రక్షోరూపముల వహించినవారు పట్టణమునకపసవ్యముగ ముమ్మారుప్రదక్షిణముచేయుచుఁ దోడేళ్లునక్కలు సంచరించుప్రదేశములందుఁ బైవిధముగఁ బలుకవలెను. తేజనతైలమునుపూసిన యభ్రకపటములచేఁ గప్పఁబడిన యగ్నిచేఁజైత్యదేవతప్రతిమను ప్రజ్వలింపఁజేసి పైవిధముగఁ బలుకవలెను. ఇతరులువీనినెల్లఁ బ్రకటింపుచుండవలెను. అభ్యర్హితములగు దైవతప్రతిమలనుండి వచ్చురక్తము నంతటఁ జల్లవలెను. మఱికొందఱు శూరవాదికుఁడెవఁడయిన దైవరుధిరసంస్రావమునుచూచుటకు రావచ్చునని ప్రకటింపవలెను. అట్లువచ్చినవానిని రాక్షసులు చంపుచున్నారని లోకులకు నిరూపించుటకై మఱికొందఱు లోహముసలములచేఁ జంపవలెను. దానినెఱింగినసత్త్రులాయద్భుతమును రాజునకుఁ దెలుపవలెను. పిమ్మట నైమిత్తికమౌహూర్తికవ్యంజనులు శాంతిప్రాయశ్చిత్తములు చేయవలెననియు లేనిచో రాజునకును దేశమునకును గొప్పయుపద్రవము సంభవించుననియుఁ జెప్పవలెను. రాజందుకంగీకరించినచో, ఏకరాత్రులుస్వయముగ మంత్రబలిహోమము రాజుచేఁ జేయఁదగియున్నదని రాజుతోఁ జెప్పి పైవిధముగ రాజును చంపవలెను.

పరులయుపదేశార్థమైన పై యోగములను తొలుతఁదమయందే ప్రయోగించుకొని ప్రతీకరించుకొనవలెను. పిమ్మట శత్రునిపైఁబ్ర

యోగింపవలెను. మఱియు యోగదర్శన ప్రతీకారములనిమిత్తము దేశములందలికోశముల సంగ్రహింపవలెను.

శత్రురాజు హస్తికాముఁడయినయెడల లక్షణయుక్తమగునాగవనపాలహస్తి నిచ్చెదమని లోభపెట్టి అందులకంగీకరించినచో నొక్కటేత్రోవగల అరణ్యమును పొందించి చంపవలెను. లేక కట్టితీసికొనిపోవలెను. మృగయాకాముని విషయమునఁ గూడ నిట్లేయని గ్రహించునది.

రాజు ద్రవ్యస్త్రీలోలుఁడయినయెడల సాఢ్యవిధవలమూలమునఁగాని దాయాదనిక్షేపార్థమై వచ్చిన పరమరూపయౌవనలగు స్త్రీలమూలమునఁగాని సత్రులు లోభపెట్టి దానికంగీకరించినచో రాత్రియందు సమాగమకాలమునఁ గపటసత్రులు శస్త్రరసములచే వానిని చంపవలెను.

శత్రురాజు సిద్ధప్రవ్రజితచైత్యస్తూపదైవతప్రతిముల దర్శించుటకై పోవునపుడు భూమిగృహసురంగాగూఢభిత్తి ప్రవిష్టులై తీక్ష్ణులు శత్రునిఁ జంపవలెను.

ఏప్రదేశములందలి చిత్రములనుచూచుటకు రాజు స్వయముగ వెళ్లునో, ఎచ్చట నుత్సవములనిమిత్తముగాని జలక్రీడకుఁగాని వెళ్లునో, ఎచటఁదిట్టుమాటలాడునో, యజ్ఞదర్శనమునకుఁగాని సూతికాప్రేతరోగములకడకుఁగాని ప్రీతిశోకభయస్థానములకుఁగాని యెప్పుడువెళ్లునో, స్వజనోత్సవములందు విశ్వాసముచే నెచటఁ బ్రమాదమొందునో, రక్షకములేక దుర్దినసంకులప్రదేశములందెప్పుడు సంచరించునో, ఎప్పుడువిప్రస్థానములను ప్రదీప్తదేశములను నిర్జనప్రదేశములను ప్రవేశించునో, అట్టిప్రదేశములందును సమయములందును వస్త్రమాల్యాభరణశయనాసన మద్యభోజనాది సమయములందును తీక్ష్ణులుదాగియుండి తూర్యస్వనములు వినినతోడనే (శత్రుని) కొట్టవలెను. కపటహేతువులచే శత్రుప్రదేశమునెట్లు వీరుప్రవేశించిరో అట్లే తప్పించుకొనిపోవలెను. ఇదియే యోగవామనము.

ఇది దుర్గలంభోపాయమందు యోగవామనమను

రెండవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటనలుబదిరెండవ యధ్యాయము.

---

173 ప్రకరణము.

అపసర్పప్రణిధి.

ప్రుఁడగు శ్రేణీముఖ్యునిఁ (ఉద్యోగమునుండి) దొలఁగింపవ కఁడు మిత్రవ్యాజముచే శత్రునాశ్రయించి విజిగీషురాష్ట్ర రిని వీనికి సచివులుగఁ జేయవలెను. లేక, భృత్యసమూ తెప్పించి శత్రునియంగీకారముపై దూష్యగ్రామమును వీత మూప్యామాత్యులను నాశ్రించుని సేననుకొట్టి వానికిఁబంపవలెను. లేక శత్రుజనపదములలో నొక్కదానినికాని శ్రేణినికాని యాటవికునిఁగాని సహాయముకొఱకాశ్రయించి వారివిశ్వాసమును బొంది స్వామిపనికి వారినిపంపవలెను. పిమ్మటవిజిగీషుని హస్తిబంధనాటవీఘాతములకొఱకని మిషపెట్టివారినిప్రహరింపవలెను. అమాత్యాటవికులవిషయమునఁగూడ నిట్లేయని గ్రహించునది.

శత్రునితో సంధిచేసికొని యమాత్యులనుతొలఁగింపవలెను. వారు, మాప్రభువును మాయెడలఁ బ్రసన్నునిగఁ జేయుమని శత్రునిఁగోరవలెను. అప్పుడుశత్రువు స్వయముగ దూతనంపును. ఆవచ్చినదూతను, నీభర్తనాకును నాయమాత్యులకును భేదముగలిగించుచున్నాఁడు. మఱినీవిక్కడికి రావలదనినిందింపవలెను. పిమ్మటఁ దొలఁగింపఁబడినవారిలో నొకఁడు శత్రువునాశ్రయించి యోగాపసర్పులను నపరక్తులను దూష్యులను శక్తిహీనులను నుభయాఘాతకులగు స్తేనాటవికులను శత్రునికడఁజేర్పవలెను. శత్రునివిశ్వాసమును సంపాదించినవాఁడై, వీఁడునువీఁడును నీశత్రువుతోఁ గలిసియున్నారని మిషపెట్టి ప్రవీరపురుషులగు నంతపాలాటవికదండచారుల కుపఘాత

ముగలిగింపవలెనని చెప్పవలెను. విజిగీషువు శత్రునితోఁ, వీఁడు దండబలవ్యవహారుఁడై మనకపకారముచేయుచున్నాఁడు. కావున మనము కలిసి వానినిచంపుదము. వానిభూహిరణ్యములనునీవుదీసికొనవచ్చునని చెప్పవలెను. అందులకతఁడంగీకరించినయెడల వానినిగౌరవించి వచ్చినవాని నవస్కందముచేఁ గాని ప్రకాశయుద్ధమునఁ గాని చంపవచ్చును.

భూమిదానపుత్రాభిషేకరక్షణములనుమిషచే శత్రునినమ్మించి పట్టుకొనవలెను. దీని కంగీకరింపనివానిని రహస్యముగఁజంపవలెను. అతఁడు స్వయముగరానప్పుడు వానిశత్రువుచేఁ జంపింపవలెను. విజిగీషునితోఁగాక కేవలము స్వసైన్యముతోడ బయలువెడలుటకిష్టపడినచో, రెండువైపులనుండి పీడనుకలిగించి వానినిచంపవలెను.

విజిగీషునియందు నమ్మకములేక ప్రత్యేకముగ యానముచేయుటకుఁగాని యాతవ్యుని రాష్ట్రైకదేశమును సంపాదించుటకుఁగాని కోరినపుడు సర్వసందోహమునిచ్చి శత్రునిచే వానినిచంపింపవలెను. వాఁడు శత్రునితోఁ గలిసినపుడు దండోపనయముచే వానిమూలప్రదేశమును తీసికొనవలెను. శత్రుభూమిహరింపవలెనని మిత్రునికిని మిత్రుభూమినపహరింపవలెనని శత్రునికిని నుపదేశించి శత్రుభూమికోరుమిత్రుఁడు తనకపకారముగావించునట్లుచేసి వానిశత్రునిపయికిఁబంపవలెను. ఈయోగములన్నియు నొకటేవిధముగనుండును.

మిత్రభూమినికోరు శత్రునకు స్వసైన్యమిచ్చునట్లు ప్రతిజ్ఞ చేయవలెను. పిమ్మట మిత్రునితో రహస్యముగఁ జేరవలెను. ఏది తూరయొకమిషపెట్టి తనకాపదతటస్థించినదనిచెప్పి మిత్రునిమూలమున నమిత్రునికి యుద్ధోత్సాహమునుపుట్టించి తనపయికి వారిరువురు వచ్చునట్లు చేయవలెను. అప్పుడిరుప్రక్కలనుండి పీడించి శత్రునిఁ జంపవలెను, లేదా ప్రాణముతోఁబట్టుకొని రాజ్యవినిమయమును చేయింపవలెను.

శత్రువు వానిమిత్రునాశ్రయించి యగ్రాహ్యప్రదేశమం దుండినచో సామంతాదులచే వానిమూలమును హరింపఁజేయవలెను. సైన్యముచే రక్షించుకొనదలఁచినపు డాసైన్యమును నాశముచేయవలెను. వారిద్దరిని వేరుపఱచుటకు వీలులేనపు డొకరిభూమిని మఱియొకఁడు హరించుటలో సహాయముచేయుట కంగీకరించి భేదపెట్టవలెను. పిమ్మట వారొకరికొకరు, ఈరాజు శత్రుసంహతుఁడై నీభూమినికోరుచున్నాఁడని చెప్పుటకై మిత్రవ్యంజనులు నుభయవేతనులునగు దూతలను పంపుకొనవలెను. వారిలోనొకఁడు శంకించి పైవిధమునఁ బ్రవర్తించును.

లేక, దుర్గరాష్ట్రదండముఖ్యులను శత్రుపక్షమువారని మిషపెట్టి తొలఁగింపవలెను. వారు యుద్ధావస్కంధావరోధసమయములందు శత్రుని వశపఱచుకొనవలెను, లేనిచో స్వవర్గముతో వానికి భేదముగలిగింపవలెను. అభివ్యక్తశాసనములచే దానిని ఋజువుచేసికొనవలెను.

లుబ్ధకవ్యంజనులు మాంసవిక్రయమునకు శత్రుదుర్గద్వారములఁజేరి యందలిదౌవారికుల నాశ్రయించి చోరులు రెండుమూఁడుపర్యాయములు శత్రుపురమునకువచ్చిన క్రమమునెఱింగించి విశ్వాసముసంపాదించినవారై భర్తయొక్కసైన్యమును రెండుభాగములుగఁజేయింపవలెను. అప్పుడు శత్రుసంబంధమగు గ్రామముల వధావస్కంధములను విజిగీషువు చేయుచుండఁగా వీరు, చోరగణమాసన్నమైనది. అల్లరియెక్కువగనున్నది. గొప్పసైన్యమునుపంపవలెనని చెప్పి ఆసైన్యమును విజిగీషుదండమునఁజేర్చి విజిగీషుసైన్యమునుతీసికొని దుర్గద్వారముఁజేరి, చోరగణము హతమైనది. మనసైన్యము యాత్రాసిద్ధి నొందివచ్చినది. ద్వారములఁదెఱువుఁడని చెప్పవలెను. ఇట్లుచెప్పఁగా ద్వారపాలకులు ద్వారములుదెఱతురు. అప్పుడు వారితోఁగూడ నందఱిని జంపవలెను.

అనాయుధీయులగు కారుశిల్పపాషండకుశీలవవైదేహకవ్యంజ

నలను పరదుర్గములకంపవలెను. గృహపతికవ్యంజనులు కాష్ఠతృణధాన్యపణ్యశకటముల మూలమునఁగాని దేవధ్వజప్రతిమల మూలమునఁగాని ప్రహరణావరణములను వారికిఁ బంపవలెను. పిమ్మటఁ దద్వ్యంజనులు శంఖదుందుభిశబ్దములనొనర్చి దుర్గమును పట్టుకొనుటకును ప్రమత్తసైన్యమును వధించుటకును విజిగీషుసైన్యము వెనుకనుండి వచ్చుచున్నదని ఘోషింపవలెను. తర్వాత విజిగీషునకు దుర్గప్రాకారద్వారాట్టాలకములందుఁ జోటునిచ్చి శత్రుసైన్యభేదమును కాని నాశమును కాని కావింపవలెను.

చేసికొనిన సంధిపై విశ్వాసము చెడకుండునట్లు సార్థగణములు అతివాహకులు కన్యావాహకులు అశ్వపణ్యవ్యవహారులు ఉపకరణహారులు ధాన్యక్రేతృవిక్రేతలు ప్రవ్రజితవ్యంజనులు దూతలు లోనగువారి మూలమున సైన్యమును శత్రుదుర్గమునఁ జేర్పవలెను. రాజాపసర్పులిట్లు ప్రవర్తింపవలెను.

వీరును ఆటవికాపసర్పులును కంటకశోధనమునఁ జెప్పఁబడిన యుపసర్పులును నాటవికాసన్నమగు వ్రజమును కాని సార్థమును కాని చోరులచేఁ జంపింపవలెను. లేక సంకేతపూర్వముగ మదనరసవిద్ధములగు నన్నపానముల నాటవీవ్రజప్రదేశసమీపమునందుంచి వెళ్లవలెను. గోపాలకవైదేహకులకు మదనరసవికారము కలిగినపుడు వారి సరుకుల గ్రహించి చోరులు వారిని పట్టుకొనవలెను. ముండజటిలవ్యంజనులు సంకర్షణదైవతయోగమును పూని పశుహరణకర్మమున మదనరసయోగమును వీరికిచ్చి వీరిని మోసపెట్టవలెను. దైవతప్రేతకార్యోత్సవసమాజములందు శౌండికవ్యంజనులు సురావిక్రయమును మదనరసయోగములతోఁ గలిపి, ఆటవికుల వంచించి పట్టుకొనవలెను. గ్రామఘాతమునకొఱకుఁ బ్రవేశించిన సైన్యమును నాటవిక సైన్యమును వేరువేరుచేసి చంపింపవలెను. ఇవియే చోరగణాపసర్పములు.

ఇది దుర్గలంభోపాయమం దపసర్పప్రణిధియను మూఁడవయధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటనలువదియాఱవ యధ్యాయము.

174-5 ప్రకరణము.

పర్యుపాసనకర్మ, అవమర్దము.

పర్యుపాసనకర్మ (ముట్టడివేయుట) కర్శనపూర్వకమైయుండును. జయింపఁబడిన జనపదమును మంచిస్థితియందుంచి నిర్భయముగ నిద్ర నొందునట్లు చేయవలెను. అది తన పైఁగలహించినచో దానినివదలు కొనుటకు నిశ్చయించినపుడు తప్పక దక్షిణసమయములం దనుగ్రహ పరిహారములచే దానినివశపఱచుకొనవలెను. శత్రుభూమిలో నొక చోట సంగ్రామభూమినేర్పఱచుకొనియుండవలెను. జనరహితమగు జనపదము రాజ్యముగాని జనపదముగాని కానేరదని కౌటిల్యుఁడు.

జనపదము విషమమైయున్నప్పుడు ముష్టిసస్యవీవధాసారవధములు గావింపవలెను. ప్రసారవీవధచ్ఛేదమువలనను ముష్టిసస్యవధమువలనను ప్రజలనుతొలఁగించుటవలనను రహస్యవధమువలనను ప్రకృతిక్షయము కలుగుచున్నది.

నా సైన్యము ప్రభూతగుణవత్తరమై ధాన్యకుప్యయంత్రశస్త్రావరణవిష్టిరశ్మిసమగ్రమైయున్నది. నాకు సమయము మంచిదైయున్నది. శత్రునికి సమయము మంచిది గాకున్నది. వాని సైన్యము వ్యాధిదుర్భిక్షనిచయరక్షాహీనమైనది. వాని క్షేత్రబల మిత్రబలములు నిర్విణ్ణములైయున్నవని తోఁచునపుడు పర్యుపాసనము చేయవలెను.

తనస్కంధావార వీవధాసారమార్గములను రక్షించుకొనుచు ఖాతసాలములచేఁ దనదుర్గమునకావరణము గలిగించుకొని శత్రుఖాతమును తెగఁగొట్టి జలమునుతొలఁగించి, తనపరిఖలనుజలపూరితములుగఁజేసి సురంగాబిలకూటకలచే శత్రునప్రాకారములను పట్టుకొనవలెను.

ద్వారము నిమ్నముగనున్నప్పుడు ధూళిపటలముచే దానిని కప్పివేయవలెను. అధికరక్షగల శత్రుదుర్గమును యంత్రములచేఁ గొట్టింపవలెను. నిష్కిరమూలము లోపలఁబ్రవేశించి యాశ్వములచేఁ గొట్టింపవలెను. కొంతవఱకుఁ బ్రవేశించిన పిమ్మట నుపా

ములయొక్క నియోగవికల్పసముచ్చయములచే సిద్ధినికోరవలెను.

పరదుర్గమందుండు శ్యేనకాకనప్తృభాసశుకశారికోలూకకపోతములనుపట్టుకొని వానితోకల నగ్ని యోగయుక్తములుగఁజేసి పరదుర్గములపై విడువవలెను. తమస్కంధావారమునకు దూరముగనిలఁబడి యున్నతప్రదేశమున ధ్వజములను ధనుర్ధరులనునుంచి మానుషాగ్నిచేఁ బరదుర్గమును ప్రజ్వలింపఁజేయవలెను.

అంతే దుర్గపాలకులగు గూఢపురుషులు నకులవానరబిడాలశ్వానములతోకల కగ్ని యోగముగలిగించి డేరాలులోనగు గృహములందు విడువవలెను.

శుష్కమత్స్యముల కడుపులందు నిప్పునుంచి భల్లూకరేవా వాయసోపహారముగఁ బక్షులు తీసికొనిపోవునట్లు చేయవలెను.

సరళ దేవదారుపూతితృణగుగ్గులుశ్రీవేష్టకసజ్జరసలాక్షాగుళికలును ఖరోష్ట్రాజీవుల లండములు నగ్నిధారణద్రవ్యములు.

ప్రియాళచూర్ణము అవల్గుజమషి మధూచ్ఛిష్టము అశ్వఖరోష్ట్రగోలండములు—అగ్నిక్షేపమందుపయోగించునవి.

అగ్నివర్ణమగు సర్వలోహచూర్ణము కుంభీసీసత్రపుచూర్ణపుచూర్ణము పారిభద్రకపలాశపుష్పకేశమషీతైలమధూచ్ఛిష్టకశ్రీవేష్టకయుక్తమై యగ్నియోగమగును. దానిచేసవలిప్తమై శణత్రపుసీసవల్కవేష్టితమగు విశ్వాసఘాతి అగ్నియోగబాణము.

ఉపాయాంతరములేనపు డగ్నివిసర్జనము చేయవలెను. అగ్నిని విశ్వసింపరాదు. దానివలన దైవపీడనముసహితముసంభవించును. మఱియు నష్టులేక అది ప్రాణిధాన్యపశుహిరణ్యకుప్యద్రవ్యములకు క్షయమొనర్చును. ఇట్లు క్షీణనిచయమగురాజ్యము క్షయముకొఱకే యగునుగదా ?

ఇది పర్యుపాసనకర్మ.

నేను సర్వారంభోపపత్తిసంపన్నుఁడను. శత్రువ్యాధితుఁడై యుపధాశుద్ధప్రకృతియై దుర్గకర్మనిచయవిహీనుఁడై నిరాసారుఁడై

యున్నవాఁడు. ఆసారసహితుఁడయ్యు నతఁడమిత్రులతోఁ గూడియున్నాఁడని తోఁచునపు డవమర్దము చేయవలెను.

అగ్ని స్వయముగఁ బుట్టినపుడుగాని యొకరిచేఁ బెట్టఁబడినపుడుగాని, యజ్ఞకాలమందుఁగాని, ఉత్సవములను సేనలను దర్శించుచున్నప్పుడుగాని గౌరికకలహములందును సైన్యము నిత్యయుద్ధశ్రాంతమైనపుడును జాగరణక్లాంతులై జనులు నిద్రించుచున్నపుడును దుర్దినమందును నదీవేగము కలిగినపుడును మిక్కిలి మంచుపడినపుడును నవమర్దనము చేయవలెను.

స్కంధావారమును విడిచి వనమందు రహస్యముగనుండి దుర్గనిష్క్రాంతుఁడగు శత్రునిఁ జంపవలెను.

మిత్రాసారముఖ్యవ్యంజనుఁడొకఁడు దుర్గసంరుద్ధునితో మైత్రి చేసి, అభివ్యక్తదూత నొకనిని, ఇది నీలోపము. వీరు నీకు దూష్యులు. సంరోద్ధలోపమిది. ఈవచ్చుదూత నీకుఁ గృత్యపక్షీయుఁడని పంపవలెను. ప్రతిదూతను తీసికొని మఱలివచ్చుచున్న వెనుకటిదూతను విజిగీషుపట్టుకొని వానిదోషమును ప్రకటించి తొలఁగిపోవుచుండవలెను. అప్పుడుమిత్రాసారవ్యంజనుఁడు సంరుద్ధునితో, నన్నురక్షించుటకు దుర్గము వెడలిరమ్ము. లేక నీవును నేనును కలిసి సంరోద్ధను వధింతమని చెప్పవలెను. అందులకంగీకరించిన సంరుద్ధునకు రెండువయిపులనుండి పీడనముకలిగించి చంపవలెను, లేక ప్రాణములతోఁ బట్టుకొని రాజ్యవినిమయము గావింపవలెను. వానినగరమును మర్దింపవలెను, లేక వానిసారబలమును బయటికి రప్పించి నాశము చేయవలెను.

దండోపనతాటవికులవిషయమునఁగూడ నిట్లేయని గ్రహించునది.

దండోపనతాటవికులలో నొకఁడు, ఈసంరోద్ధ వ్యాధితుఁడై వానిలోప మెఱింగిన పార్ష్ణిగ్రాహునిచే నభియోగమొంది మఱియొకవైపునుండి కొట్టఁబడినవాఁడై వేఱొకప్రదేశమునకు వెళ్ళనుద్దేశించియున్నాఁడని సంరుద్ధునితోఁ జెప్పవలెను. దానిని వాఁడు నమ్మి

నపుడు సంరోద్ధ స్కంధావారమును తగులఁబెట్టించి తొలఁగిపోయి పయిని చెప్పినవిధముగ శత్రుని వంచింపవలెను. లేక, పణ్యసంపాత మును గావించి రసవిద్ధమగు పణ్యముచే వీనిని వంచింపవలెను.

లేక, ఆసారవ్యంజనుఁడు సంరుద్ధునితో, నాచేవీఁడింతకుముందే కొట్టఁబడియున్నాఁడు. కావున నీవు వీనిని సులభముగఁగొట్టుటకు రమ్మని చెప్పి దూతనంపవలెను. అందులకంగీకరించినచోఁ బయి విధముగ నాచరింపవలెను.

శాసనముద్రాహస్తులగు యోగపురుషులు మిత్రులనియు బంధులనియుమిష పెట్టి లోనికిఁబ్రవేశించి దుర్గమునుపట్టుకొనవచ్చును.

ఆసారవ్యంజనుఁడు, ఈసమయమున నిచట నీశత్రుస్కంధావారమును కొట్టదలఁచియున్నాను. నీవునుయుద్ధముచేయుటకు రమ్మని సంరుద్ధునికి దూతనంపవలెను. అందులకంగీకరించినపిమ్మట నతిసంకులముగనుండు సమయమును రాత్రియందుఁజూచి దుర్గసామంతుఁడగు శత్రునిచేఁబడి కొట్టవలెను.

(శత్రు) మిత్రునిఁగాని యాటవికునిఁగాని పిలిపించి, సంరుద్ధుని పైవిక్రమించి వానిభూమిని పట్టుకొనుమని పురికొల్పవలెను. అట్లు విక్రమించినవానిని ప్రకృతులచేఁగాని, దూష్యముఖ్యులచేఁగాని స్వయముగ రసముపయోగించిగాని చంపింపవలెను. ఇతఁడు మిత్రఘాతకుఁడని మిత్రవ్యంజనుఁడితనినిగుఱించి శత్రునకునమ్మకము కలుగునట్లుచెప్పవలెను. ఇట్లు మిక్కిలి విశ్వాసమునుసంపాదించి శత్రుప్రవీరపురుషులఁ జంపింపవలెను. లేక సంధిచేసికొని వీనినొకజనపదమందుఁ బ్రవేశపెట్టి శత్రుజనపదనివిష్టుఁడయినతర్వాత రహస్యముగఁ జంపవలెను. దూష్యాటవికులయెడ నపకారముచేయించి కొంతసేనను తీసికొనిపోయి యవస్కందముచే దుర్గమునుపట్టుకొనవలెను. లేక తొలఁగిపోయిన దూష్యామిత్రాటవికు లర్థమానములఁబొందినట్లు నటించి నమ్మకమునుపుట్టించి శత్రుదుర్గమును (ప్రవేశించి) పట్టుకొనవలెను.

పరదుర్గస్కంధావారములను స్వాధీనముచేసికొనిన తర్వాతను బలితపరాఙ్ముఖాభిపన్నముక్తకేశముక్తశస్త్రభయవిరూపులై యుద్ధముమానిన శత్రుదుర్గస్థులను నభయమియ్యవలెను.

స్వాధీనమయినపరదుర్గమును విశుద్ధశత్రుపక్షముగను సుపాంశుదండప్రతీకారముగలదానినిగను చేసి, తర్వాతదానిలోఁ బ్రవేశింపవలెను.

ఈవిధముగ విజిగీషువు మొదట శత్రుభూమినివశపఱచుకొని పిమ్మటమధ్యముని, మధ్యముఁడు వశపడినపిమ్మట నుదాసీనుని వశపఱచుకొనయత్నింపవలెను. పృథివినంతను జయించుటకిదియే మొదటిమార్గము. మధ్యమోదాసీనులు లేనపుడు స్వగుణోత్కర్షచే శత్రుప్రకృతుల వశపఱచుకొని పిమ్మట నితరశత్రుప్రకృతుల సాధింపవలెను. ఇది రెండవమార్గము. మండలములేనపుడు శత్రునిమూలమునమిత్రుని మిత్రునిమూలమునశత్రుని రెండువైపులనుండిపీడించిసాధింపవలెను. ఇది మూఁడవమార్గము. అశక్యుఁడగు సామంతుని మొదటజయించి దానిచే ద్విగుణబలుఁడై రెండవసామంతుని దానిచేఁ త్రిగుణబలుఁడై మూఁడవసామంతుని జయింపవలెను. ఇది నాలుగవమార్గము.

భూమినిజయించి వర్ణాశ్రమధర్మముల నేర్పఱచి స్వధర్మమునుతప్పక పరిపాలింపవలెను.

ఉపజాపము అపసర్పము యోగవామనము పర్యుపాసనము అవమర్దనము—ఇవియైదును దుర్గలంభోపాయములు.

ఇది దుర్గలంభోపాయమందుఁ బర్యుపాసనకర్మ, అవమర్దనమను నాలుగవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటనలువదినాలుగవ యధ్యాయము.

176 ప్రకరణము.

లబ్ధప్రశమనము.

అటవ్యాదికమనియు నేకగ్రామాదికమనియు విజిగీషుసముద్థానము రెండువిధములు.

దానివలనఁగలిగిన రాజ్యలాభము నవము భూతపూర్వము పిత్ర్యమని మూఁడువిధములు.

వీనిలో నవమునుపొంది, పరునిదోషములను స్వగుణములచేతను, పరునిగుణములను స్వగుణద్వైగుణ్యముచేతను స్వధర్మకర్మానుగ్రహపరిహారదానమానకర్మలచేతను కప్పవలెను. ప్రకృతిప్రియహితుల ననువర్తింపవలెను. తాను ప్రతిజ్ఞచేసినట్లు కృత్యపక్షీయుల ననుగ్రహింపవలెను. కృతప్రయాసులను మఱిమఱి సత్కరింపవలెను. ప్రతిజ్ఞను నిర్వర్తింపనివాఁడు తనవారికిని పరులకునుకూడ నవిశ్వాస్యుఁడగును గదా? ప్రకృతివిరుద్ధాచారుఁడు కాఁగూడదు. కావున సమానశీలవేషభాషాచారముల నవలంబింపవలెను. దేశదైవతసమాజోత్సవవిహారములందు భక్తినిచూపింపవలెను. సత్రులు దేశగ్రామజాతిసంఘముఖ్యులయెడ శత్రువుగావించిన యపచారములను విజిగీషుఁడుచూపు భక్తిస్వామిసత్కారమహాభాగ్యములను వారందఱకుఁ దెలియునట్లుగఁ బ్రకటింపవలెను. వీరిని నుచితములగు భోగపరిహారరక్షావేక్షణములచేఁ బాలించుచు సర్వకాలములందాశ్రమపూజనమును విద్యావాక్యధర్మశూరులగు పురుషులకు భూమిద్రవ్యదానపరిహారములను చేయింపవలెను. సర్వబంధనమోక్షణమును దీనానాథవ్యాధితుల కనుగ్రహమును చేయవలెను. చాతుర్మాస్యమున నర్ధమాసమును పౌర్ణిమాములందు నాలుగురాత్రులును రాజదేశనక్షత్రకాలమందొకరాత్రియు జంతుఘాతమొనర్పఁగూడదు. (జంతువులలో) యోని బాలవధను పుంస్త్వోపఘాతమును బ్రతిషేధింపవలెను. కోశదండోపఘాతమును నధర్మిష్ఠమునునగు చరిత్రనుతొలఁగించి ధర్మవ్యవహారమును స్థాపింపవలెను. చోరప్రకృతులకును

మ్లేచ్ఛజాతులకును స్థానవిపర్యాసమొనర్చి వేరువేరుస్థలముల నుంచవలెను. పరోపగృహీతులగు దుర్గరాష్ట్రదండముఖ్యులను మంత్రిపురోహితులను ప్రత్యంతభూములలో వేరువేరుప్రదేశములం దుంపవలెను. అపకారసమర్థులును భర్తృవినాశమునుచింతించు పరముఖ్యులునునగువారిని రహస్యదండముచే శమింపఁజేయవలెను. మొదట స్వదేశీయులుగనుండి (పరదేశమునకుఁబాఱిపోయి) పరునితోఁగూడఁ బట్టుకొనఁబడినవారిని దూరప్రదేశములందుంపవలెను. ప్రత్యాదేయమునుతీసికొన సమర్థుఁడును ప్రత్యంతాటవీసమర్థుఁడునై బాధించుచుండు శత్రుకులీనునకై విగుణభూమినికాని గుణవద్భూమిలో నాలుగవవంతునుకాని ఇచ్చి దానికిబదులతఁడు కోశదండములిచ్చునట్లేర్పఱచి దానిమూలమున వానిపౌరజానపదులకుఁ గోపముగలిగించి కుపితులగువారిచే నతనినిచంపింపవలెను. ప్రకృతినిందకులోనయినవానిని తొలఁగింపవలెను, లేక హానికరమగుదేశమందుంపదలెను.

భూతపూర్వము (ఇదివఱకుఁ దనయనుభవమందుండి శత్రువశమై మఱలఁ దనయనుభవములోనికి వచ్చిన దేశము)— ఏదోషముచేనది తననుండి తొలఁగినదో యాదోషమును పోఁగొట్టుకొని, ఏగుణముచేనది సంప్రాప్తించినదో దానినివృద్ధిపఱచుకొనవలెను.

పిత్ర్యమగు రాజ్యవిషయమున— పితృదోషములను కప్పిపుచ్చి గుణములఁ బ్రకాశింపఁజేయవలెను.

తనదేశమందుఁ బ్రచారములో లేకపోయినను ఇతరులచే ననుసరింపఁబడినమార్గము ధర్మమార్గమయినయెడల దానినిప్రవర్తింపఁజేయవలెను, అధర్మమును నితరులనువర్తించుచున్నను దానిని ప్రవర్తింపఁజేయకపోవుటయేగాక దానిని నివర్తింపఁజేయవలెను.

ఇది దుర్గలంభోపాయమున లబ్ధప్రశమనమను నైదవయధ్యాయము.
ఆదినుండి నూటనలువదియైదవ యధ్యాయము.

ఇంతటితోఁ గౌటిలీయార్థశాస్త్రమున
దుర్గలంభోపాయమను పదమూఁడవయధికరణము సమాప్తము.

కౌటిలీయార్థశాస్త్రము

14 ప్రకరణము—ఔపనిషదికము.

177 ప్రకరణము.

పరఘాతప్రయోగము.

చాతుర్వర్ణ్యరక్షార్థమై యౌపనిషదికమును నధర్మిష్ఠులయెడ నుపయోగింపవలెను.

నమ్మఁదగిన దేశవేషశిల్పభాజనాపదేశములుగలిగి కుబ్జవామనకిరాతమూకబధిరజడాంధచ్ఛద్మములుగల మ్లేచ్ఛస్త్రీపురుషులచేఁ గాలకూటాదివిషవర్గమును పరశరీరోపభోగద్రవ్యములందుఁ జేర్పింపవలెను.

రాజక్రీడలందును భాండనిధానద్రవ్యోపభోగసమయములందును గూఢులు శస్త్రముల నుపయోగింపవలెను. సత్త్రిలు రాత్రిచారులు అగ్నిజీవులు— వీరగ్నిప్రయోగముచేయవలెను.

భల్లాతశావల్లుకారసయుక్తములగు చిత్రభేకకౌండిన్యకకృకణపంచకుష్ఠశతపదీచూర్ణమును, ఉచ్చిదింగకబలీశతకందోధ్మకృకలాసచూర్ణమును, గృహగౌళికాంధాహికక్రకంటకపూతికీటగోమారికాచూర్ణమును సద్యఃప్రాణహరములు. వానిధూమముఁగూడ నట్టిదియే.

కృష్ణసర్పప్రియంగులతోఁ దప్తమగు పైకీటకములలో నొకదానితోఁ గలిపి కాల్చినప్పుడేర్పడుచూర్ణము సద్యఃప్రాణహరము.

భల్లాతకపుష్పచూర్ణయుక్తమగు ధామార్గవయాతుధానములవేరు పదునయిదుదినములలోఁ బ్రాణహరణమొనర్చును. భల్లాతకపుష్పచూర్ణయుక్తమగు వ్యాధాతకమూలము కీటయుక్తమై నెలదిన

ములలోఁ బ్రాణహరణమొనర్చును. పైచూర్ణము పురుషులవిషయమునఁ గళామాత్రముగను ఖరాశ్వములకు ద్విగుణముగను హస్త్యుష్ట్రములకుఁ జతుర్గుణముగను నుపయోగింపవలెను.

శతకర్దమోచ్చిదింగకరవీరకటుతుంబీమత్స్యధూమము, మదనకోద్రవపలాలముతోఁగాని హస్తికర్ణపలాశపలాలముతోఁగాని కలిపి గాలిలోనుంచినచో దానిగాలి యెంతదూరమువ్యాపించునో యంతవఱకుఁ బ్రాణులన్నియు నశించును.

పూతికీటమత్స్యకటుతుంబీశతకర్దమేధ్మేంద్రగోపచూర్ణముగాని పూతికీటక్షుద్రారాళాహేమవిదారీచూర్ణముగాని బస్తశృంగఖురచూర్ణయుక్తమై అంధీకరధూమమగును. ఇట్లే పూతికరంజపత్రహరితాళమనశ్శిలాగుంజారక్తకార్పాసపలాలాన్యాస్ఫోటకాచగోశకృద్రసయుక్తమగుధూమముకూడ అంధీకరమే. సర్పనిర్మోకము గోశ్వపురీషము అంధాహికశిరము — వీనితోఁజేసిన ధూమముసహితమంధీకరము.

మదనకోద్రవపలాలముతోఁగాని హస్తికర్ణపలాశపలాలముతోఁగాని సంస్కరింపఁబడిన పారావతప్లవకక్రవ్యాద హస్తినరవరాహమూత్రపురీషము కాసీసహింగుయవతుషకణతండులములు కార్పాసకుటజకోశాతకీలబీజములు గోమూత్రికాభాండీమూలములు నింబశిగ్రుఫణర్జకాక్షీబపీలుకభాంగము సర్పశఫరీచర్మహస్తినఖశృంగచూర్ణము లోనగువానియొక్క ధూమము ప్రసరించునంతవఱకుఁ బ్రాణఘాతమొనర్చును.

కాళీకుష్ఠనడశతావరీమూలము సర్పప్రచలాకకృకణపంచకుష్ఠచూర్ణము— వీనిని వెనుకఁజెప్పినకల్కముతోఁగాని ఆర్ద్రశుష్కపలాలముతోఁగాని సంస్కరించినపుడేర్పడినధూమము సంగ్రామావతరణావస్కందనకాలములం దంజనోదకములచే నేత్రప్రతీకారములొనర్చుకొని ప్రయోగించినచో సర్వప్రాణినేత్రఘాతమగును.

శారికాకపోతబకబలాకాలండము సంకాక్షిపీలుకస్నుహిక్షీర

ముచే మర్దించినపుడు కలిగినయంజన మంధీకరణమును నుదకదూషణమును నగును.

యవకశాల మూలమదనఫలజాతీపత్ర నరమూత్ర యోగములు ప్లక్షవిదార మూలయుక్తములును మూకోదుంబర మదనకోద్రవ క్వాథయుక్తములును హస్తికర్ణపలాశ క్వాథయుక్తములునునయినచో మదనయోగము లగును.

శృంగిగౌమేవృక్షకంటకారమయూరపదీయోగము గుంజవాంగలీవిషమూలికేంగుదీయోగము కరవీరాక్షిపీలుకార్కమృగమారణీయోగము — ఇవి మదనకోద్రవక్వాథయుక్తముగఁగాని హస్తికర్ణపలాశక్వాథయుక్తముగఁగాని యైనచో మదనయోగమగును. ఈ రెండు (మదన) యోగములుకలిసి యవసేంధనోదకదూషణములగును.

కృతపండకకృకలాసగృహగోధికాంధాహికధూమము నేత్రవధోన్మాదములను కలిగించును.

కృకలాసగృహగోళికాయోగము కుష్ఠకరము. ఇది చిత్రభేకాంత్రమధుయుక్తమై ప్రమేహమునుకలిగించును; మనుష్యలోహితయుక్తమై శోషమును పుట్టించును.

దూషీవిషము మదనకోద్రవచూర్ణము — ఇవి యపజిహ్వా యోగములు.

మాతృవాహకాంజలికారప్రచలాకభేకాక్షిపీలుకయోగము విషూచికాకరము.

పంచకుష్ఠకకౌండిన్యకరాజవృక్షమధుపుష్పమధుయోగముజ్వరకరము.

ఖరీక్షీరముతో మర్దించిన భాసనకులజిహ్వాగ్రంధికాయోగము మూకబధిరకరము.

పురుషునకు మాసార్ధమాసములలోఁగలుగుఫలము కళామాత్రముతో నగుపరిమాణము మొదలగునవి పైవిధముగ నెఱుంగునది.

ఔషధములకు వ్యాధోపనయనము జంతువులచూర్ణము సర్వద్ర వ్యములకు వ్యాధోపనయనము — ఇవి పై యోగములను వీర్యవత్తరము గాఁ జేయును. ఇది యోగసంపద.

శాల్మలీవిదారీధాన్యముచే సంస్కరింపఁబడినట్టియు మూలవత్సనాభసంయుక్తమును చుచుందరీశోణితప్రలేపముచేఁ బూయఁబడినదియును నగు బాణముచే స్పృశింపఁబడినవాఁడు మఱిపదుగురుపురుషులను కొఱుకును; ఇట్లు కొఱకఁబడినట్టివారిలో నొక్కొకరు మఱి కొందఱుపురుషులను కఱతురు.

భల్లాతకయాతుధానధామార్గవబాణపుష్పముల యొక్కయు, ఏలకాక్షిగుల్గులుహాలాహలముయొక్కయుఁ గషాయము బస్తనరశోణితయుక్తమై దంశయోగమగును. ఈ యోగములో అర్ధధారణికమును సక్తుపిణ్యాకములతోఁ గలిపి యుదకమందుఁ బ్రయోగించినచో నది నూరుధనుస్సులదై శాల్యముగల సరస్సును దోషయుక్తముగాఁ జేయును. దీనిచే దష్టములయినట్టియు నభిమృష్టములయినట్టియు మత్స్యపరంపరలు విషయుక్తములగును. ఈ యుదకమును త్రాగువారును స్పృశించువారునుకూడ విషయుక్తులగుదురు.

మూఁడుపిడికిళ్లుగాని యేఁడుపిడికిళ్లుగాని రక్తశ్వేతసర్షపముల నొకపల్లములోనుంచి వధ్యునిచేఁ దీయించినచో దానినిచూచినమాత్రమున నతఁడు మృతిచెందును.

విద్యుత్ప్రదగ్ధము నుద్గారోజ్వాలమునునగు కృష్ణసర్పముగాని విద్యుత్ప్రదగ్ధకాష్టములచే గ్రహింపఁబడిన కృష్ణసర్పముగాని కృత్తికాభరణులలో రౌద్రకర్మానుసారము హోమముచేయఁబడిన యెడల నాయగ్ని నిష్ప్రతీకారమై దహించును.

కర్మారునింటనుండు నగ్నిని తేనెతోడను, శౌండికాగ్నిని సురతోడను, తద్భాగమును ఘృతముతోడను, ఏకపత్న్యగ్నిని మాల్యముతోడను, పుంశ్చల్యగ్నిని సర్షపములతోడను, సూతికాగ్నిని దధిచేతను, ఆహితాగ్నినితండులములచేతను, చండాలాగ్నిని మాంసము

చేతను, చితాగ్నిని మనుష్యునితోడను, వీనినన్నిటిని కలిపి బస్తనస చేతను నగ్నిమంత్రము నుచ్చరించుచు హోమముచేసినచో నాయగ్ని నిష్ప్రతీకారమై నేత్రమోహనము గలిగించును.

అదితేనమస్తే అనుమతేనమస్తే సరస్వతినమస్తే సవితర్నమస్తే అగ్నయేస్వాహా సోమాయస్వాహా భూస్స్వాహా భువస్స్వాహా.

ఇది యౌపనిషదికమను పదునాలుగవయధికరణమందు పరఘాతప్రయోగమను ఒకటవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటనలుబదియారవ యధ్యాయము.

178 ప్రకరణము.

ప్రలంభనమందద్భుతోత్పాదనము.

నెయ్యితోఁగలిపిన శిరీషోదుంబరశమీచూర్ణ మర్ధమాసికక్షుద్యోగము (అర్ధమాసమువఱకాకలిని పుట్టింపదు.)

కశేరుకోత్పలకందేక్షుమూలబిసదూర్వాక్షీరఘృతమండసిద్ధమగునది మాసికక్షుద్యోగము.

క్షీరఘృతయుక్తమగు మాషయవకులుద్ధదర్భమూలచూర్ణము, పాలతోఁగలిపినవల్లీక్షీరఘృతము సమసిద్ధమగు సాలపృశ్నిపర్ణిమూలకల్కము, ఈకల్కముతోడను మధుఘృతముతోడను గలిపిన పాలు— వీనిని త్రాగినచో నెలదినములనుపవాసముండవచ్చును.

శ్వేతబస్తమూత్రమం దేడురాత్రులుంపఁబడిన సిద్ధార్థకములనుండి తీసినతైలమును కటుకాలాబువున నెలపదునైదుదినములుంచినచో నది చతుష్పదద్విపములకు విరూపముగలిగించును.

ఏడుదినములు తక్రయవముల భక్షించిన శ్వేతగర్ధభముయొక్క లండయవములతో సిద్ధమగు గౌరసర్షపతైలముకూడ విరూపకారి.

బస్తగర్ధభములలో నొకదానియొక్క మూత్రలండములచే

సిద్ధమగుసిద్ధార్థక తైలము జల్లేఱుదూడతోడను పక్షులఱెక్కలతోడను సంస్కరింపఁబడినచో దానినుపయోగించినవారికి శ్వేతవర్ణమును కలిగించును.

శ్వేతకుక్కుటాజగరలండయోగముకూడ శ్వేతకారియే. శ్వేతబస్తమూత్రమున నేడురాత్రులుంచిన శ్వేతసర్షపములను తక్రార్కక్షీరలవణధాన్యములతోఁగలిపి పదునైదురోజులుంచినచో నదిగూడ శ్వేతకారియగును.

కటుకాలాబూవల్లులతోఁగలిపిన గౌరసర్షపపిష్ట మర్ధమాసముపయోగించినయెడల రోమములు శ్వేతవర్ణములగును.

అనపకాయ పూతికీటము శ్వేతగృహగోళి— వీనినికలిపి పిష్టముచేసి పూసినచోఁ గేశములు శంఖమువలెఁ దెల్లనగును.

తిందుకారిష్టకల్కముతోఁగూడిన గోమయముచేత మర్దించి భల్లాతకీరసమును పూసినచో నదిమాసకాలమునకుఁ గుష్ఠరోగమును కలిగించును. కృష్ణసర్పముఖమందుఁగాని గృహగోళికాముఖమందుఁగాని యేడురాత్రులుండిన గురువిందగింజలు కుష్ఠరోగమును కలిగించును. శుకపిత్తాండరసముచే నభ్యంగముకూడఁ గుష్ఠకారియే.

ప్రియాళకల్కకషాయములు కుష్ఠప్రతీకారము.

కుక్కుటకోశాతకీశతావరీమూలయుక్తమును నెలరోజులుదినినవాఁడు గౌరవర్ణముగలవాఁడగును.

వటకషాయమున స్నానముచేసి సహాచరకల్కమును పూసికొనినచోఁ గృష్ణవర్ణుఁడగును.

శకునకంక తైలయుక్తములగు హరితాళమనశ్శిలలు శ్యామవర్ణముగలిగించును.

సర్షపతైలయుక్తమగు ఖద్యోతచూర్ణము రాత్రియందు జ్వలించును. ఖద్యోతగండూపదచూర్ణము సముద్రజంతువులచూర్ణము భృంగకపాలచూర్ణము ఖదిరకర్ణికారపుష్పములచూర్ణము— ఇవి శకునకంకతైలయుక్తమై తేజనచూర్ణమగును.

పారిభద్రకవృక్షపుమసిని మండూకవసతోఁ గలిపి శరీరమునకుఁ బూసి (పరితాపముకలుగకుండ) అగ్నిచేత శరీరమును ప్రజ్వలింపఁజేయవచ్చును.

పారిభద్రకత్వక్కును తిలకల్కప్రదిగ్ధము చేసి శరీరమునకుఁబూసినచో నగ్నితాపమును సహించును.

పీలువృక్షపుమసితోఁ జేసిన పిండమును చేతిలోనుంచుకొని జ్వలింపఁజేయవచ్చును.

మండూకవసదిగ్ధమగు శరీరమునకగ్ని తాపముగలుగదు. ఇది కుశామ్రఫలతైలసిక్తమును సముద్రమండూకీఫేనకసర్జరసచూర్ణయుక్తమును నై యగ్నితాపమును సహించును.

మండూక కుళీరాదుల వసచేతను సమభాగతైలము చేతను నభ్యంగముచేసినచో శరీరమగ్నితాపమును సహించునది యగును.

మండూకవసాదిగ్ధమగు శరీరమున కగ్నితాపముకలుగదు. వేణుమూలశైవలలిప్తమగు శరీరము మండూకవసాదిగ్ధమయినచోనిట్లే జరుగును.

పారిభద్రకప్రతిబలావంజుళవజ్రకదళీమూలకల్కమును మండూకవసతోఁగలిపిన తైలముతోఁజేర్చి పూసికొనినచో నగ్నిమీఁద నడువవచ్చును.

నీటిచేరువనున్న ప్రతిబలవంజులపారిభద్రకవృక్షముల మూలకల్కముతోడను మండూకవసతోడను తైలమునుతయారుచేసి దానిని నిర్మలమగు పాదములకుఁబూసికొని కుసుమరాశిపై నడచినట్లంగారరాశిపై నడువవచ్చును.

హంసక్రౌంచమయూరములు లోనగు మహాపక్షులయొక్కయు నితరములగు నుదకప్లవపక్షులయొక్కయుఁ దోకలకు మండుచున్న రెల్లుకట్టలఁగట్టి రాత్రియందు వదలినచో నుల్కాదర్శనమగును.

వైద్యుతభస్మ మగ్నిశమనము.

స్త్రీపుష్పాయితములగు మినుములను వజ్రకదళీమూలమండూకవసలతోఁ గలిపి మండుచున్నపొయ్యిలో వేసినచో నది పదార్థపచనము గానీయదు.

పొయ్యిని శుద్ధము చేయుటయే దీనికిఁ బ్రతీకారము.

పీలుమయమగు నగ్నిగర్భమణి సువర్చలామూలగ్రంధి సువర్చలాసూత్రగ్రంధి— వీనిని దూదితోఁ జుట్టి నోటనుంచుకొనినచో నగ్నిధూమములఁ బుట్టించును.

కుశామ్రఫలములనుండి తీయఁబడిన తైలసిక్తమగు నగ్ని వర్షప్రవాతములందుఁ గూడ మండును.

తైలయుక్తమగు సముద్రఫేనము నీటిపైఁ దేలుచు మండును.

కోతిఎముకలను నల్లనివెదురుతో మథించి పుట్టించినయగ్ని నీరుచల్లినకొలఁది ప్రజ్వలించును.

శస్త్రహతశూలప్రోతలలో నొకనియొక్క వామపార్శ్వమందలి పశుకాస్థులను కల్మాషవేణువుతో మథించిపుట్టించినయగ్ని స్త్రీయొక్కగాని పురుషునియొక్కగాని యస్థులను మనుష్యపశుకాస్థులతో మథించిపుట్టించినయగ్నిని ముమ్మారపసవ్యముగఁ దిప్పినచోట మఱియొకయగ్ని జ్వలింపదు.

చుచుందరీఖంజకీటఖారకీటముల నశ్వమూత్రముతోఁ గలిపి చేసినముద్ద గొలుసులనుభంజించును.

కులిందదర్దురఖారకీటవసాప్రదేహముచే నయస్కాంతము ద్విగుణమగును. నారకగార్ధ్రకంకభాసపార్శ్వముల నుత్పలోదకముచే ముద్దచేసిపూసినచోఁ జతుష్పదద్విపదములకుఁ బాదలేపమగును. ఉలూకగృధ్రవసల నుష్ట్రచర్మములతోఁ జేయఁబడిన జోళ్లకుఁబూసి వటపత్రములచేఁగప్పి తొడిగికొనినచో నేఁబదియోజనములు శ్రమములేక నడవవచ్చును. శ్యేనకంకకాకగృధ్రహంసక్రౌంచవిచిరల్లముల మజ్జారేతస్సులను పూసినచో నూరుయోజనములు నడువవచ్చును. గర్భ[illegible] [illegible] [illegible]పక్షికముల [illegible] కలిపి స

స్ఫురించి వానిః కాని శ్మశానప్రేతశిశుసముద్భితమేదస్సును కాని పూసినచో యోజనశతము నడువవచ్చును.

అదృశ్యోత్పాదములగు ననిష్టములచే శత్రునకుద్వేగముం బుట్టింపవలెను. ఉభయులకుఁ బట్టువలసమానమగుటచే రాజ్యమువశేషమునంతవఱకు నిర్వ్వాదకోపములుండునుకదా ?

ఇది యౌపనిషదికమను పదునాలుగవయధికరణమందుఁ

ప్రలంభనమున నద్భుతోత్పాదనము

రెండవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటనలువదియేడవ యధ్యాయము.

179 ప్రకరణము.

ప్రలంభనమందు భైషజ్యమంత్రయోగము.

మార్జారోష్ట్రవృకవరాహశ్వావిద్వాగులీనప్తృకోలూకములు లోనగు నిశాచరసత్త్వములలో నొకటి రెండుదొక్కగాని యంతకంటెనధికముగఁగాని దక్షిణవామనేత్రములనుతీసి రెండువిధములుగఁ జూర్ణముచేసి పిమ్మట దక్షిణనేత్రచూర్ణమును వామనేత్రమునకును వామనేత్రచూర్ణమును దక్షిణనేత్రమునకును పూసికొనినచో రాత్రి చీకటియందుఁగూడఁ జూడఁగలుగును.

వరాహఖద్యోతకాకశారికలకండ్లచూర్ణమును నేత్రములకుఁ బూసికొనినచో రాత్రియందుసహితము వస్తువులఁజూడనగును.

పుష్యమాసమందు మూడురాత్రులుపవాసముచేసి శస్త్రహతశూలప్రోతులలో నొకనికపాలమందు మృత్తికనుంచి దానిపై యవలనుబోసి వానిని బస్తావిక్షీరముచేఁదడిపి, మాలికగాఁగట్టుకొనినయెడల నదృశ్యచ్ఛాయారూపుఁడై తిరుగవచ్చును.

మూడురాత్రులుపవసించి పుష్యమీనక్షత్రమున శ్వమార్జారోలూకవాగులుల దక్షిణవామనేత్రములను రెండువిధములుగఁ జూ-

ర్ణము చేసి దానిని నేత్రములకుఁ బూసికొనిన యెడల నదృశ్యచ్ఛాయా రూపుఁడై దిరుగవచ్చును.

మూఁడు రాత్రులుపవసించి పుష్యమీనక్షత్రమునఁ బురుష ఘాతికాండమును నొకశలాకఁగఁ జేసి, నిశాచరములగు సత్త్వములలో నొకదానియొక్క శిరఃకపాలమును నంజనముతోఁ బూరించి మృతస్త్రీయొక్క యోనిలో దానినుంచి దహింపవలెను. దానిని పుష్యమీనక్షత్రమునఁ బైకిఁదీసి నేత్రమునకుఁ బూసికొనినచో నదృశ్యచ్ఛాయారూపముకలవాఁడై తిరుగవచ్చును.

ఆహితాగ్నియగు బ్రాహ్మణుఁడు దహింపఁబడుచుండుటను కనిపెట్టి మూఁడురాత్రులుపవసించి స్వయంమృతుని వస్త్రమును సంచిగఁజేసి పై బ్రాహ్మణుని చితాభస్మమును దానిం దఁబోసి దానినిధరించినచో నదృశ్యచ్ఛాయారూపుఁడై తిరుగవచ్చును.

బ్రాహ్మణుని ప్రేతకార్యమునఁ జంపఁబడుగోవుయొక్క యస్థిమజ్జాచూర్ణముతో నింపిన సర్పభస్త్రిక పశువుల నగపడకుండఁ జేయును.

సర్పదష్టునిభస్మతో నింపిన ప్రచలాకభస్త్రి మృగములనగపడకుండఁ జేయును.

ఉలూకవాగులీపుచ్ఛపురీషజాన్వస్థిచూర్ణములచే నింపినసర్పభస్త్రిక పశులకంతర్ధానము గలిగించును.

ఇవి యెనిమిదివిధములగు నంతర్ధానయోగము.

వైరోచనుఁడగుబలి శతమాయుఁడగు శంబరుఁడు భండీరపాకుఁడు నరకుఁడు నికుంభుఁడు కుంభుఁడు దేవలుఁడు నారదుఁడు సావర్ణిగాలవుఁడు— లోనగువారిని నమస్కరించుచున్నాను. వీరిసెలవుచేసి ను గొప్పనిద్రకలుగుచున్నది. అజగరములవలె గ్రామరక్షణమున జాగరూకులగు నీసైన్యములోనిపురుషులు నిద్రింతురుగాక. వేయి కుక్కలతోడను నూరురథములతోడను నేనీగృహమును ప్రవేశించుచున్నాను. ఇచ్చటికుక్కలూరకుండుఁగాక. మనుపు దేవలోకమం

దలి దేవతలు మనుష్యలోకమందలి బ్రాహ్మణులు అధ్యయనపరులు సిద్ధులు కైలాసతాపసులు— వీరికి నమస్కరించి వనకశ్శేలకములనోరు గట్టి నీకు నిద్రకలిగింపఁబడినది; చనుకినచుచ్చుచున్నది; సంహాతులెల్లరు తొలఁగిపొందు. అలితే పలితే మనవేస్వాహా!

ఈమంత్రమునకుఁ బ్రయోగము— మూఁడురాత్రు లుపవసించి పుష్యమీనక్షత్రముతోఁ గూడిన కృష్ణచతుర్దశినాఁడు శ్వపాకీహస్తమునుండి విలఖావలేఖనముఁగొని మాషములతోఁగలిపి గంపలోఁబెట్టి ప్రత్యేకముగ శ్మశానమునఁ బాతిపెట్టవలెను. రెండవచతుర్దశినాఁడు వానినిపయికిఁదీసి కుమారీలతతో నూర్దించి మాత్రగట్టవలెను. పిమ్మట నొకమాత్ర నభిమంత్రించి చల్లినచో నాప్రదేశమందుండువారెల్లరు నిద్రింతురు

వైకల్పముచే ముండ్లపందియొక్క మూఁడు నల్లయెముకలను మూఁడు తెల్లయెముకలను ప్రత్యేకముగ శ్మశానమునఁ బాతిపెట్టి రెండవచతుర్దశినాఁడు తీసి శ్మశానభస్మముతోఁ గలిపి పయిమంత్రముతోఁ జల్లినచోట నెల్లరు నిద్రింతురు.

సువర్ణపుష్పియగు బ్రాహ్మణి బ్రహ్మ కుశధ్వజుఁడు సర్పములు దేవతలు తాపసులు—వీరికి నమస్కరించెదను. బ్రాహ్మణులు భూమిపాలురగు క్షత్రియులు వైశ్యులు శూద్రులు నాకు వశపడుదురుగాక. స్వాహా అమిలే కిమిలే వయుజారే ప్రయోగే ఫకే కవయుశ్వే విహాలే దంతకటకే స్వాహా.

ఈ గ్రామరక్షణమందుఁ గుతూహలులగు నీకుక్కలు సుఖముగ నిద్రించుఁగాక. ముండ్లపందియొక్క యీ తెల్లయెముకలు బ్రహ్మనిర్మితములు. సిద్ధులందఱు ప్రసుప్తులైరి. సూర్యోదయమగునంతకు గ్రామములోనివారు నిద్రింతురుగాక. స్వాహా.

దీనికిఁ బ్రయోగము— పందియొక్క తెల్లయెముకలమూఁటి నేమురాత్రు లుపవసించి కృష్ణచతుర్దశినాఁడు నూటయెనిమిది ఖదిరసమిధలను మధు[illegible]యందు హోమముచేయవలెను.

పిమ్మట నీమంత్రముతో గ్రామద్వారమందుఁగాని గృహద్వారమం దుఁగాని దీనిని పాతిపెట్టినయెడల నచటివారెల్లరు నిద్రింతురు.

వైరోచనియగుబలి శతమాయుఁడగుశంబరుఁడు నికుంభుఁడు నరకుఁడు కుంభుఁడు తంతకచ్ఛుఁడు మహాసురుఁడు అర్మాలవుఁడు ప్రమీలుఁడు మండోలూకుఁడు ఘటోద్బలుఁడు కంసాపచారియగు కృష్ణుఁడు యశస్వియగు పౌలోమి— వీరికినమస్కరించి నాయర్థము ను సిద్ధపఱచు నీశవసారికనుగ్రహించుచున్నాను. జయమగుఁగాక. శలకభూతములకు నమస్కరించుచున్నాను స్వాహా! అస్తమయమం దుండి యుదయమువఱకును, నాయర్థముసిద్ధించునంతవఱకు గ్రామర క్షణమందుఁగుతూహలములగు నీశునకములునిద్రించుఁగాక, స్వాహా.

దీనికిఁ బ్రయోగము— నాలుగురాత్రులుపవసించి కృష్ణచ తుర్దశినాఁడు దహనభూమియందుబలినిచ్చి, శవశారిక నాకులదొన్నె లోఁబెట్టి మూసి దానినదుమ ముండ్లపందియెముకతోఁగొట్టి పైమం త్రముచ్చరించినచో, దానినిపాతిపెట్టినచోట నుండువారందఱు ని ద్రింతురు.

అగ్నిని దైవతములను దశదిశలను శరణముఁబొందుచున్నాను. సర్వప్రతిబంధములు తొలఁగిపోవుఁగాక. అందఱును మాకు వశము గుదురుగాక. స్వాహా.

దీనికిఁ బ్రయోగము— మూఁడురాత్రి లుపవసించి పుష్య మీనక్షత్రమునాఁ డిరువదియొకచక్కెరముక్కలను మధుఘృతముల తో హోమముచేసి వానిని గంధమాల్యములతోఁ బూజించి యొక చోటఁబాతిపెట్టవలెను. తర్వాత పుష్యమీనక్షత్రమునాఁడు వానిని తీసి యభిమంత్రించి యొకదానితోఁ గవాటమునుకొట్టి మఱినాలు గింటిని లోనికిఁబడవేసినచో ద్వారములన్నియు విడిపోవును.

నాలుగురాత్రి లుపవసించి కృష్ణచతుర్దశినాఁడు పురుషాస్థి చే నొకఋషభమునుచేసి యభిమంత్రించినచో రెండువృషభముల తోఁగూడిన యొకయానమువచ్చును. పిమ్మటదానితో నాకాశము

న సంచరింపవచ్చును. మఱియు నట్టివాఁడు సూర్యునియందుండు సంగతులనెల్లఁ జెప్పఁగలుగును.

ఓం చండాలీ కుంభీ తుంభా కటుకా సరఘా, నీవు సనారీభగవు. స్వాహా. దీనివలనఁ దాళోద్ఘాటన ప్రస్వాపనములు కలుగును.

మూఁడురాత్రులుపవసించి పుష్యమీనక్షత్రమునాఁడు శస్త్రహతుఁడును లేక శూలప్రోతుఁడును నగు పురుషుని శరీరకపాలమందు మృత్తికనుంచి దానిలో వల్లుల (?) నాటి యుదకముతోఁ దడుపవలెను. తర్వాతి పుష్యమినాఁడు చటఁబుట్టిన మొక్కలఁదీసి త్రాడుగాఁ జేసి, దానిని సజ్యములగు ధనుస్సులయు యంత్రములయు నెదుట ఛేదించినచో జ్యాచ్ఛేదనమగును. ఉదకాహిభస్త్రను స్త్రీయొక్కగాని పురుషునియొక్కగాని యుచ్ఛ్వాసమృత్తికతోఁ బూరించిన యెడల నాసికావర్ధనమగును.

గృహశ్వాన. గృహావరాహవస్తిని త్రైవిధముగఁ బూరించి మర్కటస్నాయువుతోఁ గట్టినయెడల వైశాల్యమువృద్ధియగును.

కృష్ణచతుర్దశినాఁడు శస్త్రహతమగు కపిలగోవుయొక్క పిత్తముచే రాజవృక్షమయియగు నమిత్రప్రతిమను పూసినచో నంధత్వముకలిగించును.

నాలుగురాత్రులుపవసించి కృష్ణచతుర్దశినాఁడు బలినొసర్చి శూలప్రోతుఁడగు పురుషుని యెముకచే కీలకములను చేయవలెను. వీనిలో నొకదానిని శత్రుపురీషమందుఁగాని మూత్రమందుఁగాని పాతినచో నాతనిశరీరమెదుగును. దానిచే వానిపాదమందుఁగాని యాసనమందుఁగాని యుంచినచో నతఁడుశుష్కించి చచ్చును. పణ్యస్థానమందును క్షేత్రమందును గృహమందును పాతినచో వానికివృత్తిచ్ఛేదమగును.

విద్యుద్దంధవృక్షకీలకములవలనఁగూడ నిట్టిఫలము కలుగునని గ్రహించునది.

అవాచీనమగు పునర్నవము నింబము కామము మధువు

కపిరోమము లోనగువానిని మనుష్యాస్థిని ముదుకవస్త్రముతోఁగట్టి యెవనిగృహమందుఁగాని పాదముక్రిందఁగాని పెట్టఁబడునో వాఁడు మూఁడుపక్షములలోఁ బుత్రధనదారసమేతముగ నశించును.

అవాచీనమగు పునర్నవము నింబము కామము మధువుము మనుష్యాస్థి లోనగువాని నెవనిపాదముక్రిందను గృహమందును నుంచెదరో వాఁడు మూఁడుపక్షములలోఁ బుత్రధనదార సమేతముగ నశించును; సేనాగ్రామనగరములలోనవి యుంపఁబడినపుడు సేనాగ్రామములలోనివారు నశింతురు.

అజమర్కటనూర్జారనకులబ్రాహ్మణశ్వపాకకాకోలూకరోమములను తెచ్చి శత్రుపిష్టమందుఁ గలిపినచోఁ దక్షణమే వాఁడు నశించును. శ్వేతమాలిక శ్వేతకిణ్వము నకులరోమములు వృశ్చికాళ్యహిచర్మములు లోనగువాని నెవనిపాదమందుంచెదరో వాఁడు వెంటనే పురుషత్వమును గోలుపోవును. మఱలవానినితీసివేయువఱకతఁడట్లే యుండును.

మూఁడురాత్రులుపవసించి పుష్యమినాఁడు శస్త్రహతుఁడో శూలహతుఁడో యగు పురుషునికపాలమున మృత్తికనుంచి దానిలో గుంజలనుంచి యుదకముతోఁదడిపి దానిలోనుండిపుట్టిన గుంజావల్లులను పుష్యమీతోఁగూడిన యమావాస్యయందుఁగాని పౌర్ణమియందుఁగాని పయికిఁదీసి చుట్టలుగఁజుట్టి వానిపై నన్నపానభోజనములు నుంచినచో నందలియన్నపానములు తరుగకుండును.

మృతధేనువుయొక్క స్తనములనుతీసి రాత్రులందుజరుగునుత్సవములలోని ప్రదీపాగ్నులయందు వేయవలెను. తర్వాతవానిని వృషమూత్రములతో ముద్దచేసి క్రొత్తకుండయొక్క లోపలిభాగమును పూయవలెను. ఆకుంభమును గ్రామమునకు ప్రదక్షిణముగఁద్రిప్పియుంచినయెడల నాగ్రామమందలి గోవులనవనీతమంతయు దానిలోఁజేరును.

పుష్యయోగముగల కృష్ణచతుర్దశినాఁడు అగ్నికశ్వాసయోని

లోఁ గటులాయసముసరీనుంచి స్వాయముగనది క్రిందఁబడినఫ్రుముదా నిని తీసికొనినచో దేనిఫలమునుకోరునో యావృక్షఫలములన్నియు నచటికివచ్చును.

మంత్రభైషజ్యసంయుక్తులై యోగమాయలఁజేసి శత్రువ్ర లను సంహరించువారు స్వజనమును సుఖముగఁ బాలింతురు.

ఇది యౌపనిషదికమను పదునాలుగవయధికరణమందుఁ
బ్రలంభనమున భైషజ్యమంత్రయోగమను
మూఁడవ యధ్యాయము.
ఆదినుండి నూటనలువదియెనిమిదవ యధ్యాయము.

179 ప్రకరణము.

స్వబలోపఘాతప్రతీకారము.

స్వపక్షీయులపై శత్రువుప్రయోగించినదూష్యవిషగరములకుఁ బ్రతీకారము— శ్లేష్మాతకకపిమదంతిదంతశఠగోజిగీవిషపాటలీబల స్యోనాగపునర్నవశ్వేతకషాయముతోడను చందనముతోడను సాలా వృకీలోహితముతోడనుకూడిన తేజనోదకముచే రాజోపభోగవస్తు వులను స్త్రీలయు సేనలయు గుహ్యప్రక్షాళనము విషప్రతీకారము చేయును.

పృషతనకులనీలకంఠగోధాపిత్తయుక్తమషీరాజిసిసింధువారి తవరణవారుణీతండులీయకశతపర్వాగ్రపిండీతకములతోఁగలిపిన యో గము మదనదోషహారము.

సృగాలవిన్నామదనసింధువారితగరణవల్లీమూలములను వేరు వేరుగఁగాని కలిపిగాని కషాయముపెట్టి దానినిపాలతోఁగలిపిపుచ్చు కొనినచో మదనదోషహారమగును.

కైదర్యపూతితైలమున్మాదహారము.

ప్రియంగునక్తమాలచూర్ణమును నస్యముగ నుపయోగించి నచోఁ గుష్ఠహారమగును.

కుష్ఠలోధ్రయోగము పాకశోషమును హరించును. కటఫలద్రవంతిపళింగుచూర్ణమును నస్యముగనుపయోగించినచో శిరోరోగమును హరించును.

ప్రియంగుమంజిష్ఠతగరలాక్షారసమధుకహరిద్రాక్షౌద్ర యోగము రజ్జూదకపతనమువలనఁ జైతన్యముడిగిన వారికి మరలఁ జైతన్యముగలిగించును. మనుష్యులకక్షమాత్రము గవాశ్వములకు ద్విగుణముగను హస్త్యుష్ట్రములకుఁ జతుర్గుణముగను నుపయోగింపవలెను. సువర్ణగర్భమగు పై యోగము సర్వవిషహరము.

జీవంతీశ్వేతాముష్కకపుష్పవందాకములతోఁ గలిసిపుట్టిన అశ్వత్థమణి సర్వవిషహరము. పై యోగములను వ్రాసినతూర్యములశబ్దము విషహరము. వానిచేఁ బూయఁబడిన ధ్వజపతాకములను చూచినయెడల విషహరమగును. వీనిమూలము స్వసైన్యములకును తనకును ప్రతీకారముచేసికొని శత్రువులయెడ విషధూమాంబుదూషణములను ప్రయోగింపవలెను.

ఇది యౌపనిషదికమను పదునాలుగవయధికరణమందుఁ స్వబలోపఘాతప్రతీకారమను నాలుగవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటనలుబదితొమ్మిదవ యధ్యాయము.

ఇంతటితోఁ గౌటిలీయార్థశాస్త్రమున

ఔపనిషదికమను పదునాలుగవయధికరణము సమాప్తము.

శుభమస్తు.

కౌటిలీయార్థశాస్త్రము.

15 ప్రకరణము—తంత్రయుక్తి.

---

180 ప్రకరణము.

తంత్రయుక్తులు.

మనుష్యులవృత్తియు మనుష్యవతియగుభూమియు, అర్థమనఁబడుచున్నవి. అట్టిభూమియొక్క లాభపాలనోపాయమును తెలుపు శాస్త్రమర్థశాస్త్రము.

అది ముప్పదిరెండుయుక్తులతోఁ గూడియున్నది.— అధికరణము విధానము యోగము పదార్థము హేత్వర్థము ఉద్దేశము నిర్దేశము ఉపదేశము అపదేశము అతిదేశము ప్రదేశము ఉపమానము అర్థాపత్తి సంశయము ప్రసంగము విపర్యయము వాక్యశేషము అనుమతము వ్యాఖ్యానము నిర్వచనము నిదర్శనము అపవర్గము స్వసంజ్ఞ పూర్వపక్షము ఉత్తరపక్షము ఏకాంతము అనాగతావేక్షణము అతిక్రాంతావేక్షణము నియోగము వికల్పము సముచ్చయము ఊహ్యము.

భూసంపాదన పరిపాలనములగుఱించి పూర్వాచార్యులచే నెన్నెన్నియర్థశాస్త్రములు చెప్పఁబడినవో వానినెల్ల సంగ్రహించి సంక్షేపముగ నీయర్థశాస్త్రము చేయఁబడినదనురీతిగ నొకవిషయము నుద్దేశించి చెప్పుభాగమున కధికరణమనిపేరు.

చతుర్వర్ణాశ్రమో లోకః (లోకము చతుర్వర్ణ చతురాశ్రమములుగలది) అనుచోటవలె, ఏవమాదికం (ఇది మొదలుగాగల) వాక్యయోజన, యోగము.

మూలహరుఁడనుపదమున కెవఁడు పిత్రుపైతామహమగు ద్రవ్యము నన్యాయముగ భక్షించునో వాఁడు మూలహరుఁడనురీతిగ నర్థమును జెప్పుట పదార్థము.

ధర్మకామములు లర్థమూలములుగదా ? అనురీతిగ నర్థసాధకమగు హేతువు హేత్వర్థము.

ఇంద్రియజయము విద్యావినయ హేతువను రీతిగ సమాసవాక్య ముద్దేశము.

కర్ణత్వగక్షిజిహ్వాఘ్రాణేంద్రియములకు శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములం దవిప్రతిపత్తి యింద్రియజయమనురీతిగ వ్యాసవాక్యము (విపులముగఁజెప్పుట) నిర్దేశము.

ధర్మార్థావిరోధముగఁ గామమును సేవింపవలెను. కాని సుఖరహితుఁడు గాఁగూడదను వాక్యమునందువలె నీలాగువర్తింపవలెనని చెప్పుట యుపదేశము.

పండ్రెండుగురుమంత్రుల మంత్రిపరిషత్తుగఁ గూర్పవలయునని మానవులు. పదునార్గురుండవలయునని బార్హస్పత్యులు. ఇరువదిమంది మంత్రులుండవలయునని యౌశనసులు. సామర్థ్యానుసారముగనని కౌటిల్యుఁడను వాక్యమునందువలె, వీఁడిట్లు చెప్పెననుట యుపదేశము.

దత్తము నియ్యకుండునపుడు ఋణాదానమునందుఁ జెప్పినవిషయముల గమనించునదియను వాక్యమునందువలె వెనుకఁజెప్పినదానిచేఁ బ్రకృతమును సాధించుట యతిదేశము.

ఆపదలవిషయమై చెప్పఁబోవురీతిగ సామదానభేదదండముల చేతనయినను, అనువాక్యమునందువలెఁ జెప్పఁబోవుదానిచే సాధించుట ప్రదేశము.

నివృత్తపరిహారులను తండ్రివలె ననుగ్రహింపవలెనను వాక్యమునందువలె దృష్టముచే నదృష్టమును సాధించుట యుపమానము.

లోకానుభవముగలవాఁ డాత్మద్రవ్యసంపన్నుఁడగు రాజు ప్రియహితుఁడగువానిసహాయమున నాశ్రయింపవలెనను వాక్యము నప్రియహితద్వారమున నాశ్రయింపరాదను నర్థమువచ్చుచున్నట్లు వాక్యమునందు లేక అర్థమువలనస్ఫురించునది యర్థాపత్తి.

క్షీణలుబ్ధప్రకృతియగువానిపై దండెత్తవలెనా అపచారితప్రకృతియగువానిపై దండెత్తవలెనా యనువాక్యమునందువలె రెండు కార్యములకు సమానములగు హేతువులున్నప్పుడు సందేహించుట సంశయము.

కృషికర్మలకుపయుక్తములగు ప్రదేశములఁ బనులఁజేయించుచు మిగిలినవిషయములఁ బహువిధముగనే ప్రవర్తింపవలెననువాక్యమునందువలెఁ బ్రకరణాంతరముతో సమానార్థము గలదని చెప్పుట ప్రసంగము.

(వీనికంటె) విపరీతములగు లక్షణములఁబట్టి యతుష్టుఁడయినట్లూహింపవలెనను వాక్యమునందువలెఁ బ్రతిలోమముగా సాధించుట విపర్యయము.

భిన్నపక్షమునకువలె రాజునకుఁజేష్టానాశమగునను వాక్యమునందు (ఛిన్నపక్షమగు) పక్షికి యనువాక్యశేషమువలె దేనిచేవాక్యముపూర్తియగునో యది వాక్యశేషము.

పక్షములు కక్షములు ఉరస్యము ప్రతిగ్రహములని యాశనసుల వ్యూహవిభాగమను వాక్యమునందువలెఁ బరవాక్యమును ప్రతిషేధింపకుండుట అనుమతము.

మఱియు నైక్యబుద్ధిగలసంఘములలోను రాజకులములలోన ద్యూతమువలననే భేదముత్పత్తియగును, దానివలననే వినాశము అసత్ప్రగ్రహము తంత్రిదౌర్బల్యములను కలిగించునదగుటచే వ్యసనములన్నిటిలో నదియేపాపిష్టతమమను వాక్యమునందువలెనతిశయ

ర్ణన వ్యాఖ్యానము.

శ్రీయస్సునుండి మనుష్యుని తొలఁగించునది (వ్యస్యతి) యగుం దీనికి వ్యసనమని పేరను వాక్యమునందువలె గుణమునుపట్టి శబ్దనిష్పత్తి చేయుట నిర్వచనము.

జ్యాయునితో విగ్రహించినచో నేనుఁగుతోఁ బాదయుద్ధము చేసినప్పుడు కలుగుఫలమును పొందుననువాక్యమునందువలె దృష్టాంతమును చూపుట నిదర్శనము.

అభ్యంతరకోపశంక కలిగినప్పుడు తప్పఁ దక్కినకాలములందరిబలమును (స్వరాష్ట్ర) సమీపమునకు రానియ్యవచ్చునను వాక్యమునందువలె నభిప్లుతవ్యపకర్షణ మపవర్గము.

మొదటిప్రకృతి, వానికనంతరుఁడు రెండవప్రకృతి, భూమ్యేకాంతరుఁడు మూఁడవప్రకృతి యనువాక్యమునందువలె నితరులచే వ్యవహరింపఁబడనిశబ్దము స్వసంజ్ఞ.

స్వామ్యమాత్యవ్యసనములలో నమాత్యవ్యసనము గరీయ మనుచోటవలెఁ బ్రతిషేధింపఁదగువాక్యముపూర్వపక్షము.

రాజాయత్తములుగదా? కావునస్వామి కూటస్థానీయుఁడను వాక్యమునందువలె (పూర్వపక్షమును) నిర్ణయించువాక్య ముత్తరపక్షము.

కావున నుత్థానివై యుండవలెనను వాక్యమందువలె సర్వత్రాయత్తమగునది యేకాంతము.

తులాప్రతిమానములగుఱించి పౌతవాధ్యక్షప్రకరణమునఁ జెప్పెదమను వాక్యమునందువలెఁ బిమ్మట నీవిధముగఁ జెప్పఁబడియున్నదనుట అనాగతావేక్షణము.

అమాత్యసంపదలిదివఱకే చెప్పఁబడినవను వాక్యమునందువలె ముందీవిధముగఁ జెప్పఁబడియున్నదనుట అతిక్రాంతావేక్షణము.

కావున ధర్మార్థముల నితనికుపదేశింపవలెను (గాని) అధర్మానర్థముల నుపదేశింపఁగూడదను వాక్యమునందువలె నిదియట్లు మ

టియొకవిధముకాదని చెప్పుట నియోగము.

లేక ధర్మవివాహజాతలగు దుహితలనురీతిగ నిదిగాని యది గాని యని చెప్పుట వికల్పము.

స్వయంజాతుఁడు పితృబంధువులకు దాయాదుఁడగున నురీతిగ నిదియు నదియుఁగూడ దని చెప్పుట సముచ్చయము.

దాత ప్రీతిగ హీనులకు నష్టముకలుగకుండునట్లు కుశలులను శయమును కల్పింపవలెననురీతిగ ననుక్తకరణ మూహ్యము.

పై తంత్రయుక్తులతోఁగూడి ఇహపరలోకప్రాప్తిపాలనముల కుపయోగించునట్టియు ధర్మార్థకామములను బ్రవర్తింపఁజేయునట్టియు నధర్మానర్థద్వేషములను నశింపఁజేయునట్టియు నీశాస్త్రమును నంద రాజగతమగుభూమిని శాస్త్రములను శస్త్రములను నమర్షముచేను ధ్దరించినవాఁడు రచించెను.

ఇది తంత్రయుక్తియను పదునైదవయధికరణమందు తంత్రయుక్తులను ఒకటవ యధ్యాయము.

ఆదినుండి నూటయేఁబదియవ యధ్యాయము.

ఇంతటితోఁ గౌటిలీయార్థశాస్త్రమున తంత్రయుక్తియను పదునైదవ యధ్యాయము సమాప్తము.

శాస్త్రములకు భాష్యములొనర్చినవారిలో బహువిప్రతిపత్తి యుండుట గనిపెట్టి సూత్రములొనర్చిన విష్ణుగుప్తుఁడే స్వయముగ భాష్యమునుకూడ నొనర్చెను.